

Thorulf Arwidson har i många år varit verksam som advokat i Stockholm. Han är major i flygvapnets reserv och har under lång tid studerat filosofi. Förutom juridik och filosofi har han särskilt intresse för historia, säkerhetspolitik och även ryska samhället.

I den här boken kommer du att få möta många tankar och reflektioner. Mycket är hämtat från författarens omfattande läsning, med noteringar från böcker och tidningar. Det är noteringar, kommentarer och kuriosa i en härlig blandning. Här får du bland annat lära känna egenheter hos Immanuel Kant, veta hur det gick till när Olof Palme lånade en hög hatt inför sin resa till Kennedys bregravning, när franske kungen gjorde barn i Tornedalen, hur det kom sig att Kierkegaard efterlämnade två stolar och 30 buteljer vin samt även lite om kvinnan som fotvandrade över hela den amerikanska kontinenten 1897. Det här är en bok som räcker till många tågresor och flygresor.

Thorulf Arwidson

Hopsamlade tankespån

Hopsamlade tankespån och noteringar

Thorulf Arwidson

Hopsamlade tankespån och noteringar

Version 170218 (Swedish)

Hopsamlade tankespån och noteringar

Thorulf Arwidson

Hopsamlade tankespån och noteringar

Thorulf Arwidson

Innehållsförteckning

Naturrätten och den positiva rätten (1)
Barnmorskor i Finland 1816 (2)
Tankar, reflektioner och några hugskott (3)
En satans karl i filosofin (4)
Han lånade ut en hög hatt till Olof Palme (5)
Göran Greider och idépolitiken (6)
Palmes retorik när den var som bäst (7)
Hur tänker man på tidningsredaktionerna? (8)
Vad är egentligen en hockeypuck? (9)
Många amerikanska presidenter har varit jurister (10)
Kineser handlar frukost i pyjamas (11)
Norsk framsynthet och andeskådning (12)
Filtrering av nyhetsflödet (13)
Utläggning om tillnamn (14)
Mina nätter är vackrare än era dagar (15)
Filmen ”Den fria viljan” (16)
Ännu en maffiabok (17)
Homo res sacra homini (18)
Mobilens nya T9-ord avslöjar mycket (19)
Ska man vara allt på be-? (20)
Jag mötte Philip Roth igen (21)
Underbar skildring av köp av knish (22)
Renritning som trevlig förströelse (23)
Joe Biden gick på blind date (24)
TYPEWRITER är det längsta ordet (25)
Norska russebussar (26)
De byggde stängsel för att hindra sig själva (27)
Vad hade Kafka skrivit om detta? (28)
Tar man längre steg på landet? (29)
Vandraren i Maine, USA, som överlevde länge (30)
Franske kungen gjorde barn i Tornedalen (31)
Åländsk man blev sovjetisk general (32)
I mörka vatten – amerikanska ubåtar? (33)
Petrozavodsk, den okända staden (34)
Här kommer inte någon in… (35)
Se upp för möbelhandlare! (36)

Festprissen gick hem (37)
Lasse Wierup och ”Svensk maffia” (38)
Att tänka på när någon dött (39)
Plain folk (40)
Advokaters roll (41)
Kierkegaards 30 vinflaskor (42)
Ny intervju med Anne Applebaum (43)
Amiralen i konjakstunnan (44)
Kinesiska muren och jag (45)
Älskarinnan Emma Hamilton (46)
Hitlers svägerska Bridget Hitler (47)
Nordiska ord hos Shakespeare (48)
Ordet ”Hello” uppfanns 1877 (49)
Marilyn Monroes farfar var från Linköping (50)
Fackfilosofers konstigheter (51)
Domherrarna (52)
Varselvästar till alla…? (53)
Dilemma eller trilemma…? (54)
Nu nonar vi en stund (55)
P och non-P (56)
Ranelid och 1 400 gram (57)
När gifte sig Sokrates? (58)
Matematikens lustigheter (59)
Kejsar Nero var grym (60)
Hjärnan fungerar bäst vid 14 grader (61)
Immanuel Kant och kaffekopparna… (62)
Noa-namn i huvudet (63)
Människan är ett djur?!? (64)
Matematisk felräkning (65)
Södertälje… en stad utan antikvariat(66)
Frisören som bara levde på rå potatis (67)
Boktjuven på Kungliga biblioteket (68)
En bihustru är inte en bisak (69)
Hitler var en pratkvarn… (70)
Eva Braun och Hitler (71)
Björn Suneson springer över den amerikansk kontinenten (72)
KGB-chefens minnesanteckningar hittades i en husvägg (73)
NATO:s kärnvapenparaply åt Sverige och Finland (74)
Locke och Thomas ab Aquino (75)

Pudelns kärna… vad är det? (76)
Piloternas armbandsur för 10 miljoner kr (77)
Hillary Rodham Clinton (78)
Nomenklaturan i Sovjetunionen (79)
Lionel ”Buster” Crabb (80)
Mona Lisa äkta eller i flera versioner? (81)
Bill Clinton flög med enögd pilot (82)
Student vann mot högskola, får tillbaka studieavgift (83)
Emanuel Swedenborg – andeskådaren (84)
Lasermannen vaktade kungen med laddat vapen (85)
Det finns god journalistik, trots allt (86)
När Sverige tillät rekrytering till krigstjänst i utlandet (87)
Fängelset på brittiska Pitcairnöarna (88)
Jag är luttrad…men hur luttras jag? (89)
En bok är inte bara en bok… (90)
Pompöseriets höjder… (91)
Frågade nätet och fick svar… (92)
Dags för brevduvor (93)
Vem har Paines skalle? (94)
Tanten som fick miljoner från McDonalds (95)
Evigheten som begrepp (96)
Skyttens koncentration (97)
Baaslandssaken i Norge (98)
Sarah Palin hade aldrig rest (99)
Rewriting är en konst (100)
Mina morbida drag – Anckarström (101)
Hur äter man ett ägg? (102)
Svarta svanar fanns inte… (103)
Tanten försvann på bagagebandet (104)
Ordboksförfattare stympade sig själv (105)
Svensk major utvecklade metod att hjälpa kvinnor (106)
Mänskliga rättigheter och Immanuel Kant… (107)
Amos Oz (108)
Sanningar som ändrar sig hela tiden… (109)
Dalslandsstugan på nätet (110)
Bygg din egen likkista (111)
”Jag behöver hjälp. Blifv med mig.” (112)
Helga Estby fotvandrade över den amerikanska kontinenten (113)
Pissebarometern där på väggen (114)

Satt död framför TV:n i 42 år och hur dog påven? (115)
Inlåst i äktenskapet (116)
Oboronosposobnost (117)
Självbespeglingens svåra konst (118)
Kvinnliga stridspiloter – ryska bombflygare (119)
Sarah Bernhardt på bordet (120)
Filosofernas Barbara och jag (121)
Irländarna… hur kom de till Island? (122)
Adrup, Cedrup och Bedrup… (123)
Filosofen Seneca tvingades begå självmord (124)
Ord i bilars registreringsnummer (125)
Löjtnant Kanon och andra (126)
Frikännande dom i HQ-målet (127)
Ljudboksförlag köper Norstedts (128)
Olof Palmes släkting slogs vid Virta bro (129)
Olof Palme läste ryska och tog lektioner i boxning (130)
Ögonen i brevinkastet (131)
Ryssland avskedar ett femtiotal höga sjöofficerare (132)
Rökförbud i Hammarö kommun (133)
Kina förhindrar sociala media (134)
Uppfinningen av resväskor med hjul (135)
Radioutsändningar från domstol och det juridiska språket (136)
En gigant skriver om en gigant (137)
Eländet efter det att statskalendern upphörde (138)
4000 soldater placeras ut av NATO (139)
Tänk om Strindberg haft en laptop (140)
Filosofen på parkbänken (141)
Förstår du vad som står här? (142)
Dagens Nyheter och kryssningsfartyg (143)
Falska vänner bland orden (144)
Att handla hos Lidl (145)
Boris Johnson (146)
Vad hette president Harry S. Truman? (147)
Vad är en tumregel egentligen? (148)
En tjurfäktningstjur dör på 20 minuter (149)
Vem rakar barberaren? (150)
Skulle du vilja träffa denne man? (151)
Det är en myt att jorden ansågs vara platt (152)
Putsa inte Churchills stortå (153)

Vem rev egentligen östblockets murar? (154)
Fidel Castro och kvinnorna (155)
Volvo lastvagnar tvingas betala 6,4 miljarder kr i skadestånd (156)
Häxjakten på 1670-talet (157)
Vill du bli slank som en fransyska? (158)
Kritik av Ekobrottsmyndigheten (EBM) (159)
Hjärnan är märkligare än vad vi anar (160)
Hitlers mörka privata röst finns bara på en unik inspelning (161)
Myndighetskonvergens (162)
Badade fotografen Lee Miller verkligen i Hitlers badkar? (163)
Det är 207 år sedan vi förlorade Finland (164)
Första lektionen i den juridiska bevisteorin (165)
Hitlertyskland inledde kriget… eller? (166)
Ska man undvika smör eller inte? (167)
25 år sedan den berömda picknicken (168)
Hon tittade på honom med hönseblikk (169)
Dödsfalls-sekatör (170)
Konsten att sprätta upp en bok (171)
Vidhängande äventyr (172
Den kontinentalfilosofiska språkstilen (173)
Publicering i Norge av namn på tilltalade (174)
Olämpliga förnamn (175)
Märklig minnesförmåga (176)
Gamla egendomliga talesätt (177)
De första passgångarna bland hästar (178)
Hur mycket väger Eiffeltornet? (179)
Många märkliga idiom (180)
När tyska språket försvann och inte kom tillbaka (181)
Högerhänthet (182)
Grottmänniskors eld gav tuberkulos (183)
Matematiker är ett klurigt släkte (184)
Frekvensen av ord i tidningssvenskan (185)
Prinsessans nattliga romans (186)
Sympatiske Ingvar Carlsson (187)
Donald Trump diagnostiseras inte (188)
Tidsaxelns problem och evigheten (189)
Hitler fick medalj av en jude (190)
Vem är General Failure och vad gör han med min hårddisk? (191)
Rom övergavs och blev betesmark (192)

Vem kom på det där med gyllene snittet? (193)
Susar det i skogen när inte någon är där? (194)
Att ställa rätt fråga till rätt person (195)
Egoismen som etisk teori (196)
Levnadsråd till ungdomar (197)
En helikopter rollar över sidan (198)
Mjuklödare behöver fullgod syn (199)
Full Gunnar Ekelöf ramlade på ett rör (200)
Utväxlingskraften hos böcker (201)
Grönlandshajen äldst av alla (202)
Statsministern hade gömt whisky (203)
Hennes bröst runda som kanonkulor (204)
Hägringar och glorior (205)
Tycho Brahe hade nästipp av silver (206)
Varför är 7 + 5 alltid 12? (207)
Två kvinnor duellerade om en annan kvinna (208)
Finns motsatslagen i Kina? (209)
Så jobbar dina och mina muskler (210)
Vajrarna i bron brister… så det smäller i mikrofonerna (211)
Barnet från Titanic har dött... (212)
Pusjkins duell och en svensk duell (213)
Finlands president Ryti fick 10 års tukthus (214)
Philp Roth är bäst… kanske (215)
Handläggare av utomjordingar (216)
Den onormala normaliteten (217)
Uttolkare av Koranen (218)
Att heta Polis i efternamn (219)
Upphovsrätt i 130 år? (220)
Man kan dö av semlor, förvisso (221)
Justitierådet Gösta Walin (222)
Ett vackert divertissement (223)
Bengt Hallgren, mästare i spiritualiteter (224)
Volapük? Språket som inte finns… (225)
Lapskojs analyseras grundligt (226)
Piloten Chesley Sullenberger (227)
Författaren Isaac Asimov (228)
Mycket skrik för lite ull… (229)
Parningsstationen i Vänern (230)
L'esprit de l'escalier ('trappans fyndighet') (231)

Hur navigerar brevduvor? (232)
Inte allt dugg är dagg (233)
Fuskande forskare (234)
Duster med försäkringsbolaget (235)
Florett eller värja (236)
En penna vässad till värja (237)
Lögnernas olika relativa värde (238)
Hade Darwin ful näsa? (239)
Dykaren som fick händerna avskurna (240)
Obama, munus praesidentis initurus (241)
Albert Einsteins okända dotter (242)
Lars Gustafsson större än Einstein (243)
Ett glas vatten mot en skiftnyckel (244)
Frackfolket kommer på besök (245)
Wikipedias stora betydelse (246)
Jag ville ha enkronor (247)
Lakritspipor är förbjudna i Norge (248)
Ryska begreppet ”vranjo”, som beskriver det mesta (249)
Åter igen värnplikt (250)
Lilia Shevtsova och Ryssland (251)
Den amerikanska presidentmakten (252)
Viktor Zolotov (253)
Edukationsprocessen igen (254)
Brittiska underhuset (255)
Livet i ett harem… vad gjorde de? (256)
Staffan Skott (257)
Gärdsgårdsstör och skärgårdsö… godkända ord? (258)
The runaway general (259)
Ordet pyjamas är ett verkligt internationellt ord (260)
Hur många hästar finns det? (261)
Märkligt det där med sexuell myndighetsålder (262)
Vinkar vänsterhänta med vänster hand? (263)
Skandalen Paolo Macchiarini (264)
Dagligt liv i antikens Grekland (265)
Hur ofta ska man raka sig? (266)
Winston Churchills resväskor (267)
Morden på Malmö Östra Sjukhus (268)
Silvio Berlusconi (269)
Ät mindre och få bättre minne (270)

Parfymerad get framför prinsens vagn (271)
Oxar bland tjurarna i rusningen i Pamplona (272)
Vladimir Putin var KGB-officer i 16 år (273)
Arnold Schönberg (274)
Hur dör egentligen filosofer? (275)
Det barbariska GULAG (276)
Svensk är upphov till Bronx i N.Y. (277)
Hur lång är Sveriges kust?(278)
Samtida rysk litteratur (279)
Fyra företeelser som inte kommer tillbaka (280)
Professor Sven-Eric Liedman (281)
Asiater har torrt öronvax (282)
Winston Churchill om katter och hundar (283)
Gustav Klimts vanor (284)
Svära som en borstbindare (285)
Coffe table books (286)
Vad ska hundarna heter egentligen? (287)
Allt en blyertspenna klarar av (288)
Ordet ”almost” det längsta ordet i engelska språket (289)
Lin Yutang och Konsten att njuta av livet (290)
En åsikt man haft länge är förmodligen mera riktig (291)
Helmut Schmidt (292)
Vad gör tjurfäktaren med öronen och svansen? (293)
Hitler smet från värnpliktsutbildningen (294)
Hitler köpte några brödskivor (295)
Big Bang-teorin (296)
Att stjäla vänsterskor i skoaffären (297)
Tittar själen lättare fram ur en spinkig kropp? (298)
Kökkenmöddingar i USA (299)
Tre ord för tre olika kyssar (300)
Oss etiker emellan (301)
Korsordsmästarens död (302)
Har jag ryckt vingar och ben av flugor? (303)
Vägrar splittra biblioteket för en älskarinna (304)
Alla borde kunna knacka 25 bokstäver (304)
Ingemar Hedenius gamla bok (305)
Operation Barbarossa (306)
Jordens inre (307)
Varför förlorade tyskarna kriget? (308)

Jan Guillous släktkrönika "Brobyggarna" (309)
Maguerite Yourcenar, henne ska ni läsa (310)
Damen med hermelinen, Leonardo da Vinci (311)
Evighetens båda ändar (312)
Jenny Ingemarsdotters avhandling (313)
En bra bok är en bra bok även efter 10 år (314)
Idéer rakt in i örat från BBC (315)
Hustrubyten i Kina (316)
Är kärleken starkare än gravitationen? (317)
Det rasistiska USA (318)
Lyckan över att få en bok (319)
Romerska befälhavare, rött bläckmärke och örnar (320)
Inga pilliwinks i år heller (321)
Thomas Jefferson var skolad filosof (322)
Isaiah Berlins essäer om frihet (323)
”Sweden´s bizarre tradition of watching Donald Duck” (324)
Konsten att stega upp 100 m (325)
Den axiomatiska världen (326)
Tragus? Vad är det? (327)
Katt i Italien fick "ärva" 102 miljoner kr (328)
Uppfann Isaac Newton verkligen kattluckan? (329)
Vad är skillnaden mellan hundägare och kattägare? (330)
Konsten att söka böcker (331)
Vågar kändisar och politiker hyra in en författare? (332)
Which switched witch watch? (333)
362 700 arbetslösa hästar i Sverige (334)
Martin Gray, en okänd stor författare (335)
Freuds soffa saknas (336)
Finland bakochfram (337)
Mediarapportering om amerikansk militär uppbyggnad (338)
Halldur Laxness bok Islands klocka (339)
Amerikansk president var mormon (340)
Svartsjuka (341)
New York (342)
Orlando Figes bok "De som viskade" (343)
Att bära uniform och att föra sig (344)
Leibniz substanslära (345)
Den amerikanska flaggan... stjärnorna (346)
Försvarsministern gifte om sig vid 88 års ålder (347)

Kackerlackor (348)
Iriska eremiter på Island (349)
Paradoxala oxymoroner (350)
Är Tomas Tranströmer skald? (351)
Får jag vara reflektör? (352)
Mormonerna i Salt Lake City på 1800-talet (353)
Jane Fonda badade i askan efter sin egen hund (354)
Flög P-51 Mustang ensam vid 16 års ålder (355)
Författare blir refuserade (356)
Esomoftast, ity och enkannerligen (357)
Käril... femininum eller vad? (358)
John Ericson, uppfinnaren av propellern (359)
Hur fort snurrar vi egentligen? Hålla i hatten? (361)
Gammal filosofisk sanning... är den sann? (362)
Konservkungen Herbert Felix (363)
Den finländske författaren Göran Schildt (364)
Svenska och norska fjällrävar (365)
Det kostar att locka soldater (366)
Brittiska bombflyget under WWII (367)
Huvudstaden i New York (368)
Orlando Figes bok "De som viskade" (369)
Charles Lindberghs barn (370)
Vilseförande kartor (371)
Amerikanska presidentvalet (372)
Kjell Albin Abrahamson har skrivit klart (373)
William Faulkner och Else Jonsson… (374)
"A kiss is a lovely trick" (375)
Brittsommar i oktober (376)
Paradoxala oxymoroner (377)
Bet en hund och bet en präst (378)
Flög jaktplanet P-51 Mustang ensam vid 16 års ålder (379)
John Ericson, uppfinnaren av propellern (380)
Den finske prickskytten sköt fler än 500 ryssar (381)
Vilket glidtal har flygekorren? (382)
lliterata rådmän… när slutade den siste? (383)
Jolo:s bok "Årsklass 39" (384)
Golden Gate-bron beräknades för hand (385)
Man kan skriva en hel bok utan bokstaven E (386)
Vad man kan lära sig av ett Shakespeare-citat? (387)

Vad är karonka? (388)
En fråga från 1844 som är obesvarad (389)
En märkligt dansföreställning i Paris (390)
Bin Laden hade eurosedlar i kläderna (391)
Reservofficer var först i Sverige att hoppa fallskärm (392)
Minst tio Duchenne-leenden var dag (393)
Var hände med Monica Lewinsky? (394)
Professorn dog när han fick höra att hustrun avlidit (395)
Han friade till henne med morsesignaler (396)
Sanningens mysterium och Quine (397)
"A New History of Western Philosophy" (398)
1 950 år sedan dagen (399)
Slaget om Mosul eller vad? (400)
Nazismens kamp mot intellektualismen (401)
Dansbandsmusik från Skåne (402)
Psykiska störningar hos Napoleon (403)
Olika slag av sprängämnen (404)
Nu ska de blir dom (405)
Tillstånd för fotografering med drönare (406)
Boken "Ärans vinter" (407)
Hur ska den amerikanska flaggan se ut? (408)
Skäggens signalbetydelse (409)
Studenten i ventilationstrumman (410)
Från propellerflyg till jetflyg (411)
Att skrämma indianer med löständerna (412)
Napoleon bets i baken på bröllopsnatten (413)
Engelske kungen kunde inte engelska (414)
Man kan bli förälskad i det yttre (415)
Pytteliten Jurij Gagarin (416)
En vacker beskrivning av filosofin (417)
Greve Lustig sålde Eiffeltornet två gånger (418)
Charles Lindberghs atlantflygning (419)
Bo Hammar och Wiggo Komstedt i Sibirien (420)
Navajoindianernas svåra språk (421)
Två kungar som inte fick bli kungar (422)
Klassiska arvstvister (423)
Man kan dö på många sätt (424)
Samma födelsedag i en mindre grupp (425)
Åke Sagréns tre hästar (426)

Den västerländska civilisationen (427)
Karl Marx greps för fylla och olaga vapeninnehav (428)
Fråga biskopen om du kan komma till himmelen! (429)
Använd lakunerna, sa konstnären (430)
Hitlers hund Blondi (431)
Nachlass (432)
Hudorm (433)
Att snabbt skriva böcker (434)
Antik minnesteknik och herr Gustafsson (435)
Minnesorden över Loka Enmark (436)
Samtal med vännen antikvariatshandlaren (437)
Totalitära stater producerar ideologi (438)
Trumpna tramp om Trump (439)
Kinesiska tecknet för ”kvinna”….kan det var rätt? (440)
Uppfann norrmän gemet och osthyveln? (441)
Säkerhetsnålens uppfinnare (442)
Så fick Margaret Thatcher en man… (443)
Leonard Euler (444)
Kaliningrad, varför inte någon debatt? (445)
Varför skriver inte någon om Stålverk 80? (446)
Den basala metabolismen (447)
Bastiljen stormades… och vad fanns där? (448)
Varför heter det ”en grogg”? (449)
Metaforer och allegorier (450)
Grannen har en grann gran (451)
Theodor Kallifatides är ett mirakel (452)
Samlade anekdoter för att roa (453)
Samer (454)
Hannes Råstams bok om Thomas Qvick (455)
Utrikesminister Östen Undén och åklagarmördaren (456)
Abstraktionskraft var ordet (457)
Det här är eskimåmat (458)
Bertrand Russell var i Kina (459)
Göran Persson (460)
Sverker Åströms diplomatiska memoarer (461)
Stimulerande självsuggestion (462)
Farligaste djuret för människor (463)
Mannen på masten och annat (464)
Albert Engström (465)

Den där Strindberg (466)
Tvåbent varelse utan fjädrar (467)
Svara å stående fot (468)
Bli en börsmäklare! (469)
I pleonasmernas underbara värld (470)
Ontologisk privation (471)
Den ädla konsten att kommatera (472)
Heliga Birgittas hemfärd 1373 (473)
Valutaunionen mellan Norge, Sverige och Danmark (474)
Han återuppstod från de döda (475)
”Draco dormiens nunquam tittilandus” (476)
Gustaf Hallenstiernas äventyr (477)
Var var skomakaren mellan hägg och syrén? (478)
Ett minneskort genom tarmkanalen (479)
The keystone… här är förklaringen (480)
Varför finns det damklass i schack? (481)
Vem kom på att själarna är odödliga? (482)
De platonska kropparna (483)
Ville tjäna en advokat i tio år (484)
Jag blev förälskad på två minuter (485)
Stilisten Joseph Conrad (486)
Prärieindianer och sociala normer (487)
Rysk prinsessa gav namn åt Mariekex (488)
Vem uppfann plustecknet och varför? (489)
Silverfiskar (490)
Varför heter paperback pocket book? (491)
Beordrade självmord (492)
Får polisen sätta GPS-trackers på bilar? (493)
Professor Salomon Henschen (494)
Mr. William Banting (495)
Melitta (496)
Hur många pojkar och flickor finns det i familjen? (497)
Martha Gellhorn i Frankrike (498)
Öronproppar… livet före och livet efter (499)
Är orangutanger lite dumma? (500)
Blinda massörer i Kina (501)
Voltaire misshandlades (502)
En lite mus fångades av SAS (503)
Modus ponens och modus tollens (504)

Skrivarfabriken Angus Konstam (505)
Vad läser man i Ryssland i ämnet historia? (506)
Skrivdonen (507)
Eldsprutande drake och lindorm (508)
Flickan som ingen kände igen (509)
Namn och Asa Lovejoy (510)
Bilden av Jean-Jacques Rousseau (511)
Världens största människosamling (512)
Mitt förhållande till skiljetecknen (513)
Grekland och Rom (514)
Eleverna är en förutsättning (515)
Världens äldsta människa (516)
Gorbatjov och påven (517)
Utbilda dig och lev länge (518)
Napoleons bror i New Jersey (519)
Spionjägaren Otto Kumenius (520)
Svenska Kullagerfabriken (521)
Washington D.C. (522)
Cicero och bokstäver och tunga (523)
Boken Sofies värld 25 år (524)
Rapport om den ryska försvarsmakten (525)
Adolf Hitler första gången i SvD (526)
Den kritiska traditionen (527)
Kyss inte mig, kyss Carlson! (528)
Märket med fyren (529)
General Moltke och Vaxholms fästning (530)
Tyska väderstationer på Svalbard (531)
Telefonluren mot vänster öra (532)
Både domaren och åklagaren dömdes (533)
Svenska dyschan är dansk, inte fransk (534)
Dumbomar finns bara i Sverige (535)
Svenska dyschan är dansk, inte fransk (534)
Kilroy was here (537)
Ryska revolutionen och Kerenskij (538)
En räv sprang över vägen (539)
Anilinpennorna (540)
Hängbukssvinet Torsten (541)
Filioquestriden mellan katolska kyrkan och ortodoxa kyrkan (542)
Världen av i går: En europés minnen (543)

Cecilia Vasa och Helena Snakenborg (544)
Drunkningsdöden (545)
Tidningskungarna Pulitzer och Hearst (546)
Kackerlackornas konstruktion (547)
Åklagaren dömdes för ett beslag (548)
US Cyber Command (549)
Kristendom och sexualmoral (550)
Sverige förste fortkörare (551)
Lenins mausoleum (552)
Karl XII staty (553)
NSA och signalspaning (554)
Den finska radiospaningen och FRA (555)
Chefen för narkotikapolisen dömd (556)
”Blå skåpet” (557)
Han delade sovvagnskupé med Lenin (558)
Socialdemokratiskt statsråd ville skjuta Lenin (559)
Information i försvarsfrågor (560)
Kaffe och Instant Coffee (561)
Absint friends (562)
Ryska inspelningar – kompromat (563)
Bärnsten (564)
Artilleriofficerare (565)
Lincolns skägg (566)
Aspergers syndrom hos politiker (567)
De första flygningarna och Carl Cederström (568)Stora projektet
Norden bombsikte (569)
Donerade sitt hår till flygvapnet (570)
Studenten i ventilationstrumman (571)
Professor Salomon Henschen (572)
Bet en hund och bet en präst (573)
Ärtsmygen (574)
Militärt slang (575)
Orealistiska krigsfilmer (576)
Razzia (577)
Elvira Madigan och dramat (578)
Menopausens sociala funktion (579)

Mayerlingdramat (580)
Federal domstol prövar Trumps beslut (581)
Vladimir Lenin i Stockholm (582)

Hopsamlade tankespån och noteringar juni – november 2016

I maj 2016 gav jag ut en samling noteringar och bloggtexter från tiden september 2015 – maj 2016. Jag gav den titeln *”Tankar, reflektioner och några hugskott”*. Det var inte dagboksanteckningar och inte heller inlägg i några debatter. Det var endast anteckningar om reflektioner och tankar som kommit över mig när jag läst och hört något. Noteringar dag för dag. Vecka för vecka. Jag har alltid med mig en anteckningsbok och antecknar allteftersom jag läser och hör något.

Nu presenterar jag ytterligare en samling av noteringar och bloggtexter, den här gången från tiden juni – november 2016. Den här gången väljer jag att kalla min samling av noteringar för *”Hopsamlade tankespån och noteringar”*.

Anteckningarna publiceras i den ordning de skrivits. Det är en kakofoni av olika ämnen. Allvarliga och seriösa ibland, lekfulla och gäckande andra gånger. En del är grubblande och eftertänksamt, annat är bara lättsamt och lättsinnigt.

Det är min förhoppning att innehållsförteckningen i början kan väcka nyfikenhet till läsning av just det som fångar ditt intresse. Alla textstycken är fristående och det möter inte hinder att hoppa fram och tillbaka i texten.

Inläggen är numrerade fortlöpande, det rör sig alltså inte om sidnummer. I såväl innehållsförteckningen som i sakregistret görs hänvisningar till numren på inläggen.

Texten är även i detta arbete skriven i Open Office och satt med Times New Roman 10 p. Denna upplaga är tryckt hos företaget LULU i USA.

Stockholm i november 2016

Thorulf Arwidson

Naturrätten och den positiva rätten (1)

På något sätt lever vi åter i en naturrättsliga tid. Naturrätt då uppfattad som motsats till lagfäst rätt (positiv rätt). Aristoteles, som liksom andra samtida tänkare, ägnande rättsordningen mycket uppmärksamhet. Men motsatsparet mellan naturrätt och positiv rätt är inte klart utvecklad hos honom. För att riktigt förstå honom måste man försöka sätta sig in vad han kan ha menat med ”naturrätt”. För den tidens filosofer hade naturen karaktären av en ändamålsbestämd ordning som utmärktes av en balans som omtalades som harmoni. I den meningen var den en ”förnuftig” ordning. Naturen betraktades varken som en död och likgiltig massa eller en i religiös mening besjälad natur (jämför primitiva religioner). Aristoteles tog närmast naturrätten för given och kom i stället att ägna stor uppmärksamhet åt den ”samhälleliga rätten”, den som vi möjligen kan kalla för den positiva rätten. En möjlig förklaring till att han inte närmare analyserade naturrättens beståndsdelar och ursprung var att han fann den en gång för alla ”given”, vilket innebar att den inte går att påverka. Den positiva rätten utmärks i stället av att den är skapad av människan själv och får det innehåll som medborgarna och de samhälleliga organen ger den från tid till annan. Mänskliga rättigheter är i dag något som både är naturrätt och positiv rätt. Det senare närmast som en kodifiering av ”den givna rätten”.

För 50 år sedan betraktades naturrätten närmast som ett idéhistoriskt fenomen, som legat till grund för utvecklingen av den positiva rätten. Den uppfattningen gäller inte längre, vilket borde föranleda några frågetecken i marginalen. Tilläggas kan att varken Platon eller Aristoteles var jurister. Detta av den enkla anledningen att det vid den tiden inte fanns några jurister alls. Det är ett senare fenomen.

Barnmorskor i Finland 1816 (2)

Det innebär risker att bli gravid och att föda barn. Finländska barnmorskeutbildningen fyller i år 200 år och i samband därmed har det kommit ut en intressant minnesskrift. Det kan tilläggas att den svenska barnmorskeutbildningen är betydligt äldre. Men även i dag händer det tragedier under graviditeter och förlossningar. Varje år avlider 2 – 3 kvinnor i Finland som en direkt följd av graviditet och förlossning.

Med hänsyn till skillnaden i befolkningens storlek borde antalet som avlider i Sverige vara 3 – 5 kvinnor, men det vet jag ju inte med säkerhet.

På tvåhundra år har barnadödligheten i Finland gått ned hundra gånger. Tänk på det! År 1816 avled 18,9 procent av alla spädbarn, 1916 avled 11,0 procent och i dag (2015) avlider 0,2 procent. Medeltalet barn per kvinna i Finland var 1816 4,8 barn, 1916 var antalet 3,7 och numera är antalet 1,7. Stora skillnader alltså.

Själv har jag någon gång talat om ”barnmorskehänder” som en benämning på små kvinnohänder som är lämpliga att hjälpa barnen till världen. Jag har inte något som helst minne av att jag har läst om detta begrepp eller om det är så illa att jag har hittat på det själv i min iver att beskriva något. Men när jag nu läste redogörelsen för den nya barnmorskeutbildningen 1816 i Finland fick jag läsa följande. För att kunna antagas till utbildningen 1816 krävdes att kvinnan i fråga själva skulle ha fött barn. Hon skulle vara en ärbar kvinna med oklanderlig livsstil. Hon skulle frukta Gud samt kunna läsa och skriva. Och inte minst viktigt: Ha små sirliga händer för att lättare kunna hjälpa fostret till världen. Barnmorskehänder med andra ord. Jag fick det belagt och jag har, tack och lov, inte själv hittat på begreppet. Smedshänder är i varje fall inte något som jag har hittat på.

Informationen om barnmorskeutbildningen i Finland berättar också att hygienen i hemmen i början av 1800-talet var så dålig att barnmorskorna ofta tvingades börja med att städa i hemmet innan förlossningen kom igång. Men det var ännu farligare att bli förlöst på sjukhus på grund av alla bakterier som spreds där.

Tankar, reflektioner och några hugskott (3)

I dagarna har jag färdigställt manus till en bok som till stora delar bygger på de inlägg som jag har gjort på en bloggsida. En del andra texter har medtagits och redigeringar har naturligtvis gjorts. Det rör sig om en omfattande textmassa.

När jag nu beställt en provupplaga av boken har jag varit tvungen att ge den en titel. Efter en del funderande (inte särskilt mycket) kom jag fram till följande: ”Tankar, reflektioner och några hugskott”. Det täcker väl ganska väl vad det handlar om.

Men så kom jag att tänka på ordet hugskott och undrar om läsarna vet vad ett hugskott egentligen är. Hugskott kan sägas vara en

plötslig idé, en tillfällig idé, en snabb tanke, en ingivelse och till och med en hypotes. Ordet kan även ha en negativ betydelse: en tom förmodan, en tanke utan större värde och kanske till och med något sådant som spån av tankeflykt. Synonymer är nog närmast infall, snilleblixt, nyck, impuls och förflugen tanke. Förflugen i den meningen att tanken endast stannade en kort stund och sedan flög sin väg utan att lämna några egentliga spår. Just precis så har hugskotten uppenbarats hos mig och förlett mig till att skriva ned dem. Nedtecknande har skett med viss stillsam njutning och till gagn för mitt eget minne och, möjligen, till visst värde för andra.

En satans karl i filosofin (4)

Den har den titeln, ”Avslutande ovetenskaplig efterskrift”, och är utgiven av Sören Kierkegaard. Finns översatt till svenska och utgiven i två delar av förlaget Nimrod. I denna skrift utvecklar Kierkegaard i stort sett hela sin existensfilosofi på ett mycket systematiskt sätt. Han uppträder som författaren Johannes Climacus, vilken till stor del ägnar sig åt filosofiska betraktelser över konkreta livsförhållanden. Kierkegaard behandlar sanningsbegreppet och sådana grundkategorier som subjektivitet, verklighet, existens och ger sig även på att avslöja tänkandets illusoriska tillförlitlighet. Dessutom kan han inte avstå från att avslöja skenheligheten hos den idylliserande borgerliga kristendomen.

I boken ger författaren, som ju är Sören Kierkegaard, ett omdöme om sig själv: ”För att jag själv skall säga det: jag är ingenting mindre än en satans karl i filosofin, kallad att skapa en ny riktning”. Många skulle nog så här efteråt hålla med honom eftersom just denna skrift brukar sägas vara den som lade grunden till den moderna existentialismen.

Det är ett nöje att läsa Kierkegaard, man tvingas dra på smilbanden gång på gång samtidigt som man förundras över författarens förmåga att tänka nytt utan bundenhet av konventioner, kristendom och tidigare filosofiska författare. Att han är en av de stora tänkarna är alla överens om samt en av de bästa filosofiska författarna. Men jag tillåter mig att notera att det tog 155 år för kulturnationen Sverige att få fram en fullständig översättning av ”Avslutande ovetenskaplig efterskrift”. Men den finns ju på danska förstås.

Han lånade ut en hög hatt till Olof Palme (5)

Stundom har jag genom åren retat mig en hel del på Göran Greider. Men han är en man som gör intressanta iakttagelser och har ett vidare perspektiv på mycket. Han är värd att läsa även om man inte behöver dela hans uppfattningar. För övrigt kan man ofta avstå från att läsa sådant som man helt håller med om och sådant som man direkt fullt ut förstår.

Greider är inte främmande för det som är kuriosa och spännande element i tillvaron. I boken ”Ingen kommer undan Olof Palme” berättar han hur han promenerade runt i Vällingby och även då går till familjen Palmes gamla adress (radhuset). Palme bodde på två olika adresser inom samma område. De flyttade nämligen till ett något större radhus. Greider blir inbjuden att se sig runt om i huset och kommer då även i samspråk med en person som varit granne med familjen Palme. Grannen berättade att han en gång lånat ut en hög hatt till Olof Palme, som denne behövde för att vara med på Kennedys begravning. Då uppkommer frågan: Fick Palme med sig hatten hem och lämnades den tillbaka? Var finns hatten i dag och har den något kuriosavärde? Varför kan jag inte finna några foton på Olof Palme när han bär hög hatt? Det borde ju finns några foton från det tillfället.

Göran Greider och idépolitiken (6)

Göran Greider har skrivit en liten resonerande bok om Olof Palme och hans politik. Den har titeln *”Ingen kommer undan Olof Palme”* och kom ut 2012. Greider har förmågan att överskådligt och enkelt redogöra för den ideologiska utvecklingen hos arbetarrörelsen under den tid Palme var aktiv (från mitten av 1950-talet). På ett ställe i boken gör han följande reflektion: ”Läser man Göran Perssons memoarer finner man inga idépolitiska resonemang överhuvudtaget och därmed inte några möjligheter till ställningstaganden”. Detta som ett tecken på att andra socialdemokratiska ledare saknade det idépolitiska intresse som Palme hade. Ingvar Carlsson hade det, men i övrigt var det tunt så att säga.

Greider skriver också att löntagarfonderna fanns med under hela 1980-talet och att Palme aldrig vare sig förstod eller gillade idén med löntagarfonder. Han lyckades också så småningom desarmera

sprängkraften i förslaget. Palme var en utpräglad pragmatiker när det kom till realpolitiken. Det är ingen tvekan om att Palme var en tvättäkta realpolitiker, vilket emellanåt kom fram på ett direkt skamlöst sätt. Han talade om fred och nedrustning, men tog varje chans att propagera för svensk vapenexport. Palme var en demokratisk socialist, men på resor utomlands och under uppvaktningar var han en hängiven och helt skrupelfri ambassadör för svenskt näringsliv. Media kunde han om så krävdes ljuga rakt upp i ansiktet, som under Geijer-affären eller IB-affären. I Thage G. Petersons memoarbok om Palme (*"Olof Palme som jag minns honom")* sägs det att Palme aldrig trodde att LO skulle lägga fram ett så vansinnigt förslag om löntagarfonder som fackföreningsrörelsen gjorde. Enligt Peterson blev Palme helt tagen på sängen av LO:s långtgående beslut.

Göran Greider är en god iakttagare med blick och intresse för det idéhistoriska och idépolitiska. Hans lilla bok från 2012 är värd att läsas. Jag rekommenderar den. Läs den även om du har läst Berggrens stora arbete om Olof Palme och Thage G. Petersons arbete. Båda är i högsta grad läsvärda. Greider lyckas dock peka på en hel del väsentligheter som de andra författarna inte uppmärksammar. Berggrens biografi är nästan ypperlig och den bör man läsa. Jörn Donner skrev om den: "Bättre än så här har inte Palme och hans tid beskrivits". P O Engqvist skrev om samma arbete: "Självlysande". Greiders bok är bra och läsvärd, men ändå för mycket lovordad.

Palmes retorik när den var som bäst (7)

Göran Greider har i den lilla boken *"Ingen kommer undan Olof Palme"* på ett lysande sätt försökt analysera Palmes retoriska förmåga. Att Palme var en god retoriker vet vi alla, men vilka strängar spelade han i själva verket på när han var som bäst? Var han agitatorn som nådde sina höjder då han fick hålla tal utan att bli störd, motsagd eller avbruten? Eller var han som bäst i snabba pilkast i dueller med högerpolitiker? Var han studentpolitikern som hela sitt liv trivdes bäst i rollen som polemiker? Var han bara en konfrontatör eller hade han även andra dimensioner i sin retorik? Det har ibland sagts att den ende som kunde stå upp mot Olof Palme var Per Ahlmark. Det var visst så en tid att när Palme gick upp i riksdagens talarstol så gick Ahlmark ut ur kammaren. Omvänt gick Palme ut när Ahlmark äntrade talarstolen.

Greider pekar i sin bok på ett ofta citerat tal, eller snarare en kort avslutningsappell, som Palme höll på partikongressen 1975, och som kommit att omnämnas som talet: *”Vi ses igen, kamrater”*. Texten kan läsas som en vanlig partiappell, men är enligt Greider mycket mer än så. Jag håller med honom. Märk att denna retoriskt kraftfulla appell levererades året före partiets första valförlust.

Här är hans korta appell:

”Strax är kongressen slut. Men vi ses igen, kamrater! Vi ses igen i Folkets Hus, i studiecirkeln *”... att möta framtiden”*, vid möten i arbetarekommunen och i facket. Vi ses igen i futten på byggarbetsplatserna, under rasten klockan 9:15, någonstans mellan mackan och kortleken, en stunds politik. Och byggnadsjobbarna är tuffa och kloka. Vi ses igen efter 1 timma och 48 minuter när Gunnar Sträng avslutat en kort inledning på en distriktskongress.

Vi ses igen i valstugan – dessa den svenska sågverksindustrins kuttersmycken – vid bråten av valsedlar och broschyrer, med ivriga människor som frågar och skall få svar. Vi ses igen – i portgången med packen av broschyrer. Du tar uppgång A och jag tar uppgång B. Framför Konsum, i planteringen, på torget, i hörnet mot Storgatan, vid fabriksgrinden klockan 7 en kulen morgon, i Stockholms city på tunnelbanestationen med glesa turer och 70-kort. Vi ses på Götaplatsen med facklorna och fanorna och sången, när folket kommer från varven och verkstäderna.

Vi ses igen, kamrater, någonstans i skärningspunkten mellan drömmen och slitet, i människornas möte till prövande samtal och gemenskap. Vi ses igen, kamrater.”

Kanske är detta en av den svenska retorikens höjdpunkter. Kort och konkret. Med must och märg. Jag är för stunden böjd att hålla med Göran Greider. Palme var en boren orator.

Hur tänker man på tidningsredaktionerna? (8)

Jo, jag har läst tidningar i många år. Har en vana att göra det. Förr brukade det ta 20 – 25 minuter att tämligen noga läsa nyhetssidorna och kultursidorna. Numera går det fortare.

Jag förstår inte hur man tänker på nyhetsredaktionerna på SvD och DN. Folk har ju internet och det förutsätter jag är väl känt. Där finns mycket av den information som tidningarna använder sig av för att fylla sidorna. Det är då bara utfyllnad för den som har tillgång till

nätet. Vem läser i dag börslistorna i tidningen när allt finns på nätet och dessutom bättre presenterat? Tidningen kostar 30 kr och det är den inte värd.

Detta är Svenska Dagbladet i den den 17 maj 2016.

s. 1 Rubriker. Allt som står här står även inne i tidningen. Hoppa över!
s. 2 Hoppa över!
s. 3 Annons!
s. 4 Ledarna. Läs
s. 5 Debattartikel. Läs
s. 6 Nyhet. Läs en del
s. 7 Nyheter. Läs en del
s. 8 Nyheter. Läs snabbt
s. 9 Annons!
s. 10 Nyheter. Läs om bråket på Vänsterpartiets kansli
s. 11 Lite nyheter i ett hörn
s, 12 Stor bild. Läs snabbt!
s. 13 Stora bilder. Läs snabbt!
s. 14 Stor bild. Läs lite. Vi får veta att jordgubbarna på Hötorget kostar 20 kr asken.
s. 15 Smånyheter. Läs lite snabbt
s. 16 Annons! Bläddra vidare!
s. 17 Annons! Bläddra vidare!
s. 18 Artikel om känslor och sex. Läs!
s. 19 En halv bild och knappast någon text. Bläddra vidare!
s. 20 Kultursida. Läs!
s. 21 Kultursida. Läs Carl Johan Malmberg. Nog det mest läsvärda i detta numer
s. 22. Kultursida. Läs om Nisse Schwartz. Läsvärt.
s. 23. Handlar om musik. Bläddra vidare snabbt.
s. 24 Understreckaren. Tunn artikel i dag om övervakningssamhället. Har du gott om tid kan du läsa.
s. 25 Dödsannonserna. Jo, kan var läsvärda. Fick lära mig att exportchefen för Primus-Siewert tjänstgjort som tysk soldat i Bergen (som dechiffrör) samt kunde många språk. Texten skriven av närstående och inte av redaktören.
s. 26 Annonser! Hoppa över!
s. 27 Annonser!
s. 28 Korsord. Borde förbjudas att trycka i svenska tidningar

s. 29 TV-och radioprogram. Fullständigt onödigt. Finns i varje mobil o laptop.
s. 30 Serier. Borde förbjudas i alla svenska tidningar.
s. 31 TV-program igen! Utfyllnadsmaterial i stället för skriven text.
s. 32 Väderinformation. All och även aktuellare information finns på nätet.

Det tar 15 - 17 minuter att läsa tidningen. Svenska folket tillbringar ca 3 timmar per dag på nätet. Tidningsredaktörerna måste sätta sig ned och tänka över vad som skrivs i svenska tidningar om man ska ha den minsta chans att behålla läsare. Dagens Nyheter publicerar inte längre uppgifter om sin pappersupplaga. Det har säkert sina orsaker. Upplagan har minskat dramatisk.

Vad är egentligen en hockeypuck? (9)

Tveklöst är det så att pucken har en central roll i hockey. Det är ju den som alla jagar och det är den som ger poäng vid målgång. Men vad vet vi om puckar egentligen? Man vet ju inte ens varför den där saken kallas för ”puck”. Men lite kan man ju ta reda på innan man iförd all möjlig skyddsutrustning kastar sig ut på isen.

En puck ska väga mellan 160 och 170 g, vara 25 mm tjock och ha en diameter på 76 mm. De tillverkas numera enbart i Kanada, Ryssland, Kina och Tjeckien. Före matchen och under pauser hålls de nedkylda för att de inte ska studsa så mycket. En puck kan uppnå en hastighet av 160 km/h och till och med lite högre.

Ingen vet varför en puck kallas puck. Den enda förklaringen är att det finns en figur i Shakespeares pjäs ”En midsommarnatts dröm” som kallas Puck och är lite oberäknelig. För övrigt är inte puckar längre gjorda av gamla bildäck. Det var de förr. Moderna puckar består i stället av en blandning av naturgummi, tillantioxidanter, limningsmaterial och andra kemikalier för att uppnå rätt balans mellan hårdhet och motståndskraft.

Många amerikanska presidenter har varit jurister (10)

Det brukar sägas att den svenska riksdagen – och svensk politik i allmänhet – lider av ett klart underskott av jurister. Samtidigt vimlar det

med jurister i riksdagens förvaltning, som sekreterare i utskott och i andra befattningar. Det kryllar med jurister i hela regeringskansliet. År 2011 fanns det 20 jurister bland riksdagsledamöterna (av 349). Moderaterna hade då 11 ledamöter som var jurister. Socialdemokraterna inte någon (Susanne Eberstein, som är jurist, var då tjänstledig).

I den amerikanska kongressen har det alltid funnits gott om jurister och många presidenter har varit jurister. I den nuvarande kongressen är 151 av 435 ledamöter i representanthuset jurister och 51 av de 100 senatorerna. Bästa bakgrund för att bli president i USA tycks vara jurist eller general (officer). Av USA:s 44 presidenter har 12 varit generaler. Många flera var officerare med lägre grad. John F Kennedy var löjtnant i flottan. Ronald Reagan var kapten i flygvapnet, men deltog aldrig i strid på grund av dålig syn. I stället engagerades han med att producera instruktionsfilmer och propagandafilmer under krigsåren.

Obama är USA:s 44:e president (de har alla ett inofficiellt nummer) och den andre som har en juridisk examen från Harvard Law School. Den före honom var nummer 19, Rutherford Hayes (Kenyon College och Harvard Law). Men av alla amerikanska presidenter har så många som 25 haft juridisk utbildning och många har även varit yrkespraktiserande jurister innan de blev presidenter. Oftast då, eftersom det är USA, som advokater. Abraham Lincoln räknas till juristerna trots att han inte hade någon akademisk examen. Han var självlärd, men hade som advokat praktiserat juridik i 25 år. Det var advokaten John T. Stuart i Springfield som 1834 uppmuntrade honom att läsa juridik på egen hand och lånade ut juridisk litteratur till honom. Efter bara tre år antogs han som advokat (”admitted to the bar”) och blev då biträdande jurist hos Stuart. Han var senare delägare i två andra advokatbyråer innan han valdes till president 1861.

Franklin D. Roosevelt hade läst vid Harvard, men avlagt sin examen vid Columbia.

Nu ser det ut att bli så att USA får ytterligare en jurist som president – Hillary Clinton (advokat). Hon började läsa juridik 1969 vid Yale Law School och ingick då även i redaktionen för Yale Review of Law and Social Action. Vid den tiden var hon verksam vid Children´s Defence Fund i Cambridge, Mass., samt var assistent hos senator Walter Mondale. År 1973 avlade hon juristexamen (J.D.) vid Yale och arbetade därefter som jurist hos Children´s Defence Fund. I au-

gusti 1974 började hon undervisa vid University of Arkansas Law School. Sedan hon gift sig med Bill Clinton började hon arbeta vid advokatbyrån Rose Law Firm.

Här är listan över alla presidenter som varit jurister. Eller alla jurister som blev presidenter.

Nr. 2 John Adams (Harvard, var verksam som praktiserande jurist)
Nr. 3 Thomas Jefferson (College of William & Mary, var verksam som praktiserande jurist)
Nr. 4 James Madison (College of New Jersey — numera Princeton — läste sedan juridik)
Nr. 6 John Quincy Adams (Harvard, var verksam som praktiserande jurist)
Nr. 7 Andrew Jackson (självlärd jurist)
Nr. 8 Martin van Buren (Kinderhook Academy, var verksam som praktiserande jurist)
Nr. 10 John Tyler (College of William & Mary, var verksam som praktiserande jurist)
Nr. 11 James Polk (University of North Carolina, var verksam som praktiserande jurist)
Nr. 13 Millard Fillmore (var notarie hos domaren Walter Wood i New York)
Nr. 14 Franklin Pierce (Bowdoin College, läste sedan juridik)
Nr. 15 James Buchanan (Dickinson College, läste sedan juridik)
Nr. 16 Abraham Lincoln (ingen formell utbildning, läste själv juridik)
Nr. 19 Rutherford Hayes (Kenyon College, Harvard law)
Nr. 21 Chester Arthur (Union College, läste sedan juridik)
Nr. 22 Grover Cleveland (var verksam som notarie hos en advokat)
Nr. 23 Benjamin Harrison (Miami University in Ohio, läste sedan juridik)
Nr. 25 William McKinley (Allegheny College, Albany law)
Nr. 27 William Howard Taft (Yale, Cincinnati law)
Nr. 28 Woodrow Wilson (College of New Jersey — numera Princeton)
Nr. 30 Calvin Coolidge (Amherst, var verksam som praktiserande jurist)
Nr. 32 Franklin Roosevelt (Harvard, Columbia law)
Nr. 37 Richard Nixon (Whittier College, Duke law), advokat
Nr. 38 Gerald Ford (University of Michigan, Yale law)

Nr. 42 Bill Clinton (Georgetown University, Yale law)
Nr. 44 Barack Obama (Columbia, Harvard law)

Det kan tilläggas att Theodore Roosevelt läste juridik vid Columbia Law School, men att han aldrig fullföljde med någon examen. Harry Truman är den förste presidenten efter 1897 som inte hade en collegeexamen. Men han hade i varje fall senare läst juridik under två år vid Kansas City Law School.

Kineser handlar frukost i pyjamas (11)

Dagens Nyheter skrev för en tid sedan att det i en provins i Kina utfärdats förbud mot att gå ut på stan i pyjamas. Motiveringen är att det väcker anstöt och är ”ociviliserat”. Jag hörde med två personer som bott i Kina och de bekräftade att det är rätt vanligt – eller var det i varje fall för tio år sedan då de bodde i Kina – att kinesen tar sig en promenad på morgonen i pyjamasen. Det är nämligen en klassfråga detta att få sova länge på morgonen och ha tid för att gå en sväng i pyjamasen. Samtidigt är det fint att få visa upp sin eleganta mysiga pyjamas. De berättade att de flesta kineser i storstäderna går en promenad på morgonen för att inhandla morgonens mat. De har visserligen kylskåp, men de har en helt otrolig drift att handla till varje måltid. De flesta kineser går förstås inte runt i pyjamas.

Norsk framsynthet och andeskådning (12)

Swedenborg har nästan alltid skildrats som en kuf och märklig andeskådare. Så har i varje fall jag fått lära mig och så har jag uppfattat honom. I England är han dock upphöjd till en verklig filosof. Det bekräftar åter att det inte är lätt att vara profet i eget land. Det är bättre att resa iväg helt enkelt och hitta en annan plats där man kan få vara profet. Andeskåderi var på ropet i slutet av 1800-talet. I den gamla Ugglan (nordisk familjebok) beskriver man andeskådning på det här intressanta sättet. Citat:

”Andeskådarens hjärna är nämligen, i få ord sagt, i ett mer eller mindre sjukligt tillstånd. Sjukligheten behöver icke vara så särdeles svår: redan en utmattning hos hjärnans beståndsdelar, en så att säga abnorm belysning i tankens verkstad, kan göra att de bilder, som där finns antas vara motsvarigheter av verkligheter.

I Norges nordligaste trakter, där solen lyser oavbrutet i tre måna-

der och natten med sitt mörker och sin hemlighetsfullhet härskar i nära nio månader och där i allmänhet motsatserna i naturen är väldiga och skarpa, där förekommer hos mången en tungsinthet, vilken inte så sällan urartar till sinnesförvirring och föranleder självmord. Där är heller icke ovanligt det sinnestillstånd, som på Shetlands- och Orkneyöarna kallas ”the second sight”, i Norge ”fremsynthed”, och som Jonas Lie skildrat i ”Den fremsynte”. Den framsynte ser tydligen, liksom andeskådaren, vålnader eller andar, och ju mer hans sinne är fullt av övertro, dess benägnare är han att i sina syner se varsel för framtiden.”

The second sight är alltså något som man har eller haft på den nordligaste av de brittiska öarna och i en annan variant i Nordnorge. Vi här i Stockholm är mer benägna att ha ”a second thought” eller ”a second opinion”. Det senare sysslar jag med till vardags. Second opinion är dessutom alltid intressantare än ”the first opinion”. Kanske dags att bygga sig ett grubbelhus i Nordnorge.

Filtrering av nyhetsflödet (13)

Det finns anledning att reflektera över hur den stora delen av svenskarna får del av nyheter. Då menar jag både lokalnyheter och världsnyheter. Sådana reflektioner stämmer till en viss dysterhet.

Det finns i huvudsak två sätt att få information om vad som sker i omvärlden. Det passiva sättet är att läsa lite i den tidning man har och se Rapport-sändningarna och kanske lyssna på radionyheterna i bilen. Den aktiva metoden är att leta upp nyhetskällor och kommentarer på nätet. Skillnaderna är enorma. Den som söker information har ofantligt mycket att hämta. På nätet har du tillgång till dagstidningar från hela världen och enorma mängder annan information. Det som är mest intressant är naturligtvis inte ”råa fakta” utan kommentarer och analyser som presenteras i redaktionell form. Det gäller alltså att finna sina källor. Tyvärr finns det i dag inte någon kvalificerad site på svenska som täcker utrikespolitiska händelser.

Låt mig ta ett exempel. I dag är det en stor nyhet i Israel att landets försvarsminister Moshe Yaloon avgår efter kontroverser med premiärminister Netanyahu. Politiska kommentatorer bedömer att det kan bli så att premiärministern nu kommer att utse ultranationalisten Avigdor Lieberman till ny försvarsminister. Han är och har under lång tid varit mycket kontroversiell. Denna nyhet finns inte med

i nyhetsflödet från SR eller SVT. Men den presenteras stort i New York Times (NYT). Moshe Yaloon är generalmajor och har tidigare bland annat varit chef för den israeliska underrättelsetjänsten. Hans avgång är en stor händelse i Israel, som har en svag koalitionsregering. Enligt många politiska bedömare kan omvärldens förtroende för Netanyahus regering nu komma att ytterligare minska. I Egypten är man mer eller mindre i chock över risken att Lieberman blir försvarsminister i Israel. En opinionsmätning i Israel, som gjordes i går, visar att bara 27 procent av israelerna vill se Lieberman som försvarsminister.

Får vi kännedom om avgången av den israeliske försvarsministern genom SVT eller SR? Det tycks ligga ett märkligt filter över den svenska nyhetsrapporteringen.

Utläggning om tillnamn (14)

Ibland blir jag tillfrågad om ett eller annat. Numera brukar jag ha sans och omdöme att fråga personen om han eller hon vill ha ett kort svar eller ett uttömmande svar. De brukar välja den korta varianten, vilket jag tyvärr tolkar som om de uppmärksammat min docerande läggning. Hur som helst frågade den här personen varifrån namnet Bluetooth kommer, vilket han i och för sig visste. Jag berättade att Harald Gormsson Blåtand var en dansk kung ca 940 – ca 986 samt att han var son till Gorm den gamle och Tyra Danebot. Dessutom var han pappa till Sven Tveskägg. De hade alltså tillnamn, vilket var praktiskt på den tiden då det inte fanns legitimationer och personnummer. Frågaren ville inte riktigt tro på att ”Blåtand” inte var ett familjenamn utan ett tillnamn för att kungen hade en svart tand (var fanns alla tandläkare på den tiden?) och att sonen hade ett skägg som han dragit ut i två långa stripor (jo, det finns målningar på det…). Varför använder vi inte tillnamn på dagens makthavare? Bertil Ohlin kallades ju på sin tid för ”Bertil Pendelkråka”.Tage Slingerskank och Olof Ettersööt (Erlander och Palme). Varför inte Maud den rundnätte? Varför inte Sten utan kulor (försvarsministern Tolgfors)? Varför inte Maud Lismare? Varför inte Fredrik kalle och kale? Steffe Bredöga? Anna Bara? Persson den Store?

Mina nätter är vackrare än era dagar (15)

Den franska författaren Raphaele Billetdoux skrev 1985 den lilla boken *"Mina nätter är vackrare än era dagar"*. Den blev en stor framgång och renderade i flera höga litterära utmärkelser. Dessutom sålde den bra både i Frankrike och genom översättningar i utlandet. I går kväll läste jag den för första gången och kan konstatera att den är en sublim skildring av en kvinna som styrs av en kontrollerad besatthet och i sin livsvandring möter en man (fransman förstås) som är besatt av en besatthet med omvänd polaritet. Den är klart läsvärd. De fullständigt tömmer ut varandra. Ska inte avslöja slutet på den för någon. Men den skildrar i början parisiskt restaurangliv. I vilken annan stad skulle följande kunna utspela sig (enligt författaren förstås): Kyparen kommer fram till henne (ensam kvinna). Det är kväll. Han ska ta upp beställningen av henne. Hon säger: "Är ni ledig? Är ni i tjänst" Och han svarar: "Ja, jag är i tjänst, men egentligen är jag hellre i tjänst på morgonen precis när jag har vaknat om madame förstår..?". Kan detta ha sagts i någon annan stad än Paris?

Filmen "Den fria viljan" (16)

Nyligen såg jag den tyske regissören Matthias Glasners prisbelönta *"Den fria viljan"*. I två och en halv timme. Filmen handlar om Theo, som just släppts ut från psyket där han vårdats i nio år efter att ha dömts för upprepade våldtäkter och grova misshandlingar. Den handlar även om Nettie som 27 år gammal just flyttat från sin pappa och dennas kvävande förväntningar, förhoppningar och kärlekstörst.

Alltså två sköra, men olika människor som möts i livets vindlingar. Både försöker sig på de första stapplande stegen i sina nya liv. De möts och blir förälskade och förskrämda inför varandra och sig själva. Filmen är stark och den tog tag i mig. Men det är inte någon "feel good"-film precis. Gillar du James Bond-filmer eller thrillers så ska du inte se den här. Men de psykologiska mekanismerna framträder tydligt och djupt skrämmande. Mannens organ lever liksom ett eget och okontrollerbart liv hos Theo. Det slutar med att han går under.

Ännu en maffiabok (17)

Raffaele Cantone har i åratal som åklagare bekämpat den neapolitanska maffian. I tio år har han och hans familj nu levt med livvaktsskydd dygnet runt. Som ung juridikstuderande ville Cantone först bli brottmålsadvokat, men han valde att bli åklagare i sin hemort utanför Neapel. För några år sedan utkom hans bok *”Solo per giustzia”* (Enbart för rättvisans skull, Mondadori). Man kan mycket väl läsa den parallellt med Roberto Savianos bästsäljare ”Gomorra” om andra maffiafamiljernas framfart i Neapeltrakten. Boken handlar alltså om en åklagares vardagsliv och om de fruktansvärda begränsningar i hans liv som den organiserade kriminaliteten tvingar honom till. Den är helt enkelt en stark hyllning till alla rakryggade och hederliga poliser, karabinjärer och åklagare som gör sitt jobb ”för rättvisans sak”. Läs den. Den är utgiven på Brombergs förlag. Känns lite märkligt att just jag börjar intressera mig för maffiaböcker.

Homo res sacra homini (18)

”Människan är för människan något heligt” (homo res sacra homini) är ett yttrande av Seneca. Satsen eller sentensen innehåller och förmedlar uppfattningen att det är människan själv som funnit att människans eget liv är något heligt. Inte att det av någon annan ska anses heligt eller att det ”bör” vara heligt för att uppnå något annat. Människan är en så unik varelse att bara hon har förmågan att i ord och i handling förklara för sig själv att själva människolivet är heligt. Detta inte i någon som helst religiös form utan finns i och av ren humanism. Om nu tänkande människor har ansett det i mer än tvåtusen år – är det då inte tillräckligt skäl att ta det som en plausibel utgångspunkt för det egna tänkandet? Den som vill tycka och tänka annorlunda får bemöda sig om att själv arbeta sig bort från den gamla uppfattningen. Inom vården arbetar man med frågan. En och annan läkare brottas med frågan. Frågan är inte ifrågasatt, men väl svaret. Livet är inte reverserbart och förmodligen skulle vi inte vilja ha livet så heller. Inte ens en skicklig kirurg kan återkalla livet.

Mobilens nya T9-ord avslöjar mycket (19)

På T9-bloggen redovisades resultatet av en omröstning om vilka ord som borde läggas in i ordlistan T9 på mobilernas tangentbord. De där orden som skriver sig själva automatiskt på mobilen. Svenska folkets 20 favoritord som man önskade ska läggas till ordlistan var: mobilen, snygging, borste, skit, krya, hallon, gurka, makaroner, godmorgon, älsklingen, saldo, Alvedon, tjena, fyllo, julmust, snöar, pussa, biff, apelsin, japp.

En intressant bild av svenskarnas verklighet i dag och språkliga behov. Saldo och Alvedon? Svåra ekonomiska tider?

Ska man vara allt på be-? (20)

I dag kände jag mig som en person som är beläst, begåvad, behaglig, bedarrad, beprövad och begärlig, men inte bedragen, besviken, bedårad eller berömd. Dessa märkliga be-ord fascinerar mig en del. De har knappast någon gemenskap när det gäller betydelserna, men de är i flesta fall ord som fått sin bildning av tyska förebilder. Men tyskan är ju inte längre något andraspråk i Sverige, som det var förr. I dag behagar man knappast någon längre, men man bedrar någon (även självbedrägeri räknas hit) och man bespeglar sig inte längre. Det finns en tendens att göra sig av med det tyska prefixet, men det bör man nog sätta stopp för. Be-orden är nämligen nyansrika och mångfasetterade. De kan förefalla tunga och omständliga, men de har en valör av särskild styrka. Redundans och tautologi är vanliga företeelser i språket, som återigen (se där ett exempel!) dyker upp i språket. Vi som arbetar med språket dagligen vill ha kvar alla våra kära be-ord.

Jag mötte Philip Roth igen (21)

Philip Roth har fascinerat mig till och från under åren. En klart intellektuell person med stor förmåga att stöpa sina tankar i litterär form. Tematiskt är han dock återkommande. Vevar om samma tema om och om igen. År 1972 (det var länge sedan det…) reste han för första gången till det då kommunistiska Tjeckoslovakien och mötte censurerade författare och såg deras ekonomiska svårigheter, vilket var en omstörtande upplevelse för honom. En av de författare han

mötte var Milan Kundera som dittills hade varit närmast okänd för västvärlden. Roth började därefter utge östeuropeisk litteratur i USA, som redaktör för det stora förlaget Penguin. I den egenskapen introducerade han flera författare till läsare bakom järnridån, bland andra Kundera och Bruino Schultz. Under dessa resor stiftade han också bekantskap med Franz Kafkas syskonbarn Vera Saudkova, och träffade vid flera tillfällen Vaclav Havel. För en tid sedan var jag på en tillställning hemma hos en familj med välförsedda bokhyllor med minst 10 böcker av Philip Roth. Jag kastade mig över en av böckerna och läste en kvart eller mer medan de andra drack whiskey och flummade runt. Philip Roth är intressantare även om hans senare böcker verkar ha skrivits med hjälp av viagra.

Underbar skildring av köp av knish (22)

Den amerikanska författaren Jane Juska (f. 1933) blev känd när hon som pensionerad skollärare publicerade sin första bok, A Round-Heeled Woman: My Late-Life Adventures in Sex and Romance (2003), i vilken hon berättade hur hon sökt kontakter för sex även när hon uppnått 67 års ålder. Hon har ett fantastiskt språk.

Några citat från en av Jane Juskas böcker:

”Maj är den finaste månad New York har att erbjuda. Åk dit. Vädret är vackert, människor är glada att få andas ut det sista av vintern, poliserna sitter till häst, änderna simmar i Central Park, allt är gott i världen och världen i all sin godhet heter New York. Det finns billig mat att köpa av gatuförsäljarna i New York, varmkorv kostar en och femtio, en påse varma nötter en dollar. I San Francisco kostar en varmkorv vid ett gatustånd tre och sjuttiofem. I San Francisco kan man förstås välja på ett utbud av Aidells gourmetkorvar, kycklingkorv med äpple, korv med basilika och tomater och kryddkorv med färsk koriander. Brödet är stort och frasigt, men inte för frasigt, och det finns ett otal saker att lägga på: lök, ketchup, senap, chilipeppar, surkål, tomater, gurkmajonnäs, pickels, ost. En varmkorv i San Francisco är en matupplevelse. Jag tycker om varmkorvarna i New York, en wienerkorv som slängs ner i ett ångvärmt bröd, kanske lite senap, kanske lite surkål, ofta ingenting. Det ger mat i magen. Och ibland kan gatuförsäljaren också ge andlig näring.

Under mitt första besök i New York i januari åt jag knish för första gången i hörnet av Broadway och Sextioåttonde gatan. Försäljaren

var en krumböjd kvinna, kortvuxen och gammal – äldre än jag. Hon log mot mig. »En varmkorv, tack«, sade jag. Hon hejdade sig, tittade på min röda näsa och mina rinnande ögon. »Jag tror du vill ha en knish«, sade hon. »Jag har aldrig ätit knish«, sade jag. Jag stod och stampade i den bistra kylan. »Kunde just tro det. Jag gör i ordning en åt dig.« Hon tog fram den lite pirogliknande bullen. Den var gjord av potatismos och friterad, berättade hon medan hon skar upp den i ena änden. »Du gillar lök?« frågade hon. Jag nickade. Hon proppade i lite lök. »Du gillar senap?« Visst. »Du gillar äppelmos?« Jodå, men ihop med senap? Okej då. »Det här judisk mat, god judisk mat«, sade hon och räckte mig min första knish. Den var läcker, mycket läcker. »Kunde just tro det«, sade hon. »Du ser ut som du kunde behöva god judisk mat.« Hon höll fram handen för att få sina 1,10. Jag gav henne fem dollar. »Det är bra så«, sade jag, »tack för min allra första och helt underbara knish.« Kvinnan gav mig ett strålande leende, ja, givetvis gjorde hon det, och jag log tillbaka. Massor av människor i New York ger mig strålande leenden, ja nästan strålande, så strålande som de kan bli i New York, det vill säga nästan inte alls. Jag misstänker att det kan bero på att jag ler mot dem och ger bra med dricks. Taxichaufförerna står i kö för mig. Dörrvakter rusar fram för att hålla upp dörren. Bärare slåss om att få bära mina väskor. Jag känner mig lycklig i den här staden.

Men herregud, jag var ju här så sent som i mars. En månad hemma och så är jag tillbaka. Tre skäl: 1. Sidney har skaffat biljetter till Wonderful Town. 2. Jag har ännu inte träffat John, John i New England, vars brev och samtal gjorde mig nyfiken, han uttrycker sig fantastiskt på papper och i telefon, en smula formellt, med en varierad syntax – en varierad syntax kan få det att rysa i mig – och han är intresserad av mig, en förförelseteknik som jag alltid är försvarslös mot, och 3. så har vi Graham, vars brev blir mer och mer intressanta sedan det första i december och som jag ätit lunch med i januari och mars med allt större nöje. Graham är många år yngre än jag, så jag uppfattar honom som ett slags komplement till alla de andra, inte särskilt betydelsefull, bara någon som roar mig, någon som gör mig darrig och torr i munnen, road på det sättet. Jag hade inte haft vallningar på några år, men under de där luncherna kom de tillbaka, eftersom Graham gav mig märkliga blickar från andra sidan bordet, som om det inte bara var för samtalens skull han gick ut och åt med mig. Det var ett slags lysten blick, om ni förstår vad jag menar, och

jag kunde inte riktigt tro på den. Men det är i varje fall något som helt klart känns intressant. Ser fram emot min systerdotters inbjudan att bo hos henne i Midtown. Caroline är den jag skulle ha velat vara om jag hade kunnat välja tidsperiod, personlighet, utseende, intelligens. Hon är trettiotre. Hon gillar mig. Hon är självförsörjande, rolig, självständig, välutbildad, välklädd, beläst och berest. Hon tycker att mina äventyr är världens grej, ja, nu kanske jag överdriver, men hon uppfattar dem i alla fall som spännande. Vid mina två tidigare besök i hennes stad har vi mötts över en drink eller på brunch. En kväll går vi till Arthur's, vår favoritbar i Greenwich Village, gammal, äkta, för lortig för de flesta av Carolines vänner. Över en öl säger Caroline: »Män ljuger, förstår du.«

»Gör de? Mer än kvinnor?« frågar jag. Jag är hänryckt och litar fullständigt på Carolines ord, eftersom min ensamhets historia har gjort mina egna insikter begränsade. Tidigare under kvällen berättade jag för Caroline om Sidneys beundrande ord, att han omedelbart verkade uppskatta mig. Så nu lyssnar jag med speciell uppmärksamhet".

Är det inte en underbar skildring från New York?'

Rewriting som trevlig förströelse (23)

Några gånger har jag roat med mig att skriva om en text. Jag tar texten från en bra bok. Ett kapitel kanske. Så byter jag ut namnen på personerna. Kortar av texten. Ändrar språket rätt mycket. Lägger till och ändrar ännu mer. Så helt plötsligt har jag en ny text, som är olik den ursprunglig. Men ändå lik den. Plagiat? Ja, kanske om jag nu skulle publicera den. Men det gör jag inte. Jag roar bara mig själv. Sitter där med en kraftfull dator och riktigt bra ordbehandlingsprogram som gör att jag kan stuva om i texten hur snabbt som helst. Lutar mig tillbaka och knådar texten så att den blir bättre och bättre. Så lägger jag undan texten några dagar och tar farm den igen. Och så knådar jag igen någon timme. När jag sedan jämför med den ursprungliga texten så går det nästan inte att se likheterna. Som jag brukar säga: Tar man texten rakt av från en annan text är det stöld. Ändrar man den bara lite är det plagiat. Tar man texten från två andra texter är det fortfarande plagiat. Tar man texten från tre andra texter så är det omöjligt att se vilka källor man haft och man kan lätt kalla det för nyskapande. Tar man texten från åtta eller tio olika källor kallas det för forskning – i varje fall om man är så ärlig att man bifogar

fotnoter.

Joe Biden gick på blind date (24)

Joe Biden är vicepresident i USA. Han lever ett hjärtslag eller något annat från posten som president. Joe Biden, som under sin uppväxt led svårt av att stamma. Så svårt att han tvingade sig själv att sitta många timmar framför en spegel och högt läsa poesi. Själv har han i en intervju sagt att han lärde sig mycket poesi under alla de där timmarna och att han då kunde dämpa tendensen till att stamma. Märkliga är livets vägar. Joe Biden träffade sin nuvarande fru, Jill Tracy Jacobs, ett antal år efter att hans fru och ett barn dödats i en trafikolycka. Han träffade Jill på en ”blind date” som hans bror ordnat åt honom. Brodern hade sett en bild av henne i en lokal annons och visade bilden för Joe. Så kan det tydligen gå till även i Washington. Blind date… En av Joe Bidens söner är chefsåklagare och den andra sonen är militär åklagare som har tjänstgjort i Irak. Själv avlade han sin juridiska examen 1968 och blev advokat i Delaware 1969. Redan 1972 valdes han till senator och valdes sedan om sex gånger innan han kom att bli vice president.

TYPEWRITER är det längsta ordet (25)

Onyttig kunskap har alltid intresserat mig. Måste dock säga att jag inte har haft så mycket nytta av just den kunskapen under åren. Men det kan ju finnas tillfällen då det är intressant att veta hur lång tid det tar för ljuset från solen att nå jorden (vissa dagar kommer det faktiskt solljus även på våra breddgrader). Tiden är ca. 8 minuter för den som inte visste.

Nu läste jag i veckan att det längsta ord som man överhuvudtaget kan bilda av bokstäverna på en och samma rad på ett vanligt tangentbord (engelskt, d.v.s. utan svenska tecken eller andra underligheter) är just ordet TYPEWRITER. Någon med oändligt med tid och med hjälp av en dator har räknat ut det. Men det kan ju vara så att den som en gång konstruerade tangentbordet just hade ordet TYPEWRITER i huvudet när han (det var en han) placerade de olika (klart de ska vara olika…) bokstäverna på tangentbordets tangenter. Är det inte en fascinerande tanke? Jag tror inte att du kände till det där tidigare.

Norska russebussar (26)

Norge är på många sätt ett märkligt land. För en månad sedan hade jag inte en aning om vad ”russetider” och ”russebussar” var för något. Nu vet jag det. Det handlar om norska gymnasister som firar att de lämnar skolan och blir studenter. De firar i många veckor. Stora och många festar och så finns det ”russebussar” som kör omkring studenterna. Det är inte alls fråga om inhyrda lastbilar som fungerar som ”flakbilar” som här i Sverige. Nej, det är gamla ombyggda turistbussar som kör omkring med studenterna i timmar samtidigt som de dricker mängder av öl. Det hela pågår i veckor och det finns starka kommersiella intressen i det hela. Det händer en hel del i och omkring de där russebussarna. Förra veckan var det en gutt som blev allvarligt skadad när han stod ovanpå en sådan där buss när den rullade. Det var så att bussen körde in i en tunneln och gutten hukade sig inte. Han blev allvarligt skadad. I ett inslag på TV sa en person att föräldrarna till gutter ska lära sina gutter att inte sexuellt trakassera russejenterna. Det förekommer tydligen en del i de där bussarna som inte är godtagbart. Inte ett ord om för mycket fylla.

Det är en gammal tradition med russefester och russebussar i Norge. Det märkliga är det här med bussar och att de super och härjar i veckor. Märkligt att det pågår så länge.

De byggde stängsel för att hindra sig själva (27)

Ett amerikanskt byggföretag har åkt på miljontals dollar i böter för att det använt utländska arbetare utan att dessa har arbetstillstånd i USA. Reglerna är hårda för företagare som i närheten av den mexikanska gränsen lockas att anlita mexikaner som illegalt tar sig över gränsen till Texas och New Mexico. Det märkliga med det här byggföretaget är att det är huvudentreprenör för uppförande av det stora och långa stängsel som de federala myndigheterna nu uppför utefter gränsen. Företaget använde sig av illegala mexikanska arbetare för att bygga det stängsel som byggs för att hålla ute just mexikanska arbetare. Men de kanske bara jobbade på ”den andra sidan” av stängslet, det vet jag ju inte.

Vad hade Kafka skrivit om detta? (28)

De intagna på fängelserna i vårt land lever under en massa bestämmelser och därtill även enligt olika informella regler som utvecklats över tiden. En självklar regel är att intagna inte tillåts att inneha föremål som kan användas för att skada andra eller de intagna själva. Detsamma gäller naturligtvis brandfarliga vätskor och föremål.

Nu är det så att helt nyligen utfördes det ”visitation” av bostadsrummet hos en intagen på en av våra anstalter. När han inte var på rummet så gick man igenom allt som fanns där för att bedöma om det fanns något otillåtet. Man tog hand om en pincett av metall, ca. 7 cm lång. Den bedömdes som farlig därför att den kan användas för att skada någon. Så långt får man väl acceptera kriminalvårdens bedömning. Även små föremål kan vara farliga. Men det som gör en häpen är det förhållandet att denna pincett var inköpt i den kiosk som finns på anstalten. Där säljs inte bara godis och tandkräm utan även denna pincett. Hade Kafka fått tillfälle att ta del av denna berättelse är jag säker på att han kunnat skriva något bättre än det här. Men om nu kriminalvården säljer pincetter, som kan vara farliga, så kan man undra hur det står till på hjärnkontoret. Det hör till historien att pincetterna säljs till alla intagna. Vad de använder pincetterna till har jag inte en aning om, men de säljs. Men sedan blir de intagna fråntagna pincetterna. De kanske känner behov av en ny, vilket antyder att det kan vara en bra affärsidé att först sälja en vara och sedan ta ifrån köparen varan.

Tar man längre steg på landet? (29)

Det var en författare som för många år sedan skrev om sina upplevelser av att flytta från Norrlands inland ned till Stockholm. Han fann bland annat att han som norrlänning gick med påtagligt längre och kanske även snabbare steg än ”medelstockholmaren”. När han var ute och gick med någon så klagade stockholmaren på att han gick så fort. Hans förklaring: Ska man komma någonstans i Norrland så får man sträcka ut på benen och inte gå där och dra benen efter sig. Det är långt mellan husen och mellan själarna där uppe i norr. En rimlig förklaring. I dag när jag gick till jobbet försökte jag dra ut på

stegen... och vips passerade jag i rask takt en massa sömniga stockholmare på väg till jobbet. Pröva det du också. Dessutom får man lite nyttig puls på morgonen. En stockholmare går långsamt och pratar fort.

Vandraren i Maine, USA, som överlevde länge (30)

Sommaren 2013 vandrade Geraldine A. Largay tillsammans med en väninna vandringsleden ”Appalachian Trail” i USA. Det är en mycket populär vandringsled i östra USA som går mellan Springer Mountain i Georgia och Mount Katahdin i Maine. Hela leden är närmare 350 mil lång. Vandringsleden går i Maine delvis genom tät skog och svårtillgänglig terräng. Geraldine var i god kondition och de hade planerat en riktigt lång vandring. Efter några veckor måste hennes kompis dock avbryta vandringen på grund av sjukdomsfall i sin familj. Geraldine, 66 år gammal, fortsatte emellertid vandringen ensam och höll kontakt med sin man med hjälp av mobiltelefonen.

Men hon gick vilse och kom bort från leden. Då hon insåg att hon inte kunde hitta tillbaka till leden försökte hon meddela sin man att hon behövde hjälp, men mobilens signaler gick inte fram för att mobiltäckningen var för dålig. Eftersom mannen inte hört av henne anmälde han henne som saknad och en omfattande sökning påbörjades. Det blev en av de största eftersökningar som någonsin gjorts i delstaten Maine. Man kunde dock inte finna henne och det kom in en mängd tips att hon setts på helt andra platser. Först två år senare fann en man, som arbetade med skogsvård, henne. Hon låg då kvar i sin sovsäck och hennes tält och alla hennes tillhörigheter fanns prydligt samlade intill henne. Det visade sig också att hon fört dagbok och att hon troligen levt mellan 25 och 30 dygn efter det att hon försvann. Dödsorsaken var att hon var svält. Det fanns vatten kvar i en vattenflaska som hon haft med sig. Läkare är förvånade över att hon, som var liten och smal, kunde leva så länge utan någon egentlig tillgång på föda. Hennes kvarlevor hittades endast ett par km från vandringsleden. Hennes tält var svart, men hon hade hängt upp plastskynken i träd för att påkalla uppmärksamhet och hon hade försökt sätta eld på träd. Dock hade hon inte lyckats göra upp någon större eld. Trots flygspaning hade man inte kunnat finna henne.

Det sista hon skev i sin dagbok var: ”När ni hittar min kropp, ring min man George och min dotter Kerry”. Det är bra för för dem att få

veta att jag är död och var ni hittade mig. Oavsett hur många år från nu”. Detta är en stor nyhet i dag i New York Times.

Franske kungen gjorde barn i Tornedalen (31)

Den franske kungen Ludvig Filip (kallad kung Päron) står, till många turisters förvåning, byst på Nordkapsklippan. Det finns dock en förklaring, som är rätt fantastisk. Kungen gjorde dessutom barn i Muonio i Sverige, sonen döptes till Erik och gömdes i en tunna. Sant är det dessutom. Tunnan var så liten att pojken kom att kallas Halvfats-Erik.

Som prins fick Ludvig Filip ut en enorm förmögenhet som förskott på sitt arv och han beslöt sig för att resa till Sverige med några aristokratiska vänner. Han gjorde upp en resplan, som han meddelade i brev till markisen Montesquieu. Brevet har sedermera tryckts och ingår i hans memoarer. Ludvig Filip höll nämligen god ordning på sina papper, vilket möjligen kan betecknas som en borgerlig egenskap. Kanske kan det vara av intresse att konstatera att han i brevet preciserade att han önskade fara till ”Gustaf Wasas land”. För att känna till denne kung torde han ganska ingående ha studerat Sveriges historia. Det hade varit naturligare för honom att referera till Karl XII, om vilken ju Voltaire några år dessförinnan skrivit om i en vida spridd biografi.

Tillsammans med några vänner, alla under pseudonym och som handelsmän från Strasbourg — Ludvig Filip under namnet Muller — avreste han på våren 1795. Sällskapet kom först till Köpenhamn och därefter gick resan vidare till Göteborg, där de väluppfostrade turisterna togs väl om hand av stadens honoratiores. Färden fortsattes till Kristiania (nuvarande Oslo) dit resenärerna anlände i mitten av maj, och så småningom nådde de Trondheim och sedan Lofoten. Det är förklaringen till bysten av kungen på Nordkap.

Från Lofoten fortsatte sällskapet till fots tvärs över Nordkalotten. Resan tog tre veckor och hela sällskapet sov utomhus. Slutligen kom resenärerna till Nordkap. Saken har ett visst intresse, ty när Ludvig Filip som kung 1838 utrustade en vetenskaplig expedition till dessa trakter lät han med denna sända en del presenter till personer, som under resan i Sverige mottagit honom väl. Bland dem var en lokal pamp som bodde i närheten av Nordkap. Gåvan utgjordes av en byst av konungen själv. Eftersom mottagaren ansåg att bysten inte hörde

hemma i hans bostad skänkte han den i sin tur till kommunen, som lät sätta upp den just vid Nordkap. Där står den ännu idag, förmodligen till en viss förundran bland turisterna.

På återfärden från Nordkap genom Sverige, med båt på älvar, men även till fots, som tog 14 dagar i anspråk, kom Ludvig Filip till Muonio, där sällskapet fick en tillfällig bostad hos kaplanen Kolström. I prästgården fanns en syster till fru Kolström, Agnete Walbom. Hon blev tydligen mycket tilltalad av gästens fina maner och anspråkslösa sätt. Efter prins Ludvig Filips avresa upptäcktes det nämligen att ”det inte stod rätt till” med Agnete Walbom. I prästgården sökte man första dölja hennes graviditet, men när denna riskerade att bli för uppenbar, fördes hon till prästgårdens fiskestuga någon mil bort. Där födde hon ensam en son och snabbt uppstod en diskussion om hur man skulle få barnet obemärkt från stugan. Någon kom på idén att man skulle låtsas draga not, vilket också skedde - men till stor förundran för de medföljande drängarna lade man inte fiskar i den ”halvtunna” som var avsedd för sådana ändamål. I stället placerades lite kläder på botten och på dem själva lindebarnet. De av prästgårdsfolket, som var med på utflykten, förbjöd drängarna att yppa något om vad de sett. Därefter fördes barnet i fisketunnan till prästgården, så att utomstående skulle tro att denna var fylld med sik. Hur barnet sedan förklarades berättar inte historien. I sinom tid döptes pojken till Erik, men eftersom drängarna inte kunde hålla tyst fick Erik i hela sitt liv heta Halvfats-Erik (Puolikko-Erkki). När han växte upp flyttade han till Norge och levde där resten av sitt liv. Senare har det bekräftats att han var son till den franske kungen. Tänk vad några övernattningar i Munio 1795 kan leda till. Sonen levde till 83 års ålder och avled 1879 i Finnmark, Norge.

Åländsk man blev sovjetisk general (32)

Erkki Kivalo och Raoul Mittler gav 2001 ut boken: *”Eyolf Mattsson – från åländsk teknolog till general i Röda armén”* Den finns i svensk översättning från finskan av Heidi Mittler.

Eyolf Georg Mattsson, tidigare Mattsson-Ignaeus, är känd som ”Den röde generalen”. Han var född den 22 mars 1897 i Sagu i Storfurstendömet Finland och avled i maj 1965 i Krasnokamsk i Sovjetunionen. Hans familj var en åländsk överklassfamilj och han växte upp på Åland. Familjen var svensktalande. Han slutade som sovje-

tisk general, men också med ett antal år i sibiriskt fångläger.

Eyolf Mattsson anslöt sig till den röda sidan i frihetskriget, men flydde 1918 till Sovjetunionen för att strida för Röda armén och avancerade så småningom till general, därav den ”Röde generalen”. I Ryssland utbildades han vid S:t Petersburgs internationella militärakademi och deltog 1919 i striderna mot de vita i Karelen. Han var då bataljonschef. Därefter genomgick han röda arméns militärakademi och var åren 1925 – 1928 chef för flera jägarbataljoner i Petrozavodsk. Åren 1931 – 1935 var han chef för Karelska jägarbrigaden och befordrades 1935 till överste. Året därpå verkade han som huvudlärare i taktik vid den berömda Frunzeakademin i Moskva och blev då utnämnd till general. Han greps dock snart och dömdes till döden. Straffet omvandlades emellertid därefter till 10 års straffarbete i Sibirien och dessutom ytterligare fem års ”intern förvisning” inom landet. Det innebar att han fick tillbringa 15 år i Sibirien. Han fick dock upprättelse 1957 och var därefter verksam inom den sovjetiska fackföreningsrörelsen. Efter upprättelsen fick han behålla graden överste i den sovjetiska armén.

Mattsson, som alltså varit general och tidigare huvudlärare i taktik vid Frunzeakademin (den mest prestigefyllda militärakademin i Sovjet), satt således i straffläger i Sibirien under hela andra världskriget. Mannen som varit huvudlärare vid den ytterst prestigefyllda Frunzeakademin i Moskva och dessutom tidigare varit chef för den sovetiska jägarbrigaden i Karelen. Medan Mannerheim (svensktalande) förde befäl på ”Näset” och ockuperade stadedn Petrozavodsk högg Mattsson (svensktalande) ved i Sibirien. Pojken från Åland.

I mörka vatten – amerikanska ubåtar? (33)

I veckan framträdde ambassadören och författaren Mathias Mossberg med en presentation av nyutgivningen av hans bok *”I mörka vatten. Hur svenska folket fördes bakom ljuset i ubåtsfrågan”*. Det rör sig om en ny och utökad utgåva av hans bok som kom redan 2009.

Mossbergs tes är att mycket talar för att det i första hand var NATO-ubåtar (amerikanska och brittiska) som befunnit sig inne på svenskt inre vatten och detta i hemligt samförstånd med i varje fall svenska marinen. Tesen är förstås omstridd och har bemötts i förre ÖB Bengt Gustafssons bok i ubåtsfrågan. Mossberg har en särskilt

ställning därför att han har en lång karriär som diplomat bakom sig och dessutom har han varit huvudsekreterare i 2001 års ubåtsutredning samt även 2002 års säkerhetspolitiska utredning. Han borde veta vad han talar om. I den omfattning som någon alls vet.

Mossberg hänvisar gång på gång i boken till det ”medgivanden” som f. amerikanske försvarsministern Caspar Weinberger lämnade i en intervju i mars 2000. Weinberger var ju amerikansk försvarsminister i Reagan-administrationen åren 1981 – 1987. Weinberger, som var jurist, hade under andra världskriget ingått i general MacArthurs underrättelsestab. Det anses att han hade god förståelse för militära förhållanden. Det som Mossberg tar fasta på är att Weinberger berättat att västmakterna upprepade gånger har varit inne på svenskt territorialvatten med ubåtar, dock alltid efter överenskommelse med Sverige (svenska marinen?).

En fråga som Mossberg inte ens ställer är: Varför uttalar sig Weinberger alls i en frågan som tycks ha varit omgiven av sekretess inom det amerikanska försvaret? Gör han det efter instruktion från administrationen år 2000 eller bryter han mot sin tystnadsplikt?

Det var två intressanta personer som framträdde i ABF-huset här i Stockholm i veckan. Det var ambassadör Mathias Mossberg som var huvudsekreterare i 2001 års ubåtsutredning och 2002 års säkerhetspolitiska utredning. Han har arbetat som diplomat i Moskva under det kalla kriget och som Sovjetspecialist i utrikesdepartementet. Tidigare har varit chef för UD:s Mellanösternenhet och arbetade nära utrikesminister Sten Andersson i fredsprocessen i Mellanöstern. Han har också varit medlare i konflikten i Nagorno-Karabach och chef för UD:s analysenhet.

Med på seminariet var även norrmannen Jacob Börresen, som är pensionerad norsk flottiljamiral. Han var åren 1980-1982 operativ chef och ubåtskontrollchef vid Sjöoperationscentret i Försvarskommando Nord Norge, underställt NATO:s nordkommando AFNORTH. Under 1994 var han vice chef för Supreme Headquarters Allied Powers (SHAPE) som var ett strategiskt högkvarter inom NATO med operativt ansvar för försvaret av Västeuropa. Han var 1986-1988 militär sekreterare hos den norske försvarsministern och var vid sin pensionering stabschef för det norska sjöförsvaret. Han borde vara en man som känner till en hel del om NATO:s ubåtar. Det han sa var: det kan ha förekommit ubåtsoperationer från väst som den vanliga kommandostrukturen inom NATO och inom Norge inte

kände till och inte heller fick känna till.

Petrozavodsk, den okända staden (34)

Vi känner till så lite om Ryssland. När det gäller turism på Ryssland handlar det nästan bara om Moskva och S:t Petersburg. Hur många kan tänka sig att semestra i staden Murmansk och hur många har hört talas om Karelens huvudstad Petrozavodsk? Karelens huvudstad har 275 000 invånare och ligger vid den stora sjön Onegas strand. Staden har ett universitet och under fortsättningskriget var staden ockuperad av Finland under tre år. Avståndet till den finländska gränsen är ca. 35 mil. Staden är berömd för att i dess närhet finns Kizhi Pogost, som är en ö med mycket berömda träkyrkor från 1700-talet. Kizhi Pogost är ett av UNESCO:s världsarv. Kyrkorna är ca. 30 m höga och helt byggda i trä. På nätet finns det fantastiska foton på de berömda kyrkorna.

Vad jag kan minnas har det aldrig ordnats några turistresor till Petrozavodsk från Sverige. Även under den sovjetiska tiden var det möjligt att resa till staden. Är det inte märkligt att vi knappt känner till en storstad som ligger så nära Finland och är en gammal kulturstad grundad redan 1703. För de som är lite insatta i ryska förhållanden är Petrozavodsk känd för att under 1930-talet ha tagit emot många utländska kommunister som sökte sig till det revolutionära Ryssland. Svenskan Signe Kaskela har i boken *”Under Stalins diktatur”* berättat om dessa immigranter. Hon tillhörde själv gruppen Kirunasvenskar. Det rörde sig om några hundra svenskar som på 1920- och 1930-talen av ideologiska skäl utvandrade till Sovjetunionen. Signe Kaskela utvandrade själva 1932 och kunde först 24 år senare återvända till Sverige. Det flesta av Kirunasvenskarna ”försvann” i Stalins utrensningar under 1930-talet.

Tidigare var Petrozavodsk en finsktalande stad och fortfarande är en del av gatuskyltarna textade både på finska och ryska. Från 1937 var dock det förbjudet att tala finska i staden och i dag är det få i staden som talar finska. Petrozavodsk är en ovanligt vacker stad vid stranden av Onega.

Här kommer inte någon in… (35)

Så här stod det över ingången till Akademin i Aten: ”Här kommer inte någon in som inte har läst geometri”. Så sägs det i varje fall. Jag har försökt utreda det hela men kommer inte fram till något. Akademin existerade i någon form i över 600 år. Kanske på samma plats, det är oklart. Vissa tider var den livaktig och andra mindre livaktig. Men när den var som bäst var det en ”akademi” dit de välbeställda familjerna sände sina intelligentaste och mest studiebegåvade söner (att sända döttrar dit var inte aktuellt). Mot bra betalning kan man dessutom tänka. Men frågan är: Satt det verkligen en sådan skylt över ingången? Fanns det bara en ingång? Var texten huggen i sten eller var det en lös skylt av något slag? Vem hade satt upp den? Varför står det inte att endast den som kan geometri och betalt avgiften släpps in? Varför var den formulerad i negativa termer? Åtlyddes den? Vem kontrollerade kunskapen? Räckte det med att veta att summan av vinklarna i en rätvinklig triangel är summan av två räta? Förekom fusk? Den som glömde sin geometri, blev han utkastad? Stod det en kö med människor som ville avlägga prov för att komma in? Räckte det med att man sa att man kunde geometri? Själv tror jag att det var någon skämtare och spjuver som satte upp skylten mer på skämt. Kan det vara så? Att det fanns skämtare även på 300-talet f.Kr. känner vi till genom Platons skrifter.

Se upp för möbelhandlare! (36)

Gangsterkungen Al Capone har titeln ”möbelhandlare” på sitt visitkort. Han hade det i många år. Polisen visste dock vad han sysslade med. Inom polisen kallades han dock länge för ”möbelhandlaren”. Al Capones bror var en tid sheriff. Det visste ni inte eller hur?

Festprissen gick hem (37)

I förra veckan var jag på en tillställning där det serverades gåslever på bröd, rysk kaviar och hur mycket champagne som helst. Dessutom en massa snittar som var så små att de knappt kändes på tungan. Jag åt och åt, men inte blev jag mätt av det heller. Så kom jag att prata med någon om vem som är ”festprisse” och inte festprisse. Någon förklarade att hans majestät knugen är en festprisse när han

kommer loss privat och hans huskors inte finns i närheten. Jag förnekar inte att sådana rykten är i omlopp. Personer som lite skämtsamt blir kallade för prissar brukar ofta vara färgstarka karaktärer. Sådana som märker ut sig på ett eller annat sätt. Vi talar om exempel på festprissar och sällskapsprissar. Då passade jag på att berätta vad jag vet om ordet ”prisse”.

Ordet prisse har dock haft en annan, dialektal innebörd. Det har nämligen varit en skämtsam benämning för hundar. I ett citat från 1925 kan vi lära följande: ”En gång var en ekorrskytt ute på jakt och hans prisse började ge hals inne i ett tätt gransnår.” Man tror att ordet snappades upp i studentkretsar under 1800-talets senare hälft. Förmodligen efter tysk förebild, men ursprunget är oklart. Men kanske har det bildats som en kortform av ”prins”, ungefär som vi säger Nisse i stället för Nils. Då skulle ju slutsatsen var att kungen inte kan vara någon ”prisse”, däremot prins Carl Philip. Sessorna är ju sessor och inte några prissar. Frågan är om kvinnor kan vara ”festprissar”. Knappast. Efter min utläggning stoppade jag i mig ytterligare några snittar och så gick jag hem.

Lasse Wierup och ”Svensk maffia” (38)

För några år sedan läste jag Lasse Wierups bok *”Svensk maffia”* som nu även kommit i pocket. Lasse Wierup jobbar som journalist på DN och sysslar sedan många år med att följa och kartlägga den organiserade brottsligheten i landet. Uppenbarligen har han både ett bra klipparkiv och källor inom polisen. Dessutom har han och medskribenten Matti Larsson intervjuat både ”aktiva” gangster och sådana som är avhoppade. Som läsare undrar man hur han törs skriva som han gör eftersom det måste föreligga stor risk att han trampar någon gangster på tårna. Resultat kan bli några krossade rutor i villan eller några kulor i magen. Har Lasse och Matti frikort hos gangsterna? Har de fått läsa manus innan det hela gick i tryck? Informationen som tycks komma från polisens spaningsarbeten är kärnan i boken. Är det sorterad information och sådant som polisen vill ska komma ut? Det kan man undra över. Varför är det inte någon av gangsterkillarna själva som skriver något? Jag tror att svaret är: De vågar inte och de kan inte skriva. Men om nu Lasse Wierups bok är en storsäljare. Hur mycket skulle då inte en riktig gangsterbok sälja? Det går ju att skriva om det som är preskriberat och det är förmodligen

mycket. Visste ni förresten att det är ganska vanligt att rånarna själva har skyddsvästar på sig när de genomför rånen? Varför? Det förekommer ju knappast att rånarna själva blir beskjutna.

Att tänka på när någon dött (39)

Av någon anledning konfronteras jag med döden då och då i mitt jobb. Ganska ofta faktiskt. Det gäller då det där som kommer efter ett dödsfall. Nej, jag jobbar inte på en begravningsbyrå. Arrangemangen med allt som han eller hon har lämnat efter sig. Det kan vara rätt mycket nuförtiden. Villan i Djursholm, huset i Åre och andelslägenheten på Solkusten. Många miljoner bara det när man räknar ihop det. Och sedan uppgörelser om allt annat. Sommarhuset och fotosamlingen brukar vara det sista stora hindret. Skivsamlingarna är det inte någon som bryr sig om. Inte boksamlingarna heller, trots att han eller hon har köpt på sig mängder av god litteratur under många år. Märkligt. Men just fotosamlingarna är känsliga. Det ska delas och fördelas och kopieras. Undrar hur det blir i framtiden med alla digitala bildsamlingar och alla videoinspelningar. Det måste finns miljontals med timmar inspelade videofilmer i många svenska hem.

Jag leker med tanken att skriva en bok om hur man ska handla och förhålla sig efter att någon nära har lämnat jordelivet. ”Vad du bör tänka på när någon dött”. Låter lite som titeln på en sån där hurtig artikel i ”Det Bästa”. Många ger goda råd om hur man ska göra ”före” och direkt i anslutning till dödsfallet (”konsten att sörja”). Men ingen tycks ha skrivit hur man gör för att se till att det egna bankkontot fylls så mycket som möjligt och så att man säkerställer att man får sitta där och bläddra i fotoalbumen i framtiden.

Plain folk (40)

En gång gjorde jag en resa som medförde att jag vistades ett par dagar hos the Amish i Pennsylvania (Penns skog!). De kallar sig själva för ”plain folk” och gillar inte att kallas Amish. Ursprungligen kommer från de s.k. Swiss Brethren i Schweiz. Denna religiösa grupp förföljdes i hemlandet och de utvandrade därför till Pennsylvania i början av 1700-talet. De talar sinsemellan fortfarande en gammal tysk dialekt. Den religiösa sekten omfattar i dag över 200.000 personer i USA och Kanada. Det samhälle som jag besökte var känt för de

fantastiska travhästar som de födde upp samt den underbara sylt som kvinnorna framställde. Underbara människor i enkla kläder och med stora äkta leenden. Stora familjer, men inte jättestora. Inga preventivmedel. Allt som handlade om sex var fullständigt tabu. Stor släktsammanhållning och stora fester. Ett till synes lyckligt folk. Men kanske bara ”till synes”.

Brenda Nixon gav förra året ut boken *”Beyond buggies and bonnets”*. I boken återberättar hon sju verkliga berättelser av personer som vuxit upp som ”plain folk”, men som lämnat sitt folk. Ett genomgående tema är den totala tystnaden om allt som rör sexualitet. Till och med graviditeter talade man inte om.

Advokaters roll (41)

I ett TV-program om Qvick framskymtade på flera ställen ifrågasättande av advokaternas roll i samhället. Affärsmän utan skrupler eller rättssamhällets riddare som passar på att ta betalt för sina ädla tjänster? Något mitt emellan kanske, kan man replikera. Men reportern lät också förstå att Qvicks försvarare gjort ett dåligt jobb och underförstått att han själv säkert gjort ett mycket bättre jobb. Kanske eller kanske inte. Varför satt programmakaren på ett café med hela akten uppslagen bland kaffekopparna? Lite märkligt sätt att ge rätt image åt sitt eget arbete. Men vi insåg redan då att om han får rätt i sina tankebanor och Qvick får resning och blir frikänd så kommer det att vara den verkligt stora rättsskandalen. Ja, så blev det.

Det skulle dessutom vara lite klädsamt om herrar och damer journalister förklarade för allmänheten att advokaterna som arbetar med resningsansökningar inte får betalt för sitt jobb. Jo, de får betalt om resning beviljas och HD anser att det bör få betalt för sitt jobb. Men det är ovanligt. Riktigt ovanligt. Lite osäkra premisser kan man tycka. Men deras roll i samhället då? Jag citerar ordföranden i Högsta domstolen: ”Advokatens roll i en rättsstat är grundläggande och att diskutera advokatens roll blir lite som att diskutera vattnets roll för sjöfarten.”

Kierkegaards 30 vinflaskor (42)

Jag läser Kierkegaard just nu. Tvingar mig till det kan jag väl säga. Han är inte någon av mina favoritfilosofer precis. Svår och andlig.

Jag vill ha filosofer som inte är så existentiella helt enkelt. Platon är min favorit och kompis sedan många år. Jag är säker på att han skrivit allt själv på pergament. Hade han haft en sekreterare med ordbehandlare så hade världen varit rikare. Men det är inte fy skam det som som han lyckades plita ihop. Fem riktigt tjocka böcker blev det av alla dialoger och fragment.

Men Sören Kirkegaard då? Jo, jag fascineras av hans eländiga liv. När hans far avled vid 33 års ålder lämnade han efter sig 31.000 kronor till sonen. Ett rejäl förmögenhet på den tiden. Då sedan Sören själv avled i ganska unga år (42 års ålder) efterlämnade han endast fyra enkla stolar och 30 buteljer vin. Han hade testamenterat allt till sin ungdoms kärlek, som dock gift sig med en annan efter att ha slagit upp förlovningen med Sören. Eftersom kvinnor på den tiden var omyndiga var det hennes make som skulle ta ställning till om hon skulle ta emot arvet (testamente). Han vägrade. Jag förstår honom. Vem vill att ens hustru ska ta emot fyra stolar och ett antal vinflaskor från en gammal försmådd man. Nu har journalister, amatörer, Kierkegaardsforskare och andra i alla år försökt få reda på vad som hände med de fyra stolarna och de 30 vinflaskorna. Ingen vet. De är bara borta från historien. Stolarna skulle säkert anses värdefulla om de funnits kvar. Sören avled 1855. Men vem eller vilka tog hand om flaskorna? Känner vi danskarna rätt är de säkert urdruckna vid det här laget. Men frågan intresserar mig.

Ny intervju med Anne Applebaum (43)

I dag har SvD en intervju med journalisten och författaren Anne Applebaum. Hon är alltid intressant och känd för sina två böcker om Gulag och Järnridån. I dagens intervju säger hon bland annat:

”Putin stödjer den nationalistiska rörelsen i Europa med pengar, till exempel Front National i Frankrike och Jobbik i Ungern. Hans mål är att undergräva EU och NATO, och helst få dem att bryta samman. Ryssland använder media och internet för att sprida propaganda och missinformation i varje europeiskt land. Putin avser att exportera rysk korruption. Ryska valobservatörer försökte nyligen att saboterade en folkomröstning i Skottland genom att hävda att den inte gått rätt till.”

Sofie Nerbrand, som intervjuat Anne Applebaum, återger också vad Applebaum vill framföra:

”Den liberala demokratin vann bara en kortvarig seger, men för tio, tjugo år sedan kändes det som att den segrat för alltid. Men i detta doldes länge en efterfrågan på auktoritet, förutsägbarhet och ordning. En missnöjesrörelse växte fram utan att riktigt tas på allvar, förrän nu. Applebaum menar att den inte enbart är högerextrem, utan även inrymmer en vänster med tro på en stark stat och expansiv ekonomisk politik, en värdegrund hon kallar nationalistisk socialism. En mycket giftig kombination.”

Det som är bra med Anne Applebaum är att hon har en realistisk syn på kommunismen och de postkommunistiska samhällena (Ryssland, Belarus, Mongoliet och flera andra). Det liberala samhället pressas mellan de nymornade nationalistiska högerpartierna och den kvardröjande kommunismen. Vi måste var medvetna om att kommunismen i Ryssland inte är undansopad utan finns där latent. Vi måste också tillsammans finna en väg att hålla emot den falska propagandan från Putins Ryssland.

Vi lever i en tid när vi alla kan vara både redaktör, skribent och läsare. Det är också en tid då tidningsläsandet sjunker dramatiskt och folk i allmänhet får sin information – och därmed åsikter – från mobilerna och facebook. Den som systematiskt söker information finner den, de andra sköljs över av kortkorta nyheter från Aftonbladets websändningar.

Applebaum lyfter fram betydelsen av faktakontroll. Hon har för ett tag sedan startat ett initiativ för att motverka desinformation vid Center for European Policy Analysis i London. Det rör sig om att bättre förstå hur manipulationen på internet går till. I dag ser det helt annorlunda ut jämfört med under Kalla kriget. Det nya centret ska också studera vilka falska berättelser Ryssland och Kina försöker prångla ut i väst. Att det förekommer ryska nättroll är helt klart.

I sammanhanget kan jag påpeka att SR slutade med sina rysktalande sändningar för några månader sedan.

Amiralen i konjakstunnan (44)

Brittiske amiralen Horatio Nelson var inte bara död utan också väl marinerad när återvände till England efter den stora segern vid Trafalgar. År 1805 alltså. Liket sänktes ned i en stor tunna med konjak och surrades vid stormasten. Vakter sattes ut under färden när hans skepp *Victory* bogserades till Gibraltar. Det finns en skröna om att

besättningen tullade på konjaken under färden och att det var betydligt mindre kvar av vätskan när fartyget anlände till Gibraltar. Men den skrönan tror vi nog inte på. När de kom till Gibraltar med liket placerades det i en blyinfattad kista som fylldes med vin. I det tillståndet transporterades kroppen till England. Kroppen flyttades där över till en annan blyinfattad kista som i sin tur lades i en träkista byggd av virke från det franska fartyget L´Orient, som bärgats efter slaget vid Nilen. Kroppen låg därpå öppen i tre dagar och fördes sedan upp till London under hedersbetygelser i form av vakt av prinsen av Wales. Den 9 januari ägde begravningsprocessionen rum. Hans kista fördes till kyrkan av 32 amiraler och över hundra kaptener. Begravningsceremonin för Nelson i S:t Pauls katedral tog många timmar och var den kanske största och praktfullaste begravningen någonsin i London. Hans älskade lady Emma Hamilton tilläts inte närvara vid begravningen och hon var helt otröstlig inför detta förhållande. Förklaringen var att de inte var gifta.

Den franske amiral som fört befälet på motståndarsidan under slaget vid Trafalgar togs till fånga och fick närvara under begravningen av Nelson. Amiral Villeneuve, som han hette, frigavs kort tid därefter och återvände till Frankrike. (Han hittades den 22 april 1806 död på Hotel de Patrie i Rennes. Det visade sig att han begått självmord genom att hugga sig själv sex gånger i bröstet med kniv. Han begravdes utan några som helst ceremonier).

Kinesiska muren och jag (45)

När jag var 14 år bestämde jag mig för att bli expert på kinesiska muren. Det var före internet. Alltså fanns bara biblioteken att tillgå. Jag gick runt på flera bibliotek och antecknade allt jag kunde om muren. Det var inte någon tvekan: Jag ville bli landets främste expert på muren. Då insåg jag inte att man nog också måste kunna en massa om Kinas historia och mycket om sociala, ekonomiska, militära och språkliga förhållanden för att kunna förklara murens betydelse. Man bör nog även kunna läsa kinesiska. Det var dock muren i sig som jag vill veta ALLT om. Jag briljerade inför klasskamrater och lärare. Stundtals kändes det som om jag nästan var Muren.

Muren (”Den stora muren” som kineserna kallar den) är ju ett av världens största byggnadsverk. Upp till 16 m hög och ofta ca. 8 m bred vid basen. Ibland byggd i tegel och ibland av jord med stenar

ytterst. Den är 2 450 km lång – samma avstånd som från Malmö till Lissabon. Det finns närmare 24 000 vakttorn. Man hade i varje fall vissa tider gäss bundna på muren nattetid för att få larm om någon närmade sig muren. Det fanns också signaltorn med jämna mellanrum så att meddelanden kunde sändas. Det är egentligen flera murar som har olika sträckning – ett system av murar. Den första delen började uppföras ca. 215 f. Kr. Tro mig, jag var nog den 14-åring som visste mest om kinesiska muren. Jag var säkert en plåga för omgivningen. Tidvis var jag helt besatt av muren. Läste och skrev om den. Tur att det inte fanns några bloggar då.

Omkring år 1600 intensifierades angreppen från norr. Det var mongolerna som anföll gång på gång. En kinesisk armé lyckades driva bort angriparna vid ett stort slag vid Shanhaiguan-passet. Men mongolerna lyckades dock ta sig igenom muren 1644 då portarna vid Shanhaiguan öppnades av generalen Wu Sangui. Hans uppgift var att försvara gränsen, men han valde i stället att släppa in angriparen. Mongolerna trängde in i det kinesiska kärnlandet och erövrade Peking (Beijing) och etablerade en ny dynasti (Qing). Muren har alltid fascinerat mig. Men jag har aldrig sett den i verkligheten. Men jag har studerat den på hundratals foton, så jag har faktiskt inte någon stor längtan efter att få vandra där på muren.

Älskarinnan Emma Hamilton (46)

Lord Nelsons stora kärlek i sitt liv var Emma Hamilton, en kvinna med ett märkligt levnadsöde.

Hennes riktiga namn var Amy Lyon, men hon föredrog att kalla sig Emma Hart. Hon var dotter till en smed i Cheshire och växte upp i Wales hos sin mormor. Man känner inte till så mycket om hennes uppväxt annat är att kom till London när hon var 12 år gammal och då fick arbete som barnflicka hos en kompositör som hette Thomas Linley. När hon var omkring omkring 16 år slutade hon som barnflicka och flyttade in hos en ”Mrs Kelly”. Det sades att Kelly bedrev en bordell.

Nästa gång det finns uppgifter om henne var när var hon var assistent hos ”Temple of Health och Hymen”, som var någon form av hotell, vilken drevs av James Graham. Han föreläste mot betalning om människans fortplantning och han tog £ 50 per natt för att paren skulle få sova över i hotellets stora himmelska ”State Bed” och han

inbillade paren att det i den sängen kunde ”perfekta barn skapas”!

Emellertid lär inte Emma Hamilton ha stannat på det där stället så länge utan efter en tid återfinns hon som anställd i ett hushåll i Uppark i Sussex. Huset ägdes av Sir Harry Featherstonehaugh, och det var här hon sägs ha dansat naken på matbordet som underhållning för hans vänner. Det ryktades även att hon fick ett barn vid den här tiden och det ryktades även att Sir Harry var far till barnet som fick namnet Emma Carew.

Under sin vistelse på Uppark träffade hon Charles Greville, brorson till Sir William Hamilton. Greville blev mycket tagen av hennes skönhet och trodde han skulle kunna känna stora pengar på att sälja den serie av porträttmålningar av henne som han uppdrog till konstnären George Romney att måla. Vid denna tid levde hon med Greville, sin mor och dotter Emma Carew. Men dottern sändes senare till Emmas mormor i Wales och blev kvar där resten av sitt liv. Greville slutade dock att intressera sig för Emma så snart som han träffat en rik änka. Därför skrev han till sin farbror Sir William Hamilton, som var den brittiska sändebudet i Neapel, och bad honom att ta hand om Emma ett tag. Sir William Hamilton var närmare 60 år, en expert på vulkaner och dessutom stor konstsamlare. Sir William hade träffat Emma redan år 1783 och hade funnit henne mycket attraktiv. I sitt brev till sin farbror skrev han att ”Emma var den enda kvinnan han hade legat med utan att han blev irriterad samt att renare, sötare sängkamrat inte existerar”. (”Emma was the only woman he had slept with without offending his senses, and a cleaner, sweeter bedfellow did not exist”.). Sir William Hamilton lockades av förslaget och det fick till följd att Emma med sin mor och dotter reste till Neapel för att bo hos honom.

Emma förstod dock att Greville i själva verket hade övergivit henne eftersom han inte svarade på några av de brev som hon sände till honom från Neapel. Sir William Hamilton blev dock förälskad i henne och var stolt över att viss upp hennes talanger inför en förtjust publik. Hon kunde nämligen mycket uttrycksfullt göra olika ”attityder” eller, annorlunda uttryckt, inta olika ”poser Mimoplastic art ”. De fullkomligt hänryckta publiken. Goethe var en de som såg en av hennes framträdanden och han skrev, ”Föreställningen liknar inget man någonsin sett förut. Med några halsdukar och sjalar gav hon uttryckt för en mängd underbara transformationer. Ständigt en ny pose efter varandra utan avbrott”.

Eftersom Emma förstod att hon var övergiven av Greville accepterade hon Sir Williams uppvaktning. De återvände 1791 till England och gifte sig samma år i St. Georges, Hanover Square, London. Sir William var då 61 år gammal och Emma var 26 år.

När paret återvänt till Neapel blev de umgängesvänner med den kungliga familjen i Neapel. Detta var även detta år då Emma för första gången träffade Horatio Nelson. Vid det här laget hade Emma, blivit, trots att hon bara var 26 år, som det sades, ”knubbig” och hade förlorat något av sin enastående skönhet, men hon var fortfarande mycket vacker. När Nelson återvände till Neapel efter slaget vid Nilen anordnade hon en stor fest för honom. Gatorna var dekorerad med skyltar med texten *”Viva Nelson”*. Vid nästa tillfälle då han var i Neapel anordnande hon en stor bal till hans ära och till balen var 1740 gäster inbjudna. Nelson var helt betagen av Emma och fann att hon hade en helt oemotståndlig erotisk aura. Han skrev till sin fru (ja, Nelson var gift) Lady Hamilton var en kvinna med märkliga talanger. Samtiden beskrev henne som en kvinna med god karaktär och skönhet, stor charm och erotisk läggning, men också ett omväxlande temperament. Hon var snäll och behaglig, men många noterade att hon hade ganska grov, nästan manlig röst. År 1801 hade det utvecklats dithän att Nelson var djupt förälskad i Emma och det året föddes även deras dotter Horatia (Nelson hette ju Horatio). Emma var fortfarande gift med William vid denna tid, men mannen tvingades acceptera kärleksförbindelsen med Nelson. Nelson beslutade sig för att för gott lämna sin hustru. Nelson själv saknade en arm och var enögd. Emmas man insjuknade och avled 1803 och lämnade Emma en årlig livränta på 800 pund.

Nelson var djupt förälskad i Lady Hamilton, det var hans livs stora kärlek. Nelson vann slaget vid Trafalgar, men omkom själv. Han var då 47 år gammal. Emma tilläts inte att var med på Nelsons mycket stora och högtidliga begravning i London (se s. 44).

Efter Nelsons död hade hon inte längre någon ”beskyddare” och hennes skönhet började falna. När hon var 46 år gammal, berättar en samtida iakttagare, såg hon ut som gammal kvinna och hade fått grått hår och blivit rejält tjock. Hon kunde inte betala sina skulder och sattes därför i fängelse (gäldstuga). Vid den tiden var hon också alkoholiserad. Efter frigivningen flydde hon till Calais med dottern Horatia, där hon avled 1815 (49 år gammal). Hon begravdes på kyrkogården i St Pierre i Calais. Så slutade livet för en av sin tids största

skönheter och älskarinnan till Horatio Nelson. Lady Hamilton fascinerade både samtiden och i all tid efter hennes död. Emma Hamilton skrev aldrig sina memoarer.

Hur gick det med deras dotter Horatia? Hon gifte sig med en präst i England och de fick tio barn. Horatia levde till 80 års ålder.

Hitlers svägerska Bridget Hitler (47)

Bridget Hitler var en tid gift med Adolfs äldre halvbror Alois och bar därför familjenamnet Hitler. Under kriget bodde hon i New York och arbetade på British War Reliefs kontor i staden. Hon skrev ett manus om vad hon kände till om sin svåger, men fick inte texten publicerad. En del menar att hon fabulerade för att tjäna pengar på en text om sin kände och ökände svåger. Hon skrev i sitt manus att det var hon som introducerade Adolf i astrologi samt att det var hon som tipsade honom om att trimma ned mustaschen. Adolf Hitler hade även en halvbror som under kriget tjänstgjorde som sjukvårdare i amerikanska flottan – och använde sig av sitt familjenamn.

Den stora tidningen London Times omtalade alltid Hitler som ”Mr. Hitler” ända fram till dess att Tyskland började med terrorbombningen mot bebyggelsen i London och andra städer. Därefter skrev man konsekvent bara ”Hitler”. Mister var han inte längre.

Nordiska ord hos Shakespeare (48)

En brittisk forskare har försökt att bestämma hur många ord det finns i Shakespeares verk. Ett långvarigt jobb kan man tänka sig. Han (ingen trodde väl att det var en hon?) har funnit att bland annat följande ord kommer från nordiska språken: Pissmire, trull och groat. Orden på nordiska var alltså ”pissmyra”, ”troll” och ”gröt”. Undrar om William kände någon norrman där borta i London. Han började ju vid teatern med att vakta teaterbesökarnas hästar under den tid föreställningen tog. Men det var ju innan han själv började skriva förstås.

Ordet ”Hello” uppfanns 1877 (49)

Telefonens pappa Graham Bill tyckte att folk skulle svara ”Ahoy, Ahoy” när de svarade i telefon. Det är ett gammalt gaeliskt tillrop

från hans skotska hemtrakter. Han hade minsann tänkt över det hela. Men det gick inte hem. Folk ville inte använda ”Ahoy” som första ord i en telefonkonversation. I stället var det Thomas Alva Edison som hittade på ett helt nytt ord: ”Hello!”. Ordet använde han första gången på kvällen den 15 augusti 1877. Ordet slog igenom direkt och lär fortfarande användas.

Marilyn Monroes farfar var från Linköping (50)

Många har sagt och skrivit att Marilyn Monroe hade en alldeles särskild utstrålning. Det är inte känt för alla att Marilyn Monroes farfar hade varit sadelmakare i Linköping och hon själv jobbat med att packa fallskärmar åt amerikanska försvaret under kriget. En arméfotograf hade upptäckt hennes skönhet och utstrålning (troligen särskilt det senare kan jag tänka mig) och bett att få fotografera henne. Det var så uppmärksamheten kring henne började. Rimligen måste det betyda att ett antal amerikanska flygare eller fallskärmsjägare hoppat med fallskärmar som Marilyn hade packat. Men om det vet vi ju inte något förstås. Att det var en svensk fotograf som fick ta de enda riktiga nakenbilderna på henne vet vi ju också. Egentligen var Lars-Erik Nygård assistent till den kände amerikanske stjärnfotografen Bert Stern. Fotona var i varje fall de sista avklädda fotografierna som togs sex veckor före självmordet. Lars-Erik höll fotona hemliga i 22 år. Han fick tillfälle att ta några ”privata” foton av henne efter det att Bert Stern, som då jobbade för tidningen Vogue, hade lämnat platsen. Bert Stern hade länge tjatat på henne att få ta en del nakenfoton, men det vägrade hon. Men när Lars-Erik ville ta några foton så drog hon av sig lakanet och låg där helt naken. Redan när hon kom till hotellet (Bel Air i Los Angeles), några timmar försenad, hade hon pratat med fotoassistenten och sagt att hon gärna ville prata med en svensk eftersom hon just får en filmroll där hon skulle tala engelska med svensk brytning.

Senast såldes en kopia av Lars-Eriks foto för 115 000 kr hos Bukowskis i Stockholm. Vem har originalfilmen?

När Marilyn Monroe hade hittats död avbröt amerikanska radio- och TV-stationer sina sändningar och meddelade nyheten som en världsnyhet.

Fackfilosofers konstigheter (51)

Fackfilosoferna (de som filosoferar på heltid mot betalning) har en hel del konstigheter för sig. De utvecklar vissa förkortningar och uttryck. Ord ”om” kan exempelvis skrivas ”om” eller ”omm”. Det senare ordet betyder ”om och endast om”, vilket är en kvalifikation hos ordet som inte finns i vardagsspråket. En lustig förkortning är ”cs”, som helt enkelt betyder ”common sense” och anger den vardagliga eller alldagliga betydelsen av ordet. Så läser man en facktext och det står ”existensen (cs)” så betyder det detsamma som du och jag menar när vi säger att något existerar. Vilket på sitt sätt klargör att när man har läst några hundra böcker kan man komma fram till att det som existerar inte existerar i riktigt den mening som vi (jag) tidigare har trott (cs).

Domherrarna (52)

Den fågel som folk helst vill se vid sitt fågelbord vintertid är domherrarna med sina röda bröst. I dag fick jag lära mig lite om domherrar. De kom till Sverige först under 1800-talet någon gång. Det måste ju innebär att Gustav Vasa aldrig fick se en domherre. I dag finns det omkring 1 miljoner domherrar i vårt land. En duktig ornitolog kan skilja på en svensk domherre och en som kommit hit från Finland eller Ryssland. De sjunger nämligen olika. Men om en domherre från Finland blir sambo med någon svensk domherredam – vad händer då med ungarna? Sjunger de som mamma eller som pappa? Det är helt nödvändigt att det genast inleds forskning på detta område. Jag kräver betydande statliga bidrag till domherreforskning. Jag vill helt enkelt veta.

Varselvästar till alla…? (53)

Motormännens Riksförbund föreslog för en del år sedan att det ska bli lag på att man måste ha med sig en varselväst i bilen. Den ska alltså användas om man behöver röra sig utanför bilen i mörkret. Byta hjul eller slå en sjua. Då ska västen på. Ni vet en sån där som är gul eller gulgrön med en massa reflexer. Det är lag på det i Finland och vi ska väl inte vara sämre i vårt kalla mörka avlånga land, tycker Motormännen. Men de går längre än så. De föreslår att alla ”fot-

gångare" ska ha varselvästar på sig. Jag ser framför mig när alla i julruschen springer runt kring Hötorget här i Stockholm och alla är införda gula varselvästar. Det blir en skön syn för en tränad fotograf. Snart får man väl be ens vänner att skriva ett nummer på västen så att man kan skilja Stina från Anna och Thomas från Mattias. Jo, jag har fyra varselvästar i bilen. Varför jag har fyra kan jag inte förklara.

Dilemma eller trilemma…? (54)

Vi vet vad ett dilemma är. Benämningen på problemet att välja mellan två attraktioner. Två hötappar eller två bra restauranger. Men om det finns tre hötappar då eller tre bra restauranger eller tre bra maträtter på menyn att välja mellan? Då är det ett trilemma. Ett problem som består i att välja mellan något som förekommer i antalet tre. Den gamla grekiskan hade ett ord för problemet att välja mellan två – dilemma. Samt även ordet trilemma för att välja mellan tre. Men vi som har problem att välja mellan fyra eller sju eller tio? Som inte bara väljer mellan Expressen och Aftonbladet. Några ord för det fanns inte ens i den gamla grekiskan. Vi får väl tala i lite allmänt tala om "beslutsångest".

Nu nonar vi en stund (55)

När jag var riktigt liten, sisådär tre år eller så, så sa min mamma ibland: Ska vi inte nona nu? Och när jag inte motsatte mig det så la vi oss på sängen tillsammans och vilade. Ibland småpratade vi bara och ibland somnade vi. Eller i varje fall jag. Minns bara att det var någon gång på eftermiddagen. I nyligen läste jag en bok som berättade att ordet "nona" är latin och betyder "den nionde" eller mera uttytt: Den nionde timmen på dagen räknat från klockan sex på morgonen. Det var den tid då man tog en paus i klostren och då munkar och nunnor fick vila sig ("vila middag" kanske…). Helt enkelt ta sig en tupplur mitt på eftermiddagen. Eftersom man steg upp fyra eller fem på morgonen i klostren så kan man ju förstå att de var lite middagströtta på eftermiddagen. Det var nog min mamma och jag också då vi ägnade oss åt att "nona". Hur min mamma kände till ordet "nona" har jag inte en aning om. Något latin kunde hon ju inte.

P och non-P (56)

Nyligen fastnade jag i en bok och kunde inte lägga ifrån mig den förrän efter midnatt. En bok i ontologi. Ämnet som bland annat handlar om varats vara eller icke-vara. En formalisering av och konsekvensanalys av de 34 vanligaste tautologierna i den aristoteliska logiken. En helt fantastisk utläggning om betydelsen av att förstå P och dess negation non-P. Eller icke-P som vi ibland säger. Författaren menar att det kontradiktoriska betraktelsesättet helt skiljer västerlandet från Orienten (som numera sträcker sig till Kina och Japan). Utanför västvärlden är tillvaron i bästa fall konträr, men oftast inte ens det. En hel del vetenskap går ut på att skapa kontradiktoriska entiteter i ställer för de allmänt förekommande konträra. Men det är inte heller så att alla entiteter står i konträra förhållanden till varandra. För övrigt är jag förvånad över att de 34 tankelagarna i den aristoteliska logiken inte uppmärksammas i universitetsfilosofin.

Ranelid och 1 400 gram (57)

För några år sedan var jag iväg och lyssnade på Ranelid. Han kommer aldrig av sig. Han sprutar ut sin monolog eller förkunnelse eller vad det är. Onekligen gör han det med professionalism. Slår inte bara ett utan många slag för sina böcker. Debuterade gjorde han vid 34 års ålder och han har tydligen, enligt egna uppgifter, sålt bra genom åren. Han har en mycket speciell berättarteknik; han går runt bland publiken och ställer sig framför någon av åhörarna och för en personlig monolog till henne eller honom. Henne förmodligen eftersom det mest är kvinnor som lyssnar på honom och förmodligen är det även mest kvinnor som läser honom. Jag har läst ett par böcker av honom och är fascinerad av flytet i texten. Men budskapet då? Något frireligiöst över det hela är det. Men inlevelsen och intensiteten finns där. Något som vi behöver i vår tid tycker många. Jag har hört honom tre gånger nu och kan tänka mig att lyssna på honom ytterligare några gånger. Jag har nämligen inte bestämt mig för om han är ett geni eller motsatsen till geni. Det återstår att bestämma om det ens är möjligt att avgöra. Under monologen hinner han ett par gånger berätta för oss att en genomsnittlig mänsklig hjärna väger 1 400 gr och att hans hjärna också troligen gör det. Han berättar att han som barn föll och fick en spricka i skallen och sedan dess har han blivit och är som

han är. Gå och lyssna på honom om ni får tillfälle, det är en upplevelse.

När gifte sig Sokrates? (58)

Ja, inte vet jag. Det har bedrivits en del forskning kring detta. En kvalificerad gissning är att han gifte sig sent i livet och att hustrun Xantippa måste ha varit 30 – 40 år yngre än Sokrates. Platon skriver i dialogen Apologin att de tre sönerna var unga, två av dem omnämns som ”barn” och en som ”yngling”. I dialogen Phaedo berättas att en av sönerna var så liten att modern bar honom i sina armar. Både dialogerna är berättelser om det som sägs ha utspelat sig då Sokrates var i 70-årsåldern. Sönerna hette Lamprocles, Sophroniscus och Menexenus.

Aristoteles skriver på ett ställe att Sokrates tre söner samtliga var ”dumma och tråkiga”. Sophroniscus fick samma namn som Sokrates egen far. Det förekom tydligen även på den tiden att familjenamn återkom och det finns uppgift om att det tidvis var en tradition att den äldste sonen fick sin farfars namn. Så var det tydligen fallet när det gäller Sokrates söner. Gifte sig Sokrates verkligen först när han var närmare 60 år eller i 60-årsåldern. Han är ju ”misstänkt” för att ha ägnat sig åt ”gossekärlek”, vilket inte var ovanligt vid den tiden i den grekiska kulturen och inte heller då moraliskt förkastligt. Men kunde han avstå från kvinnor fram till 60-årsåldern? Hustrun Xantippa var en satmara, i varje fall enligt ett antal källor. Detta bidrog nog till att Sokrates drog runt på gator och torg och diskuterade med alla och envar. Sokrates var ju en känd figur i Atens gatuvimmel. En gång tillfrågades han av en elev om Sokrates kunde råda honom att gifta sig. Sokrates svarade: ”Gifter du dig blir du olycklig, gifter du dig inte så blir du också olycklig.”

Matematikens lustigheter (59)

Jag har aldrig haft svårt för matematik, men å andra sidan har jag inte intresserat mig för det särskilt mycket heller. Har inte riktigt förstått varför jag ska kunna så mycket mera än att räkna ihop lite tal i affären eller göra några enkla procenträkningar. Men jag har kunnat mycket med än så. Både andragrads- och tredjegradsekvationer med reella koefficienter. Dessutom har jag kunnat räkna med omvänd

polsk notation på min gamla miniräknare. Men nu har jag glömt bort hur man gör. Mina intressen har tagit andra vägar helt enkelt. Men fortfarande kan jag roas av några matematiska gåtor och sällsamheter. Om man exempelvis multiplicerar talet 11 111 111 med sig själv får man till sin förvåning det märkliga talet: 123 456 7 8 7 654 321 Jag delade upp det så att ni ska se att siffrorna stiger till 8 och sedan går tillbaka till 1. Sådant roar mig. Har du en bra miniräknare kan du kontrollera själv.

Kejsar Nero var grym (60)

Kejsar Nero (37 – 68 e. Kr) är kanske den grymmaste människa som suttit på en tron. Alla som hotade hans ställning tog han livet av. Först förgiftade han sin bror och mördade sin mor. Det stannade inte vid det. Sedan kastade han sin hustru i kokande olja och gav det kokade huvudet till sin nya kvinna, Poppea. Henne sparkade han sedan ihjäl när hon var gravid i sjätte månaden. Till slut gick dock många ihop mot honom och slog ihjäl honom. Förutom det jag noterat nu så begick han en mängd andra illdåd. Man kan fråga sig om detta var en del av den romerska kulturen? Var hans terrorvälde typisk på något sätt för det romerska rikets styre?

Hjärnan fungerar bäst vid 14 grader (61)

Sören Kierkegaard var en stor filosof och samtidigt en märklig människa. Mycket speciell. Han flyttade ofta. Så fort han tyckte att det var bullrigt eller något annat störde honom så flyttade han. En gång flyttade han därför att fönsterrutorna i grannhuset några gånger på dagen gav reflexer in i hans våning. Det här var alltså långt före bullrande biltrafik. När han flyttade gjorde han så att han instruerade sin hushållerska och några anlitade män att under dagen flytta alla hans möbler och tillhörigheter till den nya lägenheten. Han packade inte ned något själv. Han bara lämnade lägenheten, tog en hästdroska ut i till en bokskog utanför Köpenhamn och gick omkring i skogen hela dagen för att sedan ta en annan hästdroska in till staden och till den nya adressen. Där stod alla möblerna och tillhörigheterna uppställda som i den tidigare våningen. Även hans papper och böcker på skrivbordet låg i samma ordning som tidigare. Allt skulle ha samma plats. Han var noga med att instruera sin hushållerska om att temperaturen

i hans arbetsrum under vinterhalvåret skulle vara 13 3/4 grader Celsius. Hushållerskan fick springa där och elda i kakelugnen och vädra och ha sig för att hålla rätt temperatur. Kierkegaard hävdade att hans hjärna fungerade bäst när det var den temperaturen i rummet. Modern forskning i USA kom för bara några år sedan fram till att människans hjärna i allmänhet fungerar bäst vid en rumstemperatur av ca. 14 grader Celsius. Ett märkligt sammanträffande eller hur?

Immanuel Kant och kaffekopparna… (62)

Det finns anledning att nämna något mer om Immanuel Kant. Han levde ensam och han arbetade mest hela tiden. Men efter högmässan på söndagarna bjöd han in vänner och tillresta beundrare till en kaffestund. Själv gick han dock aldrig i högmässan och inte heller i kyrkan vid andra tillfällen. Men på söndag eftermiddag ville han prata och då ville han, som han sa, höra ”veckans skvaller”. Det fanns ju inte telefoner, kvällstidningar eller internet på den tid. Så satt de där i hans salong och samtalade lärt om tillvarons svåraste frågor och så kryddade de tillvaron med pikant skvaller. Det gillade han. Han hade ett vitrinskåp med ett hundra kaffekoppar. Alla koppar var olika. Gästerna fick välja vilken kopp de ville ha. Immanuel stod bredvid och såg på. Han ville se vilken kopp som varje gäst valde. Alla var olika och troligen försökte Immanuel dra någon psykologiserad slutsats om valet som personen gjorde. Skulle du ha valt en liten eller stor kopp? Eller en blommig eller en enfärgad? En med litet öra eller en med stort öra. Man kan avslöja sin personlighet på olika sätt. Jag känner till flera andra sätt, som jag skulle kunna berätta om vid ett annat tillfälle.

Det har skrivits en hel del om Kants inrutade dagliga vanor och hans hypokondri. År 1783, i samband med att han köpte ett hus, bestämde han sig för att hårt strukturera sina dagliga rutiner. Dessa rutiner kom han att tillämpa ända till din död 1804. Varje morgon vaknade han strax före kl. 05.00, drack en kopp te och tog en pipa tobak. Sedan arbetade han med sina föreläsningar fram till kl. 07.00, då han började sin undervisning för studenterna. Föreläsningarna höll på fram till kl. 11.00. Sedan arbetade han ytterligare två timmar innan han kl. 13.00 tog paus för lunch. Då åt han den första maten för dagen. Efter lunchen tog han sin dagliga promenad genom hjärtat av Königsberg. Det brukar alltid sägas att han gick på så exakta tider att

de boende kunde ställa sina klockor efter honom. Det är kanske mest en skröna, men att han gick exakt samma väg varje dag, vid samma tid, är dock väl dokumenterat. Vägen, eller gatan, kom senare att kallas”Philosophengang”. Efter promenaden kunde Kant träffa några vänner en kort stund för att därefter fortsätta med sin forskning och sitt författarskap. Han arbetade alltid fram till kl. 22.00, då han lade sig för att sova. Kant var hela sitt liv kroppsligt svag och han var bara 152 cm lång. Han hade fel på höger axel och ”insjunket bröst”. Han avled ett par månader innan han skulle fylla 80 år.

Noa-namn i huvudet (63)

Jag är intresserad av noa-ord eller noa-namn. Helt enkelt namn på sådant som man får säga medan föremålet eller företeelsens verkliga namn är tabubelagt. Att det är tabubelagt kan ha sitt ursprung i folktron eller religionen eftersom det ansågs olycksbådande att använda sig av ordet. Judar skulle inte uttala namnet Jahveh (Jhvh) för sin Gud utan i stället Adonaj som mera allmänt betyder ”Herren”. Många farliga djur fick inte nämnas med sina verkliga namn utan man skulle använda sig av andra och ofarligare namn. Ibland har det ursprungliga namnet fallit i glömska och noanamnet har blivit det som används. Sedan har nya noanamn kommit att användas för det gamla noanamnet. Vargen var ett farlig djur för människor förr i tiden. Djuret hette i Norden ursprungligen ”ulv”, men omtalades i stället med noanamnet ”varg”. Sedan blev ”ulv” bortglömt och då övertog noanamnet rollen av att vara ”det verkliga namnet”. Djuret heter ju fortfarande ulv på norska. Nya noanamn blev då ”gråben” och ”tasse”. Fågeln hette tidigare ”skjoran”, men noanamnet ”skata” har övertagit det gamla namnets roll. Säljägare omtalade sitt bytesdjur för ”sjökatt” och ”svarttjäder”. Det anses att ”björn” är ett noaord eftersom det förmodligen kan härledas från ordet för färgen ”brun”. Så ”brunbjörn” är en dubblering helt enkelt. Det ursprungliga ordet för björn är tydligen helt bortglömt. Undrar hur man benämnde en björn för tiotusen år sedan. För sent att fråga någon om det.

Sedan har jag fått fram uppgift om att ordet ”morsa” förmodligen kommer från samiskan moar´se, som betyder ”fästmö”. Alltså en märklig betydelseförskjutning. En sådan som inte är helt ovanlig. Men det är förstås inte något noanamn.

Människan är ett djur?!? (64)

Få av lärarna i dagens skola har kontakt med den europeiska idétraditionen. Jag väljer detta begrepp för att tydligen distansera mig från religionens dogmer. Skolan talar mycket och länge om betydelsen av en gemensam ”värdegrund” i skolans värld (klartext: Något som ska överföras på eleverna och som föräldrarna ska bejaka eller i varje fall inte motsätta sig). Samtidigt saknar skolan själv (läs: lärarna) förankring i idéhistorien och idétraditionen. Ett exempel: Skolan lär i dag ut att ”människan är ett djur”. Det går lätt att illustrera detta med att människan är en biologisk varelse i form av ett däggdjur och att vår genetiska arvsmassa till mycket stor del är gemensam med människoapornas. Vad skolan då gör – helt omedvetet – är att den inte förmedlar traditionen att tillskriva människan en själ, en mänsklig själ. Själen är avskaffad i den svenska skolan. Begreppet ”de själlösa djuren” kan inte förstås av eleverna och jag är fullt övertygad om att lärarna själva inte heller förstår distinktionen.

Begreppet ”själsligt lidande” kommer i framtiden att vara obegripligt. Lärarna förstår inte heller dimensionen och, vilket är ännu värre, har inte heller något intresse av att försöka förstå. Skolans värdegrund är så tunn, så bräcklig och så fritt svävande från all europeisk idétradition som det alls är möjligt. De som skrivit den har inte själva någon gedigen kunskapsbas. Även om det skulle vara så att själen inte existerar så har den dock varit i högsta grad levande och närvarande i den europeiska idétraditionen under mycket lång tid. Min övertygelse är att skolan gör mer skada än nytta när det gäller formulerande och undervisning av ”värdegrunden”. Postulatet kan utvecklas, lovar jag. Till det hela kan nämnas att en inte försumbar del av landets befolkning tror på inkarnation, vilken företeelse förutsätter en själ.

Matematisk felräkning (65)

År 1873 tillkännagav engelsmannen W. Shanks att han hade beräknat 707 decimaler på talet Pi (3,14…), något som väckte stor uppmärksamhet i matematiska kretsar. Shanks var förstås mycket stolt över sin prestation och i sitt testamente bestämde han att alla decimalerna skulle huggas in på hans gravsten. Så skedde. Men 1945 visade en matematiker att de 180 sista decimalerna var felaktiga! Det som

skulle ha varit ett monument över en storslagen prestation är nu i stället ett bevis för en av de mera kända felräkningarna (eller vetenskapligt fel). Men är det hugget i sten så är det. Det visste redan de gamla vikingarna (som inte alls var så gamla).

Södertälje… en stad utan antikvariat (66)

Ibland befinner jag mig i Södertälje, staden på lämpligt avstånd från Stockholm. För en tid sedan var jag där över dagen. När kvällen närmade sig strosade jag in på stadsbiblioteket för att kolla lite i filosofihyllorna. De har en hel del där och det verkar som om den som köper in litteraturen vet vad hon eller han gör. Så frågade jag en bibliotekarie, med glasögon på näsan och uppsatt hår, allt stämde, om det finns något bra antikvariat i Södertälje (i själva verket visst jag nog att det inte finns det). Fick till svar: Nej, det finns det inte, men vi saknar det verkligen. Böcker är ju inte någon färskvara eller ska i varje fall inte vara det. Det är synd att han (den trevlige) inte kunde driva vidare sitt antikvariat. Hon hade alltså svaret klart. Märkligt att en stad av Södertäljes storlek, med alla sina H & M, Coop, Lindex och allt annat inte kan hålla sig med ett antikvariat. Men vi närmare eftertanke är det kanske inte så märkligt. Antikvariaten i Stockholm håller också på att försvinna. Snart finns allt bara på nätet, Bokbörsen och Antikvariatens hemsida med sökfunktion. Nya tider har alltså redan inträtt. En bra bok är ofta bra även efter ett antal år.

Frisören som bara levde på rå potatis (67)

På 1980-talet hade Magnus Rask en frisörsalong på Kungsholmen (Stockholm). I en intervju i Dagens Nyheter 1980 kunde man läsa bland annat följande: Han var då 61 år gammal, ogift och bodde i en villa i Upplands Väsby. Varje dag, oavsett årstid cyklade han 2,5 mil till jobbet på morgonen och sedan hem igen. Han var vegetarian och hade aldrig i sitt liv ätit kött, fisk, ägg eller smör. Hans mamma hade nämligen varit vegetarian och fött upp honom på ”gröna blad”, som han sa. Själv levde han på blad och rå potatis. Han hade inte någon el i huset där han bodde utan hade fotogenlampor. Han värmde huset med ved som han högg på den egna tomten. Han hade aldrig (år 1980 i Stockholm) åkt bil, buss, spårvagn, T-bana och ännu mindre flygplan. Minst sagt märkligt. Han hade aldrig tagit semester på 38

år och aldrig varit sjuk. Inte ens förkyld. En gång hade han försökt bli förkyld, men inte lyckats. Han visste inte vad en förkylning innebär eller hur det känns. Han tog ett morgondopp i sjön varje morgon, även vintertid. Men det framgick inte av artikeln om han badade exakt varje morgon innan han kastade sig på cykeln. Dessutom tränade han med skivstång. Hans idol var Tarzan. Min enda fundering just nu: Hur gammal blev han? Eller lever han fortfarande? Om han lever bör han vara 97 år.

I Sveriges radio gjorde Gustav Forsberg en gång ett reportageprogram om Magnus Rask och i programmet kallades han för ”Tarzan från Norrviken”.

Boktjuven på Kungliga biblioteket (68)

År 2008 hade tidskriften Vi en längre essä om den så kallade boktjuven på Kungliga biblioteket. Han kallas i artikeln för ”Anders”. Jag vet inte vad som är hans rätta namn. Men han var i varje fall chef för handskriftsavdelningen, den ”fina” delen av KB. Där stal han böcker, satte sig på flyget till Hamburg och sålde dyrgriparna för höga belopp. Sammantaget kan det har inbringat med än 9 miljoner kr. Innan han tog dyrgriparna så rev hand loss registerkorten för att hindra upptäckt. Det var dock en uppmärksam medarbetare som kom honom på spåren och då inleddes spaningen mot den misstänkta tjuven inom ”huset”. När han avslöjades åkte han till sin tvårummare på Surbrunnsgatan Stockholm, släppte ut gas från spisen, la sig på golvet i köket och skar upp båda handlederna. Efter en stund slog kylskåpet igång och en gnista bildades som tände gasen. Hela lägenheten och även andra delar av huset flög i luften. Bibliotekarien var borta. Sveriges värste och störste boktjuv genom tiderna var den som var satt att vara chef över handskriftssamlingen. Det har gjorts ett intressant radioprogram om honom och stölderna. Till och med en kort serie TV-program, vilka dock var rent ut sagt dåliga.

En bihustru är inte en bisak (69)

Bibeln vimlar av bihustrur, särskilt i domarboken. Jag har aldrig förstått riktigt vad bihustru är. En fast engagerad älskarinna eller vad? En andra eller tredje hustru á la araberna? Frågan är om det inte är dags att reda ut det där. Domarboken 20:4: ”Då tog den levitiske

mannen, den mördade kvinnans man, till orda och sade: »Jag och min bihustru kommo till Gibea i Benjamin för att stanna där över natten”. Redan Abraham hade bihustru (bihustrur?). En bihustru är tydligen en frilla, som alltså hade en viss rättsliga ställning och inte ”bara” var en älskarinna. Domarboken 20:6: ”Då tog jag min bihustru och styckade henne och sände styckena omkring över Israels arvedels hela område, eftersom de hade gjort en sådan skändlighet och galenskap i Israel.” Om nu herrarna i gamla testamentet hade bihustrur kan man väl tänka sig att detta även skulle kunna bli tillåtet i vår tid.

Hitler var en pratkvarn (70)

Adolf Hitler stod väldigt nära sin mor under sin uppväxt, men tycks närmast ha hatat sin far. Modern dog när Adolf var 18 år gammal. Alla som mötte honom när han var ung, men ändå nästan vuxen, berättar att han på något sätt var besatt av sig själv. Han kunde eller ville inte lyssna. Han var upptagen av egna tankar och eget prat. Som diktator sov han länge på morgnarna, ofta till kl. 11 eller 12. Sedan var han vaken till 4-tiden på morgonen. Och han pratade ständigt. Generalerna som var tvungna att höra på honom stupade utmattade i säng med öronen fullproppade med Adolf-prat. Hade Adolf varit en annan människa om han haft en väckarklocka och lärt sig att gå upp på morgonen? Hade han då varit en god människa? Inom den platonska filosofin (den känner jag) finns det inte någon självständig ondska utan det rör sig i stället om ett tillstånd med avsaknad av det goda. Hitler var enligt den uppfattningen inte ond, men han saknade samtidigt all godhet. Detta är ju endast en filosofisk förklaring av att han var ond. Men det kan inte vara hela förklaringen. Den måste ges både nyanser och djup i förklaringen av att Hitler var självupptagen intill självbespegling, han var maktberusad och blev så ju mer makt han fick. Han saknade helt förmåga att ta till sig goda råd baserad på en förståelse av att det finns andra personer som förstår förhållanden bättre än han själv. En korpral som för krig själv är i grunden ett underkännande av all utbildning, erfarenhet, sakkunskap och intellektuell redbarhet inom det militära området.

Det är inte alla gånger som vi har klart för oss att nazismen inte bara förde en kamp för att få ”lebensraum”. Ideologiskt och idémässigt var det i första hand en kamp mot kommunismen, mot judar och

mot ”intellektualismus”. Jo, så sade man öppet i sin propaganda.

Nazismen var en reaktion på den revolutionära kommunismens framfart i Tyskland under 1920-talet. Märkligt nog var den inte särskilt öppen för den starka korporativismen som fanns i den italienska fascismen. Tyskland kämpade mot kommunismen i Sovjetunionen och det landet försvarade sig mot fascismen. Det finns en intressant skillnad i terminologin här som bör uppmärksammas. Sedan kan man ju passa på att uppmärksamma att Sovjetunionen enligt sin egen terminologi inte var en kommunistisk stat (förbundsstat) utan en socialistiskt stat styrd av ett kommunistiskt parti. Det verkligen makten låg hos kommunistpartiet, inte hos staten. Enligt kommunistisk ideologi kommer staten att sakta försvinna i samband med att staten blir kommunistisk.

Eva Braun och Hitler (71)

Det har skrivits mycket om Eva Braun och Adolf Hitler. Några har spekulerat i att det inte var något riktigt kärleksförhållande utan av någon annan dimension. Eva visades aldrig upp offentligt och den stora allmänheten kände inte alls till henne förrän efter kriget. De gifte sig 36 timmar innan de båda begick självmord inför det överhängande hotet att bli tillfångatagna av ryska förband som trängde fram mot Berlin. Eva tog gift och Adolf sköt sig. Kropparna sveptes in i gråa filtar och brändes på marken utanför führens bunker i centrala Berlin. När de två skrev under vigselbeviset i bunkern skrev Eva av misstag ”Eva Braun”, men strök genast över sitt familjenamn och skrev i stället ”Eva Hitler”. Det hade ju gift sig några minuter tidigare.

När det blev klart för Evas föräldrar att hon träffade Adolf, hon var då bara 18 – 19 år gammal, kallade hennes pappa honom för ”den österrikiske luffaren”. Några år senare skrev han ett brev till Adolf och uppmanade honom att sluta träffa hans dotter, men det är inte säkert att Adolf någonsin fick brevet. Senare ändrade fadern sin uppfattning och kom att i olika sammanhang hylla den nazistiske ledaren. Han gick även med i partiet. Sedan Adolf kommit till makten var han mycket generös mot både Eva och hennes systrar och familjer. I Hitlers privata flygplan reste de ut till olika städer i Europa. Eva Braun och hennes familj reste bland annat till Paris under ockupationen. De handlade där stora mängder kläder, skor, parfym och

annat sådant.

Eva beskrivs av många som ”levnadsglad, ungdomlig och lättsinnig”. Dessutom var hon mycket sportig och älskade att dansa. Hon var inte alls intellektuell på något sätt och några psykiatriker har efteråt sagt att det är typiskt för män med stor makt och maktaspirationer att de inte klarar av att vara tillsammans med kunniga och intelligenta kvinnor.

När Adolf vistades på sin ledningsplats i Ostpreussen beordrade han att ett visst nummer i München skulle ringas upp varje kväll kl. 22.00. Det var absolut förbjudet för signalisterna att lyssna på dessa samtal, men några vågade sig ändå göra det. Det var naturligtvis Adolf som ringde till Eva. Samtalen handlade tydligen ofta om hon hade fått vissa gåvor och annat som han såg till att hon skulle få. Hon bekräftade att hon fått de olika varorna och tackade hjärtligt för dem. Något kärlekssurr var tydligen inte frågan om.

Eva Braun kan inte ha varit i god balans under alla de år som hon var tillsammans med Adolf. Två gånger försökte hon ta sitt liv. Första gången med sin fars pistol, men skadade sig endast mycket lite. Andra gången försökte hon med sömntabletter.

En omtyckt myt har varit att Adolf Hitler inte hade förmåga till empati och kärlek. Det finns dock uppgifter från en kvinna som tjänade som uppasserska till Eva Braun som kan vara bekräftelse på att de hade ett samliv.

Efter kriget fick ett amerikanskt förband tag på medicinska journaler avseende Adolf. Där fanns inte några anteckningar om hans sexuella läggning, vilket nog inte är så förvånande. Däremot fanns det utförliga anteckningar om att han hade mycket dåliga tänder och att han försökte bli av med sin dåliga andedräkt. Han hade en hel del andra åkommor och tog en mängd olika mediciner – även injektioner. Hans läkare ansågs av andra läkare vara rena charlatanen. En del har menat att medicinförteckningen visar att han var mer eller mindre drogad under en stor del av den tid då han var vid makten.

Björn Suneson – springer över den amerikanska kontinenten (72)

Björn Suneson springer nu över hela den amerikanska kontinenten. Det är över 500 mil och han har nu avverkat omkring halva sträckan. Han springer ensam och det blir 4 – 7 mil per dag. Det är en eller

nästan två maraton per dag! Dessutom tvingas han springa med en liten vagn (”babyrunner”) för att få med sig sitt bagage. Björn har sprungit över den amerikanska kontinenten fyra gånger tidigare. Besök gärna hans hemsida och följ loppet dag för dag. Han skriver nästan varje dag om sina strapatser och lägger även upp foton.

Björn Suneson är 68 år gammal (f. 1948) och ett helt fantastiskt späntsfenomen med otaliga maratonlopp bakom sig. Här i Sverige har han sprungit de 52 milen mellan Stockholm och Göteborg och det dessutom med ryggsäck. År 2014 sprang han kust till kust i USA, Los Angeles – New York. Det blev 486 mil på 100 dagar. Han har sprungit 64 maror och ca 100 halvmaror. Det har blivit mer än en mara per år sedan han började springa vid 34 års ålder. Han tillhör sedan flera år de snabbaste i Sverige, i sin åldersklass, på maraton och halvmaraton.

Björn Suneson är gammal erfaren journalist med 24 år som ekonomijournalist på Svenska Dagbladet. Skriva kan han alltså. Tydligen springer han till country western-musik i öronen och på kvällarna simmar han i pooler och äter husmanskost på lokala restauranger. Björn övernattar på motell, små hotell och andra liknande ställen.

Sedan 1909 har ca 300 personer (dock osäker uppgift) korsat den amerikanska kontinenten till fots, de flesta har haft följebil eller sällskap. Ett trettiotal personer har gjort det två gånger, två personer fyra gånger varav Björn Suneson är den ene av dessa två. Han innehar dock ”världsrekordet” i antal löp utan följebil. I det löp som han nu genomför har han inte följebil annat än under ett par dagsetapper genom ökenområden. Detta för att inte eftersätta säkerheten.

Följ denne uthållige man på nätet. Han skriver nämligen riktigt bra och gör intressanta iakttagelse. I dag fick jag lära mig att det utefter de stora amerikanska vägarna ligger små plastflaskor med en gul vätska. Det är så att förarna av långtradare inte hinner stanna för att kissa utan gör det i små flaskor som de kastar ut genom bilfönstret. Det gäller väl manliga förare får man tro. När kommer detta till Sverige? Dessutom fick jag lära mig av Björn att ca. 20 procent av de tunga lastbilarna i USA är Volvo. Det är en stor marknadsandel. Hur stora är Scania?

KGB-chefens minnesanteckningar hittades i en husvägg (73)

Den försvarspolitiske journalisten Ola Gummesson skriver i dag i Svenska Dagbladet om sensationella fynd av anteckningar från förre KGB-chefen Ivan Serov. Denne var i mitten på 1950-talet chef för KGB och var därefter under några år även chef för GRU. Serov var en av Berijas mest hårdföra underställda och har hur blodiga händer som helst. Att han överlevde Stalintiden visar att han var lojal mot härskaren och gjorde allt som han förväntades göra. I Gummessons artikel berättas det att hans släktingar funnit en stor mängd anteckningar efter honom när de bröt upp en vägg i familjens datsja utanför Moskva. Det rör sig om flera tusen sidor med anteckningar. De anhöriga till honom berättar att de känt till att han satt och skrev mycket som pensionär.

I dagens artikel i Svenska Dagbladet berättas att det finns uppgifter bland anteckningarna som klargör att Serov som KGB-chef utredde vad som verkligen hände med Raul Wallenberg. KGB-chefen slutsats är att denne är mördades med gift, men att man falskeligen skrev i handlingarna att det var en hjärtattack. Enligt min mening är detta inte någon sensationell uppgift, men däremot är det sensationellt att en tidigare KGB-chef har skrivit minnesanteckningar eller möjliga memoarer. Den första frågan man ställer sig är naturligtvis om det är autentiska dokument eller om det är något falsarium som fabricerats av nuvarande FSB. Ryssland bedriver medveten desorientering och dessutom i stor skala. Putin gjorde ju sin karriär i KGB och var under en kort tid även chef för denna stora organisation.

Av Gummessons artikel framgår inte om de efterlämnade anteckningarna kommer att ges ut i bokform på engelska och därmed bli tillgänglig för bedömare runt om i världen. Det uppges endast att handlingarna, som hittades redan 2012, nu ska ges ut i bokform. Det ges inte någon förklaring till varför det har dröjt så länge innan anteckningarna blev allmänt kända.

Är anteckningarna autentiska och behandlar de säkerhets- och underrättelsefrågor är de naturligtvis av största intresse även om det som avhandlas ligger mer än 50 år tillbaka i tiden. Själv ser jag fram emot att kunna få läsa Serovs anteckningar och framför allt de kommentarer som kan komma från experter på säkerhetspolitisk historia och underrättelsetjänst. Jag minns vilka diskussioner det var efter att Chrustjovs memoarer publicerades. Många tvivlade på om de verkli-

gen var autentiska memoarer, men det flesta bestämde sig sedan för att anse att de måste vara autentiska och pålitliga. Just Chrustjovs memoarer kan man nog ifrågasätta, inte i första hand beträffande autenticitet i sig, men däremot om materialet var kraftigt putsat och anpassat för publicering i västvärlden. Det är i varje fall en fråga som man har anledning att närmare diskutera.

I sammanhanget vill jag passa på och rekommendera alla att läsa Hendric Smith bok *"The Russians"* från 1975. Författaren var New York Times korrespondent i Moskva och hade en osedvanlig förmåga att både överblicka och bedöma det sovjetiska samhället på 1970-talet. Det är en bok som har stått sig under åren och författaren gav även ut en uppföljande bok om det sovjetryska samhället. Båda är fortfarande läsvärda. I böckerna lämnas redogörelser för KGB:s arbetsmetoder. Hendric Smith har erhållit många journalistiska och litterära utmärkelser. Hans bok "The Russians" var en storsäljare och översattes till många språk, även till svenska. Jag läste den med stor behållning på den tiden.

NATO:s kärnvapenparaply över Sverige och Finland (74)

I dag förekommer i Svenska Dagbladet en debattartikel om Sverige och NATO. Den är undertecknad av ett stort antal namnkunniga generaler, överstar, ambassadörer och andra som är välkända i den säkerhetspolitiska debatten. Ett slag av upprop kan man säga. De pläderar förstås för anslutning till NATO.

Den som följer debatten om eventuell NATO-anslutning bör tänka på ett grundläggande förhållande. NATO har tillgång till kärnvapen på olika nivåer och med möjlighet till olika taktiska uppträdanden. Sverige och Finland saknar kärnvapen och har inte heller mottagit offentliga utfästelser om hjälp. Det handlar alltså om det som i varje fall förr kallades för "kärnvapenparaplyt". Det som är verkligt hotfullt för en angripare är hotet av att kärnvapen sätts in av försvararen. Det behöver inte röra sig om urskillningslösa massbombningar av städer. Det kan röra sig om insats av kärnladdningar av lägre sprängverkan. Det finn kärnvapengranater som kan skjutas med artilleripjäser. Betänk att den ryska ubåten i Blekinge hade två kärnvapenladdade torpeder ombord. Och det var i fredstid.

De finns de som hävdar att Sverige allt ifrån 1950-talet räknat med att landet är skyddat av NATO:s kärnvapenparaply. Det skulle

har varit en grundförutsättning för att vi avstod från egna kärnvapen. Redan 1966 och 1968 sades detta offentligt och officiellt, av regeringsföreträdare och i försvarsutredningens rapport. Det har bekräftats att kärnvapenskyddet från NATO var en grundförutsättning för att Sverige skulle kunna avstå från egna kärnvapen (SOU 1968:10, s. 138). Detta förhållande har man sedan hållit tyst om och det kom snabbt att bli en dold premiss i svensk säkerhetspolitik. Denna förutsättning glömdes inte bort, men den gömdes på grund av politiska hänsyn.

Ett inträde i NATO medför att kärnvapenbeskyddet blir offentligt och öppet.

Men bör tänka på att svensk säkerhetspolitik, syftande till neutralitet i händelse av krig i vår omgivning, inte alls var någon förpliktelse att inte begära hjälp den stunden som vi blev anfallna. Från den timmen skulle alla tankar om neutralitet vara borta och det gällde då att ta emot all den hjälp som då kunde erhållas. Eftersom vi i Sverige räknade med ett förbekämpningsskede på 5 – 7 dygn före en stor luftlandsättning och samtidig sjöinvasion, fanns det viss kortare tid för att få hjälp från NATO. Det kunde vara frågan om västtyska ubåtar som lade sig utanför de baltiska utskeppningshamnarna och det kunde även vara frågan om insats av det västtyska marinflyget (Tornado-flygplan) mot landstigningsföretag. Under överfarten av de första landstigningsföretagen, som kunde ta 12 – 14 timmar, var det av avgörande betydelse om hjälp kunde sättas in med västtyskt attackflyg (marinflyget) och attackflyg från USA baserat i Danmark och Tyskland. Sådant måste naturligtvis samordnas med de svenska anfallen. Ska man rikta kritik mot den dåtida svenska försvarsplaneringen så är det att förberedelserna för samverkan med NATO var praktiskt taget obefintliga. I varje fall på den taktiska nivån.

Det är anmärkningsvärt att man i debattartikeln inte ens nämnde den enorma avskräckningseffekten hos kärnvapen. Medvetet avstår man från att förklara för allmänheten att medlemskap i NATO innebär ett åtagande av organisationen och de enskilda medlemsstaterna att försvara oss även med kärnvapen. Tre av länderna i NATO har kärnvapen. Det är dags att öppet diskutera om vi vill in under kärnvapenparaplyet eller inte. Frågan och problemet är ännu större för Finland. Där handlar det inte om sjöinvasion utan invasion över landgränsen.

Locke och Thomas ab Aquino (75)

Kolumnisten Rolf Gustavsson skriver i dag i SvD om att två olika filosofiska riktningar präglar de kontinentala länderna och anglosaxiska världen (Storbritannien). Hans tes är att brittisk pragmatism står och alltid stått mot kontinental dogmatism. För att illustrera det hela så låter han dåvarande brittiska premiärministern Harold Macmillan representera det brittiska och den belgiske socialisten Paul-Henri Spaak det kontinentala, som berättar om samtalet i sin självbiografi. De var båda de ledande konstruktörerna bakom Europabygget.

Rolf Gustavsson berättar för läsarna: ”På kontinenten resonerar man efter en metod som inspirerats av Thomas av Aquino, förklarade Macmillan. Den definierar storslaget långsiktiga mål utifrån abstrakta principer utan att ha medlen att förverkliga dem. I Storbritannien följer man en empirisk filosofi, inspirerad av John Locke, som pragmatiskt definierar sina mål utifrån de medel som står till buds.” Den brittiska tvekan till medlemskap i EU, som alltid funnits, ska enligt Gustavsson ha sin förklaring i de grundläggande skillnaderna i den filosofiska förankringen. Britterna vill på sitt typiska pragmatiska sätt finna praktiska lösningar för den ekonomiska och sociala utvecklingen. Även om britterna har sin Magna Carta så saknar faktiskt landet en konstitution. Det är den enda mera betydande staten i världen som inte har en skriven konstitution. Ingen konstitution alls kan man säga och le tillsammans med britterna som säger ”vi har vårt kungahus, vårt parlament och vår historia”. Den engelska kungamakten begränsades i och med utfärdandet av Magna Carta, vilket ursprungligen skedde år 1215. Sedan 1700-talet har det växt fram en sedvana att monarken inte deltar i rikets direkta styrelse, utan genom en underförstådd delegation överlåter det kungliga prerogativet (den verkställande makt som parlamentet indirekt tillerkänner monarken) till landets premiärminister och dennes ministär.

Men att ställa Thomas ab Aquinos lära mot John Locke som en förklaring till att de kontinentala länderna har en annan ideologisk grund än britterna är att förenkla det mer än tillåtet. Locke förklarade och förespråkade folkstyre med hänvisning till att redan före staten finns en naturrätt, som skyddar var och en samt den enskilda egendomen. I avsaknad av en allmän lag och en gemensam rättsskipning blir naturtillståndet ett tillstånd av osäkerhet och bristande rättsskydd. Därför träffar medborgarna, enligt Locke, en fri överenskom-

melse om upprättandet av en statsmakt. Den överenskommelsen förnyas i tysthet av var och en när han som medborgare uppnår myndighetsåldern och intar sin plats bland medborgarna i en viss stat. Eftersom statsfördragets syfte är värnandet av individernas frihet kan det inte, såsom Hobbes lärde, innebära att man avstår från denna frihet. Statsmakten måste därför, enligt Locke, förbli i folkets händer. Folkets vilja tillkännages genom majoritetsbeslut, vilka bör gå ut på att värna individernas rätt och frihet. Den högsta statsmakten är den lagstiftande makten som folket utövar genom valda representanter, utan vilkas samtycke inga skatter får tas ut. Detta är kontentan av Lockes lära. Om nu, som Gustavsson gör, ställer den mot Aquinos lära, blir det hela märkligt. Aquino är ju en religionsfilosof som även är katolicismens store och anbefallde filosof. I ett längre historiskt perspektiv kan man säga att Aquino lade grunden för att kristendomen skulle öppna upp vägen till naturvetenskaplig kunskap och teknikutveckling. Detta gjorde han genom att förklara att Aristoteles empirism inte var oförenlig med kristendomen. Han avdogmatiserade den kristna läran, vilket dock i praktiken kom att ske först på 1700-talet. Även Aquino har en naturrättslig syn på staten och samhällsordningen. För Aquino är staten betingad av att människan är en samhällsvarelse. Den är den naturliga ordningen, liksom lagen är naturlig, och så länge som staten inte sätter upp hinder för människornas frälsning, är det följaktligen medborgarnas skyldighet att vara lojal mot staten. Han bygger denna teoribildning på Aristoteles filosofi, och utgör därmed en brytning med Augustinus för vilken staten är ett nödvändigt ont. Ytterst faller statsbegreppet tillbaka på en naturrättslig uppfattning: naturen och det gudomliga står inte i konflikt hos Thomas, varmed heller inte det världsliga gör så av nödvändighet.

Jag tror att Gustavsson hade kommit närmare sanningen om han ställt brittisk nationalism och historia mot den franska kultur-centralismen och ”äran”. Frankrike dominerar EU på ett helt annat sätt en Storbritannien. Det är det som är förklaringen till att många engelsmän nu vill lämna EU. Detta därför att detaljstyrningen och centralismen har gått för långt. Det rör sig inte ens om strävan till en federativ statsbildning, det rör sig om bildande av en ny centralistisk stat.

Pudelns kärna… vad är det? (76)

Vi känner ju till uttrycket ”*pudelns kärna”* och vet kanske också att uttrycket kommer från Goethes drama Faust. Där berättas om en pudel, som en person låter följa med honom hem, omvandlas till en djävulsk best och visar därigenom sitt ”innersta och rätta”. Essensen av något med andra ord. Men visste du att uttrycket har sitt ursprung i att det i tyska språket talas om ”pudelglädje” när en pudel springer runt i cirklar av ren glädje och upprymdhet. Pudelfnatt på svenska. Pudlar har tydligen det där beteendet i sina gener.

Tragikomiskt nog råkade det bli just en pudel som blev slutet för Goethes 26 år långa karriär som direktör för hovteatern. En kringresande skådespelare vid namn Karsten ägde en väldresserad pudel. För denna lät han skriva dramat Der Hund von Aubry, med vilken han gjorde succé i Paris. Goethe refuserade förslaget att låta Karsten och hans pudel gästspela vid hovteatern. Men medlemmar av hovet, med storhertigens mätress i spetsen, som länge tyckt att Goethe var alltför högtravande, lyckades förmå storhertigen att ändra på beslutet. Det blev för mycket för Goethe som omedelbart lämnade sin post. Pudlar förföljde tydligen på något sätt Goethe.

Piloternas armbandsur för 10 miljoner kr (77)

Flygvapnets piloter har fått sig tilldelade armbandsur som de ska ha när de flyger stridsflyg. Det hela har ifrågasatts. Upphandlingen har genomförts av Försvarets Materielverk (FMV) och kommunikationsdirektör Toni Eriksson tycker köpet är rimligt. Så här sade han:

– Om Försvarsmaktens flygande personal måste lämna sitt flygplan någon gång och hamnar i en miljö som är farlig där folk skjuter på dem och de ska bli upplockade på en viss plats vid ett visst givet klockslag, så tror jag de är glada om de inte har färgklockorna som de köpt vid senaste charterresan.

Detta är alltså försvarsmaktens officiella förklaring till inköpet av armbandsur för 10 milj. kr. Rimligt? Trovärdigt? Knappast. När blev en svensk pilot upplockad av en helikopter i fiendeland på förutbestämd tid? Aldrig. Kommer det att ske? Knappast. Hur begränsad får man vara när man är kommunikationsdirektör på FMV. Finns det

en Sanningsdirektör också för Rimlighetsavdelningen på FMV? Jag bara undrar.

Hillary Rodham Clinton (78)

Efter sin tid som presidenthustru skrev Hillary Clinton boken *”Levande historia”*, vilken var en stor försäljningsframgång och översattes till många språk. Den gav säkert henne ett antal miljoner. Tidigare har jag inte läst den, men har börjat nu. Detta i perspektiv av att hon troligen kommer att bli president i januari 2017. Boken har sålts i över en miljon exemplar och har till författaren inbringat över USD 10 milj. Till sin hjälp hade hon tre kvinnliga spökskrivare som arbetade med boken i två år. Hon tackar dem i sitt efterord, men det framgår inte riktigt att det är de tre som till stor del har skrivit boken. Innan boken påbörjades betalade förlaget ett förskott på USD 8 milj. Hillary jobbade hårt med att marknadsföra boken och det finns uppgift om att hon signerade mer än 20 000 exemplar av boken.

Hillary beskriver den stora skillnaden mellan hennes föräldrar. Pappan var stockkonservativ, republikan förstås och aktiv i metodistkyrkan. Egen företagare som aldrig tagit (eller aldrig tvingats ta) ett banklån eller annan kredit. En boren antikommunist. Hans ideologi var att ”en bra karl reder sig själv och tar egna initiativ”. Pappan blev ”förbannad” om barnen struntade i att sätta på hatten på tandkrämstuben och kastade ut tandkrämen genom badrumsfönstret. Bara som ett exempel. Hillarys mor var hemmafru och betydligt mer odogmatisk i sin livssyn. Senare i sitt liv läste hon olika collegekurser och försökte utbilda sig. Dottern var lite orolig för hur hennes föräldrar skulle uppfatta hennes nye pojkvän när Bill första gången besökte hennes föräldrar. Pappan var skeptisk mot den långhåriga beatniken, men Hillarys mamma blev förtjust i honom vid första mötet. Hon läste då en collegekurs i filosofi. Bill och hon blev sittande en timme över hennes lärobok och pratade filosofi. Då förstod hon att Bill var en bildad man och gillade honom. Han hade ju varit en Rhodes Scholar och läst vid University College, Oxford. Det äldsta college vid universitet och systercollege till Trinity College. De ämnen han läste där var filosofi, statsvetenskap och ekonomi. Lämpligen ämnen för en blivande president. Dock avlade han inte någon examen i Oxford, vilket har förklarats med att han hade bråttom att börja läsa juridik vid Yale. Det var där, i biblioteket, som han träffade Hillary.

Det var han som spanade in henne så att säga. Allt enligt hennes bok.

Hillary skriver att pappan var tjurig och ofta barsk, ”men när han skrattade kom det djupt inifrån och liksom spred sig ut i hela kroppen. Jag har ärvt hans skratt, samma bullriga gapflabb och som får folk att vända sig om på en restaurang och katter att fly ut ur rummet”. Det är intressant att hon är medveten om sitt halvt hysteriska skratt. Min teori är att det är svårt att lära om till en annan skrattvariant. Dämpa sig kan man säkert göra, men inte lägga om sitt skratt. Det är nog inte möjligt. Donald Trump har redan använt hennes mycket karaktäristiska skratt mot henne. Själv ser jag fram mot att landet får en skrattande president. Detta även om skrattet verkar kraftigt överdrivet och konstlat.

Nomenklaturan i Sovjetunionen (79)

Det har i alla tider varit allmänt känt att det i Sovjetunionen fanns en organisation som kallades och som själv kallade sig för ”nomenklaturan”. Den fanns i någon form redan på 20- och 30-talen, men mera utpräglad från och med slutet av andra världskriget. Michael Voslenskiy gav 1980 ut en trovärdig bok om nomenklaturans struktur och sammansättning. Det var den maktägande eliten som gavs särskilda privilegier och fungerade som ett ordenssällskap instiftat och understött av staten. I mitten på 1980-talet hade nomenklaturan omkring 250 000 personer. Dessa var hämtade från KGB, försvarsmakten och bland de ca. 18 miljoner som då var medlemmar i kommunistpartiet. I en sovjetisk handbok med titeln ”Partiets struktur”, som användes i undervisningen i marxism-leninismen på universiteten och andra högskolor, beskrivs nomenklaturan som ”människor som upphöjts till nomenklaturan är de som innehar nyckelpositionerna”. Således den yttersta makteliten.

Författaren Voslenskij var själv medlem i nomenklaturan innan han flydde till väst. Han menar att det är nomenklaturan som hade den verkliga makten i Sovjetunionen och att, som exempel, Chrustjov aldrig var något annat än den högste verkställaren av nomenklaturans vilja.

Richard Pipes, var professor i rysk historia vid Harvard, menade till och med att det bara är genom att förstå nomenklaturans behov som vi kan begripa vad som låg bakom den sovjetiska inrikespolitiken och även utrikespolitiken. Denna syn framlade han i sin bok

”Survival Is Not Enough” (1984). Pipes beskriver hur nomenklaturan i mycket stor utsträckning förlitar sig på terror för att slippa behöva göra eftergifter som skulle minska gruppens makt och alla ekonomiska fördelare. Inom landet hotade man alla som vågade stå i vägen, eller överhuvudtaget var kritiska, med fångenskap och utvisning till avlägsna orter. Inom nomenklaturan råder ett svågervälde. Det finns otaliga exempel på att familjerelationer är grunden till utnämningar och befordringar. Bresjnevs son Jurij utnämndes till biträdande utrikeshandelsminister. Kosygins dotter Ludmila utsågs till chef för det statliga biblioteket för utländsk litteratur i Moskva. Gromykos son Anatoilj utnämndes utan förvarning till viktiga diplomatiska poster i USA och i DDR. Senare erhöll han en hög position inom centralkommitténs sekretariat.

Det kan förmodligen med fog hävdas att västvärldens ledare inte dragit rätt konsekvenser utifrån det förhållandet att det är eliten i form av nomenklaturan som styrde i Sovjetunionen. Roosevelt hade uppfattningen att om Sovjetunionen tillerkändes Östeuropa som sin maktsfär (intressesfär) så skulle skulle de kommunistiska makthavarna känna sig trygga och uppträda som civiliserade och fredliga medlemmar i världssamfundet. När president Johnson på 1960-talet drev en linje att det skulle tillåtas en maktbalans mellan de två supermakterna grundades även det på uppfattningen att det var möjligt att förhandlingsvägen nå en avspänning. Detta var en fullkomlig felsyn.

Pipes betonade att varje kommunistisk ekonomis hemlighet var att de först och främst skulle tjäna politiska syften. Det främsta målet för det sovjetiska systemet var att för alltid befästa nomenklaturans makt och ställning. Pipes skrev redan på 1970-talet att samarbete och kompromisser med Sovjetunionen bara ledde till att nomenklaturan bet sig fast vi makten ännu längre. Endast en ytterligt långtgående ekonomisk nedgång kan tvinga nomenklaturan att tillåta i varje fall vissa reformer. Det var det som omvänt även kom att ske genom att Gorbatjov vägrade att sätta in arméförband i Polen för att krossa Solidaritet. Den polska frihetsrörelsen hade stöd i den katolska kyrkan och av den polske påven. Gorbatjov, som länge själv tillhört nomenklaturan, valde att släppa greppet och inte sätta nomenklaturans intressen i första rummet. Det var ett historiskt och oväntat beslut. Att Sovjetunionen skulle upplösa sig inifrån hade man i väst aldrig ens haft som en möjlig alternativ utveckling.

Lionel ”Buster” Crabb (80)

Lionel ”Buster” Crabb, var en erfaren brittisk attackdykare som under kriget tjänstgjort i Gibraltar. Han lämnade den brittiska flottan 1955, men kom året därpå att väcka stor uppmärksamhet just som dykare. Det året besökte den ryska kryssaren ”Ordzjonikidze” Portsmouth med sovjetledaren Nikita Chrustjov, vilken skulle sammanträffa med premiärministern Anthony Eden. Crabb tog in på ett hotell i Portsmouth tillsammans med en agent från den brittiska underrättelsetjänsten. Den brittiska regeringen hade utfärdat order om att någon underrättelseinhämtning inte fick göras mot kryssaren och de två eskorterande jagarna. Crabb, som officiellt inte hade något uppdrag utan ”bara” var privatperson, hade en italiensk dykarutrustning och man vet att han genomförde ett dyk den 19 april 1956, men fick förmodligen något fel på utrustningen. Samma dag, eller dagen efter, gjorde han ett nytt dyk i närheten av den sovjetiska kryssaren. Därefter har man inte haft någon kontakt med honom. Han var försvunnen. Västmakterna var intresserade av hur propellrar och roder var konstruerade eftersom man kände till att den serien av kryssare hade en exceptionellt god manöverbarhet (klassen Sverdlov-kryssare).

Ett i oidentifierbart lik flöt i land ett år senare i närheten av Portsmouth. Man antog att det var Crabb. Under 2006 offentliggjorde det brittiska Riksarkivet dokument som tyder på att den brittiske spionen upptäcktes av besättningen på fartyget och sköts. Historien om Crabbs död, och det misslyckade spionaget under ett statsbesök, tros ha mörklagts på många sätt under åren.

Det lik som några fiskare fann ett år senare var iförd samma typ av grodmansdräkt som Crabb hade haft. Kroppen var av samma längd och storlek som Crabb. Varken hans ex-fru eller hans flickvän kunde identifiera kroppen och länge ansågs det som att en säker identifiering inte kunde göras. Men här kommer det märkliga: Kroppen saknade händer och huvud. De var avskurna. Med hjälp av huvudet hade det varit lättare att identifiera kroppen (tandlagningar och annat).

Det har lanserats en mängd teorier om vad som hände. En är att vaksamma vakter på fartyget sköt Crabb när de såg en dykare i vattnet. Men ingen på land som bevakade fartyget (som bevakades dygnet runt) har hört någon skottlossning. En annan teori är att ryssarna

hade egna dykare nere under fartyget och att det är dessa som tog livet av Crabb. Men ingen har sett att ryssarna gick ned med dykare. Fartyget kan dock (eventuell) ha haft någon port under vattenlinjen som möjliggjorde att dykare kunde simma ut från kryssaren utan att någon märkte det. En annan teori är att Crabb, som var utblottad och alkoholiserad, hade tankar på att överlämna sig till ryssarna och att MI6, den brittiska underrättelsetjänsten, gick ned med annan dykare och mördade Crabb i vattnet. Men ingen av dessa teorier förklarar varför kroppen skulle ha berövats båda händerna och huvudet. Det hela är ett 60 år gammalt mysterium.

Mona Lisa äkta eller i flera versioner? (81)

Det har skrivits enormt mycket om målningen Mona Lisa av Lionardo da Vinci. Med all rätt kan man säga eftersom konstverkets har en fascinerande och spännande historia. Vad som är sant och vad som inte är det kan vara svårt att veta eller ens göra en gissning om. Det är inte bara kvinnans leende som är ett mysterium, hela arbetet och dess historia är spännande och kanske till och med mer spännande än verkligheten.

Alla vet att Mona Lisa hänger på Louvren och många är vi som sett målningen. Men det finns andra porträtt runt om i världen vars ägare – eller tidigare ägare – gör gällande att deras målningar är den ”äkta” Mona Lisa eller en annan version av samma målning. Dr Henry Pulitzer bor i Kensington, London, och hävdar att den målning som han har inte är en kopia utan en annan version som även den är utförd av Lionardo da Vinci. Pulitzer är själv övertygad om att det är så. Själv är han uppfinnare, vetenskapsman och konstkännare.

Det är känt att Lionardo da Vinci ofta gjorde två eller flera versioner av de porträtt som han målade. Det sägs att den ursprungliga versionen är en avporträttering av hustrun till en rik florentinsk adelsman, del Giocondo. Han hustru hette Lisa och kallades ”Monna Lisa” av sin man. Det betyder ”min kära Lisa”. Det var hon som satt modell för konstnären. Det finns uppgift om att hon vid den tid då hon satt modell sörjde en avliden ung dotter och att hon därför bar en mycket tunn slöja.

Lionardo da Vinci arbetade med porträttet under fyra år innan konstverket slutligen överlämnades till beställaren del Giocondo. Vid den tiden hade konstnären fått en inbjudan att besökta Frans I i Paris,

men kort före avresan bad Guiliano de Medici honom att måla ett porträtt av sin dåvarande älskarinna, Constanza d`Avalos. Nu råkade det var så att älskarinnan Constanza inte bara var ganska lik Lisa och också hade smeknamnet Giogonda, vilket på italienska betyder ”den leende”. En teori är att Lionardo da Vinci redan hade en annan version av målningen och ganska snabbt kunde ändra ansiktet till Constanzas anletsdrag. Men sedan inträffade dock det, att beställaren försköt sin älskarinna för att i stället ingå ett ekonomiskt fördelaktigt giftermål. Han ville inte längre ha porträttet av sin tidigare älskarinna och vägrade att betala.

Berättelsen är att Lionardo da Vinci nu tog med sig målningen av älskarinnan, tillsammans med andra osålda målningar, till Paris. Det är den vägen som målningen har letat sig till Paris, allt enligt dr. Pulitzer. Det skulle alltså vara målningen av älskarinnan som hänger på väggen där i Louvren. Giocondos hustru Lisa var 19 år yngre än älskarinnan La Gioconda (!) och porträttet av henne stannade hos den florentinska familjen under lång tid innan de så småningom fann vägen till England och i början av 1900-talet köptes av William Blaker, konstkännare och intendent vid Holburne of Menstrie Museum of Art i Bath. Senare har målningen sålts till ett syndikat av schweiziska finansmän – i vilken grupp Pulitzer ingår.

Pulitzer har naturligtvis med mikroskop och andra metoder noga låtit undersöka målningen och påstår att de fingeravtryck som finns i oljefärgen överensstämmer med sådana fingeravtryck som kunnat återfinnas på andra erkända verk av Lionardo da Vinci. Det var nämligen så att Lionardo da Vinci höll penseln i vänster hand och ofta slätade ut färgen med höger hand för att få fram vissa effekter. Hans fingeravtryck går därför ibland att finna på målningarna och har blivit ett känt kriterium på att det är ett äkta verk. Det finns uppgift om att ”experter” jämfört fingeravtrycket på den målning som Pulitzer har med den på Louvren och kommit fram till att det är ett äkta verk av Lionardo da Vinci.

Det är dessutom så det att finns en skiss som Rafael gjorde av Lionardo da Vincis arbete medan han fortfarande arbetade med det. Den skissen visar vissa detaljer i bakgrunden på målningen, två kolonner, som inte finns på Louvrenporträttet, men väl på Pulitzers tavla. Förutom detta så bär den yngre flickan på hans tavla en mycket tunn genomskinlig slöja.

Frågan är då egentligen inte om porträttet i Louvren är ”den äkta

målningen” utan om det finna flera versioner och i så fall vilken version det är. Båda kan nämligen vara äkta.

Det finns mycket mer att berätta om Mona Lisa, vilken en tid hängde på väggen i Napoleons sovgemak och som den 12 augusti 1911 stals från Louvren av en glasmästare som arbetat med att montera en ny skyddsmonter kring målningen. I november 1913 erbjöds en florentinsk konsthandlaren att få köpa den. Denne blev dock misstänksam och kontaktade polisen. Tjuven sattes i fängelse och konstverket återlämnades till Louvren. Stölden var egentligen iscensatt av den självutnämnde markisen Eudardo de Valfiero och hans medbrottsling Yves Chaudron, vilket var en historiens mästerförfalskare. Dessa två lyckades under den tid som målningen var försvunnen från Louvren sälja sex förfalskningar till rika amerikaner under förespegling att det var den äkta stulna målningen. För att kunna göra det var de tvungna att stjäla den äkta och gömma undan den. Framgången med försäljningen av falska målningar kunde ske först sedan de rekryterat den italienske småbrottslingen Vincenzo Perugia, vilken av en tillfällighet arbetade med att montera nya skyddsglas kring porträttet i Louvren. När han sedan stulit målningen fanns det förutsättningar att sälja de mycket skickligt gjorda förfalskningarna.

Bill Clinton flög med enögd pilot (82)

Hillary Clinton skriver en hel del rätt personligt i sin bok från 2001. Den har titeln ”Levande historia”. Den är faktiskt läsvärd i många stycken. Jag gillar särskilt följande lilla episod som hon berättar med glimten i ögat.

Hon var praktiserande advokat i Arkansas och hennes man Bill Clinton var statsåklagare, vilket väl närmast motsvarar riksåklagare i Sverige. Hillary var på väg till en domstolsförhandling i den lilla staden Harrison och flög dit tillsammans med en kollega i ett inhyrt litet plan. När de landade visade det sig att det inte fanns någon taxi att tillgå. Hon gick då fram till ett par män som stod utanför en av hangarerna och frågade om någon av dem skulle åka till Harrison och om de två fick åka med. En av männen, som inte ens vände sig om svarade ”Ja, jag ska dit, jag kan köra er”. Han hade en gammal skrotbil som var lastad med verktyg, vilket medförde att fripassagerna fick klämma ihop sig i förarsätet. Mannen körde ganska vilt och pratade inte alls med sina passagerare. Radion var på med full volym.

Det blev nyhetssändning och man sa på radion: Statsåklagaren Bill Clinton har beslutat att öppna en utredning om eventuella felaktigheter begångna av en viss domare. Mannen sa då med hög röst: Bill Clinton. Känner ni den förbannande jäveln? Hillary tog att djupt andetag och sa: Ja, jag känner honom. Jag är faktiskt gift med honom. Mannen blev intresserad och vaknade till liv. Han replikerade: Är du gift med Bill Clinton? Jaså, han är i varje fall min favoritdjävel, och jag är hans pilot. Hillary tittade på honom och såg först nu att han hade en svart lapp för ena ögat. Han kallades ”One-Eyed Jay” och han hade mycket riktigt transporterat Bill Clinton kors och tvärs i Arkansas i små flygplan. Hillary kommenterade det hela med att det var hennes förhoppning att mannen var bättre på att flyga än att köra bil.

Vad säger man om blivande president (Bill Clinton) som accepterar att flyga småflyg med en enögd pilot? Sådant förekommer nog bara i USA.

Student vann mot högskola, får tillbaka studieavgift (83)

En amerikansk student anmälde sig till till utbildningen ”Analytical Finance” som var ett kandidatprogram vid Mälardalens högskola i Västerås (stiftelse) med start höstterminen 2011. Utbildningen hade bedrivits sedan 2001 och omfattade 180 högskolepoäng, vilket motsvarar tre års heltidsstudier. Eftersom hon är amerikansk medborgare var hon skyldig att betala 55 000 kr per utbildningstermin. Hon klagade i flera omgångar på kvaliteten i utbildningen och Universitetskanslersämbetet beslutade i september 2013 att uttala som sin bedömning att utbildningen inte uppfyllt ovan angivna kvalitetskrav och examensmål.

Studenten menade att utbildningen därmed avvikit från vad hon har haft rätt att kräva eller med fog har kunnat förutsätta. Den tjänst som avtalet avser har således varit behäftad med fel och högskolan har gjort sig skyldig till avtalsbrott. På grund av dessa fel, som har varit av väsentlig betydelse för henne, har hon rätt att återfå de studieavgifter som hon har betalat.

Högskolan drivs som en stiftelse, med staten som huvudman. Studenten företräddes av Centrum för rättvisa och högskolan anlitade två advokater som ombud. När det gäller rättegångskostnader yrkade studenten ersättning för ombudskostnader med 73 000 kr och

högskolan (staten) yrkade 500 000 kr.

Studenten vann i går (den 14 juni 2016) i tingsrätten fullständig framgång.

Målet är intressant därför att frågan har ställts på sin spets om det alls rör sig om ett privaträttsligt avtal mellan studenten och högskolan. Alternativet, det som högskolan pläderade för, är att det skulle röra sig om ett offentligrättsligt förhållande där det inte kan bli fråga om prisnedsättning enligt analogi med köplagen och konsumenttjänstlagen.

Högskolan anförde som sin första invändningsgrund följande.

”Något avtal har inte uppkommit mellan högskolan och studenten. Det rättsförhållande som uppkommit mellan studenten och högskolan är av offentligrättslig natur. Betalning av studieavgift är ett utflöde av den myndighetsutövning som sker vid antagningen. För det fall ett avtal ska anses ha uppkommit har högskolan i vilket fall inte brutit mot någon förpliktelse. Det föreligger inget kausalsamband mellan UKÄ:s granskning av examinationsrätten inom huvudämnet matematik och utbildningen. Det föreligger heller inget kausalsamband mellan å ena sidan högskolans egen analys, som avser bristerna av uppfyllelsen av examensmålen och å andra sidan de kurser inom Utbildningen studenten läst. Utbildningen som studenten gått har således inte varit behäftad med de brister UKÄ gjort anmärkning om. Det bestrids att flera av de brister UKÄ påtalat ens kan utgöra ett konkret fel i tjänst.”

Tingsrätten skriver bland annat följande i frågan om det kan vara frågan om ett privaträttsligt avtal med rätt till prisavdrag. Det finns nog mer att säga om detta, men tingsrättens ställningstagande är intressant.

”Den första frågan tingsrätten måste besvara är om studenten och högskolan träffat ett avtal som innebär ömsesidiga förpliktelser, eller om deras förhållande innebär myndighetsutövning från högskolan:s sida och är rent offentligrättsligt. Någon definition av begreppet myndighetsutövning finns inte i nu gällande förvaltningslag. Definitionen i 3 §, 1971 års förvaltningslag anses fortfarande gälla (se Tryggve Hellners och Bo Malmqvist, Förvaltningslagen med kommentarer. Norstedts Juridik 2007). Definitionen lyder ”utövning av befogenhet att för enskild bestämma om förmån, rättighet, skyldighet, disciplinär bestraffning eller annat jämförbart förhållande.”. Mälardalens högskola drivs som en stiftelse; huvudman är staten. Ut-

bildningen avser leda till kandidatexamen. Beslut om antagning, examen, tillfällig avstängning och avskiljande och andra disciplinära åtgärder är reglerade i författning och är eller bär stark prägel av myndighetsutövning. Vidare ger UKÄ (och tidigare högskoleverket) examenstillstånd till statliga högskolor och kan även dra tillbaka dessa om det finns brister i utbildningen. Högskoleutbildning har således tydliga offentligrättsliga inslag vad gäller förhållandet mellan student och högskola. Från dessa offentligrättsliga inslag kan man skilja tillhandahållandet av själva undervisningen. Utbildning och undervisning innebär i allmänhet att någon tillhandahåller en arbetsprestation som kräver viss kunskap. Utbildning är således att betrakta som en tjänst. Detta visar sig i att det står var och en fritt att i privat regi mot betalning erbjuda utbildningar som liknar de som högskolor tillhandahåller. Sådana utbildningar står inte under statens tillsyn och leder inte till examen i högskolelagens mening. För kvalitetskraven har köparen/studenten att lita till avtalet och marknadsrättslig lagstiftning. Det finns enligt tingsrättens mening inte någon saklig skillnad mellan högre utbildning i privat regi eller statlig högskoleutbildning, vad gäller själva undervisningen; i så måtto är Utbildningen att betrakta som en tjänst som högskolan tillhandahåller.”

Min gissning är att högskolan kommer att överklaga domen och det ska bli intressant att se hur hovrätten kommer att bedöma frågan om avtalsförhållande etableras genom betalning av studieavgift. Att prövningstillstånd kommer att beviljas är för mig självklart.

Två frågor som tveklöst behöver diskuteras är hur staten (stiftelsen) utför sin talan i mål av detta slag och vilka kostnader som staten kan och bör försöka få ersättning för enligt reglerna om ersättning för rättegångskostnader. Den första frågan gäller om staten är skyldighet att iakttaga opartiskhet och saklighet även när staten uppträder som part i ett tvistemål. Den andra frågan är om det är lämpligt och skäligt att staten processar i egen sak med två ombud (advokater) till timkostnader som ligger långt över rättshjälpsnormen. Är det rimligt att en student som yrkar på att få tillbaka 173 000 kr för en påstådd usel undervisning ska mötas av yrkande av staten om ersättning för rättegångskostnader med 500 000 kr i det fall som staten vinner framgång? Det finns alla möjligheter att i inledningen av en tvist av det här slaget träffa ett avtal mellan parterna att var och en ska stå för sina rättegångskostnader oavsett utgången i målet. Det hade varit rimligt med ett sådant avtal i det här fallet. Men jag vet inte om

staten har fått ett förslag med sådant innehåll. Själv tycker jag att det är orimligt att staten ska kräva ersättning för sina rättegångskostnader när det gäller ett mål av principiell betydelse för hela högskolesektorn i vårt samhälle. Frågan har också betydelse för alla utländska studenter (utanför EU och vissa länder) som funderar på att komma hit för att utbilda sig.

Emanuel Swedenborg – andeskådaren (84)

Emanuel Swedenborg var en stor kulturgestalt och andeskådare. I Sverige har han nog alltid omgivits av betydande avståndstagande och skepticism. Han var dock ett universalgeni, matematiker, vetenskapsman, religiös svärmare och mest känd av allt; andeskådare. Han försökte sig på att bli religionsgrundare, men förbjöds till sådana aktiviteter hemma i Sverige. Samtida intellektuella till och med hånade honom. 1700-talets store diktare, Johan Henrik Kellgren skrev surt: ”Man äger ej snille för det man är galen”. Vem han avsåg visste alla. Men senare tid visade i varje en fascinerande nyfikenhet på honom. Fröding, Heidenstam och Strindberg intresserade sig alla för Swedenborgs lära. Det var till och med så att ärkebiskopen Nathan Söderblom kallade Swedenborg för ”vårt stora andliga geni”.

Swedenborgs lära var en spiritualistisk lära och det grundades församlingar enligt hans lära under namnet ”Nya Kyrkan”. Det finns fortfarande sådana församlingar i Stockholm, London, Pennsylvania och till och med i Johannesburg. Som religiös ledare blev han stor framförallt i London och delar av England. Swedenborg själv var inte road av att bli omtalad som en spiritualist med ockulta gåvor. Han berättade att han redan som barn haft kontakt med ”andra sidan” (”änglakontakter”) och i medelåldern sade han sig kunna förflytta sin själ till andra sidan utan några svårigheter.

År 1759 inträffade något mycket märkligt och något som nästan alltid brukar återberättas när Swedenborg omtalas. Han var på besök hos vänner i Göteborg, men blev under en middag den 19 juli 1759 orolig eftersom han i det inre kunde se en brand som brutit ut i Stockholm. Han kunde för sina vänner berätta när och var branden brutit ut och hur brandförloppet var. Elden härjade i hans kvarter (kvarteret Mullvaden) och hotade hans eget hem. Två timmar senare förklarade han lättad att branden stoppats tre hus ifrån hans eget hem. Branden som det berättas om var branden som startade den 19

juli och var släckt först på kvällen den 20 juli. När man sedan fick vetskap om vad som inträffat i Stockholm visade sig allt stämma. På den tiden fanns det ju inte några snabba kommunikationer mellan städerna En annan berättelse omtalar att han på Stockholms slott 1761 skall ha viskat till drottning Lovisa Ulrika de ord, som hennes avlidne broder August Vilhelm sagt henne i enrum vid deras sista sammanträffande och som ingen annan människa kunde ha vetat.

En gång hjälpte han änkan efter den holländska ministern Harteville att hitta dokument som hennes avlidne man hade gömt i ett lönnfack i sitt skrivbord. Även vid andra tillfällen kunde han visa prov på sin ockulta förmåga.

Swedenborg bodde i London och visade intresse för metodismens grundare John Wesley. År 1772 skrev han ett brev till Wesley och förklarade att han i sin andeskådning fått vetskap om att Wesley önskade träffa honom. Swedenborg förklarade att han gärna tog emot ett besök av honom. Wesley skrev tillbaka och omtalade att han inte kunde besöka Swedenborg förrän senare på året och föreslog att han skulle få göra en visit den 29 mars. Swedenborg svarade dock att den dagen inte var möjlig. Han skrev ”Det var synd, för den 29 mars går jag till andevärlden för att ej mer återkomma.” Så blev det också. Swedenborg avled den 29 mars 1772 i sin bostad på Baker Street i London utan att Wesley fått träffa honom. En vecka senare begravdes han på den lutherska kyrkogården nära Pince´s Square. Krafter i Sverige verkade dock för att hans stoft skulle föras till Sverige för ny jordfästning. Detta skedde dock först 1908 – efter 136 år – då Sveriges stolthet pansarkryssaren Fylgia förde hem kvarlevorna som begravdes i det Bielke-Liewinska gravkoret i Uppsala domkyrka.

I samband med hemtransporten av kvarlevorna uppkom en diskussion om kraniet verkligen var Swedenborgs. I början av 1800-talet hade en förvirrad svensk officer i London grävt upp kistan och stulit kraniet. Först sju år senare kunde kraniet läggas tillbaka i kistan, dock rådde det oklarheter om det verkligen var rätt kranium. Därefter förvarades skallen på ett museum i London och något kranium fanns inte med vid hemtransporten 1908 till Sverige. På 1980-talet återfördes dock även kraniet till Uppsala på initiativ av professor Clas-Olof Selenius. Graven öppnades och kraniet lades invid resten av kvarlevorna. Senare frenologiska undersökningar talar för att det är rätt kranium.

Lasermannen vaktade kungen med laddat vapen (85)

Det finns en del förhållanden som glöms bort och som man inte heller så gärna vill tala om. Jag tänker då närmast på förhållanden som myndigheter känner till, men väljer att inte tala öppet om.

Några exempel. För en del år sedan användes ett behandlingsprogram inom kriminalvården för att "påverka" de intagna till ett laglydigt liv den dagen de skulle komma tillbaka till det öppna samhället. Programmet kallades på ren svenska för "Prime for Life" och användes i tio år från 2004. Programmet var inriktat mot de som begått alkoholrelaterade brott. Det användes på ett flertal anstalter och kriminalvården skrev öppet om det och var stolta över att man använde sig av programmet. Det fanns också information på Kriminalvårdens hemsida om detta program. Så kom man på att man vetenskapligt skulle utvärdera effekten av behandlingsprogrammet. Resultatet blev överraskande nog att intagna som genomgått programmet på anstalterna hade en högre återfallsfrekvens än de som inte genomgått programmet. Det fanns ett visat kausalt samband. Kriminalvården tog genast bort programmet från sin arsenal av åtgärder riktade mot de intagna. Därefter skrevs det inte många ord om detta misstag. Vad jag kunnat få fram gjordes inte någon genomgång av förhållandena kring den ursprungliga upphandlingen av detta behandlingsprogram och inte heller utkrävande av något ansvar.

Ett annat exempel av helt annat slag är vad som kom fram i målet mot den s.k. "lasermannen". Det framgick att han hade blivit svensk medborgare vid 27 års ålder och inkallats till grundläggande värnpliktstjänstgöring när han var 28 år. Alltså ca. 8 år äldre än övriga värnpliktiga. Han tjänstgjorde på Svea livgarde, men fick en stort antal disciplinstraff eftersom han hotade både befäl och andra värnpliktiga. En riktig odåga helt enkelt. Själv ville han bli antagen till officersutbildning, men det nekades han till. Han ansågs egensinnig och "underlig", dessutom en utpräglad perfektionist. Vid den tiden stod han åtalad för grov misshandel och förskingring. I stället för att fortsätta utbildningen på Svea livgarde placerades han vid det kompani som går ett stort antal högvakter per år. Det var så han fullföljde sin grundläggande värnpliktsutbildning 1982, nio år innan han för första gången sköt mot en student på Gärdets tunnelbanestation, Stockholm. Så vitt man vet var det den första "skjutningen" (som han blev dömd för). Det innebär att försvarsmakten år 1982 ställde en 28-årig

”underlig” man med laddad automatkarbin utanför slottet, för att vakta den kungliga familjen och slottet. Lasermannen vaktade kungen under ett antal månader. Detta är något som man senare inte velat tala så mycket om.

Det finns god journalistik, trots allt (86)

En av mina teser är att ”stora nyheter sker långsamt”, vilket innebär att de inte passar för att göra stora kvällstidningsrubriker. Ett exempel jag skrivit om tidigare är förändringar (eller icke-förändringar) av den ryska ekonomin och det ryska jordbruket. Det skrivs väldigt lite om det och jag har svårt att på nätet få fram några mera sammanfattande och enkla redogörelser för utvecklingen av det ryska jordbruket. Frågan är högst intressant därför att Ryssland naturligtvis är ett stort jordbruksland, liksom USA. Ryssland har i dag ett embargo mot import av livsmedel från Europa och i den situationen är det av stort intresse att veta hur det egna ryska jordbruket utvecklas. Men för journalister kräver det kunskap, målmedvetenhet och uthållighet för att tränga in i så pass stora och svåra frågor som rysk jordbrukspolitik. Det är lättare och ger mer genomslag att rapportera om våldsdåd och märkliga mordrättegångar.

God journalistik representeras däremot av Teresa Küchler som är SvD:s korrespondent i Bryssel. Hon har nu de senaste dagarna skrivit initierade artiklar om mjölkpriser och överproduktionen av mejeriprodukter på världsmarknaden. Hon förklarar pedagogiskt och med kunskap hur det kommer sig att de svenska Arla-bönderna lider under sjunkande mjölkpriser. Överproduktionen beror mycket på att EU-länderna förra våren avskaffade de strikta mjölkkvoter som bönder hade måst hålla sig till i över 30 år; kvoter som infördes mot 1980-talets hysteriska överproduktion av mjölkprodukter. Men det finns även andra faktorer förklarar Teresa Küchler. Ryssarna upprätthåller ett matembargo mot EU och USA. Nya Zeeland och Australien konkurrerar om samma köpare i världen som de europeiska bönderna. Som resultat har mjölkpriset rasat i hela EU.

Tillgången är helt enkelt för stor och för att bli av med mjölken så dumpas priserna. Det är det slaget av artiklar vi behöver för att kunna hålla oss informerade om den långsiktiga utvecklingen. Vi behöver fler analyserande artiklar om prisutvecklingen på olja och gas, varvsindustrins koncentration, den politiska utvecklingen i Nordafri-

ka och mycket annat. Journalisternas uppgifter är inte bara att rapportera det som sker utan, minst lika viktigt, att förklara för oss betydelsen av det som händer. Även det som händer långsamt.

När Sverige tillät rekrytering till krigstjänst i utlandet (87)

Det är straffbart att resa till Syrien i avsikt att deltaga i det krig (eller terrorverksamhet) som IS bedriver där och i andra länder. Det är också olagligt att försöka rekrytera personer till att resa till IS-områden. Det kan finna anledning att, från legal utgångspunkt, göra en jämförelse med hur det var när finska vinterkriget bröt ut den 30 november 1939. Redan under oktober och november hade ett antal svenskar anmält sig som krigsfrivilliga på den finländska ambassaden i Stockholm. De fick då besked att all värvning av krigsdeltagare var förbjuden enligt svenska lag och för övrigt var Finland (ännu) inte krig.

Det fanns dock en del svenskar som ändå ville ansluta sig till Finlands väpnade styrkor. Redan på eftermiddagen den 30 november anhöll exempelvis pressattachén vid svenska ambassaden i Helsingfors, docenten Stig Jägerskiöld, om avsked från sin anställning och anmälde sig som frivillig i den finska armén (alla heder till honom!). Stig Jägerskiöld var släkting till Mannerheim och senare professor i offentlig rätt i Stockholm. Under vinterkriget var han stationerad i närheten av Mannerheim.

Samma dag (30 november) öppnades i Stockholm och Göteborg värvningsbyråer till en svensk frivilligkår. Efter bara några dagar hade flera hundra frivilliga anmält sig och den 4 december bildades Finlands-kommittén som ledning för rörelsen. Man utarbetade snabbt en organisationsplan för en frivilligstyrka på 7 600 man, uppdelade på tre förstärkta bataljoner samt underhålls- och specialtrupper. En mindre flygstyrka skulle också sättas upp. Vid den tiden var fortfarande all värvning i Sverige av personal till krigstjänst olaglig, men svensk polisen såg mellan fingrarna. Det hade varit mycket lätt att då stänga de olagliga värvningskontoren. Den 12 december gav dock regeringen tillstånd till värvning och gav även tillstånd för militär personal att få tjänstledighet för att deltaga i kriget i Finland. Men fortfarande gällde att det var olagligt att skriva om verksamheten i tidningsannonser eller tidningsreportage. Först sedan tidningarna ändå hade skrivit utförligt om den första frivilligkontinentens avresa till Torneå den 21 december gav regeringen efter och tillät även att

tidningarna fick skriva om de Finlandsfrivilliga. ”Finlands sak är vår” blev nästan en officiell devis och snart fanns det 120 rekryteringskontor i landet. Men det ändrar inte det förhållandet att det fram till den 12 december 1939 i svensk strafflag var förbjudet att värva personer till krigstjänst i utlandet. Svensk polis brydde sig helt enkelt inte om detta och några förundersökningar inleddes aldrig. Inte ett enda åtal väcktes och inga straffades. Detta trots att man utan vidare hade kunnat lagföra hundratals personer – om man velat. Så tillämpas svensk straffrätt ibland.

Fängelset på brittiska Pitcairnöarna (88)

Pitcairnöarna är i dag det enda brittiska territoriet i Stilla havet. Befolkningen uppgår till 46 personer. Pitcairnöarna är världens minsta koloni och lever nästan helt på att ge ut frimärken.

År 2004 dömdes sex män, således en stor andel av öns manliga befolkning, inklusive borgmästaren, för olika sexualbrott, inklusive våldtäkt. Den brittiska regeringen byggde då ett fängelse på ön, så att de dömda skull slippa att deporteras till fängelse i Nya Zeeland. De sex männen började avtjäna sitt straff i slutet av 2006 och de frisläpptes i december 2008. Undrar hur många fångvaktare som gick åt för att vakta fångarna och vad hände efter frisläppandet? Märklig ö det där. Jag råkar också veta att det inte finns något mobiltelefonnät där och det är riktigt, riktigt långt till nästa ö. Själva ön är bara ca. 3 km lång så de känner nog varandra rätt bra de som bor där. Båtar från andra öar kommer bara då och då. Men ett fängelse har de.

Jag är luttrad… men hur luttras jag? (89)

Jo, så säger jag ibland. Jag är luttrad. Men vet jag vad jag säger? Att vara luttrad är ju en sak. Men innan jag hade blivit det så genomgick jag väl något – ”jag luttras”. Vad betyder det? Den helige Benedictus från 500-talet talar om att härda ut i tålamod under svårigheter, motgångar och orättvisor. Han talar om att luttras som silver ”luttras”. Det är nog därifrån vi har uttrycket, en av de fina ordskatterna från det religiösa språket. Men vad menas med att ”luttras som silver”? Jag gissar att man menar att med mjuka dukar putsa silverföremål utan att använda sig av putsmedel. Bara gnida och putsa helt enkelt. Om jag är luttrad så är jag tydligen välputsad av livets putstrasor.

En bok är inte bara en bok (90)

Jag är fascinerad av antikvariat. Är en trogen kund där och vet i allmänhet vad jag vill ha. Letar efter vissa verk på nätet och så sänder jag efter eller går och köper här i Stockholm. Det finns fortfarande några antikvariat kvar i stans inre delar och så finns det några i källare i villaområden och så. Bokkännare känner igen varandra ungefär som biodlare eller hästuppfödare och orkidéentusiaster. Vi talar samma språk. Ett språk som gör att man vet var man har varandra. Jag är inte intresserad av ”blankböcker”. Det betyder att jag inte är intresserad av bokklubbsböcker och liknande. De med blanka säljande omslag. Jag köper inte ”pocket” utan i så fall ”paperback”. Jag skiljer mellan ”kartonageböcker” och bundna böcker. Jag behöver inte ange att en bok ska vara trådbunden för att vara bunden. Eftersom jag köper böcker för innehållet så spelar det inte så stor roll om den är ”snedläst” eller har ”signatur”. Däremot får den inte vara ”streckad” och är den det ändå ska det – i värsta fall – vara med tunna fina blyertsstreck. Jag struntar i om ”skyddsomslaget” finns kvar. Förlagsreklamen kan jag vara förutan. Det är ju ändå innehållet som räknas. För en del år sedan reste jag till London bara för att botanisera i några antikvariat. I dag kan jag skicka efter böckerna i stället. Det finns inte någon kategori handlare som är ärligare och är bättre att ha att göra med än antikvariatshandlare. Dock kan jag tillägga att det finns många kufar bland dem. Med de är ofarliga och ofta vet de exakt var de har sina böcker. Det är mer än vad jag vet. Vi som är kunder är ju rätt kufiga vi också, vilket nog bör erkännas.

Pompöseriets höjder (91)

Är det något jag vänder mig emot, ja till och med kväljs inför, så är det uppblåsthet. Pompöseri. Att göra sig viktigare än vad man har anledning att vara. Dessutom är det en aktivitet som få klarar av. Det finns det omvända sättet att vara pompös. Ta exempelvis den kände nu levande svartklädde demonregissören som jag ibland träffar på. Han går där i sina utsökta svarta och tråkiga kläder och han berättar i sin bok på närmare 1 800 sidor hur han städar, går ut med soporna och funderar och ringer till andra regissörer och kulturpersonligheter. Ett pompöseri i den miniskulära formen. Omvänd storhet till litenhet,

som ändå ska förstås som en intellektuell storhet. Han behöver inte vara uppblåst för han har det så bekvämt att det är andra som blåser upp honom. Övermaga är ett härligt ord. Täcker mycket. Men det är bortglömt. Det är tydligen bara jag som använder mig av det. Jag vårdar det därför ömt. Ordet har inte med det övermagiska att göra.

Frågade nätet och fick svar (92)

I går kom jag in i en diskussion om när Empire State Building byggdes. Några olika bud gavs. Jag kom på att jag inte visste, men jag ”hade en känsla av” att det var 1927. Och så bestämde jag mig för att tro det. Och så visste jag inte längre om jag visste eller bara gissade. Men visst visste jag väl? Frågan hade uppkommit därför att han, den andre, undrade om fotot med byggnadsjobbarna på den höga balken verkligen är autentisk eftersom byggnaderna i bakgrunden verkar vara så mycket lägre. Men jag kunde inte sitta kvar vid bordet. Jag bara måste veta om byggnaden uppfördes 1927 eller inte. Alltså kastade jag mig över datorn och in på Wikipedia. Byggnaden uppfördes 1930 – 1931 och invigdes alltså 1931. Jag kände hur lugnet kom över mig. I natt har jag sovit lugnt. 381 meter högt om man inte räknar med tornspiran och radiomasten. Högt. Jag har varit där uppe en varm sommarnatt.

Dags för brevduvor (93)

De krigförande staterna utnyttjade under andra världskriget brevduvor i stor skala. Ca 17 000 brevduvor föddes upp i Storbritannien och släpptes ned i fallskärm till motståndsrörelserna i det ockuperade Europa. Omkring 2 000 återvände till Storbritannien med meddelanden. År 1886 anlades ett militärt duvslag i Karlsborg, och fram till 1949 ingick brevduvor i de svenska signaltruppernas utrustning. Under beredskapsåren 1939 - 45 fanns brevduvor med i fält. Fram till 1948 gällde särskilda regler för att få föra brevduvor över den svenska gränsen.

Vem har Paines skalle? (94)

Thomas Paine är känd som den store revolutionären och pamflettskrivaren. Han anlände till Amerika två år före den amerikanska

självständighetsförklaringen. Han var god vän med både Thomas Jefferson och George Washington. En del författare försöker leda i bevis att det var Thomas Paine som lanserade namnet ”United States of America”, men frågan är omstridd. Någon måste väl ha hittat på namnet kan man väl tänka sig. Efter tiden i USA reste han till Frankrike och fortsatte att skriva politiska pamfletter – trots att han inte kunde franska. Revolutionär var han i varje fall och hans korta skrifter fick enorm spridning både i Nordamerika och i Europa. När han i juni 1809 låg döende hos en vän i ett litet hus i Greenwich Village i New York kom en präst och försökte få honom att återvända till Guds barnaskara. Det var nämligen en allmänt spridd uppfattning att Thomas Paine var ateist, vilket var djupt bedrövligt vid den tiden. Trots att han var svårt sjuk lyckades han komma på benen och jagade själv ut den själavårdande och själasörjande prästmannen. Han begravdes på en kyrkogård i New Rochelle. Paine alltså.

Tio år efter begravningen klättrade journalisten William Cobett över kyrkogårdsmuren en mörk natt. Med sig hade han en son och en annan medarbetare. Tillsammans grävde de upp liket efter Robert Paine och tog med sig det till England. Tullarna som såg liket blev uppbragta, men journalisten lyckades ändå på något sätt få in resterna efter Robert Paine till England. När journalisten senare visade upp skelettet sa han: ”Detta är de dödliga resterna av den odödlige Paine”. Sedan vet vi inte riktigt vad som hände med skelettet. I mitten av 1800-talet förvarades det enligt uppgift hos en möbelhandlare i London och några år senare påstod en präst att han ägde både skallen och högra skeletthanden av Paine. Men sedan har spåren försvunnit. I dag vet ingen vart Thomas Paine tog vägen. Men hans pamfletter lever vidare och citeras ofta av amerikanska politiker.

Tanten som fick miljoner från McDonalds (95)

Alla har vi hört talas om kvinnan som fick skadestånd med miljoner enligt en dom mot McDonalds i USA. Hon som spillde på sig varmt kaffe och brände sig. Och så har vi skrattat åt vilka märkliga skadeståndsregler som de har i USA.

Nu har jag tagit reda på lite hur det förhöll sig. Kvinna var över 80 år. Hon satt i en bil, som förare. Personalen på hamburgerbaren gav henne kaffemuggen med lock. Kaffet var skållhett. Hon tappade kaffet i ”knät” och fick sexprocentiga brännskador som resulterade i

långvarigt lidande och flera hudtransplantationer. Det hela ägde rum i New Mexico och det var den delstatliga lagstiftningen som gällde (produktansvarsregler). Hon krävde först McDonalds på 20 000 dollar för sveda och värk (motsvarande) samt sjukhuskostnader (det är dyrt i USA). De erbjöd henne 600 dollar. Hon stämde bolaget och kunde visa att bolaget givit personalen instruktioner att dels fylla muggarna med mera kaffe än vad tillverkaren av muggarna angav (det blev liksom inte något skvimputrymme under locket) och dels med hetare dryck än vad som föreskrevs i gällande bestämmelser för serveringar. Hennes advokat fick nys om att bolaget ansatts av ett stort antal krav och klagomål från andra gäster. Han försökte få reda på hur många klagomål det var och vad som hade hänt i de fallen. Bolaget vägrade att lämna information. Kvinnan inledde då en s.k. disclosure case för att tvinga bolaget att lämna ut dokument som visade i vilken omfattning som gäster hade skadats av överfulla muggar med för het dryck. Bolaget förlorade och tvingades lämna ut uppgifter som visade att över 600 personer kommit till skada under några års tid samt att muggfabrikanten vid upprepade tillfällen påtalat för McDonalds att muggarna inte fick fyllas ändå upp till kanten. Sedan stämde hon bolaget en gång till och krävde skadestånd samt ersättning för kostnaderna i den första processen. I delstaten New Mexico (liksom i många delstater) har man s.k. punitive damages som inte endast har till syfte att ersätta den skadelidande för uppkommen skada utan även skall ha sådan storlek att det avhåller skadevållaren från ett visst skadebringande beteende. Hon fick 640 000 dollar, vilket tydligen domstolen ansåg vara tillräckligt för att förmå McDonalds att sluta servera skållheta drycker i överfulla muggar. Där fick ni hela sanningen serverad. Kyligt serverad.

Evigheten som begrepp (96)

Evigheten och evighetens begrepp. Inom filosofin använder man en del termer som fasta verktyg och det förutsätts att den som läser en filosofisk text redan tillägnat sig ”verktygsuppsättningen”. Ungefär som det förutsätts att en hantverkare kan skilja mellan en hovtång och en sidavbitare. Begreppet ”evighet” vållar bekymmer. Inom skolfilosofin (den akademiska filosofin med ”fackfilosofer”) används begreppet för att beskriva (konnotation) ett tillstånd utan tid (tidlöst tillstånd). Man ”tar bort” tiden helt enkelt från begreppet.

Men i vardagsspråket används begreppet evighet för att ange ”oändlig tid”, d.v.s. ett tillstånd med tid men med det tillägget att tiden aldrig haft en början och aldrig får ett slut. De två evighetsbegreppen är helt skilda från varandra och kan därför inte användas hur som helst. Det tidlösa tillståndet har vi nog alla upplevt några gånger i livet. Det andra tillståndet – att tiden aldrig tar slut – kan vi nog vara tacksamma att vi slipper vara med om. Sedan är det också en annan komplikation att ”evigheten” kan påstås finnas endast i början på en tänkt tidsaxel eller endast i slutet på en sådan – eller både i början och slutet.

Skyttens koncentration (97)

Någon skrev så här nyligen: ”Som bågskytten som upprepar sina rörelser till perfektion. Som helt fokuserar på målet, inte på bågen, inte på pilen. När det ”avgörande ögonblicket” infinner sig släpper han pilen – som träffar sitt mål. Övning, koncentration, intuition och en smula begåvning.” Jag känner igen det där. Innötningen, överföringen av rörelserna till kroppens minne och så den totala koncentrationen. Har lärt mig det då jag tränat pistolskytte. Koncentrationen måste vara total under 3 – 4 sekunder och skottet ska komma som en överraskning för skytten själv. Man ”trycker” inte av…man smyger av avtryckaren och låter skottet liksom komma av sig själv. Det är det som är konsten. Hjärnan orkar knappast att koncentrera sig mer än 7 – 8 sekunder. Sedan fladdrar koncentrationen iväg. ”Skjuttillfället” finns någonstans vid 4 – 6 sekunder då allt ska stämma. Eller som den gamle rustmästaren sa: ”Håll kornet, grabbar, det är det som gäller”. Det är oändligt mycket viktigare att hålla kornet på plats än att sikta på målet därborta. Målet är diffust, det är kornet i siktskåran som är målet för all koncentration. Kan man bli filosofisk kring skytte? Det är den sport som kräver största möjliga koncentration av alla sporter. Det är hjärnans funktion som skiljer en duktig skytt från en halvbra.

Baaslandssaken i Norge (98)

Norges massmediala värld var för en del år sedan koncentrerad på Baaslandssaken, som det hette. Sedan rätt länge läser jag norska nyheter på nätet och så jämför jag med vad som skrivs i Sverige. Det

är nämligen så att det som är stort i Sverige ofta är ”halvstort” i Norge, men det som stort i Norge knappast alls märks i vårt land. Jag läser norska utan några som helst problem förstås. Läste till en början ett tiotal deckare på norska och sedan satt språket där.

Nu var det biskopen Ernst Baasland, hans hustru och den 34-årige sonen som var ute och for i pressen. Sonen hade gjort vansinniga högrisksatsningar inom IT-branschen i Tjeckien. Förlorat i storleksordningen 60 milj. Pappa biskopen och hans mamma hade försökt täcka igen skulderna med egna lån till sonen, borgensåtaganden och utfästelser av olika slag. Vänner, banker och andra inrättningar hade lurats att lämna ytterligare lån till sonen. Kraven mot sonen uppgick till närmare 45 milj. kr och kravet mot biskopen själv var på över 16 milj. Både biskopen och hans hustru försattes i personlig konkurs. Stor skandal. Både läkare, präster och advokater hade personligen lånat ut stora belopp till biskopsparet (föräldrarna) och även till sonen. Långivarna var rädda att deras namn skulle komma ut i pressen. De ville inte bli kända för att lånat ut pengar till vansinniga affärer. Allt detta kallades för Baaslandssaken i Norge. Jag har inte läst en rad om det i svenska media. Men jag kan ju ha missat något. Det hela slutade med att biskopen i Stavanger gick i personlig konkurs (även hans hustru) och kände sig tvingad av avgå som biskop. Därefter var han rådgivare till kulturdepartementet och så ägnade han sig även åt att skriva böcker i teologiska ämnen.

Sarah Palin hade aldrig rest (99)

Vad gör egentligen TV-mediet med demokratin i USA och andra länder? Vi är många som är bekymrade. En hustru till en tidigare president ställer upp till val på egna meriter. Donald Duck ställer upp på inga meriter alls. The Apprentice! Att den mannen ens kommer i närheten av presidentämbetet kan bara förklaras med att TV är det helt dominerande mediet i USA och att medborgarna inte kan värja sig mot TV-reklam.

Jag blev lätt chockad att få veta att den tidigare vicepresidentkandidaten Sarah Palin, som har läst journalistik tre terminer på universitet och sedan jobbat en del som sportjournalist, aldrig varit i Europa. Hon kunde inte något om utrikespolitik. Aldrig rest! Hon mellanlandade på Irland när hon var på väg till Irak. Det var den enda kontakten hon hade haft med Europa. Undrar vilka tidskrifter och vilka

böcker hon läst? Hade hon hört talas om Karl Popper? Kan den ledande demokratin och supermakten ledas av en hockeymorsa som bara läst rubrikerna i tidningarna om ens det…? Jag ryste vid tanken på att hon skulle få tillgång till den röda knappen. Den till kärnvapnen. John McCain gjorde nog sitt livs misstag när han utsåg henne till sin vicepresidentkandidat. Undrar vem Hillary Clinton kommer att utse till sin kandidat för posten som vicepresident.

Rewriting är en konst (100)

Det är bara att erkänna. Jag är fascinerad av rewriting. Det där att man tar en text som skrivits av någon annan – gärna för länge sedan så att författaren är död, stendöd – och så knådar man och har sig så att det blir en ny modern text. Det finns så många bra gamla texter som kan göras om och ges en ny modern språklig form. Gammal text som inte någon läser längre. Det kan även röra sig om texter på andra språk som aldrig översatts till kunglig svenska. Man tar texten, stoppar in den i ordbehandlingsprogrammet. Gör om alla gamla uttryck och språkformer så att den ser modern ut. Så knådar man den ett par gånger till. Tar bort och lägger om och lägger till. Kanske stuvar om. Så stjäl man texter från några andra texter och bakar in i den som man först satte in i ugnen. Så bakar man på och tar sig tid. Helst flera månader. Det är så här i skrivarbranschen: Tar man en text rakt upp och ned är det stöld. Skriver man om det halvdant är det stöld eller plagiat. Stjäl man från två texter är det dolt plagiat. Stjäl man från tre texter är det ”nyskapande verksamhet”. Stjäl man från 5 – 10 källor är det forskning. Stjäl man från mer än 10 källor är det ”framstående forskarinsatser”. Rewriting är det i mina ögon och öron. En konst som är utbredd i USA. Ibland tänker jag så här (det förekommer stunder med utpräglat tänkande): Jag skulle skaffa mig en stuga i Jämtland, två – tre superdatorer med stora bildskärmar och så supersupersnabb förbindelse med den verkliga världen (Internetvärlden) och så skulle jag rewrita texter fyra timmar om dagen. Förmiddagar helst. Resten av dagen skulle jag ägna mig åt promenader och besök i älgskogen.

Mina morbida drag – Anckarström (101)

I dag fick jag tag i en bok om mordet på Gustav (den tredje alltså). Jag har läst flera böcker tidigare om mordet och jag är fascinerad av att läsa om hur polismästaren lyckades fånga in kapten Jakob Johan Anckarström och om rättegången och avrättningen. Även hur Anckarström tre dagar efter varandra pryglades utanför Riddarhuset, på Hötorget och på Nytorget. Han var mer död än levande efter att ha piskats hänsy. Sedan läser jag om hur han på en enkel kärra transporterades på Götgatan ned till avrättningsplatsen vid Skanstull. Kom att fundera på om det är ett utflöde av en dold morbid läggning hos mig som poppar upp när jag läser om kungamördaren. Det var ju några år sedan mordet ägde rum så man kan ju intala sig att det är intresset för historia som styr valet av böcker. Men är det ändå inte lite spännande det där med Anckarströms sista tid? Och den dummerjönsen släppte ju pistolerna på golvet och sprang från maskeraden. Hade han verkligen kunnat gripas om han inte gjort det? Mordvapnet är alltid viktigt i alla mordutredningar. Polismästaren tog helt enkelt pistolerna och lät sina underlydande gå runt till stadens pistolsmeder och frågade om de visste vem som ägde pistolerna. En av dem sa att det är Anckarströms, det visste han för Anckarström har nyligen låtit reparera dessa hos just den vapensmeden. Så enkelt var det. Palmes mördare såg nogsamt till att få med sig pistolen från platsen.

Hur äter man ett ägg? (102)

Vi hade en livlig diskussion på jobbet om hur man skalar och äter ett ägg. Själv har jag alltid använt mig av metoden ”knacka lite försiktigt och pilla bort skalet på halva ägget”. Flera menade att det var en riktigt fjuttig metod. I stället ska man tydligen hugga av ägget med ett kraftfullt hugg med skeden, hålla kvar hättan som blir och salta i den och så äta den först. Jag tycker det påminner om en avrättning av det stackars ägget och visar inte på tillbörlig aktning. Det visade sig att ungefär hälften av de som satt kring bordet var ”halshuggare” och vi andra var ”knacka på-are”. Undrar hur de gör i USA där de gillar att göra filmer om avrättningar.

Svarta svanar fanns inte (103)

Inom filosofin finns det ett antal ”typexempel” som återkommer i många böcker. Ett sådant är berättelsen om ”svarta svanar” och att de är viktigare än vita svanar. Så här hänger det ihop. I hela dåtida världen utgick man från att alla svanar är vita (utom ungarna som är grå). Definitionen på svan kunde sägas innehålla ett moment av ”stor vit fågel med lång hals”, även om det förutsattes andra tillkommande egenskaper för att en fågel skulle kunna bestämmas som en svan. En vit gås är inte en svan. Hursomhelst så ansåg man inom den dåtida kunskapsteorin att det var befogat att dra slutsatsen att ”alla svanar är vita” därför att alla svanar man hade sett var vita. Tydligen förekom det inte några mutationer till svarta svanar. I varje fall hade inte någon någonsin sett en svan som var annat än vit. Så helt plötsligt kunde den brittiska naturforskaren John Latham år 1790 beskriva förekomsten av svarta svanar i Australien. Det visade sig verkligen vara ”svarta svanar” och inte något annat. Alltså kullkastades hela mänsklighetens uppfattning om färgen på ”svanar”. Exemplet brukar beskrivas så att det är helt avgörande att det upptäcks en svart svan för att helt skjuta hål på den ”lag” (empirisk kunskap) som säger att ”alla svanar är vita”. Det är viktigare att leta i naturen efter svarta svanar än att iakttaga tusen eller tiotusen vita svanar.

Det hela handlar om läran om falsifieringsmöjligheter i jämförelse med verifieringsmöjligheter. I modern vetenskapsteori menar man att något kan falsifieras, men inte verifieras. Samtidigt säger man att en uppgift som motstår alla falsifieringsförsök kan sägas vara verifierad. Och detta får enligt konventionen gälla fram till dess att en svart svan flyger fram över himlen. Så är det. Svarta svanar är legendomspunna i Australien och är även en av symbolerna för landet. Den svarta svanen förekommer i landets riksvapen och på Västra Australiens flagga (Australien är en förbundsstat). Den förekommer i djurparker i England och har några gånger förvildat sig i England, dock utan bestående framgång. Det är tydligen svårt för den att leva i det land som började använda svarta svanar som typexempel på en levande och nyttig falsifiering.

Tanten försvann på bagagebandet (104)

Enligt mina tidningslägg inträffade följande för åtta år sedan.

En 78-årig kvinna skulle checka in på Arlanda för att flyga till Tyskland. Hon checkade in på terminal 2 och blev hänvisad till det obemannade bagagebandet där. Hon fick också instruktion att lägga sin väska på bandet. Men tanten måste ha hört fel – och lade sig själv och väskan på bandet. Snabbt försvann hon in i bagagehanteringen, där personalen snabbt tog hand om henne. Förvånade var de naturligtvis. Enligt Arlandapolisen klarade hon sig utan skador och hon hann till och med att komma med flyget. Heja tanten! Man ska göra som man blir tillsagd!

Ordboksförfattare stympade sig själv (105)

William C. Minor var amerikansk militärläkare, född år 1834 på Ceylon av amerikanska föräldrar. Död 1920 i USA. Föräldrarna var missionärer på Ceylon (Sri Lanka). Sedan familjen återvänt till USA utbildade sig William Minor till läkare vid Yale-universitetet. Direkt efter läkarutbildningen antogs hans som militärläkare under det amerikanska inbördeskriget och fick bevittna en rad grymheter under kriget. Några uppgifter säger att han som läkare på nordstatssidan tvingats att med brännjärn bränna in en fyra centimeter hög bokstav ”D” på kinden på en soldat som deserterat. Det straffet förekom på nordstatssidan.

William Minor har beskrivits som en känslig och lättrörd person och i boken *”Professorn och galningen”* framställs det som att han under kriget utvecklade en djupgående psykisk störning som han sedan kom att lida av under resten av sitt liv. På grund av den allvarliga påverkan av skräckupplevelserna under inbördeskriget omplacerades William Minor till en läkarbefattning i New York. Det visade sig dock snart att han var i psykisk obalans och hade svårigheter att sköta sitt arbete. I stället fick de militära myndigheterna reda på att han tillbringade praktiskt taget all ledig tid på barer och horhus i New York. Då detta uppmärksammades omplacerades han igen till en befattning ute på landsbygden långt från storstadens frestelser. Efter kriget kom han ändå att anställas som biträdande militärläkare och erhöll kaptens grad. Några år senare fick han dock avsked från armén med pension eftersom hans psykiska störning var så allvarlig att

han inte kunde fullgöra sina uppgifter som läkare. William Minors liv har utförligt beskrivits i boken *”Professorn och galningen”* (i svensk översättning), där den som kallas ”galningen” naturligtvis är William Minor. Författare är Simon Winchester och bokens undertitel är ”En berättelse om mord, vansinne och tillkomsten av Oxford English Dictionary”. Den amerikanska titeln var ”The professor and the madman”. Den professor som omtalas i boken var chefredaktören för ordboksredaktionen.

För att få vila och miljöombyte flyttade William Minor till London och hyrde ett rum i en av de fattigaste delarna av London. Man tror att han även där ägnade sig åt att besöka bordeller och liknande ställen. Enligt tillgängliga läkarjournaler ansåg han själv att han hade ett sjukligt överdrivet sexualbehov. Under nätterna ansattes han av hemska vanföreställningar som drev honom mer och mer till vansinne. En natt 1872 gick han beväpnad med sin tjänsterevolver ut på gatorna och sköt i förvirrat tillstånd ihjäl en man som var på väg till sitt arbete. De hade inte ens pratat med varandra före dådet. William Minor greps omedelbart av polisen och erkände direkt. Som förklaring uppgav han att han att under sin vanföreställning trott att mannen tagit sig in i hans sovrum för att förgripa sig på honom, vilket naturligtvis var en ren vanföreställning. Efter rättegång förklarades hans skyldig för mord, men straffri eftersom han begått dådet under allvarlig ”sinnessjukdom” (schizofreni). Han förpassades till sinnessjukhuset Broadmoor några mil utanför Oxford. Där kom han att bli kvar i över 30 år och var till slut den patient som varit inspärrad där längst av alla. I sjukhusjournalerna finns dokumenterat att han var ansatt av allvarliga vanföreställningar och kände sig hotad, särskilt av ”irländare”. Det finns även antecknat att han hade en överdrivet sexualdrift och hela tiden tillfredsställde sig själv. Enligt sjukhusjournalen hade hans organ ”utvecklats enormt” på grund att han hela tiden onanerade. I december 1902 skar han med en pennkniv av sig sin penis och kastade den i en öppen spis. En halvtimme senare kallade han på sjukhuspersonal och berättade att han stympat sig själv. Själv sa han till läkarna att han hade kvar sin sexualdrift, men att han nu slapp ifrån behovet av att ”röra vid den”.

Oxford English Dictionary är ett enormt bokverk, som i sin första upplaga omfattade 12 tjocka volymer. Ambitionen var att förteckna och förklara hela de engelska språket. Orden skulle förklaras med citat och källhänvisningar som angav när ordet i frågan första gången

uppträdde i det engelska språket. För att klara av den enorma arbetsuppgiften valde ordboksredaktionen att vädja till den bildade allmänheten att bidraga med citat och hänvisningar för att förklara ordens användning och innebörd. Ett stort antal frivilliga och oavlönade satte igång med att läsa litteratur från 1600-talet och framöver för att dokumentera alla ord. Det tog fyrtiofyra år för redaktionen att färdigställa ordboken. Den som bidrog med det största antalet citat och hänvisningar, på ett utomordentligt kunnigt sätt, var William Minor. Det rörde sig framför allt om citat och lärda utläggningar om ordens användning inom olika delar av det engelska språket. För redaktionen av ordboken, som han samarbetade med i över 20 år, avslöjade han inte annat än att han var en amerikansk läkare som bosatt sig i England. Denne dr. Minor var mycket förmögen.

Han förfogade över två rum på sinnessjukhuset, varav det ena användes som bibliotek. Han läste många hundra eller kanske tusentals böcker under de närmare 20 år som han varje vecka med posten sände sina sammanställningar till ordboksredaktionen. Alla kontakter sköttes genom brevförsändelser. Så småningom ville dock redaktören för ordboken träffa den högt uppskattade bidragsgivaren och propsade på att få besöka honom. Förvåningen hos redaktören var enorm då han fick reda på att Dr. Minor var dömd för mord och sedan mer än 20 år tvångsvårdades på ett ”dårhus” (lunatic asylum). Redaktionen hade i stället trott att han var en förmögen amerikansk läkare, som bosatt sig i England, och som hade en stort vetenskapligt intresse för etymologi. Först efter 11 år fick redaktören klart för sig vem som var den ytterst skicklige och arbetsamme medhjälparen. Sedan sanningen avslöjats fortsatte dock William Minor att lämna sina bidrag till redaktionen och han omnämns i första upplagen av verket bland dem som redaktionen särskilt vill framföra sitt tack till. Han anses vara en av dem som i hög grad bidragit till att dokumentera det engelska språket. William Minor avled naturligt 1920 sedan han kort dessförinnan fått lämna en psykiatrisk vårdinrättning i USA.

Svensk major utvecklade metod att hjälpa kvinnor (106)

Thure Brandt, född 1819, blev 1837 underlöjtnant vid Skaraborgs regemente, 1855 kapten och tio år senare major i armén samt tog 1873 avsked. År 1842 var han elev på Gymnastiska centralinstitutet i Stockholm och 1843 - 44 extra lärare där. Han tjänstgjorde som sjuk-

gymnast i Norrköping och vid Söderköping brunn. År 1861 kom han att lokalt behandla kvinnliga ”underlivslidanden”, vilken behandling Brandt allt mera utsträckte och varierade, så att den slutligen utgjorde ett fullständigt system. Detta kallades Brandts metod. Internationellt kom den att kallas *”Pelvic massage”*. Metoden vann stor spridning under senare delen av 1800-talet. Så här beskrevs den i ett medicinskt uppslagsverk från den tiden:

”Pelvic Massage. – This form of massage, first introduced by Major Thure Brandt, a Swedish gymnast, in 1874, has been variously modified by different physicians who have taken up its employment since the favorable reports of Brandt, especially Norström, of Stockholm, Jackson, of Chicago, and Bunge, of Berlin. The method of Brandt and Norström consisted chiefly in supporting the uterus with one finger placed in the vagina and behind the cervix, then making intermittent pressure with the other hand placed externally over the fundus, the uterus being compressed between the two hands. Jackson added gentle manipulations of the abdominal walls, and Bunge extended the manipulations to the abdomen.”

”Pelvic massage should never be undertaken by any person who is not a qualified and experienced physician. The success of this procedure depends, first, upon a correct diagnosis; and secondly, upon special aptitude on the part of the masseur.”

Mänskliga rättigheter och Immanuel Kant (107)

För några veckor sedan satt jag och skrev på ett manus om uppkomsten av begreppet ”mänskliga rättigheter”. Läser på ett ställe att borgarna i Königsberg med förvåning såg att Immanuel Kant skyndade sig till postkontoret den dag då han förväntade sig post från USA med texten till den nyss antagna självständighetsförklaringen. Den som Thomas Jefferson skrev. Det som jag inte kan få fram är svaret på frågan om hur Immanuel kunde veta att det skulle komma ett brev till honom med självständighetsförklaringen? Hade någon skrivit till honom och sagt: ”Nu snart kommer det en självständighetsförklaring och den kommer att vara intressant för dig att läsa…”? Vem skrev i så fall och finns brevet bevarat? Vem var interlokutören i Amerika? Varför var någon eller några amerikaner så angelägna att hålla Immanuel informerad? Och hur kom det sig att borgarna i Königsberg blev så förvånade? Förekom det inte annars att Immanuel

gick till posten för att hämta sina försändelser? Han tog ju alltid promenad på bestämda tider. Sjuklig och svag steg han upp klockan fem varje morgon. Hans betjänt väckte honom då med orden ”Es ist zeit” och hade order om att inte lämna sovrummet förrän Immanuel hade klätt på sig. Vem väckte betjänten? På den tiden fanns det inte väckarklockor.

Amos Oz (108)

Den israeliske författaren Amos Oz imponerar. För några år sedan läste jag hans självbiografiska verk *”En berättelse om kärlek och mörker”*. Den handlar om hans egen barndom och ungdomsåren. Amos flyttade av egen stark vilja ensam till en kibbutz. Det han skildrar är framväxten av den mentalitet som präglar sabragenerationen. Ordet sabra syftar på den generation som föddes i och stöptes av den israeliska statens födelse och framväxt. Ordet har sitt ursprung i en kaktusväxt som är ovanligt uthållig och som ”aldrig ger upp”. Amos Oz skildring är nationalistisk utan att vara chauvinistisk. Den är klart intellektualistisk och med tydligt avståndstagande från de religiösa uppfattningar som styr de ultrakonserverativa. En del har förespråkat Amos Oz som nobelpristagare, men samtidigt sagt att det är för kontroversiellt att utse en israel. Nu läser jag också *”Min Michael”* som kom ut 1977 då Amos Oz var 39 år. Hans andra bok. Även den präglas av hans uppväxt. Jag rekommenderar den som vill ”lära känna” Israel inifrån att börja läsa honom. Femton av hans verk finns översatta till svenska. ”En berättelse om kärlek och mörker” är översatt från engelska till svenska. Den skrevs på hebreiska och översattes sedan till engelska. Trots ”dubbelöversättningen” bär texten och har en enastående ”flyt” tycker jag.

Hans morföräldrar kom från Polen och familjen flyttade till Haifa 1934. Modern Fania var svårt märkt av all trauma och hade svåra depressionsperioder. Hon hade depressioner och begick självmord när Amos var tolv år gammal. Han började arbeta på en kibbutz när han var fjorton år, där han senare träffade sin blivande hustru Nily. Därefter studerade han litteratur och hebreiska vid universiteten i Oxford och i Jerusalem.

Vid sexdagarskriget 1967 stred han vid fronten i Sinaiöknen och även i kriget 1973 på Golanhöjderna. Oz är fredsaktivist, vilket han var även före deltagandet i krigen. Han var f.ö. den som myntade be-

greppet *”Make peace, not love”*.

Sanningar som ändrar sig hela tiden… (109)

Det som är sant i dag är inte med säkerhet sant i morgon. Jo, att två plus två är fyra kommer alltid att vara sant eftersom det rör sig om en s.k. ”nödvändig sanning”. Men en sanning som är en ”tillfällig sanning” kan mycket väl komma att ändras. Att jag har min mobiltelefon i höger byxficka är sant just nu. Men när jag tar upp den och håller den i handen så är det inte sant längre. Märk att jag har förmåga att göra en sådan ”sanning” sann så att säga. Genom att stoppa ned mobilen i byxfickan igen så är det sant det som helt nyligen var falskt. Fast det var sant även tidigare innan det blev falskt. Om jag stoppar ned mobilen i vänster byxficka så är påståendet inte heller sant. Men frågan är om det är lite mera sant än om jag håller mobilen i handen? Jag har ju stoppat den i fickan, den är där, jag känner den. Men det som är fel är att det är vänster byxficka och inte höger. Är det inte lite sant ändå? Delvis sant för den som egentligen bara är intresserad av att veta om jag har mobiltelefonen i fickan och som är helt ointresserad av i vilken ficka jag råkar ha den. Den är ju i en av byxfickorna och det kan väl inte spela så stor roll i vilken jag har den? Vem bryr sig? Jo, det kan ha avgörande betydelse. Om jag har ett stort hål i vänster byxficka så bör jag inte placera min lilla mobil där för då förlorar jag den helt säkert och då är inte något alls sant längre. Snarare är tillvaron i upplösning.

Dalslandsstugan på nätet (110)

Det är i Dalsland som jag befinner mig rätt ofta under sommarhalvåret. Långt är det dit, men trevligt när jag kommit fram. Ett litet bortglömt idylliskt landskap norr om Göteborg och väster om Vänern. Okänt för många, älskat av många. När man pratar med folk på trakten om Dalsland så finns det ett antal ”karakteristiska” som pekas ut. Jag tänker inte rada upp alla här. Ett är i varje fall ”Dalslandsstugan”. En enkelstuga i två våningar som uppfördes i stor omfattning under 1800-talets början och mitt. Rätt karakteristisk, i varje fall om den har eller hade skiffertak. Den är så känd att den för några år sedan avritades på ett svenskt frimärke. Jag brukar fråga folk på bygden vad som utmärker Dalslandsstugan. Får nästan alltid olika eller

mycket svävande svar. Nyligen upptäckte jag att det inte fanns några uppgifter om ”Dalslandsstugan” på Wikipedia. Märkligt. Turistmyndigheter, kommuner, muséer och andra hade missat att lägga in uppgifter om Dalslandsstugan. Märkligt och dåligt. Etablerade institutioner har inte förstått hur bra Wikipedia är. Skolorna använder sig inte av möjligheter att ge eleverna uppgifter som går ut på att ”bygga i Wikipedia”. Själv lade jag ut några uppgifter om Dalslandsstugan. Det tog väl 10 minuter eller något sådant. Så nu ligger information där. Rätt eller fel får andra bedöma, men någorlunda rätt är det i varje fall.

Bygg din egen likkista (111)

Claes Blixt har hållit kurser i missionskyrkans lokaler i Tranemo, fem mil från Borås. Han håller kurser i hur man kan bygga sin egen likkista. Eller till någon nära anhörig. – Det är för mig helt naturligt, som att bygga en soffa. Jag ser det som en hyllning till livet, berättar Claes, som till vardags är slöjdlärare. Han fick idén för ungefär fyra år tidigare när hans egen far gick bort. När Claes Blixt tittade i katalogen för kistor fanns det ingen som passade honom. – Alla var tråkiga och såg likadana ut. Då föddes en del av den här tanken att göra en egen likkista. Sex personer gick ett år kurs hos Claes. Bland andra samhällsbyggnadschefen i kommunen. Kurseleverna har även varit i Falköping på studieresa, den ort där de flesta kistorna i Sverige tillverkas.

Claes har byggt både sin egen och sin mammas kista. Hon är 65 år och har arbetat som vårdbiträde. – Mamma lever i allra högsta grad och mår jättebra. Det är en underbar kvinna som jag älskar högt, därför ville jag utforma hennes egen kista. Hon har godkänt den och tyckte att den var jättefin, säger han.

Allt det här har jag läst om i lokalpressen, förstås. Men jag frågar mig: Är det bra att behöva tänka så mycket på slutet? Är det inte bättre att koncentrera sig på livet just nu? Och dessutom: Hur förvarar man sina kistor? Det är väl inte så kul att komma ut i garaget och få se både sin egen, fruns och barnens kistor ligga där och vänta? Mer uppbyggligt kan man väl få ha det? Ska man bygga nya allteftersom barnen växer? Själv avstår jag till och med från tanken. Jag litar på att Fonus hittar något i sin katalog. Ibland känner jag mig till och med odödlig. Det är en härlig känsla, men den går över.

”Jag behöver hjälp. Blifv med mig.” (112)

Ända fram till 1960-talet fanns det en stor mässingsskylt på bryggan på ångfartyget Mariefred, som trafikerar Mälaren. Där fanns klartexten till vissa fastställda signaler med ångvisslan. Ett av meddelandena var just ”Jag behöver hjälp. Blifv med mig.” Klartext helt enkelt. Jag gillar uttrycket ”Blifv med mig”. En vädjan från en fartygschef till en annan fartygschef i någon viss situation. Vilken situationen är får avgöras när det blir aktuellt att signalera. Kanske jag skulle lära mig att vissla den där signalen så jag själv kan sända ut meddelandet när jag känner för det. Blifv med mig!

Helga Estby fotvandrade över den amerikanska kontinenten (113)

Långdistanslöparen Björn Suneson från Stockholm springer just nu över den amerikanska kontinenten och han kommer snart att bli den förste som har sprungit hela fem gånger de drygt 500 milen över kontinenten. Jag följer honom dag för dag på nätet (hans blogg) och då kommer jag att tänka på den amerikanska boken *”Bold Spirit”* som kom ut 2005 och länge var en bästsäljare i USA. Den finns inte översatt till något annat språk. Hela titeln är *Bold Spirit: Helga Estby’s Forgotten Walk Across Victorian America*. Författare är Linda Lawrence Hunt. Jag läste den med stor behållning och rekommenderar den.

De två kvinnorna gick i fotlånga klänningar och de tvingades att gå på syllarna utefter järnvägsspåren eftersom det 1896 inte fanns några vägar. De övernattade många gånger under bar himmel och de tvingades försvara sig med de två pistoler som de bar med sig. En av pistolerna var dock bara en pepparpistol.

Helga Estby, född 1860 i Norge, död 1942, och hennes 19-åriga dotter, Clara, var norska invandrare i USA. De blev kända för att de 1896, då Helga var 36 år gammal och åttabarnsmor, fotvandrade över hela den amerikanska kontinenten. Detta gjorde de för att försöka erhålla ett pris som satts upp av tidningen New York World. Priset var 10 000 dollar vilket de behövde för att kunna behålla familjens gård eftersom familjen var hårt skuldsatt. Det var ett enormt belopp på den tiden. Gården var belägen i den östra delen av delstaten

Washington. Det uppsatta priset skulle betalas ut till den första kvinna som gick till fots över den amerikanska kontinenten och den tävlande fick bara ha med sig 5 dollar vid starten. Helga Estby utverkade tillstånd av donatorn att få gå tillsammans med sin dotter för att hon skulle ha sällskap. Enligt reglerna skulle de även besöka alla huvudstäderna i de delstater som de vandrade genom. Efter att ha gått drygt 630 mil anlände de till New York City några dagar före julaftonen 1896.

Dock fick de inte några pengar eftersom donatorn bakom priset menade att de inte hållit tiden som var angiven till sju månader. De hade sedan stora svårigheter att ta sig hem till västkusten. På ålderns höst skrev hon troligen ned sin berättelse från fotvandringen, men manuskriptet brändes efter hennes död av två av hennes döttrar. De var kritiska mot att hon gått den där långa marschen utan att få något i utbyte. Hon var borta från sin man och sina andra barn i över ett år.

Pissebarometern där på väggen (114)

Både på landet och i fjällstugan har jag en s.k. pissebarometer. Den är tillverkad i handblåst glas från Skruvs glasbruk i Småland. Kallas ”åskbarometer” eller ”pissebarometer”. Den fylls med vatten och den har en pip i vilken vattennivån kan iakttagas allteftersom lufttrycket ändras. Den brukar också kallas ”världens äldsta barometer” och frågan är om den inte är det också. Hur gammal denna geniala uppfinning egentligen är vet ingen med säkerhet. Vad man vet är dock att när morerna år 711 kom till Spanien och grundade kalifatet Cordoba hade de med sig sådana här barometrar. Men så var de ju också sin tids mest framstående vetenskapsmän. Det skulle dröja ända till 1643 innan vi fick en exaktare barometer. Då uppfann Torricelli, Galileo Galileis begåvade elev, vad vi i dag kallar kvicksilverbarometern. Hans första konstruktioner var inte mycket exaktare än den gamla åskflaskan. Torricellis princip var ju den samma – att låta lufttrycket påverka en innesluten vätska, så att den höjer eller sänker sig allt efter lufttryckets växlingar.

Satt död framför TV:n i 42 år och hur dog påven? (115)

Jag har för vana (eller ovana) att klippa en del intressanta notiser och artiklar ur tidningar. För några år sedan fanns det en notis i en av

våra tidningar om en kvinna som avlidit i Sydkorea.

Någon hade tagit sig in i hennes bostad på någon ort i Korea. Där hittade man en död kvinna i en stol framför en TV. Avliden år 1966. Hon måste naturligtvis ha haft en ytterst begränsad vänkrets. Djupt tragiskt det hela förstås. Man får väl i varje fall hoppas att hon hade lite utbyte av sin TV den sista tiden. Undrar förresten hur länge TV:n stod på efter dödsfallet… för någon gång måste den väl ha lagt av och elströmmen stängs väl av om inte elbolaget får betalt. Och under vilket program var det som hon avled?

Tankarna vandrar iväg. Tänker på påven som avled i sömnen i sin säng och hittades död med, som det sades, en uppslagen bok över bröstet. Tur att det var en andaktsbok och inte någon deckare eller något ännu värre. Påven Johannes Paulus I hade bara varit påve i 33 dagar när han hittades död, halvt sittande i sin säng med glasögon på näsan. Död. Den officiella dödsorsaken var hjärtattack, trots att påven (65 år) aldrig tidigare hade haft några problem med hjärtat. Genast efter dödsfallet kom det igång rykten om att han förgiftats och det har sagts att man aldrig gjorde någon obduktion (tillåts inte när det gäller påvar) samt att alla hans personliga handlingar och alla tillhörigheter genast försvann från hans sovrum. Det har till och med skrivits böcker i vilka författarna försöker leda i bevis att påven Johannes Paulus I verkligen mördades. Dödsfallet inträffade 1978. Vatikanen förklarade efter ett tag att uppgiften om andaktsboken på hans bröst var fel. Som död höll han manuskriptpapper i sin högra hand. Läkare har ifrågasatt om en person som får en kraftig hjärtattack verkligen kan ha kvar papper i sin hand.

Inlåst i äktenskapet (116)

I engelskan finns det ett stort antal ord som anger olika aspekter på äktenskap (wedding, wedlock, marriage, nuptials, matrimony, confarreatium, bridegroom, wife, husband, man and woman m.fl.). Det är intressant. Man kan exempelvis diskutera varför ord för bröllop och festligheter ofta är i pluralis och ha en anknytning till folketymologier (som i wedlock), vilket uppenbarligen förekommer. De är intressant att uppmärksamma att de i många språk varit etablerat att i tilltalsordet klargöra om en kvinna är ogift, gift eller änka. Motsvarande beteckningar har knappast alls förekommit beträffande män. Förr fick inte en änka tituleras ”frun” utan ”änkan”. Att kalla en ogift

kvinna för ”frun” var förstås helt fel.

Nu i morse ägnade jag en liten stund åt att försöka få grepp om begreppet (märk alluderingen) wedlock i engelska. Uppenbarligen ett ord som kombinerar ”wedding” med ordet ”lock”. Alltså att ”vara fast i äktenskapet” eller ”låst till varandra genom äktenskapet”. Bildligt och beskrivande. Man och kvinna är låsta vid varandra – i varje fall förr då skilsmässor knappast förekom. Det fanns då inte någon anledning att ens betrakta barnen som små söta kärlekspanter. Äktenskapet var som ett stort hänglås och nyckeln var liksom bortkastad. Även om allt har ändrats lever begreppet wedlock kvar i engelskan. Det internationella språket.

Oboronosposobnost (117)

Vid Den heliga treenighetens katedral i Alexander Nevskij-klostret i S:t Petersburg finns en mycket märklig kyrkogård. De flesta turister vallas runt närmast ingången till klostret, där konstnärer, författare, adel och berömda personer från 1800-talet ligger begravda. Men längre in på området, bortom själva katedralen, finns än märkligare gravar. Här började bolsjevikerna på 20-talet begrava stupade revolutionärer. Många har små, svartvita foton av unga män i läderjackor och keps; man kan läsa inskrifter att de döda var ”förare på pansartåget nr 5 uppkallat efter Lenin”, eller ”mördad av kontrarevolutionärerna”, eller till och med det hatade namnet ”politruk”. Faktiskt. (Politruk var den officiella förkortningen av begreppet ”politisk instruktör”). De tidiga gravarna från tjugotalet har många gånger en märklig design i svart plåt, smått futuristiska eller konstruktivistiska. Men efter hand blev gravmonumenten allt större, allt mer klassicistiska: tung granit och imiterade grekiska kolonner. De döda fick allt imposantare titlar och inskriptionerna ändrade också karaktär. Här hyllas Stalins banditer, de som inte tvinade bort i Gulag, som var ”väktare av den marxistiska ideologins renhet”. På ett av monumenten prisas en partikoryfé för sin ”oboronosposobnost”, som betyder skicklighet i att försvara något. Partiet förstås. Det märkliga med det ordet är det är ett av de längsta kända ord som bara innehållet ett slag av vokal (bokstaven O alltså). Ordet är autentiskt och används i ryska språket.

Självbespeglingens svåra konst (118)

Funderade i morse ett tag på självbespeglingens betydelse. Begreppet kommer från den psykoanalytiska skolan. Handlar om att kunna och vilja beskriva sig själv inför sig själv. Ungefär så. Kanske bör man alltid skilja mellan självreflektion och självbespegling. Självbespeglingen sägs kunna leda till självförhärligande och självreflektionen till självinsikt. Om vi hemfaller åt självreflektion eller självbespegling kan därför sägas höra samman med resultatet. Att spegla sig i sig själv är en väg till större djup, ett sätt att hitta sig själv. Denna reflektionens andra sida är något som också alltid funnits i vissa arbeten. Uttrycket ”It’s all in your head” leker med speglingens dubbla natur. Det kan förstås som ett påpekande om att det är var och en som själv avgör vad ”ytan” betyder. Men det kan också förstås som en uppmaning att försöka finna sin egen sanning inom sig själv. Frågan är om självbespeglingen förutsätter en utförligare dokumentation i ett sammanhang eller kan ske etappvis och splittrat.

Kvinnliga stridspiloter – ryska bombflygare (119)

Gunilla Breskys gjorde radioteatern *”Så länge hjärtat slår”*. Pjäsen bygger på en dagbok och bevarade brev från Zjena Rudnevas, som var sovjetisk bombflygare under kriget. En bra pjäs, men Gunilla Breskys saknar av naturliga skäl grundläggande kunskaper om krigsutvecklingen, taktik och teknikbegränsningarna. Pjäsen hade kunnat bli ännu bättre om någon hade fått faktagranska det hela. Själv har jag läst om Zjena Rudneva tidigare, men har inte tillgång till den boken längre. Hon tjänstgjorde vid en skvadron (ja, det hette så i Sovjet) inom 588:e nattbombarregementet. Det lyser en aura (teosofisk term) kring de frivilliga ryska kvinnliga flygarna. Vad som inte kom fram i pjäsen var vilken ytterst korta utbildning de hade och så stora förluster de drabbades av. I pjäsen framhålls det att alla kvinnliga piloter var frivilliga. Men det var även alla ryska manliga piloter, men det har inte på samma sätt uppmärksammats. Det som drabbade de ryska kvinnliga piloterna var att de hade mycket få flygtimmar innan de sattes in för bombuppdrag och att de hade flygplan som i praktiskt taget alla avseenden var underlägsna de tyska. Zjena Rudnevas var född 1920 och började sin krigstjänst i maj 1942 och flög sammanlagt 645 nattliga bombuppdrag med flygplanstypen Po-2, som var ett

gammalt och långsamt bombplan. Nu var hon inte pilot utan navigatör, vilket inte tydligt framkom i pjäsen. Hon fick graden löjtnant och valdes 1943 in i kommunistpartiet (man valdes in). Men hon slutade sitt liv den 9 april 1944 under ett bombuppdrag. Hon klarade sig ovanligt länge då hon som navigatör flög 645 uppdrag under två år. Det var tysk luftvärnseld som fick verkan i hennes plan.

Sarah Bernhardt på bordet (120)

På mitt skrivbord har jag ett foto av Sarah Bernhardt (eg. Henriette-Rosine van Hard), född 23 oktober 1844 på ön Belle-ile, Frankrike, död 26 mars 1923 Paris. Fotot togs i en fotostudio i Paris då hon var 19 år och ännu inte upptäckt som aktris. Hon var dotter till en holländsk-judisk musiklärarinna, Judith, och en fransk adelsman vid namn Edouard Bernard. Modern ansågs på sin tid vara den vackraste kvinnan i Paris. Den 24 maj 1883 kom Sarah Bernhardt till Stockholm och tog med ett sällskap på 22 personer in på Grand Hotel. Hon uppträdde därefter den 29 och 30 maj på Kungliga Stora Teatern med ”Fédora” i fyra akter. Sarah Bernhardt fick även företräde för kung Oscar II och fick då motta medaljen Litteris et Artibus med kunglig krona i briljanter. Kanske världens mest uppburna artist genom tiderna?

Irländarna… hur kom de till Island? (122)

Länge har jag grunnat över hur irländarna kom till Island. Många källor uppger nämligen att det fanns irländska (iriska) eremiter på ön innan skandinaviska vikingar började komma på besök i mitten av 800-talet. Det har sagts, men ej arkeologiskt belagts, att det då fanns en mindre bosättning av iriska anakoreter på ön. Bland annat skriver Ari Torgilsson i sin *Isländingsbok* på 1100-talet att nybyggarna fann små klockor av den sort som irländska munkar använde i sina ritualer. Några sådana har inte bevarats och inte heller har nutida arkeologer funnit något motsvarande. Märkligt alltihop. Hur kom de till Island då de inte hade båtar som var byggda för längre resor över Atlanten? Eller hade de sådana farkoster? Jag har sökt svaret, men får tydligen aldrig ett svar. Anakoreter är benämningen på eremiter som inte slutit sig samman i avgränsade gemenskaper för gudstjänster och arbete. De som slutit sig samman brukar benämnas cenobiter. Varför

var eremiterna på Island anakoreter? Det hade väl varit bättre att sluta sig samman i det där ogästvänliga klimatet. Förresten, är det någon som vet namnet på den viking som tog med sig den första hästen till Island? Jag skulle vilja veta hans namn.

Adrup, Cedrup och Bedrup… (123)

Journalisten Lennart Cedrup gick under namnet ”Köttis” i läroverket, men lämnade familjens firma inom charkuteri efter studenten och gav sig in i tidningsvärlden. Under volontärtiden på en skånsk tidning kom han och två kompisar överens om att ta nya namn i stället för sina tråkiga son-namn. Eftersom -rup är en vanlig skånsk ändelse i många ortnamn tyckte killarna att man skulle förenkla det hela. Så såg journalisterna med familjenamnen Adrup, Bedrup och Cedrup dagens ljus. Om de hade varit fyra då? Hade han eller hon tagit namnet Dedrup?

Filosofen Seneca tvingades begå självmord (124)

Självmordens historia är ju inte någon uppbygglig läsning, om det nu fanns någon sådan bok. Nyligen läste jag dock om att filosofen Seneca (den äldre) beordrades av kejsare Nero att begå självmord, vilket han också gjorde. Min nyfikenhet väcktes. Hur begick man självmord på den tiden egentligen och särskilt när man inte själv ville sluta sitt liv? Jo, Seneca bestämde (övertalade?) sin hustru att samtidigt begå självmord tillsammans med honom. De skar upp venerna på underarmarna. Men kejsaren beordrade att hustrun skulle räddas. Hon fick bandage och blodflödet stoppades. Hon överlevde och försökte inte heller senare att ta sitt liv. Seneca var försvagad. Han var gammal och hade inte ätit på länge, därför ”flöt hans blod långsamt”, vilket var plågsamt för honom sägs det. Därför tog han gift efter en stund, men det gav inte den avsedda effekten. Han pressade sig då till att diktera sina sista ord till en skrivare och ”sedan hoppade han i en varm badbassäng”. Hans avsikt var dock inte att dränka sig utan att snabbare förlora blod.

Tacitus skriver emellertid i sin historiska redogörelse att Seneca dog genom att han kvävdes av de varma ångorna från badet. Underligt det hela tycker jag. Vem hade värmt upp vattnet i bassängen och varför? Hade någon i förväg tänkt ut att han borde lägga sig i ett

varmt bad? Dog gjorde han ju uppenbarligen. Varför han tvingades begå självmord? Det är en lång historia det. Även Stalin kunde emellanåt beordra personer att ta livet av sig, vilket de då också gjorde.

Ord i bilars registreringsnummer (125)

Som alla vet kan de tre bokstäverna i bilars registreringsnummer uppfattas som ord. Antingen på svenska eller andra språk. Jag vet att en gång i tiden när man gick över från bara länsbokstav och ett nummer (år 1973) så bildades det en arbetsgrupp i kommunikationsdepartementet som ”för hand” satt och strök bort de ord som man inte tyckte passade att köra omkring med på nummerskylten. Det var ord som ”GUD”, ”TRO” och vissa andra ord på tre bokstäver (ni har ju egen fantasi). Ord som FUL, LAT, APA, SPY, SEX, FEM, TRE och en massa andra ord är inte tillåtna. Även en hel del ord på de vanligaste främmande språken togs bort då 1973.

Men det förekommer ändå en del kombinationer som är lite speciella. Jag har sett EVA och hoppas att i varje fall några av de bilar som har den kombinationen även körs av en Eva. Jag såg i morse en bil med ALM och jag ser ofta en bil parkerad som har kombinationen TAO. Det som förundrar mig är att det finns bilar med kombinationen JEW. Om man nu är jude, vill man då åka omkring med den kombinationen? Enligt en bra historia registrerade sovjetiska ambassaden in en bil och den tilldelades kombination KGB. Om historien är sann vet jag inte, men man ska avstå från att kontrollera bra historier.

Löjtnant Kanon och andra (126)

I andra språk är det inte ovanligt med familjenamn som anger ett visst yrke, sådana har vi knappast i vårt land. I utlandet är det ju vanligt att någon heter exempelvis Schumacher (skomakare på tyska) och Tailor (skräddare på engelska). Jag kommer inte på ett enda exempel på svenska. Har aldrig hört talas om Anders Snickare eller Göran Bagare eller något liknande. Men i Sverige har vi i stället alla dessa mycket vanliga soldatnamn. Senaste numret av tidskriften Forum (försvarsmaktens personaltidning) har en bra artikel om familjenamn som förekommer bland anställda inom försvarsmakten (FM). Först uppmärksammar man Christer Marsch, som jobbar på högkvar-

teret. Hans farfar hette Mars, men ändrade stavningen till Marsch. Sedan uppmärksammar man Marcus Skytt, som berättar att han under skjututbildningen tillfälligt blev tilldelad namnet Laddare till dess han lärt sig träffa rätt. Det finns även en anställd på flygflottiljen F21 i Luleå som tidigare arbetade med Viggen-flygplan (JA 37) och själv heter, just det, Wiggen. Numera jobbar han dock med JAS Gripen.

Namn som hänför sig till yrke och verksamhet kallas aptonymefternamn och finns i de flesta språk. Ätten Bonde i Sverige har nog inte något namn som anger yrke.

Uppenbarligen har skribenten gått igenom listorna över anställda inom försvarsmakten och funnit bland annat följande: Dolk, Eld, Flygare, Fält, Granat, Harnesk, Jägare, Kanon, Klinga, Krutrök, Mineur, Pistool, Revelj, Rustad, Sjöman, Sköld, Svärd, Strid och Träff. Min gissning är att det finns många fler. Påminner mig att det fanns en överste, flottiljchef, som bar familjenamnet Landare. Ett passande för en flygare. Men namnet tog han då han redan var flygofficer. Själv har jag träffat en löjtnant Kanon, som var officer i luftvärnet. Jag frågade honom om han någon gång varit kanonfull, vilket han uppgav att han aldrig varit. Mitt förslag är att någon ubåtskapten som heter Karlsson eller Svensson tar namnet Dyk. Bara ett tips från min sida. Inom släkten Krig kan man ju döpa en pojke till Fred (Fred Krig) för att komplicera tillvaron både för honom och för hans omgivning.

Jag minns att man i den amerikanska kongressen ställde frågor till den amerikanska försvarsmakten hur det kom sig att en soldat i Vietnam fick springa runt med ordet ”LOVE” skrivet med vita bokstäver på hjälmen. Det var när slagordet ”Make love, not war” var i omlopp. Svaret från försvarsmakten var: Han heter Love i efternamn och det var hans chef som beordrat honom och hans kamrater att skriva sina namn på hjälmarna för att de lättare skulle kunna tilltalas.

Det finns en jurist som heter Rådmann och som tidigare var i domstolskarriären. Dock blev han aldrig rådman, vilket skulle ha kunnat väcka en del uppmärksamhet i domstolens arbete. En gång dömde rådmännen Dufva och Uggla i samma mål. Som tur var det inte advokaten Höök som var ombud i det målet.

Frikännande dom i HQ-målet (127)

Min tanke är att jag senare ska skriva mera utförligt om domen mot Mats Qviberg och de andra tilltalade i den dom som i går meddelades i Stockholms tingsrätt. Men redan nu vill jag göra några noteringar och det redan efter att jag bara läst domen flyktigt.

Det har skrivits många spaltmeter om rättegången och om den blivande domen. Mest spekulationer och gissningar. Det intressanta är ju själva domen och då blir det helt plötsligt tämligen tyst. Det förhållandet att alla tilltalade frikändes och att försvararkostnaderna uppgick till 42 milj kr skriver man gärna om, men inte så mycket om vad det var som gjorde att alla frikändes. Det är lite komplicerat och svårt att förklara för allmänheten. Men det är tämligen ovanligt att någon frikännes på objektiva grunder och inte på subjektiva grunder. Att det briser på den objektiva grunden innebär i det här fallet att det som påstods vara en brottslig gärning inte ens kunde vara det och det oberoende av den tilltalades egen uppfattning om hur det förhöll sig. Enkelt uttryckt: Även om åklagaren kunnat bevisa att personen gjort det som åklagaren påstått att han gjort skulle han inte kunna dömas till ansvar. Det är detta som HQ-domen handlar om. Sedan är det hela mycket tekniskt vad gäller redovisningsstandarder och värderingsmetoder. En klok kommentator sa att åklagaren borde ha inhämtat utlåtanden från experter på området innan han ens väckte åtal och inte bara förlita sig på Finansinspektionens och EBM:s egna experter. Det kan man ju tycka så här efteråt och det finns säkert all anledning att fundera över utredningsförfarandet. Här rör det sig om att fem personer utsatts för en mycket omfattande rättsprocess under närmare sex års tid. De tilltalade får inte en krona i ersättning för all den tid de tvingats avsätta för rättegången och allt det obehag de blivit utsatta för. Deras privatekonomi har säkerligen skadats av hela förfarandet samt även deras yrkesrenommé. I ett tvistemål kan en privatperson som är vinnande part kräva och få ersättning för nedlagd egen tid, men domstolarna är väldigt restriktiva med att utdöma sådan ersättning. I brottmål föreligger inte den möjligheten.

Hittills är det få som kommenterat att domstolen i sina domskäl på flera punkter riktar mycket allvarlig kritik mot att åklagarna lämnat ut sekretessbelagd information från förundersökningen. Domstolens formulering anger närmast att det rör sig om tjänstefel av polispersonal och åklagare. Det är ovanligt att domstolar gör sådana utta-

landen och uttalandena tycks inte ha varit erforderliga för att komma fram till det slut som man gjorde i domen. Det finns all anledning att diskutera om tjänstefel har begåtts av åklagarna och om det är lämpligt eller olämpligt att domstolen uttalar sig i frågan i sina domskäl.

I Norge förekom en mycket omfattande förundersökning mot chefer inom offshore-branschen. Utredningen pågick i ett stort antal år och det ”läckte” uppgifter från den norska motsvarigheten till svenska EBM. Något åtal väcktes aldrig och det har i debatten i Norge framförts omfattande kritik mot den långa utredningen och de stora ingreppen i de misstänktas privatliv. Hittills har inte någon gjort jämförelse med den stora utredningen i Norge.

Ljudboksförlag köper Norstedts (128)

KF (kooperationen) har under en längre tid ägt anrika förlaget Norstedts. Det har varit känt sedan 2013 att KF vill sälja förlaget, men först nu har Norstedts sålts till ljudboksförlaget Storytell. Priset är 152 milj kr. Storytell uppges ha 220 000 abonnenter bara i Sverige för sin produkt ljudböcker. De som betalar 169 kr per månad får tillgång till över 10 000 digitala boktitlar. Storytell har nyligen köpt Danmarks ledande ljudboksförlag, Mofibo. Är det här framtiden för branschen? Ska ljudböckerna ta över pappersböckerna?

Norstedt hade inte haft någon bra ekonomisk ställning om man inte kunnat sälja Harry Potter, Millenniumböckerna och ”Fifty Shades of Grey”. Den mer seriösa utgivningen har inte gett några stora inkomster.

Ska vi börja inse att yngre (under 40?) läser färre böcker och nästan inte några dagstidningar? De tittar på såpor på skärmen, läser digitala böcker och lyssnar på ljudböcker. Jag har lyssnat på två ljudböcker och det räcker för min del. Det är ju frågan om substitut för verkligt läsande. Fortfarande gäller att verklig bred och djup kunskap kan man bara få genom att läsa böcker. Det spelar inte någon roll hur mycket man surfar och hur mycket man lyssnar på ljudböcker. Fortfarande gäller att det trycka ordet (i och för sig även ord på en skärm) är vägen till kunskap.

Jag blir lite skrämd av att ett ljudboksförlag köpt upp Norstedts. Det finns nog en risk att det handlar om det sluttande planet och att skymningen är nära. Kulturskymningen.

Olof Palmes släkting slogs vid Virta bro (129)

I Runebergs Fänrik Ståls sägner, från svensk-ryska kriget 1808 – 1809, finns den berömda dikten om slaget vid Virta bro. Där skildras hur en ung löjtnant kommer instörtande till generalen Sandels, som rofyllt sitter och frukosterar i Pardala by. Löjtnanten krävde att generalen omedelbart skulle rycka ut mot ryssarna: ”Harm brann i den unge krigarens själ/av dess flammor hans öga sken”. Generationer av svenskar har läst just dikten om slaget vid Virta bro och frågat sig om det var då brytpunkten inträffade, om det var där som det svenska riket förlorade 1/3 av sitt territorium och en betydande del av sin befolkning. Den löjtnant som omtalas i dikten fanns i verkligheten. Olof Palmes farmor var sondotter till den unge löjtnanten som rusade in till Sandels för att förmå honom att lägga ned frukostbesticken. Historiens vägar är märkliga och långa.

Olof Palme läste ryska och tog lektioner i boxning (130)

Olof Palme var bara sju år då hans far Gunnar avled. Fadern var jurist och försäkringsdirektör, men även reservofficer i kavalleriet. Henrik Berggren skildrar på ett mycket intressant sätt Olofs uppväxt och utbildning. Det gör han i biografin *”Underbara dagar framför oss”*, vilken verkligen rekommenderas till sommarläsning. Den kom ut för några år sedan.

Några år före fadern Gunnar Palmes död skrev denne ned på ett papper vad han önskade att hans son, den äldre sonen Claes Palme, skulle välja för utbildning. Hans önskan var: först studenten, sedan kavalleriets aspirantskola i Skövde och slutligen juridikstudier. Sonen Claes följde sedan dessa önskningar och kom att berätta om faderns önskan för den betydligt yngre brodern Olof. Enligt Henrik Berggren tog Olof till sig detta, som ett allvarligt meddelande från den avlidne fadern, och följde även han faderns önskemål.

Men Olof var bara 17 år när han tog studenten på Sigtuna humanistiska läroverk (latinlinjen) och kunde därför inte genast påbörja officersutbildningen (krävdes att man var 18 år). Efter att ha haft sommarjobb på Svenska Dagbladet skrev han redan som 17-åring in sig på juridicum i Stockholm (brodern hade läst i Uppsala). Då han tydligen var mycket energisk skrev han även in sig på en kurs i ryska

språket. Skoltidningen på hans gamla läroverk brukade tydligen skriva en del om i varje fall vissa tidigare elever, däribland Olof Palme. Skoltidningen ”Suum Cuique” skrev hösten 1944 följande om Olof Palme. Denne hade i maj 1944 avlagt studentexamen med goda betyg.

”Palme d.y., vilken redan under sin skoltid var ett underbarn, fullföljer sina framgångar genom att samtidigt studera juridik och ryska och vara boxningsexpert och jitterbugexpert i SvD, allt med största lycka och dessutom uppnå full poäng i svenska arméns kvistiga frågesport för mönstrande ynglingar. Vad månne detta sluta?”

Ögonen i brevinkastet (131)

Det finns ju sådana där ”dörrögon” genom vilka man kan betrakta den som ringer på dörren innan man väljer att öppna. Jag har fått för mig att de är tämligen vanliga i vårt land, men att de knappast förekommer i amerikanska eller brittiska kriminalserier. Inte heller vet jag när de började dyka upp i Sverige. Men det har väl varit några framgångsrika dörrförsäljare som lanserade de där optiska titthålen.

Men hur var det tidigare? Förekom det att de som bodde i lägenheter tittade ut genom brevinkastet i stället? Det var ju så att brevinkasten ofta satt högre upp på dörrarna i gamla hus än de gör i dag, vilket kanske underlättade en snabb okulär besiktning av den som ringde eller knackade på.

Henrik Berggren skriver i sin biografi över Olof Palme om hur han och Lisbeth träffades (i en fjällstuga). Han skriver även en del om hennes släkt. Hon var född Beck Friis. De träffades 1952 och var förlovade i fyra år innan Olof bestämde sig för att fria. Lisbeth ville bli bortgift tidigare. I boken får vi veta att Lisbeths far som ung var ”inackorderad” hos en familj i det hus på Drottninggatan där August Strindberg bodde sina sista år (Blå tornet). Strindberg var känd för att han inte ville ha spontana besök. Han svarade aldrig i telefon trots att han skaffade telefon tidigt. Hans förklaring var att ”jag kan ju få meddelanden som jag inte vill ha”. Lisbeth Palmes far hade berättat för henne att han som barn blev skrämd av att flera gånger i trapphuset ha sett skriftställarens ögon titta ut genom brevinkastet till Augusts lägenhet. Han var vaksam han den där skriftställaren.

Ryssland avskedar ett femtiotal höga sjöofficerare (132)

Den 1 juli 2016 meddelade den ryska nyhetstjänsten Fontanka att praktiskt taget hela ledningen för den ryska Östersjöflottans (Baltiska flottan) har avskedats. Ett femtiotal höga officerare har fått sparken. Ett skäl skulle enligt nyhetstjänsten vara att de försökt mörka en ubåtsolycka i Östersjön. De höga officerare har sparkats tillsammans med amiralen Viktor Kravtjuk och stabschefen amiral Sergej Popov. Uppgifter förekommer att det är brister i utbildningen av personal, relationer till personalen och tillrättalagda rapporter om förhållandena som ligger bakom den uppseendeväckande aktionen. Den ska vara en direkt följd av en inspektion som utförts av generalstaben. Ny tillförordnad chef blir den förre ukrainska amiralen Sergej Jelisejev. Han var näst högste chef för Ukrainas flotta och deserterade när Ryssland invaderade Krim våren 2014. Det förekommer uppgifter att han i Ukraina är efterlyst för förräderi och desertering.

Nyhetsbyrån Fontanka berättar även att ledningen för den Baltiska flottan inte har lyckats ordna till drägliga bostäder till personalen. I Kaliningrad tvingas ett 70-tal officersfamiljer bo i fallfärdiga och mögliga byggnader utan varmvatten. Byggnaderna har för flera år sedan utdömts som otjänliga och farliga.

Det är en sensation att Viktor Kravtjuk avskedas. Han är född 1961 och har lång tjänstgöring i Stillahavsflottan på robotbåtar och fregatter. Han har också fört befäl över Kaspiska flottan. I september 2012 utsågs han till chef för Baltiska flottan. Ryssland har fem flottor.

Rökförbud i Hammarö kommun (133)

Ledarskribenten Erik Helmerson skriver i DN i dag om det märkliga förhållandet att man i Hammarö kommun, Värmland, har förbjudit alla anställda i kommunen att snusa. Han upplyser även om att andra kommuner överväger samma åtgärder. Det skulle vara Umeå, Östersund, Oskarshamn och Arjeplog. Samtidigt menar Erik Helmerson att de medicinska skadorna med snusning är tämligen okända och även begränsade. Framförallt så drabbar de inte någon annan än snusaren själv. Skribenter menar att det är dags att pröva det legala aspekterna på dessa förbud. Hur flata får vi vara inför chefer, politi-

ker och andra småpåvar som tror att vuxna människor som flyttat hemifrån för decennier sedan ändå behöver föräldrar som styr deras vardag? Erik Helmerson konstaterar att det räcker inte med argument som att snus är ”äckligt”. Frågan är om de håller i prövning i arbetsdomstolen.

Man kan verkligen ifrågasätta hur det är med arbetsgivarens möjligheter att styra och bestämma över de anställda. Skulle det inte vara betydligt effektivare om arbetsgivaren bestämde att de anställda inte får dricka mer än ett visst antal centiliter sprit och öl i veckan, eller i varje fall inte någon sprit och öl under arbetsveckan. Ett annat förslag skulle vara att arbetsgivaren bestämde att alla anställda måste motionera 1 timme per dag och se till att de sover minst 6 timmar per dygn.

Vad det hela handlar om är förmyndarmentaliteten. Själv har jag reagerat på att man inom kriminalvården i praktiken har förbjudit all tobaksrökning både bland personalen och de intagna. Nu är det visserligen så att de intagna får röka under motionen på rastgården under en timme, men antalet cigaretter som då får rökas är begränsat. Det är märkligt att den som rökt i många år och hamnar i fängelse abrupt ska bli tvingad att sluta med rökningen. Jag förstår om det är så att ventilationssystemet inte räcker till för att vädra ut bostadsrummen och gemensamma utrymmen, men jag tror inte att det är hela förklaringen. Det finns en form av arbetsgivarmoralism även i detta.

Sedan har vi det här med värdegrund. Det finns en hel del statliga myndigheter som är ivriga på att deklaratoriskt och deklamatoriskt förklara vad som är myndighetens värdegrund. Därmed menar man att alla medarbetare (underlydande) måste vara solidariska med värdegrunden och inte bryta emot den. Det kan ju framstå som välbehövligt och välmotiverat. Jag förstår att svenska kyrkan har intresse av att se till att kyrkans anställda i någon mån har en kristen uppfattning. Men vad händer om kyrkan får någon, som ansöker om anställning som vaktmästare eller kyrkogårdsarbetare, som är muslim eller hindu? Och hur är det inom försvarsmakten där det finns en utmejslad värdegrund som man försöker hålla hårt på. Hur är det inom polisen och åklagarmyndigheten? Kan man acceptera en medarbetare som utför sitt uppdrag utan anmärkning, men samtidigt förklarar att han inte i alla delar sympatiserar med den värdegrund som myndigheten har satt upp? Måste alla tycka som chefen?

Kina förhindrar sociala media (134)

I Kina måste journalister genomgå utbildning i marxism för att erhålla presslegitimation eller att få dessa förnyade. Om detta skriver Dagens Nyheters utmärkte korrespondent Torbjörn Peterson.

Det är numera straffbart i Kina att publicera nyheter som av myndigheterna anses bygga på information från sociala medier. Enligt myndigheterna är syftet att förhindra ryktesspridning. I själva verket handlar det om att stoppa nyheter som är skadliga för kommunistpartiet. Man vill till varje pris tysta avvikande röster. Lokala medier får endast rapportera från sin egen provins och den statliga nyhetsbyrån går varje vecka ut med flera anvisningar om vad som inte får publiceras. För någon tid sedan stoppade man landets mäktiga mikrobloggar. Twitter, Facebook, Google och Youtube är sedan länge blockerade i Kina. De kinesiska mikrobloggarna använder i stället Weibo, som är den kinesiska motsvarigheten till Twitter. Där finns det tiotals miljoner följare.

Torbjörn Peterson berättar att det för 4 – 5 år sedan fanns en relativt stor öppenhet i informationsförmedlingen. Men då infördes fängelsestraff för spridning av osanningar och en hel del bloggare blev kritiserade av myndigheterna. De blev helt enkelt skrämda till tystnad.

Det som Torbjörn Peterson tar upp i dagens rapport från Peking är av allra största intresse. Det rör sig om världens till befolkning största land som aktivt har stoppat Twitter, Google och Youtube. Allt detta i en hård diktatur som vi i västvärlden gärna handlar med och reser till. Det hela är mycket bekymmersamt och allvarligt. Demokrati bygger på öppenhet och förtroende mellan medborgarna och myndigheterna. Kina är inte bara världens största stat utan även världens största diktatur. Till ytan är Ryssland större och det är också en förklädd diktatur.

Uppfinningen av resväskor med hjul (135)

Det här med uppfinningar är fascinerande. Det tycks ju vara så att när en uppfinning blir känd och publicerad så tycker många att ”det där var väl inte något märkvärdigt, det skulle vem som helst kunna komma på”. Så var det med uppfinningen av diskstället. Ibland har

jag läst om uppfinningar och jag själv dragit slutsatsen: Det där borde jag själv ha kommit på och kunnat tjäna en del på. Nu läste jag att någon annan hade funderingar åt samma håll.

Människan lyckades i juli 1969 resa till månen. Det var en teknisk bragd av rang. Det var ett enormt tekniskt framsteg och jag förmodar att det var många uppfinningar involverade som fick sig en resa till månen den där veckan år 1969. Men någon har uppmärksammat mig på att det då inte fanns något patent på resväskor med hjul. Det var det bolag som senare antog namnet Samsonite som 1970 ansökte och till min förvåning, fick patent på hjul på resväskor. Man kan väl säga att varje förskolebarn skulle kunna tänka ut att man skulle kunna sätta hjul på en resväska. Men så var det. Före 1970 fanns det inga resväskor med hjul och i dag finns det bara resväskor med hjul. Skulle man nu se någon gå omkring med en resväska av det gamla slaget utan hjul så skulle det väcka en hel del förvåning kan man tro. Vad är det som gör det så svårt att få fram även enkla uppfinningar? Hur hög är tröskeln för tankesprånget till något nytt?

Mayafolket kände till hjulet. Men hjul användes då bara till barnens leksaker, eftersom de saknade dragdjur som kunde dra vagnar. De bar sina packningar själva och hade inte något behov av hjul. Inte heller något behov av resväskor med hjul.

Alla vet hur ett diskställ i Sverige ser ut. I Finland har man dock ofta att ”torkskåp” med öppning i botten så att vattnet kan droppa ned på diskbänken. Sådana skåp finns knappast i Sverige. Det fiffiga med de finländska skåpen är att man inte behöver flytta disken från stället till skåpet. Men varför denna kulturella skillnad?

Radioutsändningar från domstol och det juridiska språket (136)

Rättsfilosofen Joakim Molander tyckte en gång att min debattartikel på SvD Brännpunkt om radiosändningar från rättegångar gav uttryck för juristers avoga inställning till lekmännens insyn i och delaktighet i det rättsliga förfarandet. Juristers syn ansåg han präglas av viss förmätenhet och uppfattningen att experter bäst kontrollerar experter. Dessutom har jurister lagt sig till med en särpräglad vokabulär som gör rättegångar svårbegripliga för allmänheten, ansåg Molander.

Hans konstateranden är inte helt felaktiga, vilket däremot hans slutsatser är. Juristers uppfattning är att domstolsförfarandet skall präglas av juridiskt kunnande och professionalism av alla aktörer.

Någon annan uppfattning skulle vara häpnadsväckande. Nämndemännens medverkan i den dömande verksamheten framstår därför som en märklig relikt från bondesamhället. De saknar ju per definition (lekmän) juridisk kunskap och har i stort sett inte bättre förmåga att bedöma bevisfrågor än folk i allmänhet.

Frågan är om nämndemännens medverkan alls tillför något i den dömande verksamheten. Sunt förnuft är visserligen alltid bra att ha, men common sense är inte en rättskälla ens i common law-länderna. Att allmänheten skulle ha möjlighet att utöva någon kontroll att förhandlingarna i en rättssal går rätt till är en rent naiv förhoppning. Däremot kan det ha viss betydelse att de och andra bibringas en subjektiv känsla av att få inblick. Vill samhället öka rättssäkerheten i domstolsförfarandet finns mycket annat att göra än att tillåta radiosändningar.

Ett dilemma för den praktiska juridiska verksamheten är att språket är juristens enda arbetsredskap samtidigt som det är förledande likt den strama prosan. Juristen strävar efter att slipa språket till ett skarpt verktyg. I vårt land har vi inte tillgång till de utmejslade latinska begrepp som rikligt förekommer i anglosaxiska länder. Varje försök att närma sig tidningsprosan eller talspråket gör verktyget trubbigare. Att juridikens språk anses svårtillgängligt beror till stor del på att de rättsregler som de försöker beskriva är svåra.

Många regler bygger exempelvis på så kallade rättsliga presumtioner, vilket kan vara svårt för många att förstå. I brandrättegången i Göteborg pläderade försvarsadvokater i frågan om eventuellt uppsåt. Vem som saknar juridisk utbildning kan förstå vad eventuellt uppsåt är? Eller likgiltighetsuppsåt? Jurister i allmänhet har nog inte någon elitistisk uppfattning om sin yrkesroll, men vi är samtidigt medvetna om att rättslig verksamhet kräver omfattande utbildning och erfarenhet. Grundutbildningen är ju ändå närmare fem år.

Joakim Molander välkomnade att det i rättegångar ges större utrymme för ”människors moraliska känslor”. Målsäganden tillåts ju ibland läsa minnesdikter över offer och vända sig i känsloladdade anföranden direkt till den tilltalade. Så skedde exempelvis i Malexandermålet. Att rättegångar även ska ge utrymme för bearbetning av sorg och andra känslor har tidigare varit helt främmande i vårt land. Låt det förbli så. En rättegång ska inte vara någon videoförmedlad folktribunal med gråt och tandagnisslan. Bättre att den är traditionellt tråkig och saklig. Underhållning och terapi får man söka på annat

håll.

En gigant skriver om en gigant (137)

Per Västberg är en av våra riktigt stora författare. I dag levererar han en understreckare i Svenska Dagbladet som är en exposé och hyllningstext till idéhistorikern Karin Johannissons böcker. Med författarens rika palett presenterar och värderar han hennes forskning och hennes böcker. Bättre än så här kan det inte bli. En stor författare presenterar en stor forskare. Det humanistiska möter och välkomnar det som är tecken från de naturvetenskapliga verksamhetsfälten. Hon har skrivit om ångesten och våra mest privata känslor – allt i perspektivet av det närvarande samhället. Förnimmelserna ändras över tiden och statusen ändras när känslorna byter kön. Hon har påvisat att så sker när värderingen av den manliga melankolikern övergår till den deprimerade kvinnan i offentlig tjänst.

Hennes språk är både vetenskapligt exakt och poetiskt. Hon bemödar sig om orden. Orden formulerar tanken och tanken väljer orden. Man kan se ett mönster stiga fram ut texten. Karin Johannisson har förklarat att skrivandet för henne är en utpräglad experimentell situation. Hennes experiment lyckas, i varje fall de som hon publicerat. Hur många experiment som har gått ned i papperskorgen vet vi inte. Det är stort att hon lyckas uppehålla sig under lång tid i gränslandet mellan naturvetenskap och lärdomshistoria. Just där finns det plats för fler.

I dag ska vi vara stolta över att vi har tillgång till understreckarna i Svenska Dagbladet. Skymningen har ännu inte kommit helt över oss. Läs Per Västberg och inspireras att läsa Karin Johannisson.

Eländet efter det att statskalendern upphörde (138)

Allt sedan 1700-talet har det givits ut en ”statskalender” med uppgifter om de statliga myndigheternas befattningshavare, adresser och förordningar. Även om den bara kom en gång om året kunde man i stort sett lita på uppgifterna. De var bara högst 12 månader gamla. Statskalendern användes flitigt inom hela statsförvaltningen och även av många som hade anledning att ha tätare kontakt med myndigheterna.

Statskalendern utgavs t.o.m. 1973 av Vetenskapsakademien och utgavs sedan från 1974 enligt avtal mellan staten och C E Fritzes AB, en gren av företaget Norstedts juridik AB. Utgivningen var då reglerad i statskalenderförordningen, senare SFS 2001:750. I november 2010 meddelade Norstedts juridik att man skulle upphöra utgivningen av Statskalendern eftersom man inte längre fick bidrag från regeringskansliet. Från och med 2011 har dock ett privat företag fortsatt utgivningen. Dock har boken blivit mycket dyr (1 990 kr plus moms) och dessutom förefaller den inte tillförlitlig.

Att det blev dyrt att ge ut den statliga statskalendern får man förstå och även att ett privat förlag inte tyckte utgivningen var tillräckligt lönsam. Men den enkla lösningen skulle väl rimligen vara att staten upprättar motsvarande information och tillhandahåller det hela över nätet. Fördelen är ju att myndigheterna då kan revidera uppgifterna allteftersom.

De flesta stater i Europa ger ut tryckta statskalendrar för att man lättare ska kunna få överblick över myndigheternas struktur och vilka tjänstemän som finns. Men i Sverige ger man inte längre ut någon officiell kalender. Även försvarsmaktens rulla har för många år sedan slutat att komma ut.

4 000 soldater placeras ut av NATO (139)

I dag rapporterar media om det inledda NATO-mötet i Warszawa. President Obama är där och även Sveriges utrikesminister och statsminister. En av nyheterna i media är att NATO nu ska förlägga fyra nya bataljoner i östra Polen samt i Estland och Lettland. Stilla får man fråga sig om allmänheten vet var en bataljon är storleksmässigt. Visserligen säger media att NATO ska placera ut ca 4000 soldater i de fyra förbanden och därav skulle man kunna dra slutsatsen att det rör sig om ungefär 1000 soldater i varje förband. BBC rapporterar dock att det rör sig mellan 3000 och 4000 man. Inte ett ord sägs om vilken typ av bataljoner det är.

En svensk stridsvagnsbataljon hade på sin tid 24 stridsvagnar. Tänk om NATO:s nya stridsvagnsbataljoner har 48 vagnar? Så är det inte. Totalt kanske det rör sig om 80 – 100 stridsvagnar. Det förband som har tillförts Polen är 1st Brigade Combat Team, 1st Cavalry Division (från Texas). Förbandet har 20 M1A1 Abrahams stridsvagnar och ca. 700 man i personalstyrka. Min gissning är att USA nu tillför

NATO 80 stridsvagnar i Polen, Estland och Lettland. Det är inte mycket det. Ryssland har officiellt ca. 13 000 stridsvagnar, dock är inte alla moderna och en hel del är förrådsställda.

Det är en enorm skillnad om det rör sig om luftvärnsbataljoner eller om stridsvagnsbataljoner. Nu tror jag mig veta att det rör sig om stridsvagnsbataljoner. Den avgörande och egentligen enda intressanta frågan är då antalet stridsvagnar. Det kan vara några bataljoner med ett relativt stort antal stridsvagnar, vilket innebär att de efter tillförsel av ytterligare personal kan göras om till två bataljoner. Media tycks dock inte ha förmåga att tala om vilken typ av bataljoner det rör sig om. Skulle det vara skyttebataljoner är det något annat än stridsvagnsbataljoner. Någon gång måste väl ändå media kunna lära sig att det är skillnad på olika typer av militära förband. Ett hemvärnsförband med 1000 soldater är något annat än ett ubåtsförband med 1000 matroser. Det kan alla förstå.

Tänk om Strindberg haft en laptop (140)

Av olika anledning hanterar jag rätt stora textmassor på i jobbet och på fritiden. Ord… ord… och åter ord. Rena ordbrukaren med andra ord. Så har det varit och därför har jag välfyllda bokhyllor och numera även omfattande arkiv med digitala böcker. Alla kanske inte vet att det inte bara finns musikfiler och videos på nätet. Det finns mängder av böcker. Även lagliga faktiskt. Så det finns mycket att hämta. För en del år sedan var jag liksom besatt av att skaffa mig så många digitala uppslagsverk som möjligt. Hann nog skaffa in ett 30-tal innan jag insåg att jag inte behövde alla och dessutom inte kommer att hinna med att använda dessa. Men ett nätt litet referensbibliotek är det under alla omständigheter. Vad har detta med Strindberg att göra? Jo, han släpade med sig lådvis med böcker när han reste till Danmark, Schweiz och Frankrike för att läsa och studera. Många ser Strindberg bara som en författare, men han var en enorm läsare också. Det har Olof Lagercrantz framhållit i sin biografi över skriftställaren och skriftställeriet. Strindberg behövde böcker för att hämta inspiration och transpiration ifrån. Hade Strindberg varit utrustad med en laptop med riktigt bra ordbehandlingsprogram och även röstigenkänning hade han blivit outhärdlig för både samtiden och eftervärlden. Redan i dag upptar hans brev ett stort antal volymer och hans samlade skrifter är enorma i omfattning. Tur att det inte fanns email,

sms och voice recognition då. Som alla vet dog han 1912 och att han hade en telefon, som han dock vägrade att svara i.

Filosofen på parkbänken (141)

I går var det varmt och solen sken som bara den här i Stockholm. Det tar 8 minuter för solljuset att komma från solens exploderande yta till min panna och kind. Skönt kändes det. Det är fotoner som färdas genom rymden på 8 minuter. Små energiknippen som bara vill in i min hud och värma upp den efter en ovanligt lång och tråkig vinter. Själv satte jag mig på en parkbänk på Djurgården ett par timmar för att läsa den där stora tunga boken som jag håller på med. Inslagen i brunt paketpapper för att skydda boken och dessutom för att nyfikna inte ska se vad det är för bok jag läser. Den är rätt dyr och finns bara att få på antikvariat (länge leve alla antikvariaten!). Hursomhelst satt jag där i solen, läste och funderade (det var Schopenhauer jag läste). Fåglarna kvittrade som bara den. När jag satt där kom två yngre gubbar fram, kanske i 40-årsåldern, rödbrusiga och påtagligt runda under fötterna. De presenterade sig unisont med orden: ”Vi är inte alkoholiserade, men vi hade en glad kväll i går”. De frågade vad jag läste och fick ett markerande undvikande svar från min sida. Den ene av de rödbrusiga hannarna dristade sig då till: ”Är det hemligt?” varpå jag ansåg det vara på sin plats att säga: ”Jag läser filosofi och har inte tid att prata med er grabbar nu.” De respekterade detta och lommande i väg. Då hörde jag den ene brushannen säga till den andre; ”Du, vad är filosofi för något?” Varpå den andre sa: ”Du, det ska jag lära dig, det är när man tänker djupa tankar om sånt som vi andra inte förstår…” och så strosade de vidare i solen. Något har dom nog förstått. Brushannarna. Promillehalten var inte låg. Solsken gör inte att kroppen snabbare förbränner alkohol.

Förstår du vad som står här? (142)

Dut finns utt bra sott att tusta om un purson buhorskar utt språk. Dut or att skriva un dul tuxt på språkut. Vanligt unkul tuxt som handlar om något högst alldagligt. Sudan bytur man ut vissa bokstovur systumatiskt i tuxtun ullur ursottur vissa bokstovur mud nonsunstuckun. Tuxtun blir svårlost, mun ondå möjlig att förstå för dun som buhorskar språkut och kan gissa sig fram till du unskilda ordun. Gissa or

kansku intu rott ord utan dut or un annan procuss som hjornan anvondur sig av. Om dut fungurar? Ja, pröva sjolv gunom att losa dunna tuxt, som intu or så svår.

(Det enda jag gjort är att jag genomgående bytt ut bokstaven ä mot o och e mot u. Det är allt).

Dagens Nyheter och kryssningsfartyg (143)

Jag har bestämt mig för att jag tycker att Svenska Dagbladet är bättre än både Dagens Nyheter och Göteborgsposten bland de svenska tidningarna. Men de som är bra finns långt borta. De finns i London och New York och i andra huvudstäder. Ska man hålla sig uppdaterad gäller det att läsa vad som skrivs i utländsk press. För en tid sedan hade DN en artikel om den ryska Östersjömarinen (baltiska flottan). Temat var att det inte finns så mycket kvar samt att någon ”läcka” har sagt att fartygen i den baltiska flottan kommer att utrustas med kärnvapen. I fredstid får man väl förmoda, men det skriver inte DN. För fartygen har haft kärnvapenbestyckning sedan mitten av 1960-talet. Antag att en icke kärnvapenbestyckad jagare befinner sig till havs med tre timmar gångtid till hemmabasen. Med gångtid och ombordtagning av stridsspetsar kan man nog räkna med att fartyget åter är till havs med kärnvapen efter 6 – 8 timmar. Är det någon stor sak det? Jag menar om fartygen har kärnvapen ombord i fredstid eller inte? Frågan är vilken ökad risk för haveri och missöden som uppkommer genom att stridsspetsarna hela tiden finns ombord? Och hur förhåller det sig med de amerikanska fartygen runt om i världen. Är de utrustade redan i fredstid med kärnvapen? Svaret är: Med största sannolikhet och dessutom skulle det vara anmärkningsvärt om så inte var fallet.

En gång skrev DN att Ryssland inte längre har några kryssare i Östersjön och sedan i nästa mening: Ryssland har inte längre några kryssningsfartyg i Östersjön. Jag antar att DN:s journalister satt där och drömde om att få åka på en kryssning till Karibien. Någon kunskap om militära förhållanden har de i varje fall inte.

Falska vänner bland orden (144)

Det händer att jag betalar en del belopp över nätet. Då är det är behändigt med mobilt Bank-ID för att logga in och göra betalningen.

Det bara det att min bank uppmanar mig att ”signera” med hjälp av Bank-ID, men på min mobil står det att jag ska ”skriva under”.

Nu börjar jag undra. Är ”signera” detsamma som ”skriva under”? Nu råkar jag veta att ordet signera är en av de där falska vännerna bland orden i vårt språk. Det är en anglicism som kommer från engelskans ”signature”, vilket på engelska just betyder ”underskrift”. Men på svenska betyder signera något annat än att skriva under. Det betyder att man skriver sitt signum (lat.) eller signatur. En signatur är en pseudonym, ett användarnamn eller helt enkelt initialer. När bonden Anders Karlsson med kniv skar in bokstäverna A K på yxskaftet så var det ett signum. Förmodligen kallande han bokstäverna för ”initialer” eller bomärke (som egentligen är något annat). Men jag tror inte att min bank vill ha min pseudonym eller mina initialer.

De där falska vännerna bland orden kan vara lite svåra att avslöja. Alla som säger att något inte ”funkar” tror nog att det menar att det inte ”fungerar”, men själva verket säger de rent språkligt att det inte ”funktionerar”. En betydelsefull skillnad som det kräver viss insikt i för att förstå. De som säger att de ska ”kolla” något är nog inte medvetna om att det är en slangförkortning av ”kollationera” och inte alls av ”kontrollera”. Dessutom skrev man sedan gammalt ”coll.” på ett protokoll som var collationerat. Vad kollationera är? Det är ett stämma av mot underlaget (förlagan), vilket inte alls betyder att man kontrollerar uppgifter som sådan utan endast att det man skrivit stämmer med det underlag (manus eller liknande) som man har att utgå från.

En klassisk falsk vän bland svenska ord är ”semester” då vi har kontakt med personer som har andra språk som modersmål. Ordet semester finns i åtminstone trettio språk, men det är bara på svenska som det kan betyda ledighet eller resa. I övriga språk betyder semester ett halvår, ett halvt läsår eller en skoltermin. Frågar man en engelsk student när han hans semester börjar kommer det garanterat att uppstå ett missförstånd.

Att handla hos Lidl (145)

Jodå, jag handlar ibland hos Lidl. Varenda gång funderar jag på hur en butik i Sverige kan heta Lidl. Jag saknar en vokal och skulle inte alls fundera över det hela om namnet var ”Lidel”, eller ”Lidal” eller ”Lidol” eller något sådant. Men Lidl?

Företaget grundades 1930 i Tyskland av några personer i en släkt med familjenamnet Schwarz. Ursprungligen var namnet ”Schwarz Lebensmittel-Sortiments-großhandlung“. Numera finns bolaget i över 20 länder i Europa. Grundaren var visserligen Josef Schwarz (avliden 1977), men han hade som kompanjon Ludwig Lidl. Josefs son Dieter, som tog över rörelsen efter fadern, ville korta ned bolagets namn (firma), men insåg att han han inte kunde ändra firman till ”Schwarzmarkt”, vilket ju på tyska betyder ”svart marknad”. Den Ludwig Lidl som varit med som delägare på 1930-talet fanns inte med längre och då tvingades ägarfamiljen att i stället leta upp någon som hette just Ludwig Lidl, vilket man lyckades med. Det finns ca. 500 personer i Tyskland som heter Lidl och tydligen fanns det i varje fall en Ludwig Lidl, vilken inte alls var släkt med den tidigare personen med samma namn. Den Ludwig Lidl som man lyckades finna var en pensionerad lärare, vilken var villig att lämna sitt medgivande till användandet av namnet Lidl för den nätta summan 1 000 mark.

Till historien hör att ”Lidl” är ett folkligt smeknamn på den som heter Ludwig. Alltså Ludwig Ludwig.

Lidl är en av världens största livsmedelskedjor. Bolaget är etablerat i nästan alla länder i Europa. Dock inte i Norge av någon anledning som jag inte förstår. Bolaget planerar att expandera sin verksamhet till USA, Canada, Australien och kanske även Ryssland.

Boris Johnson (146)

Det sägs ju alltid att den som är diplomat ska vara försiktig med sina uttalanden, helt enkelt vara ”diplomatisk”. Det är något som erfarenheten bekräftar. Utifrån det perspektivet undrar man hur det kommer att gå nu när Storbritannien ska leva med Boris Johnson som utrikesminister. Han har ju redan före sitt inträde i regeringen gjort ett dumt konspiratoriskt påhopp när han påpekat att Barack Obama tidigare plockat bort en Churchillbyst från Vita huset och att detta skulle ha sin förklaring i presidentens kenyanska rötter samt förmodade nedärvda hat mot det forna brittiska imperiet. När Hillary Clinton förra gången ställde upp i presidentvalet valde Johnson att karakterisera henne som ”en sadistisk sköterska på ett mentalsjukhus”. Han har också i något sammanhang sagt att enda skälet till att han inte vill vistas i vissa delar av New York City är risken att sammanträffa med Donald Trump. Dessutom har han skrivit en limerick där han skym-

far Turkiets president (”givit sin säd till en get”). Den mannen är en skämtare, men är det lämpligt att ha en utrikesminister som har en sådan repertoar? Sedan länge har han ju betecknats som partiets enfant terrible.

Något som möjligen skulle tala till hans fördel är att han har en byst av idolen Perikles på sitt tjänsterum. Denne atenske statsmannen sades ju vara en orator ”som bar åskan och blixten på sin tunga”. I grekisk historia har han alltid hyllats som den statsman som inledde statsstadens Athens storhetstid. Det är något tilltalande att han har den bysten framme. Det skulle väl ha väckt lite uppmärksamhet om statsminister Ingvar Carlsson hade haft en byst av Platon på sitt tjänsterum. Nu hör det till historien att Boris Johnson är högt utbildad och detta särskilt i grekiska och latin samt grekisk historia. När han var student i Balliol College, Oxford universitet, specialiserade han sig på antiken litteratur och klassisk filosofi. Han tog sin examen med en ”upper second-class degree”, men han var olycklig över att han inte erhöll högsta betyg (”a first”).

Det är trots alla andra tokigheter något tilltalande med en politiker som ändå dristar sig ha en byst av Perikles på sitt tjänsterum. Själv är jag lite förvånad över att det i vårt land inte finns några statyer över Sokrates, Platon och Aristoteles. Jo, i Göteborgs universitets byggnad finns det tre stora byster av dessa filosofer. Men det är allt vad jag vet.

För övrigt är Boris Johnson född i New York och bör då, vad jag förstår, vara både brittisk och amerikansk medborgare. Regeln är ju den att det barn som fötts på amerikanskt territorium med automatik blir amerikansk medborgare.

Vad hette president Harry S. Truman? (147)

Nu är det åter dags för USA att välja en ny president vilket ger viss anledning att se tillbaka på tidigare presidenter. När Roosevelt avled våren 1945 tillträdde vicepresidenten Harry S. Truman. De flesta politiska bedömare ansåg att han var ett svagt kort, men det visade sig i stället att Truman var en energisk och mycket skicklig president åren 1945 – 1953. Han var född redan 1884 och måste alltså ha minnen som vuxen från en tid då det inte fanns bilar och inte heller telefoner. I slutet av första världskriget tjänstgjorde han som reservofficer i Frankrike. Han var kompanichef för ett artilleriförband.

I alla böcker omtalas han som Harry S. Truman. Så skrev han även sitt eget namn. Nu var det dock så märkligt att bokstaven S inte alls var någon förkortning utan bara stod där för sig själv. Hans föräldrar, John Anderson och Martha Ellen Truman kunde inte bestämma sig för vad pojken skulle heta. Efter en månad var familjens läkare dock tvungen att registrera pojkens namn på kommunalkontoret. Föräldrarna hade svårt att bestämma sig och så småningom fick de i varje fall fram namnet ”Harry” efter hans morbror Harrison Young. Men de kunde inte komma överens om det mellersta namnet. Alternativen var namnet på hans morfar Solomon Young eller hans farfar Anderson Shippe Truman. De kom inte överens, men bestämde till slutet att bara registrera bokstaven S som mellannamn utan att ange vad bokstaven stod för. Det kunde uppfattas som en förkortning av både morfaderns och farfaderns namn. David McCullough, som skrev Trumans biografi, noterade att det förekom bland skottar och irländare att man använde sig av en bokstav utan att denna representerade något. Det förekom till och med att en enstaka bokstav användes som tilltalsnamn.

Eftersom bokstaven S i Harry S Trumans namn inte var någon förkortning så behövdes inte någon punkt efter bokstaven. Men presidenten och alla andra skrev namnet med en punkt.

Det kan väl även nämnas att försvarsministern Robert S. McNamara hade bokstaven S i sitt namn. Men den bokstaven stod för namnet ”Strange”. Han berättade en gång att hans flickvän (senare hans hustru) skulle fylla i något formulär och då ange hans namn. Hon ringde och frågade honom vad S stod för. Han svarade ”That is strange” varpå hon sa: ”Yes, but tell me what it stands for!”.

Vad är en tumregel egentligen? (148)

Möjligen vet vi vad en ”tumregel” är. Det är det där som gäller ”ungefär” och som man ska kunna när man gör något praktiskt. Snickrar exempelvis. Däremot går det inte för sig att använda någon tumregel i dömande verksamhet eller när man reparerar bilar. Ordet, eller uttryckssättet, finns i engelskan och i de skandinaviska språken. På engelska är uttryckssättet ”rule of thumb”. Det äldsta belägget är från 1685 då det i en text stod ”Many profest Christians are like to foolish builders, who build by guess, and by rule of thumb.” I svenskan har vi ordet ”tumregel” och i norskan och danskan ”tommelfingerregel”.

I andra språk finns uttryck som kan översättas med ”första regeln”. Det finns i finskans nyrkkisääntö, estniskans rusikareegel, tyskans Faustregel and Pi mal Daumen samt nederländskans vuistregel.

Man tänker sig väl oftast att tumregler används i praktisk verksamhet, men det ska inte uppfattas som ett längdmått. Ett tum är något annat och har inte med tumregel att göra. I mera vetenskapliga sammanhang kan en tumregel vara ”en hygglig approximation” som man kan använda i brist på närmare beräkningar eller liknande.

Ibland får man höra att begreppet kommer från en rättsregel som anger att en man får prygla sin hustru, men bara med ett spö som inte är tjockare än hans tumme. Engelsk lag på Charles II tid angav visserligen att en man får slå sin hustru så länge det rör sig om ”måttlig korrigering”. I denna regel sägs inte något om hur grova spöna fick vara. I USA finns det domstolsavgöranden från Mississippi (1824) och North Carolina (1868 och 1874) som anges att ”den gamla lagen” om tumregel för spön inte gäller. I ett avgörande i North Carolina från 1874 anges mycket tydligt att den gamla tumregeln inte är tillämplig i den delstaten. Där sägs: ”We assume that the old doctrine that a husband had the right to whip his wife, provided that he used a switch no larger than his thumb, is not the law in North Carolina.”

Det är mycket tveksamt om det någonsin varit så att en ”tumregel” anger hur grovt ett spö får vara när mannen pryglar sin hustru. Men även om det är en legend (eller skröna) har den satt sina spår både i brittisk och amerikansk rättstillämpning.

En tjurfäktningstjur dör på 20 minuter (149)

Det finns en hel del märkliga förhållanden kring fenomenet tjurfäktning. En tjur dör i allmänhet efter 20 minuter på arenan. Är det tjurplågeri? En tjur som går till slakt dör kanske efter två minuter vid traditionell slakt. Tjurfäktningstjuren som föds upp i Andalusien får fritt beta på de bästa ängarna i fyra eller fem år. Han tvingas inte stå upptjudrad och äta tråkigt foder. I ställer får han fritt gå omkring i fyra – fem år och lever då under de bästa villkor. Långt bättre än någon vanligt avelstjur i vårt land. Sedan får han visserligen kämpa för sitt liv i 18 minuter längre än vad slakttjuren gör. Fem år av njutning och 18 minuter av plåga till uppenbart nöje för en stor publik. Vilken utilitarist som helst skulle medge att det är ett moraliskt dilemma på något sätt och svaret är från utilitaristisk synpunkt inte given.

Ernest Hemingway skrev utförligt om tjurfäktning i boken ”*Death in the afternoon”*. Det finns naturligtvis andra skildringar om tjurfäktningar och det finns andra sätt att beskriva kampen mellan djur och människa. I andra skildringar har jag lärt mig att antalet insamlade tjuröron väcker ofantlig beundran hos spanjorerna och att det förekommer, dock väldigt sällan, att matadoren kan ”benåda” en tapper tjur och lova honom att få leva vidare. En benådad tjur får leva resten av sitt liv med bästa möjliga omvårdnad och det bästa fodret. Hittills har bara sex tjurar benådats i det moderna Spaniens historia. Det vill säga så länge som det nu gällande tjurfäktningsreglementet har gällt.

År 1937 dödades en av Spaniens mest kända tjurfäktare. Han dödades förstås av tjuren under pågående kamp. Det rör sig ju inte om rituell slakt utan om en kamp mellan det stora djuret och den lilla snabba listiga människan. Efter dödsfallet begravdes tjurfäktaren och tjuren stoppade upp och finns alltjämt att beskåda på ett museum i Spanien. Spanjorerna är annorlunda än vi svenskar.

För ett par veckor sedan stångades den spanske matadoren Victor Barrio (29) till döds av tjuren Lorenzo under en TV-sänd tjurfäktning i Teruel i Spanien. Hans hustru, som var entusiastisk inför all tjurfäktning, befann sig på läktaren och såg händelsen. Tjuren Lorenzo vägde 527 kg.

Victor Barrio tillhörde en mycket känd släkt av matadorer. Hans farfars far, farfar och far var alla matadorer liksom hans bror. Han har även en kusin som är tjurfäktare. Victor Barrio utnämndes till matador för två år sedan.

Nu är det så att matadorer inte omkommer så ofta. Senast de hände var på 1980-talet då två matadorer dödades av tjurarna. Bland dessa var den berömde Francisco Rivera. Men två bandilleros dödades av tjuren 1992. Även den händelsen sändes direkt i spansk TV. Bandilleros är de som ska sätta fast små flaggor på tjurens nacke med hjälp av spjut med hullingar.

Nu är det inte bara matadorer och bandilleros som dödas. Förra veckan omkom en spanjor under tjurrusningen i Valencia.

Vem rakar barberaren? (150)

Det här är en klassisk språkfilosofisk gåta. Svaret är inte enkelt och leder till långa utläggningar om språkligt definierade klasser av ob-

jekt. Språket är ett ofullkomligt instrument, men det enda vi har förutom matematiken.

”I en by bortom bergen är det så att alla män är rakade. Inte någon har skägg. Byn har bara en barberare. Alla män som inte rakar sig själva går till barberaren i byn och blir rakade. Så är det och så har det alltid varit. Då är frågan: Hur rakar barberaren sig? Om han inte tillhör de män som rakar sig själva så går han till barberaren, det är ju han själv och då rakar han sig själv och alltså tillhör han inte gruppen av män som inte rakar sig själv. Vem rakar barberaren?”

Skulle du vilja träffa denne man? (151)

En man som kan beskrivas på följande sätt:

Han är nykterist och vegetarian, sover till 11- eller 12-tiden på dagarna och går och lägger sig vid 4-tiden på morgonen. Som pratar hela tiden och som inte gillar att bli motsagd. Som aldrig levt i någon fast relation med en kvinna. Som älskar sin schäferhund. En man som eventuellt bara har en testikel och varit med i flera år i ett världskrig. En man som inte vill att kvinnor har makeup och som inte tycker om att folk solbadar nakna. Skulle du vilja träffa honom? Hans namn var Adolf Hitler.

Det är en myt att jorden ansågs vara platt (152)

Läser man idéhistoria får man insikter och utsikter. Lite lärdom till och med. Då får man lära sig att det inte alls var så att man före Kopernikus var av uppfattningen att jorden var platt som en pannkaka.

År 1492 seglade Christofer Columbus västerut. Som bekant och upptäckte Nordamerika – även om han trodde det var Indien. Vid den tiden ansåg gemene man att jorden var platt och att människan som skapelsens krona befann sig i mitten på denna platta. Columbus och andra bildade européer visste dock att jorden var rund. Annars hade han nog aldrig givit sig iväg. Dock trodde man fortfarande att vår planet befann sig i mitten av universum och att allt cirkulerade kring jorden. År 1543 påstod den polske astronomen Nicolaus Kopernikus (1473-1543) att jorden var rund och att jorden liksom de andra planeterna i solsystemet cirkulerade kring solen. Kopernikus förstod att hans banbrytande teorier skulle möta motstånd. Det

var först 1543, då han var 70 år, som han övertalades att ge ut en bok i ämnet. Kopernikus bok var inte särdeles hotfull eftersom ståndpunkterna mest framställdes som en teori. Italienaren Galileo Galilei (1564-1642) var matematiker och han ansåg att om man kunde bevisa att om Kopernikus teori stämde, så var alla andra teorier felaktiga. Han hävdade 1632 i boken *”Dialog om de två världssystemen”* att Kopernikus teorier var korrekt. Men redan de gamla grekerna hade uppfattningen att det troligen var så att jorden var rund. Däremot kom de aldrig på att andra planeter och månen liksom jorden kunde kretsa kring solen.

Det är helt enkelt en myt att både lärda och allmänheten var av uppfattningen att jorden var platt. Alla sjöfarare måste ju ha uppmärksammat att öar och fartyg steg upp vid horisonten när avståndet minskade.

Putsa inte Churchills stortå (153)

Det finns en staty av Winston Churchill vid ingången till en av plenisalarna i det brittiska underhuset. En del members of parlament anser att det bringar lycka inför tal och omröstningar att snabbt smeka Churchills fot när de går förbi. Statyn blir liksom blank där framtill på foten. Särskilt på en av stortårna. Nu har parlamentet satt upp en skylt: ”*Do not touch!”*. Det är alltså Storbritannien det. Som inte vill att parlamentsledamöterna ska röra vid den store krigsledarens tå. Det är rörande på något sätt tycker jag.

Vem rev egentligen östblockets murar? (154)

I Dagens Nyheter fanns en läsvärd artikel som handlade om de troliga orsakerna till att det tidigare sovjetiska systemet bröt ihop. Den analys som annars har lämnats av all möjliga kommentatorer har inte varit så klargörande. Spekulationer och historielöshet helt enkelt. Ett vanligt grepp är att säga att det var flera orsaker: USA:s upprustning, utvecklingen i Tjeckoslovakien, Glastnost i Sovjet, Solidaritet i Polen och den dåliga ekonomiska utvecklingen i östblocket. Fel och förenklat enligt min mening. Det är klart att allt det där bidrog och underlättade. Men min tanke är att det ändå var påven Paulus II som genom att välsigna frihetsrörelsen Solidaritet i Gdansk blåste på förändringens vind så mycket att det började blåsa storm. Det var det

polska folkets outsläckliga tro och glädje över att få en egen påve som stärkte Solidaritet så mycket att rörelsen blev omöjlig att kväsa. Det var tron och respekten för påven hos de polska varvsarbetarna som öppnade portarna. Den polske ledaren Gierek kunde inte stå emot den kraft som han så väl kände av. Under ledning av Gorbatjov vågade inte heller ryssarna trycka ned rörelsen. De hade mycket väl kunnat göra det, men de kunde inte överblicka följdverkningarna. Min analys har länge varit att det var påvens ställningstagande för Solidaritet som var den utlösande och avgörande faktorn. Grundbulten helt enkelt. Låt oss tänka på Johannes Paulus II. Påven hade ett möte mot Gorbatjov och det har aldrig blivit känt vad de två samtalade om. Bara det förhållandet att generalsekreteraren i Sovjetunionens kommunistparti reste till Rom för att sammanträffa med påven var vid den den tiden en världssensation.

Något som borde oroa oss mer är att Ryssland aldrig gjort upp med sitt förflutna. Det är märkligt att vi inte i dag har en intensiv debatt om detta förhållande. Det står fortfarande hundratals statyer av Lenin runt om i ryska städer. Det till och med reses nya statyer av Stalin. Lenin ligger fortfarande kvar i mausoleet. Vad är Ryssland för land där diktatorn och massmördaren Lenin fortfarande ligger i ett mausoleum mitt i Moskva och visas upp för allmänheten? Det är mycket hög tid att riva byggnaden på Röda torget och att gräva ned Lenin en gång för alla (i en anonym grav). Ryssland har ännu inte gjort sig av med kommunismen. Putin gjorde sin karriär inom KGB och var också en kort tid chef för KGB:s efterföljare FSB. Ingen har kunnat beskriva den politiska ideologin som Putin kan tänkas ha. Makt och kontroll är i sig inte någon politisk ideologi.

Fidel Castro och kvinnorna (155)

Märkligt nog lever Fidel Castro alltjämt. Hans levnadsöde är märkligt och det finns många frågetecken kring hans liv. Fidel Castros far, en utvandrare från Spanien, levde under tämligen goda ekonomiska förhållanden som plantageägare. De var så goda förhållanden att han kunde kosta på sin utomäktenskapliga son Fidel en lång utbildning vid den jesuitiska internatskolan El Colegio de Belén i Havanna. Att Fidel var utbildad av jesuiter är intressant. Fidel gick ut från skolan 1945 och fortsatte sedan studierna vid universitetet i Havanna. 1950 avlade han en examen i juridik. När han gifte sig fick paret så myck-

et pengar av hans svärfar att de kunde tillbringa tre smekmånader i New York. De vistades då bara i New York.

Känt är även att han år 1940, då han var 14 år, skrev ett brev till president Roosevelt och gratulerade denne till att ha blivit omvald som president. Samtidigt försökte han få presidenten att sända honom en 10-dollarsedel, vilket han inte fick. Själva brevet finns bevarat i det amerikanska riksarkivet.

Hans förnamn betyder ”trogen” på spanska, men det är inte någon egenskap som har utmärkt honom i hans relationer med kvinnor. Han har minst 10 barn och frågan är om han själv vet hur många. När han på 1950-talet frigavs från fängelse fick han tre barn med tre kvinnor inom ett år efter frigivningen. Han har varit gift två gånger och allt om hans privatliv är ”statshemligheter”. Först var han gift med Mirta Diaz-Balart 1949 – 1955 och därefter med sin nuvarande hustru, vars namn och bild hölls hemligt i många år. I varje fall tidigare kallades han El Caballo (”Hingsten) av befolkningen eftersom han var känd (ökänd) för alla sina kvinnor. Det finns flera skildringar av att han hade många helt tillfälliga sexuella kontakter. Det är också välkänt att han vid utlandsbesök förväntade sig att ”få en kvinna för natten”.

Under 37 år bar Fidel Castro endast grön militäruniform. Detta för att markera att han var en militär revolutionär. Först på 1990-talet började han uppträda i mörka kostymer. Som äldre och sjuklig har har då och då uppträtt i träningsdräkter.

Volvo lastvagnar tvingas betala 6,4 miljarder i skadestånd (156)

Leif Johansson, tidigare koncernchef i Volvo, svarar på frågor i en första kommentar till rekordskadeståndet om drygt 6 miljarder kr för lastbilsföretaget. Det budskap han förmedlar i intervjun i DN är att Volvos samarbete med EU-kommissionen fick ned bötesbeloppet och att han själv inte kände till något alls om kartellsamarbete under de 12 år då han var koncernchef. Sammanlagt har lastbilstillverkarna Daimler, DAF, Iveco och Volvo/Renault hittills gått med på att betala drygt 28 miljarder kronor, varav Volvos del ar 6,4 miljarder kr. Det var den 19 juli 2016 som EU-kommissionen informerade om att de nämnde bilföretagen gått med på att betala ”skadestånd”. Det har således inte skett någon rättslig prövning och ”förhandlingarna” med bolaget har pågått i flera år. Men vi som läsare får i själva verket inte veta något om själva kartellbildningen. Det kan ha varit fråga om ko-

ordinerad prissättning, marknadsuppdelning, samarbete vid anbudsgivning och även annat. Om detta håller man tyst. Ett svenskt välrenommerat industriföretag tvingas betala 6,2 miljarder kr utan att allmänheten i Sverige får inblick i vilken verksamhet som förekommit i bolaget. Journalister jagar uppgifter om förtroendevalda inom Svenska kyrkan som åker på utlandsresor för några hundra tusen kr, men tycks inte anstränga sig för att förklara för allmänheten vad som gör att Volvo lastvagnar måste betala 6,4 miljarder kr. Det är märkligt det hela. Beloppet tillfaller EU och delas inte ut till de köpare av lastbilar och bussar som eventuellt har fått betala för mycket.

Nu finns det dock andra mediauppgifter som anger att det rör sig om ”böter” för att lastbilstillverkarna under fjorton år (1997 till 2011), tillsammans med flertalet av sina ”konkurrenter” slutit hemliga avtal om gemensamma prisnivåer för lastbilar, samordnat tidpunkter för införsel av ny, mer miljövänlig avgasrening samt om överföring av kostnaderna för sådan ny teknik på kunderna. Enligt vissa uppgifter klargör EU-beslutet mot lastbilsföretagen att det var tyska lastbilstillverkaren MAN, och inte AB Volvo, som anmälde sig själv till kommissionen för att undkomma skadestånd för egen del. Detta trots att det hela pågått under 14 år. AB Volvo fick en nedsättning av beloppet med 40 procent. SKF har tidigare åkt fast för kartellbrott och fick 2014 20 procent nedsättning till följd av visad samarbetsvilja.

Leif Johansson förklarar också i intervjun att skadeståndsbeloppet hade blivit högre om bolaget inte samarbetet med EU-kommissionen under utredningen. Frågan som inte besvaras är vad beloppet annars hade blivit och vad hade hänt om bolaget helt enkelt nekade till att betala beloppet? Hur hade prövningen då gjorts? Enligt uppgift intar Scania inställningen att man inte gjort något fel, vilket medför att utredningen mot Scania fortsätter.

Volvo lastvagnar (Volvo trucks) lämnar inte någon information om det hela på sin hemsida. Det finns säkert en tanke bakom det.

Scania fortsätter att förneka något kartellsamarbete och bestrider krav på skadestånd. Men bolaget har i sin bokföring reserverat 3,8 miljarder för eventuellt framtida skadestånd, vilket man förklarar med att det är ett krav från revisorerna och att man tillämpar en försiktighetsprincip.

Häxjakten på 1670-talet (157)

Av en viss anledning har jag i kväll fördjupat mig något i vad vi vet om den svenska häxjakten på 1670-talet. Omkring 300 personer avrättades för olika former av trollkonster eller häxeri. Det var som en löpeld som spred sig över landet. Pådrivande var vissa fanatiska präster och ryktena gick från bygd till bygd. Huvudsakligen var det kvinnor som anklagades för att ha fört barn nattetid till Blåkulla där barnen fått träffa Satan. I varje fall unga flickor hade också tvingats eller förletts till att ha samlag med Satan. Barnen kom dock i allmänhet tillbaka till morgonen. Hysterin var så total att inga barn fick sova ensamma i ett rum utan det skulle alltid vara minst en vuxen i deras sovrum. Förutom färderna till Blåkulla så anklagades även kvinnorna för ”att sätta djävlar på andra människor” så att dessa betedde sig märkligt. Ytterligare en anklagelse var att trollkonan med hjälp av trollkattor hade mjölkat andras kor. Något som låg nära till hands att misstänka om korna inte gav någon mjölk. I jämförelse med andra länder var Sverige dock förskonade från det riktigt stora vansinnet. I Tyskland var det tusentals kvinnor som avrättades.

Vill du bli slank som en fransyska? (158)

Vill du bli slank som en fransyska? Franska kvinnor blir nämligen inte tjocka och feta som amerikanskor. Fransyskan *Mireille Guiliano* skrev en bok 2005 som blev en riktig storsäljare bland de kraftiga i USA. En provokativ titel i ett land med fler riktigt feta än något annat land. Titeln var alltså: *Vill du bli slank som en fransyska?* Hon fick fått både ris och ros för boken, som sedan kom på svenska i pocket.

Guiliano är själv bosatt i USA och inte vem som helst utan försäljningsdirektör för champagnen Veuve Clicquot. Och visst, champagne är jättebra om man vill bli smal som en fransyska. Både att sippa ur höga glas och att använda i matlagningen. Fransyskor ser ingen motsättning mellan att äta bröd och choklad och ta ett glas vin – och hålla vikten och hälsan. Ursprunget till boken är Guilianos egen ungdom och ett studieår i USA, när hon gick upp tio kilo. Vid återkomsten till Frankrike mötte hennes pappa på flygplatsen med orden: Du ser ut som en säck potatis. Klart att det satte sina spår.

Och inte rasade kilona med automatik heller i och med att hon landat på fransk mark igen. Trots att Guiliano hävdar att smala fransyskor och feta amerikanskor inte har något med gener att göra, utan enbart med kultur. Familjedoktorn kallades in och den unga Mireille fick skriva matdagbok. Vad åt hon, när och hur? Och det visade sig förstås att hon tagit med sig den amerikanska kulturen hem. Hennes budskap i korthet: Fransyskor får redan under uppväxten lära sig att ta små portioner och inte äta sig riktigt mätta. ”Fina flickor tar inte stora portioner”. Så det skulle alltså vara förklaringen och inte den att genmaterialet skiljer sig mellan amerikanskor och fransyskor. Jag blev fascinerad av boken då jag lade märke till att det på förlagstexten på omslaget stod att den sålt i mer än 700 miljoner exemplar! Om författaren tjänat fem kronor per bok så lär hon kunna ägna resten av livet åt att dricka champagne och äta pyttesmå portioner.

Giuliano har fått kritik för sin bok (och uppföljarna) därför att den ger en mycket stereotyp bild av den franska kvinnan och för att den och senare böcker är slarvigt skrivna. Men vad man inte kommer förbi i all kritik av boken är att den faktiskt har sålt enormt bra. Författaren slutade omedelbart som försäljningschef för Vevuve Clicqout för att bara leva som författare. Uppenbarligen hade hon sålt så bra att det inte fanns anledning att jobba med något annat.

Kritik av Ekobrottsmyndigheten (EBM) (159)

I går skrev professor Erik Nerep och förre justitieministern Laila Freivalds en mycket intressant debattartikel i DN. Temat var: Ekobrottsmyndigheten (EBM) väcker ibland åtal utan att ha satt sig in i de rättsliga och de faktiska förhållandena. Som tydliga och mycket uppmärksammade exempel pekar de på domarna i målet mot Skandia-chefen Pettersson och nu nyligen domen mot ansvariga för HQ-bank. I båda fallen frikändes personerna med förklaring från domstolarnas sida att det åtalet avsåg inte var att anse som brottsligt. Målen avgjordes alltså inte på grund av bristande bevisning rörande det faktiska handlandet utan till och med på det förhållandet att det inte ens kunde vara brottsligt det EBM lade de tilltalade till last. Myndigheten har inte sparat på resurser och har dessutom sett till att få stor publicistisk uppmärksamhet kring åtalen och under de utdragna rättegångarna. Bara kostnaderna för försvarsadvokater i målet för personerna i HQ-bank uppgick till närmare 40 milj. kr.

Nerep och Freivalds skriver till och med så här i debattartikeln:

”Det hade räckt med en halvtimmes samtal med någon som var insatt i de aktuella rättsfrågorna. Efter det borde åklagaren redan på ett tidigt stadium ha förstått att det saknades varje grund för åtal och lagt ned förundersökningen.”

Detta är alltså något som juridikprofessorn och landets tidigare justitieminister går ut med aktivt i en debattartikel.

Det är riktigt allvarligt när en myndighet väcker åtal utan att ordentligt ha tagit reda på om det som misstanken avser är och kan vara brottsligt. Allt som är olämpligt och skadligt är inte brottsligt. Detta borde en åklagarmyndighet ha klart för sig. Frågan är dessutom varför inte ansvariga inom EBM tvingas ta ansvar för felaktig och skadlig myndighetsutövning.

Hjärnan är märkligare än vad vi anar (160)

Kim Peak var mannen som gestaltades i storfilmen *Rainman* av Dustin Hoffman. En savant. En person som minns praktiskt taget allt han hört och läst. Men inte det som han endast sett utan endast det som förekom i skriftlig form. Man har uppskattat att Kim Peak ordagrant kunde återge minst 12 000 böcker. Han läste aldrig om en bok, han vände den bara upp och ned i sin bokhylla som ett tecken på att han läst just den boken. Han var inte överdrivet intelligent om man mätte med traditionella tester. Han hade påtagliga rörelseproblem, men ett fanatiskt intresse av att ta emot och memorera information. Han läste parallellt med båda ögonen. Ett på vänstersidan och det andra ögat på högersidan i boken. En vanlig bok läste han på omkring en timme. Han skrev aldrig något. Det han sa var mest citat och plattityder. Men han visade mänskligheten att savantism är ett klart bevis för att hjärnans kapacitet är nästan oändlig. Vi använder kanske bara en procent av hjärnas kapacitet.

Hitlers mörka privata röst finns bara på en unik inspelning (161)

Det finns bara en inspelning där Hitler talar privat och inofficiellt. Det var när han besökte marskalk Mannerheim på dennes 75-årsdag den 4 juni 1942. Den finländska radion ”glömde” en mikrofon i den järnvägsvagn där Mannerheim och Hitler samtalade över kaffet. Det var närmast en monolog där Hitler berättar för Mannerheim om svå-

righeterna på östfronten. Det är märkligt att inspelningen bevarades och det är också intressant att höra Hitlers ”privata” röst. En ganska mörk röst, intensiv och på något sätt laddad. När man lyssnar på honom förstår man på något sätt att han hade en ovanlig övertalningsförmåga. Monologiserad skulle nog en psykiatriker säga. Ljudfilen kan man lyssna på genom att gå till den finska radions hemsida och söka på ”Hitler”. Den finns också tillgänglig på Youtube. Mannerheim talade utmärkt tyska, men något styltigt kan man säga.

Till arrangörernas stora förvåning anlände Adolf Hitler till Immola flygfält i närheten av Imatra den 4 juni 1942 för att fira Finlands marskalk Mannerheims sjuttiofemårsdag. Han flög dit direkt från Tyskland och resan hade hållits hemlig även för finländarna. Festligheterna blev förlagda till Mannerheims officiella järnvägsvagn därför att den finländska ledningen inte ville att Hitler skulle besöka högkvarteren. Då hade det hela kunnat uppfattas som ett officiellt besök.

Finländska radions (YLE) ljudtekniker Thor Damen hade placerat en stor och väl synlig mikrofon på en hatthylla i närheten av Hitlers och Mannerheims bord. Efter den officiella delen av mötet lyckades han fortsätta att spela in drygt elva minuter av den privata konversationen innan de tyska säkerhetsmännen upptäcker mikrofonkabeln som löpte genom ett fönster och in i en annan vagn, där bandspelaren står. Damen som blev hotad och hårt ansatt fick efter uppståndelsen behålla både livet och bandet, på det villkoret att rullen skulle förseglas och aldrig offentliggöras. Hitler hade nämligen förbjudit alla inspelningar av sina privata samtal. De enda inspelningar som finns är officiella radiotal och tal inför större auditorier. Bandet kom sedan att ligga i YLE:s arkiv i många år. Autenticiteten har ifrågasatts, men det tyska kriminaltekniska laboratoriet har förklarat att det är helt klart en autentisk inspelning. Anledning till att inspelningens äkthet har ifrågasatts är att Hitlers röst är något annorlunda än vad samtida vittnen kan minnas. En förklaring till detta kan vara att Hitler på marskalkens födelsedag drack en del alkohol, vilket han annars ytterst sällan gjorde. Som bekant var Hitler vegetarian och renlevnadsman.

För historievetenskapen innehåller inte den berömda radioinspelningen några nyheter, men för den som vill komma Hitlers person in på livet, till exempel skådespelare, är det givetvis av stort värde att få höra rösten. Analyser av materialet påvisar ett tämligen oskolat språk och det var typiskt att Hitler babblade på i monologform. Dessutom

tog han sig friheten att döpa om Finlands huvudstad till ”Helsinski”, vilket möjligen visar på hans okunnighet. Hans röst är ganska mörk och melodisk, till och med ”mjuk” i tonen.

Mannerheims officiella järnvägsvagn, där mötet ägde rum, finns för övrigt att beskåda på en Shell-mack invid väg nr 12 i Sastamala. Där har den stått uppställd som ett litet turistmuseum sedan 1969.

Myndighetskonvergens (162)

Det är ett stort problem att myndigheter alltför ofta använder sig av standardiserade beslutsmotiveringar i sina beslut. Det finns nog flera förklaringar till detta, men jag har uppfattningen att det beror på att det finns så många lätt tillgängliga mallar i datorerna och att det är alltför enkelt att tillgripa dessa vid avfattningen av beslutsmotiveringarna. Alltför ofta ser man helt intetsägande motiveringar eller sådant som inte ens med god vilja kan kallas för motivering.

Frågan har behandlats av JO vid många tillfällen. Det handlar om kvalitet i beslutsfattandet och även att den som erhåller ett för honom negativt beslut ska ha möjlighet att förstå vilka överväganden som myndigheten har gjort. Beslutsmotiveringen ska också vara sådan att det hjälper den enskilde när denne ska ta ställning till om det är rimligt att överklaga beslutet.

Under 2014 prövade JO ett fall som gällde försäkringskassans beslut att inte ge sjukpenning till en person. JO skrev då bland annat följande.

”När Försäkringskassan fattade sitt grundläggande beslut den 30 november 2012 lämnades en mycket kortfattad motivering till bedömningen att X inte hade rätt till sjukpenning. X:s synpunkter bemöttes enbart genom att man angav att Försäkringskassan hade tagit del av dessa, men att de inte ändrade kassans tidigare ställningstagande. Någon redovisning av synpunkterna eller varför Försäkringskassan inte ansåg att de påverkade kassans bedömning gjordes inte i beslutet.”

Dessutom har Försäkringskassan enligt JO blandat ihop uppgifter som beskriver uppgifterna i själva ärendet med uppgifter som är omständigheter som är avgörande för ärendet och myndighetens beslut:

I Försäkringskassans beslut inleds det sista stycket med följande mening. ”Så som dina besvär beskrivs i läkarintygen ger det inte stöd för att det föreligger sjukdomstillstånd eller att din arbetsförmåga är

nedsatt med minst en fjärdedel på grund av sjukdom." Enligt min mening är denna skrivning snarare en redogörelse för en avgörande omständighet än en beskrivning av ärendet."

Nu hjälper det inte så mycket vad än JO skriver. Det handlar om bristande utbildning och bristande motivering. Det handlar också om att försöka få beslutsfattare att förhålla sig objektivt till den information som lämnas. Det finns ännu inte något bra ord på svenska språket för den "myndighetskonvergens" som beslutsfattare alltför ofta drabbas av. Myndighetsbeteende är ett för neutralt begrepp. Maktmissbruk är ett för starkt uttryck. Det rör sig om psykologisk anpassning till vad personen i fråga uppfattar som myndighetens vilja och intresse.

Badade fotografen Lee Miller verkligen i Hitlers badkar? (163)

Det mest kända fotot av fotografen Lee Miller är ett där hon själv badar i Hitlers badkar. Hon har visserligen inte tagit bilden själv, det har hennes medarbetare och älskare gjort. I slutveckorna under andra världskriget fick de tips om möjligheten att övernatta i en lägenhet som Hitler tidigare disponerat. Då kom de på att de skulle ta foton av varandra när de badade i Hitlers badkar. Fotot har vistats på Millesgården på Lidingö. Lee Miller har spridit ut uppgifter att det verkligen var Hitlers lägenhet och badkar. De satte upp ett foto på badkarskanten och sedan älskade de i sängen och intalade sig själva att där hade just Adolf och Eva rullat runt. Men är det verkligen sant? Det är svårt att kontrollera en sådan uppgift eftersom det är känt att Hitler, liksom många diktatorer, valde att övernatta på olika adresser och att det i praktiken är omöjligt att veta i vilka badkar han verkligen badade. Tänk om det är fejk alltihop? Tänk om de bara fick tillgång till en elegant lägenhet i det område som de amerikanska trupperna ockuperat och sedan hittat på alltihop? Fotot är bra, men har inte samma värde om det nu inte var ett badkar där Hitler badat. Då har fotot egentligen inte något konstnärligt värde alls. Risken för falsarium är inte obefintlig.

Det är 207 år sedan vi förlorade Finland (164)

Det är 207 år sedan Finland förlorades. Det var de sex finländska länen som avskiljdes från Sverige och bildade ett nytt storfurstendöme.

Finland hade då varit en del av det svenska riket i mer än 600 år, vilket inte brukar poängteras av läroboksförfattare. Finland blev inte en del av Ryssland, som många har fått för sig, men styrdes av den ryske tsaren som var statschef. Finland var ett ryskt storfurstendöme. Den gamla svenska lagstiftningen behöll man, den blev alltså finländsk. ”Huvudstaden” flyttades från Åbo till Helsingfors. Banden med Sverige formaliserades, men behölls. Åland ingick i det nya storfurstendömet trots att ögruppen hade helt svenska befolkning. Finländarna blev aldrig ryska medborgare, vilket aldrig nog kan framhållas. Det gäller att lära sig sin historia. I dag spekuleras det hej vilt om vad som hade skett om de finländska länen inte avskilts från det svenska riket. Tvåspråkiga hade vi aldrig blivit och finskan hade kanske trängts tillbaka, det är möjligt. Men att Sverige och Finland hör ihop på ett alldeles särskilt sätt känner vi alla. Men det är enligt min mening så att finländarna känner mer samhörighet med Sverige än vad vi känner med finländarna. Det finns fler förklaringar till detta förhållande, men man måste var medveten om skillnaden. Från svensk horisont måste vi vara mera uppmärksammade på vad som händer i våra nordiska grannländer.

Första lektionen i den juridiska bevisteorin (165)

Två jurister sitter en vacker sommardag i en järnvägsvagn och tittar ut över det pastorala svenska landskapet som rusar förbi. Solen skiner och det är så vackert som det bara är några få dagar varje år. I en beteshage går en flock får. Den ene juristen säger då till den andre: Tänk så vackert det är. Det är så vackert att se nyklippta får som betar i en ljuvligt vacker svensk hage. Den andre fäller som svar på detta följande kommentar: Det där vet vi inte så mycket om. Det enda vi vet är att fåren förefaller nyklippta på den sida som de vänder mot vårt tåg. (Sens moral: Vi ska bara tro oss veta det som vi ser och inte något annat).

Hitlertyskland inledde kriget… eller? (166)

Snart är det 77 år sedan andra världskriget inleddes genom Tysklands anfall mot polska Westerplatte (en halvö i Gdansk). Så har det stått i alla historieböcker som vi läst i skolan. Vad man inte har bemödat sig om att lära ut är att Sovjet då redan ingått en pakt med Tyskland

om att dela Polen mellan de två länderna. Sovjet väntade visserligen därefter två veckor innan de sovjetiska förbanden gick in i Polen. Lite sent tyckte tyskarna som alltså ”fick göra grovjobbet”. Sedan samlade ryssarna in ett stort antal polska officerarna i krigsfångläger västra Ryssland. Sammanlagt mördades 21 857 polska officerare i krigsfångläger i västra Ryssland redan våren 1940. Uppgifterna kommer direkt från en ryska säkerhetstjänsten NKVD (tidigare beteckning på KGB). Det är att märka att detta hände långt före det tyska angreppet mot Sovjet och utan att Sovjet på minsta vis var hotat av Polen. De två länderna hade visserligen 1919 – 1921 utkämpat ett blodigt krig, 1939 saknade Polen helt kapacitet att med framgång anfalla Sovjet. Det andra polsk-sovjetiska kriget, som det har kallats, pågick endast 21 september – 6 oktober 1939. Det var inte så omfattande i jämförelse med polackernas krig mot tyskarna.

Enligt Sovjetunionens egna uppgifter förlorade landet 1 173 soldater (döda), 2 002 sårade och 302 försvunna. Sovjetunionen förlorade också 17 stridsvagnar, 6 flygplan, 6 kanoner och granatkastare och 36 bilar. Enligt polska uppgifter förlorade Röda armén omkring 2 500 man, 150 ”pansarbilar” och 20 flygplan. Polens förluster uppgick till 3 500 döda, 20 000 försvunna och 454 700 krigsfångar. Ryssarna har påstått att de erövrade 900 kanoner och 300 flygplan från polackerna. I själva verket var det nog så att en stor de av de polska flygplanen bombades sönder när de stod på de polska flygfälten. Märk att nästan en halv miljon man gav sig som fångar till ryssarna. Ett krig som är praktiskt taget okänt för oss i Sverige. Det skulle vara intressant att ta reda på hur detta ”krig i kriget” egentligen skildrades i svenska tidningar på den tiden.

Ska man undvika smör eller inte? (167)

Rut Mikaelsson blev nästan 110 år gammal och hon var den äldsta i Sverige födda personen när hon avled för några år sedan. Hon levde under tre århundraden och under två världskrig, två sekelskiften och fyra svenska kungar. Rut Mikaelsson var den ende kvarvarande personen född på 1800-talet. Nu har hon somnat in på äldreboendet Åseborg i Åsele. – Skratta mycket men ät inget smör, var hennes motto för ett långt liv. Frågan är om man ska tro henne. Skratta ska man göra (på rätt plats och i rätt sällskap…). Men en och annan smarrig ostmacka med smör kan väl inte skada? Sedan är frågan om

man vill överleva fyra kungar och tre sekel. Jag minns att tidningarna skrev om en man på Cuba som levt väldigt länge. Hans förklaring till den höga åldern var att han alltid var vänlig mot andra och aldrig svurit. Möjligen berodde hans vigör på att han arbetat på sockerfälten fram till nästan 100 års ålder. Eller också var det så att hans goda hälsa gjorde det möjligt för honom att arbeta så länge.

För några år sedan dog världens då äldste man, som blev 113 år gammal. Han levde sitt liv i Brighton och han hette Henry Allingham. Avled i sömnen enligt uppgift från vårdhemmet. En gång tillfrågades han hur det kom sig att han hade blivit så gammal. Hans svar: ”Cigaretter, whisky och vilda, vilda kvinnor – och sinne för humor”. Om man vill kan man tro att han har rätt. Ett gott skratt förlänger livet och det till och med mer än både cigaretter och whisky. Och så det där med ”vilda, vilda kvinnor”. Jag anar vad han menar och då kanske han hade rätt.

25 år sedan den berömda picknicken (168)

Nu är det 25 år sedan den där berömda picknicken (pique-nique) på gränsen mellan Ungern och Österrike ägde rum. Den som på något sätt medförde att gränsvakterna tittade åt ett annat håll och så började folk strömma över gränsen – mer eller mindre promenera över till Österrike i stället för att ”fly till väst” som man gjort tidigare om man vågat. En historisk dag. Början till det som ledde till Berlinmurens fall och fallet för de totalitära regimerna i Östeuropa (dock ej Vitryssland) och en viss uppluckring trots allt i Ryssland. Picknicks (picknickar) kan vara både trevliga och politiskt användbara. För övrigt ett trevligt franskt ord som ingen egentligen kan förklara innebörden av. Närmast ”ta med några små grejor”. En förklaring är en viss utbredd vana eller ovana på 1700-talet att restauranggäster tog med sig sitt eget favoritvin till restaurangen. Något som är strängeligen förbjudet i Sverige. Men alla andra former av picknicks är ju tillåtna i vårt kungarike. För övrigt behöver man inte alltid nicka till en pick. Lek med ord kan ge märkliga utslag.

Hon tittade på honom med hönseblikk (169)

Som jag redan nämnt så gottar jag mig just i en norsk krimi. Egentligen gillar jag inte deckare, men en norsk en går an ibland. Jag läser

den för det hejdlöst roliga språket som våra kusiner i dalgångarna därborta håller sig med. I morse läste jag: ”Hon tittade på honom med den där *hönseblikken*”. Bör väl översättas med: Hon såg trånande på honom eller alternativ: Hon hade sängkammarblicken när hon tittade på honom. Hönseblikk… skrattkonvulsionerna kom hejdlöst över mig. Det är bara norske jenter som har hönseblikk. Vad har guttarna då? Tuppblikk? Inte vet jag. Får väl läsa vidare i kväll eller åka över till den där storbyen där borta som heter Oslo. För övrigt att det lättsamma smeknamnet på staden "*Tigerstaden*". Första litterära belägg är från dikten *Godt mot* (1870) av Bjørnstjerne Bjørnson. Det var ursprungligen menat att beskriva Oslo som en särdeles farlig stad, men namnet uppfattas i dag endast som något positivt. För en del år sedan utplacerades en rad statyer med tigrar runt om i Oslo. Bland annat på Fridtjof Nansens plass framför Oslo rådhus och en stor bronsstaty av en tiger restes på Jernbanetorget framför Oslo Sentralstasjon.

Dödsfalls-sekatör (170)

En sekatör (av latinets secare, skära) eller trädgårdssax är en stark sax med ett enda skärande blad vars egg slipats i bågform. Den används till exempel för att klippa av mindre grenar. Radioprogrammet ”God morgon” avslöjade att det på landets fängelser finns ”dödsfalls-sektörer”. Något som tydligen har anskaffats av fängelserna och häktena för att, ja just det, för att snabbt och effektivt klippa av repet eller tygremsor eller annat som använts av någon förtvivlad intagen som vill lämna jordelivet. Dödsfall-sektör? Bara ordet och dess användning borde leda till en omvärdering av den svenska kriminalvården. Att ordet används inom vården har inte förnekats av kriminalvården. Även ordet ”hängningssekatör” används tydligen. På Norrtäljeanstalten har det hängt en ”hängningssekatör” på anslagstavlan i personalrummet.

Konsten att sprätta upp en bok (171)

I förra veckan var jag på det där stora och intressanta antikvariatet här i landsortsstaden. Inga låga priser och väldigt mycket skräplitteratur. Men ett och annat kan man ändå hitta. Jag hittade en bok av Ingemar Hedenius från 1977. Ouppsprättad. Måste vara en av de sis-

ta titlar i vårt lands som trycktes (av Bonniers) som ”häftad”, vilket innebär att läsaren själv måste sprätta upp arken. Undrar vilken titel som var den sista som gavs ut utan att vara skuren.

Det är en viss speciell känsla att sprätta upp en bok. Att stryka handen över den nysprättade sidan och veta att inte någon har läst texten och att den ligger där som den kommer från tryckeriet. Man behöver en bra pappersskniv (finns dom att köpa i dataåldern?). På morgonen efter inköpet sprättade jag boken med en förskärare. Kändes fel och något vulgärt. Det tog 10 minuter. Det finns olika sätt att sprätta en bok på, minsann. Antingen sprättar man hela på en gång – så är det gjort. Eller också sprättar man bara den sida som man omedelbart tänker läsa och så håller man på så där… sida för sida. Den sanne läsaren och bokälskaren väljer kanske att sprätta sida för sida. Den rationelle och smått maniske väljer nog att sprätta allt på en gång. Den som vägrar att ha ouppsprättade böcker i sin bokhylla sprättar förstås hela på en gång. Sedan finns ju nog mellanvarianten också; att sprätta några kapitel framåt och sedan vänta tills man kommer dit där det krävs nytt sprättande. Sprättandet är hur som helst något av en konst. En enkel sådan. Inte i klass med matlagning och ”konsten att stryka en skjorta på fyra minuter” eller något sådant. Men fullt i klass med konsten att klippa en gräsmatta så att det blir fina mönster och symmetriska mönster. Det ska det nämligen vara i en trädgård. Undrar hur mönstret blir med de där robotgräsklipparna.

Vidhängande äventyr (172)

Under tidens lopp är det rätt många som omkommit när de försökt bestiga Mount Everest och Mont Blanc och andra toppar. De har sökt äventyret, vilket dock slutat i tragedi. De har försökt att nå det som varit svårt eller nästan omöjligt att nå. Ett äventyr för äventyrets egen skull kan man säga. Shakespeare har på ett ställe sagt ”Blott det som än ej är till”. Det som lockar är det som ännu inte finns eller det som är nästan ouppnåeligt. Den första färden till månen kan ifrågasättas ur forskningssynpunkt. Det hade varit möjligt att komma dit med vetenskapliga instrument utan att två människor hade behövt åka med.

Man kan till en början göra en distinktion mellan äventyr för dess egen skull, äventyret i sig så att säga, och det Kant kallade för ”vidhängande äventyr” i sin kända utredning om det sköna. Om någon

bestiger ett alptopp bara för nöjets och farans skull är det ett renodlat äventyr. Men om någon anser sig tvungen att ta sig upp på en svår alptopp för att där placera ut vetenskapliga instrument eller en radiosändare är själva äventyret något som han helst skulle vilja slippa, men ändå måste klara av. I båda fall vill personen förmodligen minimera riskerna, men det verklige äventyraren vill ändå att det ska vara så spännande och farofyllt att han får adrenalinkickar och tillräckligt med skrytvärde för framtida berättelser. Men vilken form av äventyr ska man beundra mest? Finns det ett särskilt etiskt värde vid ”verkliga äventyr” än sådana som är nödvändiga passager för att nå ett annat syfte än själva upplevelsen? Jag ifrågasätter om det kan förhålla sig så. Efter kalabaliken i Bender ska Karl XII ha sagt: ”*Som lek var det för mycket, som allvar för litet”*. Någon form av äventyr var det tydligen. Är det etiskt mer högstående att klara av en världsomsegling som man själv valt än att tvingas att som nödställd färdas i livbåt i flera veckor utan att veta om man kommer att bli räddad. Den förste som seglade jorden runt ensam, *Joshua Slocum*, färdades i en nio meter lång båt medan tre amerikanska flygare som nödlandat under kriget i Stilla havet färdades i 34 dygn i en liten gummiflotte utan sötvatten och proviant. Efter Bounty-myteriet tvingades kaptenen *William Bligh* att under tre månader färdas i en liten öppen båt till dess han slutligen hamnade på ön Timor. Ett stort äventyr för Bligh förstås. Men var det ett större äventyr än Slocums omskrivna seglats jorden runt?

Den kontinentalfilosofiska språkstilen (173)

En för mig helt okänd professor i konstvetenskap (Gunnar Berefelt) har avlidit vid hög ålder och jag läste minnesorden över honom i DN. Dessa är skrivna av en annan professor. I minnesorden noteras nogsamt att den avlidne, som blev professor redan i unga år, skrev koncentrerade texter om estetiska frågor ”på ett språk som är klart som vatten”. Vidare skriver den som fört pennan: ”*Han hade en stark aversion mot den alltmer dominerade kontinentalfilosofins komplicerade språkstil”*. Detta är intressant. Detta att en konstvetare invänt mot förändringar över tiden i det vetenskapliga språket. Förändringar som jag förmodar har kommit successivt och till och med smygande. Ordet ”flummigt” bör man nog avstå från att använda, men möjligen kan man säga att det mångtydiga och mångordiga

språket förlorar i precision, klarhet och spänst. Det vetenskapliga språket bör med nödvändighet präglas av den vetenskap som skildras och kravet på precision. Det naturvetenskapliga språket är annorlunda än litteraturvetenskapens och juridikens. Förutom logikens och matematikens språk har vi få knivskarpa symbolspråk, men ett mycket stor flora av fackspråk. Att bara tillägna sig terminologin i en vetenskap tar ofta betydande tid, men är nödvändig för att kunna tillgodogöra sig vad fackmän (kvinnor) skriver om. Jag när en liten förhoppning att den avlidne professorn fann tid att i skrift utveckla sin aversion mot den kontinentalfilosofiska språkstilen. Den är onekligen annorlunda mot det sätt som vetenskapsmän skrev för 75 år sedan, men den har både förtjänster och begränsningar. Det fina är att det finns utrymme att variera sitt språk alltefter situationen och behovet.

Publicering i Norge av namn på tilltalade (174)

I Norge har det nu utbrutit en diskussion bland jurister och journalister om det är tillåtet att lämna ut namn på personer som har frikänts från brott. Det rör sig om tre män som stått åtalade för våldtäkt, men har gått fria genom en dom i lagmansrätten (hovrätten). De friades av fyra av sju domare. Man kan alltså säga att det tydligen var nära att det skulle ha dömts till ansvar. I gärningsbeskrivningen hade åklagaren påstått att de tillsammans under en hel natt förgripit sig sexuellt mot en flicka. Hon tillerkändes även skadestånd i målet.

Efter det att den frikännande domen avkunnats har den utsatta flickan lagt ut foton och namn på de tre männen på sociala medier. Hon har återgivit sin berättelse och lämnat uppgifter om domen samt även uppgifter ur domen. Det har nu uppstått en diskussion om offentliggörandet av namnen i sig är brottsligt eller om det bara är olämpligt. Flickans målsägandebiträde (advokat) uppger att flickan har velat ge till känna vad hon minns av det hela och sina egna känslor och reaktioner. Hennes syfte har inte varit att hänga ut de tre männen. Samtidigt påpekar hon att domen är offentlig och kan läsas av var och en som är intresserad. Frågan är om motsvarande handlande i Sverige skulle vara brottslig handling såsom förtal. Flickan själv hävdar att hon endast har återgivit sin egen berättelse sam de uppgifter som finns tillgängliga i den offentliga domen. Dock har hon valt att lägga ut uppgift om namnen och även foton.

Olämpliga förnamn (175)

Förr i tiden hade prästerna en annan ställning i församlingarna än i dag. Prästerna hade bland annat till uppgift att försöka kontrollera att föräldrar inte hittade på alltför tokiga namn till sina nyfödda. Det var tydligen rätt vanligt att prästerna helt enkelt sa att ett visst namn fick inte föräldrarna använda som dopnamn och så bestämdes det. Förmodligen var det många föräldrar som helt enkelt följde det som prästen bestämde. På 1930-talet var det en präst som skrev en del om olämpliga namn och det är av visst intresse att ta del av vad han skrev.

Som ett avskräckande exempel på hur tokigt det kan bli om man ger ett barn för många namn omtalade han att det i Finland hade funnits en konteramiral som hette Ernst Gustaf Fredrik Vilhelm Julius Caesar Althos Porthos Aramis Romulus Remus Thitz. Han levde 1825 – 1899. Man får väl hoppas att han höll fast vid ett av namnen som tilltalsnamn. Kungligheter och andra ståndspersoner tillåter sig ofta att ge många namn, medan vanligt folk förväntas att begränsa sig till två eller tre. Det finns exempel på tronföljare i Europa som har haft tolv förnamn. Som exempel på direkt olämpliga namn anger prästmannen namn som faktiskt har förekommit i Sverige. Sådana är Closetta, Superfina samt även flickor som har hetat Bresilia, Veranda, Moster, Dusina, Femtona, Juvelia, Kristalia och till och Majmaj. Prästen berättar att en annan präst vägrat att döpa en flicka till Hosianna med motiveringen att det i Bibeln står ”Hosianna, Davids son”!

Fortfarande förekommer det en del lite märkliga namn. I Sverige finns det nu över 500 pojkar och män som har namnet ”Lillebror” som ett av sina förnamn och det finns över 300 kvinnor som har namnet ”Syster”.

Märklig minnesförmåga (176)

Förr i tiden var det en viss status med att kunna memorera långa texter. Elever övades i konsten att minnas långa textstycken. Psalmverser var populära hos lärarna. Några få elever lyckades lära sig långa dikter utantill. Vissa kunde till och med utantill läsa upp Vergilius Eneid och Horatius dikter på originalspråket. Några lärde sig Bibeln så noga att de kunde ange var i skriften ett visst bibelspråk kunde

återfinnas. Läraren i recitation vid universitetet i Helsingfors (professor Ilmari Räsänen) framförde på sin tid under sina recitationskvällar Shakespeares drama Macbeth utantill. Själva framförandet tog tre timmar.

Det finns många berättelser från den gamla tiden om män som var giganter när det gällde minnesförmåga. Hur sanna berättelserna är kan man ju fråga sig eftersom det ansågs mycket beundransvärt att ha exceptionellt minne. Filosofen Seneca sägs ha kunnat upprepa 2 000 osammanhängande ord efter att ha hört dessa endast en gång. Hans vän Marcus Porcius Cato sade att han aldrig glömde ett ord som han uttalat i ett tal som han hållit. Plinius omtalade att Kyros kunde nämna alla Atens invånare vid namn. Finländaren Elias Lönnroth kunde redan som sjuåring både stora och lilla katekesen utantill samt ytterligare en andlig bok, vilka tre böcker var de enda böcker som fanns i hans barndomshem – förutom Bibeln. Det sägs att Napoleon hade ett utomordentligt minne och dessutom hade övat upp olika minnestekniker. Han ska ha kommit ihåg namnet på alla officerare och högre tjänstemän som han sammanträffat med. Han kom i håg namnet och utseende på alla större befästningar i hela Europa med uppgift om antal kanoner som fanns på dem. Vidare hade han memorerat alla viktigare vägkorsningar i hela Frankrike.

Den italienske kardinalen Giuseppe Mezzofanti (1774 - 1849) uppges ha haft ett exceptionellt språkminne. Vid 22 års ålder blev han professor i arabiska och som äldre hade han någorlunda goda kunskaper i närmare 60 språk. Ett liknande underbarn var Giovanni Pico della Mirandola (1463 - 1494), vilken enligt legenden som 18-åring talade 34 olika språk. Redan som barn kunde han utantill flera sidor ur vilken bok som helst bara han hört sidorna läsas upp för honom tre gånger. Han ska ha kunnat minnas tusen namn som lästs upp för honom vid ett enda tillfälle. Som 20-åring försvarade han i Rom vid en offentlig disputation en avhandling om 1 400 teser i ett flertal vetenskaper. Det finns i historien ett antal berättelser om andra s.k. savanter som haft förbluffande minnesförmåga. Florentinaren Magliabecchi kom ihåg innehållet i alla böcker han hade läst och kunde därtill säga på vilken sida varje ställe kunde återfinnas.

Gamla egendomliga talesätt (177)

I alla språk förekommer det till synes egendomliga uttryck som är standardiserade uttryckssätt. Ofta vet man inte varifrån de kommer, men ändå är de stående inslag i vårt språk. De är klichéliknande och ofta sägs det att man om möjligt ska avstå från att använda dem i litterära sammanhang. Som en allmän regel för svensk stilistik kan man säga att stereotypa fraser och ordvändningar bör användas med stor försiktighet. Här är några talande exempel på sådana fraser.

När någon säger *”kväva i sin linda”* är det inte frågan om något barnamord i bibeln. I finlandssvenskan, särskilt i österbottniska, heter ”träda” (obrukad åker) just ”linda” och att då kväva något i ”sin linda” betyder närmast att ”kväva ogräs” på den mark som är i linda. Det var något man gjorde för att det inte skulle bli för mycket ogräs under den tid då åkern låg i träda (linda).

Det stående uttrycket *”när det kommer till kritan”* har en intressant och märklig förklaring. I gamla tider var det ganska ont om socker, som dessutom var en dyrbar vara. Karameller tillverkades därför så att det på en liten pinne sattes fast en kritbit som doppades ned i en sockersmet, så att sockret sedan stelnade runt kritan. Då barnen sög på karamellen så dröjde det förstås inte så länge förrän den goda söta smaken försvann och barnet kom just ”till kritan”, som ska uppfattas att man kommer till något allvarligt efter att det att först varit något njutningsfullt.

Uppmaningen att man ska *”hålla sig i skinnet”* är svårt att förstå. Detta underliga talesätt kommer ur den hedniska föreställningen, att en del människor kunde ”skifta hamn”, som det hette. Personen antogs kunna avlägga sin mänskliga skepnad och ta på sig ett djurs skepnad (skinn). Därvid ansågs att den mänskliga behärskningen försvann och ersattes av djurisk vildhet.

Ett par andra från hednisk tid härstammande talesätt är *”att vara ute i ogjort väder”* och *”vara sin far upp i dagen”*. I forntiden trodde man nämligen att somliga personer genom trollkonster kunde åstadkomma det väder de helst ville ha för stunden. De ”gjorde då väder”. När man därför i något sammanhang inte inväntat rätt stund på det sätt man borde ha gjort så sa man att ”vädret var ogjort”. Eller ”han var ute i ogjort väder”. ”Sin far upp i dagen” används ju för att omtala att någon är så lik sin far, att man knappast kan se skillnad på far och son. Talesättet lydde ursprungligen ”han är sin far uppedagad”. Det sista ordet har betytt ”överraskad av dagen uppe på jordens yta” och användes om dvärgar, gastar och andra underjordiska väsen,

som visade sig bland människor nattetid, men förvandlades till stenar om de dröjde sig kvar till solens uppgång. Talesättet har alltså från början endast kunnat användas för att ange likheten med en redan död person (som fanns under jorden).

De första passgångarna bland hästar (178)

Det är en självklarhet att forskningen ska vara fri. Det står jag för. Men vid närmare eftertanke undrar jag hur omdömet hos forskarna egentligen ser ut. Man kan ju inte rimligen forska om allt möjligt på det allmännas bekostnad. Någon form av vett och sans måste det ju vara. Det måste finnas ett rimligt syfte med forskningen. Jag tänker sökt och osökt på lustigheterna kring påstådd forskning om ”flugans gång på rullgardinen”.

I dag kom nyheten att forskare i Storbritannien undersökt benrester från 90 hästar och kommit fram till att egenskapen att vara passgångare beror på en genmutation på 800-talet, vilket skulle vara förklaringen till att de flesta islandshästar är passgångare (töltar). Tölt är passgång med ett svävmoment. Tidigare har man känt till att alla passgångare, på engelska, *pacer,* är av samma ras som travare (eng. trotter) och härstammar ifrån en quartermärr som betäcktes av ett engelskt fullblod. Nu har tydligen forskningen kommit fram till att det var en genmutation som skedde just där. Då är frågan på vilket sätt som denna forskning har bidragit till mänsklighetens utveckling. Jag vill i sammanhanget påpeka att filosofen och matematikern George Bole (1815 - 1864) var den som utvecklade den matematiska logiken så att det lade grunden för Boles algebra, vilket är grunden för all modern databehandling i datorer. Men det visste ju inte Bole själv när han teoretiserade.

Hur mycket väger Eiffeltornet? (179)

I en knep och knåp-bok från 1940-talet ställdes följande fråga och det visades därefter att mycket få kunde räkna fram det rätta svaret. Frågan är egentligen vad som är svårt med frågan.

Eiffeltornet är 300 m högt och väger 7 miljoner kg (uppgifterna är ungefärliga). En person bestämmer sig för att bygga en exakt kopia i samma material (samma specifika vikt), men kopian ska endast vara 30 cm hög. Hur mycket kommer den lilla modellen att väga?

Det intressanta i det hela är frågan hur det kommer sig att så få kan räkna fram svaret. Att uppgiften är svår utvisar någon form av fundamental brist i skolornas undervisning. Jag gissar nämligen att även lärare har problem med att räkna fram vikten på modellen. Det är tillåtet att använda sig av miniräknare. Man behöver inte ha läst teoretisk fysik för att kunna räkna fram svaret. Men man behöver kunna något annat.

Jag kan väl tillägga att frågan är förenklad och renodlad. Eiffeltornet består av 18 038 stålbalkar (element), var ursprungligen 312 m högt och anses väga 7 300 ton. Konstruktionen hålls ihop av ca. 2 500 000 bultar. Varje gång som man målar om tornet går det åt 60 ton färg. Det var ett franskt stålverk som levererade stålbalkarna (elementen), men det var underleverantören Borgviks bruk i Värmland som levererade alla bultarna (nitarna).

Men frågan var hur mycket modellen på 30 cm kommer att väga.

Många märkliga idiom (180)

Från medeltiden kommer talesättet ”det kan jag ta gift på”. Man trodde ju under medeltiden, att om någon valde att ta gift för att bevisa sin oskuld så skadade inte giftet honom om han var oskyldig.

Att ”bryta staven” över någon i betydelsen ”att förkasta” är ett annat talesätt med rötter i äldre tiders rättskipning. Man brukade nämligen alltid bryta sönder en stav över huvudet på en dödsdömd.

Att man ibland säger ”att det osar bränt” eller att ”det osar bränt horn” i betydelsen att det är ”fara å färde” kommer med största sannolikhet av att man förr i tiden använde bränning av horn som desinfektionsmedel mot pest. Kom man till en plats, där den starka och obehagliga lukten av bränt horn kändes, skyndade man sig gärna bort.

”Avsked på grått papper” innebär ju att man tvingas lämna en anställning på mindre hedersamt sätt. Förr var detta bokstavligen riktigt eftersom soldater som misskött sig i tjänsten fick sitt avskedsbetyg skrivet på grått papper. Hur det pappret såg ut och när bruket upphörde har jag inte lyckats ta reda på.

Ofta tala vi om ”den röda tråden” i något eller att något som en röd tråd genomgår något. Detta talesätt är lånat från engelskan, där det syftar på den röda tråd som fanns i örlogsflottans tågvirke. Detta för att försvåra stölder eftersom tågvirke med en röd tråd inte kunde

användas av annan än den brittiska kronan. Även uttrycket ”blåstrumpa” om en litterär eller lärd dam är ursprungligen engelskt. På 1700-talet fanns det nämligen i England vittra och lärda damklubbar vars medlemmar bar blå strumpor (jämför vårt begrepp ”rödstrumpa”).

Orsaken till att en del uttryckssätt förefaller ganska underliga kan vara, att ett huvudord förekommer i annan betydelse än det har nu för tiden och därför inte alls passar in i sammanhanget. ”Att bringa något på tapeten” har ingenting med väggbeklädnad att göra, trots att det kan låta så. ”Tapet” betydde nämligen förr även den gröna bok, som låg på rådsbordet. Här lades sådana handlingar som senare skulle bli föremål för överläggning av rådet eller i domstolen.

När tyska språket försvann och inte kom tillbaka (181)

Det är ju väl känt att det skedde en dramatisk ändring av det tyska språkets ställning i vårt land 1945. Fram till dess (och några år till) kunde alla studenter och i praktiken många med realskoleexamen en hygglig tyska. Det var det första främmande språket i våra skolor. Sedan kom det fruktansvärda kriget och tyskan försvann nästan helt från de svenska skolorna. Nu var det engelska och franska som gällde. Eleverna gjorde vad de kunde för att komma bort från tyskan och de som läste gjorde det inte med någon entusiasm. Intresset var inriktat på USA, vilket gällde både politik, nyhetsflöde, film, musik och litteratur. Tyskland hade försvunnit bort och har egentligen aldrig återkommit. Något lite är Tyskland tillbaka därför att Berlin har blivit ett populärt resmål.

Tyskan är betydligt lättare att lära sig för en svensk än engelskan. Omkring 30 procent av orden i svenskan är mer eller mindre rena låneord från tyskan (eller plattyskan). I det svenska näringslivet är tyskan en klar bristvara. Runt 900 tyska företag är verksamma i Sverige och cirka 1 300 svenska företag är etablerade i Tyskland. Ralph Tischer, Tysk-svenska handelskammarens vd, uppgav att det tyska språket är efterfrågat på alla nivåer, också på högsta ledningsnivå i företagen. Tyska ger oss uppenbara fördelar inom handel, forskning och på arbetsmarknaden både på nationell och på individnivå. Man brukar säga att tyskan blir enklare och enklare att lära sig ju mer man kommer in i språket. Engelskan är tvärtom med sina många synonymer. Ex-diplomaten och författaren Ingmar Karlsson sträckte sig så

långt som till att hävda att: ”*Tyska är en nyckel till Europa och inte ett främmande språk”*. En inställning som är okontroversiell i övriga Europa där tyska kommer på andra plats efter engelska och franska först på den tredje, men en inställning som få svenskar delar. Här är det dags att tänka om i vårt land. Det är dessutom förunderligt att Sveriges Radio i år har lagt ned utlandssändningarna på tyska, vilka man sänt ända sedan 1930-talet. Sändningar som tyskar kunnat lyssna till över nätet oavsett om de var i Sverige eller Tyskland/Österrike. Det var sändningar som vi svenskar, som kan en del tyska, kunde lyssna på med stor behållning. Den tyska redaktionen har skingrats och hela verksamheten är upplöst. I stället satsar man hos SR på flyktingspråken.

Darüber hinaus ist die Tatsache, dass es sehr einfach ist, zu lernen Deutsch zu lesen!

Högerhänthet (182)

Det är ju så att ca. 93 procent av befolkningen är högerhänta. Det är ytterst ovanligt att någon person kan använda sig av båda händerna lika bra. Alla har en preferens att använda en av händerna. Den högerhänte som allvarligt skadar sin högra hand får stora problem att klara sig. Nu är det så märkligt att det i stort sett bara är människan bland alla biologiska varelser som har en mycket tydlig preferens för en av händerna. Djuren har inte det, men människoaporna verkar fördra en av händerna. Av aporna är dock fördelningen mellan högerhänthet och vänsterhänthet ungefärligt jämnt fördelad. Hälften är i någon mån högerhänta och de andra vänsterhänta. Dock inte alls på det utpräglade sätt som hos människan. Vi är dessutom ”högerhänta”, ”högerfotade” och har ett ”dominant höger öga”. Om vi föredrar höger öra är mera osäkert. Denne koppling till vänster hjärnhalva har inte människoaporna och övriga djur har inte någon sådan koppling alls.

Det är först när barn blir tre eller fyra år som man kan se om de är högerhänta eller vänsterhänta. Leonado da Vinci var varken höger eller vänsterhänt. Han kunde nyttja båda händerna lika bra, vilket som sagt är ytterst ovanligt.

I de flesta språk anges höger och vänster med ord som visar att höger är ”bäst” och vänster ”sämst”. Left och right på engelska anger detta. Left kunde förr även betyda ”det som är dåligt, det som läm-

nats kvar”. I de allra flesta språk förhåller det sig så. Rechts und links i tyskan. Hur jag ska förklara orden höger och vänster i svenskan kräver lite ytterligare forskning.

För övrigt är det lite märkligt att så många amerikanska presidenter under modern tid varit vänsterhänta. Dessa är Harry S. Truman, Gerald Ford, Ronald Reagan, George W. Bush, Bill Clinton, Barack Obama. Dessutom var min favorit Benjamin Franklin vänsterhänt. Men president var han ju inte.

Grottmänniskors eld gav tuberkulos (183)

Nya studier har kommit fram till att mycket talar för att människan har fått sjukdomen tuberkulos genom att under lång tid inandats rök från eldstäder. Tuberkulos, tbc, är en av de vanligaste dödsorsakerna genom hela den mänskliga historien och även i vår tid ligger den bakom över en miljon dödsfall varje år i de fattiga länderna. Orsaken är bakterien Mycobacterium tuberculosis, en mikrob med egenskaper som gör den till en av de mest framgångsrika organismerna som finns. Studierna visar att denna bakterie har funnits mycket länge. Förmodligen längre än 70 000 år. Förklaringen till att den förekommer hos människan är bruket av eld. Rökfyllda grottor och människor som sov och vistades nära öppna eldar ledde till att bakterien fick fäste i våra lungor. Nu vet man inte hur länge som människan har kunnat tämja och nyttja elden. Det finns i varje falls spår av eldstäder som är minst 400 000 år och kanske har människan befunnit sig nära elden ännu tidigare än så. Det kan ha varit så tidigt som för en miljon år sedan. Vid den tiden fanns inte Homo Sapien utan de som lärde sig hantera elden var troligen Homo heidelbergensis. Genom att under långa tider vistas nära elden hade de ständiga lunginfektioner och det var den bästa tänkbara miljön för Mycobacterium, den bakteria som ger tuberculos. Slutsatsen av forskningen skulle då vara att tuberkulos inte förekom hos människan innan vår art satt hukande över eldarna

Matematiker är ett klurigt släkte (184)

Tittar man lite i den populärare matematiska litteraturen finner man en massa lustigheter och konstigheter. Det har fått mig att tro att just matematiker är ett klurigt släkte med betydande mått av humor.

I en av mina böcker i matematik finns följande uppställning över ”märkvärdiga räkneoperationer”. Boken är från 1930-talet, då man inte ens visste vad en computer är. Inte ens miniräknare fanns det, vilket innebär att någon eller några måste har räknat ut allt det här för hand. Men vi lär nog aldrig få reda på hur det gick till, men mäktigt är det på något sätt. Att det blir så här slumpmässigt ska man nog inte läsa in så mycket i. Det som är förunderligt är att det har gått att räkna ut det hela för hand. Men det är mycket som är ”handräknat”. Golden Gate-bron och Eiffeltornet exempelvis.

$(8 + 1)^2 = 81$
$(1+29+6)^2 = 1\ 296$
$(20 + 25)^2 = 2\ 025$
$(30+25)^2 = 3\ 025$
$(5 + 2 \text{ x } 9)^2 = 529$
$(98 + 0 + 1)^2 = 9\ 801$
$(6 + 72 + 4)^2 = 6\ 724$
$(2 \text{ x } 5 + 6)^2 = 256$
$(5 + 8 + 3 + 2)^3 = 5\ 832$
$(5 + 1 + 2)^3 = 512$

Frekvensen av ord i tidningssvenskan (185)

Dagens Nyheter ger prenumeranter av de digitala tjänsterna (i två av tre alternativa prisnivåer) möjligheter att söka i det stora digitala tidningsarkivet för tiden 1864 – 1992. Alla tidningarna är skannade och OCR-bearbetade. Det går alltså att söka på enskilda ord. På DN:s hemsida finns det möjlighet att söka på ”frekvens” av olika ord. Det anges att det rör sig om procent som anger i vilken omfattning som ordet förekommer i ”allt material det året”. Det är rätt oklart det hela, men förmodligen menar man att frekvensen för ordet ”Titanic”, som är 2,7 procent, innebär att ordet förekommer i 2,7 procent av alla tidningsnummer det året. Det är något annat än att ordet förekommer med 2,7 av hela textmassan för det året (vilket är orimligt). Det innebär att om ordet förekommet en enda gång i tre tidningsnummer så är frekvensen tre gånger högre än om ordet förekommer tre gånger i ett nummer. DN borde bemöda sig om att närmare förklara hur beräkningen går till därför att det hela är mycket intressant. Man kan nämligen läsa ut en del intressanta förhållanden.

Ordet ”datamaskin” användes först 1940 och som mest år 1951. Efter 1957 har ordet knappast används i DN:s textmaterial. Ordet ”kristendom” var mest frekvent 1888 och har därefter fallit hela tiden till en mycket låg frekvens. Ordet ”diskmaskin” dök upp först 1934. Namnet ”August Strindberg” hade en väldigt hög frekvens år 1884. Ordet ”automobil” dök upp första gången 1893 och hade sin högsta frekvens 1907. Därefter sjönk frekvensen drastiskt, vilket naturligtvis har sin förklaring i att man i stället skrev ”bil”. Stavningsreformen 1906 (då stavning exempelvis med ”hvar” ändrades till ”var”) kan mycket väl illustreras av de grafer som man får fram om man skriver in ord med den gamla stavningen. Att namnet ”Titanic” har den högsta frekvensen år 1912 är helt naturligt, liksom att ”Eiffeltornet” har extremt hög frekvens under år 1889. Tornet invigdes den 31 mars det året. Dessförinnan fanns det så att säga inte något Eiffeltorn. Ordet ”miljöförstöring” dök upp först 1963 och hade sin högsta frekvens 1972. Det är intressant att konstatera att ordet ”Baltikum” inte förekom före 1918. Ordet ”Gud” hade hög frekvens fram till ca. 1910, men sedan har frekvens sjunkit i en jämn takt. Gud hade extremt hög frekvens under tidningens första utgivningsår 1864. Det skrevs mycket i DN om ”Amerika” fram till ca. 1942, då man gick över till att skriva ”USA”. Ordet ”rymdraket” förekom i DN första gången år 1929 och hade sitt maximum 1959. ”Mobiltelefon” var ett ord som första gången förekom i DN 1958. Ordet ”orgasm” dök upp i tidningssvenskan först 1951 och nådde sitt maximum 1974.

Prinsessans nattliga romans (186)

Gustav Vasa hade tio barn och de som vi känner till är förstås kungarna Erik XIV, Johan III och Karl IX. Han hade också en fjärde son, hertig Magnus av Östergötland, som var psykiskt störd och mest bodde på slottet i Vadstena. Gustav fick också två andra söner, Karl och Sten, men båda dessa avled som helt unga. Karl blev fem år gammal. Dessutom hade han fem döttrar, vilka var Katarina, Anna, Sofia och Elisabeth och sedan den som är mest omtalade av alla döttrarna, Cecilia.

Cecilia var Gustav Vasas och Margareta Leijonhufvuds näst äldsta dotter. I böckerna har hon alltid beskrivits som den vackraste och intelligentaste av alla barnen. Hon föddes i november 1540. Redan när

Cecilia var 10 år avled modern och året därpå gifte kungen om sig med Cecilias bara 17 år gamla kusin, Katarina Stenbock. Gustav Vasa var då själv 56 år. Det finns på flera ställen i litteraturen sagt att hon inte endast var vackrast bland döttrarna utan även den vackraste av alla damerna vid hovet. Hennes egen lärare Henrik Moleràs beskriver henne: hon är vit som snö när solen strålar och hennes läppar är väna som fagra rosor, hennes lockar lyser som av guld.

Hösten 1559 hade Cecilias äldre syster Katarina gift sig med en greve från Ostfriesland. Det var fester i flera veckor och en av gästerna var grevens bror Johan, som redan var en känd kvinnokarl. Han och Cecilia blev förälskade. Brudparet skulle resa från Stockholm hem till Ostfriesland, men det skulle ske i långsamma etapper. De stannade på Vadstena slott för att fira jul och med i sällskapet var prinsarna Erik och Magnus. Cecilia lyckades övertala dem och fadern att få följa med på resan söderut. Förklaringen var säkerligen att hon redan förälskat sig i Johan. På Vadstena slott fortsatte festligheterna. De kungliga vakterna fann det egendomligt att det på nätterna fanns en stege rest upp till Cecilias sovrum, men de vågade inte slå larm om detta. Det var naturligtvis kvinnokarlen Johan från Ostfriesland som klättrade upp till sin älskade Cecilia. Det hände natt efter natt och den tredje eller fjärde natten rapporterade vakterna iakttagelserna till hertig Erik. Denne blev mycket upprörd och satte ut egna vakter. Natten mellan 13 och 14 december hände det igen. Johan kom klättrande upp på sin stege och när han väl var inne i Cecilias sovrum tog vakterna bort stegen och en patrull rusade med dragna värjor in i Cecilias sovrum. Där fann man Johan i en viss belägenhet. Som det står i Eriks egen skriftliga redogörelse så hade Johan ”näppeligen hosor på sig”. Johan greps naturligtvis och kastades i en fängelsehåla. Det blev ett stort bråk kring det hela och Cecilia blev hemskickad till Stockholm för att stå till svars inför pappa kungen. Denne ställde till med ett stort bråk och skällde ut dottern efter noter. Han var nog mest rädd för att hans familj och hans kungamakt skulle skandaliseras och blir utskrattad på de olika hoven runt om i Europa. På den tiden gick det inte för sig att en kung hade en dotter som tog emot sin älskade på nattliga besök i sovrummet.

Greven Johan fördes till fängelset på Örbyhus slott och där fick han sitta i ett år. Någon rättegång var det aldrig frågan om. Hans tyska släktingar gjorde allt för att få honom fri och sände många brev till kungen. Hans släkt sände även delegationer till kungen i Stock-

holm. Efter ett år frigavs dock Johan och han fick fri passage ut ur landet mot löfte att aldrig mera återkomma. I litteraturen finns det uppgifter om att han hade torteras och möjligtvis också kastrerats. Men det är högst osäkert hur det var med det. Dock förhöll det sig så att Gustav Vasa bara levde en vecka efter att greve Johan hade fått tillfälle att under förnedrande former lämna Sverige. Han återsåg aldrig sin älskade Cecilia.

Sympatiske Ingvar Carlsson (187)

SvT sänder ett program (i två delar, totalt två timmar) om ”folkhemspojken” Ingvar Carlsson. Stort utrymme ges intervjuer med personen Ingvar Carlsson själv. Det är snälla frågor och öppna svar. På mig har Ingvar Carlsson alltid gjort ett sympatiskt intryck – detta även om jag aldrig röstat på honom och hans parti. I programmet framträder hans hustru Ingrid, som har varit yrkesverksam som bibliotekarie.

I några filmsekvenser får vi se Ingvar framför familjens bokhyllor. Det är rena biblioteket helt enkelt. Många hyllor och till synes ytterst välordnad. En boksamling för den som gillar att läsa och dessutom utvecklar ett personligt förhållande till själva böckerna,. Ingvar Carlsson själv är akademiker från Lund med huvudsakligen nationalekonomi och statskunskap i sin examen. Den tog han för övrigt på rekordtid och tillbringade några år senare, när han redan rekryterats av Olof Palme till kanslihuset, ett år i USA för akademiska studier. Det var så sent som 1968. När han kom tillbaka från USA övervägde han att fortsätta de akademiska studierna med sikte på en doktorsexamen, men han övertalades att ställa upp som ordförande i SSU. På den vägen blev det.

När Ingvar Carlsson står där framför bokhyllorna och reportern tar han fram boken ”*Det går an”* av Carl Jonas Love Almqvist. Han framhåller boken som modern och att den har betytt mycket för honom. Det är sympatiskt med en politiker som ur sin bokhylla kan plocka fram en bok och säga att just den boken har betytt mycket för honom. Nu kan det ju vara så att hustrun Ingrid, som läst historia och litteraturvetenskap, har en stor del av äran att ha byggt upp en fin boksamling. Det hela ger en viss relief till en av våra tunga politiker. Vi minns ju att det visade sig efter Per Albin Hanssons död att han endast hade ett antal deckare i sin bokhylla. Dessutom var de lästa.

Den politikern gillade att spela kort och läsa deckare på sin fritid. Hur Olof Palmes hemmabibliotek såg ut har jag aldrig fått veta, vilket nog beror på att han aldrig släppte in några journalister med kameror i sin bostad.

Själv har jag förstås hört Ingvar Carlsson några gånger när han talat som politiker. På TV har vi alla sett honom otaliga gånger. Men jag har också ganska ofta sett honom i folkströmmen till och från busstationen i Skanstull här i Stockholm. Ett annat möte som var oväntat inträffade på Drottninggatan för ett antal år sedan. Det var vid jultid och jag vill minnas att jag var ute för att köpa julklappar. Det var riktigt uselt väder. Regn och rusk. Dessutom kallt då i december. Jag var mycket nära Buttericks butik och drog mig in i en port för att få lite skydd när jag skulle ringa ett samtal på mobilen. Precis när jag ställt mig där och skulle ringa kom en ganska lång man in och ställde sig bredvid mig för att också ringa. Han hade en röd toppluva neddragen och min enda reflektion var att det var lite märkligt att även han kom på idén att söka skydd i just den porten för att ringa. Mannen tog fram sin telefon och ringde upp någon. När jag hörde rösten var det fullständigt klart att det var den tidigare statsministern som delade port med mig. Rösten är ju hans signum. Han vände ansiktet in mot väggen och i hans samtal sa han bara att han skulle komma med den och den bussen. Uppenbarligen ringde han hem till hustrun Ingrid och meddelade att han skulle komma hem vid en viss tid. Sympatiskt och folkhemsnära på något sätt. Kanske hade han förhoppning om att hon skulle sätta på potatisen.

Donald Trump diagnostiseras inte (188)

Enligt uppgift i media har det amerikanska psykiatriförbundet gått ut med en uppmaning till sina medlemmar att inte diagnostisera Donald Trump i media. En tidning säger till och med att uppmaningen är att inte diagnostisera ”narcissisten Trump”, men jag tvivlar på att psykiatriförbundet har uttryck sig så. Det är klart att det inte är så

tilltalade att ett antal medlemmar i psykiatriförbundet analyserar och diagnostiserar en levande person. Hitler, Stalin, Napoleon, Karl XII , Caesar och andra historiska figurer har man ju analyserat och kommenterat fram och tillbaka. Men till den kategorin hör ännu inte Trump.

Det är intressant att denna rekommendation nu lämnas till psykiatriförbundets medlemmar. Jag gissar att man aldrig tidigare lämnat sådan rekommendation. Inte var det väl förbud att diagnostisera president Nixon och Bill Clinton? Men deras ”störningar” var kanske av så mild grad att det inte var direkt stötande att psykiatriker offentligt tillkännagav sin uppfattning. En mer övergripande fråga är vad en psykiatriker kan tillåtas yppa utanför läkarmottagningen. Får en psykiatriker säga att hans tidigare hustru hade och har allvarliga psykiska störningar? Får han eller hon säga att arbetsgivaren har klara förföljelsetendenser av sådan grad att det rör sig om en störning? Man kan ju fråga sig. Vi vanliga amatörpsykologer tillåter ju oss att fälla en hel del omdömen. Även tonåringar försöker ju med viss intensitet klargöra vilka bedömningar de gör av föräldrarnas aktuella psykiska hälsa.

Just nu har jag uppfattningen att praktiskt taget allt måste göras för att stoppa Donald Trump och återföra honom till direktörsstolen i New York. Han är farlig för USA och för västvärlden. Hans saknar både kunskap och omdöme när det gäller utrikespolitiska och säkerhetspolitiska förhållanden. För närvarande utgör han en större fara för USA än något annat yttre eller inre hot.

Fundera över vad man kan läsa ut av följande citat av The Donald:

“I’m not running for office. I don’t have to be politically correct. I don’t have to be a nice person. Like I watch some of these weak-kneed politicians, it’s disgusting. I don’t have to be that way.”

Således ett citat från en person som strävar efter att bli president i världens största och äldsta demokrati.

Hans kandidatur är ett sorgligt kapitel därför att det bekräftar att det finns en stor grupp väljare i USA som till och med är beredda att rösta på en storkäftig okunnig omdömeslös pajas. Var det där ett försöka till diagnos? Nej, det var det inte.

Tidsaxelns problem och evigheten (189)

I all pedagogik använder man sig av en tidsaxel när man vill illustrera olika tidpunkter och sambandet mellan dem. Ni vet. Vi läser från vänster till höger och så finns det olika tidpunkter inlagda. Behändigt och tydligt. Man ser när vi var med i Kalmarunionen, när Gustav Vasa styrde och ställde och när järnvägen kom till vårt land. Allt gott

och väl så. Tiden är linjär och går från vänster till höger. Skildras den från höger till vänster blir vi konstiga i huvudet. Nu är det nog så att vi i Västerlandet (det är bäst att säga så) först under högmedeltiden eller något senare började vi uppfatta historien och ”tiden” linjärt. Tidigare hade man ett cirkulärt betraktelsesätt. ”Guldåldern” skulle komma tillbaka eftersom allt annat kom tillbaka i en eller annan form. Det var ett helt annat sätt att betrakta tiden. Själv har jag numera bestämt mig för att jag tror på evigheten och därefter försöker jag finna argument för och emot evigheten. Jag tror alltså inte på någon skapelseberättelse och definitivt inte på någon ”Big bang”. Evigheten har inte inte någon gräns, varken bakåt eller framåt i tiden. Evigheten är svårförståelig och kan inte beskrivas i ord. Men i brist på bevis om annat kan man som jag gör hålla fast vid att evigheten är just evig. Evigheten är nämligen ett vackert begrepp. Det är så vackert att det är värdigt mänskligheten.

Hitler fick medalj av en jude (190)

Historien är full av absurditeter. Hela nazitiden är en stor absurditet och även gestalten Adolf Hitler. Denne sa i ett sammanhang att hans största ögonblick i livet var när han tilldelades järnkorset under första världskriget. Som bekant var Hitler korpral och deltog i striderna på västfronten. Han blev aldrig mer än korpral, vilket kan anses lite märkligt. då det var stor brist på underbefäl. Det var många som fick järnkorset under kriget så utmärkelsen var inte så märkvärdig. Dock fick han medaljen två gånger. Först fick han den redan 1914 och då av andra klassen och sedan 1918 av första klassen. Den senare var mycket ovanlig att få. Som korpral i i det 16:e Bayerska infanteriregementet deltog Adolf Hitler i våroffensiven som regementsordonnans. Under striderna på våren och sommaren 1918 visade Hitler gång på gång prov på stort mod då han under tung beskjutning sprang med meddelanden till de främsta linjerna. Vid ett tillfälle tog Hitler tillsammans med en annan soldat ett antal fransmän till fånga, vilket ansågs vara en bragd.

Det var ytterst ovanligt att vanliga soldater erhöll järnkorset av första klassen. Det var nästan endast officerare som fick den utmärkelsen. För att kunna få medaljen krävdes rekommendationer av cheferna. Överstelöjtnanten Michael Freiherr von Godin rekommende-

rad Hitler till utmärkelsen Järnkorset första klass. I rekommendationen till utmärkelsen skrev von Godin:

”Som ordonnans har hans lugn och bravur varit exemplariskt och han har undantagslöst visat sig redo att anmäla sig frivillig för uppdrag i de allra svåraste situationer och under stor fara för sig själv. Närhelst kommunikationerna har brutit samman under ett kritiskt ögonblick i en strid, var det tack vare Hitlers outtröttliga och hängivna ansträngningar som viktiga meddelanden fortsatte att komma igenom trots varje svårighet.”

Adolf Hitler tjänstgjorde under hela kriget i mycket farliga befattningar och dessutom stred han på de hårdaste frontavsnitten. Han blev aldrig populär hos sina kamrater i skyttegravarna. Han var ansågs vara ”patriot” och uppträdde som en viktigpetter. Kamraterna tyckte att han var en underlig figur som levde i sin egen värld. När de andra talade om kvinnor höll sig Hitler för sig själv. Han sysslade med sin läsning och sin målning. Men han höll enligt vissa berättelser uppskattade ”föreläsningar” om konst och arkitektur. Hitler hade alltid en bok med sig och kom därför att betraktas av de andra soldaterna som en intellektuell. Hans kamrater beundrade också Hitlers förmåga att på indianers vis smyga sig fram. Själv sa han att han hade lärt sig det genom sin barndoms indianlekar.

Nu var det så att järnkorset av första klassen överlämnades och fästes vid Adolfs bröst av den 4 augusti 1918 av regementsadjutanten, major von Tubeuf. Hans kompanichef var en judisk officer. Adolf Hitler ska också ha sagt att han beundrade denne chef, som var bataljonsadjutanten och löjtnanten Hugo Gutmann. Denne var under närmare ett år Hitlers närmaste chef och även han rekommenderade Hitler till järnkorset av första klass. Så kan det vara i historien.

I olika framställningar har det redogjorts för att Hugo Gutmann, som själv dekorerats med järnkorset av både andra och första graden, var den som såg till att rapportkarlen Adolf Hitler fick medaljen av första graden. Hugo Gutmanns eget livsöde är intressant. Han var utövande jude och han var kvar i tyska armén fram till demobiliseringen den 8 februari 1919, men stod sedan kvar som reservlöjtnant i ett antal år. Han gifte sig 1920 och blev far till två barn. Under 1920-talet drev han en affär med kontorsmöbler i Nürnberg. Hösten 1933, när nazisterna tog makten, ansökte han om krigspension och beviljades sådan. Presidenten Hamburg hade då tagit initiativ för att försöka

skydda judiska krigsveteraner. Genom de s.k. Nürnberglagarna 1935 förlorade Gutmann sitt tyska medborgarskap och betraktades inte längre som krigsveteran. Av någon anledning erhöll han dock ändå pension som krigsveteran och det har spekulerats i om detta berodde på att Hitler eller någon i dennes närhet ville stötta honom. Gutmann greps 1938 av Gestapo, men han frigavs kort därefter eftersom högt uppsatta personer inom SS kände till att han varit Hitlers kompanichef under kriget. Gutmann och hans familj flyttade dock 1939 före krigsutbrottet till Belgien. Året därpå emigrerade familjen till USA och bosatte sig i St. Louis, Missouri. Han ändrade sitt namn till Henry G. Grant och etablerade sig även där i möbelbranschen. År 1962 avled han i St. Louis vid en ålder av 81 år.

Vid ett annat tillfälle ska jag berätta om hur det var när Adolf var skolkamrat med den blivande filosofen Ludwig Wittgenstein hemma i Österrike. Även detta är ett märkligt sammanträffande.

Vem är General Failure och vad gör han med min hårddisk? (191)

Vem är den där General Failure? Är han en svensk eller en amerikansk general? Varför intresserar han sig för det som jag skriver och varför skickar han meddelanden till min dator hela tiden? Är han en allmänt sinister personer som har fått i uppdrag av den amerikanska kongressen att sända ut meddelanden till alla i hela världen som inte är beundrande åskådare till den amerikanska hegemonin i världen? Om du har uppgifter om den där generalen så vill jag ha hans telefonnummer för att kunna ringa honom. Gissa vad jag skulle säga honom! Ja, jag har väl inte bestämt riktigt än. Skulle nog använda mig av ordet ”bastard” i någon av de första meningarna. Hur som helst vill jag klargöra att jag inte vill att han sänder sådana där märkliga meddelanden till min dator. För övrigt undrar jag varför att general sysslar med så där enkla arbetsuppgifter eller är det någon form av hobbyverksamhet? Det skulle vara lite enklare att förstå om det var en korpral som fått i uppgift att trakassera en massa datoranvändare.

Rom övergavs och blev betesmark (192)

Under Romarrikets storhetstid uppgick stadens befolkning tidvis till över 2 miljoner. Det var en verklig storstad under en tid då det inte

fanns tunnelbana, spårvagnar eller andra liknande kommunikationer. Under en del av medeltiden, särskilt under 700-talet, var befolkningen dock så liten som 30 000 invånare. Staden var nästan övergiven. Nästan som en stor bondby helt enkelt. Korna och fåren betade fritt bland ruinerna och befolkningen i byn hade knappast någon kännedom om Roms storhetstid utan måste ha varit undrande inför alla ruiner. Det fick jag lära mig under helgen då jag läste ett arbete i idéhistoria.

Vem kom på det där med gyllene snittet? (193)

En del påstår att det var Pythagoras som först beskrev*"gyllene snittet"* och att det därefter har varit allmänt känt. Kanske är det rätt, men den som beskriver något är ju inte alltid den som har upptäckt ett fenomen. Det kan vara någon annan. Just nu är jag nyfiken på om gyllene snittet var känt i gamla Kina eller inte. Jag har letat i massor av böcker och skrivit till idéhistoriker i USA som kan förmodas känna till något om hur det var i Kina. Ännu har jag inte hittat något och därför är hypotesen att kineserna inte hade uppmärksammat gyllene snittet. Om det är så frågar man sig sökt och osökt varför. Varför?

Susar det i skogen när inte någon är där? (194)

När det blåser tillräckligt mycket susar det i storskogen. Det har vi alla upplevt och till och med njutit av. Det är mäktigt när det susar i skogen. Men om inte någon är där… susar det då? Om inte något hör det så susar det väl ändå inte? Om det nu bara är några magra frusna älgar som hör att det susar? Susar det även då? Om det bara är några skabbiga rävar som är där i skogen när det råkar blåsa kraftigt? Susar det även då? Så kan man fråga och svaret som kan ges beror på vilken filosofisk skola man tillhör. Det är nämligen en klassisk filosofisk fråga som har sitt ursprung i den komplicerade relationen mellan det objektiva och subjektiva. Att det blåser 15 meter per sekund är någon objektivt som kan mätas och registreras med en vindmätare i skogen och detta utan att någon människa behöver vara närvarandet. Även ljudet av att det blåser i grantopparna kan naturligtvis spelas in. Men den subjektiva upplevelsen av ljudet ("susningen") kan inte spelas in och inte heller mätas. Den som har god hörsel hör lättare att det susar än den som har nedsatt hörsel.

Den klassiska frågan i filosofin, som även fanns formulerad i den antika filosofin, är om det brakar till om ett träd faller i skogen när det inte finns någon hörande varelse i närheten. Frågan fick sin nuvarande formulering av George Berkeley i skriften *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge* från 1710. En annan formulering av frågan om verklighetens innehåll är frågan om kaffekoppen står kvar på bordet när jag lämnat rummet och om detta kan konstateras bara av det förhållandet att koppen står där på bordet när jag återvänder till rummet en kvart senare. Någon kan ju först ha tagit bort koppen, men sedan ställt tillbaka den då personen kom på att jag förmodligen kommer tillbaka och då kanske vill dricka en kopp kaffe till. Verkligheten är inte alltid som vi tror vid första påseendet.

Att ställa rätt fråga till rätt person (195)

Genom logik kan man komma fram till hur man ska ställa frågor i vissa situationer. Detta är ett klassiskt problem och jag vågar påstå att den som är skolad i klassisk logik lätt kan komma på hur frågan bör ställas och till vem han ska ställa den. Så här lyder uppgiften:

”Du går på en väg. Du vill till staden. Du kommer fram till ett vägskäl där en väg går till höger och en går till vänster. Den ena vägen går till staden och den andra går till havet. Du vet inte vilken väg som leder vart. Du vill gå till staden. Vid vägskälet står en man och en kvinna. Du vet att de vet vart vägarna leder. Du vet också att en av dem alltid talar osanning och att den andre alltid talar sanning. Men du vet inte vem som ljuger och vem som talar sanning. Du har möjlighet att ställa en enda fråga till en av dem för att försöka få reda på vilken väg du ska välja för att komma till staden. Det är möjligt för dig att formulera en sådan fråga och få ett svar som du kan lita på. Hur ska frågan formuleras? Bara en fråga får ställas. Användandet av logik underlättar.”

Hur ska frågan formuleras och till vem ska frågan ställas för att du ska veta att du får ett svar som du kan lita på?

Svaret är: Du ska fråga den ene om vad han han/hon vet om vad den andre skulle svara om den andre fick frågan. Alltså kan man fråga mannen: ”Vad skulle kvinnan svara om jag frågade henne om vägen till staden?”. Mannen svarar exempelvis ”högra vägen”. Om han är den som ljuger så skulle kvinnan, som då är den som talar sanning, i själva verket ha sagt tvärtom (det vill säga ”vänstra vägen”).

Om det är mannen som talar sanning då han säger ”höger” så är det kvinnan som ljuger och alltså är det fel när hon säger ”höger”. Rätt väg är alltså ”vänster”. Rätt svar är det som är motsatt det svar man får. Vem som helst av de två kan naturligtvis tillfrågas på det här sättet. Enkelt?

Egoismen som etisk teori (196)

Inom den normativa etiken finns det ett handfulla etablerade filosofiska skolor. Det är bland annat utilitarismen och deotologin. Vi bryr oss inte om vad de står för här. Men det är intressant att även att egoismen är en filosofisk skola inom moralläran (normativ etik). Den läran säger att om alla förhåller sig utpräglat egoistiskt så kommer de enskilda intressena att balansera ut varandra så att det ändå råder en någorlunda balans mellan oss människor. Läran är mer sofistikerad än så ska jag väl säga. Men de politiska implikationerna verkar ändå förödande. Se på USA och avsaknaden av ett allmänt sjukförsäkringssystem. Var femte amerikan har inte ett försäkringsskydd som ens kommer upp i den nivå som alla medborgare i Rumänien har. Visst är amerikanerna egoistiska och man undrar hur det politiska systemet ska vara inrättat för att uppnå en balans mellan alla motstående egoistiska intressen. De politiska följderna av den filosofiska normativa etiken måste ju alltid övervägas. Det är inte lätt att vara utilitarist i den etiska debatten då man tvingas stå för de konkreta tillämpningarna. Men frågan är om det inte är minsta lika svårt att försvara egoismen ställd i ett historiskt och politiskt sammanhang.

Levnadsråd till ungdomar 1930 (197)

Det lämnas ju en massa hälsoråd och kostråd i många tidningar och i andra sammanhang. Det är dock inte något nytt. Jag har en bok från 1944 som riktar sig till skolungdomar och som har karaktären av uppslagsbok (”Lilla jätten”, Förlaget Natur och Kultur, 1 535 s). Boken bygger på en omarbetning av en finländsk bok med samma upplägg. Man kan nog tro att det som står i boken kommer från 1930-talet och återspeglar den anda som då var förhärskande. Särskilt intressant är att läsa vilka råd författaren ger ungdomar när det gäller hälsa och kost m.m. Läs och begrunda. Några av råden står sig nog allt-

jämt. Att tänka goda tankar framstår nästan som något som kommer från Buddha.

Hälsa. Arbetsförmåga. Livsglädje.

Lär Dig sunda levnadsvanor:

1. Borsta tänderna varje morgon och kväll.
2. Tvätta händerna innan Du äter.
3. Tugga maten väl.
4. Drick varje dag mjölk, men icke kaffe.
5. Ät varje dag något frukt eller grönsaker.
6. Drick 4-5 glas vatten varje dag.
7. Töm tarmen varje dag vid samma tid.
8. Vänj Dig vid att andas djupt.
9. Vädra ordentligt, i synnerhet i sovrummet.
10. Vistas varje dag 1-2 timmar i friska luften.
11. Ha en god hållning.
12. Bada åtminstone en gång i veckan.
13. Utför Ditt arbete energiskt.
14. Vila tillräckligt. Lägg Dig tidigt varje kväll.
15. Undvik starka drycker.
16. Läs goda böcker. Tänk goda tankar.
17. Var frisk, rask och glad.

En helikopter rollar över sidan (198)

Helikoptrar kan inte flyga särskilt högt. Luften blir för tunn och de kan inte stiga högre. I praktiken är nog den högsta höjden för ”vanliga” helikoptrar 2 000 – 3 000 m. Men det finns helikoptrar som kan flyga mycket högre. Men vad händer när en helikopter kommer upp på högsta höjd och inte kan stiga mera?

En helikopter har större lyftkraft när den rör sig framåt än när den står stilla i luften (hovrar). Med en helikopter med en rotor (det vanligaste) är det så att ett rotorblad alltid är på väg framåt i färdriktningen räknat och det andra samtidigt är på väg bakåt. Det blad som rör sig framåt ger mera lyftkraft än det andra på grund av helikopterns rörelse framåt. Rotorbladens vinkel (pitch) kan inte ställas om under det att rotorbladet går antingen framåt i färdriktningen eller

tvärtom. Rotorns lyftkraft på högsta höjd förlorar balansen mellan lyftkraften hos det framåtgående rotorbladet och det bakåtgående (betraktat momentant). Helikoptern rollar över sidan och går in i en okontrollerad rörelse liknande spinn. Det är bara med tur och skicklighet som föraren kan komma ur det läget. Den sannolika utgången är totalhaveri.

Rotorernas varvtal är i allmänhet 250 – 350 RPM. Varvtalet är i princip konstant. Lyftkraften regleras genom att rotorbladen vinklas olika (pitch).

Nu är det så att amerikanska helikoptrar (av tradition) har rotor som roterar moturs och europeiska helikoptrar har rotor som roterar medurs. Detta medför att effekten av pedalrörelser av föraren blir olika beroende åt vilket håll som rotorn roterar. Under utbildningen utbildar man därför helikopterpiloter olika om det rör sig om amerikanska eller europeiska helikoptrar. En amerikansk helikopter rollar åt vänster på högsta möjliga höjd och en europeisk rollar åt höger. Franska, ryska, polska, indiska och kinesiska helikoptrar har rotor som roterar medurs. Att de polska, indiska och kinesiska gör det beror på att de har licenstillverkat ryska helikoptrar.

Föraren i en helikopter sitter till höger när det finns två säten. I flygplan med fast vinge sitter föraren alltid till vänster. Förklaringen till detta är delvis densamma som rolltendensen vid högsta höjd. Men här är det frågan om att helikoptern tenderar att luta på grund av skillnad i lyftkraft.

Mjuklödare behöver fullgod syn (199)

Om man är behörig mjuklödare i Sverige löder man fast elektroniska komponenter och liknande med temperaturer under 450 grader. Det kan röra sig om nytillverkning eller reparationer. Om man har behörighet FSD5115 kan man vidareutbilda sig genom att gå tilläggskurs (behörighetsklass Y) med ytmonterade komponenter. Tilläggsbehörigheten FSD5117 omfattar ytmontering, reparation av ytmonterade komponenter samt teorigenomgång av de flesta produktionsstegen rörande lödpasta, schablontryck, ugnslödning, hetluft. I utbildningen får man lära olika avlödningsmetoder samt mikroskoplödning. Kompetensprovet omfattar sex olika moment och två teoriprover ingår. Godkänt provresultat ger behörighet att under maximalt fyra år utfö-

ra lödningar åt exempelvis Försvarets Materielverk (FMV). FMV kräver denna behörighet för vissa arbeten.

För att bli behörig mjuklödare åt försvaret och andra kvalificerade uppdragsgivare (arbetsgivare) krävs det också fullgod syn. Vid den tidpunkt man söker behörighet måste ett intyg från synundersökning visas upp (ej äldre än tre månader). Det är intressant att notera att lödare måste ha fullgod syn. Det hänger samman med att en hel del fel i tekniskt materiel uppkommer genom att lödningar är felaktigt gjorda eller felaktigt applicerade. Motsvarande krav gäller den som utför kvalificerade svetsningsarbeten.

Full Gunnar Ekelöf ramlade på ett rör (200)

Senare i livet upptäcker man att det fanns ett och annat som lärarna undanhöll oss elever. Själv hade jag i gymnasiet den blide och mycket känsliga Carl-Erik af Geijerstam (1914 – 2011) som lärare i svenska och litteraturkunskap. Han var själv poet och författare. Senare även hedersdoktor vid Uppsala Universitet. Jag har för mig att han höjde Gunnar Ekelöf till skyarna, men det kan vara något som jag har inbillat mig senare. Under alla förhållanden har Gunnar Ekelöf alltid haft en särskild ställning som den uppburne poeten, möjligtvis även skald. Förr fanns det nämligen skalder, numera tycks det bara finnas poeter. Själv har jag inte kunna tillgodogöra mig honom, varken poesin eller prosan. Ändå har jag varit medveten om hans särställning bland 1900-talets svenska författare.

I dag läste jag en del i Olof Lagercrantz bok Ekelöf, Proust och Conrad – tre valfränder (”Jag bor i en annan värld, men du bor i samma”). Det var nämligen så att Olof Lagercrantz var god vän med Gunnar Ekelöf och umgicks med honom. Han berättar att han en gång var hemma hos Agnes von Krusenstjerna och dennes man David Sprengel, då Gunnar Ekelöf oanmäld kom på besök, klädd i golfbyxor och grå jacka. På huvudet bar han en keps som han sin vana trogen inte tog av sig. Sedan skriver Olof Lagercrantz något som är helt nytt för mig. Han skriver nämligen att vid detta tillfället, då Gunnar Ekelöf oanmäld besökte Agnes von Krusenstjerna, var han ”ännu slät och oskadad i ansiktet”.

Det hände nämligen så att han erhöll en mängd ärr i ansiktet när han år 1947 i berusat tillstånd ramlade omkull över ett kopparrör som stack ut från en lastbil på stan. Han fördes illa tilltygad till sjuk-

huset och kunde efteråt skriva till sin mor: *”Jag har 56 stygn i ansiktet, men inget på ryggen likt den som aldrig flyr i en strid”*. Ärrbildningen skulle spela en stor roll i Gunnar Ekelöfs föreställningsvärld och diktning. Det lyste nämligen eldröda ärr i hans ansikte genom det sista 20 åren av hans liv. Han blev bara 60 år gammal. Ärren bleknade bort ibland då han var sjuk, men flammade också upp igen. Då han i sin sista diktsamling klädde ut sig till den orientaliske fursten Emgion förvandlade han ärren till tortyrmärken präglade av bödeln.

För mig var det en fullständig nyhet att Gunnar Ekelöf, som förvisso sköljde ned mycket sprit i sin strupe, fått sitt ansikte vanställt då han som ett fyllo ramlat över ett kopparrör. Att diktningen av en av våra största poeter kom att stark påverkas av hans fall över kopparröret var inte något som min lärare Carl-Erik Geijerstam lärde ut till oss. Förmodligen kände han väl till det hela. Men jag är honom ändå tacksam för att han lärde ut en hel del annat när det gällde litteratur och dessutom stärkte han mitt intresse för litteratur.

Utväxlingskraften hos böcker (201)

Det här med böcker, författare och läsare är intressant och till och med fascinerande. Det finns en multiplikativ effekt i det hela som man kan fundera en del över. Antag att en författare ägnar ett helt år till att skriva en bok på 400 sidor. Arbetstider under ett år är ungefär 1600 timmar. Kostnaden för att skriva boken kan därför uppskattas till lågt räknat 200 000 kr. Att läsa en bok på 400 sidor tar nog för en vanlig läsare 7 – 8 timmar. Kostnaden, säg 8 timmar, är netto efter skatt 1 600 kr. Det betyder att läsaren genom att satsa 1 600 kr kan få del av det värde som författaren har lagt ned och som motsvarar 200 000 kr. Detta räkneexempel avser endast en läsare. Om vi i stället antar att 1000 personer läser boken innebär det att man tillsammans lägger ned 8000 timmar för att läsa boken. 8000 timmar motsvarar en bortfallen förtjänst på 1,6 miljoner kr. Om det är 10 000 läsare som var och en lägger ner 8 timmar på att läsa boken så motsvarar det ett inkomstbortfall på ca. 16 milj. kr. Utväxlingen är alltså från 200 000 kr för författaren till ett värde för läsarna som motsvarar 16 milj. kr. Att en bok läses av 10 000 personer är ju inte ovanligt. 10 000 personer som läser en bok i 8 timmar innebär att man lägger ned 80 000 timmar på att läsa boken. En rejäl utväxling jämfört med vad

författaren lade ned när han skrev boken. Det kan man kalla för mervärde. Man kan naturligtvis omvandla det här till ännu högre tal om man jämför med exempelvis Harry Potter-böckerna eller böckerna av Stieg Larsson.

Sedan finns naturligtvis många andra aspekter på det här med det skrivna ordet. Böcker kan översättas så att författaren når en publik som han eller hon aldrig annars skulle ha kunnat nå ut till. Böckerna kan läsas vid andra tidpunkter och, vilket är viktigt att tänka på, de kan läsas när det passar läsaren. Böcker kan läsas om. En bok som någon skrev för 50 år sedan kan läsas i dag då författaren är avliden. Platons arbeten skrevs för 2 300 år sedan och kommer ständigt i nya översättningar och tryckningar. Man kan också notera att en bok i allmänhet är lätt åtkomlig. Det går att söka den på bibliotek och man kan finna den i olika register. Däremot är det svårt att komma åt videoinspelningar eller filmer eller privata anteckningar. Det är först när något trycks som informationen blir sökbar och därmed åtkomlig. Tänk på alla bra artiklar i tidningar och tidskrifter som i praktiken inte finns tillgängliga eftersom de inte är sökbara. De finns förmodligen också bara tillgängliga på nationalbiblioteken runt om i världen.

Grönlandshajen äldst av alla (202)

Om man önskar att bli riktigt gammal så ska man se till att man blir en Grönlandshaj. Forskarna har nämligen nu kommit fram till att Grönlandshajen kan bli över 400 år gammal. Grönlandshajen kallas också håkäring och är den av alla världens ryggradsdjur som kan bli äldst. Den är vanlig i hela Nordatlanten. Det var tidigare känt att den kunde bli över 200 år gammal, men nu rapporteras det till tidskriften Science att den kan bli mycket äldre än så. Efter att ha undersökt 28 honor har man kommit fram till att hajarna i median var 272 år gamla. De två största exemplaren, som båda var omkring 5 m långa, visade sig vara 335 respektive 392 år gamla. Den äldsta av dessa simmade alltså runt i Ishavet redan före slaget vid Lützen 1632.

Den här åldersbestämningen har gjorts med en ny metod. Vanligtvis sker bestämningen genom att forskare analyserar förkalkad vävnad, men eftersom sådan är mycket ovanlig hos Grönlandshajen analyserades i stället ögonlinserna med hjälp av kol-14 metoden.

Denna hajart är den nordligast levande av alla hajar och kan leva i nollgradigt vatten, till och med i saltvatten med några minusgrader. Kanske bidrar detta till den mycket långsamma tillväxten som ligger på runt 1 cm per år. Eftersom honorna uppnår könsmognad först vid en längd på ca 4 m innebär det att könsmognad inträder först vid en genomsnittlig ålder av 156 år. Forskarna noterar att även detta är ett rekord. Grönlandshajen är även känd för andra egenheter. Den simmar ytterst långsamt, men kan i stället fånga föda genom att dess ögon lyser gröna för att locka till sig byten. Den gröna färgen kommer från parasiter som lever på hajens ögon. Parasiterna lever i symbios med hajen, som visserligen får nedsatt syn, men hjälp att fånga föda. Den uppges också livnära sig på att lägga sig i bakhåll och fånga sovande sälar. I vårt land har Grönlandshajen observerats både i Skagerak och i Kattegatt.

Statsministern hade gömt whisky (203)

När vi ibland talar om ”förbudstiden” (alkoholhaltiga drycker) brukar vi nämna folkomröstningen i Sverige 1922 och förbudstiden i USA 1920 – 1933 (The prohibition). I USA hade nykteristerna lyckats nå tvåtredjedelars majoritet i kongressen och lyckades därför 1919 genomdriva den så kallade Volsteadlagen, som trädde i kraft den 16 januari 1920. För att kunna genomföra den lagändringen krävdes tillägg till konstitutionen (18:e tillägget). Förbudet var verkligen totalt. Även cider och alkoholsvagt öl var förbjudet. Undantagen var få, bland annat tilläts nattvardsvin för främst katolska kyrkan. Avalkoholiserat öl med mindre än 0,5 volymprocent alkohol var tillåtet, men det fick inte kallas ”Near bear”, som ölet i folkmun ändå kallades.

Vad vi inte alltid tänker på är att Norge hade ett omfattande alkoholförbud tiden 1916 – 1927 och Finland 1919 – 1932. Även i Ryssland/Sovjet var det alkoholförbud tiden 1914 – 1925.

I Norge inträffade något märkligt år 1920. En augustinatt det året begicks det inbrott hos den nyss avgångne norske statsministern Gunnar Knudsen. Det var under hans regering som totalförbudet mot alkohol hade införts i Norge. Inbrottstjuvarnas byte blev 40 flaskor whisky, med fyllig smak med ekkaraktär. Fast egentligen hette han inte Gunnar, det var ett smeknamn. Han hette Aanon Gunnerius Knudsen.

Hennes bröst runda som kanonkulor (204)

Första världskriget var en svår och omtumlande tid för ideologierna och de politiska idéerna. Helt plötsligt blev Ryssland en socialistisk makt och Tyskland höll på att bryta samman totalt. I Italien väntade storindustrin, katolska kyrkan och kungahuset på sin man som skulle kunna leda Italien in i framtiden. År 1915 dök det upp en tidigare socialistagitator och antiklerikal anarkist. Han var iförd en helt ny mundering som patriotisk krigshetsare med klara nietzscheanska paroller. Benito Mussolini.

Tidigare hade han varit journalist på socialisttidningen *Il Popolo* i småstaden Trento. Där satt han på redaktionen och skrev bland annat en följetong som handlade om kardinalen Madruzzos älskarinna. Följetongen var införd i tidningen 1909 – 1910 och fann sina läsare. Handlingen var förlagd till Tridentinska kyrkomötet (1545 – 1563) under motreformationen. Följetongen var en blandning av erotomani, satanism, krigsgalenskap och antiklerikalism. I en av följetongens avsnitt kan man återfinna följande strofer. Skrivna av Benito Mussolini.

”Henne ögon var svarta som djävulens.
Hennes bröst runda som kanonkulor.
Kardinalen stönade av åtrå.”

Mussolini hängdes den 29 april 1945 i Milano bredvid sin älskarinna Clara Petacci och andra fascister. Han var även medförfattare till ett teaterdrama som sattes upp i ett antal länder, bland annat i Stockholm på 1930-talet.

Hägringar och glorior (205)

Jag har aldrig sett en hägring. Vet inte ens om jag längtar efter att få se någon. Men intressant är det eftersom det rör sig om ett mycket känt optiskt fenomen. En anomali så att säga. Jag har sett extrema radaranomalier som innebar att man kunde se mycket längre än vad själva radarstationens prestanda medger. Intressant, men inte lika intressant som en hägring. På västkusten lär man då och då som hägring kunna se nordspetsen på Jylland (Skagen). En del av Danmark

som man normalt aldrig ser från svenska västkusten. Gotland kan man visst aldrig se från fastlandet. Det är väl för långt antar jag, men som vanligt vet jag inte något alls. Däremot har jag sett min egen gloria. Bara en gång ska jag väl säga i sanningens namn. Det var en sommarkväll för några år sedan. Jag var ute och cyklade och fotograferade det vackra landskapet och röda stugor på landet. Stannade vid en veteåker och skulle ta några foton på det böljande vetefältet och stod med ryggen mot solen. Fick då se en tydlig ”aura” eller gloria kring skuggan av mitt huvud. I och för sig även kring resten av skuggbilden av min kropp (axlar, bålen, benen…). Tydlig och några decimeter bred eller kanske en halvmeter ca. 15 m bort. Helt tydligt. Jag försökte förstås fotografera detta märkliga fenomen – men det går inte att se något på bilderna. Jag vet att det finns ett optiskt fenomen som ger den där effekten. Någon form av halofenomen. Mera forskning behövs från min sida. Jag tvivlar nämligen på att jag har en gloria.

Tycho Brahe hade nästipp av silver (206)

Var det sant att Tycho Brahe förlorade nästippen i en duell i unga år? Ja, min grundliga forskning har kommit fram till att det nog var så. Men språkförbistringar och annat elände (han var ju dansk den där mannen…) har kanske ställt till det. I själva verket var det kanske så att det var näsryggen som fått sig ett rejält hack och att det var där som han hade en täckplåt av silver över såret. Sedan finns det andra uppgifter om att han använde sig av en form av metallhylsa som var hudfärgad. Det är svårt för mig att få klarhet i om det var nästippen som åkte i väg eller vad det var. Det finns skrivet en del om hans nästipp av silver, men väldigt lite om själva duellen. En del har senare hävdat att den extra nästippen inte var av silver, utan av brons.

Just nu är jag nog en av de främsta experterna i landet på dueller. Men om några veckor kan det vara helt annorlunda. Då har jag glömt det mesta om dueller.

Varför är 7 + 5 alltid 12? (207)

Nu har 7 + 5 varit 12 i bra många år. Om man vill exemplifiera en självklar aritmetisk sats kan man ju säga att 2 + 2 är 4. Det är det nämligen både i Kina och Peru och New York. Eller man kan säga att

1 + 1 är 2. Det stämmer också och lär för övrigt vara sant även på planeten Mars och till och med innan människan uppstod från lägre stående varelser. Men har du sett att man ibland säger att 7 + 5 är 12? Varför det då? Jo, man säger så av tradition eftersom Platon använde sig av detta uttryckssätt i en av sina dialoger. Sedan har filosoferna av tradition och vördnad mycket ofta återgivit just detta aritmetiska uttryck. Immanuel Kant använde sig just av detta matematiska uttryck för att illustrera en sats som är a priori. Så nästa gång du tänker säga 2 + 2 är 4 så tycker jag att du i stället ska säga 7 + 5 är 12. Uttryckssättet är 2 400 år gammalt och det bör kunna användas i varje fall i ytterligare 2 000 år. Hedra tänkaren Platon. Han är fortfarande världens mest citerade författare.

Två kvinnor duellerade om en annan kvinna (208)

Av någon anledning håller jag på att läsa in mig på allt om duellerande. Inte för att jag har någon närmare önskan att duellera – även om jag är en hyggligt bra pistolskytt och gillar duellskytte. Nej, det är det psykologiska som intresserar mig. Varför vill två män ställa upp i en duell där utgången kan bli döden för den ene eller båda? Varför? Nu i morse läste jag en del om kvinnliga duellanter. Jo, sådana ska ha förekommit. I en notis från 1888 i New York Times fanns uppgifter om att två kvinnor i Paris – båda homosexuella – hade bestämt sig för att duellera med värja i kampen om en tredje kvinnas kärlek. Men de stoppades i sista stund av tillkallad polis och häktades. Det var manliga bekanta till de två kvinnorna som hade slagit larm och tillkallat polisen. Tydligen kunde det gå riktigt hett till i Paris 1888. Men det tycks finnas få exempel i historien om duellerande kvinnor. Det finns desto fler berättelse om duellerande män.

Finns motsatslagen i Kina? (209)

Av flera skäl fick fann jag anledning att läsa två böcker om kinesisk filosofi. Den intresserar mig nämligen. Det är så att den västerländska filosofin och den kinesiska knappast har haft någon kontakt med varandra förrän i modern tid. Visserligen förekom det kontakter redan på 1500-talet och senare, men någon djup och bred ”akademisk” kontakt förekom inte förrän i slutet av 1800-talet. Vad handlar det hela om?

Jo, begrepp och begreppsbildning. Hela terminologin är olika eller annorlunda uttryck: Kineserna förstår inte västerländsk filosofi och vise versa därför vi inte ens har gemensamma begrepp. Ta exempelvis motsatslagen – en av de mest grundläggande filosofiska begrepp som finns i den västerländska filosofin. Motsatslagen innebär helt enkelt – men är av yttersta vikt – att något inte både kan vara och inte vara. Stenen kan inte både finnas och inte finnas. Eller uttryck på symbolspråk: A och icke-A kan inte föreligga samtidigt. Frågan är nu om kineserna är av samma uppfattning. De två böckerna som jag läste gav inte någon entydigt svar eller ännu bättre: Frågan besvarades inte. Om det skulle vara så att man inte ens är överens om förekomsten av den mest grundläggande logiska lagen så undrar man hur de två kulturerna ska kunna nå varandra. Svaret på den frågan är väl att de affärsmän och tekniker som kommunicerar med kineserna – och de som svarar för kommunikationen åt det andra hållet – aldrig har hört talas om motsatslagen och heller aldrig kommer att göra det. Man kan nämligen göra bra affärer utan att ha ett hum om logik. Så är det.

Så jobbar dina och mina muskler (210)

Kroppen har 640 s.k. skelettmuskler i kroppen. Musklerna är som små dragåsnor – de kan bara dra genom att dra ihop sig. De kan inte skjuta på och inte trycka på. Det är därför de arbetar i par. Blir det obalans i dragkraften mellan de två muskler som jobbar, eller ska jobba i par, får vi problem och ofta även ont. Det är därför det är viktigt med allsidiga och omväxlande rörelser och det är inte bra med ensidiga och repetitiva rörelser. Bra motion är promenader, städning, snöskottning (till viss gräns), cykling och mycket annat. Variation är det som gäller säger de som vet. Det finns dansare och andra yrkesutövare som känner de flesta av sina muskelpar. Vad jag inte har koll på är om skrattmusklerna i människans ansikte (som inte andra primater har i samma omfattning) räknas som skelettmuskler. Det återstår att undersöka. För dagen är jag dock av uppfattningen att skrattmusklerna är de som ska tränas varje dag.

Vajrarna i bron brister… så det smäller i mikrofonerna (211)

Det finns gigantiskt långa broar i Skottland. I går läste jag om en bro som man övervakar särskilt noga. En enorm hängbro som hänger på vajrar som är drygt 60 cm i diameter. Det är bara det att vajrarna är utsatta för korrosion och en del av trådarna i vajrarna brister. Därför har man satt in 16 mikrofoner utefter varje kabel som lyssnar av när trådarna i vajrarna smäller av. Ett karaktäristiskt ljud som är lätt att identifiera. Redan har vajrarnas bärkraft minskat med över 10 procent. Bron måste åtgärdas om 10 – 15 år räknar man med. Det rör sig om enorma belopp. Om miljarder helt enkelt. Trafiken är så intensiv att det inte är möjligt att stänga av bron något halvår eller så för att förstärka den. Det där med mikrofonerna är intressant. De lyssnar av när trådar i vajrarna går av. Frågan är om det är någon som lyssnar eller om det är instrument som känner av ljuden och därmed förändringarna.

Barnet från Titanic har dött (212)

Hon var årsbarn med Titanic och fyllde 97 den 2 februari 2009. Tillsammans med sina föräldrar Bertram och Ettie och brodern Vere reste hon med Titanic den 10 april 1912 från Southampton. Millvina var då endast två månader gammal. Familjen skulle emigrera till Wichita i Kansas där Bertram tänkte öppna en tobaksaffär. Av dessa planer blev intet när Titanic efter kollisionen med ett isberg gick under. Bland de 1 495 omkomna fanns också Millvinas far. Hon återvände med sin mor och sin bror till Southampton och växte upp hos sina morföräldrar. Millivina dog 2009 i en ålder av 97 år, den sista av alla överlevande från Titanics förlisning. Hon reste runt i världen och be rättade om förlisningen, trots att hon själv inte hade något som helst minne av katastrofen. Hon skämtade och sa ibland att hon inte ville ha någon is i drinken ”eftersom hon fått nog av isberg i sitt liv”. Nu är hon alltså borta.

Pusjkins dueller och en svensk duell (213)

Jag är för tillfället helt upptagen av frågor kring duellerande. Jag har tagit reda på att det finns ett flertal kända personer som har duellerat

under årens lopp. Alexander Pusjkin duellerade flera gånger och dog till slut i sin sista duell (ja, just det, den sista) då han blev träffad i magen. Det var en pistolduell och det handlade om ära och kärlek. Tydligen sköt motståndaren snabbare och träffade bättre.

Pusjkin och hans fru Natalja Gontjarova var en del av den beramade hovsocieteten. När tsaren tilldelade Pusjkin den lägsta rangens hovtitel blev poeten ursinnig. Han ansåg att det inte bara var ett sätt att hindra hans hustru att komma in på hovbaler, utan såg det även som ett utstuderat sätt att förnedra honom. På grund av detta och rykten att hans fru skulle ha haft en skandalös affär med Gorges d'Anthès, såg Pusjkin sitt anseende så hotat att han utmanade den påstådde älskaren till en pistolduell 1837. Båda männen sårades, och Pusjkin avled två dagar senare av sina blessyrer medan motståndaren överlevde. Alexander Pusjkin har i flera av sina verk skildrat både verkliga och fiktiva dueller. På något sätt kan man tycka att det framstår som lite ädelt att duellera om en kvinnas hjärta och rykte. För Pusjkin måste det hela ha varit väldigt känsligt eftersom Gorges d'Anthès var gift med Nataljas syster Ekaterina Goncharova – hans svägerska. Natalya gifte om sig med Petr Petrovich Lanskoy. Så kan det gå om maken duellerar.

Den sista duellen i Sverige ägde rum i Vänersborg 1816 och den handlade ”endast” om en djup konflikt om utnämningar av officerare och om fullmakter. Rena karriärfrågor alltså. Inte något brinnande hjärta som ville vinna eller förlorat en kvinnas hjärta. Ingen romantik och ingen passion. Ingen missriktad kroppslig längtan eller ödesdigra snedsteg. Icke alls. Pistolerna som användes finns på museet i Vänersborg för allmän beskådan. Vad hände? En dog och den andre ställdes inför krigsrätt och dömdes till döden. Men benådades senare. Den sista duellen i Sverige med dödlig utgång ägde alltså rum i Lockerudsskogen utanför Vänersborg 1816. Den stod mellan två officerare vid Västgöta-Dals regemente, kapten Sabelfelt och baron Gustaf von Köhler. Det var baronen som stupade och han sköts med pistol. Till historien hör att Köhler hade svag syn och att han tidigare inte hanterat duellpistolen. Det hade Sabelfelt dock gjort. Han hade övningsskjutit kvällen före.

Dueller var förbjudna och båda duellanterna kunde åtals för exempelvis mord och mordförsök. I Sverige förbjöds dueller i förordningar 1662 och 1682.

Finlands president Ryti fick 10 års tukthus (214)

Efter det finländska fortsättningskriget dömdes Finlands president Ryti till tio års fängelse på grund av krigsanstiftan. Visserligen benådades han efter några få år, men det är ändå en synnerligen tragisk och anmärkningsvärd händelse i Nordens moderna historia. För någon vecka sedan fick jag klart för mig att domen mot de s.k. krigsförbrytarna i Finland numare är praktiskt taget okända i vårt land. Även bland jurister. Alltså är det hög tid för mig att samla ihop material och skriva en artikel i ämnet. Advokat Hjalmar Procopé var försvarare för Ryti – men det gick ju inte vägen trots förstklassigt utförande av försvararuppdraget. Dags för mig att åter läsa Procopés bok *”Fällande dom som friar”*. Det gäller ju att kunna sin historia.

Rättegångarna kallades i Finland för ”krigsansvarighetsprocessen” och dessa började den 15 november 1945 och avslutades den 21 februari 1946. President Ryti fick 10 års tukthus, utrikesminister Tanner, statsminister Linkomies fick båda 5,5 års fängelse, statsminister Rangell fick 6 års fängelse och utrikesminister Ramsay 2,5 år. Finlands sändebud i Berlin dömdes till 5 års fängelse. Undervisningsministern och finansministern fick båda 2 års fängelse. President Ryti var själv jurist och hade varit verksam som advokat.

I stilleståndsavtalet mellan länderna i september 1944. tvingades Finland ändra sin grundlag m.m. för att kunna upprätta krigsförbrytardomstolen. Det hela, liksom finnarnas avväpning, utdrivning av tyskarna m.m., övervakades av en sovjetisk kontrollkommission stationerad i Helsingfors. Domstolen förbjöds uttryckligen att beakta uppkomsten av finska vinterkriget. Rättegången fick endast beakta förhållanden kring inledandet av fortsättningskriget i juni 1941 samt krigsförloppet därefter. I rättegångarna skulle det påvisas att finländarna förfarit brottsligt, dels genom att delta i kriget, dels genom deras vägran att godtaga fredsavtal på villkor som stipulerades av ryssarna. När Högsta domstolen haft sina överläggning och det blev känt för ryssarna hur man avsåg att döma ansåg ryssarna att det var för milda straff. Ryssarna tvingade därför domstolens ledamöter att sätta sig i överläggning igen och besluta om väsentligt strängare straff. Den ryska kontrollkommissionen övervakade noga rättegångarna. Egentligen var det en allierad kontrollkommission med deltaga-

re från de stora allierade nationerna. Men i verkligheten var det ryssarna som hotade och bestämde.

Juristen Onni Petäy hade i många år varit krigsdomare i Finland och han utsågs till att vara förundersökningsledare. Han var också justitieråd i Högsta domstolen. Han höll förhör med ett stort antal ”misstänkte”, även med Mannerheim. Ryssarnas press mot honom var enorm och han led under lång tid av sömnlöshet. Den finska allmänheten var starkt kritisk mot de domar som specialdomstolen (tillfälligt inrättad) meddelade. Tre veckor efter att domarna meddelats sköt Petäy sig själv.

Alla dömda benådades av presidenten långt före det straffen i sin helhet var avtjänade. Detta skedde när Sovjet något släppt sitt grepp om Finland (fredsavtalet slöts i Paris 1947) och det hela lugnat ned sig en del.

Philp Roth är bäst… kanske (215)

För några år sedans ställde The New York Times Book Review en fråga i ett brev till flera hundra välkända författare och kritiker. Tidningen frågade helt enkelt: Vilket är det bästa amerikanska skönlitterära verket under de senaste 25 åren? Det var 22 böcker som pekades ut som de bästa. Av dessa hade 6 skrivits av Philip Roth. Det var American Pastoral, The Counterlife, Operation Shylock, Sabbath’s Theater, The Human Stain, och The Plot Against America. Tidningen skrev: Det är helt klart att Philp Roth vann. Han är outstanding. Kanske något överdrivet, men han är bra. Att han når fram beror mycket på att han är så amerikansk. Han lever mitt uppe i det hela. Läs honom. Det har jag gjort. Dessutom har han en syn på kärleken som jag finner intressant, även om jag inte delar hans värderingar. Han har visserligen nu slutat att skriva, man hann med 28 romaner under tiden 1959 – 2007.

Handläggare av utomjordingar (216)

Försvarets forskningsinstitut (FOI) har en person anställd för att handlägga de rapporter som kommer in från allmänheten om observationer av utomjordingar. UFO:s alltså. Det blir en del rapporter per år och han har berättat att han sorterar in allt i pärmar och sammanställer observationerna så gott han kan. Så har kan kontakt med olika

instanser inom försvaret och inom polisen. Möjligen även med andra. Men det är inte ofta som rapporterna har något intresse sedan de granskats av honom och de som hjälper honom att bedöma rapporterna.

Det är mycket intressant vad denna handläggaren svarade på reporterns fråga: *Tror du själv på utomjordingar?* Hans svar: *Ja, det gör jag, men det påverkar mig inte i mitt jobb.* Intressant. Tror han verkligen själv på att han inte påverkas? Antingen tror man väl på utomjordingar eller också gör man inte det. Oavsett vilket läger man hör hemma i så blir man nog påverkad. Det var nog rätt klokt av cheferna på FOI att sätta en person på den där tjänsten som verkligen själv tror på UFO:s. Det hade varit värre med någon på den tjänsten som helt sonika sa: ”Det där larvet tror jag inte på, jag brukar sätta in papperna i en pärm och sedan går jag och fikar. Det är ju ändå mest psykotiska kärringar som ser flygande tefat när de inte kan sova om nätterna”.

Den onormala normaliteten (217)

Begreppet *normalitet* är förledande och farligt. Matematiskt och logiskt finns knappast normalitet och knappast heller inom statistiken. Ändå använder vi oss av begreppet ”normal” och dess motsats ”onormal” hur som helst och utan någon egentlig reflektion. Dessutom använder vi ofta inte begreppet som en beteckning för det vetenskapligt och statistiskt belagda utan det som vi själva anser, oftast helt subjektivt, som ”normalt”. Möjligen är vi själva medvetna om att vi faktiskt själva ofta är ”onormala”. Den som tänker efter kommer fram till att begreppen och orden i hög grad förvillar och förleder. Det mesta här i livet är något som uppträder på en kontinuerlig skala med asymptotiska ytterligheter. Slutsatsen av denna lilla tankeansats är att det är normalt att vara onormal och dessutom väldigt onormalt att vara normal. Känner du någon helt normal människa är det nog rätt unikt. Det är helt enkelt inte normalt.

Uttolkare av Koranen (218)

Författaren och filosofen Tariq Ramadan, sonson till Muslimska brödraskapets grundare Hasan al-Banna, presenterar i en av sina böcker en teori om att den rättrogne muslimen inte behöver följa

uppmaningen i den fjärde suran i Koranen, där det står att män – under vissa omständigheter – ska ”*aga dem”*, d.v.s. slå sina kvinnor. Hans korantolkning är inte okontroversiell och hans texter tillåts inte på koranskolorna i Pakistan och Saudiarabien. Men frågan är ändock, om en muslim ska vara rättrogen om det inte just är påbuden i Koranen som han ska följa. Kvinnor behöver inte följa något påbud av det här slaget, med det finns andra levnadsregler i Koranen som vänder sig direkt till kvinnor. Tariq Ramadan är en av de mest inflytelserika intellektuella muslimer som finns i västvärlden. Han undervisar vid St. Anthony´s College i Oxford. På svenska finns bara hans bok ”Att vara europeisk muslim” utgiven på Alhambra förlag. All heder åt Alhambra förresten. Det förlaget ger ut böcker som andra förlag inte vill ge ut. Det är säkert hög tid att läsa på om muslimsk trosuppfattning. Alhambra har givit ut en stor serie häften i tunga ämnen. Själv har jag haft stor nytta av en häfte på ca. 100 sidor om Platons skrifter. De där små skrifterna är alla skrivna av franska professorer och andra lärda.

Att heta Polis i efternamn (219)

Det finns minst tre personer i landet som heter Polis i efternamn. Undrar hur det känns att ringa till polisen och säga att man heter Annika Polis (fast personen jag tänker på har förstås ett annat tilltalsnamn)? Som ni vet är jag road av underliga och ovanliga namn. Det var några år sedan jag livs levande mötte löjtnant Kanon. Jo, det är sant. Det finns minst 183 personer i landet som heter Kanon. Undrar vilket fabrikat av kameror de använder? Eller om de någonsin varit kanonfulla? En gång läste jag en insändare av fru Pipping. Det finns fyra personer som heter Timjan i förnamn och 47 som heter Skepp i efternamn (familjenamn). Skepp ohoj!

Det finns nio personer i landet som har efternamnet Konstig. Är inte det både märkligt och konstigt? Vill man verkligen heta så? Blir

det inte en massa fniss och larv när namnet ropas upp i skolan eller på sjukhuset? Herr Konstig känner sig konstig i magen? Fru Konstig tycker att hennes man har blivit så konstig på sista tiden och befarar att han har fått någon konstig sjukdom? Barnet Konstig hänger inte

med i undervisningen därför att han tycker att fröken i klassen är konstig? Själv skulle jag i varje fall hellre vilja heta Klever eller Odum, vilka är namn som förekommer. Hela 41 personer heter Kram i efternamn… kram på er alla!

Det finns 39 personer med namnet Elefant, 336 med namnat Tiger, 530 Lejon (Leijon) och 494 Elg (Älg). Dessutom finns det en man som heter Puma i efternamn. Det finns över 700 personer i landet som heter Finne i efternamn.

Upphovsrätt i 130 år? (220)

Uppmärksamheten har riktats mot EU-parlamentets beslut för en del år sedan att förlänga skyddstiden för upphovsrättsliga verk från 50 till 70 år. Det handlar alltså om en skyddstid om 70 år efter upphovsmannens död. Det innebär att den som skriver ett musikaliskt verk när han eller hon är 20 år och sedan lever till 90 år kommer ha sitt verk skyddat i 130 år från det att kompositionen gjordes. Ett problem i sammanhanget som inte uppmärksammas är att det i många gånger är mycket svårt att ens kunna få reda på vem eller vilka som har upphovsrätten efter 50 eller 100 år. Det är i dag ett problem för förlagsbranschen, webproducenter och andra. Hur införskaffar man tillstånd att återge en debattartikel som någon gång på 1960-talet var införd i en svenska dagstidning och författaren är död? Även om man kan få fram en bouppteckning så kan det vara mycket tidskrävande att få redan på vilka man ska fråga om tillstånd till publicering. Dödsfallen kan ju stå som en rad framför en. Den som exempelvis vill använda sig av en 50 år gammal text genom att skriva om den (rewriting) och sätta in den i ett nytt sammanhang har väldiga problem och kommer i praktiken att få avstå från att genomföra sina tankar. Det ligger massor av bra texter i tryckt form som borde göras tillgängliga på nätet. De upphovsrättsliga reglerna ligger i vägen för det.

Man kan dö av semlor, förvisso (221)

Man ska se upp med vad man äter och hur mycket man äter. Det gäller både när man är hemma och när man är på resa. Semlor avstår jag gärna från, men rent historiskt kan det vara intressant att veta hur det var det där med kung Adolf Fredrik och hans semlor.

Den 12 februari 1771 återkom kung Adolf Fredrik till slottet efter att vilat upp sig ett tag utanför huvudstaden. På slottet åt han en rejäl måltid, fick magont och dog redan efter ett par timmar. I det officiella tillkännagivandet från hovet angavs att kungen dött av ”indigistion” sedan han ätit ”*hetvägg, surkål, rovor, hummer, böckling och champagnevin”*. En riktigt frossare alltså. Allt sedan dess har det i historieböckerna ansetts att han dog av ”hetvägg”, vilken var den tidens benämning på semla med varm mjölk. Men var finns kausaliteten? Det kan väl lika väl vara surkålen som tog knäcken på majestätet. Eller böcklingen. Hur kan man som kung stoppa i sig surkål och semlor vid samma måltid? Hur som helst så brister det i fråga om utredning och vi kan nog inte med säkerhet fastslå att det var semlorna som knäckte honom. Men det är klart, åt han flera i rad så kan det mycket väl vara så att hetväggen tog honom.

Justitierådet Gösta Walin (222)

Jag hade aldrig tillfälle att träffa justitierådet Gösta Walin. Men jag har läst ett antal av hans böcker. Han avled 2002 och hade en särställning bland svenska jurister. Född 1902 och avliden den 9 oktober 2002, drygt två veckor före sin hundraårsdag. Han tog sin jur. kand. examen redan 1925, blev assessor i Svea hovrätt 1935, hovrättsråd 1939 och revisionssekreterare 1941. Han utnämndes till justitieråd år 1947 och tjänstgjorde i HD i 13 år till år 1960. Innan han inträdde i HD var han byråchef för lagärenden i justitiedepartementet 1938 och statssekreterare i departementet 1943. Han var synnerligen aktiv i många lagstiftningsärenden, exempelvis ordförande i 1957 års familjerättskommitté, i 1959 års skadeståndskommitté och i den år 1960 tillsatta lagberedningen för översyn av exekutionslagstiftningen. Walin promoverades till juris hedersdoktor i Stockholm år 1953 samt blev invald i Musikaliska akademien år 1947. Förutom juridiken hade han ett stort musikintresse och var även en friluftsmänniska. I många år var han ordförande i Friluftsfrämjandet och han arbetade aktivt för inrättandet av nationalparker och andra skyddade naturområden. Det sägs att Lidingöbor ofta kunde se honom komma farande på cykel och att han även ibland observerats på långfärdsskridskor.

Själv läste jag nyligen hans bok som samäganderättslagen. Tung och lite svår bok som uppenbarligen har krävt stora bakomliggande

kunskaper och kringsyn. Walin måste både ha läst och ha haft tillgång till en mängd annan litteratur på området. Skarpsinnet lyser om boken liksom om de andra som Walin skrev. Skarp i sina analyser. Knivskarp. Det som är så exceptionellt med boken och med författaren är att han var 97 år när manus skrevs och arbetet kom ut när han var 98 år. Han kommenterade bokens innehåll och några recensioner när han var 98. Sedan skrev han en bok till inom området tung juridik, ett arbete om finansiella instrument som gavs ut när han var 99 år. Frågan är om något tungt juridiskt arbete någonsin skrivits av någon äldre person.

Hans vänner förberedde firandet av hans hundraårsdag med en omfattande festskrift, men han avled drygt två veckor före hundraårsdagen. Jag råkar känna förlagsredaktören lite och jag pratade med honom om just boken om samäganderätt. Redaktören sa: När författaren lämnade sitt manus till oss var det helt klart för tryckning. Knappt ett kommatecken behövde ändras. Författaren var alltså hela 97 år.

Ett vackert divertissement (223)

Nyligen var jag på en föreläsning där föreläsaren började med att säga att han skulle tala om Aristocles lära. En del skruvade på sig och bläddrade i sina papper. Vad föredragshållaren ville uppnå var naturligtvis en viss häpnad över att höra att vår vän Platon egentligen hette Artistocles, men att han i sin ungdom fick tillnamnet ”Platon” som närmast betyder ”bred” och det har sagts att han var bredaxlad (bredskuldrad). I varje fall säger legenden att han fick tillnamnet av sin brottningslärare (som kanske hade svårt att lägga ned Aristocles). Brottningsläraren hette förresten Ariston av Argos och han är endast känd i historien för att han var Platons idrottslärare. Pojken hade fått sin namn efter sin farfar, som vi med stor säkerhet vet hette just Aristocles.

Några i föreläsningssalen muttrade och sa högt: ”Vi ska läsa om Aristoteles först senare!” Han uppnådde sitt syfte den gode föredragshållaren. Ett mycket vackert exempel på ett divertissement med klara pedagogiska drag. Att avleda uppmärksamheten så att det som egentligen uppmärksammas blir intressantare än det som avledningen sker utifrån, det är skickligt.

Bengt Hallgren, mästare i spiritualiteter (224)

Det finns många författare att upptäcka. En av de som ger läsaren stor glädje och återkommande skratt är *Bengt Hallgren*. Han är nog tämligen okänd, men har givit ut ett rätt stort antal mindre skrifter till stor glädje och nöje för sina läsare.

Bengt Hallgren, f. 1922, debuterade sent som 44-åring med boken *Arvika* (1966) och det sägs att staden därefter aldrig blev sig lik. Praktiskt taget hela sitt yrkesverksamma liv var han verksam som lektor i kristendom och svenska vid Adolf Fredriks Musikgymnasium i samma stad. Sin egen stad skildrar han med dräpande spiritualitet. Det är just spiritualiteten som utmärker hans lärda och högst underfundiga böcker. Han är nämligen beläst den gode Bengt Hallgren och exalterar i lustifikationer med satiriska underskruvar. Förutom att hans böcker innehåller en stor portion lärdom och beläsenhet framgår det med tydlighet att författaren är en kämpande humanist som bjuder aktivt motstånd mot allsköns dumhet, maktgalenskap och förflackning. Detta utan att behöva uttala att det var bättre förr och att verkligheten då var mindre förvriden. Han är den bildade ciceronen genom ett delvis eroderat kulturlandskap.

Bengt Hallgren låter läsaren vara med om, nej, han drar med läsaren på litterära exkursioner som många gånger sträcker sig ut i den vida världen. Lärda prosastycken är böckerna *Sven Heine i Paris* (1982) och *Renässans. En Essä* (1993). Den senare tar Torguato Tassos Ferrara på 1500-talet som avstamp för en lika kunskapsdiger som roande vandring genom det italienska renässanslandskapet. Det framgår för varje läsare att författaren haft stort nöje att skriva ned allt detta och vi som har glädjen att få läsa hans alster njuter och ler för varje sida.

Horace Engdahl recenserade boken *”Kan det ha varit Nietsche?”*, en form av äreminne över lärarkollegor som utvecklat sig själva till kufar, och skrev då: ”Bengt Hallgren har ett särskilt sinne för den lilla katastrofen. En gest, ett förflutet yttrande, ett blamerande citat och han har tryckt på sprinten som får en karaktär att veckla ut sig, en kultur att avslöja sig”.

Bengt Hallgren besitter djup kunskap och delar generöst med sig av den varan. Ibland har jag tvekat om han inte i hastigheten rört sig över gränsen till skrönornas värld. Men de gånger jag kunnat kon-

trollera honom har jag ändå funnit att gränsen inte är överskriden. De källkritiska reservationerna har han dock behållit för sig själv, tydligen i förvissningen att läsaren ska fästa full tilltro till hans anekdoter från verkligheten. Det finns anledning att göra det och varför ska man behöva kontrollera varje hugskott samtidigt som man tvingas frambringa det det där dova skrockfulla skrattet. Bengt Hallgren har redan gjort observationen åt läsaren och försett den med oslagbara spirituella kommentarer. Lärdomsgiganten från Arvika.

Själv hade jag på mig skeptikermössan när jag läste hans tvärsäkra besked att Biff á la Lindström uppfanns på kvällen den 4 maj 1862 i restaurangköket på gamla ”Witten” i Kalmar. Alla vi andra har ju levt i uppfattningen att Lindström redan var befordrad till kapten och att det dessutom är vanligt att denna historiska bragd brukar förklaras med att Lindström minsann vistats långa tider i S:t Petersburg, vilket skulle vara en förklaring till sammansättningen av just denna maträtt. Dessutom brukar en del förtäljare infoga att denna förklaring till uppfinningen bara är en flera alternativa förklaringar. Bengt Hallgren hänger sig inte till tråkiga reservationer och förbehåll utan mejslar ut vad som förevarit. I det avseendet är han en tacksam författare som inte lämnar alltför många frågetecken efter sig, men desto flera glada utropstecken.

Har du redan läst Bengt Hallberg är du en lyckligare och mer road människa än vad du annars skulle vara. Har du ännu inte läst honom har du något underbart att se fram emot.

Volapük? Språket som inte finns… (225)

Vad är *volapük*? Ordet betyder numera ”struntprat”. Ordet har en delvis sorglig historia. Den tyske prästen J. M. Schleyer gav 1880 ut en ordbok och grammatik för ett helt nytt språk. Det hade engelska som bas, med väldigt många romanska och latinska ord som komplement. De grammatiska reglerna var mycket enkla. Knappast några ord innehöll bokstaven R, som representerar ett ljud som okänt i stora delar av världen. Något som skåningar bör tänka på och träna på är just uttalet av den bokstaven.

Ordet ”world speech” blev just wolapük, när J. M. Schleyer försökte skapa ett nytt språk. Det var ett av flera hundra olika konstruerade språk som lanserats sedan mitten av 1600-talet. Bara två sådana språk har dock fått en viss spridning. Det är esperanto och interling-

ua. Men de har knappast någon framtid de heller. Det är engelska som gäller och förmodligen kommer engelskan att överleva som interlingua i kontinentala Europa även om Storbritannien lämnar EU. That is for sure.

Lapskojs analyseras grundligt (226)

Rätten ”lapskojs” har inget med samer och lappar att göra, den är skotsk: labskaus. Själv gillade jag inte den där röran vi fick i skolan. Undrade alltid varför det hette lapp-skojs eftersom det inte var något skoj alls och vad hade lapparna med det hela att göra. Att skottarna satte i sig den där röran kan jag på något sätt kanske ändå förstå. Ursprungligen var ordet på engelska ”loblolly” och var från dialekten i Devonshire. Sedan togs ordet och den maträtten upp av tyska sjömän och började serveras på matställen i Hamburg och i den delen av Tyskland. De tyska sjömännen gillade tydligen det där och det är den vägen som maträtten kom in i Sverige och blev skolmat här. Jag tror inte att den längre är så vanlig som skolmat.

Piloten Chesley Sullenberger (227)

Chesley Sullenberg var piloten som landade en Airbus A320 på Hudsonfloden i New York i januari 2009. TV-programmet CBS 60 minutes hade förstås en lång intervju med Sullenberger (”Sully”) om den lyckosamma nödlandningen på Hudsonfloden. Alla klarade sig oskadda. Typisk amerikansk intervju med en hjälte. ”Bad du till Gud när du satt där och närmade dig vattnet?” frågade reportern. Svar: ”Nej, jag hade annat att tänka på. Men jag antar att det var ett antal passagerare där bak som gjorde det”. Fråga: ”Trodde du att du skulle klara det?” Svar: ”Jag visste att jag skulle klara det”. Vad man inte berättade i programmet var att ”Sully” hade drygt 23 000 flygtimmar bakom sig och över fem år som pilot på F-4 Phantom samt att han under en period ledde en grupp inom organisationen ”Red Flag” in USAF. Inte heller nämnde man att han har en egen konsultfirma rörande flygsäkerhet. Han har även själv varit ansvarig för en större haveriutredning. Tänk så lite information som gavs i programmet. Tio minuter på nätet gav mig betydligt mer information. Där stod det att han varit en högpresterande skolelev och medlem i Mensa-föreningen. Han hade gått ut med en av de högsta möjliga placeringarna i

sin officersklass i USAF och har flera akademiska examina. Direkt efter bragden att landa på floden skrev han en bok om sitt liv och själva nödlandningen. Citat från intervjun: ”Jag sa till min co-pilot: My aircraft” och denne svarade blixtsnabbt ”Your aircraft”. Kortspråk. Standardiserad flygengelska som är så kort den bara kan vara. Jo, vid landningen var det hans flygplan som han ansvarade för. Hans eget flygplan. Som han ensam var ansvarig för att landa på floden.

Några veckor efter landningen fick ”Sullen” tillbaka den bok som han haft med sig i sitt personliga bagage i cockpit. Den var vattenskadad och den hade han lånat på biblioteket i New York City. När han återlämnade den och förklarade vad som hade hänt slapp han att betala förseningsavgiften. Senare, när han vid en högtidlig ceremoni erhöll stadens nycklar, fick han även tillbaka boken som minne från flygfärden. Bokens titel var *Culture: Balancing Safety and Accountability.*

Författaren Isaac Asimov (228)

Förmodligen har du läst en eller ett par böcker av Isaac Asimov, vetenskapsmannen och science ficktion-författaren. Han skrev hundratals böcker och var klart överbegåvad. Doktorerade i kemi i unga år och undervisade i ämnet fram till dess att författandet tog all hans tid och gav honom betydligt högre inkomster än att vara universitetslärare. Född av rysk-judiska föräldrar som emigrerade till USA, dit han kom som tvååring. Men visst hade han en hel del egenheter. Han led inte av utan uppskattade klaustrofobiska rum. Ju mindre de var ju bättre tyckte han. Hans skrivkammare var hur liten som helst. Han var livrädd för att flyga och flög bara två gånger i sitt liv. Både gångerna var det under sin tjänstgöring i amerikanska flottan. Han blev väl mer eller mindre tvungen helt enkelt.

Isaac Asimov lärde sig aldrig cykla och aldrig att simma. Med mycket stora ansträngningar tog han körkort (vilket det inte krävdes mycket för i USA på den tiden) och han satt aldrig upp på ryggen på någon häst. Däremot gillande han att åka på kryssningar med kryssningsfartyg och många av hans böcker skrevs på en reseskrivmaskin i en hytt på sådana kryssningar. Hela sitt liv tänkte han på jiddisch, men skrev på engelska. I varje fall var det så han berättade vid några tillfällen. Skriva kunde han. Fort och bra och inom alla ämnesområ-

den. Han skev mer än 500 böcker under sin levnad och måste ha varit en av historiens mest produktiva författare. Han avled 1992.

Det var Asimov som i en av sina böcker berättade att nästan femtio procent av alla människor dör inom tre månader efter sin senaste födelsedag. Endast åtta procent dör under de tre månaderna före födelsedagen. Om det nu är riktigt så är det sensationella uppgifter tycker jag. Jag gillar sensationella och svårbegripliga fakta. Det udda, det säregna, det speciella. Det där som inte så många andra vet. Asimov var född den 2 januari 1920 och avled den 6 april 1992 i New York City. Så när som på fyra dagar var det tre månader efter födelsedagen. Han blev 72 år gammal.

Mycket skrik för lite ull (229)

Mycket skrik för lite ull, sa kärringen som klippte grisen. Så heter det och jag använder mig ibland av uttrycket, men inte så ofta. Men varifrån kommer det? Det är så mycket roligare om man vet när det uppstod och när det vann spridning. Jag har spanat ett tag efter någon ledtråd som kan klargöra varifrån det kommer. Inte kommer det från bibeln heller… kanske från Albert Engström? Jag vet ännu inte, men efterforskningen fortsätter.

Det finns tre saker som inte går att dölja: *Rök, kärlek och en man som rider på en kamel*. Ett välkänt arabiskt ordspråk. Ett talande talesätt i ett landskap som saknar skog. Bättre tio fåglar i skogen än en i handen eller hur det nu var det ordspråket löd. Det som göms i snö tittar fram i tö. Det senare är inte något arabiskt ordspråk om nu någon trodde det.

Parningsstationen i Vänern (230)

Alla som har läst de grundläggande läroböckerna i biodling vet att parningsstationen för nordiska bin finns på Lurö i norra Vänern. Där är det så långt från land att det inte finns risk att det kommer några andra bihannar och förstör det planerade släktträdet. Fiffigt och traditionsrikt det hela. Men nu var det några innovativa personer som ordnade ”singelpaddling till Lurö skärgård under tre dagar i juli månad”. Färden skulle naturligtvis även gå till parningsstationen. De stackars bina surrade väl runt där och skvallrade om vad de såg och anade av den mänskliga aktiviteten. Varför ska inte vi människor låta

bina ha sin egen parningsstation i fred? Den är nämligen den enda i landet. Skälet till att jag vet allt det här är att 90 procent av all min kunskap inhämtas från Namn och Nytt i Dagens Nyheter. Den källan litar jag dessutom på när det behagar mig. Biodling är inte någon bisak, som biodlaren Fredriksson sade.

L'esprit de l'escalier ('trappans fyndighet') (231)

"Jag hade det på tungan" är ett uttryck som vi kan använda oss av när vi hade velat säga det där dräpande eller det fyndiga som vi inte fick ur oss, men som vi kommer på precis när vi lämnar rummet eller sällskapet eller vad det nu är för socialt sammanhang. I franskan finns uttrycket l'esprit de l'escalier 'trappans fyndighet'). Det är alltså en välfunnen replik som man kommer på först när man är på väg nedför trappan. Det känns då fel att gå tillbaka och säga i dörren: Jo, förresten, jag hade velat säga så här när ni sa det där som ni sa… Chansen kommer nog inte tillbaka igen. Att vara snabb i replikerna tyder på att det rör sig i hjärnvindlingarna, vilket dock inte behöver vara fallet. Det franska uttrycket kommer från boken Paradoxe sur le Comédien av Denis Diderot.

Hur navigerar brevduvor? (232)

Häromdagen såg jag ett TV-program som handlade om hur vi tror att brevduvor (homing pigeons) hittar hem till sitt kära duvslag. Det finns nämligen ett antal olika teorier om det. En är att duvan har en "karta" över terrängen som består av olika dofter. En annan är att det handlar om navigation med hjälp av skillnader i magnetfältet i kombination med förändringen av vinkeln till solen (eller snarare två vinklar). En annan är att duvan lagrar tredimensionell information om terrängen och sedan utifrån det kan navigera hem till duvslaget. Men det förklarar ändå inte allt. Om man bedövar duvans luktorgan så hittar den nämligen inte hem. Täcker man för hennes ögon med dimmiga linser så hittar den ändå hem. Sätter man en kraftig magnet på duvans huvud så hittar den ändå hem. Så det troliga är faktiskt att den söker sig fram efter doftspår. Men hur? Det är en stor gåta som människa kanske någon gång i framtiden kommer att finna svaret på. Men i dag vet vi inte. Vilket bara det är intressant att veta.

Inte allt dugg är dagg (233)

Dagg är inte alltid dagg. Många tror att det handlar om kondenserad vattenånga som ligger på växternas blad där på sommarmorgonen. Minns du hur det känns när de kalla dropparna stryker över och fuktar fötterna? Men dagg är det inte. Det är guttation. Just det, guttation! Det handlar om markvatten som stigit upp genom växternas kapillärer och sedan trängt ut på bladens utsidor. Eftersom det varit för kallt för att vattnet skulle övergå till ångform så har vattnet blivit kvar som droppar. Det är det som meteorologerna kallar för guttation och vi andra (även alla poeter) kallar för dagg. Men kan man säga: Du, har du sett så fint guttationen ligger i gräset i dag på morgonen? Men lite intressant är det att dagg på husväggar och bilens rutor egentligen är något helt annat än den där guttationen som ligger så fint på växternas blad och som jag talar om här. Egentligen skulle jag säga lite om kapillärkondensationen också, men det får bli nästa lektion helt enkelt. Man ska inte ta in för mycket på en gång och inte heller ge ifrån sig för mycket heller vid ett och samma tillfälle.

Fuskande forskare (234)

En professor vid Försvarshögskolan i Stockholm riskerade att få en varning eller något ännu värre för att han plagierat andra forskares och studenters arbeten. Frågat är intressant eftersom idéer och åsikter inte kan ”stjälas”. Är de en gång utsläppta från den egna hjärnan får vem som helst tänka likadant och uttrycka samma åsikter. Så enkelt är det. Däremot får man inte kopiera någon annans texter, men då är det uttrycksformen eller själva den språkliga dräkten som är skyddad. Lyckas man med konststycket ”rewriting”, en rätt stimulerande hobby, så kan man egentligen återge (”stjäla”) hur mycket som helst. Gränsen mellan plagiat och eget självständigt verk är ibland hårfin. Mitt råd: Tar man från en eller två författare blir man lätt avslöjad. Hämtar man det från tre eller fler källor så blir man inte ertappad. Hämtar man från tio eller tjugu (märk stavningen) källor och dessutom talar om varifrån man har hämtat det så uppfattas det ofta som högklassig forskning. För övrigt är det stimulerande och utvecklande att ta hand om andras idéer. Tro mig. Det finns inte så många originella idéer att stjäla helt enkelt. Unika idéer är unika och få.

Duster med försäkringsbolaget (235)

Den är rätt märkligt det här med att tvista med de stora försäkringsbolagen efter ett inbrott i bostaden. Jag har gjort det ibland, tvistat alltså. För det första kommer det stora försäkringsbolaget att antingen inte ifrågasätta alls vad du hade eller också ifrågasätta väldigt mycket. Är du väletablerad i samhället, bra yrke, slips och välkammad, så kommer bolaget inte att ifrågasätta när du uppger att du hade 534 CD-skivor, en superbra Apple-laptop inköpt helt nyligen för 34.000 kr och att du blev av med ett fint svärd från Zanzibar. Talar du däremot bruten svenska och är arbetslös och låginkomsttagare kommer skaderegleraren att säga: Du måste ju förstå att det är du som ska bevisa att du hade alla de där grejorna, det måste du ju förstå. Alltså. Fotografera gång på gång. Gå runt med digitalkameran och videokameran. Öppna skåp och garderober och allt. Filma och dokumentera och gör det i flera omgångar och helst inte före själva inbrottet (om man nu visste när det kommer att ske). När sedan det stora försäkringsbolaget ändå har gått med på att ”vi får väl acceptera att du hade de där sakerna som du har listat” så inträder andra akten i dramat. Åldersavdragen som bolaget gör på alla eller de flesta grejorna. Älsklingströjan som var så dyr och som du köpte för fem år sedan på Irland värderas kanske till 20 procent av inköpspriset. Det blir svårt att köpa en motsvarande för det beloppet. Men tröjan var ju ny trots att du bara använt den några dagar, eller hur? Funderat på att säga upp hemförsäkringen någon gång och lägga premiepengarna i en spargris och ställa in spargrisen i kassaskåpet?

En penna vässad till värja (236)

Nyligen ägnade jag några timmar till att läsa några artiklar av professorn och socialdemokratiske agitatorn Bengt Lidforss. Jag fick tag i dem i en antologi och läste mest för att försöka avslöja hans språkliga teknik. Han ansågs på sin tid vara den skribent (tidningen Arbetaren) som hade den vassaste pennan i hela landet. Polemiker och stridsman. Den som kunde formulera sig så att läsaren riktigt kippade efter andan. Han var samtida med Strindberg, men ändå 20 år yngre. De träffades då och då och Bengt Lidforss beskrivning av Strindbergs framfart är helt obeskrivlig. En virtuos med pennan helt

enkelt. En formuleringsförmåga som inte står någon annan efter. Det finns nog andra som har berikat språket mer, bland annat Strindberg själv, men knappast någon som kunde vara så giftig med sin penna som Bengt Lidforss. När Hjalmar Branting ville ha hjälp med någon riktigt dräpande formulering vände han sig därför till Bengt Lidforss. Det där med ”*lössen i den röda fanan”* lär komma från Bengt Lidforss. Med lössen avsågs då ”unghinkarna”, som var en kommunistiskt anfrätt grupp inom partiet.

Själv har jag inte så mycket nytta av den polemiska tekniken, men visst är den härlig. Det är som att med nageln känna över hela längden på en slipad värja. Ett vapen klart att bruka, men vars blotta förekomst avskräcker lika mycket som dess nyttjande. Det där sista var inte stulet från Bengt Lidforss utan kom faktiskt från egen fatabur.

Florett eller värja (237)

Nyss skrev jag något om ”penna vässad till en värja” apropå professor Bengt Lidforss (1868 - 1913). Själv har jag fäktats under några år och lärt mig grunderna. Det innebär att jag kan skilja mellan florett, värja och sabel. Det förvånar mig att inte alla kan det. Florett är ett italienskt skolvapen som egentligen bara är avsett för träning och utbildning. Men som under senare tid (lång tid) används som ett rent tävlingsvapen. Det är ett lätt, mycket tekniskt stickvapen och giltiga träffytor är bålen, det vill säga allt förutom huvud, armar och ben. Vid dubbelstick (båda motståndarna träffar samtidigt) tilldelas poäng till attackeraren. Till skillnad från värja, sabel och svärd är floretten ett rent tävlingsredskap, inte ett vapen som aldrig i historien använts i strid. Det är klass för en gentleman att tävla i florett och fullt acceptabelt att göra det i värja, men tämligen vulgärt att göra det i sabel och svärd. Tro mig. Jag borde kanske ha skrivit ”penna vässad till en florett”, men gjorde medvetet inte det. Bengt Lidforss befann sig nämligen ibland otäckt nära det vulgära.

Lögnernas olika relativa värde (238)

Sanningen kan ta sig olika uttryck. Det finns absoluta sanningar och det finns tillfälliga sanningar. Det är en absolut sanning att 2 + 2 = 4 eller 5 + 7 = 12. Det gäller i alla tider och i alla kulturer. Det är bara att räkna fingrarna eller stenarna. Sanningen ligger inbakad i talens

innehåll och kombinationen (additionen) tillför inte någon ytterligare kunskap utan är endast ett annat uttryckssätt. En tillfällig sanning är att min bil står i garaget (vilket jag inte vet eftersom den kan ha stulits för en timme sedan…). Kör jag ut bilen ur garaget så är det inte någon sanning längre. Sedan har vi det där som inte är sant, men som vi vill ska framstå som sant. Lögnen. Den medvetna och den omedvetna lögnen. ”Han handskas ovarsamt med sanningen” – ni vet hur det kan uttryckas.

I min värld är lögnen en reell företeelse. Det finns vita lögner, det finns nödlögner, det finns tillfällighetslögner och det finns riktigt fula svarta lögner. Och sedan finns det värsta av allt: Livslögnen. Den senare tillhör dock en kategori för sig själv eftersom den bara kan upptäckas av personen själv och att den dessutom medför väldiga konsekvenser. Upptäcks den sent i livet kan det ge katastrofala konsekvenser. Självbedrägeri kan vara en anhalt på vägen, men har mest inslag av försök att bygga upp livslögnen.

Lögnen är ett användbart instrument om den används på rätt sätt. Om lögnaren inte avslöjas så vet inte någon att han/hon är en lögnare utan personen framstår i stället som en sanningssägare. Allt är alltså gott och väl. Det enda man behöver tänka på när man använder lögnen som redskap är att inte bli avslöjad. Hur det rent tekniskt går till borde läras ut i någon form av kurs.

För att en sann sats ska vara verkligt sann måste den uppfylla följande villkor (höll på att skriva kriterier, men avstod): Den ska vara objektivt sann, den som utsäger satsen ska vara fullkomligt övertygad om att den är sann och personens övertygelse ska grundas på vetenskapligt godtagbara förhållanden. Sant eller hur?

Hade Darwin ful näsa? (239)

Charles Darwin var bara 22 år vid början av sin första resa, men redan en f.d. teologie studerande, vilken inte tidigare visat intresse för naturvetenskaperna. Hans resa med fartyget *”Beagle”* tog som bekant fem år och han besökte då Sydamerika och Australien. Men det var knappt att han kom med på resan därför att fartygets kapten hade ”spleen” och sa att han inte mådde inte bra av att se Charles Darwins pregnanta näsa. Ja, just det. Han gillade inte näsans utseende. Först vägrade kaptenen att ta med honom på resan på grund av den stora

näsan, men gick sedan ändå med på det efter lång övertalning. Nu frågar man sig förstås vad ”spleen” är.

Spleen eller mjältsjuka (från engelskans ord för mjälte *spleen*) är en äldre term på en sjukdom som i dag närmast motsvaras av en kombination av en lättare depression och hypokondri. Spleen brukade framför allt drabba personer av bättre börd, och ansågs under en period ”fint” att ha. Kaptenen måste ha varit lite ”fin” av sig, kan man tänka sig. Tänk om hans spleen hade varit så kraftig att han verkligen vägrat ta med sig Charles Darwin. Då hade vi kanske fortfarande levt ovetande om människans utvecklingshistoria.

Dykaren som fick händerna avskurna (240)

Mysteriet med den försvunne brittiske dykaren Crabb har länge fascinerat mig. Jag har skrivit om honom tidigare.

År 1956 fick han uppdrag av den brittiska militära underrättelsetjänsten att dyka ned under den sovjetiska kryssaren (Sverdlov-klass) som besökte Southports hamn. Kryssaren var en helt ny typ och det var i praktiken första gången som man fick se den i västvärlden. Man misstänkte från NATO:s sida att den nya kryssaren var utrustad med någon ny typ av propellrar som gav den hög fart och lågt propellerljud. Crabb var en erfaren och omdömesgill dykare från den brittiska marinen. Han dök i hemlighet ned under fartyget och sedan kom han aldrig tillbaka. Har var helt enkelt borta. Redan efter några dagar började man i pressen spekulera över om han hade skjutits eller på annat sätt dödats eller tillfångatagits av ryssarna. Ingen visste. Spekulationerna gick också ut på att ryska dykare hade varit nere under fartyget och fångat Crabb och tagit ombord honom genom någon bottenlucka. Först efter 14 månader flöt det iland ett gammalt lik iförd grodmansutrustning. Liket saknade huvud och både händerna. Ingen annan dykare saknades i området. Crabbs hustru hjälpte till för att försöka identifiera kroppen, men hon kunde varken bekräfta eller förneka att det var hennes mans kropp. En annan nära anhörig såg kroppen och menade att något eller några ärr vid knät visade att det var Crabb. Rättsläkaren gjorde bedömningen att det troligen var Crabb, men man kunde inte fastställa det med fullständig säkerhet.

Enligt min mening är det synnerligen märkligt att man aldrig från brittiskt håll lämnat ut någon information om den utrustning (gummidräkt, bälte, lufttuber etc.) som dykaren hade och om den överens-

stämde med den som Crabb hade. Man lämnade inte någon information och kommenterade det inte heller. För ett par år sedan släppte man dock ytterligare information från de brittiska arkiven och dessa handlingar klargör att britterna var övertygade om att Crabb mördades av ryssarna. En ryss har framträtt i media och berättat att han känner till att en prickskytt (sniper) hade upptäckt dykaren och skjutit honom i vattnet. En annan ryss har också framträtt och sagt att han tjänstgjorde som dykare på fartyget och att han under vattnet överraskade Crabb när denne försökte sätta fast någon teknisk anordning på fartygets skrov. Han uppgav att han stack ihjäl Crabb med sin kniv och skar av honom huvudet. Ryssen har också visat upp den stora kniv som han uppger att han använde och som han behållit som souvenir. Ryssen har även kunnat visa att han fått en hög sovjetisk militär utmärkelse. Men den frågan är: Varför skar man av honom huvudet och händerna? Närmast till hands (!) ligger tanken att det skulle försvåra eller omöjliggöra identifiering. Men varför det?

Obama, munus praesidentis initurus (241)

”Barack Obama, munus praesidentis initurus, cum proximis Philadelphiae tramen ascendit, quo Washingtoniam invectus est. Tramen in multis stationibus restitit, ut Obama civibus loqueretur, saepe etiam lentius vehebatur, ut cives familiam praesidentis viderent.”

Det här var inledningen av rapporteringen på latin från president-installationen och Obamas tal. Vem som skrivit rapporten? Det var någon reporter hos YLE, den finländska radio och TV-kanalen. Finland är det enda landet i världen som dagligen sänder en kort nyhetsrapportering på latin. Dessutom med 75 000 lyssnare varje dag. Varför det? För att Finland är en kulturnation och för att man vill understödja de som vill hålla sina latinkunskaper i trim. Finns på nätet förstås för den som är intresserad. I och för sig är det nog så att även Vatikanstaten har sändningar på latin, men jag har inte riktigt grepp om det. Men jag gör en stilig honnör för Finland. Landet som nästan är som Sverige, fast bättre.

I Finland har man även översatt ett antal av Elvis låtar till latin och sjungit dessa på latin. Can’t Help Falling In Love blir på latin *Non adamare non possum*.

Albert Einsteins okända dotter (242)

Albert Einstein hade en dotter, Lieserl Einstein, som var född i januari 1902. Först på 1980-talet blev det känt att dottern hade existerat. Den enda officiella noteringar är från 1903. Vi vet alltså inte om hon dog som barn eller vad som hände med henne. En berättelse är att hon blev sjuk och blind samt växte upp hos en släkting till modern Mileva Maric. Hon var serbiska och Alberts första hustru. Det finns de som forskat och sökt uppgifter om Einsteins okända dotter, men ingen har lyckats få fram några trovärdiga uppgifter. Intressant att det var som det var och att det inte går att få fram några uppgifter om en person som ändå föddes i början av 1900-talet. Albert Einstein talade aldrig om henne i varje fall. Märkligt det hela.

Lars Gustafsson större än Einstein (243)

Lars Gustafsson, den framlidne författaren och filosofen, framkastade i en diskussion för en del år sedan att en författare (han nämnde inte sitt eget namn) kan vara större än Einstein. Hans förklaring: Einstein klarlade och bevisade både den allmänna relativitetsteorin och den speciella. Det var storartat och genialt. Men han beskrev egentligen bara något som redan fanns. Verkligheten förklarades på ett annat och riktigare sätt än tidigare. Men han uppfann inte något, han konstruerade inte något utan han lyckades ”endast” beskriva något tydligare och riktigare än vad någon tidigare gjort. En författaren däremot kan visserligen också beskriva något, men författaren skapar ibland något helt nytt. Något som uppkommer i författarens egna hjärnceller och sedan fortplantar sig vidare ut i världen via tangentbordet och tryckpressarna och internet. Från pappersarken och datormonitorerna in i en mängd andra människors grå celler. Någon enstaka gång även via radiovågor och tv-bilder. Idéer och tankar sprids. Nu har ni fått del av något som jag fångade upp och som kom från Lars Gustafssons små och många grå celler. Kanske var det något helt nytt.

Ett glas vatten mot en skiftnyckel (244)

Arne Naess var i många år professor i filosofi vid Oslo universitet. Han blev gammal och han var en gång i tiden den yngste professorn

någonsin vid Oslo universitet. Han var en skojare också och gillade practical jokes. En gång kom han och en god vän överens om att göra följande på trikken upp till Holmenkollen. De klev på vid olika hållplatser och satte sig i samma vagn en riktigt varm sommardag. Vännen sade högt till alla i vagnen: Jag tycker det är så varmt här, jag behöver ett glas vatten, är det någon som har ett glas vatten? Arne, som satt en bit bort och låtsades vara helt obekant, tog då fram ett glas med vatten från jackans ficka och sträckte det till den för honom ”okände” törstige mannen. Denne tog glaset och sa: Som tack för vattnet så får du min skiftnyckel och så överlämnades den till Arne. De satt sedan skilda åt och klev av vid olika hållplatser. Practical joke bland filosofer i Norge alltså.

Frackfolket kommer på besök (245)

I Spanien finns det en inkassobyrå som låter sin personal uppträda i frack när de är ute på delgivningsuppdrag. Allt för att grannar och andra ska uppmärksamma att ”de där i frack” har varit hos honom, vår granne… Allt för att genera och för att naturligtvis förmå personen att betala så fort som möjligt för undvika ytterligare besök av ”folket i frack”. Effektivt, men samtidigt något skrämmande. Inte lika hotfullt som MC-folket, men ändå. Någon som har sett någon i frack på väg till grannen?

Wikipedias stora betydelse (246)

Söker man på Google på ”Barack Obama” får man på 0,09 sekunder 106.000.000 träffar. På tredje plats i listan ligger svenska Wikipedia och på fjärde plats den engelskspråkiga Wikipedia. Bra artiklar i Wikipedia efter vad jag kan se och bedöma. Det finns hur mycket information som helst att läsa om honom för den som vill. Jag gissar även att hans två böcker finns tillgängliga i digital form därute i cyberspace, men jag vet inte. Skulle förvåna mig om de inte finns att hämta hem. Hos Wikipedia kan man läsa massor om amerikanska presidenter och svenska kungar. Själv har jag skrivit några artiklar om några svenska orter och personligheter. Bland annat om en känd svensk-amerikansk konstnär. Därför kan jag med viss rätt kalla mig för wikipedist. Inte så mycket att skryta med eftersom alla som vill kan bidra med något till det elektroniska uppslagsverket. Något som

upprör mig är att många svenska skolor förbjuder eleverna att använda sig av Wikipedia för hemuppgifter och andra elevarbeten. Lärarna säger helt enkelt att ”man kan inte lita på Wikipedia”. Lite sanning ligger det ju i det, men samtidigt är ju skolans uppgift att lära eleverna att vara kritiska. Detta dessutom mot alla informationskällor – även Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet och andra annonsorgan.

Jag ville ha enkronor (247)

Det är bara att erkänna. Jag brukar lägga undan en del slantar. Eller snarare mynt. Fina blanka mynt och sådana där jubileumsmynt. Har en del liggande i gömmorna. Inte så många men ändå. År 2009 kom bruksmynt som skulle uppmärksamma Sveriges förlust av Finland 1809. Vi förlorade ju Finland därför att svenska armén var berusad och saknade kompetent ledning. Dessutom gav man upp fästningen Sveaborg (Helsingborg) utan strid. Vad tänkte befälhavaren Carl Olof Cronstedt på den 23 mars 1809 när han gick med på en kapitulation?

Minnesmyntet med en massa streck på ”frånsidan” gavs ut till tvåhundraårsminnet. Strecken som ska visa ”havet” mellan våra två länder. Jag ville ha tag i hundra eller tvåhundra ocirkulerade mynt. Alltså sådana utan repor och andra små skador. Riksbanken hänvisade till Myntverket. Myntverket uppgav att verket bara levererar ocirkulerade mynt till bankerna och bankerna säger att man inte lämnar ut nya mynt till kunder. Det går alltså inte att få tag i ocirkulerade mynt i Sverige annat än om man köper Myntverkets årssatser. I andra länder går det minsann att få tag i nya ocirkulerade mynt. Det gör det exempelvis i Finland, Norge och Danmark. Det är ett märkligt land vi lever i.

Lakritspipor är förbjudna i Norge (248)

Det är ett underligt land det där, Norge. I vissa avseende märkligare än Sverige. Butikerna är stängda på söndagarna när norrmännen är lediga. Reglerna för tobaksvaror är stränga. Till och med lakritspipor betraktas som jämställda med tobaksvaror. Sedan 2010 är de förbjudet att sälja lakritspipor i vanliga butiker, eftersom de påstås kunna vara en inkörsport för unga till rökvanor. Men det finns tack och lov

ett undantag; i taxfreebutiker på flygplatser är de tillåtna. Där är dock lakritspiporna underkastade det exponeringsförbud som i Norge råder för alla tobaksvaror. I Gardermoens nya taxfreebutik finns alltså lakritsspiporna i ett särskilt ”tobaksrum” som enbart kunder över 18 har tillträde till.

Chefen för taxfreebutiken på flygplatsen säger: ”I Norge är lakritspiporna betraktade som tobaksvaror på grund av sin utformning. Tobaksvaror måste placeras i ett eget avskärmat utrymme för att myndigheterna kräver att dessa produkter inte exponeras direkt mot allmänheten. Därför hamnar också lakritspiporna bakom tobaksavgränsningen”. Dessutom gäller 18-årsgränsen även för lakritspipor. Alla dessa förbud har gjort att det säljs lakritspipor på flygplatserna i en enorm omfattning. Varje år säljer man för fem miljoner kr. Förmodligen känner norrmännen till att röken från lakritspipor är helt ofarlig, men ändå har man ett förbud. Frågan är om det är lagligt att införa lakritspipor i Norge. Jag vet inte. Däremot vet jag att det är olagligt att föra in lupiner. Tänk på det nästa gång du kör till Oslo. Inga lupiner i bilen.

Ryska begreppet ”vranjo”, som beskriver det mesta (249)

Vad är *vranjo*? Det är ryska och betyder ungefär ”halvsanning”, ”halvlögn” eller ”sanning som har modifierats” så att det ska passa det som mottagaren av informationen vill höra. Den danske journalisten Leif Davidsen utvecklar och förklarar begreppet. Anpassade halvsanningar är väl kanske en bra beskrivning. Sådant förekommer inte i familjen eller i vänkretsen, men är det regelmässiga i all offentlig verksamhet.

Citat från Leif Davidsen bok – ”*Det är en blandning av sanning och lögn. Det är ett sätt att förmedla halvsanningar och kvartslögner, uppdiktade händelser och verkliga tilldragelser. Och syftet med Vranjo, oavsett om man är privatperson eller makthavare, är att skydda sig själv och undvika att man ställs till svars för sina handlingar”*

Ryssland är ett märkligt land med en märklig historia. Det räcker inte med ett liv för att upptäcka och lära känna Ryssland. Det är ofta svårt att skilja mellan vad som är sant och vad som är falskt. Det är särskilt svårt i Ryssland.

Åter igen värnplikt (250)

Det var 2009 som alliansregeringen med tre rösters övervikt i riksdagen drev igenom avskaffandet av värnplikten i vårt land. Nu vill den rödgröna regeringen återinföra värnplikten med stöd av liberalerna och kristdemokraterna. Det var många som skakade på huvudet åt beslutet 2009. Finländska politiker och generaler varnade för konsekvenserna. I Norge och Danmark har man kvar värnplikten, men tar bara ut ca. 20 procent av de män som är lämpliga. Norge inför dessutom i år, som första land vid sidan om Israel, kvinnlig värnplikt. Finland tar ut ca. 80 procent av männen i en årskull. Min egen uppfattning är att Sverige på sikt skulle behöva utbilda 20 – 30 procent av det som motsvarar den manliga årskullen. Det skulle vara omkring 10 000 person (män och kvinnor). Om de kan hållas krigsplaceringsbara i 15 år så skulle det vara ha en numerär på 150 000 soldater. Alltid något och då skulle man långsiktigt ha en armé med en viss numerär som skulle kunna försvara olika delar av landet med modernt materiel. Märkligt nog talas det aldrig öppet om att antalet utbildade värnpliktiga på 1970- och 1980-talet var alldeles för stort. Vi hade bara behövt omkring hälften, men dessa skulle ha övats mera i repetitionsövningar. Både flygvapnet (basorganisationen) och kustartilleriet behövde visserligen värnpliktiga, men dessa kunde ha behållits betydligt längre i sina krigsbefattningar. Det var ett ekonomiskt slöseri som man inte ville tala öppet om. Antalet födda pojkar var ju vad det var.

Det var ett huvudlöst beslut att avskaffa värnplikten 2009. Bättre hade varit att fortsätta att dra ned på antalet, men att öka kvaliteten. Man törs inte heller nu diskutera kvaliteten hos de soldater som rekryteras som anställda soldater. Det finna rapporter om att kvaliteten minskar på ett oroande sätt.

Märkligt nog vill nuvarande försvarsminister återinföra värnplikten trots att han själv vägrade göra vapentjänst. Sverige är det enda landet i världen som haft två försvarsministrar som själva vägrat utbilda sig i vapnens bruk. Peter Hultqvist borde rakryggad träda fram och erkänna att han gjorde fel som vägrade bära vapen. Det har han inte gjort utan endast sagt att ”det var länge sedan”. Rent moraliskt ska man inte kunna komma undan så lätt.

Lilia Shevtsova och Ryssland (251)

Vill man få ryska förhållanden belysta och analyserade bör man läsa och lyssna till Lilia Shevtsova. Hon är ryska som har haft toppositioner inom sovjetiska kommunistpartiet. Hon doktorerade i statsvetenskap vid Centralkommitténs akademi för sociala vetenskaper 1976 och var sedan chef för Centrat för politiska studier i Moskva och verkställande direktör för Moscow Institute of International Economic and Political Studies. Hon har under lång tid publicerat sig i tidskriften Foreign Affairs.

Lilia Shevtsova håller föreläsningar runt om i världen och en del av hennes framträdanden finns tillgängliga på nätet. Jag lyssnade nyligen på en föreläsning av henne som hon höll på Stanford University. Några av hennes konklusioner var följande.

Den ryska utrikespolitiken styrs i mycket hög grad av inrikespolitiska överväganden. Temat som förs ut till de breda lagren är att västvärldens dominans och suprematri snart är över. ”Västvärldens slut” är temat. Hon betonade att omvälvningarna i Ryssland 1991 var enorma och ägde rum på tre områden: Slutet på ett imperium, slutet på kommandoekonomi och slutet på diktatur. Allt på en och samma gång och dessutom, märkligt nog, under fredliga former. Hon betonar att Putin upprepade gånger har kallat det inträffade för ”1900-talets största tragedi”.

Vi måste ta till oss hennes budskap att Ryssland är extremt toppstyrt, att utrikespolitiken styrs av vad man vill uppnå inrikespolitiskt, att Putin mycket väl kan säga en sak och göra något helt annat och att Putins bakgrund är KGB. Är det någon som vi ska lyssna på är det Lilia Shevtsova. Hon tillhör de intellektuella i Ryssland som vi måste lyssna till.

Den amerikanska presidentmakten (252)

Inför det spännande presidentvalet i USA är det beklagligt att svenska journalister inte anstränger sig mera att förklara skillnaden mellan de skilda konstitutionella styrelseformerna parlamentarism och presidentialism, vilka båda har sina för- och nackdelar. Det är till och med så att begreppet presidentialism inte finns i vanligt svenskt språkbruk utan endast återfinns inom statsvetenskapen. De väsentligaste skillnaderna mellan dessa båda demokratiska styrelseformer är dels hur

den politiska makten fördelas och dels om det finns en eller två kanaler för det folkliga inflytandet.

Parlamentarism är det vanligaste konstitutionella styrelseformen i Västeuropa medan presidentiella system återfinns i USA och flertalet av länderna i Latinamerika. I parlamentariska system finns bara en kanal för det folkliga inflytande på nationell nivå. Detta genom att i allmänna val rösta fram ledamöterna i den lagstiftande församlingen. Denna har befogenhet att utse samt avsätta en regering som endast är ansvarig inför parlamentet. I ett presidentiellt system har folket två kanaler för sitt inflytande, vilket sker genom både parlamentsval och presidentval. Presidenten innehar både rollen som stats- och regeringschef till skillnad från det parlamentariska systemet där dessa ämbeten alltid är uppdelat mellan två personer. Som regeringschef leder presidenten regeringens arbete samt har initiativet vid regeringsbildning eller avsättning av enskilda ministrar. I USA har kongressen viss makt vid presidentens utnämnande av ministrar och vissa högre tjänstemän (exempelvis ambassadörer).

Det är till och med så att svenska media på ett felaktigt och slarvigt sätt omtalar den amerikanska regeringen. Ordet ”government” betyder i USA i allmänhet ”den federala statsförvaltningen” och inte alls ”regeringen”, som svenska media översätter termen. Det amerikanska begreppet ”the administration” vållar uppenbarligen problem för svenska journalister, som ibland översätter det med det svenska begreppet ”administrationen”. Detta är bara förvillande. I själva verket är det nog så att det är mest korrekt att säga att det inte finns någon regering i USA utan endast ett presidentämbete (”presidency”) och att presidenten omges av politiska medarbetare, vilka utgör hans ”administration”. Har någon hört talas om att den amerikanska regeringen har sammanträtt och fattat något beslut? Det finns inte någon federal regering i USA, det finns en president som har den exekutiva makten, men som hela tiden är beroende av kongressens beslut för att genomföra sin politik. En president som inte har stöd i kongressen har en mycket liten maktbas, förutom inom utrikespolitiken. Den amerikanska konstitutionen är stark och mycket legalistisk.

Viktor Zolotov (253)

När vi försöker förstå president Putin får vi aldrig bortse från att han erhållit sin utbildning och träning inom KGB. Den särskilda elitis-

tiska anda som fanns där har i hög grad präglat honom. Utbildningen är lång och syftar till att få fram medarbetare som är utpräglat lojala mot den befintliga maktstrukturen, på den tiden partiet och nomenklaturan. När vi i dag granskar männen runt Putin återfinner vi ett stort antal KGB-män och män med mycket speciell bakgrund. En sådan är Viktor Zolotiv, född 1954 och alltså jämnårig med Putin själv. För närvarande är han chef för den nationella ryska säkerhetsstyrkan (Rosgvardiya), vilken uppges omfatta ca. 20 000 man. Han är också medlem i det nationella säkerhetsrådet.

Zolotov kommer från en arbetarfamilj i Leningrad och arbetade tidigare som stålverksarbetare. På 1990-talet anställdes han som livvakt till borgmästaren i S:t Petersburg, Anatolij Sobchak. Den senare hade tagit till sig Putin som sin adept och det var på det sättet som de kom att lära känna varandra. Zolotov var Putins sparringpartner i boxning och judo. Snart blev det så att Zolotov alltid fanns i Putins närhet varhelst han dök upp. Zolotov var även chef för Roman Tsepovs livvakt, som benämndes Baltik-Eskort. Detta var innan Tsepov giftmördades. Åren 2000 – 2013 var Zolotov chef för säkerhetsstyrkan som ansvarar för både premiärministerns och presidentens säkerhet i Ryssland. Ryssarna kallar dessa livvakter för *“männen i svart”* eftersom de ofta har mörka solglasögon och svarta kostymer. Den 5 april 2016 utnämndes Zolotov till chef för säkerhetsstyrkan och genom särskilt presidentbeslut blev han även medlem i det nationella säkerhetsrådet. Tveklöst är Zolotov en av de mäktigaste männen i kretsen kring Putin. Det är något signifikant över detta förhållande. Jag kan tänka mig att man inom västerländska underrättelsetjänster kallar honom “Putins hitman”.

Edukationsprocessen igen (254)

Den gamle professorn Wilhelm Sjöstrand (professor i pedagogik i Uppsala) drev alltid tesen att ”hela livet är en fortgående edukationsprocess”. Han hade naturligtvis rätt. Varje val, medvetet eller mindre medvetet, innebär vägval i utvecklingen av en person. Både känslomässigt och kognitivt. Varje val av TV-program, av tidning, av tidningsartikel, av bok, av film, av samtalspartner innebär att man förstärker och utvidgar något. Samtidigt avstår man naturligtvis från något annat. Man väljer en väg mellan vassruggarna helt enkelt. Vilka TV-program ser du? Vilka tidningsartiklar uppmärksammar du?

Gör följande tankeexperiment: En person i Norrlands inland läser lite förstrött den lokala tidningen, lyssnar på P4 på radio, ser bara sport och såpor på TV, läser inte några böcker (jo, han läste en av Stieg Larssons skräpböcker förra året) och dricker mängder av öl på fredagskvällarna och lördagskvällarna. Vad har den personen enligt Wilhelm Sjöstrands teori samlat på sig mellan öronen? Jag behöver inte ge svaret. Förlåt alla norrlänningar, jag kunde ha tagit ett exempel från Västergötland i stället. Men det gjorde jag inte. Slutsatsen är i varje fall: Man kan välja.

Brittiska underhuset (255)

Författaren Paul Johnson har i sitt arbete *Det modernas födelse*, Ratio förlag, redogjort för undersökningar av det brittiska parlamentet år 1790. Enligt Johnson så var 25 av de 685 ledamöterna födda utom äktenskapet och över 50 uppgav att de hade barn utom äktenskapet. Av ledamöterna var 23 frånskilda. En ledamot hade 15 barn med sin älskarinna innan han tog sig före och gifte sig med henne. Av ledamöterna hade över hundra tolv barn eller fler. Sex ledamöter har 17 eller fler barn. En ledamot hade 20 barn och hans äldste son hade själv 15 barn.

Nu var det så på den tiden att parlamentsledamöterna hade immunitet från rättsliga ingripanden. Man räknade med omkring 15 ledamöter hade sett till att de blivit valda för att slippa hamna i fängelse eller i gäldstugan. Mellan åren 1790 och 1820 var det bara en ledamot som greps för grovt fylleri under pågående session, medan i själva verket många redan var alkoholiserade eller drogmissbrukare. Under den undersökta tiden begick minst 29 ledamöter självmord. I stort 6 av 10 av ledamöterna hade universitetsutbildning. Om man ser till vilka universitet de gått i så får man fram att de flesta utbildats i Oxford och de andra i Cambridge. De mest representerade college var Christ College i Oxford och Trinty College i Cambridge. Ett mycket stort antal hade läst juridik.

Märkligt nog har man fått fram uppgifter om att just ledamöterna från Wales mycket sällan höll några tal i parlamentet. Under denna tid var det bara 46 ledamöter av 74 från Wales som alls yttrade sig i talarstolen. Av dessa 46 var det 10 som bara yttrade sig en gång.

Livet i ett harem… vad gjorde de? (256)

Av en tillfällighet kom jag att läsa en bok om sultanens harem i början av 1700-talet. Kom på att det hela var intressant och jag lärde mig en hel del. För det första fanns det ett antal stora harem i Istanbul. Både sultanen och storvesiren och andra vesirer av olika rang hade egna harem. Inga muslimska kvinnor fanns i haremen därför att islam förbjuder att kvinnor hålls i harem. I stället var det mest kvinnor från Europa, men även från Indien. Sultanerna var särskilt förtjusta i ljusa kvinnor från norra Europa. Ingen kvinna kom levande ut från haremet. De fick aldrig lämna det och om någon lyckades fly så avrättades de eunucker som vaktade dem. De fick aldrig lämna området. När sultanen ville ha en kvinna så gick han runt i haremet och kastade sin handske framför den utvalda. Kvinnorna var indelade i tre klasser: De som fött sultanens barn. De som han tagit till sig. De ”osedda” som han inte tagit till sin bädd. Det fanns alltså kvinnor i haremet som hölls fångna nästan ett helt liv, men som aldrig tillbringade en enda stund i sultanens bädd (eller slapp det kanske man som alternativ ska säga). Det finns ett antal skildringar av hur det gick till där inne haremet. Det jag inte fick veta i den där boken var vad kvinnorna gjorde när de väntade på att handsken skulle kastas. De arbetade ju inte och det här var tiden innan det fanns TV, bingo och korsord. Drack de tea och lyssnade på flöjtspelare? Broderade de konstfulla dukar? Många frågor återstår…

Staffan Skott (257)

Jag har läst Staffan Skott i alla år. Beundrar både hans kolumner och hans böcker. Mycket av vad jag vet om Sovjet och Ryssland (samma land det) har jag fått av min lärare i ryska i gymnasiet, av professor Andreas Ådahl och av Staffan Skott. Det som var udda och speciellt lärde mig Staffan Skott i sina kolumner. I många år klippte jag det som han skrev. Vid tjänstgöring i flygvapnet blev jag vid flera tillfällen tillfrågad om hur jag kunde så mycket om Sovjetsamhället. De kanske misstänkte mig för att ha någon kontakt som försåg mig med en massa information. Jag brukade dock hänvisa till mina studier i öststatskunskap under ledning av Andreas Ådahl. Jag kunde ju inte gärna bara säga att jag under alla år läst Staffan Skott. Trodde nämligen inte att Staffan Skott stod så högt i kurs bland officerarna, om

han nu ens var känd. Men jag kan ha misstagit mig. För några år sedan tvingades jag läsa att Staffan inte längre får skriva i annonsorganet DN därför att han håller på att bli för gammal. Det kan ju inte var en rimlig bedömningsnorm. Han skriver ju bättre är de flesta på det där annonsorganet. Även om Staffan numera inte skriver så mycket om Ryssland utan mera om sin akademiska hustrus tillställningar på universitetet och diverse problem med avloppsledningarna. Jag tycker att Staffan Skott ska rycka upp sig och skriva mera i JOLOS anda och att DN ska skämmas för att tidningen inte vill behålla honom. Vi läsare vill ju läsa honom ett antal år till.

Gärdsgårdsstör och skärgårdsö… godkända ord? (258)

Tidigare har jag till omgivningen påstått att ordet köttfärssås är det enda ordet i svenska språket som innehåller de tre kära bokstäverna Å Ä Ö. Nu är det någon kluring som har förklarat att även gärdsgårdsstör och skärgårdsö innehåller de kära bokstäverna. Dessutom finns ju orden tågmästarlön, hönsgårdsvägg och rördromsnäbb med i listan över tävlande ord. Jo, ja... försöka kan man ju. Rördråm? Konstruerade ord kastas på soptippen eller sopptippen som han sa som dippade nosen i soppskålen. Men frågan är om inte ordet skärgårdsö ändå måste godkännas. Det tar emot för jag har hela veckan gått omkring och sagt att köttfärssås är det enda ordet i svenska språket som stoltar (nytt ord) med de där tre märkliga bokstäverna. Nu är frågan om jag måste tänka om, vilket inte alltid är någon lätt process.

The runaway general (259)

Det gick fort för president Obama den där gången att kicka ut den fyrstjärniga generalen McChrystal, dåvarande chefen för de allierade styrkorna i Afghanistan. Han hängde nog löst redan tidigare, men föll på att vara lösmynt och ha medarbetare som inte fattade att de hade en journalist i närheten och därför inte kunde säga vad de tänkte. I en tidningsartikel kom det nämligen fram vad generalen och hans närmaste medarbetare tyckte och tänkte om en del politiker. Framför allt sades det nedsättande omdömen om vicepresidenten Joe Biden och några säkerhetspolitiska rådgivare till presidenten. Generalen fick gå redan innan artikeln hade publicerats.

McChrystal är son till en general, uppvuxen på en militärbas och springer en mil varje morgon, sover så få timmar som möjligt och som äter bara en gång under dygnet. Utbildad vid Westpoint förstås och började utbildningen 1972. Han gick ut som nummer 298/855 med en hel del ordningsförseelser antecknade. Under tiden 2003 - 2010 var han chef för specialstyrkan Joint Special Operations i Irak. Så snart som Obama tillträtt som president 2009 beslutade han att byta ut befälhavaren i Afghanistan, general McKiernan, mot just general McChrystal. Det var första gången på över 50 år som en president plockade bort en hög general. Det skedde senast när president Truman avskedade generalen MacArthur (många skotska namn här). Under ett år, 2009 - 2010, var sedan McChrystal befälhavare för ISAF-styrkan i Afghanistan. Sommaren 2010, i samband med publiceringen av den beramade tidningsartikeln fick han gå.

Efter det att McChrystal gått i pension berättade han att han träffade presidenten för första gången fyra månader efter det att han tillträtt som högsta chef i Afghanistan. Dessförinnan hade han endast mött presidenten en gång för ett ”fototillfälle” i Vita huset. Den träffen tog bara 15 minuter. McChrystal var själv förvånad över att Obama inte vill ge sig tid att sitta ned med landets befälhavare i Afghanistan. McChrystal var tillsatt för att i Afghanistan genomföra ”counterinsurgency” (COIN) liknande de operationer som han genomfört i Irak 2003 – 2008. För att genomföra det hela begärde han truppförstärkning med 40 000 soldater. Efter en tid blev förstärkningen i stället 30 000 soldater. Det som kom att återges i tidskriftsartikeln var att hans nära medarbetare hade kritiserat Joe Biden och generalen Jim Jones för att de inte alls förstod vad COIN handlade om. Men han hade berömt Hillary Clinton. Hon hade nämligen sagt: ”Om McChrystal anser att det behövs 40 000 soldater, så ge honom det”.

Ordet pyjamas är ett verkligt internationellt ord (260)

Ordet pyjamas kom till oss från engelskan och engelsmännen tog hem ordet från Hindustan. Ordet betyder nog egentligen ”benkläder” och hör kanske samman med att man tidigare i England och i Europa i allmänhet sov i öppna nattkläder (nattlinnen). Så kom det på mode med byxor även då man sov. Detta var någon gång under 1800-talet. Ordet finns i engelskan, franskan, tyskan, spanskan, polskan, danskan och svenskan samt i en massa andra språk. Så du kan säkert

springa in på ett varuhus i vilket land som helst och ropa ”pyjamas” så kommer de att visa dig vägen till den avdelning där det finns sådana nattkläder. Pyjamas behöver inte vara randiga. Nu vet vi att Napoleon och Gustav Vasa sov i nattlinnen. Bara det är något att tänka på.

Hur många hästar finns det? (261)

Jag har då och då roat mig med att fråga omgivningen: ”*Hur många hästar finns det i Sverige?”* Det är inte något exakt antal jag är ute efter. Rätt antal är ca. 362 100 hästar. Uppgiften är dock osäker. Men det är intressant att höra svaren jag får. Allt från 20 000 till 400 000. Men de flesta gissar på 50 000 eller 80 000 eller något sådant. Klart lägre än det verkliga antalet. Sverige har flest hästar per invånare av alla länder i Europa – förutom Danmark och Island. Det går en häst på 28,2 svenskar. Nästan så att alla svenskar skulle kunna dras av hästar i stora vagnar om vi ville ut och åka samtidigt. Fast de där små ponnies skulle ju få jobba förstås. På Island finns det ca. 90 000 hästar. En häst på var fjärde islänning alltså. Alla islänningar kan hoppa upp i en vagn eller släde och åka efter häst. Samtidigt.

Men är det rimligt att det ska gå runt och beta närmare 300 000 hästar i vårt land bara för att några vill rida lite då och då? Någon sa att det finns fler hästar än kossor. Nästa gång ska jag fråga hur många hundar det finns i landet.

Det är alltid intressant att få veta vad ”folk i allmänhet” har för uppfattning om kvantiteter av olika slag. Hur många poliser finns det i vårt land? Hur många hundar finns det? Hur många bilar finns det? Svaren är att det finns ungefär 20 000 poliser, ca. 4,6 miljoner bilar och ca. 800 000 hundar. Dessutom finns det 240 000 renar.

Märkligt det där med sexuell myndighetsålder (262)

Det är något märkligt med det där med den sexuella myndighetsåldern. I dag är det stränga straff för att ha sex med någon som är under femton år, men straffritt att ha sex med den som 16 år. Ena dagen är en handling straffbar även om båda parter är med på det hela. Nästa dag är handlingen att betrakta som helt laglig och naturlig.

Alla vet att åldern i Sverige är 15 år. I Norge och Finland är den 16 år. På Island 14 år och Danmark 15 år. I Texas är åldern 17 år och i North Dakota 18 år. Är du ung och på semester till New York är

kan det vara bra att veta att åldern är 17 år. Var försiktig om du åker till Cypern. Där är åldern 13 år för pojkar och 17 år för flickor. Lite intressant är det hur det blev i Baltikum efter befrielsen och självständigheten. Estland och Lettland bestämde sig först för 14 år, medan Litauen bestämde sig för 14 år för pojkar och 16 år för flickor. Sedan har åldersgränsen höjts. Medicinskt betingat eller vad? Återspeglar reglerna endast moral och tradition i olika länder? Spanien har 13 år för båda könen. I Kanada får inte flickor ha sex med varandra förrän de blir 18 år, om det ska ske lagligt. Där är det dock lagligt med sex från 14 års ålder om det är olika kön. Det är fem års skillnad mot vad som gäller i Spanien. I Mexiko är det lagligt för flickor från 12 år och för pojkar från 18 år. Det förefaller som om det är dags att avdramatisera det hela och ha regler som upplevs som motiverade. En 16-årig pojke som har sex med en 15-årig flicka i Norge begår ett brott (även om båda samtycker), medan det är straffritt i Sverige

Vinkar vänsterhänta med vänster hand? (263)

Veckans problem som jag grunnar över är: Om man nu är vänsterhänt (vilket sju procent är) har man då en benägenhet att också vinka spontant med vänster hand? Eller är man bara vänsterhänt när man ska skriva, skruva och skura? Inte vet jag. Vänsterhänta hälsar ju med höger hand. President Obama är vänsterhänt, men hälsar med höger hand.

Jag vet bara att jag är högerhänt och inte vinkar jag med vänster hand heller. Däremot har jag märkt på mig själv att jag numera har en tendens att vinka lika fint som kungafamiljen. Det innebär att handen rör sig från sida till sida i en avmätt och mycket kontrollerad rörelse. Alltså inte någon sån där vinkning som man gör genom fönstret när man lämnar ungarna på dagis. Undrar om kungabarnen har fått gå kurs i hur man vinkar. Själv vinkar jag glatt och spontant, men med viss värdighet ändå. Slängkyssar ligger inte för mig kan jag väl notera också.

Skandalen Paolo Macchiarini (264)

Doktor Paolo Macchiarini anställdes av Karolinska Institutet som professor i kirurgi. Han var specialist i att operera in konstgjorda

luftstrupar. Sedan blev det skandal kring det hela. Två av tre patienter avled och det påstods att han inte följt etiska regler och beprövad vetenskap. Styrelsen för KI fick avgå, liksom nu även den tidigare rektorn för KI, vilken tills i går var universitetskansler. En dramatisk och långtgående affär. I går framträdde utredningsmannen Sten Heckscher på en presskonferens och efterföljande framträdande i TV/radio. Det var en mycket kritisk rapport. I media klargjorde man inte för allmänheten vem Sten Heckscher är. Det hade nog varit klargörande. Han är en av de mest betrodde juristerna och ämbetsmännen i vårt land. Tidigare president i Kammarrätten, ordförande i Högsta Förvaltningsdomstolen, näringsminister i två år, rikspolischef och även generaldirektör för patentverket.

Efter presskonferensen frågar jag mig dock följande. Fick Paolo Macchiarini tillfälle att förklara sig och försvara sig. Jag hoppas att han fick det och avstod han från att framföra sin uppfattning så var det hans eget beslut. Det andra var att Sten Heckscher totalt sablade ned professorn inför TV-kamerorna. Han sa nämligen att professorn ”allmänt är en hypoman”. Det är närmast en medicinsk bedömning och när det gäller bedömning av en professor i medicin ska man nog vara extra försiktig. Sten Heckscher har kunnat gömma sig bakom anonyma andra personer och sagt något som: ”personer som arbetat med honom har bedömt honom som hypoman”. Om de nu hade gjort det innan skandalen blev en skandal. Det är inte tilltalande att ett tidigare justitieråd i TV-rutan kallar någon för hypoman. Medicinska diagnoser ska ställas av läkare och inte av jurister. Men kanske menade Sten Heckscher något annat än vad jag lägger in i begreppet. Kanske menade han bara att professorn var ”överenergisk”, vilket möjligen skulle kunna vara ett begrepp som kan appliceras på justitierådet självt.

Dagligt liv i antikens Grekland (265)

Jag ägnade några timmar år Robert Flaceliérs härliga bok”*Dagligt liv i antikens Grekland”*. Jag lärde mig mer på några timmar än vad jag tidigare lärt mig under flera år av universitetsstudier. Författaren lyfter fram det praktiska, det alldagliga, det som berör den vanliga människan. Det handlar om Perikles tid. Hur man bodde och hur man gjorde affärer. Vad man åt. Samt vilka problem man hade i det dagliga livet. Ett riktigt stort problem var att föra fram friskt vatten

från brunnarna. Ett av Athens viktigaste ämbeten var det att vara chef över vattenförsörjningen (”brunnsmästare”). Det var så viktigt att det ämbetet ville man inte lotta ut som andra ämbeten utan det tillsattes alltid med den peson som man bedömde var den mest kompetenta. Vatten var livsavgörande för Athen och andra grekiska städer.

I boken får man inblick i hur athenarna bodde och vad de åt. Samt hur de färdades och hur de drack vin till Dionysos ära vid festerna. Det var en total nyhet för mig att det fanns slavar som staden själv ägde. De tvingades arbeta med vägbyggen och uppförande av offentliga byggnader. Det finna även uppgifter i annan litteratur att slavar tjänstgjorde som vakter eller poliser i Athen. Märkligt är också att nästan alla författare som jag har läst nämner olika uppgifter om hur stor del av befolkningen som var slavar. Det verkar vara svårt att få fram uppgifter om det. Läs boken om du hittar den på något antikvariat.

Hur ofta ska man raka sig? (266)

Hur ofta ska man raka hakan och kinden? Det finns ju inte någon lagstiftning på området så det handlar ju om konventioner och vad man själv tycker är behagligt samt vad omgivningen eventuellt förväntar sig och kräver. Jag har nämligen stött på uppgiften att män i Sovjet på 30-talet i allmänhet rakade sig varannan dag och att det då ansågs föga proletärt att raka sig varje dag. Det ansågs märkligt helt enkelt. Lite omanligt och snobbigt och borgerligt. Jag har en uppgift om att det i ”vilda västern” var vanligt att män bara rakade sig på lördagarna efter arbetets slut och inför söndagen och högmässan. Om det nu fanns någon mässa att gå till. Nu är frågan även: Hur rakade man sig i vårt land på 1800-talet när alla som rakade sig använde rakkniv? Hur stor var frekvensen skäggiga? Oscar II bar ju ett majestätiskt skägg och slapp att raka sig. En vän till mig rakar sig på kvällen när han ska gå och lägga sig för att spara några minuter på morgonen. Men skäggväxten är olika. Jag träffade en man en gång som sa att han var tvungen att raka sig både på morgonen och kvällen för att hålla borta det mörka från kinderna.

Och hur rakar sig kineserna? En gång i månaden? Det hela kräver mer forskning helt enkelt. Det är nog en missuppfattning att indianer i Amerika inte kunde odla skägg. En del kunde det, men det var ofta

glest mellan hårstråna. Indianstammarna på västkusten sägs vara de som hade lättats att få skägg. Men det fanns indianstammar där knappast en enda manlig individ hade någon skäggväxt. Nästa gång du träffar en skäggig amerikan tycker jag att du ska be honom berätta om vilka traditioner man har därborta när det gäller rakning. I vårt land har vi ju begreppet ”semesterskägg”. Möjligen en statusindikator. Med lång semesterledighet bör ju skägget också bli längre än för den som endast har kort semester. Lärare borde alltså, om de odlar semesterskägg, få längre skägg än andra.

Winston Churchills resväskor (267)

Till och från har jag läst Jolo under åren. Jag beundrar hans sätt att skildra det lilla i det stora och det stora i det lilla. Hans observationsförmåga var högt uppövad.

Ett misstag som Jolo begick var att han avled för tidigt, endast 54 år gammal. Han hade mycket väl kunnat skriva i ytterligare 25 år. Men han hann med mycket under sina produktiva år som journalist på DN. Många artiklar och många böcker samt en hel del annat.

Jolo beundrade och fascinerades av Winston Churchill. Detta med all rätt och med tillräckligt avstånd till objektet. Själv har jag alltid hyst stor beundran för Churchill, men med åren försökt bilda mig en mer realistisk inställning till hans insats som krigsledare. Märk att det i dag knappast skrivas något alls om Gustaf Mannerheim – annat än i Finland.

Winston Churchill var en särpräglad och stark person. Officeren som blev politiker, journalisten som blev politiker och politikern som blev krigsledare. Hitler nämnde honom inte alltid vid namn utan hänvisade till honom ibland som ”fyllot i London”. Hitler var ju själv nykterist. Om man tar del av memoarlitteraturen kan man lätt få uppfattningen att krigsledaren inte alltid var helt nykter, whiskey var favoritdrycken. Att Churchill hade en stark personlighet kunde en man som varit skolkamrat med honom berätta. Denne berättade att den blivande premiärministern och krigsledaren ägnade en stor del av sin skoltid åt att knuffa kamrater i sjön och opponera sig mot allt och alla. Hans ej så framgångsrika skolgång ledde till att familjen försökte få in honom på krigsskolan Sandhurst. Efter fyra misslyckade försök blev han till slut antagen och utbildades till kavalleriofficer. Detta kom att prägla honom resten av livet. Till sin karaktär var han offi-

cer, även om han ganska snart blev verksam som journalist och politiker. Redan under första världskriget (det stora kriget) satt han i regeringen, men han tjänstgjorde även en tid som major i fält i Frankrike.

Jolo har skrivit en del om Winston Churchill. Men han berättade aldrig för den svenska läsekretsen att premiärministern specialbeställde rosa kalsonger och måste ha stått i talarstolen i parlamentet med sådana på sig. Det var nog tur att inte Hitlers propagandamakare fick reda på det. På äldre dagar fick Churchill tid att måla och han var inte helt oäven som konstnär, men Hitler var klart bättre. Hitler målade bara när han var ung. Churchill roade sig med att få vara med och mura tegelväggar. Han hävdade att det tar 20 år att lära sig lägga stenarna rätt för att få en vacker vägg. Det finns ett antal foton där Churchill sitter med mursleven och måttar in stenarna.

Jolo var som sagt en god observatör. När Churchill vid årsskiftet 1951/52 skulle resa med fartyget Queen Mary till USA var Jolo med och såg när Churchill och hans sällskap gick ombord. Jolo noterade att Churchills bagage bestod av ”två gamla slitna väskor – ja, de föreföll utåldriga, lite trasiga remmar slängde kring dem, och de var nötta och slitna och hade mist all ursprunglig färg”. Vid närmare inspektion visade det sig att det på lappar klistrade på väskorna stod ”Durban” och ”Winston Churchill. Petermaritzburg”. Det betydde, berättade Jolo, att den brittiske premiärministern år 1952 använde sig av samma resväskor som han använt sig av som officer och krigskorrespondent i Sydafrika år 1899.

Jolo roades av och roade andra med bisarrerier och han menade att just engelsmännen hade en påtaglig förmåga att uppträdda bisarrt, utan att för den delen behöva bli hånade. Kanske hade Jolo rätt även i detta.

Morden på Malmö Östra Sjukhus (268)

Mordfallen passerar revy på kvällstidningarnas löpsedlar. När den ena rättegången är avklarad inträffar något annat spektakulärt brott. Mord är naturligtvis tacksamma för redaktörerna på kvällstidningarna, liksom för deckarförfattare. Själv skrev jag tidigare om landets ”störste seriemördare”, vilken var polismannen Tor Hedin. Denne mördade år 1951 under en dag nio personer och begick därefter självmord. Tidigare hade han i annat sammanhang mördat en person.

Nu har jag blivit uppmärksammad på seriemorden på Malmö Östra Sjukhus tiden oktober 1978 – januari 1979. Det är märkligt att dessa mord har fallit i glömska. Så många som 27 äldre förgiftades av en 18-årig beredskapsarbetare på Malmö Östra Sjukhus. Han förgiftade åldringarna med de frätande rengöringsmedlen Gevisol och Ivisol på Långvårdsklinikens avdelning 26. Totalt drabbades 27 patienter varav 24 dog. I augusti 1979 dömdes gärningsmannen till psykiatrisk vård. Det har skrivits en del förstås om dessa mord, men många har glömt bort den hemska händelsen och yngre känner inte till händelsen. Det är ju 37 år sedan. Polismannen Hedins mord utfördes för 65 år sedan.

Det som var särskilt skrämmande var att den 18-årige pojken tidigare tillfälligt fått jobba på ett annat vårdhem och där uppfattats som helt initiativlös och helt olämplig för att tjänstgöra inom vården. Det antecknades hos den arbetsgivaren att han absolut inte skulle återanställas. Dessutom var det mycket märkligt att ordinarie personal inte började misstänka något efter de första dödsfallen. Allvarlig kritik riktades mot ledningen på avdelningen och sjukhusledningen. Två massmord i tiden före Quick-morden, som inte var några mord.

Silvio Berlusconi (269)

Silvio Berlusconi är en märklig person. Mycket märklig. Visste ni att han avlagt en inte oäven juridisk examen (cum laude) 1961 och skrev en studentuppsats i marknadsföringsrätt som höll hög klass? Sedan jobbade han ”extra” som smörsångare ombord på kryssningsfartyg. Hans uttalade förakt för rättsväsendet och grundläggande rättsprinciper beror alltså inte på ren okunnighet. Någon militärtjänst gjorde han inte heller.

Silvio Berlusconi är en man som sneddar sig fram här i livet. Både i politiken och i de inre gemaken. Beklagligt att ett kulturland som Italien behövde uppleva honom som premiärminister. Om nu Italien är en kulturnation, med vanliga mått mätt. Ibland tvivlar jag och lutar åt uppfattningen att landet bara är en befolkad halvö. Befolkad av intressanta personer och en och annan skrämmande gestalt. Även de historiska romarna var många gånger skrämmande gestalter.

Ät mindre och få bättre minne (270)

En tysk undersökning genomfördes på så sätt att ett antal 60-åringar delades in i tre grupper. En fick äta som tidigare, en grupp fick äta mat som innehöll 30 procent färre kalorier än tidigare kost och den tredje gruppen fick öka sitt intag av fleromättade syror., men i övrigt inte ändra sin kost. Efter en tid mätte man minneskapaciteten hos det tre grupperna. De som fortsatt att äta som vanligt visade inte några minnesförändringar. De som åt fler fleromättade syror visade inte heller någon förändring. Den grupp som intog färre kalorier visade en förbättrad minneskapacitet på i median 20 procent. Slutsats? Ät mindre och få bättre minne. Kommer ni ihåg det nu?

Parfymerad get framför prinsens vagn (271)

Jo, för några år sedan såldes man på auktion i Stockholm en liten vagn. Närmast en leksak. Till historien hörde att den byggdes till Gustaf III då han var fyra år och således kronprins. Den var tillverkad för att dras av en get. Vilken den också gjorde. Intressant i och för sig. Men ännu mera intressant är det att hovet parfymerade geten som drog vagnen med prinsen. Jag antar att det var hovfröknarna som gjorde det och att prinsen själv slapp att parfymera geten varje gång han skulle ut på en liten tur i parken. Jag ser framför mig hur den lilla prinsen ropade till hovfolket: ”Nu vill jag ha min get för nu ska jag ut på åktur och se nu till att den är parfymerad som vanligt!” Brukar man parfymera små knähundar?

Oxar bland tjurarna i rusningen i Pamplona (272)

För att föra tjurarna rätt genom gatorna i Pamplona och lugna ned dem så föser man iväg även några oxar (kastrerade tjurar) i tjurrusningen. Tjurarna rusar 800 m med en massa tokiga turister framför sig och bakom sig. Oxarna, som kan vara ett par stycken, har bjällror så att turisterna ska fatta vilka som inte är tjurar. Nu undrar man förstås om ”de andra tjurarna” fattar att kompisarna som har fått bjällror är rätt ofarliga rivaler. Så hör du någon som varit i Pamplona och sprungit framför en tjur som hade bjällra så vet du att det inte var en tjur och alltså inte heller någon tjurrusning. Det var något annat helt

enkelt. Varför tjurarna blir lugna av att springa med oxar har jag inte någon förklaring till.

Vladimir Putin var KGB-officer i 16 år (273)

Det är något märkligt med att media inte vill framhålla att Vladimir Putin var KGB-officer från 1975 till 1991. Alltså i 16 år. Han var en tid stationerad i Dresden (Tyskland) och han talar hygglig tyska. Vad man inte heller skriver är att hans far var kock hos både Lenin och Stalin. En pålitlig man alltså. Vladimir Putin genomgick en mycket omfattande politisk utbildning inom KGB efter det att han avlagt juristexamen i Leningrad (med inriktning mot internationell rätt). Putin blev överstelöjtnant i KGB och under en kortare tid även chef för hela organisationen. Tjekan. I samband med manifestationen av minnet från Katyn skulle det ha varit lämpligt att tidningarna skrev en del om NKVD:s illdåd och försökte ta reda på vad som sägs i säkerhetstjänsten egna historiska redogörelser över den tiden. Ljubjanka var ordet. Alla ryssar vet vad det betyder.

Arnold Schönberg (274)

Arnold Schönberg är känd för att han introducerade tolvtonsmusiken, som är ett fundament i den moderna musiken. Han led av manisk skräck för talet 13. I hans musikstycken förekommer inte talet 13, varken som takt eller sidnummer. När Schönberg upptäckte att operatiteln ”Moses och Aaron” bestod av 13 bokstäver ändrade han stavningen till ”Moses och Aron”. Själv var han född den 13 september och var hela sitt liv rädd för att han skulle dö fredagen den 13:e. Trots hans försiktighet och rädsla dog han fredagen den 13 juli 1951. Han var skräckfylld den dagen och döden infann sig först kl. 23.45. Risken att dö på en fredag som är den 13:e dagen är mindre än en procent (det infaller 1 – 3 sådana fredagar per år).

Hur dör egentligen filosofer? (275)

Jo, man kan fråga sig hur filosofer dör. Riktiga filosofer alltså. Det kom en bok i ämnet för några år sedan. En omfattande inventering av hur filosofer dör. Hundratals beskrivningar helt enkelt. Temat var nog, för att nå försäljningsframgång förmodligen, att filosofer dör på

ett annat sätt än vi andra. Att de överhuvudtaget dör är ett intressant faktum som något som kan ifrågasättas. Platon tycks ju vara mera levande nu än när han levde. Men kropparna försvinner i varje fall. Jag finner det märkligt att någon kan komma på att skriva en bok om hur en viss grupp tänkare lämnar jordelivet. Ingen har skrivit en bok om hur bibliotekarier eller polischefer avlider. Eller lantbrukare eller fiskare eller bokförläggare. Det är något märkligt med riktiga filosofer. De tycks nämligen dö lyckliga. Inte alla, men många. Det verkar som om de ”har tänkt klart” och känner att hjärnan har gjort sitt. Sokrates var den som var mest lugn och samlad av de närvarande när han svepte giftbägaren. Sedan drog han en filt över sig och beskrev med egna ord hur döden gjorde sitt intåg i hans kropp. Först förlorade han kontakten med sina fötter och sedan med underbenen och sedan med hela benen… och så där beskrev han hela förändringen. Märkligt. Men det är mycket som är märkligt med det märkliga livet.

Det barbariska GULAG (276)

Jag har läst den tidigare. Alex Dolguns bok ”*En amerikan i Gulag”*. Nu i veckan tittade jag lite i den igen. Skrämmande läsning om hur det ytterst repressiva och barbariska politiska systemet fungerade i Sovjet under 1940-talet och 1950-talet. Alex Dolgun var en amerikansk medborgare som arbetade som underordnad kontorist på den amerikanska ambassaden i Moskva. Han greps av säkerhetstjänsten på gatan och utsattes för ohygglig tortyr och långa nattliga förhör. Det är en grymt realistisk skildring som utgör den mest konkreta form av kritik som kan ges. Det sovjetiska systemet var i många delar betydligt grymmare och hårdare än den nazityska (den sovjetiska förintelsen utfördes dock på ett annat sätt och inte så tydligt mot vissa etniska grupper). Vill du läsa en fruktansvärd rysare från verkligheten till skillnad från all fiction kan jag rekommendera den här boken, utgiven år 1975.

Svensk är upphov till Bronx i N.Y. (277)

Jonas Bronck föddes precis i början av 1600-talet på en liten ort som heter Komstad, Norra Ljunga socken, utanför Sävsjö, och han ut

vandrade till Nya Nederländerna. Han slog sig ned i närheten av nuvarande New York City och köpte ett markområde. Detta kom sedan att i folkmun kallas för Broncks land, vilket sedan språkligt blev nuvarande Bronx. Därav namnet. Exporterad för snart 400 år sedan från Sävsjö till New York. Det fick jag lära i veckan och sådan kunskap gillar jag och delar gärna med mig till andra.

Manhattan är med stor sannolikhet ett indianord och betyder ”ön med många berg”. Man tror att det första gången användes av Robert Juet, som 1609 skrev ordet ”Manna-hata” i loggboken på Henry Hudsons båt Halve Maen (Halvmånen). På en karta från 1610 finns namnet Manna-hata två gånger för att namnge ett område både öster och väster om floden Mauritius, som senare döptes om till Hudson River.

Hur lång är Sveriges kust? (278)

Svarar du 270 mil så är du påläst, men svarar ändå fel. Att mäta en kuststräcka är nämligen ett matematiskt fraktalt problem. Resultatet beror på vilken längd man har på mätstickan när man mäter. Problemet presenterades först år 1967 av Benoit Mandelbrot i en skrift med titeln: *How long is the Coast of Britain?* Benoit Mandelbrot var anställd vid IBM och arbetade där bland annat med att försöka få bukt med vissa typer av brus, ett kaosfenomen kallat cantordamm, som uppstår vid datakommunikation vilket ledde honom att experimentera med kaotiska förlopp. När han återupptäckte tidigare forskares arbeten hade han fördelen av att vara bland de första med tillgång till nödvändig datorkraft. Där skapade han den första bilden av mandelbrotmängden, en svart/vit utskrift på papper. Han beskrev sina resultat slutligen år 1982.

Rätt svar är: Sveriges kustlinje är nästan oändligt lång om man mäter den med ett enormt litet mått. Så det så. Norges kust är längre än den oändligt långa svenska kusten. Fast så kan man ju egentligen inte säga. Oändligt är oändligt nämligen. Filosofen kan lugnt och något uppgivet konstatera att språket ibland inte räcker till för att beskriva den konkreta verkligheten. Då gäller matematiken i stället. Konkreta verkligheten? Det är nästa filosofiska problem.

Samtida rysk litteratur (279)

Hur står det till med den moderna ryska litteraturen? Ryssarna har alltid varit ett läsande folk och det kan vara så att TV-mediets inträde i vardagsrummet i Sovjet inte reducerade läsandet i samma grad som i västvärlden. På den tiden fanns det ett antal författare som var hyllade av sovjetsamhället. Bland de klassiska författarna stod Leo Tolstoy (Krig och fred, Anna Karenina) och Alexandr Pusjkin främst. På den tiden var det inte politiskt acceptabelt att ens antyda att Pusjkin inte var en stor poet. Han var nationalskalden.

Efter Sovjetunionens fall har en ny litteratur kommit fram i Ryssland. En mycket tydlig tendens och genre är dystopier (motsatsen till utopier). Domedagsprofetior. Ett stort antal böcker skildrar ett samhälle som inte fungerar utan faller samman. Kritiker av denna genre kallar litteraturen för ”svart litteratur”.

En av dessa författare är Tatjana Tolstoja. Namnet klargör att hon är släkt med den store författaren Tolstoj, som var hennes farfar. Hennes far var en känd professor. Hon är född 1951 och växte upp i den skyddade värld som tillhörde och behärskades av nomenklaturan. Hennes bok *Därv* (svensk översättning) skildrar hur landet kastas tillbaka till ett liv på 1500-talet efter att ha blivit utsatt för ett kärnvapenanfall. Moskva har blivit en by där befolkningen lever under ytterst primitiva förhållanden. Valutan består av råttor och dessa djur är även en stapelvara. Den klassiska litteraturen är bortglömd och det är förbjudet att inneha böcker därför att dessa har bedömts vara kontaminerade av radioaktivitet. Det är bara ledarna som får inneha vissa böcker. Eftersom inte några läser böcker faller ryska språket sönder och blir vulgärt. Man sätter upp en Pusjkin-staty, men människorna vet inte vem han är och några börjar hänga upp sin tvätt till tork på statyn. Det är en utpräglat mycket mörk dystopi. I boken finns det många förvrängda och vantolkade klassiska citat. Hennes bok är översatt av den gode Staffan Skott och hans ryska hustru. En översättning där klassiska ryska citat, som är praktiskt taget omöjliga att översätta, har ersatts av citat från den svenska kulturskatten. Däribland citat av Bellman. Bokens titel, översatt till Därv på svenska, är namnet på ett hotfullt väsen som rör sig i utkanten av det sönderbombade Moskva.

En annan modern rysk författare är Vladimir Sorokin som givit ut bland annat *Blått fett*. Det är också en dystopi över hur det kan tänkas bli i Ryssland när oljan och gasen tar slut. Då uppfinner några ”det blå fettet” som är mycket energirikt och kan nyttjas utan några som helst energiförluster. Fettet framvinner man genom att klona klassiska ryska litterära verk. Sorokin, som är en strålande stilist, kan sägas bestå av 50 procent Dostojevskij och resten av fula ord. Det senare har sin förklaring i att det i praktiken var förbjudet under sovjettiden att använda de grova fula orden som finns i ryskan. Kanske är de vulgärare än i andra språk. I sovjetsamhället fick man inte skriva om sex och inte använda fula ord. Följden har naturligtvis blivit att man i det postsovjetiska samhället frossar i just detta. Sorokin åtalades för några år sedan för att har skrivit sedlighetssårande pornografi, men han frikändes. Domstolen fann att hans litteratur hade ett litterärt värde. Men de pornografiska skildringarna ledde ändå till protester, vilka för organiserade. Putins ungdomsförbund ställde upp en stor konstgjord toalettstol på ett torg i Moskva. Dit gick ungdomar och andra och kastade ned Sorokins böcker och i stället fick de i utbyte boken Anna Karenina.

Sorokin har även skrivit boken *Tellurien,* ytterligare en av dessa dystopier. Genomgående i de 50 kapitlen är spikar av metallen Tellur. Dessa drivs in i hjärnan på folk och resultatet blir att de erhålla en enorm uppåtkick – eller avlider. Nu har Sorokin sagt att han inte ska skriva mer utan ägna sig åt att måla i stället.

Internet har en särskild ställning i Ryssland. I stort sett är nätet ocensurerat, vilket är uppseendeväckande. Kina har ju lyckats spärra många sidor på nätet, men så är det inte i Ryssland. Det har resulterat i att praktiskt taget all samtida litteratur finns gratis tillgängligt på nätet. Olagligt förstås, men bra för alla som vill söka i litteraturen. Det tycks vara svårt att få ett grepp om hur stora upplagorna på böcker är i Ryssland, men det är ju svårt att få veta det även här i Sverige.

En annan numera populär genre är detektivromaner, vilken beteckning nog är bättre än ”deckare”. Boris Akunin är ett av det stora namnen bland dessa författare och är otroligt populär. Hans romaner utspelar sig oftast i ett romantiskt Ryssland för 1917, en värld som inte riktigt fanns. Det är en blandning av Agatha Christie och rysk nostalgi från tiden före revolutionen.

Riktigt stor litteratur är Lidia Tjukovskajas *Anteckningar om Achmatova*. Achmatova levde under mycket svåra förhållanden under sovjettiden och hade hela samhället emot sig. Hennes man avrättades och hennes son hamnade i läger. Hon var en utpräglad intellektuell och hennes vän Lidia Tjukovskaja antecknade dag för dag vad Achmatova sa och gjorde. Anteckningarna sparades och har först nu kunnat ges ut. Achmatova tillhörde eliternas elit, trots de ytterst svåra yttre omständigheterna.

Förutom dystopier och detektivromaner läser ryssarna även skildringar av vardagslivet. Bland de författare som skildrar vardagslivet finns ”Ljudmila Petrusjevskaja med ”Odödlig kärlek” och *Tiden är natt*. Andra är Ljudmila Ulitsjkaja som har skrivit romanen *Sonetjka*, som skildrar ett ryskt kvinnoöde.

Vad läser då ryssarna helst i dag? Svaret är mycket enkelt. De läser sina gamla klassiker och de gör det med delvis nya ögon. Chauvinismen finns där i luften.

Hur stor spridning som Svetlana Aleksijevitjs böcker har fått är svårt att veta, men det finns till försäljning och är inte svåra att få tag på. De läses inte extremt mycket, men de läses. Hennes bok *Tiden second hand* en vardagsskildring i reportageform om livet efter sovjetsamhällets upplösning och anses av många som tillhörande ”svartlitteraturen”.

Jag kan inte avstå från att notera att Anne Applebaums stora arbeten GULAG och Järnridån finns översatta till ryska, men har inte sålts i landet. Men det är ju inte rysk litteratur och inte heller skönlitteratur.

Fyra företeelser som inte kommer tillbaka (280)

Aldus Huxely har sagt att det finns fyra ting eller företeelser som aldrig kommer tillbaka: En avskjuten pil, ett uttalat ord, ett försummat tillfälle och ett tillryggalagt liv. Just det där att man ångrar det man inte gjort irriterar mig en hel del. Tillfällen som dök upp och som jag inte tog tillvara på. Det finns ett antal sådana. Jag ångrar inte så mycket vad jag gjort utan mera det som jag inte gjort. Exempelvis att jag inte åkte med den där egyptiska magdansösen som jag träffade i Warszawa och som tyckte att jag skulle resa med henne till Egypten. Kairo närmare bestämt. Eller att jag inte köpte de där aktierna som sköt i höjden.

Professor Sven-Eric Liedman (281)

Helt plötsligt upptäckte jag att professor em. Sven-Erik Liedman har en egen hemsida – vackert så – där han skrivit lärt och även underfundigt om sitt ämne och sitt liv. Sven-Eric Liedman har tidigare varit professor i idé- och lärdomshistoria och har skrivit några av de vackraste lärdomsböckerna under de senaste decennierna. Brett och djupt. Han böcker har till och med nått en stor publik genom att de givits ut som pocketböcker. De har sålt rätt bra och det är min förhoppning att de även blivit lästa. Sven-Eric Liedman berättar om sin egen lärdomsutveckling som elev till Gunnar Aspelin. Han berättar om hur det kunde gå till på seminarierna i Lund under 1960-talet. Hans vänporträtt av Gunnar Aspelin är värt att läsas av den som intresserar sig för filosofi och idéhistoria.

Asiater har torrt öronvax (282)

Nyligen skrev Karin Bojs på DN:s vetenskapsredaktion om forskning om DNA och vad man fått ut av att noga undersöka hårresterna hos en man som levde på Grönland för 4 000 år sedan. Undersökningen har kommit fram till att han hade en stor uppsättning gener som överensstämmer med folkgrupper kring Berings sund. Och, vilket tillhör avdelningen onyttig kunskap, det är klart att han måste ha haft ”torrt öronvax”. Öronvax finns av två sorter, vått och torrt. Om man har den ena eller den andra sorten bestäms av en enda gen, ABCC11, där en mutation skapade det torra öronvaxet. Mutationen består av en enda ändrad ”bokstav” (enkelnukleotid polymorfism) i den genetiska koden och detta är det hittills enda exemplet på att en så liten mutation ger upphov till ett iakttagbart genetiskt drag. Mutationen uppstod i nord-östra Asien och egenskapen är där i dag klar i majoritet (ca 95% mot endast 3% i Europa/Afrika). Förekomsten av vått öronvax är också kopplat till ökad utsöndring av kroppslukt. Innebär det att icke-asiater svettas mindre och luktar mindre än andra?

Winston Churchill om katter och hundar (283)

Staffan Skott kåserade om hundägare och kattägare. Själv är han kattägare och har nog en ganska kritisk inställning till hundägare. Det har han uttryckt tidigare. Han skrev om ”kattvänner” och ”hun-

dägare” och betonar själv skillnaden. Även skillnaden i ordbruk. Skillnaden mellan det ytterst självständiga djuret och det djur som låter sig tämjas och dresseras för minsta matbild. Han berättat att Winston Churchill (kattvän) en gång ska ha sagt: *”Hunden ser upp till dig, katten ser ned på dig och det enda djur som ser dig som jämbördig är grisen”*. Något ligger det i detta även om det där med grisen nog var resultatet av enkelt effektsökeri. Själv känner jag mig ibland som en gosig huskatt – en som inte vill gå ut utan bara vill ligga där och fundera och filosofera och till nöds trippa fram till matskålen. Tänk om jag vaknar upp i nästa liv som katt. För övrigt hette två av Churchills katter Tango och Nelson.

Gustav Klimts vanor (284)

Tysken Florian Illies skrev 2013 boken ”1913. Der Sommer des Jahrhunderts”, vilken året därpå kom ut på svenska med titeln *Århundradets sommar 1913*. Den höjdes till skyarna och har kallats en storslagen bok i kulturskvaller. Den är rapsodisk och kastar sökarljuset från det ena till det andra kulturområdet. Temat är små anteckningar månad för månad i det kulturvälde som då ännu bestod av Tyskland, Österrike och den tyskspråkiga delen av Prag. Boken bjuder på märkliga interiörer och till en början tvekade jag om autenticiteten. Mina funderingar var om författaren tog sig vissa friheter för att göra något intressantare än det är. Men efter att ha kontrollerat en hel del av det som står i boken är jag böjd att säga att allt, eller det mesta, är tämligen sant. Det kan förstås finnas sådant som borde ha sagts i ett sammanhang, som modifiering eller kontrast, men valdes bort. Men det vet jag inte något om. Även den som inte känner sig hemma i den tyska kulturen före ödesåret 1914 får i boken inblickar och immiga imblickar i den sista borgerliga kulturen som var dömd att gå under. Där rörde sig tämligen hemtamt Lenin och Trotskij innan deras skjortor färgades röda av blod. Boken är läsvärd och det är djupt beklagligt att den redan efter två år inte längre går att få tag på hos förlaget Norstedts. Visst borde väl förlaget kunna finna någon förrådslokal i Norrland där man torrt och tryggt kan lagerhålla böcker. Siffernissarna behöver ju inte bestämma allt på ett förlag. Även en bok som blivit tre år gammal kan vara värd att läsa.

I boken berättar Florian Illies om målaren Gustav Klimt. År 1913 bodde den då 51-årige konstnären hemma hos sin mor. Efter att ha

ätit frukost, som hans mor satte fram till honom, gick han till sin studio fyra kvarter bort. Hans inriktning var jugendmålning, Wiener Sezession. Ofta målade han mönster i guld och silver. Många av hans bilder var öppet erotiska eller i varje fall med tydliga erotiska undertoner. Detta orsakade ett flertal skandaler. När han avled 1918 var han hedersledamot i akademierna i Wien och München.

Det berättas att när Gustav Klimt stod på höjden av sin konstnärliga bana var han så uppburen att han kallade ett antal unga kvinnor att infinna sig på morgonen i hans studio. De skulle vara där innan han anlände och vara avklädda under endast en morgonrock. Han valde ut den som han skulle måla den dagen och de andra fick gå hem. Själv målade han iförd endast en målarrock – han var helt naken inunder. Gustav Klimt var en av de stora konstnärerna som inte avstod från att ligga med sina modeller. Ryktet sa att han låg med alla modellerna och att skälet till att han själv var naken under målarrocken var att han snabbt skulle kunna gå från rollen av målare till rollen som älskare. När han avled inledde 14 kvinnor tvistemål mot hans dödsbo om faderskap till deras barn. Det var så att när Gustav Klimt hade målat klart för dagen och legat med dagens modell, gick han hem till sina mamma och åt den middag som hon lagat åt honom.

Svära som en borstbindare (285)

Mitt andra universitet – Dagens Nyheters NoN-redaktion – efterfrågar nu bidrag om märkliga och remarkabla fasta uttryck. I dag skriver man om ”lätt som en plätt” och ”klart som korvspad”. Vad väger en plätt? Och är korvspad alltid klart eller någonsin klart?

Det finns många märkliga uttryck. När jag senast vägde en plätt så vägde den hela 43 gram. Ganska mycket i sammanhanget kan man tycka. Och vad säger man om ”tyst som en mus”? Brukar tänka på det uttrycket när jag ska till att sova på landet och hör mössen springa där på vinden. Och uttrycket ”Han ljuger som en borstbindare”? Vem har i vår tid träffat en borstbindare och är det verkligen så att de ljuger mer än vi andra? Uttrycket finns även i varianterna ”svära som en borstbindare” och ”supa som en borstbindare”. Ibland har man även sagt ”röka som en borstbindare” och förklarade det med att borstbindare på ett ställe på Södermalm, Stockholm, inte fick röka inomhus utan fick gå ut för att röka. Detta fick naturligtvis till följd att närboende och passerande fick se många borstbindare stå

där och röka. Men egentligen kommer uttrycket från tyskan och var där från början en ordlek. Det ursprungliga uttrycket är ”att supa som en borstbindare”. På tyska betyder nämligen ordet bürsten både ”borsta” och ”supa”. I svensk slang förekommer ju även uttrycket borsta om att dricka. Därjämte är ju ”borsten” en slangbenämning på sprit och därifrån har sedan utvecklats det lite finare uttrycket ”en liten magborstare”. Frågan är om det finns någon annan yrkesgrupp som har fått så många omnämnanden som borstbindarna – numera en yrkeskategori som inte längre finns.

Coffe table books (286)

Det är bara att erkänna. Jag har köpte två coffe table books. Stora med fina bilder. Detta trots att jag knappast dricker kaffe och trots att jag förmodligen aldrig kommer att bläddra i böckerna mer än den gång då jag kom hem med dem. För två dagar sedan alltså. Varför heter det coffe table books och inte tea table books? Dricker man kaffe i England?

Det anses att det var David R. Brower, en amerikan, som myntade uttrycket när han var ansvarig för Sierre Club. Han skaffade in böcker som han tyckte var lämpliga för gästerna att bläddra i och titta i medan de väntade och eventuellt även drack kaffe. Han sa att böckerna borde ha ”a page size big enough to carry a given image’s dynamic. The eye must be required to move about within the boundaries of the image, not encompass it all in one glance.” Den första bok som han lade fram var ”This is the American Earth”, med foton av Ansel Adams. Så nu vet vi det. Har man en skön fåtölj med sideboard för teakoppen kan det vara riktigt trevligt att titta i en sån där bok. Tea table book som vi säger här på Södermalm. Någon ordning får det ju ändå vara.

Vad ska hundar heta egentligen? (287)

Det där med hundnamn är intressant. Kan en hund heta vad som helst? Har hundarna på Östermalm i Stockholm typiskt sett andra namn än hundarna i Vetlanda eller Arvidsjaur? Har hundarna i dag andra namn än deras förfäder för hundra år sedan? Det borde forskas på området. Vad heter egentligen dagens hundar? I USA är de populäraste namn följande: Bailey, Buddy, Molly, Maggie, Lucy, Jake,

Daisy, Rocky och Sadie. Kan en hanhund heta Maggie? Är det korrekt mot en hanhund? Ska inte stolta hundar få heta King, Ceasar, Tsar eller något sådant? Karl den XII hade flera hundar efter varandra som alla hette Pompe. Det är ett riktigt namn det. Pompe. Kort och kraftfullt. Dessutom är det ju praktiskt att ha samma namn på hundar som man har efter varandra.

Allt en blyertspenna klarar av (288)

Mina läsare vet att jag har ett oavslutat och besvarat kärleksförhållande till blyertspennor. Har dessutom en ganska vacker samling. Pennor från olika länder dessutom. Både vässade och ovässade. Ibland i några dystra stunder så föreställer jag mig att jag är landets främsta expert på blyertspennor. Så länge jag inte är emotsagd är jag lite lycklig över det förhållandet.

Vem mera vet att en bra blyertspenna av normallängd klarar av att rita ett streck på papper som är ca. 4 700 meter långt. Alltså nästan en halv mil. Det visste ni inte. Troligen därför att ni aldrig har haft ett så långt papper. Fråga mig inte om olika märkningar av pennornas hårdhetsgrad (HB, H och så vidare). Ni kommer att få en utläggning som aldrig kommer att ta slut. Om ni frågar om blyertspennornas utbredning i olika kulturer så kommer ni att få en minst lika lång utläggning. Sedan kommer jag nog att berätta lite om herr Joseph Rechendorfer, som var den som hittade på att sätta ett litet suddgummi på toppen av pennan. Det blev ett patent på det. Han gjorde sig dessutom en förmögenhet på uppfinningen.

Ordet ”almost” det längsta ordet i engelska språket (289)

Det är klart att det inte är det längsta ordet. Men det är ändå det längsta ordet där bokstäverna följer varandra i strikt alfabetisk ordning. Två frågor inställer sig då genast. Hur kan man veta det och varför vill man veta det? Jo, med hjälp av ett fiffigt dataprogram kan man lätt (eller ganska lätt…) räkna igenom alla ord som finns i stora omfattande orddatabaser. Vips så får man fram svaret. Men varför? Jo, svaret måste vara att det finns ytterligare ett antal individer i den här världen som är lika nyfikna och lättroade som jag är. Nästa fråga: Vilket är det längsta ordet i svenska språket som har bokstäverna i alfabetisk ordning? Jag har inte svaret.

Lin Yutang och Konsten att njuta av livet (290)

Jo, det finns en handbok på området livsnjuteri. Lin Yutang var professor och en intellektuell kines som levde både i USA och i Hong Kong. Han skrev ett stort antal böcker. Den som är mest känd och kanske den enda som är känd i Sverige är boken som i översättning heter *”Konsten att njuta av livet”*. Jag har haft den tidigare, men förlagt den eller givit bort den. Köpte den alltså i dag igen. Den är mycket klassisk kinesisk kan man säga. Det handlar nämligen om att leva ”det lilla livet” med distans till sig och även till andra. Ett både taoistiskt och konfucianskt betraktelsesätt. Ett av kapitlen har rubriken ”Betydelsen av att lata sig”. Jag tror jag börjar med det kapitlet. Det verkar intressantast helt enkelt. Kanske kan jag lära mig något nytt sätt att lata mig på. En hel del kan jag dock redan.

En åsikt man haft länge är förmodligen mera riktig (291)

Värdenormer är viktiga och alla är nog överens om att det finns sådant som är fel och sådant som är rätt. Etiskt rätt och fel alltså. Om man nu har bildat sig en uppfattning i ett ämne för länge sedan så har man under resans gång säkert träffat på en massa motargument och även sakuppgifter som talar mot den uppfattning som man själv stannat för. Om jag är en person med så stor öppenhet och självkritik att jag har varit beredd att ändra min värdering så framstår det som om en värdeståndpunkt, som man har haft under lång tid, är mera motståndskraftig än en ståndpunkt som man endast haft en kort tid. Dessutom har man ju haft lång tid att själv fundera på om ståndpunkten verkligen kan vara rätt och rimlig. Därtill kommer att du har konfronterats av en massa påståenden om andra värdeståndpunkter och ändå har man valt att stå fast vid den etablerade åsikten. Slutsatsen är alltså att ståndpunkter som man haft en längre tid är mer motståndskraftiga och sannolikt mer riktiga än de som man skaffat sig helt nyligen. Det kan ligga något i det. Men samtidigt är det alltid stimulerande med nya åsikter. I varje fall om omgivningens reaktion och kommentarer tillför ett mervärde. En filosof är skyldig att ständigt tänka om, men inte skyldig att ändra åsikt.

Helmut Schmidt (292)

Helmut Schmidt, född bara några veckor efter första världskrigets slut och präglad av vad han upplevt som soldat vid östfronten under andra världskriget, blev 96 år gammal. Han avled nyligen. In i det sista var han en lika eftertänksam som bitsk debattör, framsynt men samtidigt en pragmatiker och realist. – Den som har visioner bör snarast uppsöka en läkare, brukade han säga under sin tid som aktiv politiker. Med ständigt bolmande mentolcigaretter var Helmut Schmidt den ende som tilläts röka i den tyska televisionens många debattprogram. För honom gjorde man undantag. Floden av rapporter, minnen och skildringar i tyska medier visar tydligt att det är mer än en politiskt ledare som gått bort. ”En tysk som spelar schack, spelar Bach på pianot, talar perfekt engelska och tänker lika skarpt som ett rakblad. Egentligen borde landets alla kyrkklockor ringa”, skriver Bilds krönikör Franz Josef Wagner.

Schmidt var musikaliskt begåvad, omgav sig med författare och konstnärer och utstrålade en elegans som stod i kontrast till den jordnära, litet provinsiella Helmut Kohl som senare blev ”återföreningens kansler”. I bostaden i Hamburg tog Schmidt emot ledande politiker från Europa och USA. På bilder kan man se dem sitta vid Helmut Schmidts egen bar, insvepta i moln av cigarrettrök. Men det som framför allt präglar bilden av Schmidt är hans insatser som orädd, handlingskraftig och osentimental ledare. Det är något som många i dag längtar efter när Tyskland konfronteras med en flyktingvåg som staten och politikerna allt mer förlorar kontrollen över.

Vad gör tjurfäktaren med öronen och svansen? (293)

När matadoren lagt ned tjuren så viftar publiken med sina vita näsdukar för att klargöra hur mycket de uppskattade prestationen. Presidenten för tjurfäktningen försöker även uppskatta antalet näsdukar som viftas när han gör sin egen värdering av matadorens uppvisning. Ett öra, som skärs bort från den döda tjurens kropp betyder ett bra betyg, två öron är ännu bättre och två öron och tjurens svans är toppbetyg. Lyckligast är den matador som bärs runt på arenan i slutet av tjurfäktningen med två öron och svansen från tjuren. Men vad gör tjurfäktaren sedan med öronen och svansen? Jag har läst mycket om

tjurfäktning, men aldrig fått klart för mig vad matadoren gör med öronen. Torkas de och ramas in? Eller skänker han öronen till sin kvinna? Och vad gör hon i så fall med öronen?

Hitler smet från värnpliktsutbildningen (294)

Små nyheter eller rena notiser kan bli högst intressanta nyheter betraktade ur eftervärldens synvinkel. Under år 1913 uppehöll sig en tämligen ung man i Wien. Det var året för utbrottet av ”Det stora kriget” och även Österrike fann anledning att utöka numerären på sin armé. Beslut fattades därför under året att öka inkallelsen av värnpliktiga. Den 22 augusti 1913 utfärdade polismyndigheten i Wien en efterlysning med följande lydelse: ”Hietler, Adolf, senast bosatt ungkarlshotellet, Meldemannstrasse, Wien, nuvarande uppehållsort okänd, efterforskningarna kommer att fortsätta.” Även om namnet var något felstavat vad det Adolf Hitler man sökt. Om denne aktivt höll sig undan är oklart, men att myndigheterna sökte honom för att tvinga honom till militär utbildning är klarlagt, Drygt ett år senare, när kriget utbröt, anmälde sig dock Hitler själv till frivillig tjänstgöring i tyska armén. Där kom han sedan att som krigsfrivillig att tjänstgöra i över fem år. Han dekorerades med järnkorset två gånger och ansågs vara en modig och pålitlig soldat. Han blev aldrig annat än korpral (gefreiter), vilket är något förvånande eftersom många andra befordrades. Hitler ville vara i frontlinjen och som rapportkarl utsatte han sig för stora faror.

Hitler köpte några brödskivor (295)

I många biografier och andra skildringar omtalas det att Hitler före första världskriget försökte försörja sig som målare i Wien. Han kom inte in på konstakademin, vilket i ett historiskt perspektiv var en stor förlust för mänskligheten. Men det finns få skildringar av hur det rent faktiskt var för honom när han målade. I boken Århundradets sommar 1913, av Florian Illies, finns en trovärdig berättelse om hur det var för Hitler i april 1913. Han hade den månaden fyllt 24 år och hyrde ett minimalt rum på ungkarlshotellet på Meldemannstrasse 271 i Wien. Detta ungkarlshotell låg i arbetskvarteret Brigittenau och det var där som han målade sina akvareller. Det var ett mycket stort ”ungkarlshotell” med plats för ca. 500 män. De små rummen var så

små att där rymdes bara en säng, en klädställning och en spegel. Det var allt. Redan då hade Hitler mustasch och man får väl tro att han putsade på sin mustasch framför den där spegeln varje morgon. Avgiften för det minimala rummet var 50 heller (hälften av en krone) per natt och då ingick nya sängkläder varje lördag. Det fanns något eller några gemenskapsutrymmen.

På dagarna lämnade i stort sett alla männen ungkarlshotellet för att söka jobb eller bara dra runt i den stora staden Wien. På kvällarna återkom de för att sova. Bara några enstaka stannade kvar på hotellet över dagen. Bland dessa fanns Adolf Hitler. Han satt ofta i fönstersmygen i uppehållsrummet. Det har beskrivits att han satt där, mager och iförd en sliten kostym. Han berättade för alla som ville höra på att han nesligt hade blivit nekad inträde i Konstakademin. Redan då hade han en svart hårtest som hela tiden föll ned i pannan på honom – som han slängde undan med en kraftig knyck med huvudet.

På förmiddagarna satt Adolf Hitler där i fönsteröppningen och tecknade konturerna med blyerts till dagens en eller två teckningar. På eftermiddagen målar han med vattenfärg så att han har en eller två målningar klara till kvällen. Då på kvällen ger han målningen till någon av männen som bor på härbärget för att denne dagen därpå ska försöka sälja den på stan kommande dag. Men de flesta av akvarellerna lämnar han till konsthandlaren Kühler på Hofzelle och också till lumphandlaren Schlieffer på Schönbrunnstrasse 86.

Oftast målade han av Karlskyrkan, men han hämtar även motiv från Naschmarkt. Fann han ett bra motiv kunde han göra ett dussintal målning med samma motiv. Vanligen fick han 3 - 5 österrikiska kronen för målningarna. Han sparar pengarna, super inte och lever mycket asketisk. Han är inte ut på kvällarna och han intresserar sig inte för kvinnor. På nätterna läser han politisk litteratur.

Intill ungkarlshotellet fanns det en mjölkaffär där Hitler ofta köpte en flaska mjöl och en limpa bröd från Iglaur-bagaren. När han inte målade tog han långa promenader i Schönbrunns slottspark eller också spelade han schack med någon av de boende på ungkarlshotellet. Han var en god schackspelare. Men mest satt han hela dagarna med sina målningar. Blev det politiska diskussioner på hemmet blev han nästan som besatt och argumenterade häftigt. Särskilt upprörd var han över ”all den osedlighet” som bredde ut sig och särskilt i Wien. Han framhöll med hög röst att han var upprörd över att det bor fler tjecker i Wien än i Prag, fler judar i Wien än i Jerusalem och fler

kroater i Wien än i Zagreb. Alla visste att han var ogillade alla utlänningar i Wien. Ibland gick Adolf Hitler till mjölkaffären i grannhuset och köpte några brödskivor, inte ens en hel limpa. Allt det här var i april 1913. Ett år senare anmälde han sig som krigsfrivillig till tyska armén och blev kvar där i fem år. Mycket mager och med yvig mustasch. Han fick två järnkors, vilket var ovanligt för en vicekorpral. Som führer visade han inte någon omtanke om män som bodde på ungkarlshotell.

Big Bang-teorin (296)

Alla har tydligen tagit till sig teorin om The Big Bang. Det är den man lär ut i skolorna. Vår tids skapelseberättelse då vi inte längre vill och kan tro på den berättelse som finns i Bibeln. Det förhållandet att universum tycks expandera får väl vi som inte är vetenskapsmän acceptera. Men att ”allt” har uppstått ur ”intet” strider fundamentalt mot allt som sagts och tänkts inom den västerländska filosofin. Allt ska ha och har sin förklaring liksom allt har sitt ursprung. Om nu intet kan uppstå ur intet så tvingas man att kassera Big Bang-teorin. Energi kan inte uppstå utan endast omvandlas. Dags att tänka i nya banor även utifrån vår uppfattning om energins natur. Lösningen måste vara att acceptera begreppet ”evigheten”. Båda ändar på tidsskalan om det nu ska var riktigt övertydligt. Evigheten finns trots att vi människor har svårt att förstå att tiden inte har någon början och inte något slut. Eller annorlunda uttryckt: Finns det inte något universum finns det inte heller någon tid. Något som redan Immanuel Kant lärde oss. Det betyder att Big Bang förkastas och evigheten accepteras. Skolan får snart sluta lära ut det som vi inte vet något om och som strider mot grunderna i den västerländska filosofin.

Att stjäla vänsterskor i skoaffären (297)

Polisen i Malmö har gripit några personer som lyckats stjäla sju vänsterskor i en butik. Utställningsskor ni vet. Man får fram högerskon först när man vill prova båda skorna. Polisens teori är att tjuvarna hade för avsikt att sedan åka till Köpenhamn därför att i Danmark har man tradition att endast ställa ut högerskorna i butiken. Smarta tjuvar med andra ord. Och polisen hänger med i spaningen. Yttre spaning kallas det för inom polisväsendet. Man skulle möjligen

kunna tycka att polisen kan ha annat att syssla med. Kan det tänka sig att man i EU-samarbetet försöker komma överens om vilken sko som ska ställas ut i skobutikerna? Det är ju lite som det där med vänster- och högertrafiken. Det spelar inte så stor roll på vilken sida av vägen man kör på – bara alla väljer samma sida och konsekvent håller sig där. För övrigt kommer jag ihåg att tunnelbanan i New York i början av 1900-talet hade glödlampor som var vänstergängade i motsats till de högergängade som användes hemma i bostäderna. Detta för att förhindra resenärerna att skruva loss glödlamporna för att ta hem dessa.

Tittar själen lättare fram ur en spinkig kropp? (298)

Nietzsche levde tidvis på rå äggula, skorpor och te. Lord Byron drack ättika för att bli ”genomskinlig” och Kafka bedrev långa tid självsvält. De manipulerade och ignorerade sina kroppars behov för att ge sina själar en mer framträdande plats i totaliteten. Då uppkommer frågan: Får själen verkligen mera plats i en tanig kropp än i en rundhylld kroppshydda? Finns det empiriska resultat som påvisar detta? Möjligen kan man säga att det tar mindre tid att vispa några äggulor och ta fram skorpor än att laga en delikat måltid under kanske tre timmar. Om det i stället tar tio minuter för den asketiske så har har denne två timmar och femtio minuter till godo. Den magre har mera tid till kunskapsinhämtning och kontemplativ tillvaro om personen nu är lagd åt det hållet. Kan det därför vara så att de magra har en mer förfinad och utvecklad själ än andra, kan man då fråga sig. Det är nog inte ens en teori, men en tanke är det i varje fall. Sokrates tillhörde de rundlagda och hans tankar har förändrat världen. Aristoteles lär å andra sidan ha varit rätt mager.

Just Lord Byron hade mer övergripande ett komplicerat förhållande till ätandet. Han menade att kvinnor inte borde äta så att andra såg det. Byron sa bland annat: ”*A woman should never be seen eating or drinking, unless it be lobster salad and champagne, the only truly feminine and becoming viands”*. Lord Byron kritiserades av samtida läkare eftersom han inspirerade och påverkade unga flickor att svälta sig genom att romantisera den utmärglade kroppen. Byron hade själv också ett komplicerade förhållande till sin kropp och sitt ätande. Han praktiserade självsvält i syfte att hålla sitt sinne rent och fruktade att förlora sin kreativitet om han tillät sig äta animaliska

produkter eller fett. Ättika drack han för att bli ”genomskinlig”.

Kökkenmöddingar i USA (299)

Kökkenmödding är ett dansk låneord (tänker vi lämna tillbaka det?) som betyder ungefär ”gammal avfallshög med köksavfall”. Själva ordet kan väl möjligen översättas med ”köksavfall”. I helgerna läste jag en bok som skildrar livet i den amerikanska södern. Florida i första hand. Författaren hävdade att det är mycket vanligt att amerikanerna gräver i grop på tomten, gärna nära utfarten eller grinden, och där vräker man ned allt som man inte anser att man kan kasta i soptunnan. I gropen kastas barnens leksaker, kläder, pocketböcker (hu, så hemskt!), porslin, glödlampor och annat bråte. Kan det här vara sant? USA ligger efter på många områden. Det är fullt klart. Landet kan skicka folk till månen, men klarar inte av att ta hand om sitt eget avfall på ett anständigt sätt. Men de amerikanska kökkemöddingarna blir ju intressant för arkeologerna att gräva ut om ett par tusen år.

Tre ord för tre olika kyssar (300)

Det är lite intressant att läsa teoretiskt om kyssandets ädla och njutningsfulla konst. I det latinska språket finns det tre ord för kyssar: Osculum, som var benämningen för en kyss på kinden. Basium, som var benämningen för en försiktig läppkyss och så ordet savolium som beteckning för en ”djup kyss”. Ett kulturfolk som hade tre ord för tre olika kyssar kanske förmedlar något viktig och möjligen lika viktigt som arkitekturen och musiken. Den som studerar språket skulle möjligen säga att det måste ha förelegat att behov helt enkelt för att beteckna olika kyssar med skilda ord. Det är ju en väldig skillnad mellan en flyktig och kall Djursholmskyss på kinden och en lång och djup sängkammarkyss. Språket avslöjar mycket av kulturen hos ett folk. Språket är till och med en mycket viktig bärare av själva kulturen. Det är därför vi ska vinnlägga oss om att vårda språket. Ibland behöver vi ett språk som är skarpt som en skalpell, ibland ljuvt som sommarnattens varm bris.

Nu är det nog så att kyssande även innehåller andra dimensioner än de språkliga beteckningarna. Näsorna sitter där de sitter och är uppenbarligen i vägen för de två former av kyssar som inte beteck-

nas osculum. Det gäller för båda personerna att vrida huvudet åt höger eller vänster om det ska bli någon kyss och inte bara näsgnuggning. Några anda alternativ finns inte. Tydligen är det så att forskare har kommit fram till att ca. 70 procent av alla kyssande par väljer att vrida huvudet lite snett åt höger sida. Vi är tydligen inte bara högerhänta, högerfotade, högerögda utan även högerkyssande. Forskningen skulle ju kunna föras vidare och kartlägga om beteendet är olika i centrala Afrika i jämförelse med Söderhavsöarna och Grönland. Vidare skulle man kunna undersöka om ett och samma par tenderar att variera sig eller om det blir ett stelt mönster i det hela. Någon idéhistoriker skulle säkert med en del möda kunna skriva en hel del om kyssandets betydelse genom århundraden. Brezjnevs kyss med Ulbricht eller den med president Carter vill vi inte se igen. Men visst gick dessa kyssar till den politiska världshistorien.

Oss etiker emellan (301)

Jag trodde länge att det där med etik egentligen bara hade att göra med vanliga hyggliga handlingsregler här i livet. ”Handla som du själv skulle vilje bli behandlad” och sånt. Gyllene regeln i olika skepnader. Men nu har jag lärt mig att etikerna rangerar sig själva i en massa olika skolor. Det finns rena dygdeetiker och så finns det värdenihilister och naturalister och objektivister och en massa andra skolor. Det intressanta är att den som sysslar med värdeteori och praktisk etik har en tydlig tendens att själv placera sig i ett av facken och sedan recensera andra etiska skolor utifrån den egna uppfattningen. Frågan är om en renodlad utilitarist ens kan fika tillsammans med en gammaldags dygdeetiker. Bland akademikerna vet man precis var man har varandra. Är man utilitarist så får man finna sig att ständigt försvara en massa mer eller mindre orimliga påstådda konsekvenser av sin lära. Är det rätt att döda ett oskyldigt barn för att rädda livet på hundra medelålders människor? Är det rätt att döda tusen försökskaniner för att rädda livet på en människa? Svåra frågor detta och vill man freda sig från för mycket grubbleri kan man avfärda frågorna med att alla frågor inte behöver besvaras. Gör man det måste man ändå konstatera att frågorna finns kvar för andra att besvara.

Korsordsmästarens död (302)

Enar Åkered tänkte inte snickra ihop några fler korsord utan han lade av helt enkelt. Enar avgick för några år sedan som korsordsmästare vid 87 års ålder. Han dog helt enkelt efter att under sitt liv skrivit ihop många hundra eller flera tusen stora korsord. Underfundiga och spetsfundiga. Hans korsord var inte lätta, men inte heller omöjliga. Inte för att jag själv löser korsord – skulle aldrig fall mig in eftersom jag har viktigare saker för mig i livet. Men jag har en bekanting som alltid kastade sig över Enars korsord med stor kampvilja, till och med ren njutning. Enar satt där i sin skrivarstuga i Storvreta utanför Uppsala och sände in sina korsord till Dagens Nyheter. År ut och år in. Kreerade och snodde till det. Det krävs något alldeles särskilt av skickliga korsordskonstruktörer. Korsordslösare måste besitta ett särskilt ordförråd som knappast går att använda i andra sammanhang. ”Gammal stad” blir i korsord ”Ur”. Ett uråldrigt ursprungligt ord som varken urbefolkningen i Ur eller ens urmakare använder sig av.

Har jag ryckt vingar och ben av flugor? (303)

Jag har mött frågan om det finns genuint onda människor. Personer som finner en tillfredsställelse i att vara elak mot någon eller alla i omgivningen just för att elakhetens egen skull. Finns sådana personer och hur mår de själva i det långa loppet. Nu pratar jag inte om att någon ”vanlig människa” blir förbannad och vill ge igen för någon oförrätt. Nej, det handlar om personer som långsiktigt och systematiskt handlar och förhåller sig på ett sätt som innebär att andra blir utsatta för elakheterna. Sinistra personer. Sådana som närmast njuter av att erfara att andra utsätts för deras elakheter.

Jag läste att man inom psykologin har spekulerat i om den sinistra läggningen kan urskiljas redan hos barn som beter sig sadistiskt eller något i den vägen. I boken fanns exemplet med barn som fångar flugor och sedan med pincett eller liknande rycker av både vingar och ben på flugan. Det skulle alltså vara ett beteende som visar på ett grundläggande sinistert drag i personligheten. När jag läste det där försökte jag komma ihåg om jag någonsin plockat av vingarna på en fluga. Jag minns faktiskt inte. Jag kanske bara har fantiserat om det,

men jag kan även ha gjort det. Men till mitt försvar kan jag val säga att det i så fall var länge sedan. Förmodligen då jag var fem år eller så. Men problemet är att jag faktiskt inte minns. Skulle jag minnas att jag gjort det skulle jag på något sätt skämmas. Men att slå ihjäl flugor gör jag. Det kan vara en attitydskada efter tre år i krigsskolan.

Vägrar splittra biblioteket för en älskarinna (304)

Staffan Skott har sina poänger. Jag saknar honom i spalterna, men gläds åt alla hans tidningsinlägg och goda böcker. I en krönika eller kolumn eller vad det var skrev han om en litterär tidskrift i England som är hur bra som helst, men inte lönsam. Och så återger han en radannons i senaste numret av tidskriften med följande innehåll: ”*Min man har meddelat mig att han fortsättningsvis avser att träffa sin älskarinna på onsdagar. Det är inte aktuellt med någon separation därför att vi har ett för stort gemensamt bibliotek. Kontakt sökes med yngre eller medelålders man för ömsesidigt utbyte. Själv har jag rabattkort som pensionär, men ser ung och söt ut säger omgivningen.”*

Brittisk humor? I varje fall roade det både Staffan Skott och mig. Håll till godo. Osökt tänker tanken själv på en man som var ständig sekreterare i Svenska akademien och som var gift med en professor.

Alla borde kunna knacka 25 bokstäver (304)

Häromdagen lärde jag ett par personer att knacka fram meddelanden utan att kunna morsealfabetet. Samma system som alltid har använts i fängelserna och är mest känt från de sovjetiska fängelserna. Det knackades på nätterna i Ljubjanka. Hördes knackningarna av fångvaktarna kunde man bli skjuten. Hur systemet är: Jo, fem gånger fem rader med en bokstav i varje ruta så att säga. Först ett antal knackningar för raden och sedan ett antal för kolumnen. Bokstaven F står först på andra raden. Alltså anges det ordet med två knackningar och efter en kort paus en knackning. Alla kunde detta och det knackades mycket. Så var det på den tiden i Stalins Sovjet. Det kanske grymmaste samhället i världshistorien.

Ingemar Hedenius gamla bok (305)

Professor Ingemar Hedenius bok ”*Tro och vetande”* har åter givits ut och den ”recenseras” av Hans Ruin. Hedenius generalangrepp på statskyrkan, biskoparna, de kristna dogmerna med mera gav upphov till den största och längsta kulturdebatten i landet under 1900-talet. Den fråga som Hans Ruin inte riktigt berör i sin nya presentation av boken är varför debatten klingade av och nästan helt försvann. För ingendera sidan vann så att säga eftersom det nästan rör sig om eviga frågor i gränslandet mellan religion och filosofi. Hedenius var alltså professor praktisk filosofi i Uppsala och stridbar förkämpe för den linje som i varje fall då gick under den missvisande beteckningen värdenihilism – en förkättelse enligt teologerna. Det är nästan rörande att boken givits ut igen och att den uppmärksammas med tanke på att diskussionen nästan har avstannat. Avslutats har den definitivt inte gjorts på de teologiska institutionerna där boken ingår i studiematerialet. Den kom första gången ut 1949.

Operation Barbarossa (306)

Den tyska planeringen för operationen Barbarossa (storanfallet mot Sovjetunionen) påbörjades ca. 12 månader för anfallet. De mest optimistiska bland det högre befälet var Jodl, Brauchitsch och Halder. Ganska många av generalerna var skeptiska till planeringen. Många tyckte att det var för tidigt därför att den tyska armén inte var tillräckligt rustad. Efteråt har det noterats att försäljningen av Caulaincourts memoarer (utgiven i Tyskland 1937), som beskrev Napoleons framryckning mot Moskva 1812, ökade betydligt under år 1940. Utgången av fälttåget 1812 var inte någon uppmuntrande läsning i Tyskland och de kunde ju knappast jämföra sin egen armé med Napoleons Grande Armée, eftersom den egna tänkta fältkåren inte skulle kunna få med några mäktiga allierade.

Det är intressant att läsa att Guderian, som enligt planeringen skulle vara chef för den pansargrupp som skulle leda framryckningen mot Moskva, hade införskaffat ett exemplar av Caulaincourts memoarer före kriget och läst den. Just Guderian hade goda kunskaper om Röda armén. När Guderian i ett sammanhang framförde kri-

tik mot general Halders sa han: ”Tre armégrupper, av ungefär samma styrka, skulle anfalla divergerande mål, inget klart operativt mål verkade finnas”. Självklart bävade han för ett tvåfrontskrig.

Guderian gav 1937 ut boken *”Achtung! Panzer!”*, vilken redogjorde för mycket av den tyska pansartaktiken, och den borde ha lästs av många i staberna hos de allierade och även i vårt land. Det tycks vara så att den dock inte lästes i någon större omfattning. I boken redogjorde Guderian för att det enligt hans uppfattning redan år 1937 fanns ca. 10 000 sovjetiska stridsvagnar. Hans uppfattning var att antalet år 1941 uppgick till minst 17 000 stridsvagnar, vilket efter kriget visade sig vara tämligen korrekta bedömningar. Tyskarna själva hade 3 200 stridsvagnar och 200 bandkanonvagnar. De tyska vagnarna var vida överlägsna de ca. 15 000 föråldrade ryska stridsvagnarna, men underlägsna de modernaste ryska stridsvagnarna KV-1 och de medeltunga T34-vagnarna. Tyskarna kände vid planeringen av Barbarossa inte ens till existensen av KV-1 och T34-orna. År 1940 hade det bara tillverkats 400 stridsvagnar av typen T-34. Men därefter ökade produktionen enormt. Till maj 1945 tillverkades det 34 200 T-34. En utvecklad version, T-34-85, tillverkades i 29 430 exemplar. Totalt tillverkades det närmare 64 000 T-34, vilket tveklöst i avgjorde kriget på östfronten. Hade Sovjetunionen inte haft tillgång till denna kraftfulla stridsvagn hade man inte kunnat stå emot de tyska anfallen.

Barbarossaoffensiven byggde på överraskningsmomentet. De första bombflygplanen startade en timme efter soluppgången den 22 juni 1941 för att anfalla flygplanen på de ryska flygbaserna. Flygplanen stod uppställda i prydliga rader och var lätta att angripa för tyskarna. Under första dagen av kriget slog det tyska flygvapnet ut ca. 1 490 ryska flygplan på marken och sköt dessutom ned 35 flygplan. Det ryska flygvapnet återhämtades sig aldrig från detta förödande slag. Därefter hade det tyska flyget fullständigt luftherraväldet över frontavsnitten. Det förhållandet att en mycket stor det av det ryska flygvapnet slogs ut första dagen av kriget mot Sovjet blev inte känt för det ryska folket förrän långt senare. Överhuvudtaget var ryssarna mycket oinformerade om krigets inledande och fortsatta förlopp.

Jordens inre (307)

Ibland har det skrivits om att forskningen vet mera om solens inre än om jordens inre. Det ligger nog något i det. Tydligen är det svårt för forskare att få kännedom om hur det ser ut nere på djupet av jorden. Ett sätt är att försöka borra sig ned. I början av 1960-talet gjordes ett försök av amerikanska forskare att borra sig igenom oceanbotten ned till det som kallas för diskontinuitetsytan Moho för att hämta upp en bit av jordens mantel för närmare undersökningar. Man valde att borra på ett ställe av havsbotten i Stilla havet därför att "kontinentalskorpan" är tunnare där än på andra ställen av jordens yta. Man hoppades kunna borra sig ned till 4 000 m djupt från en plats 5 000 ned i havsdjupet. Alla försök misslyckades. Man kom aldrig djupare än 180 m. År 1966 blev den amerikanska kongressen så missnöjd med projektet, som hela tiden visade stigande kostnader, så att det lades helt enkelt ned.

Fyra år senare påbörjade dock ryska forskare ett försök att borra sig ned från en plats på Kolahalvön, nära den finska gränsen. Målet var att kunna borra sig ned till 15 km djup. Arbetet visade sig dock vara svårare än väntat även här och man höll på i hela 19 år innan man gav upp. Men då hade man i varje fall lyckats borra sig ned till ett djup av 12 262 meter. Men det är så att jordskorpan utgör ca. 0,3 procent av planetens volym och hålet på Kolahalvön endast gick ned till en tredjedel av jordskorpans djup. Hålet på Kolahalvön gav dock forskarna ett antal nya upptäckter. Studier av utbredningen av seismiska vågor hade förutsagt, med stor säkerhet, att det fanns sedimentbergarter ned till ca. 4 700 m djup, följt av granit i ytterligare 2 300 m samt därefter ett djupt lager av basalt. Det visade sig dock att så var det inte på den plats där man borrade. Sedimentlagret var 50 procent djupare än väntat och något basaltlager fann man inte alls. Det som också överraskade forskarna var temperaturhöjningen. På 10 000 m djup rådde en temperatur på 180 grader C, vilket var i stort sett dubbelt så varmt som man tidigare hade bedömt. Än mera överraskande var att bergarterna på djupet var mättade med vatten. Det hade forskningen tidigare inte trott var möjligt. Bergarternas sammansättning är den som avgör magnetfältets styrka och utbredning.

Även om forskningsresultaten är osäkra är det en utbredd uppfattning att temperaturen i jordens kärna är mellan 4 000 och 7 000

grader och att jordens inre håller temperaturen mycket konstant. En bedömning är att temperaturen sjunkit 110 grader på fyra miljarder år. Jordens inre bedöms ha ungefär samma temperatur som solens yta. Det finns kanske möjligheter att utvinna en del av denna temperatur till nytta för oss människor. Ytan kan dock vara ganska kall som bekant.

Varför förlorade tyskarna kriget? (308)

Britten Kenneth Macksey (1923 – 2005) tjänstgjorde själv som mycket ung i den brittiska armén under andra världskriget. Han pensionerades som major 1968 och har skrivit ett tiotal militärhistoriska böcker. Boken *”Därför förlorar tyskarna i krig”* har översatts till svenska och gavs ut 2012 på förlaget Fischer & Co. Översättning av Carl Erik Tovås. I förlagsreklamen (baksidan av omslaget) berättas följande.

”Mer än sextio år efter andra världskrigets slut rankas fortfarande nazisternas trupper som de bäst utbildade och mest organiserade väpnade styrkorna under sin tid. Motsvarande gäller även den väldiga tyska armé som besegrades i första världskriget. Så varför förlorade tyskarna?”

I sin mästerliga redogörelse för den tyska krigsmaskinens misslyckanden avslöjar militärhistorikern Kenneth Macksey att Tysklands katastrofala bakslag hade mycket lite med stridens slumpmässiga lotter att göra. Nederlagen var oundvikliga resultat av landets militära struktur, ledning och historia.

Med kartor över fältslag, diagram över kommandostrukturer och listor över stora tyska militära ledare kombinerar ”Därför förlorar tyskarna i krig” lysande militär och politisk analys med en varnande redogörelse för varje nation som strävar efter att behärska världen med enbart vapenmakt.

Jag blev bländad av förlagets reklam på bokens omslag. I själva verket är det en högst obetydligt och ointressant bok. Dessutom mycket dåligt översatt. Det finns inte något djup i försök till analyser. Framställningen bygger på redan publicerat material och författaren har mycket begränsad militär kunskap. Hans teser är att den tyska armén var bäst utbildad, hade den bästa materielen och den bästa doktrinen. Dessutom hävdar han nog att de tyska generalerna var de som hade bäst uppfattning av de militära realiteterna. Det som

bidrog till den tyska katastrofen var att Hitler personligen i hög grad lade sig i både det strategiska och det taktiska. I ett skede var han både president (führer), krigsminister och arméchef. Detta trots det förhållandet att hans militära utbildning bestod av lång erfarenhet under första världskriget som rapportkarl som sprang mellan skyttegravarna. Enligt författaren körde Hitler hårt med sina generaler och ville egentligen endast ha timida ja-sägare runt omkring sig. Han avskedade generaler som inte, enligt hans uppfattning, uppfyllde kraven. Hans egna order till de olika armégrupperna på östfronten var till direkt skada för den tyska krigföringen. I boken beskrivs den tyska taktiken som klart överlägsen den ryska, men att generalerna av Hitler tvingades att försöka sig på anfallsstrider som var enormt svåra och nästa omöjliga. De fick också order att inte genomför reträtter utan stå kvar och kämpa ”till siste man”. Författaren menar också att det var ständigt återkommande stridigheter mellan OKW (överkommandot) och försvarsgrenarnas egna staber (OKH, OKM och OKL). Sammanfattningsvis består hans kritik i följande: Hitler lade sig i för mycket av krigföringen och staberna tvistade sins emellan samtidigt som generalerna hade svårt att samarbeta. Enligt min mening missar han att påpeka de långt utdragna försörjningslinjerna, den begränsade transportkapaciteten, bränslebrist och Stalins hänsynslöshet mot de egna soldaterna samt de bristfälliga underrättelserna som tyskarna hade som röda armén. Därtill skulle man kunna säga att han inte lyckas klargöra för läsarna på vilket sätt som den tyska ”manöverkrigföringen” och ”uppdragstaktiken” var en fördel för den tyska krigföringen eller möjligen ett hinder. Författaren hyser någon form av beundran för yrkesskicklighet hos de tyska generalerna, men mest förakt för personen Hitler. Kan slutsatsen vara att hade Tysklands ledning bestått av någon mindre fanatiskt ledare som överlät krigföringen till yrkesmännen (generalerna) hade Tyskland vunnit kriget? Svaret är nog nej med hänvisning till de faktorer som nämndes ovan samt USA:s hjälp till Sovjet, England och inträdet i kriget.

Jag kan inte rekommendera någon att läsa boken. Idéinnehållet är inte nytt och tämligen ointressant för den som redan läst en del om krigföringen under andra världskriget, den är dåligt skriven och förmodligen skriven med dålig research. Dessutom är den riktigt dåligt översatt. Den sämst översatta bok jag någonsin läst. Tydligen kan man ge ut vad som helst bara det handlar om andra världskriget.

Vid det tyska överfallet mot Sovjet visade det sig att de ryska stridsvagnarna till stor del inte var användbara. Endast ca 27 % var operativa medan resten stod på verkstäder eller helt enkelt var uppställda i väntan på reservdelar. En stor del av stridsvagnarna deltog aldrig i strid. Allvarligast var situationen för de nya och tekniskt mycket moderna stridsvagnarna KV-1 och T-34. Besättningarna var inte tillräckligt utbildade och i stor omfattning saknade man ammunition. Senare visade det sig att just stridsvagn T-34 var av mycket hög kvalitet. Pansaret var mycket kraftigt och eldkraften hos kanonen på 76 mm överträffade kanonen på varje annan stridsvagn. Förlusterna av ryska stridsvagnar under de inledande striderna var så stora att Sovjet förlorade närmare 90% av de stridsvagnar som kunde sättas in strid. Förlusterna berodde lika mycket på haverier som på sönderskjutna vagnar. I striderna visade det sig att de tyskarna hade mycket svårt att slå ut stridsvagnar av typen T-34. Tyska förband fick nästan panik när du möttes av dessa vagnar.

Jan Guillous släktkrönika "Brobyggarna" (309)

Gestalterna i Jan Guillous ambitiösa släktkrönika *"Brobyggarna"* är så förutsägbara att de närmast för tankarna till actionfigurer än till Zola och Balzac. Det skrev Magnus Eriksson i DN om den första delen i sviten "Det stora århundradet". Jag har provläst och jag håller med Magnus Eriksson. Jag har för vana att provläsa böcker. Jag läser 20 sidor eller något sådan och sedan avgör jag om boken är värd att läsa eller inte. Det kan uppstå misstag, javisst. Men det är som att smaka av en maträtt och lyssna en minut på ett musikstycke. Känslan leder rätt. Börja själv att provsmaka böcker. Det är en härlig liten hobby. Betydligt mer givande än att provsmaka viner eller provröka cigarrer. Jag lovar. Var denna lilla hobby kan utövas? Lämpligast på biblioteket. Till och med på Kungliga biblioteket. Beställ fram tio böcker. Läs 20 sidor i varje bok. Kanske finner du en eller två böcker som du vill läsa till slut. Av Jan Guillous bok "Det stora århundradet" läste jag betydligt mer än 20 sidor. Men sedan lade jag ifrån mig boken och läste något annat i stället.

Maguerite Yourcenar, henne ska ni läsa (310)

Jag kände visserligen till Maguerite Yourcenar, den franska författaren som var bosatt i USA och ändå blev den första kvinnan som valdes in i franska akademin. Men jag hade inte läst henne. Men ett program på TV om henne och gjorde mig nyfiken på hennes bildningsresa och djup. Visserligen har jag lite svårt för det fiktionella som gör avstamp i det verkliga. Jag vill helt enkelt veta var gränsen går. Konstnärens frihet stör mig i betydande grad just när det är något fiktivt som äger rum i en tydlig historisk kontext. Jag har med förtjusning läst Stig Strömholms böcker om gestalter i romarriket och detta till och med i visst rus. Läsrus. Men jag har inte sett gränsen mellan verklighet och fiction, vilket stör mig. Nu har jag läst Yourcenars mästerverk *"Hadrianus minnen"*. Utan tvekan ett mästerverk. Även i svensk översättning framträder klarheten, de utmejslade meningarna. Lärdomen och mognaden. Hon är i högsta grad värd att läsa. Det är en bok som lyfter läsaren till högre höjder och förmedlar något som är nästan obeskrivligt.

Damen med hermelinen, Leonardo da Vinci (311)

Den berömda målningen ”Damen med hermelinen” visades i National Gallery i London. Fulla hus skulle en teaterdirektör säga. Långa köer. Det tog flera timmar att komma fram för att få betrakta konstverket. I vanliga fall visas den i Krakow och den var alltså bara tillfälligt i London. I Krakow är det inte några problem att få möjlighet att se den. Med är det en hermelin som hon har i famnen? Det har diskuterats om det i flera hundra år. Eller är det helt enkelt en tam iller? Da Vinci målade underbara ansikten, men han hade tydligen svårigheter att måla så att man kan avgöra om det är en hermelin eller en iller? Experter har i århundraden diskuterat om det är en hermelin. Själv håller på att det är en hermelin. Om inte annat för att målningen har det namn som den har. Men å andra sidan var det inte Leonardo da Vinci som gav målningen namnet. Det kanske ändå är en tam iller.

Evighetens båda ändar (312)

Kristendomen har ett eget evighetsbegrepp. Något märkligt kan det tyckas. Först kom skapelsen och sedan existerar världsalltet och det kommer det att göra i all evighet. Treenigheten förutsätter evigheten som begrepp och tankeskapelse. Men det är bara evighet åt ena hållet så att säga. Den platonska evigheten är evig åt båda hållen om man nu väljer att visualisera en tidsaxel. Världsalltet har aldrig någonsin uppstått utan alltid funnits. Detta trots att Platon lär att något aldrig kan uppstå ur intet. Den platonska evigheten är därför en dimension större än den kristna evigheten. Samma som den konfucianska evigheten. Vilken evighet vill vi ha? Är det inte märkligt att kineser och européer har olika uppfattningar om evighetens beskaffenhet?

Jenny Ingemarsdotters avhandling (313)

Thure Stenström anmälde för några år sedan Jenny Ingemarsdotters avhandling *"Ramism, rhetoric and reform. An intellectual biography of Johan Skytte (1577-1645)"*. En mycket speciell avhandling. Och tydligen enligt Stenström en speciell författare också. Jenny Ingemarsdotter är nämligen civilingenjör och astrofysiker som har kastat sig över arkivmaterial om giganten Johan Skytte. Stor lärdom har pressats ut ur arkivmaterialet. Praktiskt taget allt skrivet på latin. Jenny Ingmarsdotter tilldelades 2011 Westinpriset av Kungliga Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala. Priset fick hon för sin avhandling. Thure Stenström är professor em i litteraturvetenskap i Uppsala. Han var lyrisk över hennes sätt att bearbeta och framställa all lärdom. Samt all den lärdom som hon själv visat att hon har. Jenny Ingemarsdotter är unik och hon kommer att resa långt. (Ramism var en intellektuell strömning som genomsyrade hela den protestantiska världen, däribland den svenska humanismen och uppträdde som tydlig motståndare till skolastiken och även aristotelismen.)

En bra bok är en bra bok även efter 10 år (314)

Böckerna har sitt särskilda värde för att de alltid finns där och alltid är beredda att berätta något nytt. De står där i hyllan, visserligen med ryggarna vända mot dig, men de väntar bara på att bli uppslagna och lästa. En bra bok är en bra bok även efter 10 år eller 100 år. Turgen-

jevs *"Ett adelsbo"* är uppenbarligen ett mästerverk även i dag. Något av det bästa i rysk prosa. Den stora realisten. Anais Nins dagböcker är i dag lika spännande som när de kom ut. Bättre än det mesta som skrivs i ämnet i dag. Läs och känn sältan och kraften. I julhandeln ska du gå till antikvariaten och inte någon annanstans. Det är där som idéerna, känslorna, berättelserna och kunskapen finns samlad. Själv besökte jag igår två antikvariat. Kom hem med fem böcker. Fem böcker som fem författare har lagt ned sin själ i och säkerligen kämpat för att få fram alla tankar och idéer, alla nyanser och all känsla. Prestationer som jag får del av för några fjuttiga kronor. Andras tankar och idéer är nästan gratis.

Idéer rakt in i örat från BBC (315)

Själv är jag intresserad av idéer och människor. Med idéer menar jag åsikter, attityder överväganden, förklaringar, berättelser, ideologier med mera. Ett sätt att få del av allt detta är att lyssna på kommentatorer som fångar upp tidens strömningar, eller försöker förklara det som har varit. Därför lyssnar jag gärna på podcasts från BBC under långa promenader. Där intervjuas världens ledare och många av världens experter. BBC har ambitionen att förklara - i långt större utsträckning än Sveriges Radio. Just nu har jag lyssnat på ett program där avsikten uppenbarligen är att lyssnaren ska komma till insikt i att den radikala utvidgningen av kreditvolymen i ekonomierna (nationalekonomi) under de senaste 60 åren starkt bidragit till tillväxten. Sammanfattning: Ju mer vi lånar, ju rikare blir vi, men samtidigt lever en del av oss farligare och bankerna blir oförskämt rika.

Hustrubyten i Kina (316)

En domstol Nanjing i östra Kina dömde för några år sedan professor Ma Xiaohai, 53 år, till fängelse 3 år och 6 månader för att han hade organiserat "hustrubyten" eller vad man möjligen kan kalla swingers parties. Statliga tidningen China Daily rapporterade också att ytterligare 18 personer dömts till upp till 2 år och 6 månader för motsvarande brott. Alla erkände brott utom Ma Xiaohai. Hustrubyten är förbjudna enligt lag i Kina. Varför kan man väl fråga sig, men samtidigt blir det en väldigt svensk fråga när frågan ställs. I Kina gäller andra moraliska normer än i vår del av världen. Men, men...

hustrubyte? Innebär det att man inte får tillbaka sin hustru efter ett tag? Gäller "Bytt är bytt och kommer aldrig igen"? Eller är det frågan om korttidslån? Och byte av män... är det tillåtet i Kina?

Är kärleken starkare än gravitationen? (317)

De gamla grekerna (som inte alls var särskilt gamla, de dog ofta yngre än vad vi gör) kände inte till gravitationen. De antog i stället att en fallande sten föll till marken "för att den kände att den hörde hemma på marken och drogs till sitt ursprung". En vacker tanke, som kanske inte var så vacker för den som fick en fallande mursten i huvudet. Grekerna observerade även att jorden och månen drogs till varandra, men höll ett visst avstånd ändå. Grekerna förklarade detta fenomen med att "jorden och månen älskar varandra, de vill därför inte skiljas". En vacker tanke det också kan det tyckas. Vacker är den därför att den måste återge kraften i den kärlek som grekerna själva upplevde. Kärleken var och är stark. Hur stark vet vi inte för det finns inte några mätinstrument som mäter.

Det rasistiska USA (318)

Jag har då och då försökt fördjupa mig något i modern amerikansk historia. Men jag blev ändå förvånad när jag i veckan läste att det ända fram till 1963 var förbjudet i 17 delstater att ha sex med en person av annan ras. Mycket märkligt. Det var ändå inte så länge sedan. År 1957 stormade polisen in i sovrummet hos ett gift par, där hon var av afrikansk härkomst och han av europeisk (vit kaukasier med andra ord). De hade gift sig i annan delstat som tillät äktenskap över rasgränserna. De hade till och med satt upp sitt vigselbevis på väggen ovanför sängen. De greps och dömdes till tre års villkorligt fängelse med föreskrift att fängelsestraffet skulle gå i verkställighet om de inte genast flyttade ut från delstaten. De dömdes inte för sexuellt samröre för de sov när polisen stormade in i sovrummet. Polisen hade nog haft förhoppningar om att de skulle kunna ta dem på "bar gärning", men det misslyckades. Hur det hela slutade? Jo, USA:s högsta domstol (Supreme Court of the United States) förklarade i en dom år 1963 att de 17 delstaternas lagar om rasåtskillnad stred mot landets författningen. Det är inte fel att säga att USA var en rasistisk stat 1963. Nuvarande presidenten hade, om han varit vuxen på 1950-

talet, inte kunnat gifta sig med en vit kvinna om han bott i Alabama. Paret hade inte heller kunnat flytta dit om de gift sig i en annan delstat.

Lyckan över att få en bok (319)

Förra året fick en gammal bok i julklapp. Inköpt av givaren på ett antikvariat här i Stockholm här. Boken är tryckt år 1918 och bunden i ljust halvfranskt band. Patina på ryggen. Boken är uppenbarligen oläst. Den är svår att få tag på den och just nu finns inte ett enda exemplar att uppbringa på Bokbörsen och antikvariatens nätsite. Den finns inte på stadsbiblioteket. Den finns på KB, men får inte lånas hem. Enda sättet att kunna läsa den är att sitta på KB eller hoppas att den i framtiden kommer att finnas på antikvariat. Själv kommer jag dock inte att sälja den utan den kommer att ingå i dödsboet. Jag har de senaste dagarna smekt boken över den halvfranska ryggen och känt en märklig tillfredsställelse i att vara ägare av just till denna bok. Författaren var lärd, oändligt mycket mera lärd än vad vad jag är. Författaren dog knalldöden då han på radio fick höra att hans hustru avlidit före honom. Det var ackumulerad lidelse det. Halvfranska trådbundna olästa böcker ger mig ibland välbehagliga rysningar. Bokens rygg är lustfylld att smeka. Innehållet har stort värde även om boken är 98 år gammal.

Romerska befälhavare, rött bläckmärke och örnar (320)

När romerska härförare förberedde sig för ett fältslag var deras inställning endast en: Segra. De lät sin livläkare att med rött bläck sätta ett märke på det egna bröstet precis över hjärtat. Detta för att markera exakt det ställe där härföraren med största kraft skulle stöta sin egen dolk om romarna inte segrade. Det var enligt historien många härförare som också stötte in sin dolk på det stället. Ett historiskt förhållande.

Jag har av någon underlig anledning fördjupat mig i romerska begravningsritualer. Särskilt då de som tillämpades när en kejsare avlidit. En fångad örn fanns med vid begravningen. Under begravningen släpptes örnen ut från sin bur och fick flyga iväg. Hur örnen rörde sig, hur snabbt den bredde ut vingarna och flög iväg, detta var alla tecken på den avlidne kejsarens själ och dess beskaffenhet. Jag antar

att en god själ visade sig i att örnen lyfte och flög högt och långt bort. För romarna var själen viktig. Örnen var naturligtvis bara en tecken, men nog så viktig. Men hur tolkades det om örnen bara flög iväg och satte sig på närmaste hustak? Kanske den vägrade att lyfta mot skyarna. Minns ni orden när den första bemannade farkosten landade på månen: "Örnen har landat". Var det också symboliskt månntro, mån tro? För romarna var själen existens efter döden en realitet, men det var grekerna som först förstod att det finns en själ. Om det nu finns det.

Inga pilliwinks i år heller (321)

Själv hade jag i år, liksom förra året, önskat mig pilliwinks i julklapp. Gärna gamla, men om sådana inte finns att köpa gärna en nytillverkad kopia. Det bör finnas om man letar tillräckligt länge. Jag vill i varje fall ha en pilliwinks (stavas så även i singularis) att hänga upp på väggen och titta på då och då. För att komma in i rätt tankebanor. Men det ser dystert ut. Funderar faktiskt på att lägga en beställning på 500 st. i Kina och sedan börja sälja. Om de kostar 50 kr att tillverka kan jag ju alltid sälja dem för 200 kr. Det är på marginalen man lever, sa den gamle bankdirektören. Vad pilliwinks är för något? Det är tumskruvar. Ett tortyrredskap som förbjöds i vårt land 1772 av Gustaf III.

Thomas Jefferson var skolad filosof (322)

Jag har ägnat några timmar i helgen åt att läsa om Thomas Jefferson. Han som skrev den amerikanska självständighetsförklaringen, vilken inspirerat så många och så mycket. Han fick i unga år en grundlig skolning i filosofi. Thomas Jefferson kunde sin Platon och sin Aristoteles. Det är uppbyggligt att tänka tanken att den materialistiska nationen USA hade en grundare, en av grundslagsfäderna, som var genuint skolad i filosofiskt tänkande. Som till och med hade brottats med problemet med sambandet mellan kropp och själ, mellan nutid och evighet. Jag kände sig trygg av det jag läste. Förvisso har jag den amerikanska självständighetsförklaringen hängande på väggen. Det är inte originalet. Dock inköpt i Washington D.C. för en del år sedan för en dollar. Autentisk storlek och med korrekta felskrivningar. John F. Kennedy lär ha sagt vid en middag för nobelpristagare i Vita hu-

set att ”detta är den mest fantastiska samling av talang och mänsklig kunskap som någonsin samlats i Vita Huset, möjligen undantaget när Jefferson åt middag här själv”. I USA har Thomas Jefferson en mycket upphöjd ställning i den amerikanska historien. Thomas Jefferson (1743 – 1826) var huvudförfattare till självständighetsförklaringen 1776. Han stod under starkt intryck av de franska frihets- och jämlikhetsidéerna. Kanske kan man säga att USA från början var en filosofstat, en sådan som Platon skrev om.

Thomas Jefferson var i nio år USA:s förste utrikesminister (secretary of state), därefter var han under fyra år vicepresident för John Adams, som själv hade varit vicepresident innan han blev president. Thomas Jefferson valdes till landets tredje president för två perioder 1801 – 1809. Han var född 1743 och avled på landets nationaldag 1826. Thomas Jefferson var redan som ung känd för att vara utomordentligt vetgirig och energisk. Han läste som ung latin, grekiska och klassikerna. Som student vid College of William and Mary i Williamsburg brukade han studera 15 timmar per dag. Efter juristexamen började han praktisera som advokat, med kom tämligen snart att börja ägna sig åt olika politiska aktiviteter. Han var en av revolutionärerna. Thomas Jefferson skrev flera politiska verk. Det första var A summary view of the Rights of British America, vilket arbete fick mycket stor politisk betydelse. Han ingick, tillsammans med John Adams och Benjamin Franklin, i den kommitté som var satt att formulera självständighetsförklaringen. Det var John Adams som avfattade det första utkastet. Det var även den texten som presenterades för kongressen, som ändrade omkring 1/5 av texten. Senare har man intagit uppfattningen att texten i allt väsentligt får anses vara Jeffersons verk. Det är inte någon tvekan om att det var Jeffersons kännedom om de franska revolutionära idéströmmarna som ledde till huvuddragen i självständighetsförklaringen.

Isaiah Berlins essäer om frihet (323)

Isaiah Berlin föddes i Riga, växte upp i S:t Petersburg och flyttade med sina föräldrar till London. Det visade sig att han var utomordentligt begåvad och talade flytande engelska redan efter ett år. Han fullkomligt forsade fram i Oxford och avlade inom kort två examina med de högsta betyg som gick att få. Han stannade sedan i Oxford som lärare och professor i idéhistoria (filosofi) förutom att han korta-

re tider tjänstgjorde i den brittiska underrättelsetjänsten och vid den brittiska ambassaden i Moskva (han var ju helt rysktalande). Isaiah Berlin skrev ett antal betydelsefulla böcker på temat "frihet" och "vilja". Han är en av de stora tänkarna under 1900-talet. Förlaget Timbro har nu givit ut fem av hans essäer ("Essäer om frihet") i pocket. Kostar 39 kr på Adlibris. Har du inte läst honom tidigare så läs honom nu. Han är den stora riddaren på frihetens arena. Frihetskämpe och kommunistätare. Vi är några som delar hans värderingar.

”Sweden´s bizarre tradition of watching Donald Duck” (324)

I amerikanska media är man förundrade över vår tradition att titta på "Kalle Anka och hans vänner" kl. 15.00 på julafton. Publiksiffrorna närmar sig 3 miljoner och gator och torg är tomma. "Alla" ser på Kalle, Snövit, Piff och Puff och... ja, ni vet. Alla äldre har sett programmet 20, 30 eller 50 gånger. Fenomenet uppträder bara i vårt land. Psykologiskt behöver det naturligtvis förklaras. Eller snarare: Man kommer aldrig att kunna förklara detta fenomen med bara en förklaring eftersom det måste finnas flera förklaringar. Men ett folk som sitter och ser på Kalle Anka och på Allsång på Skansen varje sommar skulle nog vid en tämligen begränsad freudiansk granskning kunna drabbas av någon form av kollektiv diagnos.

Konsten att stega upp 100 m (325)

I en del sammanhang måste man kunna stega upp 100 m. Hur många "dubbelsteg" (två steg räknas) behöver du ta för att stega upp 100 m? Det vanliga är 80 eller 82 eller något sådant. Stega upp och ta reda på hur många steg du behöver ta. I militära sammanhang lär man ut att 80 dubbelsteg motsvarar 100 m, om det nu inte är så att man har kalibrerat sina steg genom att provgå en uppmätt sträcka.

Begreppet mil, eller miles, kommer från romarnas mille passuum, som språkligt betyder "ett tusen steg". Tusen steg var för romarna detsamma som 5 000 fot och var 1 479 av vår tids meter. En romersk mil var alltså 1 479 m. Men det måste innebära att ett romerska dubbelsteg var 1,48 m, men ett svenskt normalt dubbelsteg i dag är ca. 1,26 m. Varför denna skillnad? Tog romarna så långa steg? Skillnaden är 17,5 procent, vilket är ganska mycket. Var de mer vältränade? De hade knappast längre ben. Min gissning: De var extremt vältrana-

de och de hade en forcerad och "utdragen" gångart. Vår tids soldater skulle inte ha hängt med när en romersk legion började marschera. Tror jag i varje fall.

Den axiomatiska världen (326)

Det var enligt alla kännare Aristoteles som introducerade tanken att världen måste göras axiomatiserad för att bli förståelig. Det var han som axiomatiserade syllogismläran (som han utvecklade, men inte introducerade). Vi lever tack vare Aristoteles i just en axiomatiserad värld. Statyer borde resas över honom. Jag läser Dagfinn Föllesdals bok i vetenskapsfilosofi och har blivit helt övertygad om att världen blev mer lättförståelig genom Aristoteles förklaring av varför de 14 grundläggande (säger jag för mycket nu?) syllogismerna ändå måste vila på två axiom och inte tre. Vad det hela handlar om? Sanningen förstås. Den svårfångade och mångfärgade. Sanningen är som en fågel som sätter sig på olika kvistar vid olika tillfällen och ser olika ut beroende på varifrån man betraktar den. Finns det, vid sidan om tillfälliga sanningar, även eviga sanningar? Svaret är att det finns eviga sanningar. Hur många vet vi dock inte.

Tragus? Vad är det? (327)

Häromdagen fick jag höra talas om tragus och förklarat vad det är. Att det var ett område av kroppen där man kan pierca sig (finns det något område där man inte kan det?). Vad är tragus? Jo, det är den lilla utbuktningen på örat som är mitt för öröngången, framtill. Den där som man kan peta på och liksom fälla inåt när man känner för det. Den är böjlig. Tragus. Helt nytt ord för mig. Jag går vidare i livet med ytterligare en kunskap. Det gäller att lära om sin egen kropp. Har varje liten kroppsdel ett eget namn? Till och med det som ibland till vardags kallas för ”snorränna” har ett latinskt namn. När det gäller det där med att kunna täppa till öronen så finns det bara en enda hundras i hela världen som kan täppa till öronen när de hamnar i vatten. Det är den norska lundehunden, en liten spetshund som klättrar på klipporna och apporterar lunnefåglar.

Katt i Italien fick "ärva" 102 miljoner kr (328)

När 94-åriga Maria Assunta i Italien gick bort visade det sig att hon hade testamenterat hela sin förmögenhet till sin katt Tommassino. Nu är det ju så att inte ens i Italien kan katter äga några tillgångar. Inte i Sverige heller. Alltså har den advokat i Italien som hade till uppgift att verkställa testamentet nu bestämt att förmögenheten ska tillfalla Maria Assuntos sjuksköterska Stefania. Maria hade tidigare berättat för advokaterna om sin sjuksyster som delade hennes kärlek för djur. Nu ska sjuksköterska "få ta hand om förmögenheten" står det i tidningarna. Vad kan det betyda? Man kan ju gissa vad det handlar om. Vad heter "leva loppan" på italienska? Tanten saknade släktingar förstås.

Uppfann Isaac Newton verkligen kattluckan? (329)

Sir Isaac Newton, som är känd för de enormt viktiga upptäckterna av gravitationen och rörelselagarna, älskade sin katt. Han gjorde allt för att katten skulle ha det bra. Det sägs att han tänkte och räknade bäst när katten låg intill honom på skrivbordet och spann. Han ville att katten skulle ha full frihet att komma och gå som den ville. Gå ut i trädgården och komma tillbaka när den ville. Därför konstruerade han en kattlucka som gjorde att katten hade fri passage in till och ut från Isaac Newton. Det sägs till och med att det var han som uppfann kattluckan. Kanske är det sant, kanske är det inte sant. Men sant är att han byggde en kattlucka åt sin älskade katt. Är kattmänniskor speciella?

Newton var dock speciell på många sätt. Han bedrev experiment med ljuset och lanserade ett antal nya teorier om ljuset utbredning m.m. En gång stack han en stor nål i sitt eget öga och tryckte nålen i botten på ögongloben. Detta för att se om hans syn förändrades. Det gjorde den inte och det är märkligt att han inte fick några bestående skador på ögat. En annan gång satta han sig och stirrade med öppna ögon rakt in i solen så länge han stod ut. Även detta för att se om hans syn ändrades genom intensivt solljus. Inte heller denna gång skadades hans ögon på annat sätt än att han tvingades vistas ett par dygn i ett absolut mörkt rum.

Vad är skillnaderna mellan hundägare och kattägare? (330)

Det finns en mental skillnad mellan den som väljer att hålla sig med katt och den som håller sig med hund (håller sig med?). Det är nog alla överens om. Men vari består skillnaden. De skillnader som finns mellan kattens och hundens temperament kan hjälpligt beskrivas. Skillnaden kan åskådliggöras och något förklaras. Men vad är skillnaden mellan mentalitet mellan hussar och mattar till dessa högst olika djurarter? Vad jag förstår vill i allmänhet en kattägare inte ha en hund och det omvända gäller också. En kattägare förstår sig inte på hundägare som går dressyrkurser och en hundägare förstår sig inte på ett kattägare som faller i harmoni med sig själv då han eller hon har en spinnande katt i knät. Varför var katterna heliga i Egypten? Finns det en kattens själ fördold i människans själ? Varför hade Hitler en schäferhund och inte någon katt? Abraham Lincoln, Winston Churchill, Mark Twain, Nostradamus och Isaac Newton hade katter och älskade dem. Säger det något om sinnelaget?

Konsten att söka böcker (331)

Det är en konst att söka efter böcker. Sådana som är svåra att finna och sådana som man inte ens vet att de finns. Särskilt det senare är riktigt svårt. Man kan helt plötsligt "springa på" en bok på ett antikvariat eller en boksamling och en bibliotekshylla. Själv har jag koll på det mesta som finns på ett visst område. Många års letande och studier har givit överblick. Nu är det ju så fruktansvärt eländigt att jag bara klarar av att läsa på svenska-norska-danska-engelska-tyska. Där tar det slut. Jag klarar inte av att läsa litteratur på franska och italienska, vilket nog skulle ha varit bra att kunna. Men alla har sina begränsningar. Bristen på franska är det största hindret. Men å andra sidan finns det oändligt mycket på engelska. När jag ska ha en mysstund (ja, ni vet den där stunden en kall höstdag när man varit ute och kommit hem och sätter sig med sin tekopp...) då fördjupar han sig i boksökning på nätet. Där finns inte bara Bokbörsen (tack för att Bokbörsen finns!), antikvariatens söktjänst, Kungliga bibliotekets kataloger, Library of Congress katalog, stadsbiblioteket i New York city och en hel del annat. Google books är inte att förakta faktiskt, men underlig är den söktjänsten. Där gottar jag mig runt och hittar ofta något nytt som kan vara intressant. Och så har det helt

plötsligt gått en timme till. Ämnet för dagen? Ontologi.

Vågar kändisar och politiker hyra in en författare? (332)

Det finns spöken och det finns spökförfattare och spökskrivare. Det otäcka med spökförfattare är att de kan uppenbara sig i media och berätta "att det var jag som skrev boken åt Zlatan eftersom han inte kan skriva". Eller något liknande. Men vågar artister och författare anlita spökförfattare? Varför anlitar inte statsministern en spökis som skriver en diger volym om "socialdemokratin och framtiden". Det skulle vara intressant att läsa vad han menar att han står för. Varför är politiker sällan kända som författare? Det är ju ett utmärkt sätt att nå ut med sitt politiska program. John F Kennedy skrev endast en liten volym med titeln "Studier i mod" - om det nu var han som skrev den. Jag har läst den och den är inte särskilt bra, men mycket amerikansk. Kanske hyrde hans pappa en spökskrivare som skrev boken på en månad mot bra arvode och löfte om att aldrig avslöja vem som hållit i pennan eller tangentbordet. Det är nämligen så att John F Kennedy i andra sammanhang inte skrev något alls. Aldrig några debatt-artiklar, aldrig några inlägg i tidningar och tidskrifter. Men han läste mycket och var mycket verbal. Barack Obama liksom Hillary Clinton har givit ut några böcker. Hillary Clinton har även öppet berättat att hon fått hjälp av några skribenter för att få ihop texten.

Which switched witch watch? (333)

Sex laxar i en laxask... den kan vi. Testa den här i stället! Tre häxor tittar på tre Swatch klockor, vilken häxa tittar på vilken Swatch klocka? Och nu det hela på engelska: Three witches watch three Swatch watches, which witch watch which Swatch watch? Ja, det var ju inte så svår eller hur? Och nu för de som har gått fortsättnings-kursen och som tyckte att det var för enkelt. Tre könsopererade häx-or tittar på tre Swatch klockknappar, vilken könsopererad häxa tittar på vilken Swatch klockknapp? Och nu det hela på Engelska: Three switched witches watch three Swatch watch switches, which switched witch watch which Swatch watch switch?

362 700 arbetslösa hästar i Sverige (334)

I vårt land är det Jordbruksverket som för häststatistiken. Enligt den finns det idag 362 700 hästar, en ökning från förra året. Hästarna kommer snart att ta över. Om alla hästar bodde i en stad skulle det vara Sveriges fjärde största stad. Och nästa fråga: Vad gör de för nytta? De arbetar inte. De lallar runt några korta stunder med en ryttare på ryggen, men i praktiken står de i beteshagen halva året och gör inte ett dugg. Jag tycker man ska införa arbetsplikt för hästar. De borde tvingas dra runt vagnar med förskolebarn och ledbrutna pensionärer. Den som inte jobbar ska inte heller ha någon havre. Har ni inte på sommaren sett alla uttråkade deprimerade hästar som står med hängande huvuden? Just det, står i hagarna medan hästägarinnan jobbar på kontor i stan för att få ihop slantar till havren så att djuret ska kunna klara sig över vintern.

Martin Gray, en okänd stor författare (335)

Halvgamla böcker försvinner ganska ofta. På 1970-talet nådde Martin Gray, född 1922 i Warszawa, stora framgångar med sin bok om livet i ett getto och fångenskapen i Treblinka. Han skildrade hur han anslöt sig till partisanerna och därefter blev löjtnant i Röda armén. Han lämnade den sovjetiska armén 1947 som kapten. Boken grep läsaren och den grep även mig. I dag är den "död och borglömd". Hans skildring, som till delar är uppdiktade, nådde verkligen ut. I dag går boken inte att få dag på annat än på antikvariat. En av titlarna som han givit ut på engelska finns dock att få från förlag. Han rätta namn var Mieczyslaw Grajewski och han utvandrade till USA 1947 för att snabbt bygga upp en förmögenhet genom att tillverka kopior av antika möbler. Han har skrivit 11 böcker, av vilka "I namn av de mina" (svensk översättning) är den som nådde den största publiken. Samtliga böcker är skrivna på franska och erhållit en mängd utmärkelser. Han talar sex språk och han reser fortfarande runt i världen och håller föredrag. Han kan skriva. Onekligen. Boken ”I namn av de mina” översattes till ett trettiotal språk. Antalet sålda exemplar uppgår till ca. 30 miljoner. Bara den boken borde ha get honom en intäkt på 150 milj. kr.

Själv bor han numera i södra Frankrike. Boken *"I namn av de mina"* kan rekommenderas - även om sanningshalten starkt har ifrå-

gasatts. Martin Gray har skrivit två biografier. Den första handlar om hans tid som yngling i Polen och i koncentrationsläger. Den andra handlar om tiden efter det att han förlorat sin hustru och samtliga fyra barnen i en skogsbrand i södra Frankrike samt hur han därefter mötte sin nya hustru och bildade en ny familj med fem barn. Han har tilldelats FN:s utmärkelse till minne av Dag Hammarskjöld.

Freuds soffa saknas (336)

Jag har länge undrat över vad som hände med Freuds soffa. Var finns den? Är den uppeldad helt enkelt? Freud flyttade ju 1938 från Wien till London för att komma undan nazisterna. Han hann öppna mottagning i London innan han avled i september 1939. I Freuds museum i London på 20 Maresfield Gardens, finns Freuds soffa och några stolar. Men det är den soffa han hade i London. Där finns även dottern Anna Freuds soffa och hans övriga möbler, hans boksamling och hans dödsmask. Även Anna Freuds vävstol finns där. Men soffan är inte den som han hade i Wien. Den är tydligen försvunnen. Jag vill veta vad som hände med den. Det är lika intressant som att få veta vad som hände med Kirkegaards efterlämnade två stolar och 30 vinbuteljer. Även detta är okänt.

Finland bakochfram (337)

Östersjön heter så därför att havet ligger i öster (från Stockholm betraktat). I Finland heter samma hav Itämeri, vilket min vän på Åland berättade för mig. Även det ordet betyder "Österhavet". Konstigt. Det ligger ju i väster om man nu befinner sig i Finland (och det gör man ju ibland). Lika underligt är det att Österbotten ligger i västra Finland. I ryska och de baltiska språken heter vattnet Baltiska havet. Historien är förstås förklaringen till dessa underligheter. Vännen berättade också att "finne på näsan" heter nappylä, vilket inte alls betyder finne. Ganska oförskämt att vi ibland har finnar på näsan. Vi har ju inte några norrmän på rumpan eller danskar på tårna. Stackars finnar.

Mediarapportering om amerikansk militär uppbyggnad (338)

Mediarapporteringen om amerikansk militär uppbyggnad i Australien är intressant. DN rapporterade att USA bygger upp en "militärbas" i Australien och placerar 4 000 soldater där. Jaha, intressant men samtidigt fullständigt tom och värdelös information. Vad är det för förband? Vad handlar det om? Jag läst ett par Australiensiska tidningar på nätet.

Det skrevs ett nytt samarbetsavtal mellan de två länder som ger möjlighet för USA att permanent stationera egen personal (teknisk support och övningsledare) vid några flygbaser i landet samt även att hålla en mindre kontingent marinkårssoldater (till en början 250 man) i landet. USA använder sedan tidigare flera stora övningsområden i norra och västra Australien för övning i bland annat bombfällning. Länderna har även en gemensam kommunikationsanläggning. Nu handlar det inte alls om någon permanent stationering av flygförband i Australien och det handlar bara om placering av ett mindre marinkårsförband. Det hela är något annat än "4 000 soldater" som DN skrev om. Det är inte något förband som hotar Kina.

Halldur Laxness bok Islands klocka (339)

Nu har jag kastat mig över bokförlaget Atlantis utgåva av Halldur Laxness klassiska verk "Islands klocka". Utgåvan är unik på så sätt att den isländska texten finns på vänstra sidan av uppslaget och den svenska översättningen på den högra. För övrigt en mycket bra översättning av Peter Hallberg. Det är underbart att ha tillgång till originaltexten sida för sida. Själv kan jag inte mycket isländska, men något litet. Vänster öga på den isländska texten och så höger öga, det skarpa, på den svenska texten. Jag tror på läsning av parallelltexter för att få den verkliga förståelsen för ett språk. Vi har så många ytterst begåvade översättare - detta den mest bortglömda gruppen av litterära hjältar.

Amerikansk president var mormon (340)

Den republikanske presidentkandidaten Mitt Romney i valet 2012 var mormon. Då ställdes frågan om en mormon verklige kan bli president och frågan debatterades verkligen. Är det möjligt? Märkligt

nog uppmärksammas inte att president Dwight D. Eisenhower var mormon en gång i tiden. Han lät visserligen döpa sig som presbyterian i början av sin presidentperiod (1953). Hans föräldrar hade gått över till Watch Tower Society (senare Jehovas vittnen), men familjen var under hans uppväxt mycket aktiv i den lokala mormonförsamlingen i Kansas. Familjens bostad var mötesplatsen för den lilla församlingen åren 1896 - 1915. Han mor, som han stod mycket nära, var aktiv mormon hela sitt liv. Troligen slutade han själv att vara aktiv mormon redan som 25-åring. Men mormon var han. En intressant religiös utveckling hos en general och uppburen amerikansk president. Som äldre deltog han aktivt i den presbyterianska kyrkan i Gettysburg, Pennsylvania. Ordet Pennsylvania betyder för övrigt ”Penns skogsland”, och har fått sitt namn efter det att Den brittiske kväkaren William Penn grundade kolonin sedan han 1681 beviljats möjligheten till det i kungligt brev av Karl II av England.

Svartsjuka (341)

Svartsjuka är en svår sjukdom som dessutom drabbar omgivningen, särskilt då den person som är någon form av partner. Distriktsläkaren kan inte skriva ut något recept. Svartsjukan drabbar rätt många. I Norge kallas denna märkliga sjukdomför sjalusi. På engelska: jealous, jealousy, tyska: eifersüchtig, franska: jalouse, jaloux, spanska: celoso. Ordet finns även på svenska i samma betydelse (men används inte i praktiken). Sjalusi används ju i svenskan i första hand som beteckning på "avskärmningsanordning" mot solljus och/eller insyn. Ofta i former av lameller som kan regleras. Jalusi är givetvis samma ord som tyskans jalousie, engelskan jealousy och kommer av franskans jalousie bildat av ordet jalox. Gäller det att skärma av? "Svartsjuka" för ju tankarna till kväljningskänsla som kan uppkomma om den ene vet att den andre har tankar om någon annan. Men det är egendomligt detta med svartsjuka. Färger används i olika språkliga uttryck som "grön av avund" - "green with envy", och i engelskan talar man om "green-eyed monster". Högröd av ilska. Blir den svartsjuke svart i ögonen? Drabbas han eller hon av svartsyn?

New York (342)

En god vän ska åka till New York igen. Då frågade henne lite på skoj: "vart" ska du? Hon skulle ju till New York igen, fattade jag inte. Jo, jag fattade. Jag sade att jag egentligen visste att hon skulle till New York City eller NYC. Visste hon vad huvudstaden i New York heter? Hon hade inte en aning. Hon hade fattat att NY också är en delstat. Men har en delstat också en huvudstad? Jo, så är det. Albany heter huvudstaden och den ligger ca. 23 mil norr om NYC. Jag har bott där en kort tid. De som bor där säger gärna: Tro inte att NYC är typiskt för USA eller ens typiskt för New York. NYC är som ett stort tivoli - i varje fall Manhattan. Albany har 90 000 invånare och där finns delstatskongressen och den delstatliga administrationen. Dongan Charter gav staden Albany stadsprivilegier redan 1686 och är de äldsta privilegier som fortfarande gäller för någon stad i landet. Staden ska noga benämnas Albany, New York. Det finns nämligen ett 30-tal andra orter i USA som har samma namn. USA är stort - även bortanför hotellfönstret.

Orlando Figes bok "De som viskade" (343)

Tidvis läser jag två eller tre böcker varje vecka. Nyligen läste jag professor Orlando Figes bok *"De som viskade"*. Det är en bred (720 s.) skildring av enskilda människors öden under Sovjettiden. Det är en redovisning av ett mycket stort antal intervjuer och en genomgång av dagböcker och andra personliga skildringar av upplevelser under den röda regimens tid. Från 1917 och fram mot 1970-talet. En starkt gripande redogörelse som rekommenderas för den som verkligen vill veta hur det var under Sovjetregimen. Den var på sitt sätt betydligt ondskefullare än den nazistiska regimen, även om folkutrotningen utfördes på ett annat sätt. Det sovjetiska genomsyrade hela samhället med sitt dödliga gift. Revolutionen "åt" sina egna barn. Läs Orlando Figes och begrunda en del av vår tids historia.

Att bära uniform och att föra sig (344)

Förr fick den som bar militär uniform lära sig att föra sig i den. Hur man uppträder i uniform var viktigt. Aldrig händerna i byxfickorna. Aldrig äta korv på stan iförd uniform. Alltid ställa sig upp när en

chef eller en kvinna kommer in i rummet. Sådana var reglerna och de var ännu hårdare förr i världen. År 1913, året före det stora kriget, brukade den levnadsglada grevinnan von Schwerin-Löwitz anordna tebjudningar med tangodans i den preussiska lantdagens hus. Hon var hustru till lantdagens talman. Där på hennes tebjudningar dansade hon och många andra kvinnor i famnen på höga ämbetsmän och höga officerare. Detta fick kejsaren Wilhelm II förstås kännedom om. Han ansåg att tango vara alltför vulgär. Det hela slutade med att kejsaren den 20 november 1913 utfärdade ett kejserligt dekret som förbjöd officerare i uniform att dansa tango. Det var knappt nio månader innan officerarna skulle börja offra sina liv för kejsaren och fosterlandet.

Leibniz substanslära (345)

I går kväll var jag på en föreläsning om Leibniz substansbegrepp. Ytterst intressant det hela. Leibniz använde hela sin begåvning till att försöka förklara och förstå begreppet substans, i första hand utifrån Aristoteles lära. Substansbegreppet är ett av de viktigaste begreppen i Leibniz metafysik. Substansen fungerar som logiskt subjekt. Svarande mot varje individuell substans är dess individuella begrepp, en individs väsen, som omfattar alla bestämningar som prediceras om substansen. I en individuell substans begrepp är en gång för alla allt det inneslutet som någonsin kan hända den och genom att betrakta detta begrepp är man i stånd att se allt som i sanna omdömen kan utsägas om substansen ifråga. Svårt va? Leibniz kom fram till att vi inte kan beskriva substansen därför att den saknar egenskaper och det som saknar egenskaper brukar inte tillskrivas existens, men det kan vara annorlunda med substansbegreppet. Vi vet inte svaret och frågan är om vi någonsin kommer att få veta det och om vi vill veta det. Föreläsningen fick mig att fundera rejält i går kväll och även i morse.

Den amerikanska flaggan... stjärnorna (346)

Amerikanerna är galna i flaggor. Sina egna i varje fall. Det finns massor av flaggor i skolor, militärförläggningar och andra liknande ställen. Nu är det 50 delstater och fler blir det nog inte. Men varje gång man har tagit in en ny stat i unionen så har man fått sy nya flag-

gor med rätt antal stjärnor. Mellan 1959 och 1960 var det 49 stjärnor. Under knappt ett år. Undrar hur många av alla utrangerade flaggor från den tiden som finns undangömda? Har man byta ut alla flaggor? Man kan avgöra på en del foton när de är tagna genom att granska hur flaggorna såg ut. Amerikaner är noga med det där. Hur många delstater hade USA under andra världskriget?

Försvarsministern gifte om sig vid 88 års ålder (347)

USA försvarsminister under Vietnamkriget, Robert McNamara, ansågs på den tiden vara en krigshetsare och en hök. Han kom från en utpräglad akademisk miljö och tjänstgjorde under senare delen av världskriget som analytiker inom det amerikanska bombflyget (Stilla havet). Han var gift i över 40 år. De hade tre barn. Hustrun avled i cancer. Som 88-åring gifte han om sig med en kvinna som han inte känt särskilt länge. Han levde till 93 års ålder. Tidningsuppgifterna sa att Robert McNamara var över öronen förälskad på gamla dagar. Kärleken glödde. De gifte sig i Assissi i Italien och hade smekmånad vid Medelhavet. Hon kom från Italien, men hade bott i över 40 år i USA.

Kackerlackor (348)

Kackerlackor är en insekt med vingar som finns i praktiskt taget alla delar av världen. Trots att just denna insekt är en av de mest primitiva och ursprungliga insekter som finns är den utomordentlig anpassningsbar och lyckas överleva i alla möjliga miljöer. En del arter av kackerlackor har tagit sig in i människans miljö och anses vara skadeinsekter därför att de sprider sjukdomar.

Kackerlackor tillhör insektsgruppen Blattaria, vilket betyder att det är insekter som undviker ljus. De har fått detta vetenskapliga namn därför att de vilar under dygnets ljusa timmar och är aktiva nattetid. Insektsartens gemensamma vetenskapliga namn är cucaracha, som är spanska och helt enkelt betyder ”galen insekt”. Skälet till detta namn är nog att kackerlackor som flyr springer i sicksack på ett mycket galet sätt. Det finns omkring 4 000 arter av kackerlackor, som finns på alla kontinenter förutom Antarktis. Alla arter vill helst leva där det finns vatten eller i varje fall fukt. Det är därför som det söker sig till människornas bostäder. Men det är dock bara 35 av alla

arter som uppträder i bostäder. De övriga nära 4 000 arterna tar sig inte in bostäderna, men de finns ändå över hela världen. Stört antal arter återfinner vi i tropikerna.

Trots att kackerlackor betraktas som skadeinsekter är de intressanta på många sätt. De minsta är bara 3 mm och de största kan bli 8,1 cm långa. Det är sällan som de använder sina vingar, även om vissa arter kan ge sig ut på flygturer. Insektens kropp är överdragen med en form av vaxartad hinna som gör att de i extremt hög grad klarar av uttorkning. De kan simma och vistas under vattnet i upp till tio minuter. När de vilar ligger de helt stilla i upp till 18 timmar varje dygn och de kan gå väldigt långa sträckor utan näring. En kackerlacka äter bara på natten och de är allätare. Det betyder att de äter både växtdelar och animalisk föda. kackerlackor äter även avföringen från andra djur. De kan till och med äta trävirket (som består av cellulosa). Men deras egen kropp har inte den protein som krävs för att bryta ned cellulosan i trävirket. Däremot är det, märkligt nog möjligt för dem att erhålla det erforderliga proteinet genom att äta avföring från andra kackerlackor.

Kackerlackor är kände för att de blixtsnabbt kan fly i en sicksack-rörelse. De kan med lätthet klättra uppför vertikala väggar och har så platta kroppar att de med lätthet kan gömma sig i sprickor och springor. De har kompositögon och de har känselspröt som ofta är längre än själva kroppen. De har ett mycket speciellt organ i sin mun som gör att de kan smaka av substans utan att äta ämnet. Alla de sex benen har tre knäleder. Det finns känselsensorer i varje knäled som gör att de känner av varje vibration i det underlag som det själva står på. Det är därför som de så blixtsnabbt flyr när man går mot dem. De har också ett mycket speciellt organ i stjärtspetsen som gör att de kan känna av alla rörelse bakom deras kroppar. Det är därför som det är så svårt att fånga en kackerlacka. En hona lägger ägg hela sitt liv, men kan bara befruktas av en hane en enda gång under sin levnad. Alla ägg som hon sedan lägger är redan befruktade.

Liksom nästan alla andra insekter bärs deras kroppar inte upp av ett skelett utan av det ”skal” som omger kroppens olika delar. Egentligen består kroppen endast av huvud, lungparti och bål. Huvudet domineras av långa antenner som hela tiden rör sig för att känna av omgivningen. Antennerna känner av smak, lukt och känner av ytor. Med antennerna lokaliseras även fukt och vatten. Det förefaller som om antennerna är viktigare än de sammansatta ögonen på huvudet. Kä-

karna rör sig inte upp och ned mot varandra utan från sidorna mot varandra. De har, som tidigare sagts, ett unik organ inne i munnen som kallas *”palpi”*, som gör att djuret kan smaka av ett ämne utan att äta ämnet. Det är det som gör att det är så svårt att utrota kackerlackor med bekämpningsmedel.

Insektens sex ben och de två vingarna är fästade på kroppens mittsektion. På varje fot finns det två klor och även hår som gör att de utan svårigheter kan klättra på lodräta släta väggar. De har mycket starka ben, vissa arter kan gå så långt som nästan 5 km på en timme. Bålen är den största delen av kroppen och har flera segment, som gör att det set ut som om kackerlackan har en riddarrustning. Djurets hjärna är inte koncentrerad till ett organ utan finns i som en lång nerv utefter hela längden av kroppen. Hjärtat är mycket enkelt, det är konstruerat som en tub med valv. Blodet är färglöst. Kackerlackor saknar lungor. I stället andas de utan lungor genom tio par hål som finns på den första kroppsdelen.

Även om kackerlackor bara möter en hane en enda gång för att befruktas så lägger honan befruktade ägg hela sitt liv. Äggen kläcks utanför hennes kropp. Honan kan få upp till 50 ungar vid ett enda tillfälle och kan få en ny kull ungar efter tre veckor. När äggen kläcks är ungarna ”nymfer”, som ser ut som fullvuxna insekter. När de växer och får ett nytt större skinn så kastas det gamla mindre skinnet av. Detta kan ske så många gånger som 12 gånger innan djuret har fått sin slutliga storlek. Kackerlackor kan bli mellan två och fyra år gamla. Det finns ett gammalt italienskt talesätt: ”Alla kackerlacks-mammor tycker att deras barn är vackra.”

Det mest välkända bland alla kackerlackor är fyra mycket vanliga arter. Det är den mörka amerikanska kackerlackan, som också kallas för ”vattenskalbagge” eller ”palmetto bug”. Den tyska kackerlackan är betydligt mindre och har två svarta streck över ryggen. Den australiensiska kackerlackan är någon form av kusin till den amerikanska och den orientaliska är rödbrun eller svart. Den kallas ofta för ”svarta skalbaggar”.

Iriska eremiter på Island (349)

Ibland etsar sig en fråga fast i min hjärna. En fråga som gnager och gnager och inte får något svar trots att månaderna går. En sådan fråga är: Hur kom de iriske eremiterna till Island? De fanns uppenbarligen

där innan vikingarna från Norge upptäckte Island. Några källor säger att de "fördrevs" av vikingarna, men det verkliga förhållandet är väl att de dog ut. Att de kom från Irland är alla överens om och de levde i primitiva bostäder vid kusten. Men hur kom de till Island och hur hittade de dit? Irländarna var inte några sjöfarare. De största och bästa båtar som är kända från den tiden (600 - 700 talet e. Kr) är storbåtar som användes för att segla över Irländska sjön. De kan knappast ha varit tillräckliga för att ta sig till Island med. Men hur kom de dit. Ingen vet. Frågan gnager.

Paradoxala oxymoroner (350)

Jag var häromdagen djupt försjunken i paradoxala oxymoroner. Sanningen är väl att alla de där är just paradoxala. Ordpar som är kontradiktoriska och samtidigt har en litterär innebörd. En kvalificerad lek med ord kan man säga. Något som appellerar till fantasin och kittlar den "andra tanklagen", som finns inbyggd i oss alla. Den som säger inte något kan vara både något och samtidigt dess egen motsats.

Exempel på oxymoroner: "Talande tystnad", "En framåtriktad reträtt", "En fattig rik man", "Ett oregelbundet mönster", "Sötsur (sås)", "Öronbedövande tystnad", "Levande död", "Lögnen som sanning".

Är Tomas Tranströmer skald? (351)

Frågan lämnar mig inte. Är Tomas Tranströmer en skald? Någon som berättar något, någon som höjer lyssnaren, något som bygger något bestående? Finland har Runeberg och Tyskland Goethe. Nationer har nationalskalder. Vad har Sverige? Strindberg var dramatiker, debattör, kverulant, provokatör, kvinnorförnedrare och en hel del annat. Men skald var han inte. Heidenstam får inte nämnas i möblerade rum. Tveksamt om Tomas Tranströmer skulle ha haft Nobelpriset. Det kan jag dock inte bedöma. Tomas Tranströmer har skrivit 16 diktsamlingar. Men nu när han har fått det så har jag framfört mina uppriktiga gratulationer till Södermalms store poet. Hur kan en akademi med 18 begåvade och väl belästa ledamöter dela ut litteraturpriset till litteraturfjanten Dario Fo, men inget pris till Norman Mailer? Norman Mailer borde ha fått priset. Helt klart.

Får jag vara reflektör? (352)

Jag har varit flanör och funderare ett antal år. Nu hade jag tänkt mig att uppgradera till reflektör, således en person som reflekterar över företeelser i omvärlden och även sina egna förehavanden. Alltså var jag just på väg att förklara för omgivningen att jag övergått till en ny skepnad i form av reflektör. Men nu är det så att detta ord finns bara på turkiska språket och betyder då endast "reflektor", alltså en anordning som återkastar ljus eller strålning av något slag. Exempelvis reflektor i en strålkastare. Nu tvekar jag att lansera mig som reflktör eftersom detta av den turkisktalande delen av allmänheten kommer att uppfattas som Mr. Ljusreflektor. Det är lika illa som att kalla sig Mr. Lampskärm. Alltså avstår jag från detta och återkommer i Simons tid till något annat förslag.

Mormonerna i Salt Lake City på 1800-talet (353)

Jag har läst en bok, nu senast en bok i religionshistoria. Det gäller att lära sig någon om islam. Jag läste på om mormonerna också. I framställningen, som förefaller vederhäftig, sägs att 20 - 25 procent av familjerna i Salt Lake City (Jerusalem) praktiserade månggifte i slutet av 1800-talet. Ofta hade en man 4 - 5 fruar. Frågan är: Varifrån kom alla kvinnor och vad hände med de män som "blev över"? Och hur mådde kvinnorna i de där äktenskapen? Skilsmässa var inte att tänka på. Hade mannen en favorit som innehavarna av harem brukade ha?

Jane Fonda badade i askan efter sin egen hund (354)

Jane Fonda, då 73 år , tog ett bad i sin döda hund Roxys aska – i tron att det var badsalt. Enligt Daily Express berättade Jane hur hon kom tillbaka till sitt hotellrum och fann en kruka på bordet och en lapp med texten ”Tills vi möts igen”. Hon undrade vem krukan kunde komma i från. Hon öppnade den och tyckte att det såg det ut som badsalt. Hon tappade upp ett bad och hällde i lite salt. Men ett litet benfragment föll ut och då insåg hon, chockad, att det var sin älskade Roxys aska, så berättar Jane. "Jag tog badet ändå. Det kändes skönt." Sant? Eller en story för att väcka uppmärksamhet? Badade Jane Fonda i askan efter sin hund? Inte nog med att hon en gång i tiden var kommunist... nu blev det känt att hon medvetet badat i hundens aska.

Flög jaktplanet P-51 Mustang ensam vid 16 års ålder (355)

Jimmy blev 74 år. En fredag i september 2011 kraschade han på Reno flygshow i Nevada. Rakt in i publiken med sin P-51 Mustang under den sista flygningen för dagen. Hastighetstävling där förarna ska runda uppbyggda torn. När han gick in i en roll så tycks han ha tappat kontrollen över planet. Stillbildsfoto visar att ett trimroder lossnat, men om det var orsaken vet man inte. Han var uppvisningsflygare och tävlingsflygare. Men hur är det att vara 74 år och flyga utan g-dräkt? Är det ansvarigt? Amerikanska medier hyllar honom som en hjälte för att det var många som tyckte sig ha sett att han försökte styra undan planet från det mest publiktäta delen av området. Men ändå dog ett tiotal personer.

Det framstår som märkligt ur hans levnadshistoria att han lärde en av sina två söner att flyga vid unga år. En av dem flög, enligt uppgift, pappans P-51 Mustang ensam samma dag som han fyllde 16 år (jo, det finns Mustang med dubbelkommando). Men att släppa upp en 16-åring i en Mustang förefaller inte ansvarsfullt. Ett av de finaste jaktplan som någonsin byggts. Undrar hur många som alltjämt flyger.

Författare blir refuserade (356)

Det är hårt för en författare in spe att bli refuserad gång på gång. Den enda tröst författaren kan ägna sig åt är att ta del av alla berättelser om kända författare som fått sina första manuskript refuserad av förlag som senare fått ångra sina avfärdanden. Alla vet hur det var med Astrid Lindgren och med Stieg Larsson. Marcel Proust skrev 1913 klart manus till första boken (Swanns värld) i romanverket *"På spaning efter den tid som flytt"*. Manuskriptet refuserade inte bara av förlagen Fasquelle och Oldenburg utan även av Nouvelle Revue Francaise. Då vände han sig till Gallimard, som artigt tackade nej på inrådan av lektören André Gide (senare nobelpristagare). Proust såg då inte någon annan utväg än att ge ut boken på egen bekostnad på förlaget Grasset. Så fort boken kommit ut flyttade Alfred Agostineli ifrån honom. Han hade varit både chaufför och älskare. Men alla som läser boken faller för den, vilken lektörerna inte gjorde.

Prousts mästerverk inleds med de berömda orden *”Länge hade jag för vana att gå tidigt till sängs”*. Möjligen träffade han då en känslig punkt hos det intellektuella avantgardet i Paris – som sällan lade sig före midnatt. Det var till och med så att Thomas Mann ibland brukade anteckna i sin dagbok de få kvällar då han kommit i säng före midnatt. Även om Proust inte formulerade sig så låg det nog i luften att tillräcklig nattsömn var god medicin mot depressioner, alkoholfrossa, meningslösa förströelser och allmän håglöshet.

Ett litterärt verk kan man kanske tycka ska kunna stå för sig själv. Texten får bära fram budskap och känslor. Då är det inte av intresse vem som skrivit och under vilka förhållanden, vilken epok texten hör hemma i och annat. Men så är det inte alls. Det är av yttersta intresse att veta vem som skrev texten och under vilka förhållanden m.m. Oswald Spengler satt under många månader i München och skrev på sitt stora verk *”Västerlandets undergång”*. Det verket lästes i stor omfattning under de första decennierna under förra seklet. Spengler skrev i sin dagbok under den tid då han arbetade med sitt manus: ”Inte en månad går utan självmordstankar”. Men han skrev också annat som är av betydelse för att fullt ut förstå hans arbete. Han skrev: ”Inom mig har jag upplevt mer än kanske någon annan människa”. Boken är läsvärd, det är en av de där böckerna som förändrar läsaren. Denne är inte densamme när han lägger ifrån sig boken.

Esomoftast, ity och enkannerligen (357)

Det känns som om jag har hand om en kyrkogård med gamla avlagda ord som inte längre används. Om de inte används dör de, men det finns en möjlighet att väcka döda ord till liv: Använd dem. Varför inte säga "esomoftast" i stället för "alltsomoftast"? Ity i ställer för "därför"? Och enkannerligen i stället för "särskilt". Om man nu använder gamla ord så berikar man språket. Det är inte bara sydsamiska och nordsamiska som behöver kulturstöd. Svenskan från 1800-talet behöver lite uppbackning ity det annars försvinner.

Käril... femininum eller vad? (358)

Ordet käril är ett äldre ord som betyder "kärl" eller möjligen "litet fint kärl". Det används även för att ange ett konstnärligt arbetat och påkostat litet kärl (skål eller liknande). Men så finns också uttrycket

"hon är ett känsligt litet käril". Är det femininum? Är alltid en liten fin skål femininum? Jag, som aldrig har givit sig på poesin, har funderat kring detta i dag.

John Ericson, uppfinnaren av propellern (359)

John Ericson är ett av de stora namnen i ingenjörskonsten. Men vissa aspekter av hans liv är inte så kända. Han och den senare mycket kände brodern Nils föddes i Filipstad. De gick aldrig i skolan, men var tekniska genier redan från barnsben. Johan tog värvning vid Fältjägarkåren i Östersund, utbildade sig till lantmätare i Stockholm och återvände till Östersund. Där blev han löjtnant därför att han var så skicklig som lantmätare. Det var även där som han gjorde Carolina, dotter till en kapten, med barn och var tvungen att lämna staden och sin officersanställning. Dock lyckades han med konststycket att bli utnämnd till kapten i samband med att han entledigades från tjänsten. Resten av livet titulerades han sig alltid "kapten" och aldrig något annat. Det var viktigt med titlar på den tiden. Som gammal bodde han i en mörk kyffig lägenhet i New York trots att han var mycket förmögen. Då hade han fått över 500 patent och var världsberömd för att ha konstruerat örlogsfartyget Monitor och utvecklat propellern. Vad som hände med Carolinas barn har jag ännu inte lyckats ta reda på. Hoppas att det gick bra för honom eller henne.

Wikipedia underskattat och överskattat (360)

Wikipedia är fantastiskt. Jag är en sann wikipedist. Han skriver en del där när det faller på (fråga inte vad som faller på...). Wiki innehåller mycket och det är märkligt att inte etablissemanget lägger ut information där. Om det egna företaget, den egna orten eller om något om de egna intressena. Wiki kan man både lite på och inte lite på. Det uppträder fläckvis. På vissa områden är informationen nästan heltäckande och tillförlitlig. På andra områden saknas mycket information. Själv har jag skrivit om en känd svensk konstnär. Innan jag skrev så fanns han inte omnämnd på nätet. Nu finns han där för varje finnig tonåring att läsa om. Har jag gjort en kulturinsats? Jag tycker nog det. I det lilla formatet. Nu finns det ju inte ett Wiki utan ett hundratal. Det som skrivs om hundrasen taxar på svenska är inte detsamma som skrivits på Wiki på engelska, tyska, franska och spanska.

Klarar man flera språk så kan man ju jämföra och se om det som står är riktigt. Wiki är som en bakdeg. Wiki ska knådas och prövas.

Hur fort snurrar vi egentligen? Hålla i hatten? (361)

Jag räknade just ut att vi på jorden måste snurra med 1 666,7 km/h kring sin egen axel räknat vid periferin på jordytan. Kan det stämma? Då går det fort? Nu snurrar ju atmosfären med också så därför behöver man inte hålla i hatten hela tiden. Men visst tusan snurrar det ganska rejält. Nästa räkneuppgift är att räkna ut hur fort det går när vi snurrar runt solen. Frågan är om min miniräknare räcker till. Folk som bor i Anderna snurrar fortare än vad vi i Stockholm gör. Men de vet förmodligen inte om det.

Gammal filosofisk sanning... är den sann? (362)

Den kanske äldsta filosofiska satsen som finns bevarad i fragment är (Parmenides): *"Det som finns existerar i rummet, det som inte finns har aldrig funnits, finns ej nu och kommer aldrig att finnas"*. Är det så? Om det är så kan vi kasta både skapelseberättelsen och Big Bang-teorin på sophögen och återgå till upplevelsen av evigheten. Det är en tröst även det. Jag tror just nu på evigheten (i både ändar av tidsaxeln dessutom). Känns bra när jag vandrar hemåt i höstdimman.

Konservkungen Herbert Felix (363)

Journalisten och redaktören Per T Ohlsson har skrivit den lilla boken ”Konservkungen”, som skildrar Herbert Felix levnad. Det var mannen som tog över och utvecklade Felix konservfabriker i Eslöv. Bakom det kända varumärket Felix döljer sig ett levnadsöde som också speglar Europas dramatiska tid under 1900-talet.

Herbert Felix var juden som 1938 flydde från Tjeckoslovakien till Sverige. Från sitt hemland hade han med sig släkttraditionen att tillverka konserver med inlagda gurkor. Dessa konserver slog genast väl ut på den svenska marknaden, hans inlagda gurkor och rödbetor

blev snabbt succé. Felix skulle genom åren komma att lansera ett antal framgångsrika produkter: pulvermos, bostongurka och ketchup i plastflaska. Företaget fick strida med en konkurrent för rätten att använda namnet ”bostongurka”. Bolaget började också använda sig av ett varumärke i form av en tecknad katt (Felix), samma tecknade katt som familjeföretaget använt sig av i Tjeckoslovakien. Men Bulls förlag, som gav ut en tecknad serie om katten Felix, lyckades hindra Herbert Felix från att använda sig av den tecknade katten som varumärke.

Trots att Herbert Felix kommit till Sverige 1938 gav han sig ut som frivillig i kriget på de allierades sidan. I ett skedde ingick han i den amerikanska armén när amerikanska förband nådde in i Tjeckoslovakien. Han lyckades inte förhindra att hans familj i Tjeckoslovakien utplånades av nazisterna.

Familjen hade sedan slutet av 1800-talet lagt in och konserverat gurkor med sådan framgång att deras gurkkonserver var kända över stora delar av Europa. Sedan kom 1930-talet och den nazistiska strävan efter ytterligare landområden och förföljelsen judar. Herbert Felix lyckas på grund av vissa omständigheter ta sig till Sverige. En sådan omständighet var att han gift sig med en svenska. Hans bror och föräldrar dödades i förintelseläger. Herbert Felix var kusin med Bruno Kreisky, som också lyckats fly från Österrike. Efter kriget kom de att stå varandra nära. Bruno Kreisky bodde i Sverige under krigsåren för att senare bli både utrikesminister och premiärminister i Österrike.

Herbert Felix kunde allt om gurkinläggningar och om olika gurksorter. När han tog över fabriken i Eslöv kom verksamheten att snabbt få stor omfattning. Herbert Felix tog själv aktiv del i produktion av inlagda gurkor och rödbetor. Sortimentet utökades snabbt med bär och frukter. Man var mån om att bara lägga in ”snygga” gurkor, vilket medförde att en hel del sneda och lite fula gurkor kastades bort. En dag kom Herbert Felix på att man ändå skulle kunna göra något av de kasserade gurkorna. Han experimenterade genom att hacka sönder gurkorna i mycket små tärningar, tillsätta socker och ättika samt några kryddor. Tanken var att gurkröran skulle kunna serveras tillsammans med potatismos, köttbullar och korv. Det här var på 1950-talet och då var det nytt med ”hot dogs” och annan amerikansk snabbmat. Herbert Felix ville ha ett namn på produkten som

associerade till modern amerikansk matkultur. Gurkröran fick namnet ”Bostongurka”. I Boston vet man inte vad Bostongurka är.

För att testa produkten tillgrep Herbert Felix ett ovanligt grepp. Sedan tidigare hade han goda kontakter med svenska försvaret. Felix industrier var en stor leverantör till de svenska militära mobförråden och till regementsköken. Herbert Felix lyckades övertala försvarsmakten att köpa in så mycket Bostongurka att 30 000 svenska soldater fick tillfälle att prova på gurkblandningen. Det blev omedelbart en succé och snart marknadsfördes Bostongurkan, som sedan såldes i de flesta livsmedelsaffärer.

En annan succé var ketchup från Felix. Den stora konkurrenten var redan då Heinz. Det var svårt att få ut tomatpurén ur glasflaskan. Herbert Felix och hans tekniker kom då på att sälja ketchup i röda plastflaskor. Då kunde man klämma ur mer av ketchupen, även om det kunde stänka till och ge ifrån sig en del missljud av mindre trevligt slag. Konkurrenten Heinz, som använde sig av glasflaskor, var snabb med att påpeka att plastflaskor släpper in luft och att detta påtagligt förkortar hållbarheten. Felix struntade i det och menade att deras produkt skulle konsumeras så snabbt att det där med hållbarhet inte var något egentligt problem. När sedan Felix även började sälja ketchup i större plastflaskor uppstod dock ett problem. Den luftficka som ändå fanns i flaskan, som var större i en stor flaska än i en liten, ledde till att ytskiktet av ketchupen missfärgades och blev nästan svart. Det var det första som kom ut ur flaskan, vilket konsumenten förstås inte gillade. En av teknikerna på Felix kom då på att flaskorna skulle lagerhållas och levereras i kartonger där flaskorna stod upp och ned. Det mörkfärgade skiktet bildades då i botten av flaskorna, vilket konsumenterna aldrig upptäckte eftersom det ändå blev kvar i botten på flaskan. Det var först när flaskorna ställdes upp i butikens hyllor som de vändes ”rätt”.

Både privat och som företagsledare utmärktes Herbert Felix av tvära kast mellan framgång och bakslag, glädje och sorg. Per T Ohlssons lilla bok om konservkungen skildrar en mycket färgstark och rik personlighet. Konservkungens liv och gärning bekräftar att historien om det svenska välståndet inte bara ska skrivas i gult och blått. Centrum för Näringslivshistoria, som stött bokprojektet och givit ut boken, har bidragit till en ökad förståelse för det samtida näringslivet. Det skrivs för lite företagshistoria i vårt land.

Den finländske författaren Göran Schildt (364)

Det är med stort nöje och intresse som jag har läst tre av Göran Schildts reseskildringar från hans och hustrun Monas seglatser med motorseglaren Daphne. Göran Schildt, numera avliden, var en finländsk kulturpersonlighet. Han var god vän med Alvar Alto och även med professor Georg von Wright (1916 - 2003). Mest känd är han som konstkännare och konstkritiker samt arkitekturkunnig. Han doktorerade på en avhandling i konstvetenskap. Senare valde han vägen bort från den akademiska banan och ägnade sig huvudsakligen åt författarskap.

Göran Schildt är den gode, kunnige och insiktsfulle iakttagaren. Paret Göran Schildt seglar med Daphne genom det franska kanalsystemet till Italien. Allt skildras i boken *”Önskeresan”*. Därefter tillbringar de en annan lång sommar i den grekiska arkipelagen, vilket resulterade i boken *”I Odysseus kölvatten”*. Därefter dristade de sig att segla uppför Nilen med den ganska djupgående och spetskölade Daphne. Även den resan, gjord på senhösten, återgavs charmigt och intresseväckande i boken *”Solbåten”*.

Som exempel på de insikter som Göran Schildt så gärna förmedlar till läsaren av ”Solbåten” vill jag återge vad han säger om livet utefter artären Nilen. De rika odlingsbara områdena, som varje år översvämmas av floden, ligger i stort sett helt och hållet på flodens västra sida. Numera regleras vattentillförseln till åkrarna till stor del genom kanaler. Eftersom den värdefulla åkermarken finns på västra sidan ligger även de flesta städer och byar där. Men begravningsplatserna ligger på den östra sidan av floden. Där är det användbara området för jordbruket betydligt mindre utsträckt och därför har det genom årtusendena funnits begravningsplatser där. Talesättet ”till den andra sidan” kommer från detta egyptiska geografiska förhållande. Fortfarande förs den avlidne, med sitt följe, med båt över floden för att begravas ”på andra sidan”. Detta sker under traditionella dödsskri som kvinnorna svarar för. Männen är tysta. Långt in i medeltiden var det tradition i Europa att man lade med ett mynt hos den döde – detta för att betala färjekarlen. Allt som vi möter i mytologin om ”dödens flod” och ”färjekarlen” och ”andra sidan” (”hinsides”) är inte något annat än reminiscenser av den egyptiska religionen och traditionen. Sådana traditioner som vi fått från Grekland och från romarriket. Den grekiska kulturen hämtade ganska mycket från den gamla egyp-

tiska kulturen. Allt detta berättar Göran Schildt om i sin bok om resan på Nilen, vilket är en verklig kulturresa.

Svenska och norska fjällrävar (365)

Länsstyrelsen i Jämtlands län och norska Miljødirektoratet har nu fått 37 milj kr från EU:s regionala utvecklingsfond för att rädda den hotade fjällräven. Målet sägs vara att öka bestånden i norska Trøndelag och Nordland, samt i Jämtland och Västerbotten, och det hela påbörjades 2010. Projektet kommer att pågå till 2019. Det har i många år bedrivits verksamhet för att rädda fjällrävarna genom uppfödning och stödutfodring. Tidigare har både de nationella regeringarna och EU anslagit medel för att bevara stammen av fjällrävar. 2007 anslog EU 13 miljoner kr.

Fjällrävens reproduktion är beroende av fjällämlarna, vars antal varierar stort med toppar vart 3-5 år. Ett kallt vinterklimat med torr lössnö närmast marken är en förutsättning för ett bra lämmelår. Lämlarnas reproduktion är beroende av ett visst klimat, vilket gör dem känsliga för klimatförändringar. När det finns många lämlar lyckas fler fjällrävar föda upp en kull valpar och storleken på kullarna blir dessutom större. Dåliga lämmelår föds inga valpar alls. Hoten mot fjällräven är dels bristen på föda (lämlar) och invadering i reviren av rödräven. Rödräven är dubbelt så stor som en fjällräv och en rödräv tar lätt över två-tre fjällrävars revir. Rödräven dödar även fjällrävarnas valpar och kan även döda vuxna djur. För att skydda fjällräven måste man skjuta bort rödräven.

För 40 år sedan fanns det uppskattningsvis 200 fjällrävar i Skandinavien. För 15 år sedan fanns det bara omkring 100 vuxna individer. I Sverige var 2001 antalet vuxna individer nere på antalet ca. 20 I dag lär antalet fjällrävar i Sverige vara omkring 170 individer. Detta kan jämföras med att att under åren 1911-12 sköts 300 fjällrävar enbart i Sorsele socken i Västerbotten. 2016 föddes endast 6-7 kullar i Sverige och 12 i Norge. Idag finns 300-400 vuxna fjällrävar i hela Skandinavien, varav omkring hälften i Sverige.

Fjällräven är fridlyst sedan 1928. I Skandinavien finns fjällrävarna främst på kalfjället i Sverige och i Tröndelag i Norge. Sommaren 2015 uppvisades ett rekord med 88 rapporterade föryngringar med flest kullar i Vindelfjällen och Arjeplogsfjällen (31 stycken), Helagsfjällen (29 stycken) och Borgafjällsområdet (17 stycken). Dessutom

har antalet kullar mellan kärnområdena ökat, bland annat i Sösjöfjällen i Jämtland i och Södra Storfjället i Västerbotten. En spridningen norrut tycks ske. Det innebär att stammen av fjällrävar ökar, men att ökningen går långsamt.

EU:s anslag innebär att bara EU nu anslår långt över 100 000 kr per individ för att försöka säkerställa återväxten av fjällräven som art. Jag kan konstatera att arten är väl etablerad på Spetsbergen och i Ryssland. Frågan är om det inte är bättre att satsa pengarna på stöd till antalet fjällrävar på Spetsbergen än i Jämtland och Tröndelag. 100 000 kr per individ av fjällrävarna i Sverige är mycket pengar. Dessutom rör det sig om EU:s anslag under tre åt. Sedan behövs mer anslag.

Det kostar att locka soldater (366)

Nu är det sex år sedan riksdagen med mycket liten majoritet beslutade att avskaffa värnplikten (eller i varje fall värnpliktsutbildningen). Det var inte något klokt beslut och vi vet att generaler i Finland var förvånade och avrådde bestämt från en sådan avveckling av kvantiteten av förband. Var och en hade anledning att fråga sig hur det ska vara möjligt att försvara ett så stort land som Sverige med en armé på ca. 25 000 man (kvinnor) efter mobilisering. Detta oavsett hur välutrustade förbanden skulle vara. Det är en omöjlighet att ha någon form av yttäckning. Halva styrkan skulle väl behövas bara för att försvara Arlanda, Bromma, Rosenbad och TV-huset. Någon kapacitet att slå tillbaka en invasion fanns inte. Politikerna hade inte bestämt sig för vad försvaret skulle kunna, men däremot tyckte de att ”ett försvar måste vi ju ändå ha”. Allt blev fel.

Branschtidningen Resumé berättar att försvarsmakten under dessa sex år har lagt ut 437 miljoner kronor på reklam för att rekrytera soldater. Under det första året efter att värnplikten avskaffades låg försvarets reklambudget på hela 100 miljoner kronor, skriver branschtidningen Resumé, som har tagit del av myndighetens marknadsbudget under de gångna sex åren. I förra veckan lade regeringens utredare Annika Nordgren Christensen fram ett förslag om att återinföra en begränsad värnplikt. Försvarsmakten kan ännu inte dra några slutsatser om vad det kan innebära för rekryteringen.

Rekryteringsarbetet har gått trögt för försvarsmakten och man har inte öppet velat tala om kvalitetsproblematiken. Inte heller har politi-

ker och militära chefer velat berätta om det märkliga förhållandet att försvarsmakten helt slutade att repetitionsöva alla de värnpliktiga som man ändå utbildat de senaste 20 åren före avskaffandet av värnplikten (utbildningen). Något mycket märkligt och ett enormt slöseri med resurser. Även en soldat som blivit 30 år gammal kan användas i strid. Försvarsmakten har aldrig varit hårdgranskad vad avser ekonomin. Generalerna har inte varit inriktade på de ekonomiska dimensionerna. Förr hade vi för många värnpliktiga, vilka alla utbildades för enorma kostnader. I dag har vi för få värnpliktiga. Norge och Danmark tar ut ca. 20 procent av en årsklass till utbildning. Detta är den nivå man beräknar att man behöver för att fylla de krigsförband som man har råd med.

Brittiska bombflyget under WWII (367)

Nyligen såg jag ett program på TV som handlade om det engelska bombflyget under andra världskriget. Omkring 55 000 piloter och besättningsmän omkom under flygningar mot Frankrike och Tyskland. Bland de omkomna räknades inte in jaktpiloter, spaningspiloter och de som som flög transportflygplan. Som illustration fick man se en mängd filmklipp, autentiska inspelningar. Men det som är märkligt i den här typen av program är att man lämnar så lite konkret information. Man sa ingenting om antalet flygbaser, antalet disponibla flygplan och antalet besättningar. Inget om anfallsfrekvensen och inget om nedskjutningsstatistiken. Men RAF förde mycket detaljerad statistik över alla bombuppdrag. I filmen berättade speakertexten att i något fall kom bara hälften av flygplanen tillbaka efter anfallen. Det var nog så i enstaka fall, men nedskjutningstatistiken var betydligt lägre än som i varje fall antyddes i programmet. Det är en gammal tumregel inom luftförsvarstaktik att en nedskjutningsprocent som överstiger 4% är oacceptabel. När det amerikanska bombflyget börjar närma sig 4% i Vietnam tvingades man ändra det taktiska uppträdandet. Det brittiska bombflyget uppvisade under långa tider nedskjutningsandel på 3 – 4% och som mest 5,6%. Det innebar i praktiken att av hundra bombplan som startade var det bara 96 som återvände. RAF hade också hög frekvens av olyckor. I det amerikanska Stilla havs-kriget var det fler piloter som omkom genom olyckor än genom bekämpning från de japanska stridskrafterna.

Filmen om det är engelska bombflyget innehöll ingen som helst information om taktik och genomförande. Det sades inte något alls om att bombflyget saknade jakteskort. Inte heller lämnades någon information om anflygningsförfarandet och höjd över målet. Något sades om att höjden över målet vid ”area bombning” var ca. 4 500 m, vilket möjligen var anpassat för att ligga utanför luftvärnets dåvarande räckvidd. Men det sades inte alls något om detta var standardförfarandet. Inte något om underrättelseinformationen eller om meteorologisk information om väderförhållanden över målområdena. Allt detta lämnades obesvarat. Något lite sades om bristfälliga bombsikten och dålig precision. Inte något om volymen av vapenlaster. Inte något om kostnaderna. Filmen tog omkring 45 minuter med mängder av bilder, men mycket lite information.

Den som verkligen vill veta hur luftkriget fördes av det brittiska bombflyget hade kunnat inhämta åtminstone tio gånger så mycket information, förmodligen mer än så, om personen hade läst någon tidskriftsartikel i ämnet eller några kapitel i en bok. Jag nämner detta som en direkt illustration till min bestämda tes att TV-mediet är väldigt tunt på information. Vill man veta hur något varit eller hur det förhåller sig så lär man sig ytterst lite genom att se på TV. Den kunskap som kan inhämtas finns i praktiken nästan bara i skriftlig form, böcker. Så är det inom praktiskt taget alla områden. Helst böcker som inte är illustrerade. Inom området ”brittiskt bombflyg” finns naturligtvis det mesta att läsa på engelska. Läs tio böcker två gånger rakt igenom och du kan ”oändligt” mycket om det brittiska bombflyget under WWII. Men det kommer att ta tid att inhämta all den kunskapen.

Huvudstaden i New York (368)

Goda vännen ska åka till New York igen. Hon gör det ofta och jag får lite rapporter både före och efter besöket. Frågade henne lite på skoj ”vart” ska du? Fick ett snett underligt leende tillbaka. Hon skulle ju till New York igen, fattade jag inte? Jo, jag fattade. Jag sa att jag visste att hon skulle till New York City eller NYC. Visste hon vad huvudstaden i New York heter? Hon hade inte en aning. Hon visste att NY är en delstat. Men har en delstat också en huvudstad? Jo, så är det. Albany heter huvudstaden och den ligger ca. 23 mil norr om NYC. Jag har vistats där en kort tid. De som bor där säger gärna: Tro

inte att NYC är typiskt för USA eller ens typiskt för delstaten New York. NYC är som ett stort tivoli – i varje fall Manhattan. Albany har 90 000 invånare och där finns delstatskongressen och delstatsadministrationen. Dongan Charter gav Albany stadsprivilegier redan 1686 och är de äldsta privilegier som fortfarande gäller för någon stad i landet. Staden ska nog benämnas Albany, New York. Det finns nämligen ett 30-tal orter i USA som har samma namn. USA är stort – även bortom hotellfönstret.

Orlando Figes bok ”De som viskade” (369)

Det är bara böcker som förmedlar ”verklig kunskap”. I varje fall om man menar kunskap på distans och inte ”handens kunskap”. Nyligen läste jag professor Orlando Figes bok ”*De som viskade”*. Det är en bred (720 s.) skildring av enskilda människors öden under Sovjettiden. Berättelsen är en redovisning av ett mycket stort antal intervjuer och en genomgång av dagböcker och andra personliga skildringar från den röda regimens tid. Från 1917 och fram mot 1970-talet. En gripande redogörelse som rekommenderas för den som verkligen vill veta mera om hur det var under Sovjetregimen. Den var på sitt sätt ondskefullare än den nazistiska regimen. Den sovjetiska regimen genomsyrade hela samhället med sitt gift. Revolutionen ”åt” sina egna barn. Läs och begrunda.

Charles Lindberghs barn (370)

Charles Lindbergh var kanske den förste riktige ”kändisen”. Det blev han efter den första soloflygningen 1927 över Atlanten. 33,5 timmar ensam i ett flygplan från New York till Paris. Som skaffning hade han med sig sex ostsmörgåsar, en termos med kaffe och en termos med chokladdryck. I öronen hade han bomullstussar. Han hade inte någon sikt framåt därför att en monterad bränsletank skymde sikten. I stället fick han luta sig ut genom fönstret vid start och landning. Under flygningen tittade han ut genom ett periskop för att kunna se framåt. Han landade som planerat utanför Paris och hade då 300 l bränsle kvar, vilket innebar att han hade kunnat flyga ännu längre. Hemresan ägde rum med fartyg. Ett amerikanskt örlogsfartyg hämtade både honom och flygplanet. Väl hemma i USA hyllades han, lik-

som i Paris, som tidens störste hjälte. Under lång tid efter flygningen reste han runt i världen och hyllades för sin bragd att som den förste ensam flyga över Atlanten. Den första lyckade nonstopflygningen hade dock genomförts redan i juni 1919 av John Alcock och Arthur Whitten Brown, som flög från Newfoundland till västkusten på Irland. Men det var med två piloter och alltså inte någon soloflygningar. Den flygningen, åtta år före Lindberghs flygning, var betydligt mera dramatiska. Vid ett par tillfällen tvingades en av piloterna att krypa ut på vingarna för att slå loss isbark som bildats vid flygning genom moln med låg temperatur.

Senare blev han uppmärksammad i samband med att hans första barn kidnappades och senare hittades död. Någon eller några hade tagit den 30 månader gamla sonen från barnets säng på övervåningen i huset. Det var rest en stege upp till övervåningen. En man greps, åtalades och avrättades. I slutet av 1930-talet uppmärksammades Charles Lindbergh för att han hade, som många ansåg, sympatier för nazistpartiet i Tyskland. En tid hade han planer på att flytta till Berlin, men så blev det inte.

Charles Lindbergh var, som alla vet, svenskättling. Hans farfar, lantbrukare från Skåne, hade varit riksdagsman, men utvandrat till USA redan 1860. Fadern var advokat och kongressledamot. Denne lämnade sina politiska uppdrag 1917 i protest mot att USA gick in i världskriget. Charles Lindbergh, som var född 1902, började mycket tidigt att flyga.

Vad som nog inte är så känt är att Charles Lindbergh hade 13 barn. 6 barn med sin hustru och 7 barn med tre älskarinnor. Två av älskarinnorna var tyska systrar och dessa träffade han när han var 55 år gammal. Både var lätt handikappade och hade svårt att gå. Charles Lindbergh besökte de två ”familjerna” regelbundet i hela sitt återstående liv. Det gick 17 år utan att hans hustru fick kännedom om de två ”familjerna” i Tyskland. Den ena systern, som var hattmakerska, träffade han på en middag 1957 i Tyskland och blev genast djupt förälskad. Genom henne träffade han sedan systern. Charles Lindbergh hade även barn tillsammans med sin sekreterare. Inte heller denna kärleksrelation kände hans hustru till. Charles Lindbergh avled 1974. Under senare år har hans brev till en av systrarna blivit kända och DNA-undersökningar har bekräftat barnens släktskap med Charles Lindbergh.

Vilseförande kartor (371)

Världen är svår att förstå, men det finns hopp. Det finns ju enormt mycket kunskap och statistik att hämta ute på nätet och på våra bibliotek. Kunskap är något annat än information. Information måste bearbetas och presenteras innan det kan bli kunskap.

När det gäller kartor är vi alla felindoktrinerade. Som alla vet är den vanliga världskartan grovt missvisande på grund av de felaktiga proportionerna. Den enda korrekta grafiska presentationen är jordgloben. Det borde finnas en sådan i varje hem. Snurrar man på den kan man upptäcka något som man nog redan vet, men som man visuellt inte har aktuellt för sig. En sådan upptäckt är att haven är så enormt stora i jämförelse med kontinenterna. En annan att Grönland visserligen är stort, men ändå inte så stort som vi är vana att se denna vita ö. Kanske upptäcker man att Australien är mycket stort.

Men våra vanliga kartor är även vilseledande på många andra sätt. De visar ytor, bergskedjor och olika slag av markområden. Men det finns grafiska presentationer som i stället presenterar befolkningsstorlek, språkområden, BNP, klimatområden och mycket annat. Det finns grafiska presentationer på nätet som gör att man kan ”dra ned” olika länders ytor och lägga ett lands yta (konturer) över ett annat land. Man kan ta tag i Sverige och lägga landets kontur över exempelvis Saudiarabien. Ta exempelvis Ryssland. Landet är stort, det är världens största land. Men om man drar ned landet till ekvatorn och jämför med Afrika vid ekvatorn så får man en helt annan uppfattning om landets yta. Om man sedan betraktar en grafisk presentation av Rysslands befolkning i jämförelse med andra länders befolkningar får man även en annan uppfattning. Betänker man att i stort sett alla områden i Ryssland norr om 60:e breddgraden inte lämpar sig för jordbruk får man också en helt annan bild. Detsamma om man studerar vägnätet och järnvägsnätet i Ryssland. Det finns enorma områden som inte har vägförbindelser alls och de som har vägförbindelse i norr har mycket dåliga vägar. På vårarna är mycket stora delar av vägnätet i norr helt oframkomliga. Tyskarna hade inte studerat och inte förstått hur blöta ryska lervägar är på vårarna, vilket gäller hela det ryska vägnätet. Detta stod Tyskland dyrt under andra världskriget.

På nätet finns det även mycket intressanta presentationer av fördelningen av BNP (GNP), ofta uttryckt i USD. GNP som USD återger dock inte köpkraften inne i den nationella ekonomin. Därför brukar nationernas ekonomiska styrka uttryckas som Gross National Income (GNI) per capita ”at purchasing power parity ”(PPP). Om man ser till internationell köpkraft är dock GNP uttryckt i USD ett tillräckligt bra mått. Jämför man Rysslands ekonomiska storlek med ”västalliansen” (EU och Norge, Schweiz samt USA och Canada) så finner man att västalliansen har en ekonomisk kapacitet som är 24 gånger större än Rysslands. Men det är ändå inte något mått på ett lands förmåga att tillverka stridsvagnar, när landet har en ekonomi där resurser inte läggs ned på att anlägga golfbanor och bygga swiming pools. Det är nästan omöjligt att jämföra olika staters ekonomier i allmänhet eftersom man ofta måste ta hänsyn till klimat, utbildningsnivå, kultur m.m. Ryssland har exempelvis ett mycket stort antal välutbildade ingenjörer och tekniker. USA har det också, men proportionellt många flera ekonomer, marknadsförare och jurister. Kulturen, historien och ekonomierna är så helt olika i dessa länder.

Det finns mycket som inte går att presentera med kartor, men det finns många kartor som är bättre än de traditionella världskartorna. Sedan har vi alla spännande historiska kartor över romarriket, vikingafärder och annat.

Amerikanska presidentvalet (372)

Det är lätt att följa valrapporteringen direkt i amerikanska media. Här i Sverige nämns knappast att det amerikanska presidentvalet inte är något direktval utan att medborgarna väjer elektorer och att valresultatet i varje delstat avgör hur samtliga elektorer i delstaten kommer att rösta i valet av president. Det är alltså elektorerna som väljer president. Teoretiskt kan visserligen elektorerna rösta fram en annan president än vad valresultatet i delstaten anger om antalet s.k. ”*faithless electors”* är tillräckligt stort för att påverka utfallet. Mellan 1796 och 2008 har det dock endast inträffat att sammantaget 158 elektorer röstat för en annan presidentkandidat än den som de gått till val för. Deras avvikelser har aldrig haft betydelse för utgången i valet. Frågan i USA är nu om det i år kan bli så att en del elektorer kommer att rösta för en annan kandidat därför att Trump är så

omstridd. Dock krävs det ju att ett visst antal elektorer ändrar sig och ”sviker” sina väljare.

Reglerna gör det möjligt att en kandidat kan få majoritet i elektorskollegiet utan att ens få flest antal röster i hela landet, vilket skedde i presidentvalet 2000. George W. Bush valdes då till president av 271 elektorer mot Al Gores 266 samtidigt som Al Gore vann mätt i totalt antal röster med 48,4 procent mot Bush 47,9 procent. Valutgången har dock bara fyra gånger skilt sig från elektorskollegiets resultat; det var 1824, 1876, 1888 och 2000. År 1824 hade ingen kandidat kommit i närheten av en majoritet av vare sig folk- eller elektorsröster. Representanthuset valde då i enlighet med konstitutionen John Quincy Adams till president. ”Folkvalets” vinnare Andrew Jackson fick emellertid revansch i följande presidentval. Åren 1876, 1888 och 2000 segrade emellertid Rutherford B. Hayes, Benjamin Harrison och George W. Bush med en majoritet av elektorsrösterna, men en minoritet av medborgarnas röster. Grover Cleveland, som besegrades 1888, vann mot Harrison 1892, däremot blev Samuel J. Tilden och Al Gore aldrig presidenter. Men man kan ju undra över varför inte demokraterna försökte lansera Al Gore som kandidat i årets val. Han är jämnårig med Hillary Clinton och mycket erfaren. Han var vicepresident under åtta år (den tid då Bill Clinton var president). Men han har dragit sig tillbaka från politiken och vill inte kandidera. Men Al Gore hade nog blivit en bättre president än Hillary Clinton.

Nu är det inte så att delstaternas elektorer samlas i Washington D.C. för att rösta. I själva verket är det så att omröstningen sker i varje delstats kongress (i delstatens huvudstad) på den första måndagen efter den andra onsdagen i december månad. Elektorerna röstar då i två omgångar. En gång för president och en gång för vicepresident. Delstatskonventen rapporterar sedan till kongressen, som konstaterar vilken president som delstaterna har valt. Den amerikanske presidenten väljs alltså på en måndag i december månad. Varken tidigare eller senare. Det är mest korrekt att säga att presidenten väljs av delstaterna genom särskilda elektorsförsamlingar, vilkas ledamöter väljs direkt av medborgarna. Elektorsförsamlingarna existerar inte mellan presidentvalen utan är en ”församling” som endast sammanträder vart fjärde år enbart för att välja president och vicepresident.

För övrigt är det så att om både presidenten och vicepresidenten skulle omkomma (eller bli inkapaciterade) är det ordföranden i re-

presentanthuset om träder in som president. Skulle även denne vara förhindrad är det senatens ”president pro tempore” som träder in. Därefter i successionslängden står ”statssekreterarna” i den ordning som departementen inrättats. Först bland dessa är utrikesministern (Secretary of State). USA har ju inte några ministrar eftersom landet inte har någon regering, landet styrs av ett presidentämbete (executive bransch). En president helt enkelt. Det finns inte några ministrar som har rösträtt i en regering. Således inte några – även om man populärt talar om ”a cabinet meeting”.

Som kuriosa kan jag nämna att USA en dag saknade president, vilket i praktiken inte betydde något alls eftersom landet inte var en militär stormakt och att kärnvapen inte fanns.

Presidentämbetets tid för Zachary Taylor skulle börja den 4 mars 1849, vilket var en söndag. På grund av religiös övertygelse vägrade han dock att svära presidenteden på en söndag utan gjorde det påföljande dag. Från kl. 12.00 den 4 mars 1849 och under ett dygn saknade alltså landet en president. Inte heller vicepresidenten svor eden förrän under måndagen. David Rice Atchison hade varit den senast föregående president pro tempore i senaten och därför ansåg en del att det var han som skulle anses vara presidenten under det där dygnet i mars 1849.Men andra menade att även hans session som ordförande i senaten hade upphört kl. 12.00 den där söndagen och därför kunde han inte anses ha inträtt som president. Inte heller svor han någon presidented. Vilken uppfattning han själv hade känner jag inte till, men däremot att det på hans gravsten står inhugget att han *”was US president for one day”*. En kort ämbetstid kan man säga.

Kjell Albin Abrahamson har skrivit klart (373)

Det är med stor sorg kan noterar att journalisten och författaren Kjell Albin Abrahamson har gått ur tiden (september 2016). Han skrev ett 15-tal böcker, de flesta avhandlade politik och kultur i Östeuropa. Han hugade inte för vänstervågen i västvärlden under 1960- och 1970-talen. Ständigt visade han upp kommunismens fula tryne och var en ihärdig och kraftfull kritiker av kommunistväldet. Under många år var han Sveriges Radios utrikeskorrespondent och var särskilt lämpad för det eftersom han var gift med en polska och talade polska. Under långa tider var han också bosatt i Polen. Vi har förlorat en utomordentligt god skribent och, vilket är viktigare än något an-

nat, en man som inte drog sig för att säga sanningarna om Sovjetunionen och kommunismens härjningar i Europa under 1900-talet. Vi är tacksamma för att under många år fått höra hans energiska stämma och fått läsa hans intressanta och välskrivna böcker. Staffan Skott och Kjell Albin Abrahamson var de två journalister i Sverige som bidrog mest till kännedom om de verkliga förhållandena i Östeuropa. Vi minns och hyllar Kjell Albin Abrahamson genom att läsa hans sista bok, om Lenin i Sverige, som ännu inte har kommit ut.

William Faulkner och Else Jonsson… (374)

DN hade en gång en riktigt bra featureartikel om romansen mellan William Faulkner och Torsten Jonssons änka Else Jonsson. True love skulle väl William ha sagt själv. Torsten Jonsson var författare och kulturredaktör på DN. Han avled tämligen ung och efterlämnade då änkan Else. När William Faulkner fick Nobelpriset 1950 kom han att möta Else på en middag hos förläggarfamiljen Bonnier. Under middagen sa William till Else: ”Vi har känt varandra hela livet” och hon svarade ”Ja”. Och så inleddes ett mycket passionerat kärleksdrama. Vad vi vet och som Else redan då visste var är William var, som det sades, en driven womanizer (promiscuous human male). Else bevarade alla brev från William och kännarna säger att de är nog det bästa som han skrev. Else avled i Stockholm 1996. True love.

Kärleksaffären pågick i tre år, men Faulkner fortsatte att skriva till Else ytterligare i sex år. Hans brev är mycket intima, erotiska och bitvis uppseendeväckande frispråkiga i ordvalet. Vid ett tillfälle använder han svenska könsord. Något lärde han sig varje fall i vårt land. Men förutom kärleksförklaringar innehåller brevet ofta vardagliga skildringar av livet på lantgården utanför Oxford, Mississippi. Det var beskrivningar av väder, vind, vardagsbekymmer, resor och annat. Breven ger värdefull inblick i Faulkners liv och verksamhet under det sista decenniet av hans liv och om de personliga problemen. Han längtade efter att kunna avsluta sitt författarskap. Det var till Else Jonsson han först skrev om önskan ”att bryta pennan”. Else Jonsson var själv en stor kulturpersonlighet och hade bott i New York när hennes man var DN:s utrikeskorrespondens där.

”

A kiss is a lovely trick" (375)

"A kiss is a lovely trick, designed by nature, to stop speech when words become superfluous." Citat av Ingrid Bergman. Hon kan ha fångat upp det någon annanstans förstås. Med det tillskrivs henne. Vet inte om det är från någon film. Men det är intressant. Det förutsätter att mottagaren vet vad en kyss är. En kyss har olika betydelser i olika kulturkretsar. Förvisso. Citatet förutsätter också att de två pratat med varandra ett tag, eller i varje fall att den ene pratat till sin samtalsparter (där blev det fel i tankegångarna, men jag fortsätter). Det viktigaste är att kyssen är något som "skapats av naturen"? Aha, skapar naturen något? Finns det en utvecklingslinje? Fanns det en tid då kyssar inte hade den funktionen? Har naturen en egen skaparkraft? Finns det någon bakom naturens egen kraft? Kan det vara så att det är Gud som skapat kyssen och att kyssen har den funktionen sedan dess? Varför skapade han inte den funktionen redan från början eller gjorde han det? Om nu kyssen är inrättad av Gud för att ersätta ord så borde ju kyrkan särskilt värna om kyssen och kyssandets ädla konst. Påvens kyss har en särskild innebörd. Trick? Sysslar katolska kyrkan med tricks? Jag tror att den goda Ingrid Bergman förhastade sig en del i sitt uttalande. Hon hade inte gått till källorna utan endast läst av vad som fanns på det egna emotionella kontot.

Brittsommar i oktober (376)

Den 7 oktober 1391 helgonförklarades Birgitta av påven i Rom, Bonifatius IX, och fram till 1571 års kyrkoordning var den dagen Birgittadagen, även kallad för 'brittmässa', helgdag då det hölls en officiell höstmarknad. Begreppet brittsommar är däremot betydligt yngre och kom först på 1800-talet. Brittsommar är den relativt varma period som vissa år kan förekomma i början på oktober månad. Ordet fattigmanssommar har också förekommit liksom begreppet grävlingssommar (då grävlingarna är aktiva med att samla förråd för vintern). På norska kallas detta väderfenomen för husmannssommer. I USA kallas väderfenomenet för "Indian summer" och ingen kan förklara varför den beteckningen används. Möjligen, kanske, kan det vara så att indianerna av tradition och lämplighet i oktober gav sig ut på årets stora buffeljakt. Men ingen vet.

I Sverige fanns det en legend som berättar att den heliga Birgitta tyckte att vi hade så kallt och bistert klimat här i Norden, att hon bad för oss. Herren ska då ha svarat med att kring den heliga Birgittas dag ge oss några extra sensommardagar. Dessa kom att kallas Brittsommar.

Själva ordet brittsommar finns enligt SAOB belagt tidigast 1856 i Fredrika Bremers bok ”Hertha – Eller en själs historia”. Där skrev hon nämligen följande

”Ej tjusande som Nordamerikas indianska sommar men ändå rörande ljuvlig och skön är ofta i Sverige den tid, som vi kalla ”Sanct Birgittas sommar” eller ”Brittsommaren”. Den inträder vid samma tid som den amerikanska eftersommaren, men den slutar mycket förr; dess liv är likt ett skönt leende, som för ett ögonblick upplyser ett dystert anlete.”

Paradoxala oxymoroner (377)

Jag är djupt försjunken i paradoxala oxymoroner. Sanningen är väl att alla de där är just paradoxala. Ordpar som är kontradiktoriska och samtidigt har en litterär innebörd. En kvalificerad lek med ord kan man säga. Något som appellerar till fantasin och kittlar den ”andra tankelagen”, som finns inbyggd i oss alla. Den som anger att inte något kan vara både något och samtidigt dess egen motsats.

Exempel på oxymoroner: ”Talande tystnad”, ”En framåtriktad reträtt”, ”En fattig rik man”, ”Ett oregelbundet mönster”, ”Sötsur (sås)”, ”Öronbedövande tystnad”, ”Levande död”, ”Lögnen som sanning”. Det finns fler.

Bet en hund och bet en präst (378)

Inom journalistiken finns det ett gammalt talesätt: Det är inte någon nyhet om en hund biter en präst, men det är däremot en stor nyhet om en präst biter en hund. Avsikten med illustrationen är uppenbar.

År 1965 hamnade Clement Inhango i Nairobi i fängelse för att ha bitit en polishund med det respektingivande namnet Judge (domare). Offret var en kraftig schäfer med över 500 arresteringar bakom sig. En polispatrull fick syn på Inhango i nattmörkret och tyckte han uppträdde märkligt. Polisen släppte då lös Judge. Clement fick tag på hunden först och begravde sina tänder i hundens nacke samtidigt

som han skar hunden över nosen med en kniv. Judge tjöt till av smärta, men övermannade ändå Clement. Slutet blev att mannen befanns skyldig till att i brottsligt syfte ha sårat en polishund under tjänsteutövning. Det blev femton månaders fängelse för att han bitit och skurit polishunden. I höstas åtalades en man som bitit sin egen hund på en lekplats i Karlskrona. Åklagaren skrev i gärningsbeskrivningen ”Då hunden fortfarande vägrade hoppa så bet mannen hunden i nacke, nos samt i ögonen varvid djuret gnydde ljudligt av smärta.” Det finns säkert många andra exempel på fall där människor har bitit en hund. Men det omvända är ju vanligare.

Rent journalistiskt borde det vara en ännu större nyhet om en präst bet en annan präst. Det finns faktiskt ett exempel på det från Australien. År 2012 hände det sig att en 80-årig katolsk präst bet av örat på en annan 81-årig präst som bodde på samma äldreboende. De hade hamnat i bråk om en parkeringsplats på området. Under polisförhöret med den ene fadern kom det fram att denne omedelbart efter bråket uppmanade den andre gamle prästen att plocka upp ett föremål som låg på marken. Det gjorde den andre prästen och han stoppade föremålet i sin ficka. Det var först när han kom upp på sitt rum som han upptäckte att föremålet var hans högra öra. Prästen som utsatts för det hela virade in örat i en servett och körde till närmaste sjukhus, där han opererades för att försöka rädda hans öra. Efter framställan från åklagaren beslutade domstolen att utfärda kontaktförbud som innebar att gärningsmannen inte fick gå närmare offret än 10 meter. De bodde både i samma hus och där bodde även en annan pensionerad katolsk präst. Så småningom bestämde domstolen i Perth att prästen, som erkände och åberopade demens, skulle betala böter på 1 000 australiska dollar. Det konstaterades att han var dement, vilket påverkade hans beteende. En person kunde intyga att prästen i hela sitt vuxna liv varit en ytterst ödmjuk och lugn person. Men journalisterna frossade förstås i det förhållandet att en präst faktiskt bitit av örat på en annan präst.

Flög jaktplanet P-51 Mustang ensam vid 16 års ålder (379)

Jimmy blev 74 år. En fredag i september 2011 kraschade han på Reno flygshow i Nevada. Rakt in i publiken med sin P-51 Mustang under den sista flygningen för dagen. Hastighetstävling där förarna ska runda uppbyggda torn. När han gick in i en roll så tycks han ha

tappat kontrollen över planet. Stillbildsfoto visar att ett trimroder lossnat, men om det var orsaken vet man inte. Han var uppvisningsflygare och tävlingsflygare. Men hur är det att vara 74 år och flyga utan g-dräkt? Är det ansvarigt? Amerikanska medier hyllar honom som en hjälte för att det var många som tyckte sig ha sett att han försökte styra undan planet från det mest publiktäta delen av området. Men ändå dog ett tiotal personer.

Det framstår som märkligt ur hans levnadshistoria att han lärde en av sina två söner att flyga vid unga år. En av dem flög, enligt uppgift, pappans P-51 Mustang ensam samma dag som han fyllde 16 år (jo, det finns Mustang med dubbelkommando). Men att släppa upp en 16-åring i en Mustang förefaller inte ansvarsfullt. Ett av de finaste jaktplan som någonsin byggts. Undrar hur många som alltjämt flyger.

John Ericson, uppfinnaren av propellern (380)

John Ericson är ett av de stora namnen i ingenjörskonsten. Men vissa aspekter av hans liv är inte så kända. Han och den senare mycket kände brodern Nils föddes i Filipstad. De gick aldrig i skolan, men var tekniska genier redan från barnsben. Johan tog värvning vid Fältjägarkåren i Östersund, utbildade sig till lantmätare i Stockholm och återvände till Östersund. Där blev han löjtnant därför att han var så skicklig som lantmätare. Där gjorde han också Carolina, dotter till en kapten i samma stad, med barn och var tvungen att lämna staden och sin officersanställning. Dock lyckades han bli utnämnd till kapten i samband med att han entledigades från tjänsten. Resten av livet titulerades han sig alltid ”kapten”. Det var viktigt med titlar på den tiden. Som gammal bodde han i en mörk kyffig lägenhet i New York trots att han var mycket förmögen. Då hade han fått över 500 patent och var världsberömd för att ha konstruerat örlogsfartyget Monitor. Vad som hände med Carolinas barn har jag ännu inte lyckats få kännedom om. Hoppas dock att det gick bra för honom eller henne.

Den finske prickskytten sköt fler än 500 ryssar (381)

Det förekommer krypskyttar i media. Fackmässigt talar man dock om prickskyttar. Skyttar som är särskilt skickliga och som har precisionsvapen. Ett sätt att hålla ett konstant tryck på fienden och för-

hindra spaningsuppdrag i närheten av de egna linjerna. Den mest kände är den finsk skytt, bara 152 cm lång, som med ett ryskt precisionsvapen under vinterkriget lyckades skjuta minst 500 ryska soldater. Hans namn var Simo Häyhä och han kallades för ”vita döden” av de ryska soldaterna, men de visste förstås inte vem han var. Simo Häyhä kunde ligga helt stilla i 20 – 30 graders kyla under många timmar utan att synas. Han andades genom snön för att hans andedräkt inte skulle synas. Ofta sköt han på 300 – 400 meters håll. Han var framgångsrik i närmare 100 dagar. Sedan träffades han av en rysk explosiv kula, men överlevde. Han blev 97 år och avled 2002. Han hyllades som en av vinterkrigets hjältar.

Vilket glidtal har flygekorren? (382)

Ett modern segelflygplan har ett glidtal som över stiger 1:40. Ofta 1:50 eller högre. Det betyder att flygplanet färdas 50 meter framåt samtidigt som det sjunker en meter. Ett trafikflygplan har ofta ett glidtal på 1:15. Forskningen har kommit fram till att den nordamerikansk flygande ekorre har ett glidtal på 1:1,98. Så är det. Men nu är det ju så att det inte bara finns flygande ekorrar i Nordamerika. Det finns även Ryssland, Finland och i Sverige (jo!). De är sällsynta i Finland, men är skyddade och de finns där. En gång i tiden ansågs de tillhöra den naturliga faunan även i Sverige (i Tornedalen). Men det var länge sedan någon såg en flygande ekorre i Sverige. Själv brottas jag med frågan om den finländska ekorren har ett bättre glidtal än den nordamerikanska. Är det någon som har räknat på det så hör av er till mig.

Man befarade att beståndet i Finland var på stark tillbakagång, men en undersökning 2006 i Österbotten och Södra Finland gav vid handen att det ännu fanns drygt 140 000 bebodda bon. Beståndet hotas emellertid av den moderna skogshushållningen samt minskande och alltmer isolerade habitat.

Illiterata rådmän, när slutade den siste? (383)

År 1929 blev Edvin Nilsson illitterat rådman vid rådhusrätten i Nyköping och var det till 1947. Heltidsanställd nämndeman som dömde skulle man väl lite förenklat kunna säga. År 1963 avled rådmannen Nilsson. Frågan är om Edvin Nilsson var den siste i tjänst varande il-

litterate rådmannen vid en svensk domstol. Alltså en rådman som saknade akademisk juridisk utbildning. Man kan ju undra. 1947 är ju inte så där väldigt långt borta om man har det perspektiv som jag har. Rådmän utsågs av städernas magistrat, förutom i Stockholm där rådmännen utsågs av Kungl. Maj:t.

Jolo:s bok ”Årsklass 39” (384)

Jag läste i går kväll ut Jolo:s (Jan Olof Olsson) gamla bok ”Årsklass 39”. En skönlitterär produkt bland alla hans flanörsböcker och observationsböcker. Den står sig. Har ett pregnant och nyskapande språk. Varje mening är modulerad och modellerad. Det finns en krispighet i språket. Jolo var inte dålig som skönlitterär författare. Nu blir det tid för mig att kasta mig över ytterligare några bortglömda böcker av den käre Jolo. Närmast blir det nog ”Godmorgon, Vilda västern”. Den ska var bra och tillhör en av hans tidigare. Det var beklagligt att Jolo avled tämligen ung (54 år) och han tvingades leva i en tid då det inte fanns ordbehandlingsprogram i datorer och dikteringsmöjligheter. Hade det funnits och Jolo fått leva 30 år till hade vi haft ännu flera värdefulla och roande böcker av hans hand.

Golden Gate-bron beräknades för hand (385)

En gång hörde jag en intervju med den chefsingenjör som ansvarat för hållfasthetsberäkningarna för Golden Gate-bron. Allt räknades för hand med papper och penna. Det fanns inte några kalkylatorer eller datorer. Inte några räknesnurrar heller. Allt räknades på papper. Han berättade att han kunnat sova lugnt i alla år utan att oroa sig för att bron skulle ras. Han måste beundras. Undrar förresten om han kontrollräknade många gånger. Det skulle jag ha gjort.

Chefskonstruktören Joseph Baermann Strauss, som inte gjorde beräkningarna, avled dock året efter att bron invigdes (1937). För övrigt har han även ritat järnvägsbron över Trollhätte kanal i Trollhättan. Den bron står också fortfarande kvar.

Man kan skriva en hel bok utan bokstaven E (386)

Den tämligen obetydlige amerikanske författaren Ernest Vincent Wright hade börjat sin litterära karriär tämligen blygsamt med sagor

som The Wonderful Fairier of the Sun, utgiven 1896, och några andra sagoböcker. Wright var inte överväldigande produktiv, och det dröjde 35 år innan han frambringade sitt huvudverk 1939, en roman som hette Gadsby. Boken tog 165 dagar att skriva, och den var unik: inte ett enda ord i den 50 000 ord långa texten innehöll bokstaven E.

Böcker i vilka författarna medvetet undvikit vissa av alfabetets bokstäver hade skrivits förut, och det finns till och med en term för företeelsen: *lipogram*. Men vad Wright hade åstadkommit var verkligen häpnadsväckande. Romanen var nästan 300 sidor lång, och e är den i särklass mest använda bokstaven i engelska språket. Wright hade tejpat fast e-tangenten på sin skrivmaskin för att göra det omöjligt att använda den, och genom att välja sina ord med omsorg lyckades han skriva en prosa som underligt nog inte är märkbart ansträngd. Men ansträngningen blev för mycket för Wright: han dog samma dag som boken kom ut. Efter hans död blev den unika boken ett samlarobjekt som i dag säljs för över 1 000 dollar.

Vad man kan lära sig av ett Shakespeare-citat? (387)

Shakespeare kunde han. Formulera sig menar jag, med sådan kraft att orden etsat sig fast och blivit stående uttryck i många år. I tredje akten i Hamlet säger kungen: ”*Upp flyga orden, tanken stilla står, ord utan tanke aldrig himlen når”*. Rent filosofiskt kan man dra minst två slutsatser av kungens utsaga.

Om ord utan tanke aldrig når himlen så finns det kanske en chans att ord med tanke kommer dit upp. Kanske mer än en chans, det kanske finns ett lagbundenhet. Det är den ena slutsatsen. Den andra är: Om nu tanken inte står stilla, flyger inte orden upp då? Är det så att den tänkande varelsen har svårt att få fram ord med vingar som liksom flyger av sig själv?

Ja, det var länsfåtöljfilosofens ord för i dag. Länstol kommer för övrigt från tyskans Lehnstuhl, av verbet lehnen som helt enkelt betyder ”luta” eller ”luta sig”. Det helt enkelt en bekväm stol i vilken man kan luta sig bekvämt (bakåt). Just en sådan som jag sitter i just nu. Med sidhylla av egen konstruktion för placering av en mugg tea och några böcker.

Vad är karonka? (388)

Finlandsvenskan har en hel del låneord från finskan, förstås. Men även en del ord från ryskan (nej, Finland har inte tillhört Ryssland). Exempelvis ”*karonka”*. Ordet betyder numera i finlandssvenskan ”akademiskt kalas” i samband med en doktorsdisputation. Karonkan är en gammal akademisk tradition. Ordet karonka kommer från diminutivformen av det ryska ordet korona (krona). Ordet har alltså samband med ordet koronovanije, kröning. Karonkan är disputationsprocessens avslutningsfest, som disputanden ordnar för att tacka opponenten, kustos och de övriga som haft inflytande på arbetet. Nuförtiden kan man till karonkan förutom den akademiska publiken bjuda in även släkt och vänner. Kustos är ordföranden i betygsnämnden. Latinet lever i Finland. Nordens kulturnation nummer ett.

En fråga från 1844 som är obesvarad (389)

Den 24 maj 1844 sändes det första officiella telegrafiska meddelandet (experimentsändningar hade gjorts tidigare). Det sändes från Högsta domstolens stora sessionssal i Capitolium i Washington och mottagaren var Samuel Morses medarbetare Alfred Vail, som befann sig i Baltimore. Vad vad då meddelandet? Jo, det hade dottern till chefen för det amerikanska patentverket själv fått formulera. Det löd: ”*Vad haver Gud ställt till?”* En högst befogad fråga kan man tycka. Något svar fick hon dock inte. Nu har det gått över 170 år och ingen har ännu försökt formulera ett svar.

En märkligt dansföreställning i Paris (390)

Det var dansaren Nurejevs första säsong utomlands. Året var 1961. Gästframträdande på Parisoperan. Upp på scenen kastades hundrafrancsedlar, ett paket ryskt te, påskliljor stulna i Louvrens trädgårdar, så mycket blommor att scenarbetarna sålde dem till beundrarna vid sceningången, där flög en minkkappa genom luften och arton trosor kastades upp – för första gången i Parisoperans historia – och där kom ett värdefullt ryskt mynt från före revolutionen, dussintals erotiska fotografier av kvinnor med namn och telefonnummer, där kom dödshot och hotellnycklar och ett kort med texten: ”Du har förrått re-

volutionen.” Franska kommunister kastade upp glassplitter på scenen för att hindra föreställningen. Det tog 20 minuter att sopa golvet rent. Hela världen jublade och parisiskorna trånade.

Arton trosor kastades upp. De flesta ihoprullade med band, många med ett telefonnummer. Men två trosor hade uppenbarligen tagits av under föreställningen och knutits till en boll och kastats mot scenen. Parisiskorna var fyllda av åtrå och gav uttryck för detta.

Bin Laden hade eurosedlar i kläderna (391)

År 2011 sedan lyckades ett amerikanskt specialförband finna och döda Bin Laden. Amerikanska media rapporterade sedan att Bin Laden hade 300 euro insydda i sina kläder och anteckningar om två telefonnummer. Varför hade han inte dollarsedlar om han nu behövde lite fickpengar om han skulle behöva fly? Man kan ju tycka att dollar en mer användbar valuta i Pakistan än euro. Dessutom var det ju inte något stort belopp. Hade kanske varit bättre om haft guld att betala med för en flyktmöjlighet. Kan det månntro vara så att Bin Laden av mer principiella skäl inte ville ha dollarsedlar insydda i sina byxor. Sedan undrar jag stilla hur den amerikanska underrättelsetjänsten hanterade de där två telefonnumren. De kanske ringde och frågade vem de talade med.

Det är ofta intressant att titta på CBS på nätet. Då får man veta en del som man inte får del av genom att se på SVT1 och SVT2. CBS berättade att ett litet problem uppstod sedan förbandet hade skjutit ihjäl Bin Ladin. De ville på alla sätt förvissa sig om att de skjutit rätt person. De visste tydligen hur lång han var. Men de hade inte med sig något måttband för att mäta längden på liket. Vad gjorde de? Jo en soldat lade sig på golvet längs med liket och så jämförde man längden. Undrar hur det gick till? Sa chefen: Du, Charlie, du är väl 182 lång eller hur? Lägg dig bredvid liket så får vi jämföra!

Reservofficer var först i Sverige att hoppa fallskärm (392)

Det första fallskärmshoppet i landet gjordes av reservlöjtnanten Raul Thörnblad den 9 juni 1920 på Malmslätt (Linköping). Fram till 1926 hoppade han 51 gånger allt från 100 meters höjd till 2 700 meter. Han hade konstruerat en egen fallskärmstyp som han fick patent på både i USA och Kanada.

Vid den Internationella luftfartsmässan 1923 i Göteborg utförde Thörnblad sammanlagt tre hopp med en egenkonstruerad fallskärm varav det andra hoppet den 9 augusti skedde inför kung Gustaf V. 1924 publicerade Thörnblad boken ”Fallskärm system Raoul Thörnblad”. År 1927 fick Thörnblad patent på sin fallskärmstyp i USA och samma år i Kanada. 1940 förflyttades Thörnblad som då utnämnts till kapten i ingenjörskompaniet L 12 till Öland för att bygga ”Föralinjen”, ett försvarsprojekt under ledning av major Nils Hallström. Föralinjen var tänkt att bli en fem km lång vattenfylld stridsvagnsgrav tvärs över ön, omgiven av översvämmade träskmarker. Projektet kunde dock inte avslutas utan slutade i stället med åtal i krigsrätten för Thörnblad, som dock blev frikänd.

På äldre dagar drev han en stor fruktodling med trädfrukter och jordgubbar i Vånevik utanför Oskarshamn. Han levde till 65 års ålder. Undrar hur han kände det första gången han kastade sig ut med sin egenhändigt konstruerade fallskärm?

Minst tio Duchenne-leenden var dag (393)

Visste du att ett äkta leende känns igen på att de flesta ansiktsmuskler sätts i arbete? Man säger ju att ”hon log med hela ansiktet”. Den som kunde konsten att skilja äkta leenden från påklistrade var den franske läkaren Guillaume Duchenne. Allt sedan han avled 1875 kallas ett äkta leende för ”Duchenne-leende”. Det är ett leende där flertalet av ansiktets muskler används. Men det visste vi ju redan.

Det är något speciellt med musklerna i ansiktet, de som behövs för att kunna skratta med hela ansiktet. Normalt har ansiktet 43 muskler i en invecklad struktur. Men en del människor har färre muskler i ansiktet. Musklerna är tunna och vissa är mycket små, vilket gör att de till och med är svåra att upptäcka vid dissekering. All mimik förutsätter användning av en stor del av dessa muskler. Det är bara människor och människoaporna som har en mimik. Hästar, kor, hundar och katter har inte någon mimik. De kan visserligen visa tänderna och dra upp läpparna, men inte något annat.

Var hände med Monica Lewinsky? (394)

Kommer ni ihåg Monica Lewinsky? Praktikanten som president Bill Clinton lekte med på kvällarna i Ovala rummet. Den kvinna som

presidenten satt i TV och sa följande om: ”I didn´t have an sexual relation with that woman, Monica Lewinsky”. Han som lekte med ett cigarrfodral. Vad han numera gör känner vi till. Vad gör hon numera? Hon lät någon spökskrivare skriva en bok som gav henne närmare 4 milj. kr. och så designade hon några handväskor som hon sålde. Men vad mera? Hon avlade (läs rätt) i december 2006 en master degree vid London School of Economics i ämnet social psychology och ämnet för hennes uppsats var: ”In Search of the Impartial Juror: An Exploration of the Third-person effect and Pre-Trial Publicity”. Intressant. Third-person? Pre-Trial Publicity? Monica Lewinsky lever ogift och hon håller en del föredrag i slutna sällskap. Det handlar om den utsatthet som drabbar personer som hängs ut på nätet.

Professorn dog när han fick höra att hustrun avlidit (395)

För några år sedan läste jag ett filosofisk verk av den avlidne professorn William Durant som levde mellan 1885 och 1981. Han skrev mycket och var intressant nog både historiker och filosof. Han skrev bland annat mastodontverket *The Story of Civilization,* som han arbetade med tillsammans med sin hustru åren 1935 – 1975. Elva volymer lärdom blev det. Han blev 96 år gammal och var mycket svag på slutet. Han och hustrun Ariel hade ett djupt och kärleksfullt förhållande hela livet ut.

William Durant vårdades på ett vårdhem när han hustru dog i bostaden. Deras döttrar ville hemlighålla dödsfallet för fadern därför att de befarade att han inte skulle klara av att få dödsbeskedet. De berättade därför inte om dödsfallet. Men han råkade få höra om sin hustrus död på lokalradion och genast när han fick höra det så föll han samman och dog. Döden var omedelbar. Döttrarna hade alltså helt rätt. Det stora omfattande arbetet The Story of Civilization är ett intressant arbete, vilket var hans och hustruns livsverk. Arbetet lever vidare, men finns bara tillgängligt på engelska.

Han friade till henne med morsesignaler (396)

Thomas Adison, som uppfann glödlampan, var döv från födelsen. Han lärde sig morse till fulländning. Han lärde även sin flickvän att kommunicera med honom med morsetecken. Sedan, när han var tillräckligt kär, så knackade han fram ett meddelande till henne som in-

nehöll ett meddelande om att han friade. Hon svarade ja förstås. Så romantiskt. Vad skrev han exakt? Det vet ju ingen. Kanske skrev han följande.

.— .- –. / .-.- .-. / -.- .-.- .-. / .. / -.. .. –. .-.-.- / .— .- –. / .-.- .-.. … -.- .- .-. / -.. .. –. .-.-.- / .— .- –. / …- .. .-.. .-.. / –. .. ..-. – .- / — .. –. / — . -.. / -.. .. –. .-.-.- / …- .. .-.. .-.. / -.. ..- / –. .. ..-. – .- / -.. .. –. / — . -.. / — .. –. ..–..

(Betyder: Jag är kär i dig. Jag älskar dig. Jag vill gifta mig med dig. Vill du gifta dig med mig?)

Sanningens mysterium och Quine (397)

Sanningen är en svårfångad fågel som dessutom sätter sig på helt olika grenar när den väl sätter sig. Som även ser olika ut beroende var man står när man tittar på den. Nu läser jag det klassiska verket ”Pursuit of Truth” av filosofen Quine. Han var amerikansk filosof och logiker samt professor vid Harvard University från 1948. Hans bidrag till filosofin ligger inom den analytiska filosofin, speciellt den formella logiken i gränslandet mellan filosofi och matematik samt semantiken.

Pursuit of Thruth handlar om hur man kommer fram till sanningen och om det bara finns en sanning och vad man gör med sanningen när man väl har funnit den och vad man gör om man börjar tvivla på sanningen när den väl har infunnit sig och hur man förhåller sig till två samtidigt uppdykande och existerande sanningar samt hur motsatsen till sanning ser ut. Lång mening det där och den är helt motiverad av det förhållandet är sanningen och sanningar är gäckande. Ungefär så. Eller något liknande.

”**A New History of Western Philosophy” (398)**

Oxfordprofessorn Anthony Kenny kom för några år sedan ut med samlingsverket ”*A New History of Western Philosophy”*. Ett mästerverk i sitt slag. Jag kämpade mig med att ta mig igenom de ca. 1 000 sidorna text. Det var uppförsbacke, men det gick. Vackert språk, men ändå. Svensk kultur skulle lyfta sig själv i håret genom att låta översätta verket till svenska. Kennys tidigare kortare verk har översatts och finns i en ypperlig översättning. Varför inte anslå ett par hundra tusen kr för att få till en översättning? Vi saknar ett bra verk på

svenska inom det här området. Svante Nordins bok Västerlandets filosofi är av lärobokskaraktär och därför inte riktigt bra för en bredare humanistiskt bildad läsekrets. Bertrand Russells bok är intressant och klurig, men inte helt att lita på. Dessutom finns det bara att få tag i på antikvariat. Russell var en mycket framstående logiker, men inte någon filosofihistoriker. Alf Ahlbergs klassiska verk över filosofins historia är svår att få tag på och är tämligen metafysisk i sin inriktning. Alf Ahlberg var inte stark när det gällde den analytiska filosofin.

Ska man tränga in i området så är det Kennys bok som gäller om man vill hålla sig till svenska språket. Törs jag vädja till Svenska Akademien att anslå några hundra tusen för att få den översatt? Möjligheten att Kenny skulle kunna komma ifråga för Nobelpriset är säkert obefintlig. Bertrand Russell fick priset 1950 och det var nog i själva verket inte på grund av hans språkbehandling utan i stället för kulturgärningen att sprida bred och lättillgänglig kunskap om västerlandets filosofiska historia och utveckling. En nog så viktigt bedrift. Hans arbete såldes stort över hela världen, vilket var en följd av att han redan var en känd och uppburen filosof.

Nu är det 950 år sedan dagen (399)

I dag den 14 oktober är det exakt 950 år sedan slaget vid Hasting. Det har uppmärksammats i brittiska media, men inte här i vårt land.

Slaget stod mellan de normandiska invasionsstyrkorna ledda av hertig Vilhelm II av Normandie och de anglosaxiska försvarsstyrkorna ledda av kung Harald Godwinson. Anglosaxarna hade just besegrat Harald Hårdråde vid Stamford Bridge. De anlände uttröttade till Hastings efter en lång och dramatisk marsch på närmare 400 km under endast tretton dagar. Kung Harald insåg vikten av snabbhet inför detta nya normandiska hotet. De engelska trupperna bestod endast av infanteri, både elittrupper och hastigt värvad milis. Av någon anledning fanns inga större styrkor av bågskyttar med. Den normandiska sidans trupper bestod av riddare, bågskyttar och fotfolk från Normandie, Bretagne och Flandern.

På morgonen ställde de engelska trupperna upp sig på krönet av en lång sluttning. De stod mycket tätt och bildande en s.k. sköldmur. De normandiska trupperna samlades på de sanka markerna nedanför sluttningen. De var uppdelade i tre grupper, till vänster de bretonska styrkorna, i mitten de normandiska och till höger de flamländska. Se-

dan började anfallet på morgonen den 14 oktober 1066 (annan tideräkning dock). Utgången känner vi alla till.

Slaget om Mosul eller vad? (400)

Jag följer nyhetssändningarna på BBC, NPR, NRK och SR. Det handlar mycket om anfallet mot staden Mosul och upprensningen av IS styrkepunkter i staden. Men vad är det för rapportering vi får del av? Uppgifterna variera om hur många IS-krigare som finns där i staden. En del uppgifter säger 3 000 – 5 000. Andra uppgifter att det är 5 000 – 7 000. En liten numerär helt enkelt. Men den viktiga informationen får vi inte del av. Kontrollerar angriparen helt luftrummet över staden, eller finns det risk för nedskjutningar med lv-robotar eller lv-kanoner? Inte ett ord om detta. Har IS-krigarna tillgång till pansarvärnsvapen? Har de själva tillgång till pansrade fordon? De har viss tillgång till granatkastare och artilleri, men hur mycket? Det måste vara avgörande om angriparen kan gå in i bebyggelsen med stridsfordon utan att vara utsatta för någon påtaglig risk att bli bekämpade med pv-vapen. Hur är underrättelseläget? Har angriparen god kännedom om försvararnas positioner? Kan försvararna alls identifieras bland befolkningen i övrigt? De bär ju inte uniformer. Ska de betraktas om kombattanter enligt folkrätten eller endast som ”upprorsmän” utan egentligt folkrättsligt skydd? Det är en mängd frågor som står obesvarade och som journalisterna inte ens försöker få besvarade.

Min gissning är att IS inte alls har tillgång till lv-vapen och att de inte heller har tillgång till pansarvärnsvapen (pv). I varje fall inte i någon större omfattning. De bilder som förekommer visar mest män som håller sig fast på enkla jeepar utrustade med monterade kulsprutor. De tycks inte ha begränsat med granatkastare och artilleri. Det rör sig om vapen för indirekt eld, vilka förutsätter att det finns någon form av eldledare i närheten av bekämpningsområdet. Indirekt eld utan eldledning är verkningslös. Angriparen har förmodligen stört ut alla kommunikationsmöjligheter för IS och kan med hjälp av drönare följa rörelser inne i staden. Min gissning är att det hela ”upplöses i intet” och att det sedan blir problem att identifiera IS-krigare som rakat av sig skägget, kastat sitt vapen och blandat sig med befolkningen. Då är det ett långvarigt polisiärt problem. Stridsvagnar bekämpar

man inte annat än med pv-vapen, vilket är ett enkelt förhållande att konstatera.

Nazismens kamp mot intellektualismen (401)

Det har skrivits oändligt många böcker om nazismen och andra världskriget. Samtidigt har kriget skildrats i mängder av filmer och TV-program. Händelseförloppet är känt för alla. Skulle man på något sätt kunna undersöka vad ”vanliga människor” (som inte är utbildade på området och har specialintressen) har för uppfattning om krigets bakgrund, orsaker och de krigförandes mål, skulle man förmodligen få följande standardiserade förklaring: Förhållandena efter första kriget, den politiska oron i Europa, inflationen och de tunga krigsskadestånden ledde till missnöje hos medelklassen i Tyskland. Detta missnöje, tillsammans med hat mot judar, utnyttjades av nazismen. Målet för Tysklands krigföring var ett utvidgad Tyskland geografiskt och ekonomiskt (”lebensraum”) samt förintande av Europas judar. Ungefär så. Ser man till de officiella tyska förklaringarna av den tyska politiken under 1930-talet så framgår klart att nazismen kämpade för att återupprätta Tyskland och sprida den ”tyska andan”. Striden fördes uttryckligen mot ”bolsjevismen, intellektualismen och judendomen”. Dessutom angavs att sovjetbolsjevismen leddes av judar. Se exempelvis René Maikowski’s February 15, 1934 letter to Adolf Hitler, återgivet i Arfst Wagner, ed., Dokumente und Briefe zur Geschichte der anthroposophischen Bewegung vol. II, 14-16.

Nazismens förföljelse av det judiska folket är naturligtvis välkänd, men hur är det med kampen mot intellektualismen (”intellektualismus”)? Den kampen är nästan helt förbisedd. I Hitlers tal nämnde han ofta nazismens kamp mot intellektualismen, men han klargjorde aldrig vad som avsågs med detta. Under nazismens år 1933 – 1945 (12 år) var ett stort antal böcker förbjudna i Tyskland och bokbål förekom. En del professorer, främst judiska, tvingades att lämna sina tjänster. Bibliotek förstördes och skingrades. Men vad kampen mot intellektualismen egentligen hade för mål är svårt att få en uppfattning om. Högre utbildning prioriterades inte, ett stort antal tidskrifter förbjöds och även många tidningar. Radion användes som rena propagandasändare för regimen. Men var det en kamp mot en intellektuell hållning i allmänhet? Hitler talade ofta om ”vern-

unft” och detta förnuft var uppenbarligen något annat än intellektualism.

Hitler var själv en kvartsintellektuell ostrukturerad pratmakare. Han läste ganska många böcker, men han saknade egentlig skolning. Själv tillhörde han inte de intellektuella samtidigt som han var väl medveten om att det fanns en sådan grupp i dåtidens Europa. Hans bok *”Mein kampf”* är svårtillgänglig och hade inte något som helst inflytande i intellektuella kretsar. Även om Hitler i sin bok och i sina tal inte framhöll motkraften mot ”intellektualismus”, var denna ändock ”voluntarismus” (viljekraften, voluntarism), med tillhörande erforderliga karaktärsdrag. Hitler framhöll i hög grad viljekraften framför förnuftet. Att vissa karaktärsdrag var viktiga för honom framgår möjligen av det förhållandet att han själv inte rökte, inte drack alkohol, var vegetarian, inte svor och han var artig och förekommande mot kvinnor (i sin närmaste omgivning).

Dansbandsmusik från Skåne (402)

SVT gjorde för några år sedan en serie program om dansband och dansbandsfolket. Det folket finns över hela landet. Det som är speciellt med dansbanden är förstås att musiken är och måste vara lämplig att dansa till. Det finna många varianter av dans som bekant. I den där serien av program klargjordes tydligt att dansband inte utan vidare kan resa runt och framträda på alla möjliga danspalats. Det uppmärksammades att dansband från södra Sverige (exemplifierat med Skåne) inte är så populära i Norrland. De spelar helt för långsamt. Det är inte någon fart på rytmen. Alltså: I Norrland förväntar sig publiken mera fart och kläm. Tydligen vill man såsa mera på dansgolven i Skåne. Mera utdragen romantik så att säga. Vad är förklaringen? Att det dansas mindre i Norrland och när man väl har lyckats ta sig alla milen till dansbanan så tar man igen det genom att slå i klackarna fortare än trögfolket i Skåne? Det är bara en teori. Den kan vara falsk. Den kan vara sann. Jag har inte en aning om det är så att dansband från Norrland har svårare att få engagemang i Skåne och Småland än dansband från trakterna där nere. Undrar hur det är med dansband från Norge och Finland. Är det regionala skillnader även i dessa avlånga länder?

På den tiden då det mest var pardans (foxtrot) fanns det en oskriven regel på svenska dansgolv. Mannen bjuder upp och dansar två

danser. Sedan dansar han inte mer med henne om hon inte direkt säger att hon vill. Han väntar med att bjuda upp henne till dess att det gått en ganska lång stund. Han bjuder inte upp någon till sista dansen för kvällen om han inte dansat med henne tidigare under kvällen och fått uppfattningen att hon åter igen vill dansa med honom. I Norge var det förr i tiden så att när mannen bjudit upp så var det kvinnan som gjorde klart om hon ville dansa fler danser eller inte. Om hon inte sade något så fortsatte paret att dansa länge. Det ansågs vara oartigt om mannen efter två danser markerade att fick räcka med två danser. Så olika var våra länder. Hur det är i dag har jag inte en aning om.

Psykiska störningar hos Napoleon (403)

Just nu är det en hel del reportrar och amatörpsykologer som försöker diagnostisera presidentkandidaten Donald Trump. De prickar av hur många parametrar som stämmer in på olika klassificeringar enligt handboken DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th. Edition). Utgivaren är the American Psychiatric Association och handboken är avsedd att täcka alla nu kända psykiatriska sjukdomstillstånd och störningar. Det är intressant att det amerikanska psykiatriförbundet tydligt har rekommenderat sina medlemmar att inte försöka sig på att diagnostisera presidentkandidaten Donald Trump. Om denna rekommendation även omfattar Hillary Clinton känner jag inte till. Men det lär vara första gången som förbundet går ut med en rekommendation i det här avseendet.

För övrigt lär Napoleon Bonaparte vara den historiska person som bedömare ofta försökt att diagnostisera för psykiska avvikelser. Detta både under hans levnad och under alla senare år. Napoleon hade otvivelaktigt en del märkliga särdrag som kan användas för försök till diagnos. Jag har läst några böcker om Napoleon och har noterat bland annat följande uppgifter.

Napoleon älskade kyckling i alla dess former. Det var tidvis nästan det enda han åt. I fält krävde han att det alltid skulle finnas nygrillad kyckling till honom och det vid vilken tid på dygnet som helst. Därför grillade trossen massor av kycklingar som Napoleon aldrig åt upp. I stället kom officerare till trossköket och åt upp de avsvalnade kycklingarna som trossen haft i beredskap till kejsaren. Napoleon tröttnade snabbt på tråkiga människor. Han hade ett mycket

känsligt luktsinnne och han var närsynt. Han sov lite och han läste mycket. Napoleon försökte lära sig främmande språk, men misslyckades kapitalt. Han trodde på tillfälligheterna och den slumpmässiga lyckan. Han ville bara befordra personer som hade ”lyckan” med sig. Napoleon var alltså inte något determinist. Han älskade kvinnor och särskilt utpräglat erotiska kvinnor, han drack bara utspätt vin och blev aldrig berusad. Han skrev oupphörligen. Han arbetade alltid. Han läste många tidningar och han höll sig mycket noga underrättad om vad hans marskalkar och generaler gjorde, både i fält och privat. Napoleon har ett stort antal spioner som bara rapporterade till honom. Det finns uppgifter om att han aldrig kom över det förhållandet att hans egen mor inte accepterade inbjudan till hans kröning som kejsare den 2 december 1804. Modern tyckte nämligen att ”han gjorde sig märkvärdig”.

Olika slag av sprängämnen (404)

Tyvärr är det så tragiskt att media ständigt tvingas skriva om sprängdåd runt om i världen. Ofta är det då någon som uttalar sig och gissar vilket sprängmedel och vilken kvantitet som användes. Men det är sällan som journalisterna försöker ge läsaren närmare information om vilket ämnen som använts.

Ibland talar skribenterna om dynamit trots att det inte har tillverkats någon dynamit i världen på över 50 år. Det är ett varumärke som inte längre finns. Möjligen är det också att anse som ett degenererat varumärke som används synonymt med ”sprängämne”. Det som tillverkas är Dynamex, som är en modernare variant av dynamit. I militära sammanhang talar man om ”ekvivalent trotyl” och menar då sprängverkan som motsvarar kraften i den trotyl som användes under andra världskriget. Moderna sprängämnen kan ha en sprängkraft motsvarande ca. 2,5 gånger den trotyl som användes under kriget. Alltså: 7 kg sprängämne i dag kan ev. motsvara ca. 18 kg trotyl. En 250 kg bomb i dag motsvarar mer än en 500 kg bomb under andra världskriget. Därtill kommer att vid precisionsbombning det ofta används målsökande bomber (eller robotar) som gör att verkan i målet blir mycket större än det slag av bombning som förekom under andra världskriget. Men när det smäller runt om i världen kan det vara fråga om moderna militära sprängmedel eller äldre typer av sprängmedel. En journalistisk fråga borde vara om det efter ett bombattentat

har gått identifiera vilket slag av sprängmedel som använts. Många gånger är detta möjligt och det ger information om varifrån gärningsmannen kunnat få tag i sprängmedel.

Det finns ”långsamma” och det finns ”snabba” sprängämnen. Breivik användes sig av ammoniumnitrat, som kommersiellt finns tillgängligt som gödselmedel. Det var samma teknik som bombmannen på Drottninggatan försökte använda vid det planerade sprängdådet. Breivik hade bland annat framställt ämnet Diazodinitrophenol (DDNP) för att använda som en så kallad primärladdning. Enligt vad som framgår av Breiviks manifest hade han hittat instruktionerna för tillverkningen på nätet. Det har diskuterats en del om säkerheten kring lantbrukarens förvaring av ammoniumbaserade gödningsmedel. Risken för stölder är stor. Men Breivik körde till Karlstad och hämtade ut 150 kg aluminiumpulver på Schenkers bilterminal. Breivik köpte även över femton liter av produkten ”Rapicon RC Fuel”, ett bränsle som används till bland annat radiostyrda modellplan. Den typen av drivmedel användes även vid det misslyckade terrordådet mot World Trade Center 1993 och av Oklahomabombaren Timothy McVeigh 1995. Breivik gjorde själv i ordning primärladdningen och till den använde han sig av Rapicon RC Fuel. Medlet innehåller 30 procent nitrometan som tillsammans med andra komponenter, däribland konstgödsel, kan bli en kraftfull bomb. Det är klarlagt genom Breiviks anteckningar att han lärt sig att konstruera bomben genom att läsa på internet.

Nu ska de blir dom (405)

Gymnasieläraren Henrik Birkebo slår i dag i SvD några kraftfulla slag för att man ska börja lära ut att inte göra skillnad mellan ”de” och ”dem” (subjektsformen och objektsformen). Detta därför att de yngre i dag inte kan göra åtskillnad, vilket har sin förklaring i att ”dom” inte läser vanliga texter (läroböcker, tidningar, böcker). Han förklarar helt frankt:

”Anledningen är ju så klart att vi säger ”dom” i båda fallen, samt att läsningen av professionella skribenters texter minskat dramatiskt. Väldigt många matar till övervägande delen ögonen med talspråk (fastän i skrift). Variationerna vad gäller felen kan således vara rätt många, som att skribenten ifråga inte alls verkar våga använda

”dem” (”han sade till de att…”) eller lika förvånande att ”dem” överanvänds (”dem tyckte att…”).”

Det är ju uppenbart att han måste har rätt i detta att de yngre i dag inte läser ”professionella skribenters texter”. Ofta är ju den enda text som de kommer i kontakt med talspråksliknande texter på nätet och textremsan på TV. De har svårt för långa meningar, de förstår inte inskjutna bisatser och de klarar inte av att kommentera. För övrigt tror jag inte ens de förstår kommatecknets funktion. Kolon och semikolon är obegripliga. Det hela är främmande för den som twittrar, chattar och bara läser på fejan.

Henrik Birkebo pläderar rätt kraftfullt för att vi nu ska komma överens om att avskaffa ordet ”de” och i stället helt enkelt skriva som vi talar. Ordet ska i stället vara ”dom”. Han skriver: ”Slopar vi distinktionen ”de”/”dem” för att i stället införa ett ”de” som täcker dem bägge, vinner vi en ortografisk smidighet. Ändå skulle jag vilja argumentera för att införa ”dom”. Vi säger ju ”dom”. Ytterligare en anledning är att problemet numera inte endast gäller ”de”/”dem” utan ”de”/”dem”/”det”. Bestämmer vi oss för att slopa ordet ”de” helt och hållet i skriftspråket blir det mycket enklare att också förstå att det inte kan heta ”de är kul”, eftersom ”de” inte längre finns. I stället får vi yttranden som: ”Dom är glada”, ”Jag sade till dom att”, ”jag gav dom …”, ”Dom små barnen”. Samt ”Det låter bra”.

Min egen kommentar till allt detta: Ska man bara ge upp för de små liven och ska dom bara få lära sig att skriva som man pratar? Är det inte bättre att vända på kuttingen och lära dem att tala som man skriver? Dom går ju skolan för att lära sig något. Allt dom lär sig ska inte var kuligt och enkelt. Det som man har mest nytta av att ha lärt sig är det som var svårt att lära sig. Det andra lär man sig ju ändå. Som att man inte ska spotta i lovart, men pinka i lä.

Tillstånd för fotografering med drönare (406)

Drönarkameror kräver tillstånd slår Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) fast i en ny dom. En drönare med kamera anses vara en övervakningskamera. För att använda en sådan krävs det tillstånd enligt kameraövervakningslagen, konstaterar HFD. Högsta förvaltningsdomstolen skriver bland annat att en kamera i en drönare kan användas för personövervakning, även om det inte är syftet.

HFD har nu i två domar funnit att en kamera som är monterad på en drönare kräver tillstånd enligt kameraövervakningslagen medan en kamera som är monterad innanför vindrutan på en bil eller på ett cykelstyre inte behöver tillstånd. Med övervakningskamera avses en kamera som är uppsatt så att den kan användas för personövervakning. Men det fordras dessutom att den inte manövreras på den plats där den är uppsatt. Om en sådan kamera kan riktas mot en plats dit allmänheten har tillträde måste länsstyrelsen ge tillstånd.

Det ena målet avsåg en kameran på en drönaren som ska användas för att ta foton på byggnader och miljöer från luften. Det andra målet avsåg kameran i en bil och på en cykeln ska användas för att under färd ta bilder till bl.a. sociala medier. Kamerorna ska inte bara helt tillfälligt utan återkommande placeras i en bil, på en cykel eller på en drönare. Domstolen fann därför att de är uppsatta i lagens mening. Kameran i bilen och på cykeln ska fästas på insidan av vindrutan respektive på cykelstyret. Den är därmed uppsatt i förarens omedelbara närhet och manövreras av denne på platsen. Den är därför inte en övervakningskamera. När det däremot gäller kameran på drönaren ska den fotografera från luften, men hanteras från marken. Domstolen ansåg därför att den inte manövreras på platsen. Domstolen fann vidare att kameran kan användas för personövervakning, även om det inte är det uttalade syftet. Kameran är därför att betrakta som en övervakningskamera. Eftersom kameran dessutom kan riktas mot en plats dit allmänheten har tillträde är den tillståndspliktig. Målet som gällde kameran som ska fästas på drönaren har överlämnats till förvaltningsrätten för prövning av frågan om tillstånd ska medges. Det andra målet är dock avslutat.

Innebär detta stopp för flygning med drönar med kameror för andra än de som professionellt arbetar med drönare? Drönarna har kommit för att stanna där uppe i luften. Enligt min mening är det viktigt att vi får samma regler som övriga Europa och USA. Det kan tänkas att den här domen i praktiken gör det svårt för vanliga amatörer att flyga med kamera eftersom det alltid krävs tillstånd för fotografering. För varje flygning krävs det tillstånd från länsstyrelsen och avgiften för tillstånd är 3 500 kr.

Det är i allmänhet inte integritetskränkande att fotografera människor om fotografen står på marken eller själv befinner sig i ett flygplan eller luftballong. Men så snart som det är någon form av obemannad drönare med kamera så krävs det tillstånd. Nu väntar vi bara

på första åtalet mot någon som utan tillstånd flugit en drönare med kamera. Som jag förstår det måste det dock av åklagaren bevisas att kameran även använts. Det gäller nog att ta hand om minneskortet så snart farkosten landat och inte sprida några bilder. Som alltid gäller att tekniken går före lagstiftningen.

Boken ”Ärans vinter” (407)

”Ärans vinter” är titeln på en bok om det lilla Finlands tappra strid mot den sovjetiska jätten vintern 1939 - 40. Författare Claes-Göran Isacsson. I fyrtio graders kyla och meterdjup snö lyckades finländarna binda stora sovjetiska förband och helt slå ut betydande enheter. De vitklädda finska skidåkarna med sina kulsprutepistoler bröt igenom kompakta sovjetiska truppkolonner och förintade många av dem. Ryssarna hade begränsad förmåga att operera utanför vägarna. Segrarna vid Rate, Suomussalmi, Tolvajärvi och Lemetti har gått till krigshistorien. Hur kunde ett litet land stå emot världens då största krigsmakt under 105 dagar? Det är märkligt tyst i svenska medier om den verklighet som var verklighet för Finland för inte alltför länge sedan. Harry Järv är borta nu, men det finns nästan oändligt mycket skrivet om striderna. I Finland är allt detta levande historia och borde vara det även i vårt land. Det mesta som skrivits finns på finska förstås, men även mycket på svenska. Jag rekommenderar Isacssons bok. Bokens bilaga med uppgifter om hur de sovjetiska soldaterna och befälen själva upplevde det hela är unikt material. Det är verkligt källmaterial.

Hur ska den amerikanska flaggan se ut? (408)

När den amerikanska kongressen år 1777 antog en resolution om Förenta staternas flagga föreskrevs det att den skulle ha tretton röda och vita ränder samt tretton vita stjärnor på blå botten, men det angavs inte om ränderna ska vara vertikala eller horisontella, på höjden eller bredden alltså. Det ska vara tretton lika breda ränder i vitt och rött. På flaggan är de översta ränderna röda. Det är dock underligt att man inte från början bestämde år vilket håll ränderna i flaggan skulle vara. Inte heller bestämde man hur stjärnorna skulle vara arrangerade. Men det har bestämts senare.

Det finns ju en välkänd historia om hur Betty Ross sydde upp den första amerikanska flaggan från en blyertsskiss som överlämnas till henne av George Washington. Inga bevis finns dock för detta i George Washington dagböcker eller i journalerna hos den kontinentala kongressen. Det förhöll sig så att det gått nästan ett sekel innan hennes barnbarn, William Canby, först berättade om det år 1870. Betty Ross hade visserligen haft en syateljé, men det finns inte några bevis att hon verkligen sytt upp den första amerikanska flaggan. William Canby medgav att han själv sökt i kongressens arkivhandlingar, men aldrig kunnat finna något dokument som utvisade att Betty Ross verkligen sytt någon flagga. Men någon måste väl ändå ha sytt den första flaggan. Eftersom det tillkommit stater genom åren så har flaggans officiella utformning ändrats 26 gånger efter år 1777. Varje gång har nya flaggor anskaffats eftersom det inte accepterats att man flaggar med en ”gammal” flagga.

Skäggens signalbetydelse (409)

Det är populärt med skägg nu. Skägg kan uppträda i alla möjliga former. Psykologin kring skägg är intressant och den forskningen borde fördjupas. Uppenbarligen är det ett manligt attribut som har, eller förväntas ha, någon viss signaleffekt. Särskilt till kvinnor. Mäns fåfänga är oansenlig, men tar sig andra uttryck än kvinnors fåfänga. Mäns tillgängliga attribut är välkända och välobserverade: Tjock plånbok, biceps, statusyrke, bil och, kanske, skägg. Det skulle rent additivt innebära att en medelålders smal förmögen skäggig kirurg, med stora biceps och dyr BMW, skulle väcka särskilt intresse hos kvinnor. En figur med avsaknaden av sådana attribut skulle kunna beskrivas, men jag avstår för tillfället.

Hur var det nu med skägg? Femdagarsskägg har ju varit populärt länge, men tycks nu vara på väg ut. Pipskägg och skepparkrans förekommer knappast alls. Helskägg ska det vara, putsat eller oputsat.

I Vilda västern under 1800-talet ansågs att en riktigt karl bara skulle raka sig på lördag kväll inför söndagen. Det var ju ledig dag även då och kyrkobesöken var många. Veckolångt skägg var alltså vanligt. Under samma sekel var det vanliga att officerare, både i USA och i Europa, bar ståtliga skägg. Under 1900-talet med sina långa och hårda krig förekom det i praktiken inte att officerare bar skägg. Bismarck hade ju någon form av valrossmustasch, men inte

något skägg. Några av de mera berömda skäggen i den politiska historien är Marx skägg och Fidel Castros. Var de politiska attribut eller både manliga och politiska? Lenin bar en ansat skägg av varierande storlek och utseende. Kan man ens tänka sig Churchill och Roosevelt med skägg? De kanske inte behövde signalera sin manlighet och virilitet på något sätt. De hade förmodligen passerat det stadiet och var inte heller i behov av bekräftelse genom flotta bilar. Men Churchill bar som premiärminister under kriget rosa kalsonger, men det såg inte någon.

Tidiga greker, som Pythagoras ovan, bar däremot skägg, en detalj som fick egyptierna att rysa trots att de grekiska skäggen var välskötta och hölls välfriserade. Egyptierna var alltid välrakade. Grekernas skägg var halvlånga och klippta i en spets. Så småningom blev skägg ett särskilt kännetecken på filosofer. Olika filosofiska skolor hade olika skägg. Epikuréernas var långa, välklippta och parfymerade, stoikernas och cynikernas vilda och ovårdade. I Sparta följde man Lykurgus lag från 800-talet f. Kr. och rakade bort både mustasch och skägg. Krigare bar inte skägg var uppfattningen i Sparta.

Studenten i ventilationstrumman (410)

Den 19 juni 1986 försvann en student i 30-åldern i Uppsala. Det fanns inte någon som helst information om vad som hänt honom. På Valborg året därefter hittades han död. Kroppen var mumifierad och hängde inklämd i en ventilationstrumma ovanför köket i Västgöta Nations hus i Uppsala. Personalen i köket har flera gånger anmärkt på att ventilationen hade försämrats. Ventilationsfirman som anlitades kunde dock inte finna något fel. Men vid Valborg blev det uppenbart att det var stopp i ventilationen från köket. Det var då som ventilationsfirman fann det mumifierade liket. Polisen kunde omgående identifiera den saknade studenten. Ingen har kunnat förklara hur han hamnat där. En förklaring skulle vara att han inte fick komma in på en fest på nationen den 19 juni 1986 och då bestämde sig för att försöka krypa in via ventilationssystemet. Ett annat alternativ skulle vara att han försökt göra inbrott, men misslyckats att ta sig in. Men han var inte känd för kriminell verksamhet och det fanns inte mycket att stjäla på studentnationen. Det finns helt enkelt inte någon förklaring.

Från propellerflyg till jetflyg (411)

Det var militära krav som drev fram den tekniska utvecklingen av stridsflyget under andra världskriget. I det stora hela låg Tyskland tekniskt före de allierade. Redan före krigets slut hade tyska ingenjörer lyckats konstruera och tillverka välfungerande jetmotorer för stridsflygplan. Men de drog mycket bränsle, vilket medförde att aktionstiden i luften blev mycket kort. De allierade utvecklade också jetmotorer, men dessa kunde användas i flygplan först efter kriget. Den allmänna övergången från propellerflyg till jetflyg skedde under de sista åren av 1940-talet och några år därefter. Man kan säga att år 1955 hade man genomfört en allmän övergång till jetflygplan. Det var en viktig teknisk förändring.

Trafikflyget genomförde också en övergång från propellerflygplan (kolvmotordrivna) till jetdrivna. Trafikflyget utvecklades enormt efter kriget, särskilt under 1950-talet. Först år 1958 var det dock fler passagerare som reste över Atlanten med flyg från och till Europa än med fartyg. Men flygresenärerna fick då flyga med propellerflygplan. Den första svenska charterflygningen till solen ägde rum med ett propellerflygplan 1955. Det var 16 personer som betalade drygt 1 000 kr för att flyga från Göteborg till Mallorca den 23 april 1955. Under flygningen fick man mellanlanda i Malmö, Stuttgart och Marseille. I den sista staden tvingades man övernatta eftersom flygplanet inte var godkänt för nattflygningar. Sedan gick utvecklingen fort. Svenska folket köpte TV-mottagare och började resa till Medelhavet. Den första charterresan till Gran Canaria ägde rum 1956, men redan det året reste ca. 10 000 svenskar på charterresor med flyg. År 2007 reste uppskattningsvis 2,1 miljoner svenskar med charter. De vanligaste svenska resmålen var då Grekland, Spanien, Turkiet och Thailand.

Övergången från kolvmotordrivna flygplan till jetmotordrivna var betydelsefull. Marschhastigheten ökade i ett slag från ca. 500 till ca. 900 km/h. Det ligger då nära till hands att antaga att det var den ökade hastigheten som drev fram övergången till jetdrivna flygplan. Men i själva verket var det inte det. Passagerarna (marknaden) efterfrågade inte högre hastighet. Det var på den tiden ett stort äventyr att flyga. När man väl var i luften hade man inte någon önskan att flygresan skulle ta kortare tid än vad den tog. Det var mera att man ville undvika antalet mellanlandningar. För att flyga från Stockholm till

New York i början av 1950-talet krävdes det 4 – 5 mellanlandningar. Jetmotorer drar mera bränsle än kolvmotorer.

Vad var det för faktorer som drev fram övergången från kolvmotorer till jetmotorer inom trafikflyget? Det är inte svårt att ta reda på det eftersom vi vet hur flygbolagen kalkylerade och hur dialogen mellan tillverkarna och flygbolagen var. Trafikflyget genomgick en enorm utveckling under 1950-talet, men trots detta var det få som hade råd att flyga. Kostnaden för en flygresa var den faktor som begränsade utvecklingen. Flygbolagens kostnader utgjordes till stor del av kapitalkostnader och underhållskostnader för flygplansparken. Den stora skillnaden mellan kolvmotorer och jetmotorer var att antalet underhållstimmar var mycket större för kolvmotorer (propellerflyg). Flygplanen med kolvmotorer stod ofta på verkstad och detta även under lång tid. Jetmotorerna behövde inte alls lika mycket underhåll (färre rörliga delar) och verkstadstiden var kortare. Större andel av flygplanen kunde vara i luften i stället på verkstaden. Det var avgörande för flygbolagens kalkyler. Även övergången från fyrmotoriga propellerflygplan till tvåmotoriga jetplanen minskade i hög grad verkstadskostnaderna. Man kan även uppmärksamma att det inte i första hand var lönekostnaderna för verkstadspersonalen som belastade bolagens kalkyler. Det var i första hand de långa verkstadstiderna som höll flygplanen på marken. Det var inte ovanligt att kolvmotorer monterades ur för större underhåll. Flygplanen blev helt enkelt stående i verkstadslokalerna. Personalen arbetade ofta i skift, men underhållet begränsade möjligheterna att hålla flygplanen i luften. Detta var skälet till att trafikflyget gick över till jetflygplan. Det förhållandet att passagerarna kom fram till resmålet dubbelt så snabbt var visserligen av intresse, men inte alls avgörande. Det var bolagens ekonomi och långa verkstadstider som var avgörande.

Det finns mycket intressant att uppmärksamma kring flygmotorer. När Sovjetunionen visade upp det jetdrivna jaktflygplanet Mig-15 år 1950 under Koreakriget var det en sensation i västvärlden. Ryssarna hade haft problem att utveckla en jetmotor som var lämplig för ett jaktflygplan. Flygplanskonstruktören A S Yakolov föreslog Stalin att Sovjet skulle försöka få köpa den fullt utvecklade brittiska jetmotorn ”Nene”, som konstruerats av Rolls-Royce. Hans intention var att köpa motorn för att snabbt kunna tillverka kopior av den. Enligt några berättelser ska Stalin då ha sagt: ”Vilka idioter är villiga att sälja sina hemligheter till oss?”. Det blev dock så att utrikesminister

Mikoyan och motorkonstruktören Vladimir Klimov reste till Storbritannien för att försöka få köpa motorn. Till Stalins förvåning gick den brittiske handelsministern, sir Stafford Cripps, och den brittiska regeringen med på att tillhandahålla ryssarna teknisk information och licensrättigheter att tillverka motorn Rolls-Royce ”Nene”. Ett litet antal motorer levererades för teknisk utvärdering och ryssarna gavs rätten att anpassa motorerna till sina egna specifikationer. Resultatet blev masstillverkningen av den ryska motorn Klimov RF-45, som kom att användas i jaktplanet Mig-15. Detta flygplan tillverkades under åren i över 18 000 exemplar (inklusive licenstillverkning i länder utanför Sovjetunionen). Det var ett robust och effektivt flygplan, dock med kort räckvidd och tämligen svårfluget. Många piloter flög ihjäl sig.

Juri Gagarin, som var först i rymden, flög ihjäl sig i en tvåsitsig Mig-15 år 1968. Men det var inte på grund av att flygplanet var svårmanövrerat utan på grund av att han missat att stänga en ventilationslucka i huven, en lucka som alltid skulle vara stängd under flygning. Någon hade glömt att stänga den. När han kom upp på höjd exploderande huven och han försökte då dyka snabbt, men tappade kontrollen över planet. Båda omkom. Det har spekulerats mycket om det var en arrangerad olycka, vilket det troligen inte alls var.

Att skrämma indianer med löständerna (412)

Den amerikanske paleontologen Edward Cope (1840-97), vars stora samling fossila däggdjur finns på amerikanska naturhistoriska museet i New York, var kväkare och vägrade alltså att bära vapen under sina expeditioner till amerikanska Västern. Detta trots att indianhotet var påtagligt. Han omringades en gång av fientliga indianer, men gjorde dem så häpna genom att gång på gång ta ut sina löständer och slå ihop löständerna med en kraftig smäll, så kraftigt att de lät honom gå. Man kan tydligen använda löständer till mycket. Även till att jaga bort indianer med.

Napoleon blev biten i baken på bröllopsnatten (413)

Jag håller just nu på att läsa in mig på Napoleon. Det innebär vissa risken. Det finns risk att jag kommer att upptäcka att Napoleon hade karaktärsegenskaper som i hög grad liknar mina egna. Om det nu är

så finns det också en påtaglig risk att jag börjar känna mig som Napoleon och att omgivningen dessutom upptäcker det. Hur som helst är Napoleons framfart intressant. Framfarten på slagfälten, i de politiska salongerna och sängkamrarna. Alla tre områdena är väl dokumenterade, i varje fall de två första. Generationer har fascinerats av kejsaren alla förehavanden.

När Napoleon i all hast gifte sig med Josephine var han helt besatt av henne. Hon var äldre och hade två barn. Han älskade henne passionerat och detta var i varje fall till del besvarat. Något hade hon för sig som gjorde honom erotiskt galen i henne. På sin ålders höst sa han, när han satt där tämligen fet på S:t Helena, att hon hade ”den mest underbar lilla f—a”. Ja, så står det i boken som refererar samtalet. Boken är skriven av en general som besökte Napoleon.

Bröllopsnatten tillbringade de hemma i Josephines sängkammare. Napoleon själv hade bott på ett hotell under några veckor. Under bröllopsnatten angrep hennes hund honom. Gav honom ett rejält bett i ena skinkan. Han fick ett ärr som han hade resten av livet. Frågan är i vilken situation som jycken gav sig på herr Bonaparte. Min livliga fantasi kan inte avstå från att se själva övergreppet. Hundens anfall och Napoleons vrål. Tur för honom att inte hunden bet till på ett annat ställe. Då hade världen kanske sett annorlunda ut. Hundar är farliga. Det framgår inte av boken vilken ras det var. Jag hoppas för Napoleons självkänsla att det inte var en tax.

Herman Lindqvists har skrivit en bra och trevlig bok om Napoleon. Den är lättläst och översiktlig. Och den har de där små kittlande och pikanta detaljerna. Det som inte står i de officiella och officiösa historieskrivningar. Och inte heller nödvändigtvis är helt sant. Exempelvis att Napoleons första sexuella erfarenhet var med en prostituerad i Paris, att hans mor bara var 154 cm lång (kort) och födde 11 barn, att han bytte uniform ett stort antal gånger varje dag och att han var morgonpigg. Under många år steg han upp kl. 04 för att hinna med allt. Hitler sov, även under kriget, fram till lunch. Det gjorde Churchill också. Stalin satt upp hela halva nätterna och såg amerikanska western-filmer. Han måste rimligen ha sovit hela förmiddagarna. Var drar man för slutsatser av allt detta? Inga. Vad ska man göra? Läsa boken. Den är klart läsvärd.

Engelske kungen kunde inte engelska (414)

Georg I, kung av England från 1714 till 1727, kunde varken tala eller skriva engelska. Denne tyske prins från Hannover och arvinge till tronen, efterträdde drottning Anne då han var femtiofyra år gammal. Han hade inget som helst intresse av att lära sig språket i sitt nya land och gjorde inget försök att göra det under de tretton år han regerade. Tydligen kan man vara kung av England utan att kunna någon engelska alls. Undrar hur många av hovfunktionärerna som kunde tyska? Jag är fullt medveten om att hovfranska var det språk som användes i det brittiska hovet vid den här tiden. Jag vet inte vad ”four a´clock tea” heter på hovfranska. Men jag tycker att det är märkligt att man som tysktalande prins inte lyckas lära sig engelska på tretton år på tronen i England. Men vår kung Carl Johan Bernadotte lärde sig ju aldrig svenska utan talade även som svensk kung endast franska.

Man kan bli förälskad i det yttre (415)

Känns det inte lite märkligt att förälska sig i det yttre utan att bry sig om innehållet? Att bara smeka med handen och känna att det hela är perfekt? Jo, det är ytligt, men mänskligt. I går upplevde jag det igen. Jag var på besök i ett antikvariat. Fick se ett halvfranskt rött band med guldsnitt. Välavvägt, mjukt perfekt skinn och nästan oläst. Vilken författare? Spelar inte någon roll. Boken var så vacker att jag bara var tvungen att köpa den för bindningen och snittet. Kolorerad papp av den yppersta kvaliteten. Förmodligen bunden i Stockholm på 1920-talet. Ett verkligt vackert hantverk. Den låg perfekt i handen och kommer att bli en prydnad i bokhyllan (den står redan där). Nu kan jag smeka min vän över ryggen och känna hur mjuk hon är. Böcker är goda vänner, de finns alltid där och väntar på en. Även om de står där sida vid sida med ryggen vänd mot mig. De trognaste vännerna är de dessutom.

Pytteliten Jurij Gagarin (416)

Jurij Gagarin var först upp i rymden. Ett varv runt jorden på drygt en timme och så ned i kapseln. Hans familj visste inte om att han skulle göra rymdturen 1961. Det blev en sensation i hela världen. Jurij själv sköts upp som kapten i sovjetiska flygvapnet och landade som major i samma försvarsgren. Han är den ende som befordrats i viktlöst tillstånd. Vad som inte var så känt 1961 var att Jurij Gagarin bara var 158 cm kort. Behändigt förstås då man ska sitta i en kapsel. Mindre behändigt då man ska stå på podiet vid Röda torget och försöka se upp över kanten. Jurij fick står på en pall för att han alls skulle synas. Han var populär. Vid uppskjutningen var han bara 27 år gammal. Han slutade som så många andra piloter. Han flög ihjäl sig.

En vacker beskrivning av filosofin (417)

Ibland försöker jag att fördjupa mig i filosofin. Filosofin är flera tusen år gammal och mycket av det som skrevs för tvåtusen år sedan är fortfarande aktuellt, vilket är unikt inom den vetenskapliga världen. Det hela förutsätter ett visst mått av inre liv och är dessutom det bästa sättet att hålla igång hjärnvindlingarna. I går fann jag en underbart vacker och fin lexikalisk förklaring av vad filosofin egentligen är. Läs och njut. Det är en ytterst vacker formulering.

”Filosofin innefattar alla försök att med vetenskapliga metoder lösa de allmänna problem som som de olika särvetenskapernas målsmän i ett visst tidsskede har avstått från att gripa sig an med”

Kan det sägas vackrare? Framstår inte filosofin i sitt klara ljus som en konstform för sig själv? ”Den första vetenskapen”, som filosofin förr ibland benämndes.

Greve Lustig sålde Eiffeltornet två gånger (418)

Eiffeltornet figurerar i en av historiens bästa bedrägerier. Bedragaren lyckades sälja tornet två gånger till skrothandlare som trodde att det skulle komma över järnskrot billigt. I själva verket var allt bara ett påhitt. Dessutom hette bedragaren greve Victor Lustig, vilket vi i

vårt land i varje fall tycker är ganska lustigt. Tornet är över 300 m högt och har stått där mitt i Paris sedan den stora världsutställningen.

Victor Lustig och hans kumpaner lyckades sälja tornet två gånger. Herr Lustig startade sin försäljning genom att hyra en svit på ett flott hotell dit hugade spekulanter inbjöds. Champagne och tystnadsplikt ingick i spelet. Lustig klargjorde att det hela var väldigt hemligt därför att stadsledningen befarade proteststormar om allmänheten fick veta att staden planerade att riva tornet. En skrothandlare, vars namn historien glömt, fick första tjing. Ett kontrakt gjordes upp. Fina vita papper signerades, stämplades och förseddes med sigill. Om så skrothandlaren fortfarande hade varit tveksam föll han för Lustigs nästa genidrag. Greve Lustig krävde nämligen en extra avgift, en personlig serviceavgift, för att affären med staden Paris skulle gå snabbt och smärtfritt. Skrothandlaren uppfattade detta som någon form av seriositet eftersom det kunde förväntas att en förmedlare av affären, liksom snart sagt varje affärsman, vill ha en en muta i den egna fickan. Lustig och hans kumpaner tog sina pengar, flydde landet och inväntande där skandalen. Som uteblev. Kanske hade skrothandlare i skam dragit sig tillbaka till närmaste bar för att där, med hjälp av en tunna calavados, glömma hela affären. Denna tystnad gav Lustig blodad tand och han utsåg nästa offer, nästa skrothandlare. Men denna man var lite mer misstänksam, eller nyktrare, och kopplade in gendarmeriet. Lustig försvann då hastigt och eftersöktes i hela Europa.

Den som åker upp i tornet i dag kan konstatera att nedfärden kan göras i en trång hiss, eller medelst trappor med 1 665 trappsteg. Många ha räknat stegen.

Charles Lindberghs Atlantflygning (419)

Charles Lindbergs ensamflygning från New York till Paris 1927 var en verklig flygarprestation. Visserligen hade andra flugit samma sträcka före honom, men de hade varit två. När jag nu läser om Lindbergs flygning slås jag av en del märkliga omständigheter. Flygningen tog 33,5 timmar. Det måste ha varit påfrestande att flyga ensam så lång tid utan att få göra några avbrott. Han hade inte någon autopilot utan var tvungen att sitta vid styrratten hela tiden. Som jag tidigare skrivit hade han bara med sig sex ostsmörgåsar (som han inte åt upp), en termos med kaffe och termos med chokladdryck. I sin egen

berättelse om flygningen (boken *”Vi”, min maskin och jag*, 1927), omtalar han att han inte sovit alls natten före. Han startade från New York 07.52 lokal tid och styrde ut över Long Island och mot Cape Cod, därefter Nova Scotia och Newfoundland. Han passerade ut över St. Johns för att färdas efter storcirkelns sträckning mot Irland. Under färden kom han in i mörker och efter omkring två timmar i mörker steg månen upp över horisonten. Han hade tagit hänsyn till månens betydelse för flygningen (den var i tredje kvarteret) och flygningen underlättades i väsentlig grad av månljuset. Lindbergh flög med hjälp av karta och kompass, med beräkning av avdriften. Flygningen skedde på olika höjder, vilken varierades med hänsyn till hur dimman låg. Ibland flög han på höjden 10 000 fot (3 300 m), men långa tider flög han mycket nära vattenytan. Själv skriver han att han långa tider flög knappt tio fot över vattenytan och sällan högre än 200 fot (65 m) Lindbergh påpekar i sin bok att ”det ligger ett luftlager nära marken eller vattnet, genom vilket ett flygplan flyger lättare än på högre höjd, och i timmar i sträck drog jag fördel av denna omständighet”. Det är helt riktigt, det blir en markeffekt när plan flyger låg och då de ska landa.

Det kanske märkligaste under hela resan, förutom att han inte åt upp sina ostsmörgåsar som en flicka på hans hotell skickat med honom, var att han anropade fiskare utanför den irländska kusten. Han upptäckte en fiskebåt, men såg inte något livstecken ombord. Han kretsade ett varv runt båten och såg då ansiktet på en man som tittade ut genom kajutans fönster. Tidigare hade Lindbergh, när han flög i USA, praktiserat metoden att ”drossla” (flöjla) motorn och ropa frågor ned till personer på marken. På så sätt hade han frågat om färdvägen. När han nu såg fiskebåten med mannen ombord gjorde han ett försök att få fiskaren att peka mot land. Han kretsade än en gång runt fiskebåten, drog av gasen och flög mycket nära. Då ropade han *”Åt vilket håll ligger Irland?”*. Det var ett lönlöst försök, för fiskaren förstod inte något alls och gav inte något tecken tillbaka. Lindberg fortsatte på den kurs han hade sedan tidigare och nådde efter en timme fram till Irlands kust. Han passerade in över kusten vid Kap Valentia och Dingle Bay, för att därefter ta ny kurs mot Paris. Över södra England flög han på 1 500 fot. Solen gick ned när han passerade Cherbourg. Därefter fann han sin väg till Paris och kretsade över Eiffeltornet på 4 000 fot. Innan han landade på Le Bourget var han

tvungen att ta en sväng ut från Paris för att förvissa sig om att det verkligen var Le Bourget han hade ögonkontakt med.

Efter landningen formligen överfölls han och flygplanet av en stor entusiastisk folksamling som ville fira honom. Det hela höll på att gå över styr. Det var närvarande franska militärflygare som räddade både Lindbergh och situationen. De tog hans flyghjälm och satte den på en överraskad amerikansk tidningskorrespondent och ropade högt ”här är Lindbergh!”. Korrespondenten blev då centrum för all uppmärksamhet och fördes, under sina protester, till den den officiella mottagningskommittén. Denna vilseledande manöver gav Lindbergh tillfälle att smita in i en hangar för att undvika människomassan. Han fördes därpå direkt till Paris och fick övernatta hos den amerikanske ambassadören. Vem som tog hand om hans kvarblivna ostsmörgåsar har jag inte lyckats ta reda på.

Bo Hammar och Wiggo Komstedt i Sibirien (420)

Förre talmannen i riksdagen, Thage G. Peterson skrev sin memoarbok *”Resan mot Mars, anteckningar och minnen”*. Det är inte en av de bästa politiska memoarböckerna. Men det är ändå värd att läsa. Ett riktigt guldkorn är hans berättelse om vad som hände i Sibirien i september 1990. Jag har all anledning att tro att berättelsen är sann och därför vill jag förmedla den till mina läsare. Thage G. Peterson berättar nämligen följande.

I september 1990 reste han tillsammans med ett antal svenska riksdagsledamöter till en Sovjetunionen för ett möte mellan parlamentariska delegationer. Det var när Sovjetunionen stod inför sitt sammanbrott. Färden gick till Irkutsk i Sibirien. Redan när delegationen landat och från flygplatsen transporteras till sitt hotell uppstod problem. Chaufförerna som skulle köra de utländska gästerna krävde kontant betalning i förskott av den ryska värden, vilken var Högsta Sovjet. Dessutom krävde de betalning i amerikanska dollar. Bara detta visade hur långt förruttnelsen hade gått i det kommunistiska samhället. Det innebar att enskilda chaufförer borta i Irkutsk varken litade på ryska rubler eller på talmansämbetet i Moskva.

Det visade sig att de svenska riksdagsledamöterna inkvarterades i dubbelrum i ett nedslitet gästhus utanför staden Irkutsk. Värdarna höll en välkomstbankett och efter den transporterades de flesta av de

svenska delegaterna tillbaka till gästhemmet för nattens vila. Men i varje fall två ledamöter valde att stanna kvar inne i staden Irkutsk. Det var vänsterpartisten Bo Hammar och moderaten Wiggo Komstedt (senare landshövding i Växjö). De var inställda på att tillsammans gå en krogrunda efter banketten. Efter den rundan visade det sig vara svårt för de två herrarna att ta sig tillbaka till gästhemmet. Det som bidrog till det var att de inte kände till adressen och inte behärskade ryska språket. De fick i varje fall tag i en taxi och taxiföraren körde runt för att se om de tillsammans kunde hitta fram till gästhemmet. De såg tundran framför sig. Men efter mycket åkande fram och tillbaka såg de gästhemmet. Klockan var sen så att säga. Gästhemmet var helt nedsläckt. Där inne låg både talmannen och ett antal andra svenska riksdagsledamöter och sov, kanske snarkade några också. Det fanns inte någon reception och inte någon ringklocka. Det var helt nedsläckt. Inte en människa syntes till. Inte heller fanns det någon gatubelysning. Staket var högt och hade vassa spetsar. Inte en enda bil passerade. Bo Hammar sa till sin olyckskamrat: ”Det här är Sibiriens mörker, kyla och enslighet. Nu är det bara tjutande vargar och lufsande björnar som saknas.” På detta svarade Wiggo Komstedt endast: ”Tyst!”. Nu blev det så att det inte kom några vargar eller björnar, men de två svenska riksdagsledamöterna, en vänsterpartist och en moderat, fick vandra ett antal timmar utanför det där nedsläckta gästhemmet. Först när morgonljuset började komma så kom även gästhemmets husfru cyklande iförd obligatorisk rysk vit rock. Nu visade det sig att det inte utan vidare fick komma in på gästhemmet utan det måste först klaras ut att de verkligen tillhörde delegationen och skulle ha sovit där på hemmet. Först efter tidsödande sovjetiska formaliteter blev de insläppta till de andra riksdagsledamöterna som hade kunnat sova ut i värmen och dessutom ätit frukost. De två blev ansatta av ett antal frågor från de andra parlamentarikerna om vad de två, en vänsterpartist och en moderat, dryftat under alla timmar i den sibiriska natten. Det kan vara kallt i Sibirien i september månad. De vägrade envist att upplysa om vad de talat om.

Navajoindianernas svåra språk (421)

Några gånger har jag träffat på uppgiften att general Patton använde sig av navajoindianer för att utan kryptering snabbt kunna kommuni-

cera mellan olika staber. Tanken var helt enkelt att tyskarna inte skulle ha förmåga att översätta och förstår vad indianerna sa på radioförbindelserna. Om det där är sant kan jag dock inte garantera, det kan vara en myt helt enkelt. Däremot är det sant att marinkåren under 1942 rekryterade ett antal navajoindianer för att användas för kommunikation på okrypterade talförbindelser. Det var en marinkårsofficer som kom på att navajoindianernas språk är så särpräglat att japanerna i praktiken inte skulle kunna förstå vad som sades över radioförbindelserna. Philip Johnstons föräldrar hade varit missionärer hos indianerna och bott hos dessa. Det ansågs att språket var mycket svårt att lära sig och var därför obegripligt för alla utanför stammarna som bodde spridda i Arizona, Colorado, New Mexico och Utah. Man hade också uppfattningen att tyska språkforskare inte hade studerat språket före kriget, vilket inte heller japaner hade gjort. En uppskattning var att det före kriget bara fanns 28 personer, som inte var indianer, som förstod språket. Något skriftspråk fanns inte och ordens innebörd berodde på tonhöjd och ljudstyrka. Ett ord kan alltså ha olika betydelser beroende på ton och intonation.

Till en början gav marinkåren 29 navajoindianer i uppdrag att utarbeta en kodtabell med 411 täckord för sådant som inte enkelt kunde benämnas på indianspråket. Under slutet av kriget användes sådana täckbenämningar, vilka i huvudsak var baserade på olika slag av associationer. Störtbombare kallades för duvhök, jaktplan för kollibri, slagskepp för val, ubåt för järnfisk för att nämna några exempel. Ammunition kallades för ”alla sorters snäckor” och pansarbrytande granater för ”sköldpaddsskjutare”. Australien kallades för ”rullad hatt” och Kina för ”flätat hår”. Dessutom hade man hittat på en kodtabell för att kunna bokstavera alla bokstäver i alfabetet.

Navajoindianerna användes som signalister på Salomonöarna och Okinawa. Totalt tjänstgjorde omkring 420 navajoindianer som signalister i Stilla havskriget. De lyckades sända radiomeddelanden med sina gutturala halvsjungande ljud. Efter kriget blev det klarlagt att japanerna visserligen lyssnat på en hel del av radiomeddelandena, men aldrig kunnat förstå någonting.

Två kungar som inte fick bli kungar (422)

Efter de tyska framgångarna på östfronten under första världskriget tvingades ryssarna att gå med på den tunga freden i Brest-Litovsk i

mars 1918. Den tyske kejsaren Vilhelm II (som var kejsare 1888 – 1918) har då planer på att stärka det tyska inflytandet i regionen genom att försöka få tyskvänliga prinsar att väljas som kungar i de länder som inte hade en egen monark. Flera av de vid fredsslutet nybildade staterna saknade egna arméer och har i praktiken svårt att hävda sin nyvunna självständighet. De stater som stod först i turordning var Finland och Litauen.

Finland hade snabbt gjort sig fritt från Ryssland redan i december 1917 genom att utnyttja det revolutionära kaos som uppstod under hösten. Men Finland hamnade då i ett blodigt inbördeskrig mellan de röda och de vita. Tyskarna understödde aktivit de vita i det som de borgerliga i Finland kallar för frihetskriget. Socialisterna kallar dock alltjämt kriget för ”inbördeskriget”. Tyskland hade förväntningar att Finland skulle kora en tysk prins till finlands förste konung. Den finländska riksdagen utsåg ganska snart Fredrik Karl (1868-1940) till konung. Han var prins och lantgreve av Hessen. Fredrik Karl var tredje son till lantgreve Fredrik Wilhelm av Hessen-Kassel och Anna av Preussen. Hans farfars farbror Wilhelm blev kurfurste 1803, kort tid innan Tysk-romerska riket upplöstes. Hans farfars farfars farbror var Fredrik I av Sverige. Enligt vad det berättas tillbringade han en stor del av sommaren 1918 med att läsa böcker om Finland och plugga finska glosor. Detta var dock till ingen nytta. Visserligen röstade den finländska lantdagern den 9 oktober 1918 för grundande av en finländsk monarki med Fredrik Karl på tronen under namnet Karl I (han skulle bl.a. tituleras ”kung av Finland och Karelen, hertig av Åland och ärkehertig av Lappland”). Men endast 64 av 200 lantdagsmän var närvarande vid omröstningen i lantdagen. Mycket talar för att han hade antagit namnet Väinö I om han hade fått tillträda som kung. Dock stod det snart klart att det tyska kejsarriket inte skulle gå segrande ur världskriget. Västmakterna hade förklarat att man inte skulle komma att erkänna prinsen av Hessen som finländsk kung, vilket ledde till att ”Karl I” avsade sig tronen redan den 14 december 1918. Karl I var således utsedd att bli kung under endast drygt två månader och han fick inte ens tillfälle att besöka sitt nya rike. Han hade inte heller krönts eller på annat sätt tillträtt tronen.

Efter freden i Brest-Litovsk var situationen i Litauen mycket osäker. Landet hade en förhållandevis stor och inflytelserik tysk-baltisk minoritet. Tyska trupper kontrollerade dessutom fortfarande

stora delar av landet. Det litauiska parlamentet, som i stort sett var maktlöst, fann ingen annan utväg än att rösta för inrättandet av monarki den 11 juli 1918. Man gick dock inte tyskarna helt till mötes utan genomförde något som kan sägas ha varit en kupp. Den litauiska kronan erbjöds nämligen, utan den tyska militärledningens godkännande, till en viss hertig Vilhelm Karl av Urach (1864-1928). Av några anledningar hade han tidigare även vart påtänkt som regent i Monaco, Lothringen och Albanien.

Vilhelm utropades till konung Mindaugas II i juli 1918 och började, enligt litauiska uppgifter, att förbereda sig inför uppgiften genom att studera litauiska språket och litauisk historia. Inte heller Mindaugas II fick tillfälle att besöka sitt nya rike innan det stod klart att Tysklands militärt skulle kollapsa. Redan den 2 oktober 1918 ändrade det litauiska parlamentet sitt beslut och således var Wilhelm Karl endast monark ett par månader längre än Fredrik Karl hade varit utsedd. Hertigarna av Urach har dock inte helt gett upp sina aspirationer på Litauens tron. Den nuvarande hertigen (Mindaugas II:s sonson), Inigo von Urach, arbetar nämligen aktivt för att befrämja Litauen och litauisk kultur i Tyskland. Han har vid upprepade tillfällen öppen deklarerat att han skulle acceptera Litauens krona om denna mot förmodan skulle erbjudas honom. Hittills håller dock litauerna fast vid sin republikanska konstitution även om det funnits vissa politiska krafter som kunnat tänka sig att återinföra monarkin. För övrigt är hans fullständiga namn: Inigo Eberhard Friedrich Inigo Antonius Maria Fürst v. Urach, Graf v. Württemberg, Karališkasis Princas Lietuvoje. Den tidigare kungen Mindaugas II avled 1928 i en ålder av 63 år och var då bosatt i Rapallo i Italien..

Klassiska arvstvister (423)

Det skulle kunna skrivas stora skönlitterära verk om arvstvister. De innehåller mycket drama och mycket pengar, men tack och lov sällan några mord. Dessutom platsar de inte som deckare för att gärningspersonerna är nästa alltid kända.

Europas rikaste kvinna var Liliane Bettencourt. Ägare till kosmetikajätten L´Oréal. När hon var 87 år gammal skänkte hon helt plötsligt ca. 10 miljarder kr till sin 62-årige konstnärsvän Francois-Marie Banier. Liliane hade bara en dotter som arvinge och hon gilla-

de inte gåvan som mamman lämnat till sin vän. Detta trots att Liliane Bettencourts förmögenhet beräknades till ca. 80 miljarder kr. År 2008 försökte därför dottern att genom rättsliga åtgärder tvinga den rika modern att genomgå en psykiatrisk undersökning som, enligt dotterns förväntan, skulle utvisa att hon skulle bli omyndigförklarad (få förvaltare enligt svensk terminologi). Den rättsliga åtgärden lyckades dock inte därför att modern mycket bestämt höll fast vid att hon hade kapacitet att alltjämt förvalta sin förmögenhet. Hon ska ha sagt till media: ”Min dotter kan fortfarande inte inse att jag är en självständig kvinna”. Dottern tyckte däremot att det hade gått för långt när konstverk, livförsäkringar och checkar fortsatte att regna över mammans konstnärsvän. Dottern drog igång ett nytt ärende i domstol för att få modern omyndigförklarad. I en rättegångsskrift förklarade hon att hon skulle få ärva 1/3 av det blivande arvet på 80 miljarder kr, men att 10 miljarder kr ändå var ett betydande belopp.

Fiat-patriarken Gianni Agnelli hade bara en arvinge, Margherita Agnelli, vilken stämde rådgivarna som skött Agnellis kvarlåtenskap därför att dessa inte skulle ha omhändertagit förmögenheten på bästa sätt. Dessutom råkade hon i storgräl med sonen John Elkann, som var den som skulle ta över Fiat-imperiet.

Skådespelaren och fotomodellen Anne Nicole Smith dog genom en överdos när hon endast var 39 år gammal. Hennes 90-årige make, oljemiljardären Howard Marshall, hade avlidit 1995 och hon hade ärvt hans förmögenhet. Arvtagare efter Anne Nicole Smith var hennes son Daniel, vilken dock även han redan avlidit i en överdos narkotika. Han avled bara några månader innan Anne Nicole Smith tog sitt eget liv. Kvar som arvtagare stod då endast hennes tvååriga dotter Dannielynn, som enligt den officiella registret inte har någon far. Flera män framträdde och hävdade att de är far till henne.

För en del år sedan förklarade den då 79-årige Sean Connery (James Bond) att han inte hade en tanke på att se till att hans 47-årige son Jason skulle få ärva honom. Skådespelaren Sean Connery hade då en förmögenhet på ca. 1,5 miljarder kr. När hustrun Diane Cilento skilde sig från honom 1972, efter elva års äktenskap, uppgav hon till media att makens snålhet var en förklaring till att äktenskapet inte höll.

Brooke Astor var societetsdam i New York och avled 2007 i en ålder av 105 år. Hon var så förmögen att hon under sin livstid skänkt 1,7 miljarder till välgörande ändamål. När hon dog var hennes kvar-

varande förmögenhet ungefär lika stor. Hon dog på ett vårdhem på Manhattan. Hennes 85-årige son Anthony Marshall hade skött om mamman i många år. När hon var riktigt gammal blev Anthony Marshall anklagad av sin egen son att han förskingrat en del av farmoderns förmögenhet genom att föra över stora belopp till egna konton När den tvisten började sjönk farmodern in i alzheimerdimma och blev helt förvirrad. När den gamla damen avled visade det sig att det fanns en ganska nytt testamente, som innebar ett förordnande att allt skulle tillfalla hennes son. Sonsonen beskyllde då sin far för att ha manipulerat mormodern och förfalskat testamentet. Det framkom även att sonen under de sista månaderna av moderns liv hade hållit henne praktiskt taget isolerad, förnekat henne medicinsk hjälp och även avskedat tjänstefolk som hjälpte henne. I domstolsprövningen fann man att sonen var skyldig till bedrägeri mot och stöld av sin åldriga mor. Den 85-årige sonen överklagade dock och tvisterna i domstolarna pågick i många år.

I USA var under många år Walter Cronkite ett mycket välkänt namn och ansikte i TV-rutorna. Han var nyhetsankare hos CBS. När han avled med en betydande förmögenhet visade det sig att inte en enda krona tillföll hans sambo, operastjärnan Joanna Simon. I stället hade han testamenterat allt till sina tre barn och till redaktionen hos CBS.

Ett stort samtalsämne var på sin tid arvstvisterna inom den kinesiska familjen Wang i Hong Kong. När Nina Wang avled hade hon en förmögen på omkring 30 miljarder kr. Hon var änka efter Teddy Wang, som var stor industrimagnat i Hong Kong. Han rövades bort två gånger under sitt liv. Efter det andra bortrövandet 1990 återfanns han aldrig och han dödförklarades 1999, varefter det utbröt en våldsam arvstvist mellan änkan och Teddy Wangs far. Striden stod om Teddy Wangs Hong Kongs största fastighetsbolag, som denne under tre decennier utvecklat från att bara ha varit en målerifirma till en av Asiens största fastighetsbolag. Det var änkan som gick segrande ur arvstvisten med sin svärfar. Då hon själv avled tio år efter dödförklaringen av maken blev många förvånade över innehållet i hennes testamente. Det visade sig att hon förordnat att hela hennes enorma förmögenhet skulle tillfalla hennes feng shui-konsult – som lovat henne evigt liv. Den då 50-årige Tony Chan hävdade med bestämdhet att han genom testamentet var ende arvtagaren. Nina Wang och hennes make hade inte haft några barn. Men familjens advokat

hävdade dock att det fanns ett tidigare testamente som innehöll förordnande om att förmögenheten skulle tillfalla fastighetsbolaget. Advokaten menade att Tony Chan kommit med vilseledande uppgifter då han sagt till Nina Wang att hon skulle få evigt liv om hon följde fen shui och dessutom skrev in honom som testamentstagare i sitt testamente. Att det blev bråk om arvet förstår man eftersom Nina Wang av sin omgivning ansågs lättledd och dessutom var den 154:e rikaste personen i världen. Hon hade alltså i sitt testamente givit bort allt till en inredningsguru som hon lärt känna genom feng shui.

Man kan dö på många sätt (424)

Det finns en bok som endast handlar om hur filosofer lämnat jordelivet, vilket skett på de mest märkliga sätt. Sokrates och några andra avrättades. Andra fick avsluta sin liv på de mest häpnadsväckande sätt. Även bland andra än filosofer finns det många olika sätt att lämna det levande tillståndet. Själv hade jag som lärare i juridik en professor som senare i sitt liv, som pensionär, helt enkelt försvann. Han och hans hustru hade ett sommarhus i Södermanland och de brukade åka till en viss butik för att handla mat. En varm sommardag ställde de bilen utanför butiken och hans hustru gick in för att handla. Professorn brukade sitta kvar i bilen och vänta på henne. Men när hon kom tillbaka så var han borta. Först trodde hon att han han tagit en liten promenad eller helt enkelt behövt lätta på trycket någonstans i närheten. Men han kom inte tillbaka utan var helt försvunnen. Bilen stod kvar med nycklarna i. Han eftersöktes av polis och hemvärn. Hundar användes i eftersökningen utan resultat. Först flera månader senare återfanns kroppen i ett vattenhål inte långt från platsen där bilen stått parkerad. Hur han hamnat där vet inte någon. En annan professor jag hade som lärare när jag läste juridik, i samma ämne dessutom, drunknade när han halkade från bryggan på sin egen tomt.

I litteraturen kan man ta del av alla möjliga dramatiska dödsfall. I september 1927 uttryckte den uppburna och mycket kända dansösen Isadora Duncan sin beundran för en sportbil av märket Bugatti, som tillhörde en verkstadsägare i Nice. Denne tänkte att dansösen kanske var intresserad av att köpa den av honom och erbjöd sig därför att ta med sig henne på en biltur. När de satte sig i bilen, med verkstadsägaren vid ratten, var dansösen endast tunt klädd med en lång sidenscarf runt halsen. Mannen erbjöd henne att få låna en skinnrock

för bilfärden. Hon avböjde erbjudande och ropade till sina vänner som stod intill bilen när färden började: ”Adjö, mina vänner, nu åker jag mot ära och berömmelse!”. Samtidigt kastade hon sin scarf teateraliskt med en gest över sin axel och föraren trampade på gasen. Men scarfen hade fallit ned mot ett av hjulen och trasslade in sig. Den blev som en strypsnara och efter bara några sekunders bilfärd hade Isadora Duncan strypts till döds.

Ett ammat märkligt dödsfall är berättelsen om hur magikern Harry Houdini avled. Han kunde många trick, varav ett var att han kunde spänna magmusklerna så hårt att han kunde ta emot mycket hårda slag mot magen utan att bli skadad. Houdini hade brutit foten och låg den 22 oktober 1926 på sin soffa i sin loge på Princess Theatre i Montreal. Då han vilade där tog han emot flera besökare. En av de tre besökare han tog emot den dagen var amatörboxaren Joselyn Gordon Whitehead, som nyfiket frågade om Houdini verkligen kunde klara av att ta emot hårda slag mot magen. Innan Houdini hunnit spänna sina magmuskler slog boxaren flera hårda slag mot hans mage. Dagen därpå kände sig Houdini illamående och ytterligare en dag senare kollapsade han då han stod på scenen under en föreställning. En läkare kunde konstatera att han hade brusten blindtarm och bukhinnneinflammation. Sex dagar därefter avled han. Det har alltid ansetts att de var de hårda boxningarna i magen som avslutade hans liv.

Samma födelsedag i en mindre grupp (425)

Bland matematiker och statistiker är det ett välkänt förhållande att det i varje grupp om 23 personer är i stort sett 50 procent chans att två av personerna har samma födelsedag. Man kan ju lätt tro att chansen inte är så stor eftersom det finns 365 eller 366 dagar att vara född på. Men där leder tanken ofta fel. I en grupp på 5 personer är chansen att två har samma födelsedag mindre än 3 på 100, men om gruppen består av 15 personer ökar chansen till något över 1 på 4. I en grupp med 23 personer är chansen nästan 1 på 2. Förklaringen är något som kan framstå som en statistisk egendomlighet. I en grupp på 5 personer finns det bara 10 möjliga par med samma födelsedag. I en grupp av 23 medlemmar finns det så många som 253 möjliga par.

Matematikern Warren Weaver skrev boken *Lady Luck* och berättade om att denna till synes märkliga statistiska egendomlighet (som

inte alls är märklig) kom på tal under en middag med ett antal armé-officerare. De flesta av de närvarande officerarna tyckte att det var märkligt att antalet skulle vara just 23 för att sannolikheten skulle var 50 procent att minst två av de närvarande hade samma födelsedag. Det var 22 personer runt bordet och Warren Weaver passade på att testa om den statistiska regeln kunde tillämpas. Var och en av de närvarande fick uppge datum för sina födelsedagar. Det visade sig att inte några hade samma födelsedag. Men en servitris hade varit när-varande i rummet och hon tog till orda: ”Ursäkta mig, men jag är den 23:e personen i rummet och jag är född den 17 maj, samma dag som generalen där borta”. Statistiken hade övertygat de närvarande om vilka statiska samband som kan föreligga.

Åke Sagréns tre hästar (426)

I mitten av 1990-talet hette landets försvarsminister Thage G. Peters-on, landets ÖB Owe Wiktorin och landets arméchef Åke Sagrén. Det var vid den tiden då landets försvar med stor iver monterades ned därför att Sovjetunionen hade försvunnit från kartan och inga andra hot syntes vid horisonten. Försvarsministern var en pojke sprungen ut arbetarrörelsen, som handlade på Konsum, och överbefälhavaren en gamman jaktpilot som älskade att flyga. Arméchefen var en gedigen officer som kunde föra befäl med hela handen. Åke Sagrén var snabb till beslut och han var hästkarl. Åke Sagrén njöt av att sitta på hästryggen och känna att han hade alla hästkrafter i strama tyglar. Han fick dock stora problem med tre vackra fullblod från Pakistan.

I augusti 1994 besökte nämligen Pakistans arméchef, general Ab-dul Waheed, Sverige och hans värd var då förstås Åke Sagrén. I be-söksprogrammet ingick att den pakistanske generalen skulle besöka Dragontrumpetarkåren och Hästtjänsten på K1, Lidingövägen i Stockholm. Där finns alla de vackra hästar som ingår i den beridna högvakten. Generalen blev både imponerad och förtjust över vad han fick se. Allt var frid och fröjd och Åke Sagrén kunde ta farväl av sin kollega när denne efter sitt fullbordade besök flög hem till Pakistan.

Men ett par månader senare kom en nära medarbetare till den pa-kistanske arméchefen på besök i Stockholm. Det var generalinten-denten Mohammar Nasir Akhtar. Denne besökte Åke Sagrén och överlämnade, till den svenske arméchefens överraskning, tre tjusiga pärmar med foton och uppgifter om tre pakistanska fullblodshästar.

Han förklarade att den pakistanske arméchefen, som ju tidigare varit på besök i Sverige, som gåva överlämnade de tre fullbloden. Hästarna var dock ännu kvar i Pakistan. På varje pärm var det tjusigt textat: ”Presented to Lieutenant General Åke Sagrén, Chief of the Swedish Army by General Abdul Waheed, Chief of the Pakistan Army”. Åke Sagrén tackade för den storartade gåvan till svenska armén. Därefter återstod endast det lilla problemet för honom att få hem hästarna till Sverige.

Åke Sagrén tyckte dock att det inte fanns anledning att informera ÖB eller försvarsministern om att det svenska försvaret hade förstärkts med tre fullblodshästar. Detta var fel av honom därför att det fanns klara bestämmelser som angav att befattningshavare inom försvarsmakten inte fick ta emot gåvor, som kunde föranleda framtida kostnader, utan att först inhämta regeringens tillstånd. Tre fullblodshästar skulle naturligtvis komma att kräva ganska mycket i form av framtida kostnader.

Det hela fortlöpte så att Åke Sagrén, som var en synnerligen handlingskraftig chef, på något sätt lyckades övertala försvarsindustrierna Ericsson Radio AB och Hägglunds Vehicle AB att klargöra för försvarsmakten att de behövde hjälp med flygtransport för att flyga materiel till just Pakistan. För transporten erfordrades en av flygvapnets stora transportflygplan av typen Herkules. Åke Sagréns tanke var att man sedan skulle passa på att flyga hem hästarna till Sverige, eftersom planet ändå annars skulle gå tomt på återresan. När planet lyfte från F7 Såtenäs visade det sig att Ericsson Radio AB inte längre hade något som helst behov av att sända materiel till Pakistan och Hägglunds Vehicle AB bara ville sända med en enda liten motor till en bandvagn. För detta skulle Hägglunds betala 10 000 kr och Ericsson-bolaget skulle betala 50 000 kr i ersättning, trots att man inte sände med något alls. Planet lyfte i stort sett tomt den 16 december 1994 från Såtenäs. Med på planet var, förutom den lilla motorn, arméchefens adjutant, stallofficerare och en veterinärassistent.

Nu är det ju så att man får inte föra in djur i vårt land utan att iakttaga de regler som gäller vid varje tidpunkt. Åke Sagrén hade blivit underkunnig om att hästarna inte fick tas in utan att först ha varit i karantän ett antal månader. Dessutom hävdade arméchefen att det inte var gåvor till armén utan att det var stiftelsen Beridna Högvakten som var mottagare. Men stiftelsen, genom dess ordförande, riksmarskalken Per Sköld, förklarade i ampra ordalag att stiftelsen visst

inte hade fått några hästar och inte heller ville ha några hästar. Där satt arméchefen med tre fina hästar som skulle hem till Sverige, men som inte hade inresetillstånd. Men arméchefen klurade ut att hästarna borde kunna ställas upp i Estland under den karantänstid som erfordrades. De skulle få gå på bete i Estland i sex månader innan de kunde skeppas över till Sverige. Han beordrade en svenska officer att resa över till Tallinn för att förhandla fram villkoren för uppstallningen av tre kusar i Estland. Denne återvända med besked om att det var klarlagt att Estland skulle ta emot hästarna under den tid som erfordrades. Men när det svenska flygplanet, med de tre hästarna ombord, redan var i luften meddelade Estland att landet inte längre ville ta emot hästarna. Flygplanet var därför tvunget att landa i Sverige med hästarna, som inte fick införas i landet.

Åke Sagréns telefonsamtal med försvarsminister Thage G Peterson återges utförligt i dennes memoarbok *"Resan mot Mars"*. Arméchefen stod på sig och ville att hästaffären skulle bli ett regeringsärende och att regeringen skulle fatta ett beslut om att hästarna skulle få vara i karantän i Sverige. Så enkelt visade det sig dock inte vara. På jordbruksverket var man mycket rädd för smittorisken. Varken i Sverige eller i övriga EU-länder kände man närmare till vilka eventuella sjukdomar som hästar i Pakistan kunde tänkas föra med sig. Inget land i EU tog emot djur från Pakistan och landet deltog inte heller i det internationella samarbete som bedrevs inom det veterinärmedicinska området. Både försvarsministern och jordbruksministern förklarade för arméchefen att det inte skulle bli något regeringsärende av det hela. Hästarna måste avlivas. Arméchefen vädjade för hästarna och framhöll att det var vackra och värdefulla hästar som arméchefen i Pakistan skänkt till Sverige. Men hästarna avlivades ute på Kungsängens skjutfält på morgonen den 27 december 1994. En månad senare var Åke Sagrén och regementschefen för K1 tvungna att resa till Pakistan för att inför arméchefen där förklara det inträffade och be om ursäkt för att man tvingats avlida hästarna.

Försvarsministern Thage G Peterson begärde in en redogörelse för vad hela hästaffären hade kostat de svenska skattebetalarna. Transporten av hästarna från Pakistan hade kostat 505 000 kr, kostnaderna i samband med besöket av den pakistanske arméchefens besök uppgick till 60 000 kr. Kostnaden för avlivningen av hästarna blev 18 000 kr och resekostnaderna för officeren som reste till Tallinn var 5 000 kr. Därtill kom kostnaderna för Åke Sagréns och rege-

mentschefens förklaringsresa till Pakistan. Bara den kostnaden blev 46 000 kr. Sammantaget ca. 635 000 kr, vilket säkert ändå är lågt räknat. Det finns ju något som kallas för lönekostnader och bikostnader. Det tre hästarna från Pakistan kostade säkert skattebetalarna närmare 1 milj. kr.

Den västerländska civilisationen (427)

Historikern Gibbon menade i sitt klassiska verk *"Romarrikets uppgång och fall"* att den avgörande orsaken till romarrikets hastiga undergång inte var anloppet från germanerna utan kristendomens spridning i riket. Den tanken är förstås omstridd. Många är dock överens om att den protestantiska kristendomen (Storbritannien, Nederländerna, Tyskland och norra Europa) långt senare starkt bidrog till den expansiva ekonomiska utvecklingen av den västerländska civilisationen från början av 1600-talet och framöver. Många har framhållit att den protestantiska arbetsmoralen och sparsamheten då starkt bidrog till civilisationens utveckling. Det anses att det finns ett antal faktor som utmärker den västerländska civilisationen som varit och är förutsättningar för utvecklingen.

Max Weber var uppvuxen i protestantiska Erfur i Tyskland. Som forskare reste han 1904 till USA för att besöka den enorma världsutställningen i St. Louis, Missouri. Han påverkades mycket av allt nytt han fick se och framför allt av den utvecklingsoptimism som fanns i det stora landet i väster. Till och med Thomas Edison, växelströmskungen, var med på världsutställningen med sina uppfinningar. Det var inte bara det att världsutställningen drog en enorm publik, det var också det att den gick med god ekonomisk vinst. Max Weber sökte efter de framgångsfaktorer som gjorde att USA uppvisade sådan enorm ekonomisk tillväxt vid den tiden, medan Europa inte alls hade en liknande utveckling. Han reste runt i landet för att klarlägga vad som skilde de två kontinenternas utveckling åt. Ganska snart identifierade han, som han menade, den avgörande utvecklingsfaktorn. Det var "den protestantiska arbetsmoralen". Den fanns visserligen i Nordeuropa, men i ännu högre grad i USA. Arbetsmoralen bestod i verklig strävsamhet och sparsamhet. Han menade i en av sina skrifter att tidigare hade människorna "arbetat för att leva", men i den protestantiska epoken "lever människor för att arbeta". Grunden för detta skulle var den lutherska och kalvinska arbetsplikten samt

gudsfruktan. Arbetet var ett kall. Protestanterna arbetade, sparade och hushållade för att bevisa sin gudsfruktan.

Den protestantiska arbetsmoralen spreds över världen genom bygget av imperier, missionärer och handelsutbyte. Den västerländska civilisationen visade sig ekonomiskt framgångsrik runt om i världen. På grund av katolicismen fanns det dock inom Europa skillnader i arbetsmoral och inställning till vetenskap och teknisk utveckling. Genom seklerna kom utvecklingen att gå olika vägar i protestantiska Nordamerika (USA och Canada) i jämförelse med katolska Sydamerika. Enligt Max Weber var det den protestantiska arbetsmoralen som var den avgörande faktorn för den exceptionella ekonomiska utvecklingen i västvärlden, särskilt i Nordamerika.

I Kina var konfucianismen den förhärskande religionen, vilken bland annat utmärkts av en klart negativ inställning till forskning och teknisk utveckling. I den islamiska världen sätter det starka prästerskapet stopp för vetenskaplig verksamhet.

Ser man på förhållandena i dag så arbetar européer och nordamerikaner 1 600 – 1 800 timmar per år. I Asien är den genomsnittliga årliga arbetstiden ca. 2 300 timmar. Man kan därför möjligen säga att arbetsmoralen är högre i Asien än i västvärlden. Men det kan vara andra normer (ekonomiskt tvång) än arbetsmoral som är förklaringen.

Européerna arbetar inte bara kortare tid utan går också mera sällan i kyrkan. I Storbritannien går färre än 2% av befolkningen regelbundet i gudstjänster. Långsiktigt är det ett tydlig trendbrott i jämförelse med USA. Det finns olika teorier om varför utvecklingen är så divergerande, men någon riktigt tillförlitlig förklaring finns inte. Europa tycks gå mot en avkristning (särskilt i norra Europa), medan kristendomen är stark och till och med stärker sin ställning i USA. Max Weber besökte 1904 staden Springfield och slogs av det stora antalet kyrkor i staden. I dag finns det i Springfield en kyrka på i stort sett var tusende invånare. Det finns 122 baptistkyrkor, 36 metodisktkyrkor, 15 mormonkyrkor och 15 pingstkyrkor. Sammantaget finns det i dag ca. 400 gudstjänstlokaler i Springfield. Den största kyrkan är James River Church som på söndagarna har ca. 7 000 gudstjänstbesökare. Det finns inte någon stad i Europa som kommer i närheten av det aktiva kyrkoliv som Springfield i dag visar upp.

Något mycket intressant håller långsiktigt på att hända i Kina i jämförelse med Europa och USA. Officiellt finns det i dag ca. 40

miljoner kristna i Kina. År 1949, vid tiden för den kommunistiska revolutionen, fanns det officiellt ca. 0,5 miljoner kristna i landet. En del bedömare menar att det verkliga antalet i dag inte är 40 miljoner utan snarare 75 – 110 miljoner. Världens största Bibeltryckeri finns i Nanjing. Sedan 1986 har man där tryckt över 50 miljoner Biblar på mandarin och andra kinesiska dialekter. I dag finns det möjligen flera aktivt kristna i Kina än det finns i hela Europa. Dessutom är det så att en påfallande hög andel av framgångsrika företagare i Kina är kristna. Det finns till och med ett språkligt begrepp för denna företeelse. Ordet kan närmast översättas med *"boss-kristna"*. Utan tvekan är den kristna rörelsen i Kina i dag livfullare än de olika kyrkorna i Europa och minst lika livaktig som de amerikanska trossamfunden.

Det har tidigare varit svårt för kristendomen att vinna terräng i Kina. En förklaring är att en kristen konvertit, Hong Xiuguan, ledde det s.k. Taipingupproret 1850 – 1864. Konvertiten utgav sig för att vara Jesus yngre bror och han fick flera tiotals miljoner anhängare i en lära som var kvasikristen. Han uppgav att han hade fått Guds uppdrag att utplåna konfucianismen. I Kina lärde konfucianerna att kristendom, handel och konkurrens mellan affärsidkare vara förhatliga utländska påfund. Upprorsrörelsen gjorde 1853 Nanjing till huvudstad. Den största upprorsrörelsen i Kinas historia framträdde och ledde till ett mycket blodigt inbördeskrig. Antalet dödade, både soldater och civila, uppgick till omkring 20 miljoner, vilket var flera dödade än totalt på alla fronter under första världskriget. Efter det att Hong Xiuguan avlidit av matförgiftning krossades upproret. Hong Xiuguan kremerades och hans aska sköts ut i en kanon. Minnet av detta stora kvasikristna upproret bidrog i hög grad till att kristendomen mötte mycket motstånd i Kina. När kommunisterna tog makten 1949 fanns det omkring 10 000 missionärer i landet. Alla utvisades av Mao Tsetung, som själv uppgav att han var ateist.

Före revolutionen fanns det 480 kyrkor i staden Wenzhou. Under kulturrevolutionen fanns det inte en enda. I dag finns det 1 340 av regimen registrerade och godkända kyrkor. Många kristna deltar också i hemlighet i sammankomster i privata hem. Det finns bedömningar att andelen kristna i Kina om 30 år kommer att vara 20 – 30%.

Det är allmänt omvittnat att kineserna är idoga och sparsamma. Sparkvoten är i dag omkring 1/5 av den disponibla inkomsten, vilket är skyhögt över vad sparkvoten är i Europa och Nordamerika.

Det kinesiska samhället är historiskt den mest motsägelsefulla statsbildning som någonsin funnits. Kommunistpartiet har den yttersta makten och partiets ideologi är marxism-leninismen. Samtidigt är landet i dag ett av de mest kapitalistiska som finns och funnits. För en tid sedan förklarade kommunistpartiet officiellt att det finns tre grundläggande förutsättningar som måste vara uppfyllda för att garantera en stabil långsiktig ekonomisk tillväxt i landet. Det är skydd av privat egendom, en tydlig och välfungerande rättsordning samt en etik som stödjer ekonomisk tillväxt. Det är alltså tre förutsättningar som mycket väl skulle kunna formuleras av en västerländsk kapitalistisk stat, men definitivt inte av ett parti som är marxist-leninistisk. Dessutom kan man notera att den kristna doktrinen passar in bättre en den konfucianska eller taoistiska läran.

Det kapitalistiska samhället riskerar att bli ett tomt konsumtionssamhälle med en relativistisk normkultur, där vilken norm som helst tillmäts samma värde och blir utbytbara. G.K. Chesterton menar att när människan slutar att tro på Gud betyder inte det att hon slutar att tro på något, utan hon tror då på något annat eller till och med på vad som helst. Under senaste århundradet har det västerländska samhället byggt på kapitalism, konsumism, vetenskap, medicin, demokrati och strikt arbetsmoral. Alla dessa faktorer har varit för handen där de västliga staterna som imperiebyggare och handelsnationer vunnit terräng runt om i världen. Detta även om demokratin kommit in ganska sent. När man i dag försöker beskriva de mest karakteristiska dragen i den västerländska civilisationen brukar man tala om demokrati, åsiktsfrihet, vetenskap, rättsstatlighet (*rule of law*), skydd av privat egendom samt arbetsetik.

Karl Marx greps för fylla och olaga vapeninnehav (428)

Nyligen tog jag mig igenom en omfattande biografi om Karl Marx. Han är bekant för för mig sedan tidigare. I biografin kom det fram uppgifter som annars varit förborgerligade. Som student togs Karl för en rejäl fylla och han dömdes även för olaga vapeninnehav. Han gick nämligen omkring med en pistol i kavajfickan därför att han kände sig hotad av andra studenterna - därför att han var jude i deras ögon. Hans farfar och farfars far hade varit rabbiner, men hans far var advokat. Möjligen var fadern sekulariserad rabbin. Jag undrar vad Karl tänkte på den där natten i fyllecellen. Men han fortsatte att

dricka en hel del även därefter. Dessutom klippte han nästan aldrig skägget. Hade de blivit någon ideologisk rörelse utan det där skägget? Under de sista månaderna av sitt liv levde han dock utan det yviga skägget. Karl Marx såg till att det inte finns några foton av honom utan skägg. Han fotograferade sig med skägget samma dag som han rakade bort det.

För några år sedan läste jag även Åke Runnquists lilla fina essäbok: *"Den omättliga bokläsaren"*. Åke Runnquist var redaktör på Bonniers och under lång tid chefredaktör för BLM. Han skriver bland annat om Karl Marx. Denne hade sex officiella barn, varav fyra avled före honom och de kvarlevande två begick båda självmord efter det att fadern lämnat jordelivet. Sedan hade han även en son med sin hushållerska. Den sonen levde länge, dock fullständigt ovetande om att han var son till Karl Marx. På Karl Marx begravning i London var endast 11 personer närvarande.

Fråga biskopen om du kan komma till himmelen! (429)

För några år sedan läste jag tämligen intensivt Lars Gustafsson och Theodor Kalifatides. Herr Gustafsson, som han själv kallade sig, har jag i omgångar läst mycket av under årens lopp. Men han har skrivit över 50 böcker så det finns ju en del kvar. Av Kalifatides hade jag tidigare bara läst 2 - 3 böcker om jag minns rätt. Sedan blev det flera. Där finns dock en hel del att kvar att njuta av. Jag förstår varför jag uppskattar dem båda, men på lite olika sätt förstås. Båda har god filosofisk bildning och utbildning. Lars Gustafsson hade disputerat i filosofi och Kalifatides har undervisat i filosofi på gymnasiet och på Stockholms universitet. Allt detta framgår tydligt i deras litterära produktion. Det finns en naturlig klangbotten i böckerna som gör att texterna får en annan dimension och djup för den som är lite bevandrad i den filosofiska litteraturen.

Lars Gustafsson konverterade till judendomen, vilket dock inte märks så mycket i hans västmanländska texter. Men han kan göra ett utfall mot kristna företrädare genom att exempelvis skriva: *Borde inte en svensk biskop kunna svara på frågan om jag har en chans att komma till himmelen, vilket förutsätter att det finns en himmel. Borde inte samme biskop kunna säga om det finns ett helvete eller inte?* Herr Gustafssons frågor är klargörande och berättigade. Om svaret uteblir ankommer det på frågeställaren att gissa. Lars Gustafssons

frågor är egentligen inte spefulla utan har ett djup och allvar som läsaren förväntas ta del av.

Använd lakunerna, sa konstnären (430)

En lakun är ett tomrum. Det är det där stället som konstnären avstår från att färgsätta, där duken eller pappret tittar fram. Allt behöver nämlingen inte täckas över av pastellfärger eller annan färg. Inom psykologin menar man med lakuner helt enkelt minnesluckor. Förklarliga eller oförklarliga. Sådana känner vi till. Inom lexikologin betyder det en lucka i texten och inom medicinen betyder det "tomrum" i hjärnsubstansen eller i vävnader. Det var en lärare i konstvetenskap som sa till sina elever: ”Använd er av möjligheterna till lakuner, lämna en del öppet och obearbetat”. Det är kanske så man ska göra, glömma en del och medvetet avstå från en del annat och på så sätt "lakunera mera". Inte att förväxla med lagun, som betyder "fördjupning". Inom bildkonsten kan det tänkas att lakuner ger ökat utrymme för åskådarens fantasi. Nu har vi fördjupat oss i begreppet lakun och inte i begreppet lagun.

Hitlers hund Blondi (431)

Hitler hade som bekant en hund som hette *Blondi*. En tik. Frågan är hur mycket namnvalet avslöjar om husses mentala vindlingar. Hittade han på namnet själv? Hade han andra hundar och vilka namn hade de? Varför Blondi? Blondie? Möjligen ett namn från den amerikanska serien av Chic Young med seriefiguren Blondie Krikelin. Eller var det en lättsam omskrivning av "blondin med ariska gener"?

Tiken Blondi födde fem valpar i Hitlers bunker i april 1945. Hon avlivades i samband med Hitlers självmord. Tiken och en valp hittades sedan döda. Vad hände med de andra fyra valparna? En av valparna, troligen den som sedan hittades död, hade av Hitler givits namnet "Wolf". För övrigt var namn som Wolf något som Hitler ofta använde sig av. En tid, när han ville vara anonym, kallade han sig också för Herr Wolf.

På 1920-talet hade Hitler en hund med namnet "Prinz". Därefter skaffade han sig en schäfer med namnet Muckl. Innan han fick tiken Blondi hade han en annan tik och en valp till tiken, båda hade namnet Blonda. Blonda? Hitler fick hunden som gåva av Martin Borman.

Vad jag förstått var alla hundar som han hade schäfrar. Churchill hade katter.

Nachlass (432)

Nachlass är ett tyskt begrepp som smugit sig in i engelska. Betyder egentligen bara "kvarlämnat" och syftar i första hand på anteckningar, manus etc. som en forskare eller lärd person lämnat efter sig. Alltså i praktiken alla papper som finns där hos professorn när han eller hon lämnar in för gott. Jag känner till en professor som sorterade upp alla sina handlingar för att efterlevande och akademiska vänner skulle slippa lägga ned för mycket arbete med "nachlass". Filosofen Wittgensteins nachlass är så omfattande att man fortfarande håller på att sammanställa och renskriva. Allt detta efter mer än 60 år efter hans död. Kom ihåg ordet "nachlass". I dag handlar det väl mest om att ta hand om professorernas hårddiskar. Det kan nog innebära mycket jobb bara det.

Hudorm (433)

Det är ju en välkänd företeeelse som man inte pratar så mycket om. Pormaskar. Det heter hudorm på danska och blackhead på engelska. Men vad heter det på norska? Mitesser på tyska och point noir på franska. Rätt otäcka ord egentligen, i varje fall på svenska och danska. Mask? Orm? Komedo på latin och alltså på det medicinska språket. Men dagens fråga är vad det heter på norska. Mitt lexikon säger helt enkelt "blackhead", vilket norrmännen mycket väl kan använda sig av. Men det måste väl finnas ett norskt ord också. Eller har de inte några hudormar där? Det är dock bara svenskar som har finnar på näsan.

Att snabbt skriva böcker (434)

I en TV-intervju har *Leif G W Persson* avslöjat för hela svenska folket att han skrev sin senaste deckare på 31 dagar och att han då isolerade sig helt från omvärlden och avstod från alla andra aktiviteter. Om nu boken var på 400 sidor (ett antagande) så har herr Leif G W lyckats prestera i snitt 13 sidor per dag, inklusive omarbetningar, korrekturläsning och allt annat tråkigt som en författare måste plåga

sig igenom. Om han nu isolerade sig så antar jag att han jobbade mer än 10 timmar per dygn och då har han presterat 1,3 sidor per timme eller mindre. Om han nu har tänkt ut hela intrigen i förväg och sedan använde de 31 dagarna till själva skrivarbetet så är det ju inte någon märklig presentation i sig. Det säger jag utan att ha läst någon av hans deckare, vilket jag inte heller kommer att göra. Men däremot ger jag honom en eloge för hans mångåriga arbete som gossen Ruda hos rikspolisstyrelsen. Förmodligen har han genom sina insinuation och angrepp fått ett betydande antal poliskommissarier att tappa håret i förtid och få betydande problem med förhöjt blodtryck.

Förresten erinrar jag mig om att jag läst att *Agatha Christie*brukad låg på en soffa och diktera sina deckare för en sekreterare som tog diktamen. Fort gick det och bra blev det. Dessutom ska det ha varit så att Agatha Cristie åt praliner liggande där i soffan. Hon var född 1890 och avled 1976. Som författaren var hon oerhört framgångsrik. Hennes böcker på engelska såldes i 2,5 miljarder exemplar och ytterligare 1,5 miljarder på 103 andra språk. Det sägs att endast Bibeln och William Shakespeare har tryckts i fler exemplar. Som en kuriositet kan jag nämna att det i hennes novell *The Rajah's Emerald* i novellsamlingen *The Listerdale mystery* figurerar en man vid namn James Bond. Detta var 20 år innan Ian Fleming skrev sina berömda böcker om spionen med samma namn. Men Flemings agent är tydligen uppkallad efter en verklig person med det namnet. Även i dag trycks det ca. 5 miljoner exemplar av hennes böcker – varje år! Under tiden 1920 – 1976 skrev hon 127 böcker och 15 teaterstycken. Hon är den författare (förutom Bibeln) som översatts till det största antalet språk. Bedömningen är att dödsboets royaltyintäkter uppgår till minst 60 milj kr per år. Hennes första bok refuserades av sex förlag och det tog fem år innan den gavs ut. Hon rökte inte, var helnykterist och hade aldrig gått i skolan. Hon hade undervisats i hemmet av informatorer och uppfostrades av guvernanter. Snabbt kunde hon skriva också. Hon skrev boken *Absent in the Spring* under ett enda veckoslut. Boken gavs ut under pseudonymen Mary Westmacott. Under det namnet skrev hon sex noveller.

Antik minnesteknik och herr Gustafsson (435)

Lars Gustafsson skrev för en del år sedan en memoarbok med sporadiska minnen från olika tider och miljöer. Han kallade det för vertikala memoarer och boken titel var *Ett minnespalats*. Den inledande berättelsen innehåller hans funderingar om antika memoreringstekniker. Det är från den tiden vi har sådana uttryckt som ”i första rummet” och ”i andra rummet”. Man lärde nämligen ut att det är mycket lättare att minnas något om man i sina tankar konstruerar ett hus med trädgård, portar och olika rum. Vad som tankemässigt placeras i första rummet kan man sedan återkalla i minnet om man i sina tankar beger sig dit. För att det riktigt ska sätta sig i minnet ska man placera något riktigt groteskt eller absurt i rummet. Man behåller det för sig själv och det är som sagt bara en konstruktion för minnet. Lars Gustafsson berättar ingående om det och man får uppfattningen att han själv praktiserar tekniken med framgång.

För övrigt är Lars Gustafsson, som själv understundom kallar sig för ”herr Gustafsson”, alltid läsvärd. Läs herr Gustafsson och bli lite klokare…! Nu är han visserligen borta, men hans böcker och tankar lever vidare.

Minnesorden över Loka Enmark (436)

När författaren Loka Enmark avled så skrev författaren Marianne Modig minnesorden över henne. Där framhävdes att det var i en av hennes romaner som hennes eget credo så tydligt framträdde. I den boken har kvinnan fyra huvudsäkringar på sin inre proppskåp: Den första säkringen står för det frivilliga underlägets löje. Den andra gäller sex som frihet och ansvarslöshet i motsats till kärlekens klaustrofobiska instängdhet. Den tredje står för den hämndlystnad som föds ur sömnlösheten i nattens timmar då bara läsning kan döva rannsakningens ångest. Den fjärde säkringen är den enda som innebär plikt och ansvar, men också frid och lugn – kärleken till djur. Så återges det i minnesorden av och de appliceras på författarens eget sätt att leva. Loka Enmark var en av de kvinnliga författare som i sina arbeten, gång på gång, åskådliggjorde betydelsen av sexuell utlevelse och upplevelse i motsats till slentrian och eviga hämningar.

Samtal med vännen antikvariatshandlaren (437)

Vid juletid lyfte jag luren till antikvariatshandlaren som förser mig med filosofisk litteratur. Han som själv läst filosofi och älskar den typen av litteratur. Jag ringde och frågade om han hade något fint exemplar av Monks biografi över Wittgenstein. Han svarar blixtsnabbt. Nej, jag sålde ett exemplar häromdagen. Sedan säger han att han har ett exemplar av Sten Andersson biografi över Wittgenstein, men tillägger: Den är visst inte bra, så den vill du väl inte läsa. Den fick inte något vidare bra recensioner. Jag säger: Nä, jag vet. Men den är omfattande men knappast filosofisk. Jag har tyvärr läst den. Han säger: Nä, den är nog mest sociologisk. Jag frågar: Har du Schopenhauers Viljan? Han säger. Nä, den är ju svår att få tag i som du vet. Många frågar efter den. Du brukar ju fråga. Riktigt svår faktiskt. Jag säger: Vad ska jag då läsa i jul? Han skrattar och säger: Jag har massor av bra böcker här. Jag skrattar också och så önskar vi varandra god jul! Ett sådant samtal skulle man aldrig kunna ha med någon bibliotekarie på stadsbiblioteket eller på Frescatis bibliotek (Stockholm). Inför statligt stöd till antikvariaten!

Totalitära stater producerar ideologi (438)

Författaren Lars Gustafsson lämnade oss och jordelivet under det här året. Han var ganska unik därför att han var skolad filosof och dessutom öppet kritisk mot vänsterideologin. År 1980 gav Norstedts ut ett litet häfte av Lars Gustafsson tidningsartiklar under ett år. Titeln var ”För Liberalism – en stridsskrift”. Något djuplodande i liberalismen är det inte fråga om, men ändå en palett av intressanta tankar och slutsatser.

Lars Gustafsson skriver (s. 28) följande: ”Det finns ett djupt samband mellan drömmen om ett harmoniskt samhälle, dvs. ett som är konfliktfritt, och idén om ett samhälle där medborgarna inser sitt eget bästa. Kontrollstaten klarar sig inte, lika litet som någon stat genom att bara anställa poliser. Den måste producera stora mängder ideologi.”

Det är intressant det där. Riktigt intressant. Inom statsvetenskapen skiljer man mellan diktaturer i allmänhet och totalitära stater. Det som utmärker totala regimer är att statens kontroll över medbor-

gare och institutioner är i det närmaste total. Det finns en ideologisk vilja att kontrollera allt som överhuvudtaget kan kontrolleras. Det finns regimer som visserligen är diktaturer, men där den maktägande gruppen (partiet eller annat) inte har viljan eller förmågan att kontrollera praktiskt taget allt. När vi talar om totalitära regimer tänker vi i första hand på nazityskland, Sovjetunionen, Nordkorea och Kina (tidigare). I dessa stater fanns det en verklig och dessutom uttalad vilja att kontrollera både medborgare och institutioner (företag, kulturinstitutioner m.m.) i ideologiskt avseende. I sådana diktaturer som Francos Spanien, Salazars Portugal, Pinochets Chile och grekiska militärjuntan 1967–1974, fanns inte en politisk vilja att helt kontrollera samhället.

Det Lars Gustafsson säger i det ovan citerade stycket är att ”kontrollstaten måste producera stora mängder ideologi”. Han tycks ha rätt. Diktaturer i allmänhet har inte särskilt stort behov av att producera idéskrifter och ”utbilda” (indoktrinera) befolkningen. Diktaturer klarar av kontrollen av befolkningen och institutionen genom polismakt och militär makt. Det räcker med att ett mindre antal personer (opinionsbildare, fackliga ledare, skribenter) försvinner i mörka fängelsehålor eller försvinner för gott. De som har kontroll över den fysiska maktapparaten klarar i allmänhet av att fysiskt kontrollera ett helt folk och känner inte behov av att detaljstyra allt. Salazars regim är ett exempel på detta. Där bedrevs inte någon indoktrinering eller annan ideologisk skolning av befolkningen. I Sovjetunionen var det helt annorlunda. Där försökte man från tidigt 1920-tal att skapa ”sovjetmänniskan” eller den ”den röda människan”. Till del lyckades man också, men inte helt. I skolan undervisade man i i marxism-leninism, som var kvasivetenskap, vilket inte erbjöd några problem eftersom få visste vad vetenskap var för något. Under tre års militärtjänst ”undervisades” soldaterna i allmänhet två timmar i veckan av ”politiska officerare” (politruk var faktiskt en officiell förkortning för dessa befattningar). På universiteten läste många marxism-leninism och det var uppenbarligen bra för karriären att ha läst ett antal kurs i marxism-leninism. Den totalitära staten, Lars Gustafsson kallar den typen av stat för ”kontrollstat”, hade verkligen ett stort behov av att producera stora mängder av ideologi. När han säger så kan man förmoda att han i kontrast mot detta finner att icke-totalitära stater inte har ett sådant behov, vilket jag finner vara en korrekt iakttagelse. I demokratier finns en överideologi som innehåller värdenor-

merna för själva det demokratiska styrelseskicket. Även den är visserligen en politisk ideologi, vilken trycks på medborgarna med närmats totalitära metoder, men den är av helt annan karaktär är de klassiska ideologierna konservatism, liberalism och socialism. Fascismen och kommunismen hade (har) en vilja att skapa ett nytt och annorlunda samhälle, ej endast att kontrollera samhället. Det är därför som dessa regimer har ett verkligt behov av att ”producera stora mängder ideologi”. Jag tackar Lars Gustafsson för denna iakttagelse, vilken givit mig en ny insikt. För övrigt anser jag att västvärlden har en skyldighet att översätta Putinrysslands läroböcker till engelska. Det gäller att kontrollera om den regimen har en ambition att bli totalitär.

Trumpna tramp om Trump (439)

När kommer svenska journalister att komma på att ordet ”trump” på engelska betyder ”trumfkort” i en kortlek, eller joker-kort? På engelska finns uttrycket ”the last trump”, vilket syftar på den trumpetstöt som på den yttersta dagen kommer att väcka alla döda till liv igen. På engelska kan man säga: ”Try as they might, they were unable to trump up a convincing case against him”. Ordet betyder i det sammanhanget ”att ohederligt hitta på något falskt” (trumpeta ihop något…). Informellt kan ”trump” även betyda ”a fine person”. Har vi fått en joker som president? Varför är inte journalister lingvister?

Kinesiska tecknet för ”kvinna”… kan det var rätt? (440)

En god vän till mig läser lite kinesiska och har lärt mig några av de allra vanligaste tecknen. Hon har lärt mig att tecknet för ”kvinna” är ett tecken som på något sätt återger en knäböjande kvinna. Två sådana tecken intill varandra betyder ”bråk, problem”. Kan det verkligen vara så illa att två tecken på ”kvinna” ska uppfattas som bråk? Dags att reformera de kinesiska tecknen? Finns det feminism i Kina? Mao sa in en skrift att det kinesiska skriftspråket är ”en kvarnsten kring det kinesiska folkets hals”. Kanske hade han rätt? Hur klarar kineser att skriva i ordbehandlingsprogram? Skulle den kinesiska ekonomin har utvecklats ännu bättre om man haft tillgång till ett fonetiskt på ord uppbyggt skriftspråk?

Uppfann norrmän gemet och osthyveln? (441)

Det vet väl alla. Det var en norrman som uppfann gemet och alla vet att alla gem försvinner och sällan ”återanvänds”. Men är det en myt? Var det verkligen en norrman som fick patent på clipset eller vad det nu ska kallas för? Om nu den norska nationen ska förhäva sig över gemet så bör man göra en fördjupat vetenskaplig undersökning av deras påstående att det var en norrman. Det kan ha varit en amerikan i stället, nämligen. Det skulle vara oerhört pinsamt för hela den där kuststräckan i väster som kallas Norge om det visar sig att det hela är en myt. Gem? Namnet kommer av att det till en början marknadsfördes av ett bolag som hade namnet Gem och som syftade på ”ädelsten”. På engelska alltså.

Det sägs ju att vårt grannlandet har bidragit med två saker till mänsklighetens utveckling. Det är osthyveln och gemet. Gemet patenterades vid den kejserliga patentbyrån i Berlin den 12 november 1899 av den norske bondsonen Johan Vaaler, vilken var anställd vid norskt patentkontor. Ritningarna beskrev tre olika modeller: ett fyrkantigt, ett trekantigt och ett ovalt gem. Alla dessa varianter hade en böj mindre än dagens standardgem av metall. Patentet utnyttjades aldrig av Vaaler eftersom han saknade medel att realisera sin uppfinning. Han avled elva år senare, vid 44 års ålder, och patentet föll sedan helt i glömska.

Gemets ursprung är dock inte oomstritt. I slutet av 1800-talet utvecklades ett antal varianter av pappersklämmor parallellt i USA och i Storbritannien. Det första patentet på en böjd pappersklämma meddelades 1867. Ett antal exempel finns hos Early Office Museum (på nätet)

Gem kan användas till mycket mer än att bara hålla ihop papper med. Under andra världskriget satte norska motståndsmän gem i kavajslagen för att protestera mot tyskarnas ockupation av Norge.

Däremot är det fullt klart att det var en norrman som uppfann osthyveln. Den uppfanns 1925 av en norsk möbelsnickaren,Thor Björklund. Han grundade företaget Bjørklund & Sønner som sedan dess tillverkar den ursprungliga modellen i Lillehammer. Förutom osthyveln försökte han senare även lansera en smörhyvel byggd på samma princip, men det gick inte alls. Företaget gick i konkurs i september 2009, men ett annat företag tog över efter några månader och fortsät-

ter tillverkningen. Osthyvlar används allmänt bara i de nordiska länderna, Tyskland, Nederländerna och Belgien.

Säkerhetsnålens uppfinnare (442)

Säkerhetsnålen hade visserligen en föregångare (fibulan), men den moderna varianten med fjädrande nål, som låses genom en ögla på motstående sida, uppfanns av den amerikanske mekanikern Walter Hunt. Det var han som uppfann den lilla hättan som håller fast den spända nålen och gör att den inte så lätt går upp av sig själv. Hans patentskrift publicerades av det amerikanska patentverket den 10 april 1849. Charles Rowley i Birmingham, England, ansökte om patent på en liknande konstruktion i oktober 1849. Om denne kände till den amerikanska patentansökan är inte känt.

Walter Hunts uppfinning kom till på ett säreget sätt. Han var ekonomiskt pressad eftersom han inte kunde betala tillbaka 15 dollar, som han lånat av en vän. Själv ägde han inte ens en dollar. Walter Hunt, som tidigare gjort flera uppfinningar, föresatte sig att uppfinna ”något” för att få fram kapital. Han tog en 15 cm lång mässingsstång och gjorde en dubbel böj i mitten på stången, som fjädrade tillbaka. Han gjorde en clips som höll fast den fjädrande delen av stången. Sedan spetsade han till den änden, samt beskrev uppfinningen i en patentskrift till patentverket. Hela arbetet med att uppfinna säkerhetsnålen tog bara ett par timmar. Walter Hunt sålde uppfinningen till bolaget W. R. Grace för 400 dollar. Walter Hunt kunde genast betala tillbaka lånet och fick på det sättet ett eget kapital 385 dollar. Tyvärr kunde han inte få del av alla de miljoner dollar som företaget senare tjänade på hans uppfinning. Han avled i lunginflammation tio år efter det att han uppfann säkerhetsnålen. Men han hade under sitt liv uppfunnit många andra tekniska konstruktioner.

Så fick Margaret Thatcher en man… (443)

Jag har i och för sig inte funderat så mycket på hur det gick till när Margaret Thatcher fann sin man. Har faktiskt inte alls tänkt på det. Men nu fick jag veta. Hon startade sin politiska kampanj tidigt (hon var född 1925). En gång när hon varit på ett politiskt möte skjutsades hon, som då hette Margaret Robin, av den tio år äldre Dennis Thatcher. Han skjutsade henne enkelt till järnvägsstationen i Essex efter

ett politiskt möte. Det var under den korta bilresan som det hände något. Frågan är vem som tog initiativet. Dennis Thatcher var frånskild och redan då en förmögen och framgångsrik affärsman. Han finansierade sedan flera av hennes valkampanjer. Under kriget var han konstituerad som major (armén) och han lämnade the territorial army 1965 med majors (hon.) avsked, då han uppnått åldern för det. Men egentligen ville jag egentligen bara veta vad de två sa till varandra under den där bilresan. Eller räckte det med ett par leenden? Vi lär väl aldrig få veta det. Sedan fick de tvillingar, vilket är belagt.

Leonard Euler (444)

Leonard Euler, som levde på 1700-talet, härstammade från Basel och är antagligen den genom alla tider mest produktive matematikern. Hans far studerade matematik under Jacques Bernoulli och Leonard under Jean Bernoulli. När Jeans son Nicolaus år 1725 reste till S:t Petersburg, åtföljdes han av den unge Euler, som stannade vid ryska akademin till 1741. Från 1741 till 1766 var Euler knuten till akademin i Berlin under Fredrik den stores särskilda beskydd. Från 1766 till 1783 var han åter i S:t Petersburg, där nu kejsarinnan Katarina regerade. Euler ägnade hela sitt liv åt utvecklingen av den rena och tillämpade matematiken i dess olika former. Han förlorade synen på sitt ena öga 1735 och på det andra 1766, men ingenting kunde hindra hans otroliga produktivitet. Blind och med hjälp av sitt fantastiska minne fortsatte han att presentera nya upptäckter. Under sitt liv utgav han 530 böcker och artiklar och vid sin död efterlämnade han många manuskript, som publicerades av S:t Petersburg-akademin under de följande 47 åren. Totalt rör det sig om 771 böcker och omfattande artiklar. Jag läser alltså en bok om Euler. Därav detta inlägg.

Kaliningrad, varför inte någon debatt? (445)

I det postkommunistiska Europa får vi leva med konstigheter. Ett är Kaliningradområdet och dess framtid. Det bor 432 000 personer där och historiskt tillhör området Tyskland (eller Litauen). Det rör sig om ett område som Ryssland erövrade under kriget och som sedan har varit en egen enklav i den ryska rådsrepubliken. Varför förs det inte någon debatt om detta områdes framtid? Där bor nästan bara ryssar och det är naturligtvis ett stort praktiskt problem att föra områ-

det till Polen eller till Litauen. Men är det sunt att vi inte ens i väst för en diskussion om Kaliningradområdets folkrättsliga status? Är det inte dessutom märkligt att staden fortfarande bär namnet av en kommunistisk revolutionär ledare, Kalinin? Han var delaktig i Stalins maktutövning och var den som undertecknade ordern för Katynmassakern. Staden Tver hette mellan 1931 och 1990 Kalinin efter honom. Staden Königsberg bytte 1946 namn till Kaliningrad efter honom, vilket den ju fortfarande heter. Nu är det hög tid att byta namn på staden till Köningsberg.

Varför skriver inte någon om Stålverk 80? (446)

Olof Palme drev hårt projektet Stålverk 80, projektet som stoppades av den borgerliga regeringen 1976. Nu när det har blivit film om Olof Palme är det på sin plats att någon journalist gräver rejält i detta projekt som kostade svenska staten många miljoner och inte blev något alls. Projektet innebar en omfattande invallning av Sandöfjärden, som är beläget sydost om Luleås centrum i Luleälvens utlopp mot Bottenviken. Invallningen genomfördes 1974-1977. Till detta område flyttade malmhamnen år 1996 sin utskeppningsterminal från Luleå centrum, eftersom det ligger närmare havet och är avskilt från stadens bostadsområden. Det måste vara möjligt att nu efteråt utvärdera om en stort stålverk i Luleå hade kunnat bli lönsamt med de kända konjunkturerna på stålpriser och energikostnader. För egen del tror jag att det hela hade blivit en rejäl förlustaffär för Sverige. Dags att syna alla kassaböcker och skriva historien om det gigantiska socialdemokratiska industriprojektet.

Den basala metabolismen (447)

Begreppet ”basala metabolismen” är ett begrepp som används inom näringsfysiologin för den energiomsättning som kroppen behöver för att på viss sikt hållas vid liv. Om näringsintaget ligger en bit under den metabolistiska gränsen, eller till och med i närheten, så sker en omställning av kroppen vad gäller energiförbrukning. I allmänhet tar det tre dygn för kroppen att ställa om och därefter inriktar den sig på att ”så effektivt som möjligt” ta tillvara all den energi som tillförs kroppen och, vilket naturligtvis är intressant i sammanhanget, tömmer kroppens egna förråd på energi. Effektivt för den som vill gå ned

i vikt och står ut med att ”gå tom”. Det finns bara ett enda stort problem. När pendeln sedan slår om och personen ökar näringsintaget så kan den metabolistiska balanspunkten ha rubbats och kroppen känner inte längre av på samma sätt som tidigare vad som är det idealtillstånd som kroppen strävar mot. Men visst går det att hamna rätt även långsiktigt.

Bastiljen stormades… och vad fanns där? (448)

Läser vi vår historia så får vi till livs att befolkningen i Paris stormade det ökända fängelset Bastiljen för att där satt politiska fångar under de värsta tänkbara förhållandena. Avmagrade och i mörka fängelsehålor. Men i själva verket var det så att när fängelset stormades och öppnades fann man bara sju ganska välnärda fångar, varav fyra var falskmyntare och två var sinnessjuka. En av de sinnessjuka levde i uppfattningen att han var Julius Caesar. Vad den sjunde var har jag inte lyckats ta reda på. Återstår en del research där helt enkelt. När hände det där? Jo, den 14 juli 1789 var det ju och det är ju Frankrikes nationaldag. Var stormningen av Bastiljen ens värt försöket? Omkring 900 personer fick av republiken hederstiteln ”Bastiljens erövrare”. Jo,jo… och vad hände med Caesar?

Varför heter det ”en grogg”? (449)

Den brittiske viceamiralen Sir Edward Vernon kallades alltid för ”Old Grog” därför att han alltid till sjöss bar en rock av grogram, ett slags kamelhårstyg. Eftersom superiet var utbrett i den brittiska flottan gav Vernon 1740 order om att alla de romransoner som delades ut skulle spädas ut med vatten. De irriterade sjömännen kom att kallade utspädd rom för, just det, ”grogg”. Nu har ni något att konversera om när groggvirket kommer fram.

Metaforer och allegorier (450)

Författaren till denna text, som i de ljusaste av ljusa stunder måhända kvalificerar sig för epitetet skriftställare, fann att hjärnan hade gått i baklås. Det gick inte att lirka upp den helt enkelt. Frågan som slog ned som en bomb i hjärnan var frågan vad som utmärker metaforer i språket och detta i jämförelse med allegoriska uttryck. Hjärnan väg-

rade helt enkelt att svara. Är metaforer en särskilt kategori av allegoriska uttryck eller vad?

Lite lättsam snabbforskning på området gav upplysning om att en allegori är ett konsekvent genomfört utbyte av ett egentligt budskap mot en metafor. En allegori är en berättelse eller bildframställning vars olika detaljer har en dold innebörd, som dock kan tolkas tämligen entydigt. Särskilt gäller det personifikation av abstrakta begrepp som som ”döden” och ”kärleken”. I svenskan finns ordet sedan 1635. Det kommer från grekiskans ”allegoria” med samma betydelse – av ”allos” som betyder ’annat’ och av ”agoreuein” som betyder ’tala. Min källa gav dock inte någon upplysning om i vilken omfattning utbyte måste ske och med vilken grad av konsekvens för att en serie metaforer med någon riktighet ska kunna benämnas en allegori. Det var ju den frågan som likt ett hammarslag drabbade min morgonpigga hjärna. Allegorism är en skön konst som kan drivas till perfektion – eller läsaren till vansinne. Metafori är även det en skön konst. Men att det finns ett strukturellt samband hade inte min hjärna klart för sig. Slutsatsen är i varje fall att jag utan hinder kan fortsätta mina härjningar i den allegoriska djungeln. Det påminner mig om distriktsläkaren i Spånga som förklarade för en kvinna att urinvägsinfektion är som en vägbom på en skogsbilväg. Bottenmärke i den allegoriska tävlingen? Eller endast en simpel metafor?

Grannen har en grann gran (451)

Svenska är ett svårt språk, tror jag. Själv är jag så att säga uppvuxen med det och med en mor som fått sitt språk från sin morfar och mormor. Hon kunde någon gång använda ord som enkannerligen på ett helt naturligt sätt. Språkets nyanser är nästan oändliga. Den som inte har svenska som modermål måste undra över en mening som ”grannen har en grann gran”, vilket är en möjlighet att någon finner anledning att uttala nu snart i jultid. Eller heter det juletid? Språket måste avsmakas i små, små doser. Poesi är för kondenserat för mig. Jag gillade noteringen som tillskrevs prins Bertil. Någon skulle ha sagt till honom: ”Nu har vi gjorts oss förtjänta av en snaps!” Därpå replikerade Bertil blixtsnabbt: ”Vi tar väl var sin?” Det är klart att en prins inte vill dela en snaps med någon och dessutom var han väl lite lätt begiven på både en och två snapsar. Om grannen heter Gran skulle det till och med kunna bli: *”Grannen Gran har en grann*

gran”. Även familjer som heter Gran har nämligen av tradition jul-gran. En höll jag på att skriva, men gjorde inte det.

Theodor Kallifatides är ett mirakel (452)

Theodor Kallifatides kom till Sverige från Grekland när han var 26 år gammal. Han hade då en akademisk utbildning i Grekland. På kort tid lärde hans sig svenska – han läste Strindberg har han berättat om i olika sammanhang. Men det rör sig om ett under eller snarare ett mirakel. Hur kan någon som kommer till Sverige i vuxen ålder tillägna sig och nyttja vårt språk på det subtila och känsliga sätt som han gör? Jag läser just nu hans lilla roman ”Kärleken” från 1978. Den är helt fantastisk. Varje mening är som huggen i ett marmorblock. Åke Leijonhufvud skrev i SvD om boken: ”Skildringen av förhållandet fadern och sonen hör till det finaste jag läst”. Ämnet är outgrundligt svårt. Theodor Kallifatides kommer närmare än någon annan gjort på många år. Han är överlägsen Strindberg på de flesta plan. Theodor Kallifatides är skolad filosof. Det märks på varje sida i hans böcker.

Theodor Kallifatides berättade i sitt begravningstal över Harry Schein, de var nära vänner, att Harry ända upp i hög ålder kunde ta en cigarett mellan tårna och sätta den i munnen. Imponerande. Men frågan är: till vilken nytta? Tränade han ofta det där hemma och när visades han upp sin färdighet? Hur kom det sig att han kunde vara så vig? Vad kunde han mera?

Samlade anekdoter för att roa (453)

Carsten Ryytty är gammal historielärare och har i alla år jobbat med att göra historia intressant och gripande. För några år sedan gav han på förlaget Ordalaget ut boken ”Historiens underbara värld”. Där kan man läsa sådant som gör att smilbanden rör sig av sig själva och man får del av ett otal anekdoter som kan berika samtalet kring matbordet.

Exempel på anekdot, som dessutom är sann: Konstnären Henri Matisses målning ”La Bateau” hängdes 1961 upp på New Yorks Moderna konstmuseum. Av misstag hängdes den dock uppochned. Först efter 47 dagar och 116 000 besökare upptäcktes misstaget. Vad säger det om modern konst?

Historia är det stora intresse för Carsten Ryytty som utövade sitt lärarjobb på en grundskola i Luleå. Han har skrivit ett tiotal böcker och över femtio läromedel där han på ett lättbegripligt sätt förmedlar. Alltid med den karaktäristiska knorren.

Humor är väldigt viktigt för Carsten Ryytty. Han sade i en tidningsintervju: Eleverna avskyr en sur lärare. Jag är en i grund och botten glad människa. Även om jag har gått igenom mycket i livet så har jag behållit min positiva inställning, speciellt i mötet med eleverna som ger så mycket tillbaka.

Carsten Ryytty gav 2008 ut boken: Historiens underbara värld: fascinerande fakta om Romarriket, rymdresor, idrott och mode – och mycket annat. Boken innehåller en mängd korta faktaavsnitt. Det är sanna, men otroliga fakta ur historien, som vanliga historielärare inte berättade för dig. Spännande att veta och roligt att kunna berätta för andra. I boken berättas bland annat: Sagoförfattare H C Andersen var rädd för att bli begravd levande. Han lämnade ofta ett meddelande på sitt nattduksbord där det stod: ”Jag lever. Jag är bara skendöd.” Detta ifall man skulle råka begrava honom av misstag. När den franska drottningen Marie-Antoinette blev gravid, blev det på modet att se havande ut. Hovets damer lät sy upp fodrade kjolar som gjorde att de alla såg gravida ut. Kejsar Nero ansåg sig vara världens främste sångare och tvingade folk att närvara vid hans timslånga uppträdanden. När han sjöng fick ingen lämna teatern och det hände att några tvingades utföra sin naturbehov under bänkarna. Det har uppenbarligen roat författaren att skriva boken.

Samer (454)

Det finns ca. 20 000 samer i Sverige, ingen vet exakt och det finns inte heller några bra definitioner på vem som är same och icke-same. Det påstås att rennäringen (som utnyttjar eller kan utnyttja 52 procent av landets yta för att låta djuren beta) har en omsättning på ca. 250 miljoner per år. Det finns 32 samebyar i Norrbotten, 7 samebyar i Västerbotten och 12 samebyar i Jämtland (Dalarna). Totalt finns det 52 samebyar i vårt land. Stockholm är landets största sameby om man bara skulle räkna antalet samer. Om jag har förstått det rätt finns det i dag ca. 4 400 renskötande samer och subventionerna för renskador uppgår till belopp som innebär att varje kg renkött betalas med 62 kr per kg med skattemedel. Man borde kunna räkna ut vad

varje renskötande same i snitt tjänar och hur mycket samhället satsar för att vi ska ha dessa kringströvande djur i vår natur. Antalet renar i Sverige? Glömde säga det: ca. 260 000 renar. Rovdjursersättning tilldelas samebyar som har varg, björn, lo, järv eller kungsörn på sina marker. Lappland? Ska det inte heta Sameland?

Hannes Råstams bok om Thomas Qvick (455)

Jag kan rekommendera alla att läsa Hannes Råstams bok om Thomas Quick-fallen. Den kom för några år sedan. Skrämmande läsning helt enkelt. Väldigt skrämmande. Jag fick genom läsningen inblick i sådant som jag inte hade en aning om. Att Thomas Quicks bror är kyrkoherde, att Thomas själv sprungit supermaran från Trondheim till Oslo och att han har ett stort ”arkiv” med handlingar på sjukhuset Säter samt att han för dagliga anteckningar. Uppenbarligen var han svårt sjuk och har varit det i många år eller alla år. Han är störd på att speciellt sätt kan man säga och har därmed något eget sätt individualiserat begreppet ”galen”. Det finns mycket i boken som är helt häpnadsväckande. Terapeuten på Säter hade hela tiden arbetat utifrån utgångspunkten att Qvick bär med sig djupt traumatiska händelser från barndomen och att hans påstådda våld (seriemördare) är en återspegling av hans egna upplevelser som barn. Enligt egen uppgift ska han ha våldtagits systematiskt av sin egen far och även misshandlats. Hans sex syskon, däribland kyrkoherden, uppgav samstämmigt att det inte förekom något sådant i hemmet och att de är fullständigt övertygade om att Thomas Quick fabulerade. Polisen höll visserligen förhör med syskonen om detta, men förhören togs inte in i förundersökningsmaterialet. Häpnadsväckande och rättsvidrigt! Förhörsprotokollen har, enligt Råstam, inte heller bevarats.

Visste ni att psykologen (psykoterapeuten) som höll hundratals timmar psykologsamtal med Thomas Quick var gift med länspolischefen? Ju mer jag läste ju mer förundrad blev jag. Det är så många fel att det måste vara en systemfel. Det är dessutom märkligt att det blivit så tyst kring Quickmålen.

Utrikesminister Östen Undén och åklagarmördaren (456)

Östen Undén var utrikesminister för länge sedan. Han kan sägas var pappa till den svenska neutrala linjen under högspänningstiden (kalla

kriget). Han har länge fått ha sin gloria i fred. Men gång på gång har historien berättats om hans möte med fru Bellander, som arbetade för att den svenska regeringen aktivt skulle ställa den sovjetiska regeringen mot väggen när det gällde fallet Wallenberg. Enligt trovärdiga uppgifter från Birgitta Bellander skulle Undén i ett privat samtal ha sagt: Tror fru Bellander att den sovjetiske biträdande utrikesministern Vysjinskij far med osanning? Fru Bellander svarade: Det är just det jag tror. Undén: *Det är ju något oerhört!*

(Vysjinski var den ökände och fruktade åklagarmördaren under Moskvarättegångarna på 1930-talet. Allt var lögn under Moskvarättegångarna och svenska utrikesförvaltningen kände till det mesta om detta.)

En svensk utrikesminister som kröp för de sovjetiska ledarna. Sverige, detta land som var det första landet som erkände den sovjetiska ockupationen av Estland. Ta ett djupt andetag och tänk efter. Undéns svar till fru Bellander får vi inte glömma bort. Det är något som avslöjar mycket i den svenska inställningen till Sovjetunionen. Det är länge sedan, men detta måste socialdemokratin tvingas leva med. Det får inte glömmas bort. Undén var landets utrikesminister i närmare 20 år.

I Ingrid Carlbergs biografi ”Det står ett rum här och väntar på dig” (Norstedts 2012) refereras de ökända ord som fälldes av utrikesminister Östen Undén vid det första mötet med gruppen Wallenberg-aktionen i kanslihuset den 3 november 1947.

Abstraktionskraft var ordet (457)

I morse fick jag ordet som jag saknat och som jag inte ens visste att jag saknade. Abstraktionsförmåga brukar jag ibland tala om, vilket är förmågan att svinga sig uppför och nedför abstraktionsstegen. Men förmåga är en sak, kraft och möjlighet att använda sig av förmågan är något annat. Här kommer abstraktionskraften in! En person kan ha sådan kraft och en text kan ge uttryck för eller innehålla detta – abstraktionskraften. Jag fick ordet gratis i morse när jag läste en framställning om paritetsprincipen inom fysiken. Naturlagarnas egen lag så att säga. Jag tackar Tor Ragnar Gerholm å det ödmjukaste. Lovar att använda ordet med omdöme och eftertanke. Det är naturligtvis ett tyskt ord och jag gissar på goda grunder att Tor Ragnar Gerholm läst mycket litteratur på tyska. Det talas i tyskan om just konsten att ge

språkligt uttryck för abstraktioner: ”Wie man Abstraktionskraft ausspricht auf Deutsch”.

Tor Ragnar Gerholm (1925 – 2007) var professor i kärnfysik vid Stockholms Universitet, men också känd som folkbildare och ivrig debattör i idéhistoriska och vetenskapliga frågor. Han var även aktiv i olika frågor om kärnkraft.

Det här är eskimåmat (458)

August Strindberg är nog den mest omtalade och genomanalyserade kulturpersonen i svensk historia. Visst är han intressant på många sätt.

Strindberg bodde sista tiden i huset som kallas Blå Tornet (på Drottninggatan 8) i Stockholm. Där bodde han i fyra år fram till sin död 1912. När han flyttade in var huset helt nybyggt. Han var märklig den där mannen. Tidigt skaffade han sig telefon, men han lämnade inte ut sitt telefonnummer och svarade aldrig i telefon därför att ”man kan ju få obehagliga upplysningar”. Han använde inte elektrisk lampa trots att det fanns el i lägenheten. Han skrev till ljuset av en fotogenlampa. Han fick upp mat från en matservering i huset och ibland skrev han ilskna lappar tillbaka till restaurangen, då han klagade på maten. Ett av hans mest laddade kritiska ord om maten var *”det där var eskimåmat!”*. Vad visste August om eskimåmat? För övrigt var han ateist hela sin liv, men när han sista timmar närmade sig bad han att en bibel skulle läggas på hans bröst.

Bertrand Russell var i Kina (459)

Conrad Russell var professor i historia vid King´s college, London, och därjämte son till den framstående och berömde filosofen Bertrand Russell. I en skrift om moral och religion nämner han att fadern höll föreläsningar i Kina 1921 och att det bland åhörarna då fanns en viss Mao tse tung. Han antyder även att Bertrand Russell inte stod högt i kurs under den kommunistiska tiden. Bertrand Russell kan ha föreläst om den västerländska vetenskapsteorin och den judisk-kristna moralläran. Hade Bertrand Russell varit kraftfullare, mer tydlig, mer energisk, hade han kanske lyckats så några frön av tankar om människovärden, humanism och demokrati i Maos sinne. Kanske hade han därigenom kunnat hindrat massmördaren Maos mord på

tiotals miljoner människor. Historien flinar kallt mot oss. Kanske var det en dålig tolk som översatte Russell, så att inte Mao riktigt förstod vad västerländsk filosofi egentligen handlar om. Jag tänker även på filosofen Ludwig Wittgenstein, som var skolkamrat med Adolf Hitler. De kom att gå skilda vägar här i livet, som bekant. En helt annan iakttagelse är att Dag Hammarskjöld gick på föreläsningar som hölls av filosofiprofessorn Axel Hägerström och att han då tog intryck av Uppsalaskolan inom filosofin. Det har Dag Hammarskjöld själv berättat.

Göran Persson (460)

För en del år sedan skev Anders Piltz, universitetslektor i latin vid Lunds universitet, tillika katolsk präst, en intressant artikel. Han inleder sin artikel med två citat. Det ena från Erasmus av Rotterdam (1529) och det andra av Göran Persson (1995). Något tänkvärt detta att ställa två citat mot varandra trots att det skiljer många hundra år mellan de två personerna. Erasmus skrev: ”Vi föds inte till människor, vi formas. Utan filosofi och andra discipliner blir människan en varelse värre än ett djur.” Göran Persson sade: ”Man är som man är. Man kan inte göra om sig. De andra får ta en som man är, på gott och ont”. Citaten ställda mot varandra kan uppfattas som ett visst ifrågasättande av Göran Perssons människosyn. Vad säger det att landets största parti under att antal år lät sig styras av en person som Göran Persson? En brukspatron klädd i arbetarrörelsens randiga skjorta och med inövat vokabulär från några tunna partiprogram? Kände Göran Persson till den där Erasmus av Rotterdam? Skulle det inte vara så att USA nyligen valt president skulle jag våga mig på det förnumstiga påståendet att ett folk har de ledare som de förtjänar. Nu väljer jag att inte göra ett sådant påstående. Det skulle vara nedsättande om Göran Persson och det vill jag ju inte vara.

Sverker Åströms diplomatiska memoarer (461)

Jag har med stor behållning läst den gamle diplomaten Sverker Åströms memoarer. Mycket av det som han skriver om utspelade sig på 50-, 60- och 70-talen. En del är även sådant som går tillbaka till krigsåren. Sverker Åström var som mycket ung diplomat placerad i i den ryska staden Kuybysev, dit den diplomatiska kåren var utloka-

liserad under några år av kriget. Han berättar om hur han i Mosvka vaktade på beskickningens tak de nätter då de tyska bombflygplanen flög in och bombade huvudstaden. Memoarboken, som jag tidigare har missat, är i högsta grad läsvärd. Den är visserligen rätt kortfattad och författaren bjuder inte så mycket på sig själv. Men i jämförelse med andra korta memoarböcker är den värdefull då den ger inblick i praktiskt diplomatiskt arbete. Tyvärr skrev inte Sverker Åström något mera omfattande memoararbete. Det borde han ha gjort, tycker jag.

Stimulerande självsuggestion (462)

Det finns olika former av suggestion. Självsuggestion är kanske den trevligaste formen för den innebär att man har en förment möjlighet att kontrollera det hela. Följande ”lagar” kan man läsa om i boken Suggestion och autosuggestion av Charles Baudouin, vilken försöker förklara olika synsätt inom suggestionsläran

1. Den koncentrerade uppmärksamhetens lag. En suggestion börjar alltid med en idé, varpå uppmärksamheten koncentrerar sig på utförandet.

2. Den medverkande sinnesrörelsens lag. Om en idé till en suggestion har sin grund i en sinnesrörelse, så är utsikterna för att suggestionen ska utföras större.

3: Det gäckande bemödandets lag. Då en idé har fått tillräcklig makt över oss för att sätta igång en suggestion, kommer våra medvetna bemödanden att kämpa emot denna att vara fruktlösa och dessutom öka suggestionens kraft.

4: Den omedvetna avsiktlighetens lag. När det omedvetna en gång har fått målet utstakat, finner det medlen att nå det.

Farligaste djuret för människor (463)

Jag vet. Jag läser tidningar. Nu har jag ställt frågan till flera i min omgivning: Vilket är det farligaste djuret för människor i Sverige? Vilket djur förorsakar flest dödsfall? Hittills har jag fått flera olika svar. Björnen är det vanligaste hittills. En person sa: Hästar, de sparkar ihjäl människor. Intressant att vi inte kan gissa oss fram till vilket djur det är? Det är lika bra att jag ger svaret: Det är *getingen*. Det avlider 2 – 5 personer varje år i vårt land av getingbett. Som ni förstår

varierar det år från år. Älgar? Jo det dör 7 – 15 personer i de av älgar förorsakade av trafikolyckorna. Men det är ju på grund av att bilister kör in i älgar. Älgar biter eller sparkar i varje fall inte ihjäl människor. Det är så att säga bilisterna som ger sig på skogens konung. Alltså har vi kommit fram till att getingen är det farligaste djuret i Sverige. Långt farligare än huggormar. Att sedan människan är farlig för andra människor är ju något annat och hemskare.

Mannen på masten och annat (464)

En gång för länge sedan satt en indisk fakir på en ca. 25 m hög svajmast på Gröna Lund. Trodde jag. Jag vet inte om han var fakir och inte heller om han var från Indien. Men han satt där upp i varje fall en hel sommar. Jag såg honom. Han satt insvept i någon form av mörk regncape. Han fick upp minimala kvantiteter mat genom en burk som hissades upp inuti röret. Det hans kropp producerades sändes ned samma väg, förhoppningsvis i en annan burk. Han satt där i tre månader. Trodde jag. Arrangörens syfte var naturligtvis att fånga publikens intresse. Även mitt fångades. Efter tre månader lyftes han ned. Trodde jag. Han kunde inte veckla ut benen och han kunde inte gå. En av kvällstidningarna frågade honom om det inte hade varit långtråkigt där uppe hela sommaren. Han svarade: ”Jag har ett rikt inre liv”. Det var väl det jag misstänkte.

Så där trodde jag att det var och så har jag berättat det för många i min omgivning. Nu har jag dock lyckats ta reda på hur det egentligen var. Mannen var i själva verket amerikanen ”Dixie Blandy”. Han hade upptäckt att han kunde tjäna pengar på att sitta högt upp i en mast och slå sina egna rekord i att sitta där länge. Självklart kom han till Grönan. Under 1965, då han var 63 år gammal, satt han där på en mast i 124 dagar. Masten var 64 meter hög. Varje dag fick han besök av 17-åriga Britta som använde en direkttelefon som fanns för att prata med Dixie. Efter de 124 dagarna, 96 flaskor whisky och drygt 400 paket cigaretter kom han ned. Enligt vissa berättelser tog då Dixie med sig Britta till Grand Hotel. Men det har jag inte kunnat få bekräftat.

Senare slog Dixie Blandy ytterligare ett rekord med 125 dygn. Richard Dixie Blandy omkom 1974 när den mast som han satt på bröts sönder. Det skedde i närheten av Chicago när en kranbil skulle manövreras så att en kran skulle kunna lyfta ned honom. Kranen

stötte mot en av mastens vajrar, vilket gjorde att masten föll samman. Dixie Blandy störtade till marken och avled tre timmar senare. Han blev 72 år och han var gift sex gånger. Tre gånger skilde han sig och tre gånger blev han änkeman. När han satt på sina master, i en särskilt tillverkad stol, kunde åskådarna prata med honom. Han var känd för att han lätt fick kontakt med unga kvinnor genom telefonen som gick till hans plats uppe på masten. Flera av sina fruar träffade han på det sättet. Hur det blev med kontakten med Brita veta jag inte något om.

Dixie Blandy hävdade att han var världsmästare i ”pole sitting” åren 1933 – 1963. Världsrekordet slogs 1964 av Peggy Clark som satt på en mast 217 dygn i Gadsden, Alabama. Detta rekord slogs dock 1982 – 1984 då H. David Werder satt på en mast 439 dygn 11 timmar och 6 minuter. Han satt där för att protestera mot att bensinpriset var för högt.

Pole sitting har på något sätt en likhet med styliterna, eller pelarhelgonen, som var en företeelse särskilt i Syrien och Palestina, under 400- och 500-talen. Dessa kristna heliga män bedrev sina botövningar uppe på en pelare som var mellan 3 och 18 meter hög. Högst upp fanns en plattform med en liten hydda dit en stege ledde. Pelaren tjänade samtidigt som predikstol, eftersom styliterna ofta drog till sig besökare som lyssnade till deras förkunnelse. Det betraktades som ett munklöfte att sitta där och inte lämna pelaren. En tid var antalet pelarhelgon så stort, att de ansågs vara ett särskilt stånd inom den kristna kyrkan. Ett kloster byggdes ofta i närheten av den plats där det fanns sådana pelare.

Symeon styliten är den mest kända av styliterna, född cirka 388, död 459 e. Kr. Han var kristen eremit och helgon som i cirka 30 år levde på en pelare i Qalat as-Siman nära Aleppo i Syrien för att komma närmare Gud genom böner och askes. En del uppgifter anger att han satt på pelaren i 37 år. Resterna av pelaren och byggnaden som restes runt den omkring år 470 finns fortfarande kvar. I västkyrkan firas hans helgondag den 5 januari, i ortodoxa kyrkan den 1 september.

Albert Engström (465)

Jo, jag har mina jaktmarker. På ett ställe kan jag finna övergivna böcker som behöver ett nytt hem. Böcker som satanska bokägare helt

enkelt försökt ta livet av. Jag bläddrar vant och väljer ut de individer som ska få en andra chans i en boklåda eller i bästa fall en undanskymd plats i bokhyllan. Jag kan vara barmhärtig, men väljer ändå med omsorg. I går bläddrade jag och räddade en hygglig fin samling av häftade utgåvor av Alberts Engström. Han med ”gubbarna” ni vet. Men vad ni inte vet är nog att han var en riktigt skicklig tecknare och med stor finess tecknat nakna damer (särskild de två välvda bakdelarna på halvgamla tanter). Jag kom över häftet ”Vackert o.s.c” med touchteckningar av AE. Han utmärkte sig naturligtvis även som kåsör och underhållare. Skicklig med orden och, tack och lov, ”underfundig”. Ett utmärkande drag hos Albert. Man kan aldrig anklaga Strindberg för ”underfundighet”. Albert var en godhjärtad underfundig observatör. Ååågust var, som vi vet, ofta bara en illmarig sinister provokatör med tydliga rabulistiska drag. Läs Albert och bli en god människa. Dessutom kommer du att försättas i ett fortvarigt tillstånd där du tror att du förstår dig på rospiggar. Sanningen är att det gör du aldrig.

Den där Strindberg (466)

August har varit död i över hundra år, men ändå lever han på något sätt. Karlskrället. Jo, han kunde skriva och han är stor som både dramatiker och författare. Skriftställaren. Jag vet att man måste förhålla sig till honom. Även om man är kritisk till hans irrläror och riposter. Älskar man inte honom så måste man hata honom. Det är förbjudet att förhålla sig neutral till honom. Det är tabu att inte var intresserad av honom och inte känna till namnet på hans tre fruar. Den som väljer fotboll framför en TV-dokumentär om Ååågust visar fel färg. Jo, jag har läst Strindberg och sett minst 10 pjäser av honom. En gång frågade jag min vän litteraturvetaren vilken författare som man ska läsa för att utveckla sitt eget svenska språk. Han funderade i ca. 23 sekunder och så svarade han: Strindberg. Det var inte det svar jag ville ha. Jag vill ha namnet på något författare som har tyngd och elegans över sin prosa. Som inte väjer för två inskjutna bisatser och nyfikenhetsstimulerande nydaningar och associationer. Jo, Strindberg är genial (läs: tämligen galen). Man kan fundera över vilken personlighetskaraktär som ett gäng psykiatriker skulle vilja använda sig av för att beskriva skriftställaren. Men Heidenstam får man väl

inte tycka om? Det är väl inte riktigt lika suspekt som att samla på gradbeteckningar från waffen-SS.

Tvåbent varelse utan fjädrar (467)

Inom filosofin finns det ett antal återkommande tankefigurer som använts i läroböcker och andra framställningar under mycket lång tid. En del går tillbaka till de gamla grekerna (som inte alls var särskilt gamla) och en del är nyare. Några exempel? Ja, människan kan beskrivas som en tvåbent varelse utan fjädrar. Att den franske kungen är skallig är också en ”figur” som ofta återkommer. Fyrsidiga trianglar finns bara i filosofin. En kunskapsteoretisk fråga som återkommer: Är det möjligt att nu ta reda på hur många kaniner det fanns kl. 14.05 den 18 juni 1783 på Manhattan? Jo, så är exemplet i litteraturen. Men jag skulle ju hellre vilja fråga: Hur många kaniner fanns det på Gotland den 1 juni 1956. Men sådana exempel får man inte göra om hur som helst. Har ni hört talas om svarta svanar i Australien? Att 7 + 5 är 12? Det senare kommer från Aristoteles logik. En god filosof använder inte talet 3 + 6 = 9, eller liknande enkla additioner, som skolboksexempel. Nej, man använder samma addition som den store mästaren Aristoteles använde i sina föreläsningar. Detta av vördnad inför mästaren.

Svara å stående fot (468)

Vissa frågor kan man svara på ”stående fot”, d.v.s. direkt. Aldrig på stående ”fötter”. Eller som tyskarna och holländarna säger: ”stehenden Fusses” (fötter) och ”staande voet”. På latin: ”stande pede”. Engelsmän har inte något motsvarande uttryck. Möjligen ”offhand”, vilket ju inte anger om personen står eller sitter. Italienarna säger ”seduta stante”, vilket betyder ”på sittande bak”. Frågan är om inte det italienska uttrycket är det bästa, eftersom vi sitter så mycket nu för tiden. Allt det här kunde jag svara på på stående fötter.

Bli en börsmäklare! (469)

Det dyker upp en mängd små annonser här på webben med rubriken ”Bli en börsmäklare!”. Jo, men inte har jag lust att bli börsmäklare. Men ändå. Hur är rubriken formulerad? Om nu någon vill bli

börsmäklare vill väl han eller hon bli en börsmäklare och inte två eller tre. Eller vill man kanske innerst inne bli två börsmäklare och då kunna få dubbel lön? Om man är två börsmäklare kan man ju också handla med sig själva och göra extra stora förtjänster. Det är väl därför man bara kan få utbildning till en börsmäklare. Det skulle ju bli ohållbart om utbildaren utbildade en person till två börsmäklare. Underligt det hela tycker jag. Språket förflackas och faller samman.

I pleonasmernas underbara värld (470)

Det är nog bara att erkänna. Det brukar vara bäst att göra det redan från början för det stärker trovärdigheten. Jag har en fallenhet för pleonasamer. Både medvetna och omedvetna. Det är alltså den språkliga företeelsen och benägenheten till upprepning med synonymer eller överflödiga förstärkningsord. Det ger mig tid vid formuleringen av mina språkliga satser och det ger även mottagaren tid att ta in vad jag egentligen har att säga. I talspråket kan det vara effektivt (flera hammarslag på samma spik så att säga), men i skrift blir det tungt och därmed jobbigt. Exempel? Javisst, här kommer några tydliga pleonasmer:

Klart och tydligt
Lätt och ledigt
En skinande, ren och fläckfri disk!
Jag skulle vilja beställa en inbakad Calzone, tack.
Människoätande kannibal
Rätt och riktigt
En ensamstående ungkarl
Han sprang omkring naken, helt utan kläder
Det tog tio år, ett helt decennium, innan han fick veta något
Det är viktigt att tala, prata och kommunicera om det som skett
Vårt parti arbetar och verkar för framtiden

Ontologisk privation (471)

En ontologisk privation innebär inte att föremålet upphör att vara vad det är i ontologisk mening, utan endast att det är i avsaknad av detta något. Ontologin handlar om varats natur och är en del av filo-

sofin. Hur långt kan man beröva ett föremål dess karakteristiska egenskaper och ändå med fog hävda att det fortfarande är det föremål det tidigare var? Det är privation det. Det motsatta är frågor såsom: När blir ett antal gruskorn en sandhög. Motsatsen till privation kallas possession eller habitus.

Ta exempelvis en stol. Om man avlägsnar dess färg genom att måla om stolen med en annan färg är det fortfarande en stol. Om man tar bort ett ben på en vanlig köksstol så säger nog de flesta att det fortfarande är en stol (dock med bara tre ben). Men hur är det när två ben är borta? Och tre ben borta? Vid någon punkt vill man nog säga: Det där är inte någon stol, det har varit en stol, men nu är det bara resterna av en stol. När når man punkten för maximal privation? Vad är det som utmärker själva gränsen då privationen gått så långt att föremålet inte längre är det föremål som det varit tidigare?

Den ädla konsten att kommatera (472)

Krigshjälten och humanisten Harry Järv, tidigare biträdande riksbibliotekarie, påstod i några sammanhang att han egentligen bara kunde tre saker (saker?): Närstrid, Kafka och konsten att kommatera. Ungefär så. Vem för det ädla hantverket kommatering vidare? Politiker kan inte kommatera. Journalister kan inte kommatera. Lärare kan inte kommatera. Det måste finnas en mängd oanvända kommatecken liggande i något förråd någonstans. Dags för oss ordbrukare att ta och rekvirera en drös kommatecken. Märkte ni att jag inte har använt ett enda kommatecken i detta inlägg?

Heliga Birgittas hemfärd 1373 (473)

Heliga Birgitta hade själv önskat att kroppen efter hennes död först skulle föras till nunneklostret San Lorenzo in Panisperna i Rom, men kroppen kunde föras dit först fyra dagar försenat eftersom så många människor hade samlats utanför hennes hem då hon avlidit. Kroppen lades i en enkel träkista som förseglades och placerades i en kista av marmor. I väntan på hemfärden till Sverige skulle benen avskiljas från kroppens mjukdelar. Klostret fick enligt tidens sed behålla en arm och några små bitar av skelettet. När Birgitta dog i Rom 1373 var dottern Katarina 41 år. Hon och hennes bror Birger ordnade så att kroppen fördes hem till Vadstena hela vägen från Rom. Resan tog sju

månader och gick över Alperna upp till Polen, därifrån med båt till Öland och vidare till Söderköping. Genom Östergötland bars kistan i procession hem till Vadstena. Det finns många berättelser om mirakel som inträffade under kistans färd. Träkistan med järnbeslag som kroppen låg i under resan finns ännu idag bevarad i Birgittas bönekammare i kungapalatset i Vadstena.

I stället för att låta en kista med ett enarmat helgon skaka fram på vägarna i sju månader går det numera lätt att ordna transporten med flygfrakt. Om ni bara visste hur många likkistor som transporteras i luften varje dag. Men flygbolagen hanterar det hela så diskret att vi som flyger inte ser något alls av hanteringen.

Valutaunionen mellan Norge, Sverige och Danmark (474)

De nordiska länderna har erfarenhet av medlemskap i en valutaunion, nämligen den skandinaviska myntunionen. Norge, Danmark och Sverige var medlemmar i en valutaunion under mer än 40 år från mitten av 1870-talet till början av 1920-talet. Den skandinaviska myntunionen har dock inte uppmärksammats närmare i den ekonomiska forskningen och därmed heller inte i diskussionen om valutapolitiskt samarbete i vår tid. I mitten av 1800-talet var det vanligt att skiljemynt användes även i grannländerna. Danska mynt användes mycket i Norge och danska mynt i Sverige. De var legala betalningsmedel.

Den skandinaviska myntunionen 1873 ersatte den gamla myntenheten, riksdalern, med den nya, den skandinaviska kronan, där en krona delades upp i hundra ören. Varje medlemsland började prägla guldmynt i valörerna 10 och 20 ”skandinaviska” kronor med identiskt guldinnehåll, men med olika utseende. Detta var de s k huvudmynten. Mynt av lägre valör, d v s skiljemynten, präglades i silver och koppar. Inga restriktioner gällde hur många mynt som kunde sättas i omlopp. Samtliga myntformer utgjorde lagligt betalningsmedel i de tre skandinaviska länderna. Danska, norska och svenska skiljemynt hade en fast och “obrottsligt” trovärdig växelkurs 1:1 gentemot varandra. Medlemsländernas mynt var för konsumenterna fullständigt likvärdiga eftersom de utgjorde den gemensamma valutan och byggd på den gemensamma valutaenheten. Det var guldinnehållet i huvudmynten som var avgörande för hela överenskommelsen. Det är intressant att de tre skandinaviska länderna hade

en valutaunion (myntunion) långt före all diskussion om Euron inom EU.

Myntunionen klarade sig igenom unionsupplösningen mellan Sverige och Norge; det som till slut fällde myntunionen var spänningar mellan de tre ländernas ekonomier efter utbrottet av första världskriget 1914. I och med påfrestningarna i krigsekonomierna uppstod kraftig inflation, vilket gjorde att länderna inte längre kunde uppfylla sina utfästelser (garantier) att lösa in mynt av lägre valörer och sedlar mot guldmynt. Myntkonventionen var enbart en valutaöverenskommelse och det fanns inte någon överenskommelse om ekonomisk samordning mellan länderna. Detta är förklaringen till att länderna inte lyckades hindra att inflationen växte olika i länderna när världskriget bröt ut. Som minne av unionen har de tre länderna fortfarande ett gemensamt namn på sin valuta (krona, krone). Valutaunionen var även en konkret följd av skandinavismen under andra delen av 1800-talet.

Han återuppstod från de döda (475)

Australiensaren Daniel Huf kraschade med sin Porsche den 1 april 2012. Det var en allvarlig olycka. Räddningspersonalen kunde bara konstatera att han var död. Kroppen fick därför ligga kvar i bilvraket. Räddningspersonalen noterade entydigt att han var död. En timme senare när räddningspersonal skulle lyfta bort liket upptäckte man att kroppen hade en svag puls. Han levde. Efter vård på sjukhus kunde han fem veckor senare åka hem. Han har alltså varit dödförklarad i omkring en timme och därefter har han levt igen. Död först och levande sedan. Eftersom han (kroppen) måste anses tillhöra kategorin ”döda” så måste man också konstatera att han, trots att han definitionsmässigt enligt landets rättsregler varit död, ändå lever. Han är alltså en av de få människor på vår jord som är ”återuppståndna”. Nu är frågan var hans själ befann sig under den där timmen. Gömde den sig eller fanns den kvar i kroppen eller hade den givit sig iväg och sedan återkommit för att blåsa liv i sin tidigare boning?

Jag tänker på skylten över en avdelning på stadsbiblioteket: ”Kropp och själ” står det. En gång stannade jag upp och reflekterade några millisekunder. Försatte mig från ett oreflekterat tillstånd (begrepp inom filosofin) till en något reflekterat tillstånd. Kan man få välja kropp eller själ eller är man tvungen att låna hem båda ingredi-

enserna samtidigt? Har överstadsbibliotekarien bestämt att det finns själar och i så fall hur länge existerar dessa? Det finns vissa själar jag skulle vilja komma i kontakt med och vissa som jag för allt i världen inte skulle vilja komma i närheten av. Själsfrändskap? Tvillingsjälar? Själsdödare? Eftersom man pratar så mycket om själar så finns de ju i varje fall i den språkliga och begreppsmässiga uppenbarelseformen. Oavsett om överstadsbibliotekarien bestämt det eller inte. Det är fint att skylten får hänga kvar i avvaktan på att begreppen blivit fullständigt utredda. Det har dock inte lyckats de senaste tvåtusen åren.

”Draco dormiens nunquam tittilandus” (476)

Så sade de gamla romarna: *Draco dormiens nunquam tittilandus* (kittla inte den drake som sover) eller inte? Eller sa de något som ”väck inte den björn som sover” eller vad sade de? Det där med draken är i varje fall Hogwarts motto och då kan det ju vara påhittat alltihop. Men jag tycker att ordet ”tittilandus” är så beskrivande, fonetiskt om inte annat, av hur kittlande känns. Är det bara människor som kan bli kittlade? Jag försökte en gång kittla en hund, men han tittade bara på mig som om han undrade varför jag kliade honom så intensivt. Min teori: Det är bara människor som kan bli kittlade och det är bara människor som har humor. Den senare egenskapen är dock ojämnt distribuerad bland populasen. Men det visste vi ju redan. Det är ett förhållande som man bara kan skratta åt.

Gustaf Hallenstiernas äventyr (477)

Gustaf Hallenstierna var en ädling och en lebeman i mitten av 1700-talet. Han skrev sina kärleksmemoarer som gavs ut av en avlägsen släkting först 1972. Dessförinnan var den en väl bevarad släkthemlighet, som mycket få av de manliga släktingarna fick möjlighet att läsa. Den är alltså mycket skabrös, om nu någon vet vad det ordet betyder. Hans stora nöje var nämligen att hoppa i säng med unga flickor. Gärna glada och ”välväxta” pigor. Hur som helst skildrar han ingående hur hans amorösa erövringar gick till. Ofta lyckades han även om det förekom rejäla missar. Han lyckades få dem i säng helt enkelt. Men han berättar på flera ställen i sin noggranna redogörelse att han ofta fick lova flickorna att inte ”fullborda”. Det var ett krav från flickornas sida och tydligen gick han med på det villkoret. Det

var ju en tid då det inte fanns några preventivmedel. Men Gustaf var glad ändå för varje erövring och fortsatte sin framfart både i Stockholm och i Dalarna. Så långt som jag har läst boken så har han väl förfört ett 20-tal välväxta unga flickor och ett par damer som inte var helt unga. Allt utan något misslyckande med konsekvenser. Men frågan är om Gustaf var helt igenom lycklig eller om han saknade något. Det har boken inte förklarat eftersom den inte har några psykologiska dimensioner. Flickorna har uppenbarligen inte skrivit några egna erotiska memoarer. Det skulle ha varit lite intressant att läsa deras berättelser också, vilka säkert då haft en annan inriktning.
Boken har titeln: *Mina kärleksäventyr*.

Var var skomakaren mellan hägg och syrén? (478)

Uttrycket *mellan hägg och syrén* förknippas naturligtvis med perioden mellan blomningstiden för hägg och syrén. Uttrycket kan eventuellt ha sitt ursprung i den årliga period då skomakargesäller enligt de gamla skråbestämmelser skulle friställas för att ge sig ut på vandring. En del skomakare stängde då skomakarverkstaden under gesällens frånvaro. Uttrycket har uppfattats av andra som att skomakaren stängde för att njuta av den bästa tiden på året. Berättelsen om skomakarens skylt med texten *stängt mellan hägg och syren* är relativt sentida, inte belagd förrän på 1880-talet. Förmodligen är den dessutom en vandringssägen. Men vacker är den. Vad gör en vardagsfilosof som jag mellan hägg och syrén? Jo, jag ägnar mig åt lite filosoferande och detta även under en söndag. Särskilt på morgonen. Bland annat funderar jag på problemet att aristoteliska termer är en förutsättning för den stoiska logiken. Eller är det inte ett problem?

Någon intresserad person har tydligen räknat ut att det i genomsnitt går 12 dagar från det att häggen blommar till dess syrénen blommar. Räknar man till dess syrénen blommat över blir det en mycket längre tid.

Dessutom fortsätter jag att stava syrén med accent trots att svenska akademins ordlista år 1969 bestämde att ordet ska skrivas utan accent. Någon liten revolutionär måste det ju ändå få finnas i maj månad. Svenska akademin ska inte få bestämma allt.

Ett minneskort genom tarmkanalen (479)

Det var några år sedan (2012) som en 50-årig pilot mot betalning tog med en 27-årig kvinna på en tandemflygning i västra Kanada. Flygningen skedde med en motordriven hangglider i vilken både piloten och passageraren hängde helt öppet i remmar. Kort efter start, på en höjd av omkring 300 meter, gick något fel och kvinnan lösgjordes från sin sele. Piloten ska ha försökt att hålla kvar henne, men misslyckades och kvinnan föll handlöst till marken och avled. Färden filmades av en kamera fäst på ena vingspetsen. Men efter olyckan, när polisen ville studera filmen, saknades minneskortet varför piloten blev misstänkt för att ha kastat bort kortet. Efter en domstolsförhandling stärktes misstankarna mot 50-åringen som häktades – misstänkt för att ha svalt minneskortet. Mannen satt sedan kvar i häkte i väntan på att minneskortet ska komma ut den naturliga vägen. Den 27-åriga kvinnan hade fått tandemflygningen i present av sin pojkvän. Avsikten var att pojkvännen därefter själv skulle följa med som passagerare. Han stod på marken när olyckan inträffade och ska enligt uppgift ha filmat en del av flygningen – men inte själva olyckan. Klarar ett minneskort den naturliga passagen genom människokroppen? Jo då, flygaren lades in på sjukhus och ut kom minneskort. Polisen kunde se vad som hänt. Flygaren förklarade att han gripits av panik och då svalt minneskortet. Han hade 18 års erfarenhet av flygning med hangglider. Han gjorde flera misstag den dagen. Han kopplade inte hennes sele på rätt sätt och han kontrollerade inte heller att den var anbringad på rätt sätt. Han dömdes till åtta månaders fängelse för vållande till annans död (criminal negligence causing the death of a person).

The keystone… här är förklaringen (480)

”The keystone” is this… så säger engelsmannen. Vad menar han då med det? Jo, det är det som på svenska kallas ”slutstenen” och som binder samman och ger styrka och stabilitet åt ett klassiskt brovalv eller gotiska båge. Alltså stenen längst upp som ”låser de lutande sidorna av andra lösa stenar”. Ofta är slutstenen dessutom av tradition längre än de andra stenarna i ett valv. Så översättning av ”keystone”

med ”grundstenen” leder tankarna helt fel. Från och med nu gäller det att se en valvbåge framför sig när man hör eller läser ordet keystone.

Varför finns det damklass i schack? (481)

Kan någon människa förklara för mig varför man har herr- och damklass i schack? Pjäserna är inte tunga att flytta. Någon måste kunna förklara varför man låter kvinnliga hjärnor spela mot kvinnliga hjärnor och manliga hjärnor mot manliga hjärnor. Det bara måste finnas en förklaring. Logisk och stringent. Jag törs själv inte ens ställa upp en hypotes. Det kan lura en feminist bakom närmaste buske som kastar sig över mig om jag ens yppar den första stavelsen i hypotesen som jag inte ens törs skriva ut.

Det är lite märkligt det här med idrotter där allt är uppdelat i herrklass och damklass. Hästsporten kan stoltsera med att vara en av de få sporter där män och kvinnor tävlar mot varandra. Även i motorsport och draghund görs ingen åtskillnad mellan könen. Men bågskytte och pistolskytte är uppdelat i klasser efter könen. Sedan finns det förstås många sporter där man spelar mix och där lagen kan vara blandade utan att det är någon klass alls.

Vem kom på att själarna är odödliga? (482)

I morse satt jag i läsfåtöljen och läste professor Anders Wedbergs utläggning om Platons själsbegrepp. Helt plötsligt ser jag att han har skrivit att den odödliga själen inte återfinns i bibeln utan är ett begrepp, eller en faktisk företeelse om man så vill, som Platon har givit till mänskligheten och som sedan medeltida teologer har tagit över och gjort till en del av den kristna doktrinen. Det är ju något oerhört. Skulle den platonska uppfattningen om själens odödlighet inte ursprungligen ha funnits i kristendomen? Anders Wedberg kände sin Platon. De hade umgåtts i många år så att säga. Kan själar umgås även efter att de lämnat kropparna? Jag litar fullständigt på Anders Wedberg eftersom han var en av vårt lands stora filosofer. Det är synd att hans arbete över filosofins historia inte längre än lärobok på universiteten.

De platonska kropparna (483)

Redan de gamla grekerna, särskilt Euklides, kunde matematiskt leda i bevis att det endast finns och endast kan finnas fem s.k. *platonska kroppar.* En av dessa är den vanliga kuben (tärningen). Det som utmärker en platonsk kropp är att den har ett antal plana sidor som är lika stora (vilket gör att den kan användas som tärningar). Men hur lyckades grekerna utan hjälp av arabiska siffror och utan hjälp av datorer räkna fram att det *endast* finns fem sådana geometriska kroppar? Detta är för mig obegripligt. De hävdade med bestämdhet att det inte finns en sjätte sådan kropp med dessa egenskaper.

Rent matematiskt är Platonska kroppar konvexa tredimensionella geometriska kroppar (polyedrar) med likformiga polygoner som sidor. I varje hörn möts lika många sidor. Det var Euklides som matematiskt bevisade att det bara finns fem sådana kroppar.

Ville tjäna en advokat i tio år (484)

Klockan 16.30 den 2 maj 1962 gick mrs Robert Lee Kidd in på San Francisco-tidningen Examiner och satte in följande annons:

”Jag vill inte att min man ska dö i gaskammaren för ett brott han inte har begått. Jag erbjuder mig därför att ta plats som kokerska, hembiträde eller hushållerska i 10 år hos den framstående advokat som vill åtaga sig att försvara honom och se till att han får upprättelse. 522 Hayes St. UN 3-9799.”

Mrs Kidds make var åtalad för att 18 månader tidigare ha torterat och mördat den 71-åriga antikhandlaren Albert Clarke i San Francisco. Kidds blodiga fingeravtryck hade hittats på mordvapnet, ett utsirat svärd. Men mrs Kidd hävdade att hennes man hade varit hemma hela mordkvällen.

Kidd hade redan ställts inför rätta två gånger för mordet. Han hade blivit fälld första gången, men delstatens högsta domstol hade beviljat en ny rättegång eftersom underrätten felaktigt hade godtagit otillåtna bevis. Vid den andra rättegången hade juryn inte kunnat enas. Nu när mrs Kidds pengar var slut erbjöd hon sig att betala en framstående advokat med tio års oavlönat arbete.

Mrs Kidds annons var införd den 3 maj 1962, och lyckosamt nog för henne publicerade Examiner samma dag berättelsen om Kidd på

förstasidan. Som en följd av denna publiceringen åtog sig en av San Franciscos mest framstående advokater fallet. Hans namn var Vincent Halliman.

I rätten bevisade Halliman först att svärdet inte alls var mordvapnet. Sedan visade han hur Kidds blodiga fingeravtryck hade hamnat på det. Kidd och en bekant till honom hade besökt antikhandlaren någon gång före dennes död och Kidd hade råkat göra illa sig när han skulle låtsas fäkta med vapnet. Efter 11 timmars överläggning fann juryn Kidd icke skyldig och han försattes på fri fot. Advokat Halliman vägrade dessutom vänligt nog att antaga mrs Kidds erbjudande om att tjäna honom gratis i tio år.

Jag blev förälskad på två minuter (485)

Nu har det hänt igen. Jag förälskade mig på mindre än två minuter. Hon är vacker, något åldrad. Tre volymer av professor Hans Larssons skrifter om Intuition, Platon och Kants kategorier bundna i ett blått halvfranskt band med fyra kraftiga bind. Fyra! Jag smekte henne över ryggen, kände på hennes doft mellan bladen och kollade trådarna i ryggen. Den måste ha bundits 1914 eller 1915. Perfekt exemplar. Knappt ens öppnad i ryggen. Visserligen har jag redan två av de tre volymerna, men inte i den dräkten. Bara den bindningen i dag skulle kosta minst 1 000 kr. Kanske mera. Hon stod där på hyllan i antikvariatet och vände mig ryggen. Jag tog ned henne. Jag satte tillbaka henne, tog ned henne, smekte henne över ryggen igen och bestämde mig. Hon blev min för 175 kr. Hon kommer att följa mig livet ut, så känns det. Jag kommer att lägga henne försiktigt på nattduksbordet på långvården. Hon är min för evigt. Jag släpper henne aldrig. Kan för övrigt nämna att de tre verken är skriven av Kloke-Hans, den klokaste skåningen som levt efter Röde Orm.

Stilisten Joseph Conrad (486)

Det är som att prova viner. Detta att ta en bok från hyllan och börja läsa. Känna av texten, ta den till sig. Inmundiga. Jag gör så ganska ofta. Läser 20 – 30 sidor och lutar mig sedan tillbaka och frågar mig själv: Är texten bra? Griper den mig? Känner jag ett sug att läsa vidare? Har min nyfikenheten väckts? Är svaret ja så läser jag vidare. Undrar hur många böcker jag har varit ”på” under åren? Det är mas-

sor av böcker som jag läst 20 – 30 sidor i. Man ska bara läsa böcker som man grips av. Just nu läser jag med förtjusning och beundran Joseph Conrad. Polacken som växte upp i Ryssland och, efter att ha varit sjökapten på franska och brittiska fartyg, slog sig ned som författare i Kent. Jag läser just nu *”Med andra ögon”* (”Under Western eyes”), som översattes först 1979 till svenska. Översättning dessutom av den utmärkte översättaren Roland Adelberth. Han har översatt en mängd viktiga verk till svenska, bl.a. Charles Darwins Om arternas uppkomst, Rachel Carsons Tyst höst, J.R.R. Tolkiens Silmarillion och De förlorade sagornas bok 1 & 2, Michael Endes Den oändliga historien och Momo. Läs Jospeh Conrad och njut av Adlerberths kongeniala översättning.

Prärieindianer och sociala normer (487)

En bok som jag läste i somras handlade om prärieindianernas liv och leverne i ganska modern tid, vilket är den tid då de kunnat observeras av den vite mannen. Tiden 1600 – 1890 ungefär. Vad kan man lära sig av det? De olika stammarna hade olika språk, de rörde sig över olika områden och var inte alltid stationära. Det var förhållandevis lätt för dem att hitta föda eftersom huvudfödan var hjort och buffel. De låg nästan alltid i krig med andra stammar och de hade ett särskilt krigarkast som bara ägnade sig åt att öva sig i stridsteknik. Kvinnorna fick arbeta hårt med hushåll och matlagning och skötsel av barnen. Männen gjorde inte så mycket. Känns det igen? Ceremonierna var omfattande och tog lång tid. I vissa stammar dansade man jaktdanser varje gång man skulle ut på jakt. Det skedde knappast någon teknisk utveckling över tiden. De hade förmodligen samma redskap och utrustning som de hade haft tusen år tidigare. Innan de fick tillgång till hästar så hade de endast hundar som husdjur. Hundarna användes nästan enbart för att släpa tält och bohag vid förflyttningar.

Rysk prinsessa gav namn åt Mariekex (488)

Mariekexet skapades i ett bageri i England 1874 i anledningar av bröllopet mellan den engelske prinsen Alfred, hertig av Edinburgh, och den ryska prinsessan Maria Alexandrovna. Alfred (1844 – 1900). Han var son till Victoria I av Storbritannien och Albert av Sachsen-Coburgh-Gotha. Maria (1853- 1920) var dotter till den ryske tsaren

Alexander II och kejsarinnan Maria Alexandrovna. Om Maria själv åt kexet som döptes efter henne vet man inte. Det första svenska Mariekexet bakades i varje fall på Luciadagen 1888 i Kungälv. Det var Robert Cruickshank, son till en kexfabrikant från Skottland, som tog med sig receptet till Sverige. Han flyttade till Sverige och var med om att grunda Göteborgs Kexfabrik där det första kexet bakades. Men det var i Kungälv förstås och inte i Göteborg. Så Göteborgskexen borde egentligen kallas för Kungälvskex.

Vem uppfann plustecknet och varför? (489)

Jag har tänkt på mycket, men faktiskt aldrig på hur plustecknet kom till. Det var helt klart före vår tid. Nu vet jag. Det var en engelsk utgivare av det som senare kallas ”läroböcker” som tyckte det var besvärligt att ange addition med ord eller, alternativt, med två parallella streck som dessutom kunde luta åt olika håll beroende på vem som var författare. Han lanserade alltså det tecken som vi nu är så vana vid. Plustecknat +. Det tog några årtionden innan det slog igenom på 1500-talet. Gustav Vasa lär knappast ha använt plustecknat här han räknade samman allt kyrksilver och kyrkklockor som har drog in till staten. För övrigt har jag inte en aning om vem som uppfann minustecknet. Subtraktion måste ju ha tillämpats även under antiken.

Silverfiskar (490)

De lever i fukt och mörker och de lever av brödsmulor, sockerkorn och ”smuts”. Snabba är de också och tar man dem inte snabbt första gången så missar man nog. Urtidsdjur är det frågan om. Det är förunderligt att de kan leva i en golvbrunn i duschen år efter år. Legenden säger att de kan leva på tvål. Även om man lämnar bostaden i ett halvår så lever de vidare. Av vad kan man fråga sig. Det finns över 300 olika arter av silverfiskar, men bara två av dessa finns i Sverige. Den flacka kroppen är oftast täckt med silverfärgat fjäll. Dessa djur har ofta långa antenner och små eller inga ögon. Den bakre delen av kroppen består av elva segmenten och längs bak finns tre långa antennliknande utskott. Fortplantningen sker inte genom direkt kontakt mellan hannar och honor. Hannarna skapar ett nät och lämnar sin sperma på nätet. Honorna upptar sperman när de passerar genom väven. De är ofta helt blinda. Men varför föredrar de mörker

och sticker undan när en lampa tänds?

Varför heter paperback pocket book? (491)

Här i landet talar vi om pocketböcker. I Italien skiljer man däremot mellan formatet brossura och pocket som heter tascabile (tasca = ficka). Rent språkligt betyder det något som är möjlig att ha i fickan. Intressant är att svenskan använder det engelska ordet för ficka, pocket, som engelsmännen dock själva inte använder eftersom de säger paperback, medan italienskan använder sitt eget ord för ficka. Alltså borde den typen av böcker heta ”fickböcker” på svenska. Eller borde vi säga ”paperback”? Men inte pocket eller pocketbok, eller pocket book eller vad det är vi nu säger. Lite underligt är det. Dessutom blir nästan allt underligt när man djuplodar och analyserar.

Beordrade självmord (492)

För några år sedan läste jag Alf Henriksons bok om Kinesisk historia. I boken berättas det om att det ännu på 1700-talet förekom att det i domstolar som straff utdömdes att delinkventen skulle begå självmord. Märkligt straff tycker vi naturligtvis. Men tydligen fungerade det på avsett sätt, om man ska tro Alf Henriksson. Domstolarna (som i själva verket var kejsarens administrativa organ) meddelade alltså att personen skulle gå iväg och begå självmord. Stalin tillämpade ett liknande förfarande, dock utan att det gavs skenet av något domstolsutslag. Flera gånger, om man nu ska tro berättelserna, kallade han till sig generaler och andra betrodda, avskedade dem och frågade om de hade tjänstepistolen med sig. När de svarade ja, så sa han: Gå till rummet här invid och använd den! Vilket de gjorde. De visste naturligtvis vad som väntade om de inte lydde Stalin.

Får polisen sätta GPS-trackers på bilar? (493)

GPS-trackers är små dosor som kan sättas på exempelvis en bil eller en båt. Den sänder sedan fortlöpande uppgifter om sin position över mobilnätet. Man kan läsa av dosans position på sin dator där hemma. Ett annat alternativ är att dosan lagrar information om positioner och tid för att sedan kunna tömmas på information. I USA har en domstol

i Wisconsin meddelat en dom som innebär att delstatens polis utan vidare får sätta trackers på vilken privatbil som helst som man vill ”övervaka”. Det krävs alltså inte någon ”search warrant” för polisen som det behövs för vissa andra åtgärder, exempelvis det som vi kallar husrannsakan. En invändning från den person i Wisconsin som hade fått en GPS-tracker på sin bil var att hela förfarandet innebar att polisen även kunde ”övervaka” hans bil när den stod i garaget och att det därför inskränkte hans grundlagsskyddade rättigheter. Det argumentet tog dock inte domstolen någon hänsyn till.

Men hur är det? Används GPS-trackers av polisen i Sverige och i så fall hur? Är det lagligt för andra att sätta trackers på en persons bil? Och vad gäller om man nu skulle råka hitta polisens eller någon annans tracker på den egna bilen? En sådan där tracker kostar i dag inte mer än 400 kr och batteriet fungerar i ett par månader. Det förefaller som om det inte är reglerat i svensk lagstiftning vad man får göra eller inte göra.

Professor Salomon Henschen (494)

Professor Salomon Henschen (f. 1847) var i början av 1900-talet en av världens mest framstående hjärnforskare. Han var van att obducera hjärnor i sin verksamhet i Uppsala och vid KI i Stockholm. Så stor var hans vetenskapliga anseende att han 1923 kallades till Moskva för att bedöma Lenins sjukdomstillstånd. Den fråga som kommunistledarna ville ha besvarad var om Lenin hade förgiftats eftersom han blev allt sjukare. Salomon Henschen, som då var 76 år gammal, reste till Moskva med sin son Folke Henschen, som redan då var en framstående hjärnforskare. Sonen Folke Henschen var född 1881 och blev senare en världsberömd patolog. De två ingick i den grupp av tio utländska läkare som ombads att komma till Moskva för att undersöka Lenin. Från Sverige tog de med sig gummihandskar för undersökningen därför att sådana fanns vid den tiden inte att tillgå i Ryssland. Far och son kom fram till att Lenin måste ha hade drabbats av omfattande åderförkalkning i hjärnan (ateroskleros), vilket de senare också ansåg var dödsorsaken när Lenin ett knappt år senare avled. Några av de andra utländska läkarna ska dock, enligt de rykten som var i omlopp, ha hävdat att Lenin led av syfilis. Senare har det ansetts att de två svenska läkarna var de som ställde rätt diagnos. Lenin blev 53 år gammal och han egen far Ilja Uljanov hade

avlidit i samma sjukdom vid 54 års ålder. Sonen var endast 16 år när fadern avled. Båda blev dessutom skalliga i unga år. Salomon Henschen fick 35 400 kr för uppdraget. Det beloppet motsvarar i dag ca. 900 000 kr.

Nu är inte Salomon Henschen bara känd för att han var en framstående hjärnforskare som bedömt Lenins sjukdom. Han är även känd för att han propagerat för att svenska folket skulle gå över till att dricka danskt öl i stället för svenskt.

Vid sekelskiftet gav Salomon Henschen nämligen ut en broschyr med titeln *"Ölet som bordsdryck"* i vilken han förespråkade danskt öl. Han menade att svenskt öl vid den tiden inte var en fullvärdig dryck. Hjärnforskaren skrev visserligen att alkoholhalten i det danska ölet egentligen var en gnutta för hög. Detta eftersom alkoholhalten med någon procent översteg tarmens naturliga alkoholhalt, vilken håller sig omkring 2,5 procent. Hjärnforskaren menade att ett nyttigt öl skulle ha en alkoholhalt som låg nära den naturliga halten i tarmen. Uppenbarligen var det ett argument som var helt bortglömt när mellanölet tilläts flyta fritt i Sverige och pilsnern försvann från de svenska middagsborden. Hade gamle Salomon Henschen rätt beträffande Lenins åderförkalkning kunde han ju även ha rätt beträffande det goda med just danskt öl. Själv levde Salomon Henschen till 83 års ålder.

Mr. William Banting (495)

Under resor med tunnelbanan här i Stockholm upptäcker understundom mitt vänstra öga att det finns personer i vagnen som uppenbarligen borde bantas ned. Eller möjligen själva borde banta.

Mr William Banting levde 1797 – 1878 och var verksam som begravningsentreprenör i London. Det var en kort och i varje fall med åren kraftig eller till och med en fet man. Han var bara 165 lång och vägde vid 65 års ålder 92 kg. Själv beskrev han sin situation på följande sätt: "Jag kunde inte böja mig ned och knyta skorna. Nedför trapporna fick treva mig baklänges. Uppför kunde jag inte gå utan hjälp och jag pustade och svettades erbarmligt". Övervikten hade han haft sedan han omkring 30 år. Denne fete och godmodige begravningsentreprenör, som led av sin övervikt, hade prövat flera sätt för att bli av med sina för många kilon. En gång tog han 90 turkiska bad under bara ett par veckor utan resultat. En annan gång rodde han

två timmar varje dag i en roddbåt på Themsen. Det gav inte heller något resultat, däremot en oerhörd hunger som ledde till att åt mera och gick upp ytterligare i vikt. Några gånger hade han försökt svälta sig och då bestämt sig för att inte köpa mat för mer än 6 pence per dag. Även detta misslyckades.

I augusti 1862 gick William Banting till öronläkaren Dr William Harvey och klagade på att han började höra dåligt. Doktorn förklarade dock att det inte alls var något fel på hans hörsel, däremot var han för tjock. Fett tryckte mot innerörat. Läkarens råd till William Banting var att undvika bröd, fett, mjölk, socker, öl och potatis. Han fick noga föreskrivet för sig vad han borde äta i stället. Det var bland annat oxkött eller inälvsmat (ej fläskkött), samt ganska mycket tea och skorpor. Till lunch skulle han inte äta mer än 150 – 180 gram fisk eller fågel samt rotfrukter. Därtill två eller tre glas god bordeaux eller bourgogne. Att den skulle vara god påpekades noga av öronläkaren. Sherry eller madeira till efterrätt. Portvin, champagne, porter och öl var helt förbjudet. Även till kvällsmaten rekommenderas några glas av ett gott vin. Som sängfösare rekommenderades han en grogg utan socker på gin, whiskey eller brandy. Fanns det något kvar i vinflaskan från middagen gick det bra med vin även vid sänggåendet. William Banting följde nog denna rekommendation och lyckades under tiden den 26 augusti 1862 – 12 september 1862, således ett år, banta ned sig 21 kg. Om detta och ”metoden” skrev han en bok och i den berättade han: ”Under de sista tjugo åren har jag aldrig mått så väl som nu. Jag har förlorat flera tum i omfång och gått ned 21 kilo i vikt. Jag har ej haft det ringaste obehag av den kur jag genomgått och de olägenheter jag förut led av är nästan helt och hållet försvunna.” Det är värt att notera att William Banting lyckades hålla den lägre vikten under resten av sitt liv.

Året efter den lyckosamma bantningskuren gav han ut ett litet häfte under titeln ”Letter on Corpulence Adressed to the Public”. Den vann stor spridning och blev klassisk. Därav av ordet ”bantning”. Fettma kallades förr i vårt land för fettsot. Den första tidningsartikeln i Sverige som handlade om metoder för viktminskning hade också rubriken ”Fettsots botande”. Den var införd den 8 juli 1864 i Post- och Inrikes Tidningar.

William Bantings magringskur kom alltså till på grund av att en tjock begravningsentreprenör gick till en öronläkare i London och klagade på nedsatt hörsel. Hör och häpna hade doktorn kunnat säga

till patienten samtidigt som han rekommenderade rent kött och ganska mycket vin, men det sa han förstås inte.

William Bantings broschyr blev så populär att ordet *bant* kom att användas som verb, till exempel i uttryck som *Do you bant?* Ordet användes första gången i en tidningsartikel i *The Times* den 13 augusti 1864. I engelsktalande länder lever ordet inte längre kvar i vardagligt språk, men orden ”bantning” och ”att banta” har blivit etablerade begrepp på svenska. Broschyren blev genast en bästsäljare och sålde omedelbart, efter ett första omtryck, i 63 000 exemplar. Inom två år hade det kommit ut sex upplagor och skriften översattes till ett antal språk. William Branting ansåg det oetiskt att tjäna pengar på andras ”olycka” och därför skänkte han alla intäkter till välgörande ändamål. I den sjätte upplagan av skriften redovisade han noga inkomsterna och till vilka ändamål som donationer lämnats.

Den begravningsfirma som familjen Banting drev i många år hade kungliga privilegier ända fram till 1928. Begravningsbyrån ansvarade för en rad begravningar av kungliga och högättade personer. Bland annat begravningarna av drottning Victoria 1901 och kung Edward VII 1910.

Melitta (496)

Fram till slutet av 1960-talet var det kokkaffe som gällde i vårt land. Sedan kom kaffebryggaren och melittapåsarna.

Melitta Bendtz bodde i Dresden i början av förra seklet. Hon var gift med Hugo Bendt, som var avdelningschef på ett köpmanshus i staden. Bland hustruns husmoderliga plikter ingick att bjuda kollegornas fruar på kaffe i hemmet. Men hon var irriterad över att hela tiden behöva hålla på att sila bort kaffesumpen. Efter en del funderande kom hon på att hon skulle sätta en perforerad mässingsburk i kaffepannen. Burken skulle hålla kvar kaffesumpen. Hon gjorde själv hål i en mässingsburk med hjälp av hammare och spik. I botten på burken placerade hon ett vanligt läskpapper, hällde på ett antal mått kaffe och sedan därpå hett vatten. På så sätt kunde hon åstadkomma ett gott kaffe utan kaffesump. Det här tyckte hennes make var så lovande så han slutade sin anställning och de två började att i ett särskilt rum i villan tillverka mässingsburkar med hål. Allt det här var år 1908. De tog aldrig något patent på uppfinningen, men de började ändå tillverka filterhållarna i större skala. Snart gick de ifrån

mässingsburkarna och tillverkade i stället hållare i porslin och stengods. De kallade sin firma ”M Bendtz” och sålde till en början mest på mässor och marknader. År 1922 började man exportera, först till Prag. Firman flyttade 1929 till staden Minden, där den fortfarande finns.

Melitta Bendtz filterhållare blev bekant för svenska folket i och med att den första kaffebryggaren lanserades 1963. Den blev genast en succé och såldes i stort antal. Nu var det slut med kaffepettrar som kokade över och all sump i kaffekopparna. Alla kände till mellitta-filtret, men ingen kände till Melitta Bendtz.

Melitta fick också ge sitt namn åt de kvinnliga huvudbonaderna som dök upp på 1970-talet. De kallades i folkmun för ”Lidingömelitta” eftersom de på något sätt såg ut som upp-och-nedvända kaffefilter. Ingen vet varför just Lidingö fick ge namnet åt modeskapelsen och inte Djursholm eller Solna eller någon annan ort i vårt land.

Hur många pojkar och flickor finns det i familjen? (497)

I en syskonskara har varje pojke lika många systrar som bröder. Varje flicka har dubbelt så många bröder som systrar. Hur många pojkar och flickor finns det i syskonskaran?

p = antal pojkar
f = antal flickor
första meningen säger att p = f + 1
andra meningen säger att f – 1 = ½(1 + p)
viket ger att 2 * f -2 = f +1 som ger f =
insatt i första får vi p =

Vad blir svaret? Om det behövs kan du ta fram papper och penna och räkna.

Martha Gellhorn i Frankrike (498)

Den kända krigskorrespondenten Martha Gellhorn var under några år gift med Ernest Hemingway. Hon är känd för att hon rapporterade från ett stort antal krigsskådeplatser. Men hon fick dock inte ackreditering för att följa de amerikanska trupperna in i Frankrike efter D-dagen. Men hon lyckades ändå ta sig in i Frankrike, men blev snabbt

upptäckt av de amerikanska förbanden. Det var anledningen till att en av divisionscheferna ville ha ett allvarligt samtal med henne, vilket resulterade i att hon trots allt fick stanna i Frankrike. Det resulterade också i att de två en tid senare senare träffades på ett hotellrum i Paris. Krigskorrespondenten och divisionschefen. Hon upplevde en intensiv erotisk tid i Paris med honom och har senare berättat att det var först då som hon fick uppleva vilken kraft det finns i kraftfull erotik. Men riktigt hur och varför har hon inte berättat om i sina böcker. Kan det ha varit så att den amerikanske generalen tog seden dit han kom och gjorde sådant som man gör i Paris, men inte gjorde i USA på den tiden? Det får vi aldrig veta. Båda är avlidna förstås.

Öronproppar… livet före och livet efter (499)

Ross Gardner uppfann 1972 hörselskydd tillverkade av skumplast. Ni vet de där gula grejorna som man stoppar in i öronen när man ska flyga och när man tröttnat på svärmor. Men hur var livet före 1972? Vad stoppade man i öronen då? Bomullstussar? Värdelöst! Eller så kallade hörselskydd som var en bomullsbit med någon form av plast/papper omkring. Värdelösa de också. När man sköt pistol så brukade man stoppa in en patron (skarpladdad!) i vardera örat. Betydligt bättre än bomullstussar och bekvämare än skyddskåpor. Men hur gjorde man förr? Folk måste ju i alla tider har känt ett behov av att slippa buller. Kan hörselskydden utvecklas? Kommer någon att lyckas uppfinna öronproppar som helt utesluter allt ljud? Hur blir världen då?

Är orangutanger lite dumma? (500)

Det har gjorts praktiska experiment med orangutanger. Människan har tagit sig fram till deras boplats och gjort i ordning en öppen eld. Nära elden har man lagt upp torra pinnar av samma slag som brinner i elden. Sedan har människorna gått därifrån. Orangutangerna samlas kring elden och är väldigt nyfikna på den. Då det är en kall kväll sitter de där och värmer sig bredvid brasan. Men det är *aldrig* någon enda individ som kommer på tanken att lägga torra pinnar på brasan för att hålla den vid liv. Det ligger ju torra pinnar alldeles intill. Varför inte? Hur kommer det sig att människan är den enda varelse som

har förmåga att tämja och kontrollera elden?

Blinda massörer i Kina (501)

Historiskt sett har blinda tilldelats vissa hantverk som, naturligtvis, ansågs lämpliga för blinda (synskadade). Klassiskt är väl borsttillverkning och tillverkning av korgar samt mattvävning. I Kina var länge yrket som massör i praktiken förbehållet de blinda. Skälet:

Högreståndspersoner ville inte att ”tjänarna”, massörerna, skulle få se deras kroppar. Att se gick inte för sig, men att känna gick tydligen bra. Eller var offren anonyma måhända? Jag frågar som vanligt. Fortfarande lär det vara så att det är vanligt att synskadade är massörer i Kina.

Voltaire misshandlades (502)

Jag läste nyligen en framställning av William Durant om Voltaire. Bland annat berättades följande: Voltaire var en gång på bjudning hos en greve och orerade ordentligt (kan tänka mig det…). Greven frågade de närvarande om denne man, som så mycket lade ut texten, hade någon titel. Vilket Voltaire inte hade. Greven blev uppbragd (en försiktig omskrivning av att han blev förbannad) och han beställde därför av en buse att denne mot betalning skulle spöa upp Voltaire. Detta skedde också. Voltaire misshandlades ganska svårt dagen efter. Men greven hade sagt till busen: ”*Slå honom inte i huvudet, för det kan ännu komma något gott ut ur det huvudet”*. Voltaire blev inte slagen i huvudet.

En lite mus fångades av SAS (503)

Sverige är ett märkligt land. Ett av SAS flygplan flög för några år sedan från New York till Arlanda. Redan före start från New York upptäckte passagerare att det fanns en lite mus ombord. Starten försenades i två timmar eftersom man letade efter musen. Den hade gömt sig. Under resan såg några passagerare åter igen att det sprang en liten mus inne i kabinen. Den kunde man förstås inte fånga under resan utan planet landade enligt planerna på Arlanda. Där började man åter leta efter musen. Flygplanet ställdes upp på en särskild

platta (för kapade flygplan!) och man placerade ut att stort antal musfällor med de godaste ostar man kunde få tag i. Ingen mus kom fram. Ingen mus lät sig fångas. Experter tillkallades och de sa att det enda effektiva sättet att få fast musen är att lägga ut ”klisterpapper” (limplattor) i kabinen. Det är ett papper som som är så kletigt att den lilla musen fastnar med sina fötter. Dessutom doftar visst pappret så att det lockar till sig möss. En form av ”flugpapper” kan man säga, men för möss. Det lät ju betryggande. Det är bara det att i vårt land får man inte fånga möss på det sättet, det anses vara djurplågeri och reglerna gäller även en mus i ett av SAS flygplan. Reglerna gäller även om flygbolaget förlorar närmare 1 mil. kr. per dag när planet står på marken. Den där musen måste ha kostat SAS ca. 3 milj kr på grund av stillaståendet.

Men SAS löste problem på det tredje dygnet. Planet flögs tomt, så när som på musen och besättning, till Oslo och ställdes upp där. I Norge är det nämligen lagligt att fånga möss med klisterpapper. I vilket annat land i världen hade man gjort något liknande? Sverige är fantastiskt. Musen fångades.

Modus ponens och modus tollens (504)

Sedan några månader använder jag mig av ”motsatskvadratens” sex olika relationer som en insomningsövning. I vanliga fall somnar jag på 3 – 4 minuter. Genom att börja med att i huvudet gå igenom de sex olika relationerna i motsatskvadraten (konträr motsats, kontradiktorisk motsats o.s.v.) somnar jag direkt. Förmodligen inom 60 sekunder. Det är bedövande tråkigt i just den situationen. I morse vaknade jag dock med att fundera på ordningen mellan modus ponens (Om P, så Q) och modus tollens (Nu icke-Q, därför icke-P) och varför man har denna ordning inom formallogiken (den aristoteliska logiken). Jag funderade på det i minst 10 minuter, men kom inte på någon rimlig förklaring. Mitt nästa projekt är att försöka memorera de 24 syllogismerna. Det kommer att ta några månader. Om jag har sysselsättningsproblem? Svaret är nej.

Skrivarfabriken Angus Konstam (505)

För en tid sedan läste jag en bok om amerikanska inbördeskriget. Detta för oss ganska okända, men hemska krig. Författare är till-

sammans med andra Angus Konstam. Av nyfikenhet tittade jag på Angus Konstams hemsida där han presenterar sin författarverksamhet. Det rör sig om en formidabel författarmaskin som hittills har klarat av att skriva över 60 böcker. Det ligger väl förmodligen inte så mycket forskning bakom böckerna, men däremot rör det sig nog om avancerade och omfattande kompilationer. Eller möjligen aggressiva rewritings. Han är visserligen skotte, men bor i Florida. I USA är man enormt duktiga på rewritings, vilket är en konstform som även jag ägnat sig åt några gånger i livet, dock utan att publicera mig. Men skriver han ensam denne Angus Konstam eller har han några skrivarslavar till sin förfogande? Med bra bibliotek, bra ordbehandlare och tre – fyra flitiga intelligenta skrivarslavar så kan man nog publicera böcker på löpande band. Den bok som jag läste var bra.

Vad läser man i Ryssland i ämnet historia? (506)

Alexandra Popoff skriver på nätet om böcker som säljs och som inte säljs i Ryssland. De senaste åren har det kommit ett antal tillrättalagda ryska biografier över Stalin. Samtidigt är det praktiskt taget omöjligt att i Ryssland få tag i ett exemplar av Donald Rayfields omfattande arbete *”Stalin and His Hangman”*. Den är översatt till ryska, men har under lång tid inte kunnat köpas i bokhandeln. Så tycks även vara fallet med Anne Applebaums kända och uppskattade böcker *”Gulag”* och *”Järnridån”*. Böckerna översattes till ett tjugotal språk och även till ryska. Men böckerna går alltså inte att komma över på den ryska bokmarknaden. Medan vi läser böckerna i Västvärlden så är de nästan omöjliga att få tag i för de som är mest berörda av böckernas berättelser. Dessa och många andra böcker borde finnas tillgängliga på ryska här i Väst. Då kan vi ju sända in böckerna till Ryssland med post. Det är viktigt att det finns i varje fall en liten elit i Ryssland som är informerad om den äkta och verkliga historien. Visserligen finns nätet, men böckerna behövs också.

Skrivdonen (507)

Uppfinningar är svåra att komma på innan man har kommit på dem. Senare framstår de närmast som triviala. Det fascinerar mig att vi inte reflekterar på det mera ofta. Jag brukar säga att blyertspennan

(en uppfinning?) kom först på 1850-talet och att dessförinnan var alla små och stora författare tvungna att hålla sig till stålpenna och bläck. Det gick inte att sudda ut något man skrivit. Inte ens reservoarpennan fanns. Tänk dig att du sitter i hästsadeln och kommer på att du ska skriva en liten kärleksdikt till den älskade jungfrun på slottet i Bretagne. Du måste stiga av hästen, hitta en bekväm ställning i naturen (hästen rör sig ju…). Ta fram bläckhornet och stålpennan. Veckla ut pappersarket (det fanns inte några färdiga notishäften att

köpa…) och sedan börja skriva poesi. Sedan fick du vänta tills bläcket torkat innan du skulle upp på hästryggen igen. I dag kan du stanna vid vägkanten, luta dig tillbaka, fälla nackstödet bakåt, dra ned på musiken och skriva några kärleksfulla rader till din hjärtevän och hon eller han har texten inom några sekunder. Det är annat det. Jag har räknat ut att Carl von Linné måste ha varit tvungen att skriva med stålpenna och bläck när han red runt i landskapen och noterade alla växter.

Eldsprutande drake och lindorm (508)

Symboler har en stark verkan på oss. Frågan är i vilken omfattning vi uppfattar att symboler kan ha väldigt olika påverkan på oss beroende på vilken kulturkrets som vi tillhör. Ta exemplet med draken. I västerlandet är draken antingen den bevingade heraldiska draken, fjällig och eldsprutande, eller är den en väldig orm utan vingar som håller till i havet. Ofta ruvar drakar över skatter eller äter oskyldiga jungfrur. I fornnordiskan benämndes en drake för ”lindorm”. Helt annorlunda är det med den kinesiska draken. Den symboliserar visdom och var länge ett kejserligt emblem. Draken var i Kina dessutom symbol för den absoluta makten. I Europa hade den inte alls den betydelsen. Slutsats: En kines kan knappast i dag se på en bild av en drake med samma värdeuppsättning som du och jag. Eller, vad har du för förhållande till drakar?

Flickan som ingen kände igen (509)

Den 6 juli 1944 utbröt en våldsam brand på världens största cirkus Hartford, Connecticut. Av de 7000 betalande besökarna omkom 168

i lågorna. En av dessa var en flicka som bedömdes vara sex år gammal. Hennes ansikte var oskadat och därför publicerade man efter några dagar ett foto av ansiktet i ett stort antal tidningar i USA. Ingen anhörig hade hört av sig och man visste inte något om flickan. Ännu i dag har ingen hört av sig om flickans identitet och hon är fortfarande helt okänd. Märkligt?

Namn och Asa Lovejoy (510)

Det är kul med märkliga och fantasifulla namn. För en del år sedan fick jag gång på gång mail från en Ms. Body på en av kanalöarna. Det framställdes som seriöst därför att det var ett kapitalplaceringsföretag som försökte skaffa kunder. Jag fick aldrig veta hur Ms. Body var skapt. Nyligen läste jag på lite om staden Portland, Oregon, och fick då lära mig att grundaren av staden hette Asa Lovejoy. Min fantasi sa: Det måste var någon svenska som hette Åsa Lovejoy, en Åsa som tyckte love var joy. Men jag misstog mig förstås. Det var en man och han hette verkligen Asa Lovejoy och var advokat utbildad i Cambridge, Boston. Det var han som grundade staden och tydligen köpte han ett betydande markområde för 25 cent. Det låter billigt.

Bilden av Jean-Jacques Rousseau (511)

Nyligen har jag läst en del i Rousseaus *”Bekännelser”* samt en del annat om honom. Har läst Bekännelserna tidigare. Han förordade ju introspektion som en väg till förståelse av filosofiska förhållanden, vilket var något som hans vän Burke inte kunde förstå. Men min bild av Rousseau påverkades på ett märkligt sätt när jag fick läsa en utläggning om att han faktiskt var inkontinent en stor del av sitt liv. På den tiden fanns det ju inte mediciner och inte heller ”vuxenblöjor”. Han hade ett elände med sitt skvättande. Han var känd för att han ofta kissade på sig, även i offentliga sammanhang. Märkligt att bilden av en person kan förändras av sådan ovidkommande kunskap. Tänk om Hitler hade varit inkontinent? Hade samtidens syn på honom ändrats?

Världens största människosamling (512)

När och var ägde den största samlingen av människor rum i världshistorien? En samling för att komma tillsammans för ett visst ändamål? Den största ansamlingen av människor på en och samma plats. Det var när påven Johannes Paulus II besökte den polska staden Czestochowa och den svarta madonnan. Man har beräknat att 3,5 miljoner människor samlades och detta trots att de polska myndigheterna spärrade av vägar och förklarade ”det är för mycket folk som samlas”. Aldrig tidigare någonsin i världshistorien hade så många människor samlats på en och samma plats. När vägarna var avspärrade vandrade människorna i timmar över åkrar och fält. De gamla och de handikappade bars av sina familjer. Polackerna grät av glädje. Polen hade fått en egen påve! Högtalarsystemet fungerade knappt och de var få som kunde höra påven tala och de var ännu färre som fick se honom. Men folket drevs av en oemotståndlig kraft att få vara med. Närmare tio procent av Polens befolkning befann sig på de leriga åkrarna utanför staden. Det var en hyllning till påven och till kyrkan, men det var också en trotsig kraftfull demonstration mot den fula grymma sovjetiska kommunistiska diktaturen. Den fick sina första dödsryckningar då och där. Det var Gorbatjov, påven och Solidarnosc, med Lech Walesa och folket, som knäckte Sovjetunionen. Världens största människosamling visade folkets styrka.

Påvens predikan ägde rum den 26 augusti 1982. På fältet nära Czestochowa predikade påven Johannes Paulus och talade till sina landsmän (engelska här):

“My dear compatriots! However difficult the lives of Poles may be this year, may consciousness win in you that this life is embraced by the Heart of the Mother. As she won in Maximilian Kolbe, Knight of the Immaculate, so may she win in you. May the Mother’s heart win! May the Lady of Jasna Gora win in us and through us! May she win even through our afflictions and defeats. May she ensure that we shall not desist from trying and struggling for truth and justice, for liberty and dignity in our lives. Do not Mary’s words, ‘Do as He (my Son) tells you,’ mean this too? May power be fully manifested in weakness, according to the words of the Apostle of the Gentiles and according to the example of our compatriot, Father

Maximilian Kolbe. Queen of Poland, I am near you, I remember You, I watch!”

Sju år senare föll Berlinmuren och åtta år efter predikan föll Sovjetunionen. Ord har kraft i sig och kan rasera murar och imperier.

Mitt förhållande till skiljetecknen (513)

Det var min lärare Elsa som lärde mig det mesta om skiljetecken och det som har präglat mitt förhållande till de där små förrädiska tecknen. Punkten är liksom naturlig och enkel. Den ska med där, utom i rubriker. Komma är ett viktigt skiljetecken som kräver sin mästare. Det finns tre kommateringsregler, men egentligen finns det fler. Med kommatecken rätt placerade kan man tydliggöra en text och vissa sin förmåga att bringa fram det som ska fram. Det är nästan omöjligt att ha för många kommatecken. Semikolon däremot är en särpräglad individ som man ska vara varsam med, som en avlägsen släkting som är på tillfälligt besök i landet. En ovanlig och udda varelse. Utropstecknet är busarnas tecken och ska användas med yttersta vaksamhet, varsamhet och försiktighet. Tankstrecket är svårt att hantera, men kan ha sin givna plats nästan som ett ackord. Tack Elsa för allt du lärde mig.

Grekland och Rom (514)

Fram till början av 1950-talet var det bara 7 – 8 procent av en årskull som tog studenten. Av de som tog studenten gick de flesta, i varje fall tidigare, på den klassiska linjen. Det innebar att flertalet av de som gick vidare till akademiska utbildningar hade läst mycket historia och språk. De kände väl till antikens kulturer. Detsamma var förhållandena i Tyskland, Frankrike och England, vilka länder var de stora kulturländerna i västvärlden. I dag är allt annorlunda. Kunskapen om antikens kulturer är liten bland högre utbildade och kunskaper i latin obefintliga.

På avstånd i tiden av hela tvåtusen år kan det tyckas var svårt att särskilja de antika grekiska och romerska kulturerna. Detta särskilt som vår kunskap om antikens Grekland i det stora hela kommer från latinska källor. För oss framstår antiken som en sammanfattande benämning på de grekiska och romerska kulturerna, men denna uppfattning är vilseledande och felaktig. Man måste göra klart för sig att

dessa två kulturkretsar i själva verket i många avseenden var varandras konträra motsatser. Det grekiska samhället bestod under sin glansperiod av mycket små ekonomiskt och politiskt oberoende stadsdemokratier (alla var dock inte demokratier). Det romerska samhället å andra sidan var en hårt centraliserat, med militärmakt sammanhållet stort imperium. I Grekland saknades en samlad religion och den högre undervisningen var i det hela sekulär. I Rom etablerades genom kristendomens seger på 300-talet en hela imperiet allomfattande statsreligion och all undervisning anpassades till den nya religiösa doktrinen. För Grekland var handel och sjöfart av stor betydelse. I Romarriket däremot var mera beroende av jordbruk. Grekerna gjorde sina stora kulturella insatser inom filosofi, logik, matematik, naturvetenskap och medicin. För dessa ämnen hade romarna ett mera begränsat intresse. I stället var romarna mera inriktade på det religiösa, rättsväsendet och krigsmakten.

Att romarriket så snabbt och totalt tog till sig kristendomen var av avgörande betydelse för västerlandets utveckling, vilket fortfarande i dag har stor betydelse. Det fanns dock en tendens till mysticism redan tidigare i den romerska kulturen. Det är signifikant att västerlandets förste store mystiker, Plotinos, var verksam i Rom på 200-talet e. Kr. I sina omfattande beskrivningar av sina extatiska föreningar med Gud utnyttjade han visserligen det mesta av den platonska filosofins begrepp, men hans lära hade i själva verket inte så mycket gemensamt med den grekiske läromästarens filosofi. Föreningen av de två kulturerna, den grekiska och den romerska, har varit föremål för omfattande studier och spekulationer under alla tider. Det var romarriket som härskade militärt och ekonomiskt, men det var den grekiska kulturen som levde vidare i för romarriket anpassad form. I Rom var den maktägande eliten utbildad i grekisk kultur och de var även kunniga i det grekiska språket. Trots att det var Rom som erövrat Grekland var det, i någon mening, den grekiska kulturen som erövrade romarriket. I all vår samtida kultur i alla dess former återfinner vi mycket tydliga spår av både den grekiska kulturen och kulturen i romarriket. Förr kunde man fråga en person om denne i första hand kände sig som grek eller romare. I dag är det nog meningslöst att ställa den frågan.

Eleverna är en förutsättning (515)

De politiska partierna bjuder över varandra när det gäller att lovorda högre utbildning. Vägarna till högskoleutbildning ska öppnas för nästan alla. Debatten är inte ny, även om den i dag tar sig andra uttryck. Ur Pedagogisk tidskrift 1897 citera jag följande.

”Vet du icke, att Sokrates hade framför sig ynglingar och män som ägde en rik fond af språk- och sakkunskaper? Sörj du blott för, att dina lärjungar må förvärfva sig denna bakgrund, då skola nödiga frågor och riktiga svar öfver det hörda, sedda och i lifhvet iakttagna gifva sig af sig själf! Tro mig, hvarje bemödande att, när denna bakgrund fattas, genom konstlade frågor framlocka svar af barnen är ett tröskande på tomma halmen och leder lika snart till illusion som till modlöshet. Fåfängt!”

Världens äldsta människa (516)

Emma Morano är den äldsta levande människan på jorden. Hon är född den 29 november 1899 i Civiasco i norra Italien och den enda i dag i världen som levt under tre sekler. I dag är hon 117 år. Hon är också en av de tio dokumenterat äldsta personerna som någonsin levat. På väggen i hennes rum hänger certifikat från Guiness rekordbok som utvisar att hon är ”världens äldsta levande person”. Där finns även gratulationsbrev från påven Franciskus på 116-årsdagen och Italiens tidigare president Giorgio Napolitano. Svenska Dagbladet har väntat en månad för att få en intervju med henne. När det gäller återstående livslängd måste prognosen vara rätt dyster. Det finns en fråga som alltid ställs till riktigt gamla människor. Det är förstås frågan: Hur gör man för att bli så gammal?

Emma Morano berättar för journalisten att det var 80 år sedan hon kastade ut sin make, vilken misshandlat henne. Hon hade tvingats gifta sig med honom och det var ett eländigt äktenskap. En son föddes, men han avled bara sju månader gammal. Emma Morano var en av de första kvinnorna i Italien som flyttade ifrån sin man, någon skilsmässa var då inte möjlig i landet. Sedan levde hon ensam och mycket enkelt, försörjde sig om väverska och sedan som anställd på en skolbespisning fram till dess hon var 75 år. Hennes råd till alla

som vill leva länge är att inte gifta sig utan leva ensam. Emma Morano har många släktingar som blivit gamla. Hon har flera syskonbarn i 70-årsåldern och det yngsta syster-barnbarnsbarnet är hundra år yngre än vad hon själv är.

Uppenbarligen har Emma Morano utmärkta gener. Emma Morano berättar också att hennes speciella kost förmodligen har bidragit till de många åren. Hon äter två råa ägg varje dag, morgon och kväll, och har gjort så sedan hon var tolv år gammal, vilket är i över hundra år. Hon rekommenderas det av en läkare eftersom hon led av anemi. De råa äggen har hon mått utmärkt av och sedan tar hon en skvätt hemmagjord konjak varje dag också. Hon säger: ”Jag lever ensam, utan någon man som dominerar mig.” Reportern noterar att det i Emmas rum finns ganska många klockor, men alla har stannat på olika tider. Tiden är inte längre intressant för Emma Morano. Själv är hon nöjd om hon får ligga under sin filt och äta kex och sova då och då.

Gorbatjov och påven (517)

I olika sammanhang har jag skrivit att den som i första hand ska hyllas för att Sovjetimperiet bröt samman är påven Johannes Paulus. När den 58-årige polskfödde Karol Wojtyla valdes i oktober 1978 blev han inte bara den yngste påven på nästan hundra år. Valet innebar också att det var första gången på mer än 450 år som någon annan än en italienare upphöjdes till påve. Kort tid senare besökte han triumfartat sitt hemlandet. Hans personliga erfarenheter av både det nazistiska och det kommunistiska förtrycket gjorde honom till en intensiv och engagerad förespråkare för demokrati och mänskliga rättigheter. Att han var polsk påve och hans besök i hemlandet bidrog starkt till att den oberoende fackföreningsrörelsen Solidaritet växte fram och utmanade kommunismen i både Polen och hela övriga Östeuropa. Det var helt enkelt början till slutet för öststatsdiktaturerna.

Michael Gorbatjov skrev mycket riktigt i sina memoarer: ”*Man måste erkänna att allt det som på senare år har inträffat i östra Europa inte skulle ha varit möjligt utan denne påve.”*

Gorbatjov besökte även påven i Rom och de hade enskilda samtal. Vad som då sades är det inte någon utomstående som känner till, men det går många rykten om att det var där och då som påven ska ha förklarat för generalsekreteraren i det sovjetiska kommunistpartiet att han som påve skulle uppmana folken i Östeuropa att göra sig fria

om inte Sovjetunionen gav upp den politiska och militära kontrollen över dessa länder. Vi vet hur det blev. Jag är helt säker på att Vatikanen mycket noga har antecknat vad de två makthavarna sade till varandra vid det där mötet – ett möte som förmodligen ändrade världshistorien. Men vi kommer aldrig att få veta hur påven formulerade sitt hot. Makt kan utövas på många olika sätt. Stalin frågade en gång retoriskt: Hur många pansardivisioner har påven? Johannes Paulus hade något annat som är mycket starkare än sovjetiska pansardivisioner. Han hade folkets stöd.

Utbilda dig och lev länge (518)

Studerar man statistiken över livslängden i Sverige uppmärksammar man några mycket märkliga förhållanden. Att livslängden är olika lång för män och kvinnor är ju välkänt sedan tidigare. Men de regionala skillnaderna är häpnadsväckande.

Medellivslängden bland svenska män och kvinnor fortsätter att öka. Under de senaste fem åren var ökningen ett år för män och 0,6 år för kvinnor. Den förväntade medellivslängden är ett övergripande mått på befolkningens hälsa. Förra året var detta mått 84,0 år för kvinnor och 80,3 år för män. Men livslängden är olika beroende på var personerna bor. Man lever betydligt längre i de södra landskapen. I Halland är medellivslängden 84,7 år för kvinnor. I Västernorrland lever kvinnor drygt två år kortare tid. Männen lever som längst i Kronoberg (81,1 år), män i Norrbotten lever 78,5 år, en skillnad på 2,56 år. Denna skillnad är häpnadsväckande. Bo Burström är professor i socialmedicin vid Karolinska institutet och han förklarar att skillnaderna till mycket stora delar kan förklaras av de stora skillnader i utbildningsnivåer som i varje fall tidigare har funnits. Det handlar om levnadsvanor med andra ord. Det skulle vara intressant att få veta vad medellivslängden är för nykterister, vegetarianer, icke-rökare och de som rör sig mycket.

Längst i världen lever kvinnor i Monaco, de lever 93,8 år medan männen där lever till 85,7 år. På andra plats i statistiken återfinns kvinnorna i Japan.

Napoleons bror i New Jersey (519)

Det är välkänt att Napoleon i stor utsträckning gynnade sina syskon under de år som han hade makten i Frankrike. De blev betrodda höga ämbeten och även positioner som statsöverhuvuden i erövrade länder. Han äldre bror Joseph Bonaparte anförtroddes till en början en mängd diplomatiska uppdrag från och med år 1800. Ett av uppdragen var att försöka reda ut vissa motsättningar mellan Frankrike och USA. Redan 1806 korades han sedan till kung i Neapel, men det visade sig att han inte var kapabel att styra över kungariket. Napoleon flyttade på honom och i stället fick han bli kung av Spanien 1808. Inte heller där var han framgångsrik och förlorade i de spanska krigen, vilket ledde till att han motvilligt tvingades abdikera 1813.

I och med att Napoleon förlorade slaget vid Waterloo 1815 blev hans släktingar tvungna att fly från Frankrike. Joseph Bonaparte flydde med sin familj till Schweiz och fann för en tid där en fristad. Men många regimer i Europa införde regler som innebar att även medlemmarna i Napoleons familj skulle ställas inför rätta. I Schweiz övervakades och trakasserades Joseph och hans familj. Denne beslöt då att utvandra till USA. På resan över Atlanten åtföljdes han endast av sin sekreterare (en man). De reste inkognito som vanliga passagerare på den amerikanska briggen Commerce. Enligt en del uppgifter betalade Joseph 18 000 franc för överresan. När sällskapet kom till New York reste de vidare till Philadelphia där ett tillfälligt boende erbjöds av politikern Henry Clay. Från Schweiz hade Joseph bara tagit med sig en resväska med guld och diamanter. Resten av den stora förmögenheten hade han grävt ned på ett hemligt ställe i Schweiz. Förmodligen rörde det sig om en stor del av de spanska kronjuvelerna. Efter Napoleons fall kallade sig Joseph för Comte de Survilliers.

För guldet och diamanterna köpte Joseph ett lantgods i New Jersey som redan hette Point Breeze. Lantegendomen har en vacker mangårdsbyggnad (mansion) och en underbar park. Joseph lät utföra ytterligare parkanläggningar och anlade även en liten sjö som var ca. 800 med lång. Snart lät han även uppföra ytterligare en bostadsbyggnad med utsikt över sjön och mot Crosswicks Creek. Från det nyuppförda huset anlade han en lång underjordisk gång som mynnade ut i

en strandbrink. Parkanläggningen blev vida känd för sina planterade träd och slingrande körvägar. Joseph byggde även ett hus på godset för sin dotter Zenaide och hennes man Charles Lucien. Även hans betrodde sekreterare, Louis Maillard, fick ett eget hus på godset. Det anlades ytterligare omfattande hemliga tunnlar. Dessa var byggda i tegel och var så höga att manspersoner kunde gå upprätta i dessa. Förklaringen till detta omfattande tunnelsystem var förmodligen att Joseph fruktade för attacker från franska agenter eller personer i USA som varit motståndare till Napoleon. Bland ortsbefolkningen uppkom rykten om att det även fanns en hemlig gång till den manlige sekreterarens hus, vilket naturligtvis ledde till även andra rykten.

Den tidigare mexikanske gerillaledaren general Mina besökte Joseph på hans gods i New Jersey och ska, i fall enligt vissa källor, har erbjudit Joseph Mexikos tron, men Joseph var inte intresserad. (Mina avrättades 1817 i Mexiko endast 28 år gammal). Ett stort antal kända personer besökte Joseph på hans gods. Några var äventyrare som försökte övertala honom att de skulle erövra Mexikos tron åt honom.

Josephs omfattande nyanläggningar på Point Breeze ledde till att han var tvungen att försöka hämta resten av sina stor förmögen, som låg i jorden i Schweiz. Den betrodde sekreteraren Louis Mailliard fick i augusti 1817 i uppdrag att resa till Schweiz för att gräva upp förmögenhet och transportera den till Point Breeze. För att underlätta den långa resan fick han med sig en fullmakt utställd av en känd amerikansk affärsman, som han enligt fullmakten skulle representera i Europa. Sekreterarens resa visade sig vara farofylld. Det fartyg som han reste med förliste utanför den irländska kusten, men passagerarna kunde räddas. Efter ytterligare några svårigheter anlände han till Schweiz. Där sammanträffade han med Monsieur Veret, som varit Josephs betjänt. I nattens mörker lyckades de tillsammans finna gömstället med allt guld och alla ädelstenar. Till sin lättnad kunde de konstatera att allt fanns i behåll. Mailliard placerade ädelstenarna i ett specialsytt bälte kring midjan och guldet bar han i väskor. Med hela denna förmögenhet reste han först till Bryssel för att träffa Josephs hustru, drottning Julie. Hon var av hälsoskäl avrådd av sin läkare att resa till sin make i USA. Sekreteraren Mailliard tog däremot med sig Josephs två döttrar Zenaide och Charlotte på resan till Amerika. Dessa kom senare att bo hos fadern i New Jersey. Maillards resa till Schweiz och tillbaka till New Jersey tog fem

månader, men när han kom tillbaka hade han alltså med sig hela förmögenheten och de två döttrarna.

När byggnaderna på Point Breeze var färdigställda började antalet besökare på godset att synbart öka. Många grannar och kringboende besökte ”Mr. Bonaparte” och fann att han var en vänlig och generös man. Godset besöktes av många prominenta personer, bland dessa märktes den blivande presidenten John Quincy Adams samt Henry Clay (senator från Kentucky) och Daniel Webster (ledande politiker från Massachusetts).

Vintrarna tillbringade Joseph Bonaparte företrädesvis i Philadelphia tillsammans med den fransktalande Stephen (Etienne) Girard. Några av byggnaderna på Point Breeza förstördes i en omfattande brand 1820, men nya hus uppförde omgående. För att kunna bevaka området uppförda han även ett utkikstorn (Belvedere). I den nya byggnaden fanns rum för en stor konstsamling, bibliotek, en stor matsal (state dining room) samt en mycket imponerande trappa i hallen. Konstsamlingen var en av de största och förnämsta i USA. Bland konstnärerna återfanns Murillo, Rubens, Canaletto, Velasquez, Snyders, Rembrandt, da Vinci, Gerard och Vernet. Han bodde i detta hus till och från fram till 1839. Hans nära grannar var bland annat Marshal Grouchy, Comte Pierre-François Real, general Clausel och Lucien Murat.

Joseph Bonaparte blev aldrig naturaliserad amerikansk medborgare, men den folkvalda församlingen i New Jersey antog en särskild lag som gav honom rätt att äga fastigheter. I praktiken var han alltså att betrakta som en riktig ”Jerseyman”. Joseph förvärvade även ett stort område vildmark i norra New York state vid Black River. Fortfarande finns där en sjö med namnet Lake Bonaparte.

Eftersom Joseph Bonapartes hustru inte följde med honom till USA sågs inte makarna på 25 år. Men Joseph hade en eller flera älskarinnor, en av dem hette Annette Savage och hon födde honom en dotter. I Frankrike hade han redan två döttrar med Maria Giulia, grevinna av Atri.

År 1832 hade Joseph blivit bonapartisternas kandidat och därför flyttade han tillfälligt till London för att vara närmare Frankrike. Därefter återvände han en gång för en kortare vistelse i USA, men eftersom hälsan sviktade resta han på sin sista resa och då till Italien. Han hade då fått tillstånd av Italien att besöka sina släktingar I Florens. Han tilläts aldrig att återvända till Frankrike eftersom man

där var rädd för att bonapartisterna skulle försöka sig på en kupp och utse Joseph Bonaparte till kejsare. Han avled i Florens 1844 vid en ålder av 76 år. Sin sista vila har han fått i Invaliddomen i Paris. Hans sonson, som också bar namnet Joseph, sålde godset och lösöret 1847. Konstsamlingen såldes på auktion, samlingen var en av de finaste i USA. Henry Beckett, som var brittisk konsul i Philadelphia, köpte lantegendomen 1850. Denne byggde om huvudbyggnaden till en italiensk villa med sådana moderna installationer som gas och kallt och varm vatten. En senare ägare, Harris Hammon, byggde om den till engelsk Georgian-stil. Organisationen Divine Word Mission köpte egendomen 1941 och nyttjade den för teologisk utbildning. 1963 uppfördes tre moderna skolbyggnader intill huvudbyggnaden. Själva huvudbyggnaden brann ned 1983.

Spionjägaren Otto Kumenius (520)

I många år har jag känt till gamle Otto Kumenius, officeren och säkerhetspolisen från Finland. Men jag visste inte tidigare att han skrivit en riktigt intressant bok om sitt liv. Otto Kumenius: *Kontraspion för fem nationer*. Den kom ut 1984 och finns inte längre att beställa från förlaget Atlantis. Men det är en ytterst intressant bok. Självbiografisk så att det stänker om det. Finns det någon annan i världen som har stått och hållit händerna på två ryska fallskärmslandade spioner (desanter) samtidigt som de avrättas med skott från en exekutionspluton? Boken är helt otrolig. Den ger insikter i finländsk politik efter kriget och kryperiet för Sovjet. Det var i praktiken Otto Kumenius som avslöjade Stig Bergling och han utdelar med rätta kritik mot svenska säkerhetstjänsten. Otto Kumenius skrev brev till SÄPO och sa att Stig Bergling var en ful fisk som verkade sälja information till ryssarna. Sedan kontaktade SÄPO den israeliska säkerhetstjänsten som tog tokgubben på flygplatsen i Tel Aviv. Jag undrar vad Stig Bergling tänkte när han satt på flyget till Stockholm omgiven av svenska poliser. Han kände ju till Otto Kumenius. Det gjorde alla i firman. Att Otto Kumenius kanske har lite livlig fantasi ger bara krydda till boken.

Svenska Kullagerfabriken (521)

Svensk industri har till betydande del utgjorts av ”snilleindusti” som baserats på uppfinningar, patent och högt tekniskt kunnande. Ett praktexempel är SKF (Svenska Kullagerfabriken AB). Bolaget grundades 1907. Sven Wingquist, uppfinnaren av det dubbelradiga sfäriska kullagret, var en av grundarna och dess första verkställande direktör. Det dubbelradiga sfäriska kullagret kallades även för det flerradiga självreglerande radialkullagret. Bolagets aktiekapital uppgick till 100 000 kronor. Patentansökan inlämnades samma år och patent beviljades så småningom i 10 länder. Den första fabriken byggdes på Säve Strandgata i Göteborg. Det patenterade sfäriska kullagret var en omedelbar kommersiell framgång. Redan 1919 uppgick bolagets omsättning till ca. 100 milj. kr och antalet anställda var ca. 14 000. Det var, även internationellt sett, ett mycket stort företag redan 12 år efter grundandet.

Washington D.C. (522)

USA:s huvudstad Washington har en märklig historia. Staden byggdes från början för att vara den federala huvudstaden. Varje delstat hade och har ju sina egna huvudstäder. Den lilla staden Albany är huvudstad i New York state, för att nu ta ett exempel.

Den första kongressen, som utarbetade konstitutionen under revolutionsåren, hade sammanträtt i åtta olika städer. Efter det att konstitutionen antagits hade regeringarna hållit till i Philidelphia och New York, vilket dock hela tiden uppfattades som provisorium. Kongressen uppdrog år 1790 till presidenten Washington att välja en lämpligt plats och planlägga ett centralt område som endast skulle vara federalt område utan någon delstatlig jurisdiktion. Kongressen beslutade att det var staterna Maryland och Virginia som skulle släppa till markområden. Washington själv valde ut ett område på floden Potomacs östra strand, vilket område då var rena ödemarken. Där fanns inte en enda byggnad. Men där ville man alltså bygga upp en helt ny stad som skulle bli den nya världens Rom, skinande vit som ett centrum inte bara för den politiska makten utan även för företagsamhet och kultur. Det fanns ett litet vattendrag som rann genom

området som hette Goose Creek. Denna bäck döptes i stadsplaneringen om till Tibern. Rom var alltså riktmärket och idealet.

Kongressen satte inte av några medel för att bygga upp den nya huvudstaden. Planen var i stället att regeringen skulle förvärva maken för ett spottstyver och sedan sälja till höga priser. Förtjänsten på markförsäljningen skull sedan finansiera byggandet av gator, broar, offentliga byggnader och parker. Marken skulle till en början säljas på offentliga auktioner. Den första auktionen genomfördes av Washington, Jefferson och Madison. Inga bud lämnades utan dessa tre kommissionärer tvingades själva köpa upp fyra tomter för vardera 2 000 dollar för att öka trovärdigheten i projektet. Vid den efterföljande andra auktionen var det inte heller något intresse för att köpa mark i den blivande huvudstaden. Vid det tredje tillfället då man försökte sälja federal mark drog man igång med mässingsmusik, parad, och barbecue. Det var då som man också i en ceremoni lade grundstenen till Capitol Hill. Intresset för att köpa tomter var ändå obefintligt. George Washington köpte själv ytterligare fyra tomter, men inte någon annan visade sig vara villig att köpa mark i huvudstaden. De tomter som andra ändå köpte senare stod obebyggda och det blev inte någon stad alls. Med stort besvär lyckades Washington övertala kongressen att anslå medel för att bygga upp den nya huvudstaden. År 1800 påbörjades arbetena med presidentbostaden, Capitolium och den federala centralbanken. Det var stor brist på arbetskraft eftersom det inte fanns några invånare i staden. Därför använde man slavar från närbelägna plantager för att genomföra en del av byggnadsarbetena. En del av arbetarna som uppförde kongressbyggnaden på Capitolium var slavar. Senare anordnade kongressen ett lotteri för att få in pengar för att bygga staden, men det gav inte några större belopp. Presidentbostaden hade visserligen 30 rum, men presidenthustrun Abigail Adams beklagade sig över att endast sex rum var färdigställda och att samlingssalen inte kunde användas till annat än för att hänga upp presidentfamiljens tvätt.

År 1812 utbröt nytt krig med England. Den luggslitna och illa utrustade amerikanska armén brände ned staden York, huvudstaden i brittiska Canada. Staden heter i dag Toronto. England svarade med att den 24 augusti 1814 landsätta brittisk trupp som marscherade mot Washington D.C. De brittiska soldaterna använde sig av brandfacklor för att sätta eld på kongressbyggnaden och presidentbostaden. De angrep även hamnen och satte eld på flera amerikanska örlogsfartyg.

Även kongressbiblioteket gick upp i lågor. Innan de satte eld på presidentbostaden tog de sig tid att äta en måltid i byggnaden. Men presidenthustrun Dolley Madison lyckades i varje fall rädda det kända paradporträttet av George Washington. Hon flydde med målningen hoprullad under armen i en täckt vagn med endast en skräckslagen officer på kuskbocken. Enligt legenden ska denne officer i något skede ha dragit sin värja för att tvinga sig fram med vagnen med presidenthustrun och den värdefulla målningen. Det var så som hon lyckades rädda Gilbert Stuarts berömda målning av George Washington undan lågorna och även hennes makes ovärderliga anteckningar som beskriver Författningskonventet 1787. Målningen finns nu att beskåda i The National Portrait Gallery i Washington.

De engelska soldaterna lyckades inte helt bränna ned presidentbostaden eftersom en kraftig storm med mycket regn bröt ut just när de skulle bränna ned byggnaden och många andra byggnader i staden. Det var ett av de kraftigaste oväder som någonsin förekommit i trakten och många har senare förklarat att det var stormen som gjorde att soldaterna inte kunde fullföljde ödeläggelsen. Presidentbostaden var dock svårt skadad och svart av sot och eld. Byggnaden restaurerades och målades då om helt med vit färg. I folkmun kom sedan byggnaden att kallas ”Vita huset”. Officiellt blev dock namnet inte förrän år 1901.

Under många år var Washington D.C. en nästan öde stad med paradgator och pampiga byggnader. Under den tid när inte någon kongress var samlad var det nästan folktomt i huvudstaden.

Nu ska president Trump ”rensa upp i träsket”. Ett av hans företag har köpt ett hotell nära Vita huset. Man kan notera att i valet av Trump röstade 93 procent av medborgarna i staden Washington i stället på Hillary Clinton. Det var det valdistrikt i landet som hade den högsta andelen röster för Clinton och den lägsta andelen för Trump.

Cicero och bokstäver och tunga (523)

Marcus Tullius Cicero var romersk konsul och redan under sin livstid mycket berömd som vältalare (retor) och brevskrivare. Han har givit sitt namn till ordet ”ciceron” och även till typsnittsmåttet ”cicero”. Måttenheten cicero (4,512 mm) är basen i bestämmandet av trykta bokstävers storlek. En cicero delas in i 12 punkter, och en ci-

cero-punkt är alltså 0,376 millimeter. Att hans namn är förknippad med senare tiders boktryckarkonst har sin förklaring i att det var två tyska boktryckare som år 1467 tryckte de första böckerna i Rom. Gutenberg hade tryckt ”Gutenbergs bibel” endast några år tidigare (1457). De tyska boktryckarna, som var först på plats som tryckare i Rom, hetta Konrad Sweynheim och Arnold Pannarta. De två första böcker som trycktes i Rom var bibeln och Ciceros brev. Just den stilstorlek som användes i den italienska boken med Ciceros brev kallas alltså fortfarande för ”cicero”. En cicero, eller 12 punkter, är i dag ett ganska stor storlek för text i böcker. Vanliga är 10 punkter, som i den här texten. Sedan boken med Ciceros brev givits ut i Rom tryckte även Fust & Schöffer i Mainz år breven och använde då samma typstorlek.

Det anses att Ciceros brev i hög grad har bidragit till senare tiders kännedom om antikens människor och tankevärld. Breven har även i århundraden kommit till flitig användning i nästan all latinundervisningen. Omdömena om människan Cicero har i hög grad varierat under historien. Han har kallats för yrkesintrigör och det har påståtts att han saknade ryggrad. Den tyske historikern Theodor Mammsen beskrev honom så: ”En man utan insikt, åsikt och avsikt”. Diktaren Petrarca läste Ciceros brev och uppgav att han blev djupt besviken på den vankelmodige och ryggradslöse brevskrivaren.

Kejsar Caesar syftade på Cicero då han sade att det är större att utvidga gränserna för andens rike än för imperiet. Caesar sökte en gång upp sin politiske meningsmotståndare Cicero under några höstdagar år 45. Mötet avlöpte visserligen väl, men sedan gästen rest iväg sade Cicero: ”Gästen var i alla fall inte av den sorten, som man ber titta in nästa gång, han har vägarna förbi”. Till historien hör att gästen Caesar har med sig 2 000 soldater vid besöket och att de var bittra politiska motståndare.

Ciceros öde avgjordes efter mordet på Caesar. Genom intriger och olika former av dubbelspel tog Antonius makten och på hans proskriptionslista (dödslista) stod Cicero upptagen. Octavianus, Aemilius och Antonius utropade en militärjunta, ett triumvirat, som tvingade senaten att acceptera en nyordning. Den första order som triumviratet utfärdade var en order att göra upp med juntans fiender (proskriptioner). Då Ciceros ställningstagande för de sammansvurna blivit känt fördes hans namn som det första upp på den lista över 200 senatorer och 4 000 militärer som spikades upp på senatshusets por-

tar. Cicero flydde österut för att ansluta sig till Cassius och Brutus, men hanns upp i södra Italien av triumviratets utsända mördare. En av hans egna slavar pekade ut honom. Cicero halshöggs då han satt i sin bärstol. Händerna som skrivit de berömda filippiska talen och huvudet som uttalat dem, spikades upp på själva talarstolen på Forum i Rom. Ett öde för den store retorikern eftersom han många gånger själv stått i den talarstolen. Antonius hustru Fulvia ska enligt legenden också ha ryckt ut Ciceros tunga och genomborrade den med sin hårnål, som en sista skymf mot talaren. Många antika källor berättar att Fulvia med glädje tog hämnd på Cicero, som varit politisk motståndare till både hennes förste make Clodius och till Antonius. Men uppgiften att hon skulle ha genomborrat Ciceros tunga med sin hårnål av guld finns bara i berättelsen av Cassius Dio. Många källor uppger dock att Ciceros händer och huvud spikades upp på talarstolen. Hur länge de hängde där vet vi inte.

Boken Sofies värld 25 år (524)

Nu är det 25 år sedan författaren och gymnasieläraren Jostein Gaarder i Norge gav ut ungdomsboken *Sofies värld*. Den handlar om den 14-åriga Sofie Amundsen som får ta emot mystiska brev från en okänd person som har ambitionen att lära henne några av grunderna i filosofins historia. Boken kom ut 1991 och 1995 var boken den som såldes mest i hela världen. Den är översatt till 65 språk och har tryckts i över 50 miljoner exemplar. Det finns över 1000 olika utgåvor. Helt vansinnigt många. Boken har kallats för en ”metabok”, eftersom den är så översiktlig. Den har lästs av många vuxna, trots att den egentligen är en ungdomsbok för tonåringar. I slutet av boken får Sofie veta att brevförfattaren är en norsk FN-major i Libanon som skriver hem till sin dotter för att försöka få henne intresserad av filosofi och särskilt då filosofins historia.

Det är en märklig bok. Jag ska inte säga att den är dålig, för den är inte helt i botten. Men den har inte alls den kvalitet som skulle kunna förklara att den sålts i över 50 miljoner exemplar över hela världen. Förklaringen måste vara en annan. Författaren har själv sagt i en intervju att ”boken köps av ordentliga föräldrar som vill att deras barn ska bli allmänbildade”. Det kanske har sin förklaring i att föräldrarna i fråga själva inte är så allmänbildade. Det finns åtminstone 50 böcker inom ämnesområdet som är betydligt bättre, men sam-

tidigt jobbigare att ta sig igenom. När jag var 16 år läste jag Russells bok om *Västerlandets filosofi*. Sofies värld är en lättläst och naiv berättelser för 14-åringar som inte alls gör dem allmänbildade. Mediauppståndelsen lurade föräldrar att köpa boken i förhoppning om att få ungdomarna att för några timmar släppa dataspelen och videofilmerna. En missriktad ambition av föräldrar som själva knappt hört talas om Platon, Aristoteles och Kant.

Boken blev direkt en succé. Redan första året sålde den i 800 000 exemplar. Den översattes snabbt till engelska, tyska, svenska och franska. Efter att boken släpptes 1991, har Jostein Gaarders liv inte blivit som förut. Från att ha varit en helt vanlig filosofilärare med några få "okända" böcker på sin meritlista blev han en världskändis. Redan 1995 hade Sofies Värld sålts i 10 miljoner exemplar och översatts till 40 språk. Men Jostein Gaarder har fått stå ut med mycket kritik. En journalist från Financial Times skrev: "Hans stil är banal och språket är konstigt." Min uppskattning är att författaren måste ha fått in 450 – 500 miljoner kr på boken. Men det finns förstås inte några officiella uppgifter om det. Det är till och med så att han och hans hustru inrättat en stiftelse för att främja miljövårdsarbete. Tidigare statsministern Göran Persson fick 2007 närmare 700 000 kronor för sin "ambitiösa och långsiktiga miljöpolitik" av Gaarders norska stiftelse. Priset som är på USD 100 000 har även utdelats till franska Attac och journalisten John Pilger. Det finns pengar i den där stiftelsen får man förstå.

Rapport om den ryska försvarsmakten (525)

FOI (Försvarets forskningsinstitut) släpper varje år en rapport om den aktuella bedömningen av den ryska försvarsmakten. Eftersom det är statens eget expertorgan på området (med tillgång till underrättelseinformation) har rapporten en officiell status. Regeringen kan knappast säga något sådant som "regeringen delar inte i alla delar de bedömningar som FOI gör". Det är omöjligt. Inte heller ÖB kan gärna gå i öppen polemik med en rapport från FOI. Det innebär i sin tur att en officiell rapport av det där slaget blir rejält uttunnad och allmänt hållen. Det finns naturligtvis hemliga rapporter som tillåter sig att vara mera preciserade och även göra bedömningar av politiska och militära avsikter. Dessutom gör Finland, Norge, USA, Tyskland sina egna bedömningar och många av dessa bedömningar får Sverige

del av. I de stora länderna finns fristående forskningsinstitut som utarbetar rapporter – en del publiceras öppet medan andra bara lämnas till en sluten krets.

När man tar del av de rapporter man lyckas få del av måste man ha i åtanke att militära förband är ”verktyg” som har en viss utformning och att man tämligen lätt kan förstå vad som är ”verktygets” förmåga och begränsningar. Det som i all modern tid har intresserat Sverige är den ryska kapaciteten att med fartyg föra förband, särskilt stridsvagnsförband, till den svenska kusten. Hela vår försvarsplanering har byggt på att Sovjetunionen hade förmågan att skeppa över stridsvagnsförband och att det inte räcker med att landet har haft och även nu har betydande luftlandsättningsförband. Övre Norrland kan visserligen anfallas genom Finland utan att angriparen måste ha en överskeppningsförmåga. Men i övrigt har all försvarsplanering koncentrerats på försvar mot kustinvasion. Sådan kan i princip ske på två sätt eller en kombination av dessa två sätt. Det ena är anfall för att ta ett antal hamnar för att där göra det möjligt att lossa fartygens laster. Det andra är landstigning på ”öppen kust”. Det är bara det att det finns ytterst få ställen utefter den svenska kusten ens gör det möjligt att göra en landstigning mot öppen kust – utom i Skåne och Halland. Stockholms skärgård och hela ostkusten ned till och med Blekinge är mycket svår att anfalla utan att erövra hamnar. Det finns dessutom få hamnar tillgängliga. Tre som ofta pekats ut är Oxelösund, Nynäshamn och Gävle. De är inte några stora hamnanläggningar. Som förre ÖB Bengt Gustafsson visade i sin bok tycks planeringen från sovjetisk sidan ha varit samtidig invasion mot ett ganska stort antal hamnar. Detta har i efterhand förvånat de svenska planerarna.

Så här skriver FOI i den rapport som nu har släppts.

”Vi kan också konstatera att Rysslands väpnade styrkor utvecklas från att främst kunna hantera interna konflikter i det forna Sovjetområdet till en organisation och struktur som kan hantera storskaliga operationer även utanför detta område. Ryssland har ett mer kraftfullt militärt tvångsmaktsverktyg är tidigare.” Samt fortsätter: ”2013 bedömde vi den ryska militära handlingsfriheten utifrån förutsättningen att Ryssland skulle svara på ett uppkommet hot med lite tid till förberedelser. I ljuset av de senaste årens utveckling, bedömer vi de tillgängliga resurserna för militära operationer utifrån antagandet att Ryssland tar initiativet till att använda militärt våld”

Rapporten talar i allmänna ordalag om den militära styrkan hos Ryssland. Att landet har kapacitet att invadera de Baltiska staterna på bara några timmar är fullt klart. Att landet har kapacitet att anfalla Finland är också klart. Men det som verkligen betyder något för oss i Sverige är frågan om Ryssland har överskeppningskapacitet. Den frågan belyses inte av FOI-rapporten. Det är min förhoppning att det finns andra rapporter som belyser frågan. Överskeppningskapaciteten är förstås begränsad för att inte säga liten. Frågan är hur liten.

Adolf Hitler första gången i SvD (526)

Svenska Dagbladet (SvD) har nu skannat och öppnat hela sitt stora arkiv som sträcker sig ända från år 1884. Det gör det möjligt att söka på enstaka ord och framför allt olika sammansättningar av ord. Allt ligger sökbart och gör det möjligt att hitta i alla tidningsartiklar. Det är en kulturgärning av mycket stort värde att hela arkivet har gjorts tillgängligt över nätet. Själv känner jag på mig att jag kommer att ha mycket stor nytta av alla uppgifter som finns begravda i arkivet.

En av de första sökningarna var att ta reda på när ordkombinationen *”Adolf Hitler”* första gången dök upp i SvD. Det var redan den 29 maj 1923. Då skrev Einar Malmberg en artikel om den politiska situationen i Tyskland efter krigsslutet. Han skrev bland annat följande.

”Av det fosterländska sammanslutningarna utgör det nationalsocialistiska partiet det mest livaktiga och det mest aggressiva, och det har, allt från sitt födelseår 1919, utvecklat en ojämförlig verksamhet. Senast har Adolf Hitler, dess, efter allt att döma, enväldige ledare, Tysklands i detta ögonblick mest hatade, mest fruktade och mest avgudade man, i en följd av åtta jättelika folkmöten uppdragit de allmänna riktlinjerna för den bajerska fascismen. Hans personlighet är utomordentligt fängslande, framför allt genom sin lidelsefulla intensitet; han är en talare av ovanliga kvaliteter och hans välde över massorna har ett demoniskt tycke; hans smärta eleganta gestalt höjer sig som en smal eldslåga över det folkhav, vilka behärskas av hans stämma och lockas till skratt och gråt, till hänförelse och vrede, allt efter hans vilja. Ingen kan i detta ögonblick veta, om Hitler verkligen är den man, ur vars händer Tyskland ska mottaga sin upprättelse och sin frihet. Säkert är, att ingen förkunnare av nationalstolthetens kategoriska imperativ har nått vidare kretsar och trängt djupare än

denna f d arbetare och meniga soldat. Man får, då man bedömer hans gärning, icke heller förgäta, vilket svårarbetat material, som det tyska ska folket utgör.”

Einar Malmberg avslutade sin artikel med följande ord.

”I en av sina jätteförsamlingar uttalade Adolf Hitler: Vi tyskar hava vad ingen grund att fira 1 maj, ty det är höst runt omkring oss, allt faller av, förvissnar och förmultnar.”

Artikeln skrevs av författaren Bertil Malmberg (senare ledamot i Svenska akademien). Under åren 1917–27 var han bosatt i München. Han besökte ett massmöte där Adolf Hitler talade och blev både skrämd och fascinerad. 1936 sändes Bertil Malmberg av Dagens Nyheter att rapportera från Hitlertyskland. Han besökte då bland annat koncentrationslägret Dachau (som inrättades redan 1933 och låg ca. 20 km utanför München). Han blev i takt med utvecklingen under 1930-talet övertygad antinazist och skrev flertalet gånger i tidskriften ”Judisk krönika” för att klargöra sin inställning. 1942 sattes hans antinazistiska pjäs *Excellensen* upp på Borgarskolan och blev även till film 1944, trots invändningar från svenska myndigheter.

Det är häpnadsväckande att kunna notera innehållet i den första av alla artiklar som rör Adolf Hitler. Insiktsfullt och framsynt. Samt skrämmande.

Den kritiska traditionen (527)

Det var först genom naturfilosoferna på 500- och 400-talet f. Kr. som det för första gången framträdde något som i varje fall senare har kommit att kallas ”en kritisk tradition”. Dessförinnan (samt även senare) hade alla försök att komma med nya idéer antingen betraktats som rent kätteri eller i bästa fall som återvändande till en äldre sannare, men bortglömd sanning. Det var så att den som själv utvecklade något nytt inte ville eller våga erkänna att det var något nytt. Inte ens Luther, som otvivelaktigt framförde helt nya tankar, beskrev det hela som gamla tankar som funnits i urkristendomen och som han ville återuppliva. Ofta var det direkt farligt att förkunna något som helt nytt om det stred mot den då gällande världsuppfattningen.

Enligt Karl Popper var det Hippasos från Metapontion som läckte den upptäckt som pytagoréerna hade gjort. Upptäckten var att kvadratroten ur 2 är ett irrationellt tal. Detta var något som helt stred mot

pytagoréernas bestämda uppfattning att tillvarons grund är de rationella talen. Som straff för att han avslöjat hemligheten dränktes han. Enligt Popper var han därför den förste som fick sona med sitt liv för att han litade mera på sitt eget förnuft än på den traditionella uppfattningen. Den som tillskrivs upptäckten av de irrationella talen brukar tillskrivas Theatetos, som därigenom svarade för en av den grekiska matematikens största prestationer. Man kom, sedan de irrationella talan blev kända, att acceptera tanken att det jämte de rationella talen (alla hela tal och alla de bråktal som kan bildas av dessa), även existerar en annan och dittills okänd klass av tal (de irrationella).

Det var naturfilosoferna med Thales i spetsen som kom att ändra både livs- och världsåskådningsdebatten. Han var en av de sju vise. Trots denna upphöjda ställning både tillät han och uppmuntrade sin elev Anaximander att kritisera honom. Man kan därför säga att nya sanningar inte längre ”uppenbarade sig” utan den tidens vetenskapsmän, filosoferna, sökte sanningarna med hjälp av sitt förnuft. Man började till och med att använda sig av begreppet ”sannolikt” för att kunna benämnda en sanning som inte var definitiv, utan i stället föremål för diskussion bland de lärda. I och med det bröt filosofin med de dogmatiska traditionerna för att i stället uppmuntra och värna om tankefriheten. Man har även sagt att den nyväckta tanken om intellektets frihet utvidgades av Sokrates till tanken om hela personlighetens frihet. Sokrates framhöll nämligen att friheten för varje individ även innebar att individen själv ansvarade för sin handlingar.

Kyss inte mig, kyss Carlson! (528)

Den 1 december 1913 i Hammarby, nuvarande Upplands Väsby, knivmördades apotekaren Johan Hallbergsson i sitt apotek. Hans hembiträde Ebba blev svårt skadad. Två kringresande italienska musikanter, Biagio Valente och Giuseppe Jaconelli, greps som misstänkta. Deras försvarare advokat Axel Carlson lyckas bevisa att männen hade alibi. Den som muntligt kunde bekräfta uppgifterna om att italienarna hade alibi var fjärdingsmannen Erik Andersson, som var mycket respekterad i Karlbylund. Han infann sig i rättegångssalen och vittnade till Valentes och Jaconellis förmån. Han uppgav att de två misstänkta hade sovit på hans gård den natten när brottet begicks. Efter tre timmars korsförhör vänder sig domaren Herman Rothlieb till Erik Andersson och sade: ”Ni är en hederlig svensk bonde och ni

tar säkerligen inte fel.” Ett märkligt yttrande av en domaren kan man tycka.

När männen frikändes sprang Biagio Valentes mor fram mot domaren för att kasta sig om hans hals för att visa sin tacksamhet. Domaren Herman Rothlieb ska då ha sagt de bevingade orden: ”Kyss inte mig, kyss Carlson”. Enligt en annan version var det Biagio Valentine som själv gick fram till Herman Rothlieb och kysste domaren på handen, varvid denne ska ha fällt de berömda orden. Mordet klarades aldrig upp.

Emellertid finns det en del som menar att uttrycket redan var ett stående uttryck i stockholmskan när rättegången ägde rum och att domaren Herman Rothlieb bara gavs ett utsökt tillfälle, med tanke på försvarsadvokatens namn, att själv i rättssalen uttala orden som redan var ett stående uttryck. Man har funnit att Albert Engströms kolingen använde sig av uttrycket i tidningen Strix. Det är nog en hel del som talar för att inte heller Albert Engström var den som kreerade uttrycket. Förmodligen var det etablerat redan då han skrev om kolingen.

Försvarsadvokat i rättegången var i varje fall Axel Carlson, som lät sig betitlas häradshövding. Denne var far till advokaten Einar Van De Velde (1899 – 1981). Einar Van De Velde (Carlson på nederländska) förnekade aldrig att uttrycket ”kyss Carlson” myntats under den där rättegången i Haga tingshus där hans far var försvarare. Einar van de Velde utkom 1970 på Tidens förlag med boken ”Med alibi och utan”.

Märket med fyren (529)

Märket är ett litet skär som ligger utanför Öregrund halvvägs till Åland. Märket har utgjort ett litet problem i förhållandet mellan Finland och Sverige i mer än 100 år. Det är verkligen ett mycket litet skär som har ställt till med en del besvär. Märket ligger alltså i Ålands hav på gränsen mellan Sverige och Finland och skäret är bara ca. 50 gånger 100 m. I fredstraktatet efter finska kriget 1809 bestämdes att skäret skulle delas på mitten för att där skulle gränsen gå mellan de två länderna. Tidigare var ju Finland en del av Sverige. Den västra biten av skäret blev svenskt, den östra finländskt. Så långt var allt väl. Men under 1800-talet byggde finländarna en fyr på

skäret, vilket väl inte hade stött på några hinder om det inte hade varit så att de byggde den finska fyren på svensk mark.

På 1980-talet skulle det så göras en översyn av gränsen mellan Sverige och Finland. Då skulle också problemet med Märket en gång för alla klaras upp. En grupp lantmätare från de båda länderna åkte ut till Märket för att fundera på vad som skulle göras. I en tidningsintervju sa Hans Danelius, som då var rättschef i utrikesdepartementet, att man hade tankar på att gränsen skulle ritas lite snett så att rätt blev rätt och byggnaderna hamnade på den finländska sidan. Det var ju så att finländarna hade bryggt fyren på svensk mark. Men fyrvaktarfamiljen hade sitt dass på den finländska sidan. Familjens medlemmar var därför tvungen att varje gång gå över gränsen för att besöka det lilla huset. En gränsrevidering gjordes, men fyren är numera obemannad. En finländsk ideell förening vårdar ömt den gamla fyren.

Det var också så, mer tidigare än i dag, att det svenska flygvapnet hade en viss benägenhet att av misstag ta en sväng in över Märket, som ju till hälften var svenskt och till hälften finländskt. Det uppfattades av Finland som en gränskräkning av svenskt militärt flyg, vilket på den tiden ansågs vara en allvarlig sak. Märket ligger nära det som då var övningsområde för flottiljen F16 i Uppsala. Då gränskränkningar förekom var det närmast en sport för tjänstgörande luftbevakningsledaren i den svenska stridsledningscentralen att omedelbart informera försvarsstaben som i sin tur genast informerade UD. Svenska ambassaden i Helsingfors framförde sedan omedelbart en ursäkt och beklagande det inträffade till Finlands utrikesförvaltning. Många gånger hann Sverige före innan Finland framfört klagomål. För Finland vad det viktigt att tydligt markera inför Sovjetunionen att man inte godtog några som helst kränkningar av det egna territoriet. Finland och Sovjetunionen hade en ”vänskapspakt” (VSB) i vilket det bland annat angavs att vardera staten skulle ge den andra staten militär hjälp i det fall som ifrågavarande stat inte förmådde försvara sitt eget territorium. Finland gjorde allt för att Sovjetunionen inte skulle få anledning att kräva att VSB-avtalet skulle börja tillämpas. Den formen av hjälp ville inte Finland ha.

General von Moltke och Vaxholms kastell (530)

Dick Harrison har ett stort och inspirerande intresse för kuriosa, som han naturligtvis hämtar från historien. Han är ju professor i historia

och flitig författare av böcker i historia. En del av sina kuriositeter skriver han ned i Svenska Dagbladet och nyligen berättade han om Vaxholms fästning och generalen Moltke.

Alla har vi hört historien om att den gamle preussiske generalen Helmuth von Moltke (Moltke d.ä.), bara ska ha skrattat två gånger i sitt liv. Först när hans svärmor avled och sedan andra gången när han fick se Vaxholms fästning. Historien är säkerligen inte sann utan helt enkelt uppfunnen av den s.k. folkhumorn. Bakgrunden är nog även att fästningar av det slag som fästningen i Vaxholm representerar snabbt blev omoderna under andra delen av 1800-talet på grund av att artilleripjäserna genom räfflade eldrör kunde sända iväg kraftigare laddningar med anslagsbrisad. Räfflade eldrör i artilleripjäser började introduceras på 1860-talet. Granaterna klarade helt enkelt av att spränga sönder en fästning av det slag som Vaxholm utgjorde. Kastellet var färdigställt 1863. När man provsköt mot dess murar 1872 visade de sig att dessa inte skulle hålla för beskjutning med på den tiden modernt artilleri.

Helmuth Karl Bernhard von Moltke (1800 – 1891), Helmuth von Moltke den äldre, besökte verkligen Stockholm år 1881 och besåg då möjligen Vaxholm. Det är dock tveksamt om han verkligen såg Vaxholms Kastell. Han besökte nämligen den helt nyanlagda fästningen Oskar Fredriksborg på Rindö. För att resa dit med båt från Stockholm tar man normalt inte sjövägen förbi kastellet. Det är alltså högst osäkert om Moltke alls har sett kastellet. För övrigt fanns det inte någon anledning för honom att skratta åt vad han fick se av Oskar Fredriksborg. Hur det var med hans svärmor känner jag inte till.

Moltke hade utnämnts till generalfältmarskalk 1871 efter det för tyskarna framgångsrika kriget mot Frankrike 1870 – 1871. Moltke hade rykte om sig att vara en allvarlig, skicklig och effektiv preussare, en mycket skicklig yrkesofficer som inte lämnade något åt slumpen. Eftersom han var mycket tystlåten av sig omtalades han även av samtiden som der große Schweiger, ”den store tystlåtne”. På grund av segrarna mot Österrike 1866 och Frankrike 1870–1871, vilka i hög grad bar von Moltkes signatur, ansågs den preussiske generalen dessutom vara en av Europas framgångsrikaste och skickligaste strateger. Därför var han mycket beundrad och upphöjd (av tyskarna i varje fall).

Moltke var son till den danske generallöjtnanten Friedrich Philipp Victor von Moltke, och fick sin grundläggande militära utbildning i danska landkadettkåren i Köpenhamn och blev dansk officer i januari 1818, men lämnade Danmark redan 1822 för att inträda som officer i 8:e preussiska infanteriregementet. Moltke var även en tid page hos den danske kungen.

Dick Harrison omtalar som ren kuriosa att von Moltke är den enda person född på 1700-talet (han föddes år 1800), vars röst ännu finns bevarad. År 1889 talade han nämligen in Shakespeare- och Gothe-texter på två ännu bevarade vaxcylindrar som tillhandahållits av A.T. Wangemann. Denne var medhjälpare till Thomas Edison. Moltke var litterärt intresserad och bokligt bevandrad. Han gav själv ut flera arbeten. Dessutom var han mycket språkkunnig.

Tyska väderstationer på Svalbard (531)

Rent militärt och tekniskt var andra världskriget en serie av krig eller i varje fall ett flertal skilda krigsskådeplatser (”Theatre of war”). Kriget i Stilla havet var i allt väsentligt skilt från kriget i Europa.”The Phony War” i Västeruopa var helt skilt från det senare kriget på östfronten. Inleddes för övrigt andra världskriget med det japanska anfallet mot Kina i Manchuriet år 1937 eller först genom den tyska anfallet mot Polen? (Sammanlagt beräknas mellan 20 och 30 miljoner kineser ha dött under japanernas 14 år långa militärkampanj i Kina). Kina var under kriget (VKII) allierat med USA och upplät flera stor flygbaser för det amerikanska bombflyget som därifrån utförde anfall det japanska hemlandet.

Tysklands ockupation av Norge 1940 hade exempelvis inledningsvis inte några direkta konsekvenser för norska Svalbard (Spetsbergen). Detta ändrades dock i juni 1941 när Tyskland anföll Sovjetunionen. Barents hav blev nu strategiskt viktigt eftersom det bara var över detta havsområde som de allierade kunde föra materiel till norra Sovjet. En hel del fördes även landsvägen genom Iran.

I augusti 1941 evakuerade brittiska flottan 1 955 ryssar och 765 norrmän från Svalbard. De fördes med fartyg till England. Praktiskt taget alla byggnader på Svalbard förstördes för att förhindra tyskarna att stationera förband där. Tyskarna hade nämligen ett stort intresse av att etablera väderstationer på Svalbard. Väderinformation från Svalbard var av stor betydelse både för krigföringen i Europa och av

särskilt värde för planeringen av både flyganfall och sjökrigföring mot de allierades konvojer med destination Murmansk. Eftersom tyska krigsmakten hade uppenbara svårigheter att samordna sina aktiviteter mellan försvarsgrenarna upprättades flera tyska väderstationer på Svalbard, trots att det egentligen hade räckt med en enda för att samla in väderinformation och rapportera. Tiden 1941 – 42 fanns en tysk väderstation upprättad i ”Bansö” i Adventdalen nära Longyearbyen och en station kallad ”Knospe” i Signehamna i Krossfjord.

Till de allierades förvåning anföll dock tyskarna Svalbard i september 1943 i ett stort anfall av den tyska flottan, som var förlagd till norra Norge. Slagskeppen Scharnhorst and Tirpitz deltog i anfallet tillsammans med ett stort antal andra mindre tyska örlogsfartyg. Förläggningarna i Barentsburg och Longyearbyen på Svalbard utsattes för artilleribeskjutningar. Anfallen ledde till att 9 norska soldater dödades och 41 soldater togs till fånga. Men en ny norsk position upprättades ganska snart igen i Longyearbyen.

Stridigheterna om väderstationer i det arktiska området fortsatta och tyskarna lyckades etablera hemliga väderstationer både på Svalbard, nordöstra Grönland och på Franz Josefs land. Trots den svåra krigssituationen i Europa lyckades tyskarna 1944 – 1945 upprätthålla och försörja inte mindre än fyra bemannade väderstationer på Svalbard. Det sista av alla tyska förband i hela världen, som fortfarande var operativa, var väderstationen ”Haudegen” på Nordaustland på Svalbard. Denna lilla postering evakuerades av Norge först i september 1945. Den tyska personalen var då lycklig över att bli evakuerade före vintern. Provianten höll dessutom på att ta slut. I dag finns det en del rester kvar av de tyska installationerna på Svalbard, men det mesta har rostat sönder eller plockats bort av souvenirsamlare. Otvivelaktigt hade tyskarna nytta av sina väderstationer i Arktis för att planera sina anfall mot konvojerna på väg till Murmansk. Men de allierade lyckades ändå föra mycket stora volymer materiel till Sovjetunionen under kriget. Om dessa betydelsefulla transporter var det tyst om i Sovjetunionen efter kriget.

Telefonluren mot vänster öra (532)

Jag har alltid varit helt medveten om att gamla telefonapparater var konstruerade så att det var lämpligast att hålla luren i vänster hand. Sladden till luren var nämligen monterad på vänster sida. Men själv

har jag alltid tyckt att det känts mer rätt att ha luren i höger öra, förmodligen är jag ”högerörad” på samma sätt som jag är högerhänt, högerfotad och högerögd. Nu har jag i en instruktion från Kongliga Telegrafstyrelsen från 1885 funnit att det faktiskt finns en föreskrift om att det är vänster öra som ska användas. Skriften har titeln *”Handbok i telefoni”* och är skriven av byråchefen C.A. Nyström. Det var säkert en man som visste hur man telefonerade redan år 1885. Att man skulle ha luren i vänster öra var säkert betingat av de flesta av oss är högerhänta och alltå antecknade med höger hand. Skrev gjorde man redan 1885 med blyertspenna eller anilinpenna. Bläckhorn ville man nog inte ha invid telefonen.

I handboken i telefoni anges att när det ringde tillbaka från ”centralen” skulle man svara ”halloh”, vilket låter rätt amerikanskt i mina öron. Så här skrev man i handboken för telefoni.

1:o. Central- (eller vexel-)stationen signaleras först; genom att kringvrida induktorsvefven tvenne hvarf, hvarunder handtelefonen ännu bör hänga qvar på sin plats.

2:o. För att mottaga svar från centralstationen, aflyfter man derefter handtelefonen och håller dess bredare (trattformiga) ända intill (venstra) örat under afvaktan på svaret. Detta svar, hvilket icke alltid kan erhållas ögonblickligen, består af ett enda ord, vanligtvis ”halloh” eller (heldre) ”centralln”. Erhålles ej inom 10 a 20 sekunder något svar från centralstationen, upprepas den i 1:o omnämnda signalen, hvarunder handtelefonen bör vara upphängd på sin plats eller dess upphängningskrok eller klyka på annat sätt nedtryckt.

3:o. När man mottagit svaret, uppgifver man den persons nummer och namn, med hvilken man önskar tala. (Detta nummer, hvilket återfinnes i »förteckningen öfver abonnenterne», bör uppsökas, innan man gifver den i 1:o omnämnda signal). Med handtelefonen fortfarande vid örat inväntar man från centralstationen besked, huruvida ledningen till den ifrågavarande abonnenten är ledig eller ej.”

Både domaren och åklagaren dömdes (533)

Det finns ett slag av brott som i väldigt hög grad påverkar gärningsmännen. Det är när domare och åklagare blir åtalade för att de inte uppmärksammar att frihetsberövade personer inte släpps ut i rätt tid eller att avräkning av tid för frihetsberövande inte gjorts korrekt. För

ett år sedan dömdes både åklagaren och domaren till straffansvar i en dom i Västra hovrätten i Göteborg. Målet prövades både i tingsrätt och hovrätt.

Domaren och åklagaren hade inte uppmärksammat att en häktad person borde ha släppts och de båda dömdes därför för tjänstefel. De tvingades både att betala böter och kostnaderna för sina försvarare. Misstagen skedde när en utländsk medborgare misstänktes för grovt rattfylleri. Han häktades, men när analyserna av blodprovet kom från laboratoriet visade det sig att han bara gjort sig skyldig till rattfylleri av normalgraden. Det förelåg då inte längre tillräckliga skäl att hålla honom häktad. Han borde ha släppts direkt när analyssvaret kom till åklagarens kännedom och domstolens kännedom. Åklagaren noterade att mannen var häktad på grund av så kallad kvalificerad flyktfara och utgick ifrån att det därför fanns skäl att hålla mannen fortsatt häktad, trots den lägre misstankegraden. Domaren tog inte alls del av handlingarna i målet utan målet bereddes av en handläggare på tingsrätten. Felaktigheten upptäcktes först när en annan domare på tingsrätten tog över målet. Men den förste domaren hade enligt reglerna ansvarat för att den häktade inte satt kvar i häktet när skäl till häktning inte längre förelåg.

Hovrätten konstaterade i sin dom att domaren och åklagaren brustit i de stränga krav som ställs på personer som arbetar inom rättsväsendet, särskilt i fråga om ärenden där personer är frihetsberövade. Den utländske mannen fick sitta häktad nio dagar för länge. Således frihetsberövad utan laga grund.

Både domaren och åklagaren argumenterade i sitt försvar i första hand för att det inte varit fråga om straffbar oaktsamhet och i andra hand att tjänstefelet var ringa. Hovrätten dömde dem emellertid för tjänstefel och bestämde påföljden för båda till 30 dagsböter. I åklagarens fall innebar det ett sammanlagt belopp på 11 400 kr, för domaren 17 400 kr. Båda tvingades dessutom att själva svara för kostnaderna för sina försvarsadvokater, kostnaderna var 20 344 kr respektive 48 825 kr. Både åklagaren och domaren tyckte att det var ytterst obehagligt att bli åtalade och dömda.

Nu kan man något stilla undra om dessa två yrkeskategorier i allmänhet har förmåga att leva sig in i hur den kan kännas för ”vanliga hederliga människor” att bli åtalade och dömda. Hur kände sig den åklagare som åtalade en äldre dam som på auktion bjudit ut ett sybord med lite intarsia av elfenben? Hon hade inte aning om att de där

små vita bitarna i bordets skiva var elfenben och hon hade dessutom inte en aning om att det är förbjudet vid straffansvar att försöka sälja elfenben. Men brott är brott tänkte åklagaren och ansökte om stämning. Damen i fråga fick betala böter. Elfenbensföremål tillverkade 1947 eller senare inte får säljas eller köpas i Sverige.

Svenska dyschan är dansk, inte fransk (534)

Ibland känner jag för att lägga mig på dyschan, som rätteligen bör kallas för *dyschatel*. Det låter franskt, men ordet finns inte i franskan utan där kallas en sådan soffa för ”lit-divan” (liggsoffa). Det svenska ordet fanns med redan i Nordiska Familjeboks Uggleupplaga från 1907. Ordet var då dyschatel och dyscha har senare helt enkelt uppstått som en förkortning, ett alldagligt ord. Ordet finns inte heller i norskan eller danskan. Hur uppstod då detta högst användbara ord för oss alla som är lyckliga ägare av en dyscha?

Charles Jacques Duchatel (1838 – 1907) var en fransk politiker och ämbetsman som satt i den franska nationalförsamlingen. Mellan två mandatperioder i parlamentet tjänstgjorde han som fransk minister (motsvarande dagens diplomattitel ambassadör) i Köpenhamn. (åren 1876 – 1878). När han efter sin tid i den danska huvudstaden skulle återvända till Paris sålde han allt sitt bohag. En liggsoffa med lösa dynor köptes då av baronen Fredrik von Blixen-Finecke, som var dansk överhovjägmästare samt ägare till bland annat det svenska fideikommisset Näsbyholm, ett slott utanför Skurup i Skåne. Det var Ebba Hamilton som en gång berättade att det var hennes farfar, ägaren av Näsbyholm, som köpte den franske ministerns liggsoffa och att denne minister minsann hette Duchatel. Hon mindes också att både dynor och kuddar var klädda i tyg av gamla bonader. Inom familjen kom man helt enkelt att på skoj kalla soffan för ”duschatelen” efter förre ägaren.

På 1980-talet tillfrågades dåvarande ägaren till Näsbyholm, Dick von Blixen-Finecke, sonsonen till den danske överhovjägmästaren, av en journalist om dyschan fanns kvar på slottet. Slottsherren visste dock inte vad som hänt med den. Kanske hade den sålts på någon auktion eller försvunnit i samband med en större brand på slottet år 1955, då delar av slottet ödelades. Det tycks alltså vara så att urdyschan är borta, men ordet lever vidare i svenskan. Att dyschan kom bort kan kanske ha sin förklaring i att sonen till köparen av

soffan var Bror von Blixen-Finecke, vilken var gift med Karen Blixen och under långa tider bosatt i Afrika. Där var han storviltsjägare och safariguide. Bland annat var han guide på jaktsafaris för bland annat Ernest Hemingway och prinsen av Wales (Edvard VIII). Det är kanske inte helt förvånande att han inte lyckades hålla rätt på soffan, eller dyschan.

Dumbomar finns bara i Sverige (535)

Det kan vara svårt att riktigt förklara vad en dumbom är, men när vi träffar på honom eller henne så vet vi att det är en dumbom. Nu är det så lyckligt att dumbomar (dumbommar) bara finns i vårt land. Utomlands finns det fools och massa andra konstiga människor, men inte några dumbomar.

Själva ordet dumbom är i själva verket ett egennamn, något förvanskat förvisso. Den som skapade namnet var inte någon mindre än författaren och poeten Johan Henrik Kellgren (1751 – 1795). Under den gustavianska tiden var han en allmänt aktad smakdomare som med fransk förebild gjorde allt för driva med snusförnuft och vanlig dumdryghet. Den som tvingades ge upphov till alla dumbomar i vårt land var poeten Peter Ulrik Enbom (1778 – 1810). Denne Enbom skrev poesi och var lärjunge till Thorild och Lidner. Själv skrev han en yvig och vildvuxen poesi som många fann vara rena pekoralet. Han utsattes för hård kritik från många håll. Kellgren var först ut och skrev denna strof:

Man hört hur mången auktorer skriker,
när minsta fel bestraffning fann;
med Dumbom tålte lätt kritiker,
så snart de rörde någon ann.

Skalden Carl Gustaf Leopold (1756 – 1829) drog sig inte heller för att ge sig på stackars Peter Ulrik Enbom i sin diktning. Leopold skrev nämligen:

Per Enebom, du liknar nog
den skepparen på skutan
av vilken åskan huvu't slog
men seglade sedan förutan

Per Ulrik Enbom gick ned sig av bli utsedd till landets första dumbom och det fick till följd att Leopold kände sig föranlåten att hjälpa sin dumbom ekonomiskt. Troligen avled den första dumbomen redan 1810, men det vet vi inte säkert. Även Carl Jonas Almqvist och Gustaf Fröding kom att skalda om dumbomar. Men de hade då inte direkt Per Ulrik i åtanke, ordet var redan då en etablerad del av det svenska språket. Dumbomen är det personifierade snusförnuftet utan omdöme och på sitt sätt även ett användbart begrepp att vid behov tillgripa i dataåldern och nätets tidevarv.

Janzons frestelse (536)

Jag är inte någon älskare av Janzons frestelse, men blir förhållandevis ofta bjuden på just denna rätt. Ganska ofta har jag muttrat något om den där Janzon och sagt att jag skulle vilja tala några ord med honom. Så har det inte blivit och jag har inte heller tidigare känt till vem han är eller var, denne Per Janzon.

Nu är det ju lite märkligt att ansjovis i burk kallas sardell medan småsill (skarpsill) i en likadan burk och med samma lag kallas ansjovis. Inte lite märkligt heller vid närmare eftertanke. I en Janzons frestelse ska det i varje fall ingå ansjovis, alltså skarpsill inlagd i den lag som ursprungligen hittades på av fiskarena i Fjällbacka i Bohuslän.

Janzon var i verkligheten operasångaren Per Janzon (1844 – 1889). Han debuterade på operan i Stockholm den 12 juni 1870 och blev genast mycket uppskattad av publiken. I Flotows opera fanns en passage som hyllade portervinet. Så här löd den berömda portervisan: ”Hurra för humle, hurra för malt! De äro livets krydda och salt.” Detta sjön Pelle Janzon. En sen kväll gav sig Pelle Janzon och hans kamrater ut från Operakällaren och klättrade upp på hästryggen på Gustav II Adolf-statyn utanför Operan (Gustav Adolfs torg). Där satt Pelle Janzon tillsammans med gamle kungen på hästryggen och sjön ”Hurra för humle, hurra för malt!” Efter en stund kom en poliskonstapel, som hämtat en stege från en lykttändre, uppklättrande och plockade ned den överförfriskade operasångaren. Böterna blev hela 25 kronor.

Pelle Janzon hade nästan alltid ont om pengar och han hyrde en billig vindskupa på Grand Hotel. Därifrån hade han nära till Operan och maten och nöjen. Pelle Janzon beställde gärna ansjovisgratin

(gratäng) på Rydbergs servering, som var en billig rätt. Han sägs själv ha kallat anrättningen ”Janzons frestelse”. Pelle Janzon var en kraftfull person som alltid sade vad han tänkte och tyckte. Ofta satt han ensam med sin grogg på restaurangen och han vårdades en kort tid innan han avled på Sabbatsbergs sjukhus endast 44 år gammal. Men en gudabenådad operasångare lär han ha varit. Han var operans förste Escamillo i Carmen. Lika gärna som han sjöng opera sjöng han Bellman och Wadman.

Nu vet jag både vem Janzon var och även vem som givit namnet till Bill a lá Rydström. Janzon och Rydström. För egen del föredrar jag Rydströms anrättning.

Kilroy was here (537)

Under andra världskriget klottrade amerikanska soldater och andra soldater gärna orden *”Kilroy was here”* på väggar och murar och alla andra möjliga ställen. Efter kriget fortsatte klottrandet och det uppstod en mystik kring dessa ord. Till och med i Sverige förekom det att just den texten skrevs på tunnelbanas väggar och på en hel del andra ställen. Under kriget ute i Europa ritade de allierade soldaterna ofta en streckgubbe som tittar upp ovanför en mur.

Det hela började med att James J Kilroy (1902 – 1962) arbetade som fartygsinspektör på Bethlehem Steels varv i Quincy, Massachusetts. I hans arbetsuppgifter ingick att besiktiga plåtarna som skulle svetsas ihop när de nya fartygen byggdes på varvet. När han godkänt stålplåtarna skrev han med krita på plåten ”Kilroy was here” och texten kom sedan att finnas kvar även när fartygen var färdigbyggda. År 1941 började man att på löpande band bygga de s.k. Liberty-fartygen, som tillverkades i mycket stort antal som transportfartyg för amerikanska försvaret. Under åren 1941 – 1945 byggde 18 varv i USA sammanlagt 2 710 stora Libertyfartyg. Fartygen var 134 m långa och hade ett deplacement på 14 245 ton. De amerikanska soldater som transporterades med fartygen måste ha sett inspektörens påskrift på fartygets insidor och undanskymda ovanliga ställen. Det märkliga inträffade sedan att texten och streckgubben upptäcktes överallt i stridszonerna, till och med innan amerikanska förband kommit fram till platsen. Texten fanns där i Indokinas djungler, på murar i samhällen på Sicilien och på husväggarna i Paris. Det var motståndsrörelser som skrev texten som en form av psykisk krig-

föring mot tyskarna och för att uppmuntra de allierades soldater.

James J. Kilroy lämnade själv aldrig USA. Efter kriget började tidningar och andra att försöka ta reda på varifrån texten egentligen kom. Det utlystes en tävling om vem som kunde lösa mysteriet. James J. Kilroy kunde berätta att det var hans ord som fått sådan enorm spridning, de ord han skrev när han godkände kvaliteten på fartygsplåtarna. När ”tävlingen” ägde rum arbetade han fortfarande kvar på varvet. Som första pris fick han en spårvagn (22 ton) fritt levererad hem till sin bostad! Tävlingen arrangerade av en förening av transportföretag. Vad han gjorde med spårvagnen känner jag inte till. Efter kriget blev Kilroy invald i stadsfullmäktige i Boston och var även ledamot i Massachusetts representanthus.

Ryska revolutionen och Alexander Kerenskij (538)

Ryska revolutionen var egentligen inte mycket till revolution. Det var en palatskupp helt enkelt (coup d’état). Färre än hundra personer fick sätta livet till. Under franska revolutionen dödades många tusen redan inledningsvis. I Sovjet brydde man sig inte så mycket om revolutionen i mars 1917, då tsaren tvingades att avgå och en borgerlig regering tog över makten. Den revolutionen betraktades av kommunisterna endast som en naturlig utveckling när tsarregimen ersattes av en borgerlig regering. När Lenin en månad efter marsrevolutionen anlände till S:t Petersburg tvingande han till sig dansösen Kjesinskajas palats. Hon var eller hade varit älskarinna till tsaren. I hennes palats inrättades senare ett Leninmuseum. Där kunde man i varje fall förr betrakta Lenins skor. Han hade storlek 39. Där fanns även hans skolbetyg. Han hade betyg fem (högsta möjliga) i alla ämnen utom i logik. I det ämnet hade han betyg 4. Det var dessutom ett märkligt sammanträffande att den som hade undertecknat Lenins avgångsbetyg hette Kerenskij, vilken var far till den Alexander Kerenskij som Lenin skulle störta i det som kom att kallas den ryska revolutionen i oktober (november) 1917. Alexander Kerenskij föddes i Simbirsk (nuvarande Uljanovsk) vid Volga. Hans far, Fjodor Kerenskij, var lärare och rektor för det lokala läroverket (gymnasium) i staden. Det var i den skolan som Vladimir Ilyich Uljanov var elev, men han är ju mer känd under täcknamnet Lenin.

I den svenska historieskrivningen missar man ofta att redogöra för den första borgerliga revolutionen i mars 1917, liksom revolu-

tionsförsöket 1905. Det hela är rätt okänt kan man gott säga. Alexander Kerenskij var en ung socialdemokratisk advokat som var regeringschef i den provisoriska borgerliga regeringen i Ryssland. Efter revolutionen bodde han i Paris fram till 1940, men flydde då undan ryssarna till USA. I USA deltog han i forskning rörande den ryska revolutionen och han föreläste även på flera amerikanska universitet. Kerenskij avled 1970 i New York i en ålder av 89 år. Ryska orthodoxa kyrkan vägrade dock att begrava honom i New York eftersom han genom sin regering ansågs ha underlättat för bolsjevikerna att senare ta makten. Kvarlevorna flögs därför till London, där de begravdes.

En räv sprang över vägen (539)

En gång berättade en man för mig att han kört av vägen då han försökte ställa in bilradion samtidigt som han rattade bilen. Han var ouppmärksam på vägen. Oaktsamhet helt enkelt. Bilen fick lite bucklor, men han klarade sig utan skador. När polisen kom till platsen frågade de förstås vad som hänt och han berättade att han tappat uppmärksamheten på vägen då han fingrade på bilradion. Polismannen, som skulle skriva rapporten, blinkande åt honom och sa: ”Vad det inte så att du såg att det var ett gupp i vägen, som du försökte undvika?”. Jo, sa mannen, så var det. Han begrep att det annars fanns risk för att han skulle bli åtalad för oaktsamhet i trafiken och troligen skulle förlora körkortet för en tid. Rapport skrevs och han hörde sedan aldrig av vare sig polisen eller åklagaren. Bilen reparerades och han hade lärt sig att man ska vara försiktig när man fingrar på bilradion.

Nyligen har en polisman dömts av både tingsrätten och hovrätt för tjänstefel. Han hade också hamnat i situationen att han skulle skriva en rapport om vad som hänt när en bilförare kört av vägen och till polisen uppgivit att han somnat vid ratten. Polismannen ville vara ”snäll” och skrev i rapporten att bilen hade hamnat i diket eftersom föraren sett en räv som sprang över vägen. Detta trots att polismannen av föraren fått höra att denne somnat vid ratten. Polismannen dömdes att betala 50 dagsböter om vardera 200 kr (det blir 10 000 kr) samt 28 000 kr för advokatkostnaderna. Det blev en dyr imaginär räv det där. Polismannen tvingas alltså att betala 38 000 kr av beskattade medel.

Åklagarens gärningsbeskrivning av brottet hade följande avfattning.

”Polismännen X och Y har i sin myndighetsutövning i samband med rapporterandet av en trafikolycka uppsåtligen åsidosatt vad som gällt för uppgiften genom att i rapporten felaktigt skriva att föraren av olycksbilen väjt för ett djur och kört i diket trots att de av olycksbilens förare på plats fått veta att det rätta förhållandet var att han somnat vid ratten och därför förlorat kontrollen över bilen.”

Polisen hade i direkt anslutning till olyckan förhört föraren om händelseförloppet och fick då till svar av föraren att denne var av uppfattningen att han ”måste ha somnat vid ratten”. Föraren lämnade alkoholtest på platsen, men det visade sig att han var helt nykter. Föraren har uppgav i rättegången dessutom att polismannen senare vid besök på sjukhuset ”föreslog” att föraren skulle säga att olyckan berott på att en räv hade sprungit över vägen och inte på att han somnat. Då skulle föraren nämligen slippa problemen med sitt körkort. Mannen uppfattade det som en ”väldigt snäll gärning från polisens sida”. Han reflekterade inte då över att det inte stämde med verkligheten. Polisen ska även då ha sagt att det var ”straff nog” att förarens flickvän skadats vid avkörningen. Polismannen hade med sig en kollega, som inte han heller hade hört något om att en räv sprungit över vägen framför bilen. Både blev åtalade, men ”kollegan” frikändes. Jag är övertygad om att den dömde polismannen tyckte att det blev en dyr räv så här i julveckan. Det lönar sig inte alltid att vara ”snäll” när man har uniformen på sig. För övrigt kan det nog hända att det även i andra sammanhang inte lönar sig att vara snäll. Men man kan ju vara det ändå.

Anilinpennorna (540)

I går ställde jag en fråga till en av mina närmaste vänner. Jag frågade henne: Vet du vad en anilinpenna är? Sedan berättade jag för henne att jag under helgen hade lyckats komma över en bunt anilinpennor på loppis. Hon svarade mig att hon först hade varit tvungen att slå upp ordet (googlat förstås) för att få klart för sig att det var en form av blyertspenna, som har den egenskapen att man inte kan radera det skrivna. Det är ju helt riktigt. Blyertspennor utan blyerts kan man kanske säga. Det var ju faktiskt så att längre tillbaka i tiden var det var lag i Sverige på att all bokföring skulle ske med bläck eller med

anilinpenna. Så var det. I dag går det knappast att få tag i anilinpennor. De är inte giftiga, som många har trott. Men allt det här var före datorerna och före kulspetspennan. Minns ni tiden före datorerna? Även då bokförde man inkomster och utgifter.

Hängbukssvinet Torsten (541)

Kristianstad tingsrätt meddelande 1987 en dom (B 77/87) som har väckt en hel del uppmärksamhet. Det var en ganska lång brottmålsdom mot en smidesarbetare i Tollarp som åtalades för olovligt förfogande. Han hade nämligen en vårdag omhändertagit ett bortsprunget vietnamesiskt hängbukssvin som, det visade sig senare, tillhörande en kvinna i grannskapet. Svinet vägde 60 – 70 kg. Mannen hade utan att kungöra ”fyndet” efter en tid skickat djuret till slakteriet. Det skedde tio dagar efter omhändertagandet. Åklagaren påstod att mannen genom förfarandet hade hindrat målsäganden från hennes möjlighet att återfå sitt djur. Det straffstadganden som åberopades var 10 kap. 4 § brottsbalken. Åklagaren hänvisade även till bestämmelsen i 8 § lagen om hittegods och 50 – 57 §§ lagen om ägofred från 1933. Dessa stadganden klargjorde enligt åklagaren att den tilltalade mannen inte handlat rättsenligt, utan begått en straffbar gärning. Mannen uppgav under rättegången att han visserligen handlat såsom åklagaren angett i gärningsbeskrivningen, men han bestred straffansvar på den grunden att han handlat i villfarelse om vad han borde ha gjort samt att han dessutom blivit vilseledd vid ett samtal med en polisman, vilken rättsvillfarelse med hänsyn till omständigheterna måste leda till frihet från straffrättsligt ansvar.

Mannen vitsordade i och för sig som skäligt skadeståndsbelopp 502 kr som värdet för svinet. Dock framförde han egna krav på ersättning för utfodring och omhändertagande av det lösspringande djuret, vilket han menade översteg skadeståndsbeloppet. Kvinnan som ägde svinet berättade under huvudförhandlingen att hon köpt svinet 1981 och att svinet döpts till Torsten och efterhand kom att ingå i familjegemenskapen på gården. På hennes boplats fanns tre hästar och en hund – någon svinavel bedrevs inte. Domstolen noterade: ”Torsten kom att ingå i familjen och hade fasta tider – vid

sjutiden på kvällen brukade Torsten komma hem och lägga sig. Alla i byn kände Torsten eller kände i varje fall till honom.”

Mannen och dennes familj kände dock inte Torsten, men mannens dotter hade vid något tillfälle varit hos kvinnan i byn och måste därför känna till Torstens existens, menade tingsrätten. Kvinnan reste på semester några dagar och fick vid återkomsten höra att den tilltalade förmodligen omhändertagit Torsten. Vid telefonsamtal med mannen blev hon, som hon uppgav i förhör, obehagligt bemött. Hon fick klart för sig att Torsten hade sålts till slakteriet och alltså slaktats, vilket hon tyckte var en onödig och en alltför drastisk åtgärd.

Den tilltalade själv berättade: Den 4 april hade han kommit hem och någon gång på eftermiddagen fick han av dottern och hustrun besked om att något djur var i rörelse intill Europaväg 66. Han hade själv lagt sig på sofflocket en stund på grund av en släng av ischias. Han ryckte dock ut och omhändertog ett svin i närheten, vilket var några hundratal meter ifrån Europaväg 66. Han hade inte begrepp om varifrån svinet kom eller vem det tillhörde, men förstod att det rörde sig om ett ”speciellt” djur och att en ägare ju därför måste finnas. Grisen i frågan verkade var i dålig kondition. Mannen trodde möjligen att en granne kunde vara ägare till djuret, men det visade sig efter några telefonsamtal och besök hos olika personer att så knappast kunde vara fallet, då det svin som var grannens sedan några år redan var slaktat. Mannen fick ordna till en ”grisabu” och lyckades efter stora ansträngningar härbärgera den hembragda grisen genom att inhysa den provisoriskt i sitt garage.

Mannen berättade vidare följande. Den 5 april hade hans dotter hittat en cykel och den skulle transporteras till polisen i Kristianstad. Mannen ombesörjde den transporten och passade samtidigt på att fråga sig för hos polismyndigheten hur han skulle förfara med det omhändertagna svinet. Denne erhöll då besked från tjänstgörande polisman att det var bra om han kunde ha kvar svinet en tid och därefter skulle djuret nämligen bli hans. Någon tid härför diskuteras inte. Mannen återvände till sin bostad och utfordrade svinet, vilket gjorde svinet gladare och piggare, men samtidigt mer svårhanterligt. Han hörde sig för hos olika personer han kände trakten, men fick inte något besked om varifrån svinet kunde komma. Han och hustrun tittade på anslagstavlorna i butiken i Tollarp om det fanns något anslaget om ett förkommet svin, men det fanns inte någon lapp eller liknande. Han tänkte dock inte på att själv sätta upp en lapp om sitt

hittesvin och saknade helt kännedom om bestämmelserna i ägofredslagen om skyldigheten att kungöra fynd, varom han inte fått höra något vid sitt besök hos polisen. När det gått någon vecka, varunder han haft stort besvär att hysa svinet i den provisoriska kätten i garaget, efterhörde han hos slakteriet hur det ställde sig med möjligheter att genom slakt bli av med problemet och blev hänvisad till en person, som kunde ombesörja transport av sådant slag, vilket var den enda lösning mannen kunde finna på det uppkomna problemet. Några dagar senare, när svinet var slaktat, blev han först uppringd av en mansperson, som uppgav att svinet tillhörde honom. Mannen anförde att det var helt felaktigt av den tilltalade att låta slakta svinet. Härefter fick han telefonsamtal från en namngiven kvinna och även från hennes dotter med samma innehåll, varvid han slutligen blev ganska så irriterad. Mannen tyckte inte att han handlat fel och känner därför rättmätig harm över att nu blivit utsatt för polisförhör och rättegång. Mannen har inte tidigare tagit hand om hittegods eller haft med polisen att göra i sådant ärende.

Polisassistenten Olsson vittnade och han minns att mannen var inne på polisstationen och meddelat att han hade omhändertagit ett svin och på Olssons fråga uppgav att svinet nog var dyrbart och vägde 50 – 60 kg. Mannen sade till polisen att han nog kunde ta hand om grisen samt att han frågade vad som skulle hända om inte någon hörde av sig. Olsson svarade då något som att om inte ägaren hörde av sig så skulle grisen blir mannens egendom så småningom. Polismannen kände till reglerna om ägofredslagen, om hur man ska förfara med upphittade djur, men han fann inte anledningar att gå närmare in på dessa regler i samtalet med mannen på polisstationen. Polismannen förde in uppgifter om grisen i en liggare på polisstationen. Torsten blev således dokumenterad hos polisen.

I domen redogjorde tingsrätten nogsamt för innehållet i brottet fyndförseelse. Tingsrätten noterade att det beträffande hemdjur finns speciella regler i lagen från 1939 om ägofred. Till större hemdjur räknas till exempel nötkreatur, hästar och till mindre hemdjur till exempel får, getter och svin. Även kaniner torde kunna hänföras till denna kategori, det verkar dock varken katter eller hundar kunna göra. Inte heller vilda djur, vilka hållas i fångenskap, hör hit. Exempelvis pytonormar, vargar, krokodiler och liknade djur. De är alltså inte hemdjur, enligt tingsrätten utläggning i domen. Tingsrätten noterade att ägofredslagen närmast siktar in sig på grannförhållandena i

agrara sammanhang och alltså i praktiken förhållandet mellan personer, vilka bedriver jordbruks- och boskapsskötsel. Enligt ett stadgande i ägofredslagen äger den som på sina gård anträffar hemdjur intaga detta, det vill säga ta hand om djuret. Detta i motsats till vad som gäller om hittegods, vilken enligt huvudregeln skall överlämnas till polismyndigheten.

Tingsrätten konstaterade också att ägofredslagen gäller förhållandena i den aktuella situationen då någon hittar ett hemdjur på allmän plats eller på annan mark än den som man själv brukar. Det vill synas, skrev tingsrätten, som om Torsten, efter sin av outgrundliga skäl företagen expedition bortemot Europaväg 66, vid omhändertagandet av mannen var ett sådant driftefä varom stadgas i ägofredslagen.

Tingsrätten fann i sina domskäl att så kallad rättsvillfarelse förelåg därför att mannen vänt sig till polismyndigheten och därvid inte blivit korrekt upplyst om hur han skulle förfara med Torsten. När det gällde skadeståndsfrågan skrev tingsrätten att den förstod den bedrövelse som drabbat de personer hos vilken Torsten under flera år bott och tillade i domskälen *”inte något löje däri”*. En formulering som skaparen av domen måste ha ansett på påkallad och befogad. Beträffande frågan om svinets marknadsvärde fann tingsrätten, i avsaknad av annan utredning, att slaktvärdet fick anses vara vägledande. Klart var, enligt tingsrättens bedömning, att ägofredslagens bestämmelser omöjliggör en avräkning vad gäller foderkostnader vid det förhållandet att djurets ägare inte beretts möjlighet att bevaka sina intressen i sammanhanget. Skadestånd skulle därför utgå och mannen förpliktades att betala skadestånd med 502 kr, vilket var det belopp han erhållit från slakteriet.

Det innebar alltså att mannen frikändes från straffansvar, men förpliktigades att betala skadestånd som i sin tur innebar att han fick lämna ifrån sig det belopp han erhållit från slakteriet. En rättslig lösning på problemet som nog måste accepteras. Frågan är om åklagaren verkligen hade en ovillkorlig åtalsplikt vad gällde mannen som tog hand om Torsten. Man kan inte utesluta att någon medborgare skulle kunna anmärka att både polis och åklagaren kan ha andra arbetsuppgifter än att låta sakpröva upphittaren av Torsten. Å andra sidan kan man ju tycka att Torstens resa till slakteriet skedde väl tidigt i hans liv. Man får absolut inte missa att uppmärksamma tingsrättens förklaring att den förstod bedrövelsen hos Torstens familj, vilken han var medlem, och att det var ”inte något löje däri”.

En av de bättre formuleringarna i svenska brottmålsdomar kan man med fog tycka. Själv hade jag nog valt att formulera det som ”intet löje däri”. Men det är ju en äldre skrivart som möjligen framstår som något antikverad.

Domen vara skriven av rådmannen Sven Cavallin, vilken uppenbarligen är en man med glimten i ögat och en hygglig självständig ställning i förhållande till åklagarväsendet.

Filioquestriden mellan katolska kyrkan och ortodoxa kyrkan (542)

Den kristna religionens beklagliga begreppsfixering och religionens abstraktion från det verkliga livet illustreras av den urgamla filioquestriden mellan Västrom och Östrom. En kyrka, eller två, som under århundraden kan mobilisera så mycket energi och stridigheter kring ett begrepp får finna sig i att bli utsatt för kritik.

Filioque är latin som betyder ”och (av) Sonen” och är det tillägg som den västliga kyrkan fogade till den Nicaenska trosbekännelsens tredje artikel, vilken behandlar den Helige Ande. Enligt tillägget utgår Anden från både Fadern och Sonen, det är därför som Filioquetillägget blivit av så stor betydelse i det teologiska samtalet mellan de två kyrkorna. Tillägget förorsakade en gång i historien en djup schism mellan romersk-katolska kyrkan och den grekisk-ortodoxa kyrkan. Ortodoxa kyrkor håller fast vid den Nicaenska trosbekännelsen (år 381) från Konstantinopel i dess ursprungliga ordalydelse, det vill säga utan Filioque. Orden ”och Sonen” lades till efter orden som anger att den Helige Ande utgår ”av Fadern”.

Den helige Anden finns omtalad i Johannesevangeliet 20:21. Där står ”Jesus sade till dem igen: Frid åt er alla. Som fadern har sänt mig, så sänder jag er. Sedan andades han på dem och sade: Ta emot helig ande. Om ni förlåter någon hans synder, så är de förlåtna, om ni binder någon i hans synder, så är han bunden”.

Tillägget Filioque kan möjligen ha tillkommit i polemik mot arianismen, eftersom det först formulerades under tredje konciliet i Toledo år 589. I Spanien spelade den arianska kyrkan under lång tid en dominerande roll. Formuleringen Filioque är dock belagd redan år 410, men det var i Toledo 589 som den för första gången användes i officiella sammanhang. Kyrkan i Rom förhöll sig länge avvisande till tillägget. Påven Leo III lät år 810 rent av gravera silverplattor med

trosbekännelsen utan Filioque-tillägget. Tillägget spelade uppenbarligen en avgörande roll i schismen mellan väst- och östkyrkan 1054. Motsättningarna mellan kyrkorna hade även realpolitiska grunder som gick betydligt längre tillbaka i tiden.

Filioque anknyter till Augustinus treenighetslära, enligt vilken Anden är det kärlekens band som förenar Fadern och Sonen. Östkyrkorna förkastar alltjämt denna formulering. Den anses vara den stora stötesten för ekumeniken.

Världen av i går: En europés minnen (543)

Svenska Dagbladet har dagen för julafton bett sina redaktionsmedlemmar att rekommendera läsekretsen var sin bok. Ett klassiskt uppdrag dagarna före jul kan man tycka. Det finns nog inte någon bransch som säljer så mycket dagen för julafton, i relation till årets alla andra dagar, som bokhandeln.

Maria Ludvigsson sätter kniven i begreppet ”tidsfördriv” och hon vrider till och med om kniven där den sitter på djupet i offret. Jag hjälper henne gärna att vrida den ett par varv till. Maria Ludvigsson förklarar i tidningen att ”tidsfördriv” är ett hemskt ord, jag håller med henne. Hon skriver: ”Varför skulle vi vilja fördriva tiden, tvinga bort den, få den att gå? När varje ögonblick vi lever är så oändligt värdefullt”. Tidsfördriv är att fult ord, liksom konsument och tittare.

Tidsfördriv är utfyllnad av den tid som är tilldelad oss. Mycket av det som vi ser på TV, läser och skummar är tidsfördriv och detta även för den som medvetet söker någon, eller några, aktiviteter som med rätta kan kallas för tidsfördriv. Så är det även vid val av böcker. De finns ju oändligt många som är lätta och lockande, de som man läser som, just det, tidsfördriv. Är inte deckare och thrillers tidsfördriv? Hur känns det då att i stället ta sig an en bok med inbyggd uppförsbacke, där läsaren måste anstränga sig för att förstå och få i sig budskapet? Tillgodogöra sig tankestoffet utan att för den skull nödvändigtvis anamma detta. Maria Ludvigsson rekommenderar att vi, i stället för att ägna oss åt tidsfördriv, ska köpa och läsa Stefan Zweig, *”Världen av i går: en europés minnen”* (Ersatz 2013), för att där finna en värld av viktigheter, av riktiga frågeställningar och svåra svar. Boken handlar inte bara om Wien vid förra sekelskiftet, de svarta åren därefter, kriget och människans obegränsade förmåga att åstadkomma grymheter. Boken handlar även om värderingar och

vägval som är aktuella även i vår tid. Någon filosof noterade att ”tanken föregår alltid handlandet”, vilket förefaller vara sant för det mest förutom beträffande mycket reflexmässiga och spontana beteenden samt möjligen viss brottslighet. Tankens kraft är enorm och är, vilket i de flesta sammanhang är korrekt, den utlösande faktorn för ett visst handlande. Här kan påpekas att passivitet (icke-handlande) i filosofisk mening också är en aktivitet. Glöm inte att nazismens ideologi (samlade tankar) var väl definierade och kända redan tio år före maktövertagandet och alltså 16 år före krigsutbrottet. Världen hade 16 år på sig att neutralisera och motsäga det tankegods som utgjorde fascismen. Det gjordes dock inte några egentligen ansträngningar i den riktningen. Kommunismen var väl utvecklad redan 37 år före den kommunistiska statskupp som allmänt kallas för den ryska revolutionen. De ansträngningar till neutralisering som gjordes var tämligen tafatta och ledde inte till något resultat. Varför understödde in staten ekonomiskt Torgny Segerstedt, Alf Ross, Willy Brandt och andra, medan tid var? Det kostar mindre att ekonomiskt stödja en tänkare i tio år än köpa in en enda jaktrobot till ett jaktflygplan. Tankar är billiga, men har en enorm inneboende sprängkraft.

Det finns tid för att ta till sig tankestoff som inte är ens eget. Det tar dessutom tid att tränga in i sådant som inte redan är känt och accepterat. Stefan Zweigs bok är väl värd att läsa. Den är intressantare än böcker av Leif G W Persson.

Cecilia Vasa och Helena Snakenborg (544)

Cecilia Vasa är mest känd i historien för att hon var dotter till Gustav Vasa och att hon blev avslöjad när hon hade en kärleksaffär med Johan II av Ostfriesland i det som i historien kallats Vadstenabullret. Johan ertappades nämligen då i Cecilias sovrum ”med knappt hosorna på sig”. Gustav Vasa tillrättavisade dottern mycket hårdhänt. Enligt samtida källor ”slet han håret av henne”.

Cecilia var 23 år gammal då hon sedan gifte dig med tysken Christopher II, markgreve av Baden-Rodemachern. År 1564, två år efter faderns död, lämnade paret Sverige med ett stort följe av hovjungfrur och döttrar till riksråd och andra framstående personer. Bland de som ingick i följet fanns den 15-åriga skönheten Helena Snakenborg, dotter till ett riksråd. Sällskapet, som bestod av ett hundratal personer, skulle resa till London, men dit var det en

mycket lång och mödosam väg. Krigstillstånd rådde med Danmark och därför tvingades man resa över till Tallinn, på den tiden med namnet Reval. Därifrån gick resan genom Polen och Tyskland för att så småningom kommer fram till Engelska kanalen. Under den långa resan, som tog närmare ett år, visade det sig att Cecilia blivit gravid, men hon fortsatte ändå resan. Sällskapet korsade kanalen med fartyg från Antwerpen till Dover, där en mottagningsdelegation mötte dem. På den tiden var London en helt liten stad med bara omkring 30 000 invånare. Men Stockholm var ännu mindre och hade bara ca. 7 000 invånare. I London erbjöds de logi på det förnämsta slottet. Några dagar efter ankomsten till London födde Cecilia sin förstfödde son. Han döptes till Edward Fortunatus. Engelska drottningen bar Edvard till dopet, som ägde rum i kungliga kapellet i Westminster. Assisterad av tre biskopar förrättade ärkebiskopen av Canterbury dopet. Det var drottningen som gav honom hans namn. Enligt spanske ambassadörens rapport kom Cecilia och Elisabet mycket väl överens. De åt middagar och besökte fester och bröllop tillsammans. Julen 1565 fick hon intaga nattvarden direkt efter Elisabet, vilket var en mycket stor hedersbetygelse. Cecilias man fick också ett årligt underhåll på 2000 daler av Elisabet så länge han lät Cecilia stanna i England. Sonen blev markgreve och levde till 65 års ålder. Sina sista år i livet stod han under inflytande av jesuiterna sedan han tidigare gått över till katolicismen. Hans död förorsakades av ett fall utför en stentrappa, enligt flera källor under rusets inflytande. Gustav Vasas dotterson dog alltså genom att berusad falla nedför en trappa.

Cecilia och hennes man bodde ganska länge i London. Deras uppdrag var att vara på plats i London för att etablera kontakter för att underlätta för Erik XIV i dennes ansträngningar att få gifta sig med den engelska drottningen. Den som verkligen hade framgång i societetslivet i London var dock den undersköna hovfröken Helena Snakenborg. Snart blev hon även hovdam hos engelska drottningen. Hon var så beundrad och uppskattad att hon som hovdam till och med fick hedersuppdraget att på vintern ligga i samma säng som engelska drottningen för att hålla drottningen varm. Engelska slott var kalla på vintrarna.

Då Cecilia Vasa lämnade England 1566 stannade Helena kvar eftersom hon förlovat sig med den gifte (!) William Parr, markis av Northampton. Paret gifte sig 1571 och men Helena Snakeborg, då 22 år gammal, blev änka samma år. Som änka efter en markis var hon

mycket förmögen och som änka till en barnlös högadelsman fick hon rätt att bara hans titel till sin död. Hon blev därför känd som markisinnan av Northampton. Eftersom maken varit bror till drottning Katarina Parr, räknades hon därmed som ingift i den engelska kungafamiljen. 1576 gifte hon om sig med Thomas Gorges, lord av Langford, kusin till drottning Anne Boleyn, vilket gjorde henne ingift ytterligare en gång i drottningens familj.

Helena Snakenborg var en mycket uppskattad hovdam i engelska hovet. Hon anses inte ha ägnat sig åt intriger och hade ett genuint rykte om sig att vara god och vänlig. Som Elisabets ingifta släkting agerade hon som ombud för drottningen vid enklare etikettsuppgifter, som att vara ställföreträdare då Elisabet skulle vara fadder vid dop. Vid Elisabets begravning 1603 gick hon först i sorgetåget, eftersom ingen av drottningens släktingar var närvarande. Helena brevväxlade med sin familj i Sverige och skötte en del underhandlingar mellan England och Sverige för både Elisabet och Jacob I. Hon besökte aldrig Sverige igen och avled 1635 i en ålder av 86 år. I den engelska historien är hon mycket känd under namnet Helena, the Marchioness of Northampton.

Cecilia själv kom att sluta sina dagar i Bryssel i en ålder av 87 år. Hennes sonson Vilhelm I av Baden hade själv kommit att bli markgreve och fick tillträde till grevskapet 1622. Cecilia kunde därmed återvända till sitt residens i Rodemachern. Hennes stoft är begravt i kyrkan i Rodemack i nuvarande Frankrike. Hon överlevde alla sina sex söner. Förutom dessa omtalas i källorna även en dotter, som mot Cecilias vilja sattes i kloster. Hon är dock endast är känd under sitt klosternamn Charitas. Dotterns öde är i övrigt okänt.

Drunkningsdöden (545)

Drunkningsdöden sägs vara ett fruktansvärt sätt att lämna jordelivet. Det finns ju en del personer som har varit nära att drunkna och som vet hur det känns. I vårt land omkommer omkring 100 personer per år i drunkningsolyckor. Myten är väl närmast den att det är berusade äldre män som överskattar sin simförmåga och så är det invandrarbarn som inte kan simma. I många år har man ju sagt att påfallande många drunkningsoffer är män som hittas med gylfen öppen. Historiskt sett kunde folk i allmänhet inte simma. Det sägs att vikingarna inte kunde simma, vilket rimligen bör har fått till följd att

många drunknande. Svenska Livräddningssällskapet grundades 1898 och året därefter gjorde man en undersökning som visade att endast 12 procent av skoleleverna kunde simma. Bland den grupp som kallades ”de mindre bemedlade”, som kom från folkskolan, var simkunnigheten endast 9 procent. Men simkunnigheten spreds snabbt kring sekelskiftet och redan 1913 hade simkunnigheten bland skoleleverna ökat till drygt 20 procent. År 1920 hade antalet drunkningsolyckor halverats i jämförelse med 1890. Således en halvering på endast 30 år.

Risken för drunkningsdöden har sedan fortsatt att minska. År 2012 omkom endast 91 personer i drukningsolyckor. Det innebar 0,9 döda per 100 000 invånare, vilket ska jämföras med 21,7 år 1890. Risken att omkomma i en drukningsolycka var alltså 23 gånger större för 120 år sedan. I en internationell jämförelse är frekvensen drunkningsolyckor låg i Sverige. Det är naturligtvis en mängd faktor som påverkat detta, men viktigast är den allmänna simundervisningen, bassängbad, flytvästar och större medvetenhet om riskerna. Det fanns andra faktorer också. Under 1900-talets första årtionden dog i genomsnitt 8 - 10 flottare per år. De flesta i arbetet med att få isär brötarna. Siffran sjönk och var under 1940-talet 4 - 5 man per år. Från Ångermanälvens dalgång berättas det att man där förr sade att ”Ångermanälven tar ett liv per flottningssäsong".

Tidningskungarna Pulitzer och Hearst (546)

USA var det stora tidningslandet i slutet av 1800-talet och ända fram till dess TV slog igenom. Den journalistik som utvecklades där var den som influerade tidningsutgivare runt om i världen. I USA var det framförallt striden mellan två tidningsmoguler som ledde till omfattande förändringar av innehållet i och utformningen av tidningar. Det var kampen mellan Josef Pulitzer och William Hearst. Pulitzer var en fattig judisk invandrarpojke från Ungern. Hearst var stenrik mångmiljonär, son till en förmögen gruvägare.

Joseph Pulitzer (1847 – 1911) föddes i Ungern (i dåvarande Kejsardömet Österrike) i en judisk familj och anlände 17 år gammal till USA. Han deltog i inbördeskriget som kavallerist och blev medarbetare i den tyskspråkiga tidningen Westliche Post i St Louis. Redan år 1878 inköpte han ett par tidningar i samma stad och år 1883 New York World, som genom hans energi och hänsynslösa metoder blev

ett av ”den gula pressens” mest representativa och inflytelserika organ. År 1903 donerade Pulitzer två miljoner dollar till Columbiauniversitetets School of Journalism.

Pulitzer, som alltså givit namnet till journalistikens stora pris, stävade sig uppåt som ung outbildad journalist vid tidningen St. Louis Dispatch. Hans ledstjärna var sanningen. På den tiden skrevs tidningarna för den kulturella och ekonomiska eliten. Ofta var de också understödde av något av de ledande politiska partierna. Det fanns inte något egentligt intresse att nå ut till den breda obildade delen av befolkningen. Pulitzer flyttade ganska snart till landets verkliga tidningsstad, New York City. Efter att ett tag varit anställd hos tidningen The New York World lyckades han köpa tidningen, som hade liten upplaga och mycket dålig ekonomi.

Hearst å sin sida köpte The New York Journal och började genast att använda sig av stora inbjudande rubriker. Hans tidning började skriva dramatiskt om brott och skandaler. På bara 18 månader steg upplagan från 45 000 till 100 000 exemplar.

Hearst hade först köpt tidningen San Francisco Examiner, som kom att bli den först ”Yellow paper” i världen. Han använde den ärvda förmögenheten till att därefter även köpa The New York Journal. Han köpte över de bästa journalisterna till höga löner. Hearst sålde sin tidning för 1 cent medan Pulitzers tidning såldes för 2 cent. The Herald och The Tribunal ägdes samtidigt av Pulitzer. Dessa tidningar stred hårt med varandra om lösnummerköparna i New York.

Hearst kom på att hans tidning skulle göra en serie reportage om flickan Evangelina, som var tillfångatagen på Cuba. Tidningen The New York Journal kämpade i sina spalter för att hon skulle bli frisläppt. Tidningen publicerade en serie av uppmärksammade artiklar som fångade läsarna och förmådde dessa att även köpa nästa nummer av tidningen. Hela upplagan var lösnummersåld och upplagan steg kraftigt. Den 15 februari 1892 sprängdes det amerikansk örlogsfartyget USS Maine i Havannas hamn. Det var ett sabotage och 266 amerikanska sjömän omkom och 94 överlevde. Det blev aldrig klarlagt om det explosionen förorsakades av en mina eller en explosion i fartygets kolförråd. Hearst tidningar gick ut med rubriker om att det var ”Fiendens verk” och skrev artiklar på temat ”Game of War with Spain”. Tidningens lanserade slagordet "remember the *Maine*, to Hell with Spain”. Pulitzers tidning var mer återhållsam

medan Hearst tidningar skrev reportage från Cuba och fungerade som en blåsbälg för krigshetsarna. Efter två månader av tidningskampanj beslutade kongressen den 25 april 1898 att gå i krig mot Spanien. Båda tidningskoncernerna satsade enorma belopp på rapporteringen från kriget på Cuba. Efter fyra månader var kriget över och USA hade förstås vunnit kampanjen.

Eftersom tidningarna vid den här tiden nästan enbart spreds i storstäderna genom tidningspojkar som ropade ut nyheter på gatorna, var tidningarna helt beroende av de fattiga tidningspojkarna. De köpte buntar om hundra tidningar för 50 cent och sålde tidningarna för 1 cent. De tidningar som blev osålda fick de lämna tillbaka mot återbetalning. När Pulitzer var ekonomiskt pressad av Hearst, som tog stora marknadsandelar, höjde han priset till tidningspojkarna till 60 cent i stället för 50 cent för hundra tidningar. Dessutom skulle de inte längre få återlämna överblivna exemplar. Pojkarna strejkade då och vägrade att under två veckor köpa några av Pulitzers tidning. För att väcka uppmärksamhet blockerade de under en kort tid Brooklyn bridge. Under de två veckor som strejken pågick sjönk Pulitzers upplaga till hälften. Strejken anses vara den första effektiva arbetarstrejken någonsin i USA. Efter 14 dagar gav Pulitzer upp och gick tillbaka till de tidigare villkoren för pojkarna för att köpa tidningsbuntarna. Senare, när Pulitzer lyckats vända tidningens ekonomi, skänkte han 2 miljoner till Columbiauniversitetet för att grunda den första egentliga journalistutbildningen i USA. Alltjämt anses den utbildningen vara den bästa i landet. Det framstående Pulitzerpriset härstamma alltså från denna donation. Tidningsmogulen Hearst gick vidare mot politiken och till att satsa på film i Hollywood. Det var genom Hearsts tidningar som nyheter blev en form av underhållning för läsarna. Tidningsstriden mellan de lösnummersålda tidningarna i New York var upphovet till det nedsättande uttrycket ”Yellow papers”, tidningar som främst skrev om brott, sensationer och skval ler.

Kackerlackornas konstruktion (547)

Kackerlackor är en insekt med vingar som finns i praktiskt taget alla delar av världen. Trots att just denna insekt är en av de mest primitiva och ursprungliga insekter som finns är den enormt anpassningsbar och lyckas överleva i alla möjliga miljöer. En del arter av kacker-

lackor har tagit sig in i människans miljö och anses därför vara skadeinsekter då de kan sprida sjukdomar.

Kackerlackor tillhör insektsgruppen Blattaria (Blatto′dea), vilket betyder att de är insekter som undviker ljus. De har fått detta vetenskapliga namn därför att de vilar under dygnets ljusa timmar och är aktiva nattetid. Insektsartens gemensamma vetenskapliga namn är cucaracha, som är spanska och helt enkelt betyder ”galen insekt”. Skälet till detta namn är förmodligen att kackerlackor som flyr springer i sicksack på ett helt galet sätt. Det finns omkring 4 000 arter av kackerlackor och de finns på alla kontinenter förutom Antarktis. Alla dessa arter söker sig till platser där det finns vatten eller i varje fall fukt. Det är därför som det söker sig till människornas bostäder. Men av alla arter är det dock bara 35 som uppträder i bostäder. De övriga nära 4 000 arterna tar sig inte in bostäder, men de finns ändå över hela världen. Störst antal arter återfinner vi i Tropikerna.

Trots att kackerlackor betraktas som skadeinsekter är de mycket intressanta på många sätt. De minsta är bara 3 mm och de största kan bli 8,1 cm långa. Det är sällan som de använder sina vingar, även om vissa arter kan ge sig ut på flygturer. Insektens kropp är överdragen med en form av vaxartad yta som gör att de i extremt hög grad klarar uttorkning. De kan simma och vistas under vatten i upp till tio minuter. När de vilar ligger de helt stilla i upp till 18 timmar per dygn och de kan gå väldigt långa sträckor utan näring. En kackerlacka äter bara på natten och de är allätare. Det betyder att de äter både växtdelar och animalisk föda. Kackerlackor äter även avföringen från andra djur. De kan till och med äta trävirket (som i stort sett endast består av cellulosa). Men deras egen kropp har inte det protein som krävs för att bryta ned cellulosan i trävirket. Däremot är det, märkligt nog, möjligt för dem att erhålla det erforderliga proteinet genom att äta avföring från andra kackerlackor som redan har ätit cellulosa.

Kackerlackor är kända för att de blixtsnabbt kan fly i en sicksack-rörelse. De kan med lätthet klättra uppför vertikala väggar och har så platta kroppar att de också lätt kan gömma sig i sprickor och springor. Deras ögon är kompositögon och de har känselspröt som ofta är längre än själva kroppen. Kackerlackor har ett mycket speciellt organ i sin mun som gör att de kan smaka av substans utan att äta ämnet. Alla de sex benen har tre knäleder. Det finns känselsensorer i varje knäled som gör att de känner av varje liten vibration

i det underlag som det själva står på. Det är därför som de så blixtsnabbt flyr när man rör sig mot dem. Kackerlackor har också ett mycket speciellt organ i stjärtspetsen som gör att de kan känna av alla rörelse bakom deras kroppar, vilket också gör att det är så svårt att fånga en kackerlacka. En hona lägger ägg hela sitt liv, men kan bara befruktas av en hane en enda gång under sin levnad. Alla ägg som hon sedan lägger är redan befruktade.

Liksom nästan alla andra insekter bärs deras kroppar inte upp av ett skelett utan av det ”skal” som omger kroppens olika delar. Egentligen består kroppen endast av huvud, lungparti och bål. Huvudet domineras av långa antenner som hela tiden rör sig för att känna av omgivningen. Antennerna känner av smak, lukt och känner också av ytor. Med antennerna lokaliserar djuren även fukt och vatten. Det förefaller som om antennerna är viktigare än de sammansatta ögonen på huvudet. Käkarna rör sig inte upp och ned mot varandra utan från sidorna mot varandra. De har, som tidigare sagts, ett unik organ inne i munnen som kallas ”palpi”, som gör att djuret kan smaka av ett ämne utan att äta ämnet. Det är det som gör att det är så svårt att utrota kackerlackor med bekämpningsmedel eftersom de först känner av ifall det är något som de kan tänkas vilja äta.

Insektens sex ben och de två vingarna är fästade på kroppens mittsektion. På varje fot finns det två klor och även hår som gör att de utan svårigheter kan klättra på lodräta släta väggar. De har mycket starka ben, vissa arter kan gå så långt som nästan 5 km på en timme. Bålen utgör den största delen av kroppen och har flera segment, som gör att det set ut som om kackerlackan har en riddarrustning. Djurets hjärna är inte koncentrerad till ett organ utan finns som en lång nerv utefter hela längden av kroppen. Hjärtat är mycket enkelt, det är konstruerat som en tub med valv. Blodet är färglöst. Kackerlackor saknar lungor. De syresätter sig genom tio par hål som finns på den första kroppsdelen.

Även om kackerlackor bara möter en hane en enda gång för att befruktas så lägger honan befruktade ägg hela sitt liv. Äggen kläcks utanför hennes kropp. Honan kan få upp till 50 ungar vid ett enda tillfälle och kan få en ny kull ungar efter tre veckor. När äggen kläcks är ungarna ”nymfer”, som ser ut som fullvuxna insekter. När de växer och får ett nytt större skinn så kastas det gamla skinnet av. Detta kan ske upp till 12 gånger innan djuret har fått sin slutliga storlek. Kackerlackor kan bli mellan två och fyra år gamla. Det finns

ett gammalt italienskt talesätt: ”Alla kackerlacks-mammor tycker att deras barn är vackra.”

Det mest välkända bland alla kackerlackor är fyra mycket vanliga arter. Det är den mörka amerikanska kackerlackan, som också kallas för ”vattenskalbagge” eller ”palmetto bug”. Den tyska kackerlackan är betydligt mindre och har två svarta streck över ryggen. Den australienska kackerlackan tycks vara någon form av kusin till den amerikanska och den orientaliska är rödbrun eller svart. Den kallas därför ofta för ”svarta skalbaggar”.

Åklagaren dömdes för ett beslag (548)

Enligt åklagaren kom beslagsärendet att förfölja honom *”som en svart katt”* under sju år – utan att han kom till skott. Han insåg själv att han borde ha gått till sin chef, men levde efter devisen att ”själv är bäste dräng”. Han dömdes av hovrätten för tjänstefel.

Åklagare dömdes både i tingsrätten och hovrätten för tjänstefel och fick böta 18 000 kr (30 dagsböter). Bakgrunden till det hela var att han i juni 2007 hade tagit över en förundersökning som drevs av Ekobrottsmyndigheten (EBM). En kassaregisterapparat på en restaurang hade under förundersökningen tagits i beslag i februari 2005. Åklagaren, som tagit över förundersökningen, beslutade två månader senare att den skulle läggas ned. Men han beslutade samtidigt att kassaapparaten skulle förverkas med motiveringen att det var ett ”manipulerat kassaregister, som kunde befaras komma till brottslig användning”. Både restaurangägaren och företaget Siemens, – som leasat ut maskinen till restaurangen, – motsatte sig förverkande och gjorde anspråk på kassaregisterapparaten. Trots detta dröjde det ända till februari 2015, tio år efter det ursprungliga beslagsbeslutet, innan åklagaren gick till domstolen och begärde att apparaten skulle förverkas. Restaurangägaren fick rätt i domstolen och apparaten skulle lämnas ut till honom. Men när apparaten väl lämnades ut hade den förlorat sitt värde eftersom nya regler om kassaregister införts år 2012.

Åklagaren hade till polisen förklarat att han varit medveten om att han bara hade en månad på sig efter det att missnöje över förverkandebeslutet hade anmälts. Då hade han begärt ett utlåtande från IT-forensiker i frågan om att registret var manipulerat. Registret bedömdes vara manipulerat, men utlåtandet fick åklagaren i sin hand

först efter 15 månader. Därefter förhöll sig åklagaren helt passiv, men han hade till polisen uppgivit att han var medveten om att den lagliga fristen hade gått ut och att han var skyldig att hantera ärendet. Han har dock behållit behållit ärendet på sitt bord genom åren, detta trots att han själv bytt befattning inom åklagarmyndigheten. Hans berättelse redovisas få följande sätt i tingsrättens dom:

”Han satt alltså fortfarande kvar med kassaregistret och handlingarna kring detta – enligt devisen själv är bäste dräng. Han inser dock att han borde gått till chefen och sagt att han inte ville handskas med registret, men han bad inte om hjälp i situationen. Han kände sig alltså ensam med beslaget som följde efter honom som en svart katt och som då och då aktualiserades genom påminnelser från advokaten.”

Tingsrätten konstaterade att åklagaren i efterhand blivit alltmera obeslutsam och passiv, men fann inte att underlåtenheten att hantera beslagsärendet hade varit uppsåtlig utan endast oaktsam. Trots att åklagaren haft hög arbetsbelastning fann tingsrätten att tjänstefelet i form av oaktsamhet inte kunder bedömas som ringa. Tingsrätten tog särskilt fasta på att åklagaren påmints ett antal gånger av restaurangägarens advokat. Åklagarens dömdes därför för tjänstefel till 30 dagsböter à 600 kronor. Det blev 18 000 kr.

Åklagaren överklagade till hovrätten, vilken noterade att reglerna om beslut hade ändrats år 2007 och att beslaget egentligen var hävt redan en månad efter missnöjesanmälan. Men hovrätten menar att åklagaren varit tvungen att ta ställning till vad som skulle hända med apparaten en månad efter missnöjesanmälan. När åtgärder väl vidtogs handlade det därför om ett beslag som hade varit hävt i över sju års tid och åklagaren hade varit skyldig att genast lämna ut apparaten. Det var inte heller något som tingsrätten hade uppmärksammat.

Åklagaren tycks enligt hovrätten ha utgått ifrån att egendomen fortfarande var beslagtagen även efter enmånadsfristen. Underlåtenheten har i och för sig bottnat i en rättslig felbedömning, men gärningen kan ändå inte anses som ringa, konstaterar hovrätten och fastställde tingsrättens dom.

Åklagarens hade alltså våndats i sju år med att han skulle behöva gå till domstolen för att få frågan om hävning av beslaget prövad, trots att han var av uppfattningen att han skulle ha gått in med en sådan begäran redan när missnöjesanmälan kom in från advokaten sju år tidigare. I stället visade det sig att, enligt hovrättens bedömning, att han inte alls hade behövt gå in med någon framställan till dom-

stolen. Han hade helt enkelt kunnat skriva en anteckning om att beslaget var upphävt och beordrat polisen att lämna ut kassaapparaten till restaurangägaren, trots att den eventuellt var manipulerad. Men den enkla vägen kom inte till användning. Det hela kostade åklagaren 18 000 kr och statsverket en massa andra kostnader.

US Cyber Command (549)

Stormakterna har under senare år byggt upp kapaciteter att utföra ”cyberattacker” genom att plantera in olika virusprogram i andra länders och organisationers datasystem. Ett sådant uppmärksammat (och känt) exempel är attacker mot Irans anläggningar för anrikning av kärnbränsle. Virusprogrammet som då användes har i datavärlden kommit att kallas *Stuxnet* och det finns uppgifter om att Iran har attackerats av programmet ca. 30 000 gånger. Många bedömare är av uppfattningen att det för att framställa programvaran och använda den för attacker krävs sådant kunnande och sådan personal som bara en stat har tillgång till. Ingen som känner till något närmare om detta vill peka ut någon stat, men man säger att det bara är några få länder som har kapacitet att utföra så sofistikerade attacker. Stuxnet upptäcktes först av dataoperatörer i Belarus, som anlitade en underleverantör i Iran. Deras underleverantör där klagade på omfattande störningar av systemet.

Personer som arbetar professionellt med datasäkerhet uppmärksammade genast att programvaran (koden) var mycket sofistikerad och ca. 20 ggr längre än vad andra virusprogram brukar vara. Det innehöll inte heller några buggar, men däremot ”nolldagshot”, d.v.s. vissa åtgärder skulle verkställas först vid en bestämd framtida tidpunkt. Fram till dess skulle programmet alltså ligga helt inaktivt i den främmande datorn och vara mycket svårt att upptäcka. I och med att datateknikerna uppmärksammade virusprogrammet slog man larm på ett forum för säkerhetsföretag och man delade även ut koden (det vanliga förfarandet). Detta hände den 17 juni 2010. Vid analys av koden upptäckte man att programvaran första hade 4 nolldagshot, men senare upptäckte man att programvaran i själva verket hade 12 nolldagshot som skulle utlösas inom ett år. Experterna var överens om att det inte var vanliga brottslingar eller avancerade studenter som skapat programmet. Stuxnet lämnade inte några spår efter sig och var ”helt rent”. Ett spår man fick var dock en kod till ett Micro-

soft-program som användes av någon i Hong Kong samt även hos företaget Siemens i Europa. Men längre än så kom man inte.

Vad det hela handlar om är att moderna industrier och forskningsanläggningar har en stort antal PLC, vilket är små styrdatorer som styrs av ett eller flera övergripanden program. De benämnes programmerbara styrsystem (Programmable Logic Controller). Dessa styrdatorerna styr olika processer genom att slå till eller från motorer, justera temperaturer och liknande åtgärder. Lyckas man få in virusprogram i den programvara som styr PLC kan man även störa eller skada processen eller delar av anläggningen. När det gäller Stuxnet upptäckte man ganska snart att programvaran var så skriven att den skulle söka PLC-enheter av ett särskilt slag, vilka företrädesvis används i kärnkraftsanläggningar. Man visste också att Iran var den stat som hade utsatts för störst antal störningar med denne programvara. Utifrån detta var det inte svårt att gissa att det var USA och Israel som låg bakom virusattackerna eftersom det var dessa två stater som hade ett direkt och uttalat intresse av att kunna stoppa Irans ansträngningar att få fram klyvbart material till kärnvapen. Vid den här tiden förekom även flera svårförklarliga explosioner i landets nät av gasledningar. Några kärnfysiker som arbetade på kärnforskningsanläggningar mördades dessutom.

USA hade från början satsat på ett program för att hjälpa shahen av Iran med att utveckla kärnkraftsanläggningar, men genom revolutionen 1979 i Iran stoppades allt samarbete. Kriget mellan Iran och Irak pågick under åtta år. När sedan USA slog ut Saddam Husseins Irak på två veckor drog förmodligen Iran slutsatsen att landet måste skaffa sig kärnvapen för att inte USA även skulle anfalla Iran. Detta i kombination med att innehav av kärnvapen skulle komma att utgöra ett dödligt hot mot Israel.

I Iran finns en stor underjordisk kärnanläggning i Natanz. USA och Israel misstänker att det är i denna anläggning som forskningsarbete pågår för att utveckla kärnvapen. IAEA kontrollerar visserligen vad som förs till anläggningen, men vid en tidpunkt upptäckte man att det i anläggningen fanns isotop 236, vilket är en isotop som företrädesvis används för att framställa kärnvapen. IAES:s kontroll ska säkerställa att det inte framställs klyvbart material i anläggningen. Det finns uppgifter om att anläggningen har omfattande luftförsvar med luftvärn.

I anläggningen i Iran finns ett stort antal centrifuger vilka pumpar

in urangas för att anrika uranet. Själva uranet slungas runt i hög hastighet och separeras på det sättet. Rotationshastigheten kan vara 300 m/s. För att klara av centrifugering i så höga hastigheter krävs noga kontroll och balans av rotationen för att inte vibrationer ska uppkomma och spränga sönder centrifugerna. Rotorn är tillverkad i konstfiber, medan övriga delar av centrifugen är gjord i stål. Vid upphettning av urangasen krymper kolfibern och stålet expanderar. Det är därför viktigt att PLC-enheten hela tiden justerar rotationen och temperaturen. Centrifugerna är komplicerade att bygga och de måste drivas av erfaren personal. Iranierna är stolta över sin stora anläggning med centrifuger och brukar visa upp anläggningen på TV när det är ”kärnenergins dag” varje år i april månad.

I ett skede förklarade Israel att man ansåg sig vara tvingade att anfalla anläggningen och att man avsåg att göra det. USA hade dock uppfattningen att ett israeliskt anfall mot kärnkraftsanläggningarna (forskningsanläggningar) hade till egentligt syfte att dra in USA i en konflikt där USA tvingades följa upp med egna anfall mot Iran. Israelerna (Amos Yadlin och Unval Steinnitz) menade att staterna måst slå till innan Iran ens skaffat sig kapacitet att tillverka kärnvapen.

En hemlig källa, som dock uppges vara en tidigare anställd inom NSA, har bekräftat att det är USA som i nära samarbete med Israel, skrivit virusprogrammet Stuxnet. Cyberattacken mot Iran var en stor samordnad aktion som leddes av CIA i Langley, Virgina, och av det militära cyberkommandot. Med i aktionen var också den brittiska signalspaningsorganisationen GCHQ i Cheltenham samt Israels ”Enhet 8200”.

År 1981 hade Israeliska flygvapnet genomfört ett flyganfall mot kärnkraftsanläggningen i Osirik (nära Bagdad) i Irak med stor framgång. Anfallet utfördes på avståndet 1 000 km och utan lufttankning. Inte heller hade man tillgång till kommunikationsstöd från satelliter. Bland piloterna i det anfallet fanns Amos Yadin, som senare blev chef för landets militära underrättelsetjänst 2006 – 2010. I en intervju har han sagt: Traditionellt har det funnits tre försvarsgren, nu har vi fyra och den fjärde är enheten för cyberkrigföring (Enhet 8200).

I USA har man inrättat US Cyber Command, vilken är en militär enhet. Men det hela är så organiserat att chefen för NSA tillika är chef för Cyber Command. Dessutom är den militära enheten samlokaliserad i NSA:s huvudanläggning i Fort Meade, Maryland. Gary

D Brown, som var jurist hos Cyber Command 2009 – 2012, har berättat att planerna på att bygga upp en digital anfallskapacitet tog fastare former när man 2008 upptäckte obehörig främmande data-aktivitet i de helt autonoma amerikanska militära datasystemen. Detta har bekräftats av Keith Alexander som var chef för NSA 2005 – 2014 och då även chef för den parallella organisationen Cyber Command. Han har förklarat att NSA inte har befogenhet att aktivt skada andra staters datasystem, vilket däremot Cyber Command har. Michael Hayden, tidigare chef för CIA, har omtalat att om en stat har teknisk förmåga och kapacitet att lyssna av ett annat stats data-system, har man även möjlighet att gå in och skada det om man vill.

Det finns ett antal exempel på att Ryssland har gått in och skadat datasystem i andra länder. Det har bland annat skett i Estland. I den klassiska militära grunddoktrinen, även formulerad av Clausewitz, utgör stridskrafternas förmåga en kombination av elementen eld-kraft, skydd och rörelse. I den moderna ryska grunddoktrinen talar man dock om de fyra elementen eldkraft, skydd, rörelse och vilseled-ning. I den ryska militära terminologin används den etablerade ter-men *maskirovka*, som avser metoder, organisation, utrustning med mera, som ska vilseleda en fiende. I en rysk militär uppslagsverk de-fineras *maskirovka* som ”konsten att säkerställa framgång i strid, be-stående av ett komplex av åtgärder för att vilseleda avseende läge och stridsvärde hos förband och objekt och stridsplaner som…”

Kristendom och sexualmoral (550)

Tveklöst är det så att vår tids sexualmoral i hög präglas av äldre kristna normer och värderingar. Kristendomen förkunnade under nästan två årtusenden att sex är något skamligt och syndigt, vilket naturligtvis satt sin prägel på värderingarna i vår kultur. Om man går till Bibeln, vilket man ska göra, så kan man konstatera att Jesus sade ytterst lite om sexualiteten. Det vara bara två regler som Jesus satte upp: Man och kvinna ska inte vara tillsammans annat än i äktenska-pet och man får inte skilja sig. Det var allt.

Till en början var kristendomen en liten och i många avseenden missuppfattad sekt inom den stora judendomen. Om nu Jesus, som han återges i Bibeln, inte hade mycket att säga om sexualiteten så hade judarna desto mer att säga. För judarna var det en plikt att gifta sig och föröka sig. De som förblev ogifta och de som levde i celibat

föraktades av judarna. Otrohet straffades. Präster och rabbiner var gifta och fick många barn. Judarna lärde också ut att sex var förenat med njutning, men att sex bara fick förekomma i äktenskapet. Inom judendomen förekom polygami, även om det inte var vanligt. Först på 1000-talet förbjöds månggifte inom judendomen. Men det var dessförinnan inte syndigt för en man att ha flera hustrur. Judendomen var hörde samman med ett utpräglat patriarkalt samhälle. En judisk bön lät: ”Tack Herren för att Du inte skapat mig till hedning, kvinna eller dumskalle.”

Vid Jesu tid var Israel en romersk provins, påverkad av grekisk kultur och grundad på judisk kultur. Grekerna hade en annan syn på sexualitet än den som kristendomen senare kom att omfattas av. Grekerna bejakade sexualiteten och fördömde inte alls homosexualitet. Det var fullt acceptabelt att män hade sexuell relation med unga pojkar, dock bara mellan puberteten och fram till dess skäggväxten kom. I sådana relationer skulle den äldre vara aktiv och dominerande, den yngre passiv. I samhällena fanns det fallosstatyer helt öppet. Det ansågs att avbildningar av penis skyddade mot ”det onda ögat”. Det var visserligen romarna som erövrade Grekland, men det var i betydande grad den grekiska kulturen som erövrade det romerska rikets kultur. Det var status bland de styrande i Rom att kunna grekiska och känna till den grekiska kulturen. Romarna anställde greker som lärare till sina ynglingar, till och med offentliga tal hölls på grekiska i Rom. I det romerska samhället var det en dygd att kontrollera sin passion och ha kontroll över känslorna. Hos kristendomen var det även en dygd att undertrycka de sexuella känslorna. Den öppenhet för homosexualitet som fanns i det grekiska samhället blev också en del av den romerska kulturen.

Grekerna var de som först gjorde åtskillnad mellan kropp och själ. Platons lära var grunden för uppfattningen om den kroppsliga tillvaron skild från själens existens. Aristoteles var i hög grad intresserad av biologiska förhållanden. Han lärde, märkligt nog, ut att alla ärftliga egenskaper kommer från mannen och att kvinnans i sin kropp endast bär fram barnen (som en kuvös). Mannens säd ansågs därför ha mycket stort symboliskt värde. Masturbation fördömdes därför.

Jesus växte upp i en blandning av judisk, grekisk och romersk kultur. Den judiska kulturen var förstås den starkaste. I många frågor gick Jesus sin egen väg. Vi vet mycket litet om hans liv fram till 30-

års åldern och vi vet inte om han hade någon sexuell erfarenhet. I Bibeln återges ytterst lite av vad Jesus kan ha predikat om samliv mellan man och kvinna. Det enda som där berättas är att han predikade att samvaro mellan man och kvinna bara ska förekomma i äktenskap och att man inte får skilja sig. Detta var dock radikalt eftersom det stred mot judendomen, som accepterade polygami och skilsmässor. Enligt Bibeln har inte Jesus sagt något alls om homosexualitet och han har sagt ytterst lite om celibat. Man kan utan tvekan säga att Jesus, som han framställs och framträder i Bibeln, inte hade den repressiva syn på sexualitet som kristendomen senare har kommit att ha. Från Bibelns Kristusgestalt kan vi alltså inte bilda oss någon uppfattning om den kristna sexualmoralen.

Paulus var både romare och jude. I Korintierbreven lär Paulus ut en del om den sexualmoral som han menade var den rätta kristendomen. Han förespråkade celibat och sade ”Det är bäst för en man att inte röra en kvinna”. Han ska också ha sagt: ”Det är bättre att gifta sig än att brinna”. Det är intressant att han också säger: ”Håller er inte ifrån varandra” samt ”Hustrun bestämmer inte över sin kropp, det gör mannen” samt ”Mannen bestämmer inte över sin kropp, det gör hustrun”. I hela Bibeln fördöms samkönad sexualitet endast med ca. 40 ord i en text som omfattar de ca. 783 137 ord som finns i Bibeln (The King James Authorized Bible). Det är allt.

Det är också intressant att det i Nya testamentet inte nämns ett enda ord om kloster, munkar och nunnor. Ändå kom klosterväsendet att vara en mycket viktigt del av framväxten och etableringen av den kristna tron. Det anses att det är den syriska kulturen, som hade viss kontakt med munkväsendet inom buddhismen och hinduismen, som påverkat den unga kristendomen att bygga upp kloster. Det var den helige Antonio som först tydligt formulerade den stränga kristna uppfattningen om fysisk kärlek. Antonio var en tid eremit och då uppsöktes han av synden i form av en kvinna, som han uppmanade att försvinna. Under 300-talet kom den kristna sexualmoralen att formuleras tydligare och spridas över Europa.

Det stora genombrottet för kristendomen var när den romerska kejsaren Konstatin år 312 förde sina styrker i slaget vid Pons Mulvius, norr om Rom. Han fick en upplevelse av att den kristna guden skulle föra honom till segern över Maxentius styrkor. Konstantin beordrade sina trupper att inför slaget måla kristna kors på sina sköldar. Det var han som då sa ”I detta tecken ska Du segra”. Hans trupper

vann slaget vid Pons Mulvious. Det första slaget i världshistorien då truppen gick till strid under ett kristet fälttecken. Ungefär hundra år senare var kristendomen statsreligion i hela det romerska riket.

Kyrkofadern och bibelöversättaren Hieronymus (347 – 420) levde först som eremit, men begav sig sedan till Rom och blev sekreterare hos påven. Hieronymus lärde ut att sexuella aktiviteter är farliga, syndiga och orena. Även kyrkofadern Augustinus levde som eremit en stor del av sitt liv, men dessförinnan hade han under 15 år, utan att vara gift, levt med en älskarinna och med henne fått en son. År 386, när Augustinus var i 30-årsåldern, fördömde han alla sexuell utlevelse eftersom det rörde sig om ”djuriska rörelser”. Han varnade för den våldsamma passionen, vilken man som kristen måste kunna motstå. Helighet krävde full kontroll.

Gamla testamentet innehåller ju berättelsen om Adam och Eva, vilken berättelse haft stor betydelse för utvecklingen av den kristna sexualmoralen. Enligt läran var det Eva som förförde Adam så att hans sexuella lust vaknade. De båda fann det då lämpligt att skyla sina organ med ett fikonlöv eller något sådant. Eva ska ha förfört Adam genom sitt fagra tal, men hur hon ska ha lagt sina ord känner vi förstås inte till. Synden uppenbarade sig hos mänskligheten genom den åtrå som kom över Adam. Enligt kristendomen var sexuell samvaro något ont och det var en synd. Alla barn föds enligt den tidens kristna doktrin i synd.

Västrom föll 410, vilket var första gången på 800 år som Rom föll för ett anfall. Kulturbärare var därefter endast kyrkan och inom kyrkan särskilt klosterväsendet. Det var kyrkan som bar upp, förvaltade och vidareutvecklade den grekiska och romerska kulturen. All utbildning skedde under många hundra år endast i klostren och i prästutbildningen. Munkarna katalogiserade alla synder som människor kunde begå och dessa förteckningar låg till grund för beslut om botgöringen. Det fanns omfattande regler för när sexuella aktiviteter fick förekomma i ett äktenskap. Inget sex under de tre stora fastetiderna, det vill säga under 40 dagar före jul, påsk och pingst. Ingen aktivitet på onsdagar, fredagar, lördagar och söndagar. Inte under menstruation, ej när ett barn var avlat och under tiden fram till barnets födelse. Vidare föreskrevs det i förteckningen över synder att sex inte fick förekomma viss tid efter ett barns födelse. För en född flicka var det 66 dagar och för en pojke 33 dagar. Den som följer dessa regler kommer fram till att sexuellt umgänge bara fick

förekomma under ca. 100 dagar per år. Sedan fanns det ju straff för de riktigt svåra synderna. Den som tillfredsställde någon med munnen ("besudlar sina läppar") skulle botgöra i fyra år och om man fortsatte så blev det sju år till. Otukt med djur ledde enligt kyrkans regler till två års botgöring för gifta, men ogifta slapp undan med ett års botgöring. Kvinnor som tillfredsställde sig själva fick botgöra under ett år och om en kvinna tillfredsställde en annan kvinna blev det tre års botgöring för båda. Kyrkan var besatt av regler kring sexualiteten, trots att sådana frågor knappast alls upptagits i Bibelns förkunnelse.

Sverige förste fortkörare (551)

Svenska Dagbladet har för några veckor sedan lanserat sitt digitala arkiv för prenumeranterna. Nu är det möjligt att sitta hemma i soffan och söka på enstaka ord eller namn i tidningsläggen ända från 1884. Det visar sig att träffsäkerheten är mycket god eller möjligen helt perfekt. Hela arkivet finns tillgängligt över nätet för oss alla som är prenumeranter.

Jag har själv kunnat finna det tidningsnummer från 1923 där för första gången Adolf Hitlers namn finns nämnt. Det var en mycket intressant och klargörande artikel i vilken författaren varnar för Hitlers ledarskap och framfart som demagog. Jag ser fram mot att noga gå igenom vissa tidsavsnitt, exempelvis veckorna före det ryska anfallet på Finland den 30 november 1939.

Nu ler jag stort åt en del notiser och korta nyhetsartiklar som jag funnit. Vem var den förste fortköraren i Stockholm och möjligen i vårt land? Någon måste ju har varit först med den försyndelsen. Svenska dagbladet skrev den 26 maj 1900 om den första fartdåren. Den dagen åkte bokhållaren Carl Oscar Henning Forslund som allra förste stockholmare fast för fortkörning. Säkerligen även den förste i landet. Forslund hade varit på restaurangen Riche och kom körande på Strandvägen med sin franska Leon Bollee Voiturette. Poliskonstapel Karlsson skrek åt Forslund att sakta in, men utan reaktion. Då sprang Karlsson ikapp bilen. Han ska sedan ha tagit tag i Forslunds frackskört för att få stopp på bilen. Forslund fick böta 15 kronor för "öfverdådig framfart". Det fanns då ingen officiell hastighetsgräns, men enligt vad Forslund själv efteråt hävdade så gick gränsen vid 6 kilometer i timmen. Jag noterar att polismannen lycka-

des springa ikapp bilen och att Forslund minsann var klädd i frack. Det var fart på polisen år 1900 och det var klass på fortkörarna.

För den bilintresserade vill jag notera att ”Voiturette” började byggas av Léon Bollée redan 1895. Det var en trehjulig bil med två säten, som var helt öppen och närmast såg ut som vi i dag tänker oss en motorcykel. Motorn var på tre hästkrafter och kraftöverföringen skedde med en drivrem. Flera hundra exemplar tillverkades och det rapporterades att modellen sålde bra.

Lenins mausoleum (552)

Lenins levnad är på många sätt fascinerande. Vladimir Iljitj Uljanov (Lenin) föddes i ett välbärgat borgerligt hem i Simbirsk (nuvarande Uljanovsk). Han var son till folkskoleinspektören Ilja Nikolaevitj Uljanov. Denne var adelsman eftersom han erhållit adelstitel och statsråds rangställning. Hans morfar var jude och hette Israel Blank. Lenins mormor var av svensk börd, dock uppvuxen i S:t Petersburg. Lenins mormors mor, Anna Beata Östedt, föddes 1773 i Stockholm i Maria församling. Hennes föräldrarna var guldgravören Carl Fredrik Östedt och Anna Christina Borg, båda födda i Uppsala. Carl Fredriks far var född i Livland och Anna Christinas i Vimmerby. Lenins förfäder från Uppsala bodde på den plats på nuvarande Fyristorg där det under många år låg en underjordisk bekvämlighetsinrättning, dock numera nedlagd.

I mars 1923 drabbades Lenin av en omfattande hjärnblödning och han förlorade då talförmågan. Dock kunde han redan i maj åter tala, dock med stora svårigheter. Lenin avled 1924 och var ansedd som den som ledde och genomförde den ryska revolutionen. Han avled i januari månad och hans hustru, Nadesjda Krupskaja, skrev omgående ett brev till tidningen Pravda och bad att man inte skulle bygga något monument över honom eller ge hans namn åt något palats. Men det var 30 grader kallt i januari 1924. Dödgrävarna hade svårigheter att gräva en grav. Under tiden samlades mängder med människor för att få se Lenin en sista gång där han låg i en byggnad i närheten av Bolsjojteatern. Stalin och Tjekans första chef, polacken Felix Dzjerzjinskij, noterade intresset och beslöt sig för att låta Lenin ligga på lit de parade för evigt.

En man vid namnet Ilja Zbarskij skötte liket från 1934 till 1952 och han har senare brutit balsamerarnas tystnad och avslöjat detaljer,

allt enligt Moscow Times. Många har gissat att Lenin i mausoleet var en förfalskning och att det på sin höjd var några bitar av honom som låg där. Men enligt Zbarskij är det helt fel. Visserligen är Lenin urtagen, rensad och utan hjärna, men det är ändå det ursprungliga liket som ligger där. Hans hjärna har för övrigt varit föremål för omfattande forskning i Sovjetunionen. Snart fann man att vanlig balsamering inte räckte och vetenskapsmännen tvingades uppfinna nya metoder för att bevara honom. Var 18:e månad får Lenin bada. Han sänks ner i en kemisk blandning som i huvudsak består av glycerol och kaliumacetat. Kroppen lindas därefter med gummibandage och där får han ligga i 60 dagar. På det sättet impregneras Lenin för att stå emot alla de nedbrytande krafter som hotar liket. Hemligheten med blandningen är att den är självbalanserande så att Lenin varken blir grå eller skär. Man har haft stora problem med att avlägsna mörka fläckar som uppkommer på likets händer och i ansiktet. Temperatur, luftfuktighet och ljus sköts med hjälp av övervakningsutrustning. Lenin skulle inte klara sig särskilt länge ifall något i omgivningen ändrades. Det är från ett kontrollrum med displayer och datorer som man övervakar att han mår bra. Lenin ligger med ena handen halvöppen och den andra knuten på det svarta tyg som täcker resten av hans kropp. Varje måndag och fredag fick Lenin dessutom besök av ett team som baddade honom med balsameringsvätska och såg till att det inte har kommit svamp eller fläckar på honom.

Lenins balsamerade kropp låg först i ett provisoriskt mausoleum, men 1929 beslutade politbyrån att uppföra en permanent mausoleum i granit, vilket var färdigställt 1933. Den sarkofag, som kroppen ligger i, ersattes 1940 och förnyades även 1970. Under krigsåren 1941 – 1945 förvarades kroppen i staden Tyumen (250 mil öster om Moskva). I största hemlighet transporterades kroppen i oktober 1941 från Moskva eftersom risken då var stor att tyskarna skulle komma att erövra staden. I Tyumen förvarades liket i hemlighet i en gömd krypta i det som då var Tyumens jordbruksinstitutet.

Under Jeltsins tid fattades beslut om att Lenin skulle gravsättas på Volkovokyrkogården i St Petersburg, vid sidan av sin syster och mor. Så blev det inte och Lenin ligger kvar där han ligger. Putin har sagt att han inte vill stänga mausoleet därför att detta skulle vara kränkande för alla de människor som fortfarande vördar Lenins minne. Mausoleet är en av Moskvas mest besökta sevärdheter, öppen i princip dagligen. Fotoförbud råder och kameror får inte tas med in.

Det är också förbjudet att tala i mausoleet. Man får inte ha händerna i fickorna och inte heller ha huvudbonad, det senare gäller dock inte kvinnor. Leninmausoleet har varit öppet för allmänheten sedan 1924, bortsett från krigsåren och under tider då kroppen genomgått nya balsameringar. Josef Stalins balsamerade kropp placerades 1953 intill Lenin, men då landet avstaliniserades flyttades hans kropp 1961 och begravdes intill i Kremlmuren.

Mausoleet understöds inte längre av den ryska staten utan finansieras av frivilliga bidrag genom en sammanslutning.

Karl XII staty (553)

Karl XII står staty i Kungsträdgården här i Stockholm och han pekar med ett utsträckt finger mot öster, mot Moskva förstås. Men han pekar inte finger. Understundom under årens lopp har hans utsträckta finger försetts med en jojo. Det kan vara förlåtet. Fingret är även ett populärt tillhåll för måsar. Kungen ser inte själv i den riktning som han pekar utan hans ansikte riktas mot och hans blick vilar på slottet. Dessutom har han en ganska godmodig blick, kan man tycka. Varför han inte har knäppt knapparna i rocken har jag aldrig förstått. Men han hade kanske bråttom när skulle upp där på statyns sockel.

Karl XII stupade inte vid Poltava, men han och den svenska hären led ett fruktansvärt nederlag som den svenska armén aldrig återhämtat sig ifrån. Under 1800-talet hölls regelbundet högtidligheter till minnet av de stupade vid Poltava. På ett sådan minnestillställning 1862 tog Aftonbladets chefredaktör August Sohlman initiativet till att gjuta och uppföra en staty över kungen. Även den liberale politikern och författaren August Blanche understödde projektet att hedra svenskarna som stupat i slaget vid Poltava 1709. En insamling för ändamålet gjordes vid en fest i Mothanders cirkus och en tävling utlystes. Johan Peter Molin (1814-73), som då redan arbetade på sin fontän i Kungsträdgården, vann tävlingen. Han gjorde flera skisser av Karl XII:s klädesplagg som nu finns på Livrustkammaren. Statyn göts på Kungliga Myntet på Kungsholmen av Heroldt från Nürnberg. Den göts i i två omgångar. Bronsen väger två och ett halvt ton. Sex år efter initiativet stod statyn där på plats. När sedan statyn avtäcktes kippade de närvarande generalerna efter andan och vill få bort den på fläcken. Där stod ju kungen skandalöst nog utan huvudbonad. Snart insåg dessutom de ryska diplomaterna i staden att kungen pekar ös-

terut och de blev därför rosenrasande.

Invigningen av statyn var en riktigt stor händelse i stadens historia. Historiker som Geijer och Fryxell hade varit kritiska mot hjältekungen eftersom de var emot allt envälde. Men nu stundade nya tider. Invigningen den 30 november 1868 blev en enorm fest. Det var på 150-årsdagen av kungens dödsdag i Fredrikshald (Norge). Alla var där: kungafamiljen, akademierna, hela militärledningen och Stockholms arbetareförening. Aftonbladet skrev: ”Han är den svenske nationalhjelten, en inkarnation af svenskheten, kött af vårt kött, ben af våra ben, anda af vår anda”. Generallöjtnanten friherre Sprengtporten talade och så föll täckelset. Just då kom solen fram ur molnen, skrev Aftonbladet med en modern journalistdragning. Kanoner avfyrades, fanor sänktes högtidligt, trupperna gick upp i givakt och 700 sångare sjöng till melodin ”Hjeltar som bedjen”, en sång författad av C.A.W. Strandberg. Den inleddes med orden ”Den mäktiga skepnaden är icke fallen, han lever och rör sig i metallen!” Sången fortsatte:

Otackadt fick hans folk gå hem// Med skråmor utan tal// Och lösa svärdet ur sin rem// Stolt öfver hvarje stympad lem”.

Märklig lyrik kan vi tycka och detta särskilt med alla de tusentals lik som lämnades kvar på Poltavas slagfält.

Kring statyn står fyra mörsare, vilket är en typ av mindre artilleripjäs, sammanlänkade med en kedja av järnlänkar. Mörsarna är gjutna av Andreas Hérold i Dresden 1678. De erövrades av Karl XII i Neumünde under kriget mot August den Starke, konung av Polen och Sachsen. På varje mörsare finns en basrelief som visar Proserpinas bortrövande och namnet Pluto. Man har senare låtit ingravera följande sentens på varje pjäs: Med Guds Hielp af K. Carl XII tagit medh festningen Neumund d. 11 december 1701.

På kvällen när statyn avtäcktes spelade stadens teatrar tablåer ur Karl XII:s liv som till exempel en betitlad ”När lejonet vaknar”. Enligt Aftonbladets reportage kunde man i publiken se ”lysande uniformer och eleganta fruntimmerstoaletter”. Men den kvällen blev det också kravaller. En privatperson hade fått tillstånd att uppföra en läktare, vilket gjorde att vanligt folk hade svårt att se invigningen. Folkmassan gav sig på läktaren, krossade fönster i Överståthållarens byggnad och drog fram över Hötorget som en pöbelhop. August Strindberg påstod senare att han hade varit där och kastat sten. Hur sant det var kan jag tillåta sig att fråga. Livgardet gjorde kavalleri-

chocker och ville skjuta skarpt in i folkmassan. Kungen förbjöd dock användning av skarpa skott.

Författaren och politikern August Blanche hade aktivt understött projektet med statyn och den 30 november 1868 var han på promenad till invigningen. Han kände sig dock illamående. Därför gick han in på apoteket Ugglan på Drottninggatan för att söka hjälp, men avled där efter en kraftig infarkt.

Karl XII själv hade ju sina sidor. När han var femton år roade han sig med att tillsammans med sin syssling, hertig Fredrik, hugga huvudet av kalvar, får och hundar inne i Kungshuset (slottet var ju nedbrunnet). Det är det hus som i dag är Svea hovrätts byggnad på Riddarholmen. Blodet flöt och de avhuggna huvudena kastades ut genom fönstren ”vilket väckte stor anstöt hos folket utanför”. På nätterna red ynglingarna skrikande genom Gamla stan med dragna värjor och slog sönder fönster. Den unge kungen fick då uppsträckning av sin mormor, som var uppbragd över ynglingarnas framfart i staden. Det sägs att det var då som kungen bestämde sig för att inte dricka sprit, fast öl lär han ha druckit som måltidsdryck.

Att Karl XII kunde vara både våldsam och grym framgår av vissa brev. År 1703 skrev kungen i fält till generalen Carl Gustaf Rehnskiöld att han nyligen ”hade bränt upp en hel stad och hängt borgarna”. Det var kungen som under kriget gav order om att ”folk, även på halva bevis skulle hängas upp så att fruktan kommer”. De skulle lära sig att ”inte heller barnet i vaggan skonas”.

I början av 1900-talet var de gamla, skeptiska historikerna borta och Karl XII hyllades åter. Studenternas Helnykterhetsförbund valde 30 november till sin stiftelsedag eftersom Karl XII ”var den nyktraste av kungar”. Kungen brukade visserligen börja dagen med en kanna öl och ”vinsoppa”, som bestod av en liter rhenvin med uppvispade äggulor, men i övrigt avstod han från öl och sprit.

NSA och signalspaning (554)

Amerikanska signalspaningsmyndigheten NSA har för första gången släppt in ett TV-team i sina lokaler i Fort Meade, Maryland. Den stora moderna anläggningen ligger ca. 40 km utanför Washington. TV-programmet avslöjade förstås inte några hemligheter och knappast heller några nyheter för den som har följt utvecklingen under senare år. Den tekniska utvecklingen har varit enorm och har naturligtvis sin

förklaring i de allt kraftigare datorerna och att så enormt mycket trafik går genom det fiberoptiska nätet. Fortfarande gäller förstås att en signalspaningsorganisation måste syssla med avlysning av radiotrafik och radarsändningar samt många andra sändningar i den fria rymden (”etern”). Det nya är att nu måste man även bygga upp en teknisk organisation som i realtid klarar av att lyssna av och lagra information från nätet. Det har krävt omfattande investeringar i nya avlyssningsstationer samt inköp av mycket kraftfulla datorer och minnesenheter. Fortfarande gäller att en SIGINT-organisation måste följa med ”normaltrafiken” för att få indikationer på vad som är i görningen om den främmande makten påbörjar omflyttning av sina styrker eller mobiliserar sina förband. Vid förberedelserna för Warszawa-paktens inmarsch i Tjeckoslovakien i augusti 1968 fick svenska FRA genast klart för sig att något stort var på gång, men man kunde inte med säkerhet få reda på vad det var utifrån den signalspaningsinformation som kom in. Men sammanställt med vad man allmänt kände till om den politiska utvecklingen i Tjeckoslovakien, och övriga Östeuropa med Sovjetunionen, kunde man ändå lätt dra slutsatsen om vad som förbereddes.

NSA stora anläggning i Fort Meade bedöms varje dag bearbeta så mycket information som motsvarar all information, sju gånger om, som i Kongressbiblioteket i Washington. Det är av betydelse i operativa sammanhang att chefer och andra befattningshavare kan tala med varandra i realtid utan att motståndaren kan avlyssna samtalet. När det verkligen gäller så är det inte bra att behöva förlita sig på krypterade textmeddelanden. Då vill cheferna i stället tala med varandra på vanlig, men skyddad, telefonförbindelse. Under kriget (WWII) i Stilla haver använde sig USA av personal från en liten indianstam som fanns i vardera änden av en förbindelse. Det gick fort, men var ändå en halvmesyr därför att befälhavarna själva behärskade ju inte indianspråket. Men redan 1943 hade USA lyckats konstruera en användbar anläggning för röstförvrängning (kryptering av röstmeddelanden). Den benämndes SIGSALY, vägde 65 ton och betjänades av 15 personer. Genom två sådana anläggningar kunde general Marshall i Washington nu samtala i realtid med general MacArthur som befann sig i Stilla Havsregionen.

På museet i Fort Meade har NSA en stor samling av kryptoutrustningar insamlade från hela världen, förutom egen numera historisk utrustning. Den tyska maskinen som benämndes Enigma konstruera-

des redan på 1920-talet och tyskarna förlitade sig under kriget på att motståndarna inte skulle lyckas knäcka koden. Men som bekant lyckades de allierade ganska tidigt läsa den information som sändes med hjälp av Engima. Det antal bokstavs- och sifferkombinationer som kunder genereras uppgick till 3 x 10 upphöjt till 14.

USA utsattes för ett allvarligt ingrepp i sina kommunikationssystem när någon satte in en USB-sticka i en laptop som var ansluten till systemet. Detta resulterade i att USA och landets allierad tvingades vidtaga omfattande åtgärder för att skydda sig mot avsiktliga intrång i systemet. NSA uppger att i dag görs det ca. 250 000 inträngningsförsök varje dygn riktade mot amerikanska militära datasystemen.

Sekretessen är viktig för NSA och all personal instrueras noga att alltid tänka på säkerheten och sekretessen. Affischtexten från WWII gäller fortfarande ”*Lose Lips sink ships”*. På NSA:s huvudkontor tuggar man inte sönder skriftliga handlingar utan alla sådana handlingar läggs i särskilda papperspåsar och stoppas sedan in i rörledningar. De förs inte till förbränning utan till NSA:s eget ”pappersbruk” som mal sönder fibrerna och löser upp massan i vatten. Därefter torkas pappersmassan och används för framställning av kartonger etc. En talesperson för NSA, ”de tysta krigarna”, har berättat att pappersavfallet från NSA används för tillverkning av pizzakartonger.

Den finska radiospaningen och FRA (555)

Den svenska signalspaningen inom FRA (Försvarets radioanstalt) kan med fog sägas ha sitt ursprung i den finländska radiospaningen. I varje fall fick den betydande hjälp när hela det finländska spaningsmaterialet och all personal i största hast överfördes till Sverige två mörka nätter i september 1944.

Reino Hallamaa började arbeta inom den finländska statsjärnvägen redan under första världskriget. År 1917 arbetade han som telegrafist på centralstationen i Helsingfors. Hallamaa var den som kom att leda radiospaningen under två decennier samt sedan även under vinterkriget och fortsättningskriget.

Så snart inbördeskriget utbröt 1918 anslöt han sig till den vita sidan och deltog i flera hårda strider. Efter kriget anställdes han i den finländska flottan och fick till uppgift att från en station på Hogland

försöka följa den sovjetryska flottans radiotrafik i Finska viken. Det skedde för övrigt från den tidigare ryska radiostationen på ön. Det var Hallamaa och hans unge kollega Ragnvald Lind (som senare förfinskade efternamnet till Lautkari) som i början av 20-talet var de första i Finland som lärde sig att dechiffrera den sovjetiska radiotrafiken.

De lyckades snart knäcka en del av ryssarnas koder, vilket uppmärksammades av den finländska militärledningen. Hallamaa fick därför göra en föredragning inför generalerna om radiospaningens framtida möjligheter. Snart fick han också i uppdrag att utbilda och träna operatörer som hela tiden skulle försöka följa den ryska flottans radiotrafik. Han ledde även uppbyggandet av avlyssningsstationer på flera platser i den finländska skärgården. År 1925 togs han i anspråk för att undervisa officerare i den för tiden mest moderna kryp totekniken. Han fick också i uppdrag att sätta upp och organisera den första verkliga och självständiga signalspaningsorganisationen i Finland. För att lära sig så mycket som möjligt om radiospaning, som det kallades på den tiden, reste han till Tyskland, Schweiz, Tjeckoslovakien och Polen. Det finns uppgifter om att han då även undervisades av den kände österrikiske professorn Herbert Fiegl i kryptoteknikens teori.

Tydligen hade Hallamaa redan då ett särskilt nära samarbete med den polska underrättelsetjänsten. Han besökte även Italien för att till Finland anskaffa mobil pejlutrustning, vilket klargör att Finland redan tidigt ville försöka bygga upp en rörlig operativ organisation som även skulle kunna användas i krig. Den finländska signalspaningen organiserades redan 1927, alltså 15 år innan FRA inrättades, och hade hela tiden som sin tydliga huvuduppgift att följa den sovjetiska flottans verksamhet. Under 30-talet förekom ett tämligen långtgående samarbete mellan Finland och Estland för att i händelse av krig upprätta en effektiv artillerispärr tvärs över Finska viken för att hindra den sovjetiska flottan att löpa ut. En del samövningar ägde även rum mellan de två länderna och allt kring detta hölls strängt hemligt. Då Finland även tillhandahöll artillerimateriel till den unga estniska staten kan man dock utgå från att ryssarna kände till planerna. I detta samarbete hade säkert den finländska signalspaningen en viktig uppgift att fylla.

Hallamaa hade 1937 skrivit den första grundläggande finska läroboken i dechiffreringsteknik. När kriget bröt ut var Hallamaa redan

chef för radiospaningen. Den 29 november 1939 kunde organisationen dechiffrera de signalmeddelanden som innehöll anfallsordern för de massiva sovjetiska luftangreppen mot landet. Senare under vinterkriget lyckades organisationen även klarlägga de sovjetiska förbandens rörelser vid Suomussalmi, vilket i hög grad bidrog till att överste Hjalmar Siilasvous förband så effektivt lyckades slå ut hela den ryska 44:e divisionen på Raate-vägen. Det visade sig också vara möjligt att följa radiotrafiken och telefonsamtal från inringade sovjetiska förband och detta var en del av förklaringen till den mycket framgångsrika finländska taktiken att slå ut de starka förbanden enhet för enhet (motti-taktiken).

Redan då lämnade den finländska signalspaningen information till det svenska försvaret. I utbyte erhöll Finland kvalificerad spaningsutrustning som Sverige lyckats köpa in. Öppna källor ger vid handen att den finländska radiospaningen under fortsättningskriget lyckades knäcka omkring 80 procent att de uppfångade krypterade meddelandena. Då ryssarna började förstå att deras motståndare kunde läsa sambandstrafiken bytte de kodsystem till ett som de sovjetiska förbanden i fjärran östern redan använde sig av. Japan hade dock lyckas knäcka dessa koder, och eftersom japanerna var allierade med Tyskland hjälpte de Finland med koderna.

Hallamaa tilldelades tyska järnkorset för att hans organisation lyckats läsa meddelanden som röjde färdplanen för den brittiska konvojen PQ-18, vilket ledde till att det tyska flyget och ubåtsvapnet kunnat sänka 13 av konvojens 44 transportfartyg under transporten till Murmansk.

Under fortsättningskriget lyckades den finländska radiospaningen läsa den viktiga amerikanska Strip-koden och brasilianska, portugisiska, rumänska, serbiska samt franska Vichy-regeringens koder. Finland lyckades även lösa den kod som Vatikanen då använde sig av.

Under de omfattande sovjetiska anfallen sommaren 1944 planerade Hallamaa tillsammans med underrättelsetjänstens chef Aladár Paasonen långtgående åtgärder för att undanföra radiospaningens personal, arkiv och delar av utrustningen (”Operation Stella Polaris”). Den finländska statsledningen befarade nämligen då en sovjetisk ockupation och annektering av landet. I praktiken fanns det inte någon annan möjlighet än att föra över allt till Sverige för att undvika att ryssarna skulle komma över både information och personal. Finländarna hade emellertid redan tidigare överlämnat information

från sin signalspaning till USA, Japan och Sverige. Trots att USA och Japan då låg i krig med varandra lämnade Finland hemlig information till båda sidor. Den som på svensk sida ansvarade för planeringen av operationen var majoren Carl Petersén, chef för försvarsstabens underrättelsetjänst ("C-byrån"). Detta skedde säkert med godkännande från den högsta militärledningen trots att dokumentation över detta saknas i dag.

I september 1944 bestämdes det att operationen skulle genomföras. Närmare 800 personer, signalspaningens personal med familjer, transporterades genom Finland med bussar och därefter med fyra fartyg till Härnösand och Gävle. Fartygen förde med sig hundratals stora packlådor med arkiv och material. Det finns även uppgifter om att det skulle ha rört sig om över 1000 personer. Då det därefter visade sig att Finland inte ockuperades reste personalen med familjer snart hem igen. Ett 20-tal erfarna radiospanare – flertalet rysktalande – erbjöds dock anställning i det året dessförinnan organiserade svenska FRA. De var sedan verksamma i många år inom den svenska organisationen och överförde naturligtvis sin erfarenhet från krigsåren till de nyutbildade svenska signalspanarna. I november 1944 erbjöds Sverige att köpa den finska utrustningen och vissa handlingar. FRA fick ta hand om den tekniska utrustningen och sju arkivlådor med mycket stort underrättelsevärde. Men detta var långt ifrån allt det arkivmaterial som förts över till Sverige. Efter kriget har det spekulerats i att det omfattande materialet inte bara omfattade radiospaningens arkiv utan i själva verket var hela den finländska underrättelsetjänstens arkiv. Detta har dock aldrig klarlagts.

Så snart kriget var över för Finlands del och den allierade (huvudsakligen sovjetiska) kontrollkommissionen anlänt till Finland lämnade Hallamaa i all hast landet och reste till Frankrike – där han genast engagerades av den franska underrättelsetjänsten. Enligt Hallamaas egna uppgifter krävde dock Sovjet senare att Frankrike skulle lämna ut honom. Hotet ledde till att han åter flydde till spanska solkusten och bytte namn till Ricardo Palma. Där drev han under många år en byggnadsfirma tillsammans med sin son. Han avled 1979 i Spanien i en ålder av 80 år.

Svenska FRA upprättades 1944 och allt från starten av sin verksamhet hade den svenska signalspaningen alltså tillgång till de finländska arkiven och mycket erfarna dechiffrerar och radiospanare. Redan tidigare hade det visserligen bedrivits viss signalspaning i vårt

land, men inte alls så omfattande och avancerad som den som påbörjades när den ganska stora civila organisationen inledde sin verksamhet i slutet av beredskapsåren. Från början av 50-talet bedrevs avancerad radiospaning framgångsrikt från några av flygvapnets DC-3:or och från fartyg. Det var ett av dessa flygplan som sköts ned av sovjetiskt jaktflyg utanför Gotska Sandön den 13 juni 1952.

Sedan Stella Polaris-operationen avslutats hösten 1944 och nästan hela personalen med familjer rest hem lämnades dock den finska radiospaningens arkiv kvar i Sverige. Det har under årens lopp skrivits en hel del om detta arkiv och spekulationer om vad som hände med det. För en del år sedan gjordes även ett svenskt tv-program om hela operationen. Det har sagts från flera håll att vårt land använde sig av det finska arkivet som bytesvara gentemot andra underrättelseorganisationer och att Sverige också betalade ett avsevärt belopp för informationen. Eftersom hela operationen troligen genomförts efter enbart muntliga överenskommelser mellan Hallamaa och Petersén försökte man också undvika att formellt ta in arkivet i den svenska organisationen. Till en början förvarades i varje fall de känsligaste delarna av arkivet i källarna på hotell Astoria och i en lägenhet vid Karlaplan i Stockholm. Under lång tid därefter förvarades arkivet, eller delar av det, av betrodda högre svenska officerare på deras herrgårdar Hörningsholm och Rottneros i Värmland. Trovärdiga uppgifter säger att en liten grupp utvalda finländare under sex månader efter kriget var sysselsatta med att mikrofilma hela materialet i Astorias källare. Materialet var så omfattande att mikrofilmernas längd uppgick till över 900 meter.

Det har även förekommit uppgifter om att Hallamaa själv försökte sälja uppgifter från arkivet till utländska underrättelseorganisationer, vilket väckte stark irritation från svensk sida. Enligt trovärdiga uppgifter destruerades arkivet i omgångar för att så sent som 1960 slutligen brännas på Lövsta sopstation. Förmodligen hade det då gått så lång tid efter kriget att arkivet var föråldrat och tämligen ointressant. Den finsk-sovjetiska notkrisen det året kan också ha gjort att det bestämdes att allt material skulle förstöras. Dessutom kan man gissa att själva informationen ändå redan tagits om hand av den svenska underrättelsetjänsten. Ingen har nämligen kunnat klarlägga vad som hände med de mikrofilmer som framställdes. Att det rörde sig om synnerligen känslig information som de två septembernätterna 1944 överfördes råder det inte någon tvekan om. Inte heller kan

det råda någon annan mening än att FRA inrättades inför det direkta hotet från Sovjetunionen och som en följd av de goda resultat som den finländska radiospaningen kunde uppvisa under både vinterkriget och fortsättningskriget. Därtill kom att FRA fick en rejäl starthjälp av de erfarna radiospanarna som kom till vårt land genom operationen Stella Polaris och det nära samarbete som våra grannländer bedrev under krigsåren.

Chefen för narkotikapolisen dömd (556)

Ibland kan man ta sig en funderare över hur det står till med nyhetsförmedlingen i vårt land. I Finland har man hårdbevakat en rättegång, som pågått under flera år, samtidigt som det knappast alls skrivits om målet i de stora svenska morgontidningarna. Kvällstidningarna har skrivit en del om det hela, men ändå i liten omfattning. Målet är mycket uppmärksammat i Finland och borde rimligen även tilldra sig stort intresse här hos oss. Chefen för narkotikapolisen i Helsingfors har nämligen, mot sitt nekande, dömts till tio års ovillkorligt fängelse för omfattande narkotikabrott. Underrätten har fällt honom till ansvar då den funnit att ett stort antal telefonsamtal ringts från hans mobiltelefoner då dessa befann sig på platser där polischefen förnekat att han varit vid dessa tillfällen. Därjämte har polischefen haft tillgång till stora penningbelopp, vilka belopp han inte på ett rimligt sätt kunnat redogöra för.

Jari Aarnio var chef för narkotikapolisen i Helsingfors. Enligt tingsrättens dom hjälpte han en narkotikaliga att smuggla in tunnor med 791 kg hasch till Finland. Rätten konstaterar att Aarnio är den person som i utredningen kommit att kallas ”Bölemannen” och dömde honom därför till tio års fängelse. Den viktigaste bevisningen var telefonavlyssning och de EUR 65 000, i sedlar, som grävts ned i hans blomsterrabatt på villatomten.

Det var under 2011 och 2012 som en man, som i polisens spaningsarbete kallades för ”Bölemannen”, ledde en stor narkotikaliga i Helsingfors. Via ett tiotal mobiltelefoner höll personen kontakt med smugglare som under den här tiden förde in total 791 kg hasch i landet. Det gjordes i tunnor som transporterades från Nederländerna.

Alla mobiltelefonerna kunde kopplas till Jari Aarnio, som under den tiden var en chef för narkotikaenheten vid Helsingforspolisen. Aarnio har genomgående nekat till att han använt eller ringt till de

uppmärksammade mobiltelefonerna. Enligt Aarnio har det aldrig funnits någon ”Böleman” därför att telefonerna har använts av flera olika poliser i tjänsten och i olika operationer, vilket är vad Aarnio uppgivit hela tiden.

Genom uppgifter från mobiloperatörer kunde åklagaren visa att Aarnio befunnit sig på samma plats som Bölemannen. Vid dessa tillfällen befann han sig i Helsingforsområdet Böle – därav namnet.

Åklagaren kunde även visa hur Aarnio strött kontanter omkring sig under lång tid. Det rörde sig om flera miljoner mer än vad han tjänade som polis. I spaningsarbetet hittade man också en plasthink med 65 000 Euro nedgrävda i rabatten på hans villatomt i Helsingfors. Aarnio själv menade att han hade gott om kontanter därför att fått pengarna av en numera avliden affärsman. Beträffande plasthinken menade Aarnio att någon måste ha grävt ned den i trädgården för att sätta dit honom. Han menade att andra poliser inom narkotikapolisen falskeligen ville sätta dit honom.

Då spaningarna mot honom hade inletts försökte Aarnio få polispersonalen att i stället utreda en annan person som misstänkt. Därefter använde han sig av sina kontakter med ett kriminellt gäng för att hota ett vittne med att denne skulle komma att utredas för för incest och mord.

Tingsrätten dömde Aarnio till tio års ovillkorligt fängelse för fem grova narkotikabrott och 17 andra brott. Aarnio ska dessutom betala EUR 1,3 miljoner (ca SEK 12 miljoner) i skadestånd. Själv uppger han att domen kommer att överklagas.

Aarnio dömdes även tidigare i höstas av hovrätten till tre års fängelse för bland annat grovt missbruk av tjänsteställning, grovt bedrägeri och grovt tagande av muta. Den domen gäller en korruptionshärva kring hans privata företaget Trevoc, som genom bulvaner sålt spaningsutrustning till Helsingforspolisen. Hos polisen var det Aarnio själv som beslutade om inköpen. Hovrättens dom innebar också att Aarnio förlorade sin anställning som kriminalöverkommisarie samt även förlorade sin militära grad.

Denna märkliga och skrämmande historia ägnade Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet ca. 10 notisrader åt när domen meddelades. Läsarna får knappast en bild av vad det hela rör sig om. Hade en motsvarande dom meddelats i Stockholm hade tidningarna skrivit i varje fall tiotals meter reportage.

”Blå skåpet” (557)

Det lär visst vara så att Loffe Carlsson, i både filmen Göta kanal och i andra sammanhang, ha uttryckt sig som så: *”Nä, nu har du minsann skitit i det blå skåpet”*. Nu är det ett uttryck som lever sitt eget liv. Fråga har ställts om det är Loffe som själv myntat uttrycket. Men i någon intervju har han har förklarat att det var så att hans pappa, som var plåtslagarmästare i Eskilstuna, brukade säga så när han blev förgrymmad på Loffe eller något av hans syskon. Andra har sedan kunnat berätta att uttrycket inte alls är myntat av Loffes pappa utan är äldre än så. Catarina Grünbaum i DN har som en förklaring berättat att uttrycket förmodligen har sitt ursprung i de finskåp i vilka fina linnen, silverbestick och glas förr förvarades. Dessa skåp var oftast blåmålade efter att färgämnet Berlinerblått började massframställas i industriellt redan i slutet av 1700-talet. Allmogen fick då för första gången råd att måla en del skåp i blå färg. Blått ansågs, kanske på grund av nyhetens behag, vara finare än de tidigare så vanliga färgerna rödbrunt och ockra. Därför var ”finskåpet” i allmogehem ganska ofta målat i blått under 1800-talet. Skulle någon få för sig att använda ett sådant skåp som pottskåp skulle denne verkligen ha gjort bort sig och gått för långt. Därav uttrycket enligt Grünbaum.

Berlinerblått (efter tyskans Berliner Blau) är ett oorganiskt pigment som upptäcktes 1704 och började tillverkas i mitten av 1700-talet. Andra namn på berlinerblått är bl a hamburgerblått, pariserblått, järnblått och preussiskt blått. Berlinerblått var det första blå pigmentet som var någorlunda hållbart till ett överkomligt pris och blev vanligt i 1700- och 1800-talens allmogemåleri.

Han delade sovvagnskupé med Lenin (558)

En av de få svenskar som kände Lenin var redaktören Otto Grimlund, som var vänstersocialist och sedermera redaktör. I många år var han som aktiv kommunist verksam vid den kommunistiska internationalen i Moskva. I en intervju 1967, femtio år efter den ryska revolutionen berättade Otto Grimlund om sina kontakter som ung med revolutionsledaren. Han träffade Lenin för första gången när denne gjorde sitt livs viktigaste resa. Det var i april 1917 då denne genom

Sverige återvände från Schweiz till Petrograd för att där förvandla den borgerliga revolutionen till en kommunistisk. Otto Grimlund bodde då i Malmö och träffade Fredrik Ström och en rysk partikamrat, som båda verkade mycket nervösa. Ström förklarade att han måste resa till Stockholm och bad Otto Grimlund att hjälpa ryssen i ett viktigt ärende. Så småningom kom det fram att ett antal kända bolsjeviker var att vänta med båten från Sassnitz till Trelleborg. Fredrik Ström viskade till honom: ”Lenin är med. Men, käre partivän, inte ett ord om det.” Tullvisitationer gick utan svårighet och snart var hela sällskapet på väg med nattåget till Stockholm. Otto Grimlund fick dela kupé med Lenin och hans båda medarbetare Sinovjev och Radek. Det blev inte mycket sömn under resan eftersom Lenin bombarderade honom med frågor om vänstersocialisternas ställning i Sverige. Sedan började Lenin själv i rasande tempo berätta hur han bedömde situationen i Ryssland och hur den skulle utvecklas i arbetarrådens händer: Fred och jord, var hans paroll.

I Stockholm hade riksdagsmannen och vänster-politikern Fredrik Ström bokat tio rum på Hotell Regina för ett stort sällskap ”på brådskande resa”. Sällskapet visade sig bestå av bland annat Lenin, hans hustru Krupskaja och flera andra kända bolsjeviker. Lenins besök har senare skildrats av bland andra Ralph C. Elwood i hans bok om Inessa Armand. Hon var en av de 26 revolutionärer som fick hjälp av Tyskland att på olika vägar ta sig till Ryssland efter tsarens abdikation. Vägen över Stockholm var en av de möjliga vägarna.

Lenin och hans sällskap, med bland annat Armand, togs emot av ett stort pressuppbåd och bland annat Stockholms borgmästare Carl Lindhagen och Ture Nerman som eskorterade sällskapet till Hotell Regina där en bankett arrangerades av svenska socialister innan sällskapet skulle resa vidare mot Haparanda för att där korsa gränsen till det ryska storfurstendömet Finland.

På mottagningen på hotell Regina (Drottninggatan 22, huset är rivet) avhandlades frågan om det var så att det var tyskarna som bekostade resan för Lenin och hans följe. För att bättra på ryssarnas reskassan beslöts att Fabian Månsson skulle göra en insamling inom den vänstersocialistiska riksdagsgruppen. I riksdagskorridoren möte han emellertid även dåvarande utrikesministern och högerledare Arvid Lindman. Fabian Månsson, som var en spjuver, passade på att fråga om det var så att utrikesministern ville skänka en hundralapp till några ryssar, som var på tillfälligt besök i staden. Arvid Lindman

frågade vad det var för ryssar och Fabian Månsson uppgav att det var Lenin och några till. Arvid Lindman brast då ut: *Är den jäkeln här? Hur länge ska de stanna?* Fabian Månsson uppgav att de skulle åka samma kväll, bara de får pengar. ”Om du verkligen garanterar att de åker ikväll, så skall jag bidra”, förklarade då Lindman och tog fram en hundralapp ur plånboken. På det sättet bidrog den svenske utrikesministern med pengar till Lenins resa till Petrograd, vilket denne gjorde för att göra revolution. Stämningen var ganska nervös på hotell Regina och för att lätta upp stämningen gick man tillsammans till PUB för att köpa en kostym till Lenin, som var ganska luggsliten. När den hade provats ut föreslog Radek att man även skulle köpa hatt och ytterrock, men då blev Lenin ilsken, eftersom har var en mycket anspråkslös person. Han sade: ”Jag skall hem till Petrograd för att göra revolution och inte för att öppna en herrekiperingsaffär”.

Otto Grimlund berättade i intervjun att han för bara några sedan hade återsett kostymen på ett revolutionsmuseum i Moskva. Den hängde i en glasmonter, varför han bad vaktmästarna ta fram den. Mycket riktigt, i fodret satt en lapp med namnet ”Paul U. Bergströms herrekipering”. Efter oktoberrevolutionen vistades Otto Grimlund som gäst i Kreml eftersom han var engagerad i Komintern. Han berättade att en kväll tänkte han och en tysk kommunist ta en promenad i staden. I trapporna ut mötte de Lenin, som ville göra dem sällskap. Lenin sa då: Nu ska vi se hur riktiga det västliga tidningsrapporterna är om överfall och dråp på gatorna. De gick en runda genom den mörka staden, allt var tyst och stilla. Så plötsligt sa Lenin: Jag har glömt min passersedel, tänk om jag inte kommer in? Men det är klart att även om vakterna var vaksamma så släppte de in den store revolutionsledaren i Kreml.

Det rådde svår hungersnöd i Ryssland och även i Kreml serverades ofta bara blaskig kålsoppa och grovt bröd. Den serverades av en kvarleva från tsartiden, en hovmästare klädd i frack och vita handskar. En dag fick de utländska kommunisterna till sin glädje kött. Sällskapets kunskaper i ryska vara begränsade, utlänningarna och ryssarna brukade tala tyska med varandra. De lyckades inte lista ut vad det var för slags kött som serverades. Till sist skred hovmästaren fram till ett gammalt engelsk stick på väggen, som föreställde ett jaktparti, och pekade på en av hundarna där. Därefter smakade inte köttet något vidare för sällskapet.

Tack vare sin vänskap med Lenin lyckades Otto Grimlund under

inbördeskriget rädda en grupp svenskar som hotades att bli avrättade för spioneri. Vid en lunch frågade stadens polischef om han visste att tio svenskar satt i Ljubljankafängelset. De hade tillfångatagits uppe vid Archangelsk då engelska trupper gått till attack mot Röda armén. Grimlund fick höra att de i Stockholm hade rekryterats av en brittisk officer och fått löfte om att endast arbeta med administrativa uppgifter. Efter en båtresa utefter den norska kusten tillfångatogs de direkt när de kom iland. Det var nog mest äventyrslystnad och ungdomligt oförstånd som förlett dem att ta värvning. Grimlund berättade om det hela för Lenin och fick på så sätt de tio svenskarna frigivna. En av de frigivna var Arthur Fischer, sedermera känd skådespelare och tecknare. På grund av sitt utseende fick Fischer för övrigt ofta gestalta bovroller på teaterscenerna.

Socialdemokratiskt statsråd ville skjuta Lenin (559)

När Lenin tillsammans med en grupp revolutionärer i april 1917 reste med tåg från Tyskland till Petrograd genom Sverige och Finland kontaktade den socialdemokratiske politikerna Erik Palmstierna partiordföranden och vännen Hjalmar Branting. Ett halvår senare blev Palmstierna statsråd i den Edenska regeringen. I den första Brantingregeringen blev han 1920 utrikesminister. I sina memoarer, med titeln ”*Orostid”*, skrev Palmstierna senare om vad han gjorde när han fick kännedom om att Lenin var på väg med tåg från Zürich och Tyskland genom Sverige. Så här berättar Palmstierna: ”Jag omtalade för Gulkevitj, ryske ministern, att när Lenin i fjol passerade Stockholm fick jag nys därom och ringde upp Branting med orden: ”Du känner ju Kerenskij. Säg honom att Lenin kommer med nästa tåg och måste nedskjutas eller inspärras, när han passerar gränsen. Telegrafera till honom”. Branting bara skrattade och sade: ”Du är alldeles tokig; sådant gör man ej”, men jag bröt ut i telefon: ”Du är en gammaldags liberal och 80-talist, nu krävs män som vågar handla!” Branting ringde av, skrattande för full hals. Gulkevitj däremot förstod situationen och sade med tårar i ögonen: ”Mon cher baron, vous aviez le sort de la Russie entre vos mains!” (Min kära baron, du hade Rysslands öde i dina händer!) Tänk, om Branting lytt mitt råd!”

Erik Palmstierna var friherre, sjöofficer, diplomat och politiker (till 1911 liberal, men därefter socialdemokrat). Har var sjöminister 1917 – 1920 i den edénska regeringen och utrikesminister i

Brantings första regering 1920. Därefter var han mångårig envoyé i London 1920 – 1937. Då han trots sin högadliga börd var social-demokrat, brukade han ibland kallas för ”Röde baronen” (med en lätt travestering på flygaren Manfred von Richthofen).

Information i försvarsfrågor (560)

Den svenska säkerhetspolitiska debatten förs på olika plan som är i stort sett skilda från varandra. Så har det varit i decennier och förhållandet inger allvarliga betänkligheter. Det är den politiska diskussionen och debatten som både på kort och lång sikt avgör vilken inriktning som vår försvarspolitik och säkerhetspolitik kommer att få.

Den ytliga och kortfattade ”debatten” i försvarspolitiska frågor ”förs” genom journalistiska inslag i de stora medierna. I första hand avser jag då SVT, SR, DN och SvD. I stort sett ser mediavärlden ut så. Det är en förhållandevis stor del av allmänheten som till och från följer med i nyhetsrapporteringen i Rapport och Aktuellt. Betydligt färre följer med i vad som rapporteras i SR. Ännu färre läser vad som skrivs i försvarsfrågor i SvD och DN. Sedan finns det en grupp, en mycket liten sådan, som mera aktivt försöker hålla sig informerade i försvarsfrågorna. Det är en del riksdagsledamöter, debattörer, pensionerade överstar och generaler samt en del reservofficerare och andra försvarsintresserade. Den nu omtalade gruppen har många gånger olika personliga kopplingar till försvaret och har ofta egen erfarenhet (som ofta ligger längre tillbaka i tiden). De har inte tillgång till hemlig information, men de ”hör” ändå rätt mycket. Sedan finns det en grupp som professionellt tar del av information och då även såväl hemlig information som öppen information från utlandet. Jag avser då personer i nyckelställning inom försvarsmakten, FOI, FRA, Utrikespolitiska institutet, Försvarshögskolan och UD. När personer i den senare kategorin skriver något, eller uttalar sig i media, är det sådant som närmast är officiellt eller officiöst. Vad dessa personer skriver och säger kommer alltid att granskas av ”främmande makter”. Det tycks dessutom vara så att dessa personer läser The Economist och en del amerikanska försvarssiter på nätet.

Den första gruppen får i praktiken all sin ”information” från SR och SVT samt, i mer begränsad omfattning, från DN och SvD. Det i sin tur innebär att det i vårt land bara finns 4 – 5 kvalificerade journalister som fortlöpande täcker området försvarsfrågor och säker-

hetspolitik. Mest kända är förstås Mikael Holmström (tidigare SvD, men numera DN) och Jonas Gumesson, SvD. SR och SVT tycks inte vilja öronmärka någon reporter för att särskilt täcka försvarsfrågorna och inte heller säkerhetspolitiken. SR och SVT tycks ha uppfattningen att dessa frågor är något som vem som helst av deras mera erfarna journalister, med hjälp av utrikeskorrespondenterna, kan täcka. Möjligen kan man förstå den inställningen eftersom nyhetsinslagen som längst brukar vara 2 – 3 minuter. Produktion av snuttnyheter kan inte ge utrymme för att sätta av en eller två journalister att täcka det här området. Men DN och SvD gör det, men dock med endast en journalist vardera. De är alltså nyckelspelare när det gäller information om försvaret till de passiva mottagarna bland allmänheten – vilken förstås är den stora gruppen. Då är det av största vikt att dessa två personer är både kunniga och omdömesgilla samt slipper lida under redaktionschefens piskrapp för att få fram ”sensationella nyheter”. Det är en liten nyhet om ÖB blir biten av grannens hund, men det är en stor nyhet om ÖB biter grannens hund (den som är intresserad av journalistik vet vad jag syftar på). Det finns anledning att noga följa dessa två journalisters rapportering för att bedöma sakligheten och täckningen i rapporteringen.

Den andra gruppen, aktivt intresserade, som dock inte tillhör den nuvarande professionella gruppen, har i dag tillgång till annat än att behöva hålla sig till SR, SVT och de två stora dagstidningarna (möjligen ska man även nämna GP och SydSv). Det är försvarsmaktens (FM) hemsida och trycka publikationer, FOI:s rapporter, Krigsvetenskapsakademins Gula tidskrift, elevarbeten från FHS (viktig information), tidskriftsartiklar och utländsk information på nätet. Det finns exempelvis ”oändligt mycket” information på nätet att läsa om det amerikanska flygvapnet (USAF). En annan och rätt märklig källa är den svenska nätsidan ”*Wisemans wisdom”* som redan för några år sedan blev den främsta nyhetskällan för gruppen ”aktivt intresserade”. Den skrivs av personer som har mycket god insikt i FM och de ligger nära till hands att tro att FM medvetet välkomnar denna informationskanal, som dock inte alls ska uppfattas som husbondens röst. FM försöker också, men med begränsad framgång, aktivt föra ut information i personaltidskriften ”Försvarets Forum” samt information på nätet. Tyvärr är all sådan information myndighetspräglad och ”godkänd”, vilket gör att det inte alls rör sig om någon fri journalis-

tik. En betydligt bättre tidskrift för att erhålla allmän information om försvaret är Officersförbundets tidskrift.

Den tredje gruppen, professionellt aktiva informationssökare, är en mycket liten grupp. Jag skulle gissa på 25 – 50 personer. Dessa ser till att de har tillgång till kvalificerad information från utländska källor och även underrättelseinformation. Själv har jag inte kännedom eller överblick över de källor som kan förekomma. Men jag läste under några år det norska flygvapnet tidskrift och kan lugnt påstå att det norska försvaret hade betydligt större vilja att föra ut kvalificerad information till sina anställda (och andra) än det svenska försvaret. Dessa aktiva informationssökare (jämte personal inom MUST) deltar i konferenser och utbildningar, vilket göra att de har särskilda förutsättningar att ta till sig och förstå informationen. Det senare gäller också en hel del av de personer som kan sägas ingå i grupp två, de som aktivt söker information utan att i sin profession ha till uppgift att hålla sig informerade.

Dåvarande SvD-journalisten (numera överköpt till DN) Mikael Holmström gav 2011 ut en bok med titeln *”Den dolda alliansen”*. Jag snabbläste den när den kom och har nu i dagarna lusläst den igen. Den är intressant och omfattande. För mig att det bara vissa detaljer som är nya avslöjanden. Dessutom känner jag till ett och annat som Holmström inte känt till eller avstått från att lyfta fram. Hans bok ska läsas med två nypor salt. Holmström är visserligen som journalist betraktad mycket kunnig. Men han saknar grundläggande militär kunskap och det som är beklagligt är att han inte själv inser sin begränsning. Han ger läsaren intryck av att han, genom intervjuer med ett stort antal personer, haft tillgång till i stort sett allt som finns att redovisa på området. Han gör det stora misstaget att först nagla fast en tes, som upprepas ofantligt många gånger, för att därefter med utförliga exempel bevisa riktigheten av sin tes. Den är: Vårt land hade ett nära organiserat samarbete och planläggning med NATO, trots att vi förde en alliansfri politik, och detta hölls hemligt för den svenska allmänheten samt parlamentariker.

Det är ett grundläggande fel att först bestämma sig för vad man vill bevisa för att sedan ge sig ut på jakt efter de bevis som anses behövas för att bevisa tesen. Holmströms arbete har inte något akademiskt värde. Han redovisar inte uppgifter från personer som menar att de kontakter som förekom inte alls var oförenliga med den alli-

ansfrihet som gällde under många år. Det är beklagligt att Holmström inte haft förmågan att redovisa olika sidor på de frågor som han tar upp. Förre kabinettssekreteraren Sverker Åström, som var en nyckelperson i svensk säkerhetspolitik under många år, skrev flera intressanta debattartiklar i neutralitetsfrågan (bland annat SvD 1999-06-29). Dessa redovisas inte i Holmströms bok, vilket är högst betänkligt. Förre ÖB Bengt Gustafsson (en ovanligt intelligent och kunnig general) har givit ut tre böcker om ”Kalla kriget” och hotet från Sovjetunionen. Samtliga tre publicerades åren innan Holmströms bok gavs ut. Holmström kommenterar inte alls de uppgifter som Gustafsson lämnat och inte heller de bedömningar som Gustafsson gör i sina böcker.

Holmström är en kunnig journalist, men han är inte någon försvarsexpert, trots att han ihärdigt försöker ge sken av det. Boken hade vunnit på om han låtit kunniga personer framträda med sina egna bedömningar och han själv avstått från amatörmässiga bedömningar, många gånger grundade endast på ett ”rykten”. Holmström har visserligen förstått att ”neutralitet” är ett folkrättsligt begrepp som inte alls har något att göra med den politiska, kulturella, historiska, språkliga och ekonomiska närhet som kan råda mellan vissa länder. Neutralitet är något som en stat (ej ett land) kan intaga om det råder krig mellan omkringliggande stater. När staten själv blir angripen (eller väljer att påbörja krigsaktiviteter) är begreppet neutralitet helt ointressant och helt omöjligt. En stat som är indragen i ett krig kan per definition inte vara neutralt. Detta har Holmström förstått, men väljer att inte klart upplysa läsaren om detta. Hans tes är att Sverige utåt sett, särskilt mot Warszawapaktens (WP) länder, sade sig syfta till neutralitet i händelse av krig i omvärlden, men i själva verket aktivt förberedde sig för att samverka med och ta emot hjälp från NATO. Holmström negligerar att försvarsledningen i vårt land hade ett ansvar för att möjliggöra samverkan med NATO så snart som neutralitet inte längre kunde upprätthållas (att den uppgavs eller att staten blev angripen). I själva verket är det som kan kritiseras det förhållandet att Sverige inte vidtog längre gående tekniska åtgärder för ett möjliggöra en samverkan. Svenska flygvapnets baser var inte förberedda för att ta emot flygstridskrafter från NATO. Vi hade inte ens kapacitet att ta emot flygdivisioner från Finland eller Norge/Danmark. Vi hade inte ens förmåga att stridsleda utländska flyg och våra krigsbaser var inte förlängda för att ta emot flyg som

krävde längre rullbanor (i motsats till vad Holmström påstår). Här skulle, nu efteråt, mycket kritik kunna riktas mot de olika regeringarna. Sverige hade nog världens bästa flygbassystem med över 30 krigsbaser (under 1980-talet 28 basbataljoner), men detta var inte alls anpassat för att ta emot annat än det egna stridsflyget. Holmström tycks, som en fantasifull flygpojke, tro att amerikanskt flyg skulle kunna operera från våra krigsbaser och raksträckor på våra större landsvägar. Så var inte alls fallet. Det enda som kunde upplåtas var Arlanda, Bromma, Sturup och några andra större civila flygplatser.

Holmström, som nog inte är helt okunnig, nämner inte något om att svenska spaningsförband, även med uppgift att göra eldöverfall, i krig skulle föras in i norra Finland. Han nämner inte heller något om samverkan med Finland i inledningen av ett krig. Den frågan var känslig både för vårt land och för Finland. ÖB Bengt Gustafsson skriver dock öppet om det.

Holmström undviker att förklara för den oinitierade läsaren om själva ramen för det krigsscenario som utgjorde grunden för den svenska krigsplanläggningen. Vi var oroliga för ett kuppanfall (”strategisk kupp”) riktad mot statsledningen, radio- och TV, elförsörjningen och kommunikationer. Ett kuppanfall som skulle kunna sättas in mot oss innan vi mobiliserat. Försvarsledningen var orolig för att regeringen skulle vänta för länge med mobiliseringen. Bäst skulle det vara om mobilisering kunde ske 2 – 3 veckor innan krigsfallet inträffade. Men man trodde att det bara kunde röra sig om 48 eller 72 timmar. Krigsscenariet under 1980-talet var att Sovjet skulle erövra Finland och basera taktiskt flyg (inte strategiskt bombflyg) i Finland samt kunna operera därifrån en vecka efter anfallet mot landet. Samtidig skulle Sovjet under ett förbekämpningsskede under 5 – 7 dagar med flyg anfalla Sverige från baser i Baltikum, västra Ryssland och Vitryssland. De mål som då bedömdes vara aktuella var i första hand signalspaningsanläggningar, radarstationer, flygbaser, militära signalsystem, transformatorstationer (elförsörjningen) och kommunikationsanläggningar (rangerbangårdar, broar). Uppfattningen var att Sovjet inte skulle sätta in luftlandsättningsförband och göra en sjöinvasion förrän det svenska luftförsvaret i huvudsak hade nedkämpats. Förbekämpningsskedet skulle ta 5 – 7 dagar och det var under den tiden som det svenska jaktflyget och luftvärnet skulle ansvara för hela försvaret. Det svenska attackflyget, som i mycket be-

gränsad omfattning kunde användas för jaktförsvar, skulle skyddas genom stor utspridning. Attackflygets egentliga uppgift var att bekämpa eskorterande örlogsfartyg när angriparen inledde den stora invasionen mot vår kust. Dessförinnan, något eller ett par dygn dessförinnan, skulle angriparen ha försökt att med luftlandsättningsförband bemäktiga sig några av våra större hamnar. Sovjet hade mycket begränsad kapacitet att med specialtonnage landstiga på öppen kust. Hamnarna var avgörande. Vårt viktigaste vapen mot överskeppningsföretag var robot 04E, sjöminering, flottans ytattackförband, ubåtar och kustartilleri. Vår robot 04E var en svenskkonstruerad sjömålsrobot av hög klass. Roboten nämns inte ens av Holmström, trots att det var vårt viktigaste vapen i invasionsförsvaret. Vi hade operativt tillgängligt drygt 100 attackflygplan (A 32) och drygt 300 robotar (315 tillverkade). Varje flygplan skulle varje gång fälla två robotar. Det blev i stort sett två omgångar av anfall mot ett invasionsföretag (som skeppades över på 12 – 14 timmar från de baltiska hamnarna). Hade attackanfallen lyckats slå ut eskorterande kryssare, jagare, fregatter och robotbåtar så var det sedan fritt fram för flyget att anfalla med sprängraketer och sedan skulle kustartilleriet bekämpa lastfartygen. Dessa skulle då vara sittande fåglar, även om tiden för bekämpning var kort.

Holmström klargör inte för läsaren att Sverige inte ens kan vara neutralt under ett förbekämpningsskedet – inte ens om vi ville. Neutral kan en stat inte vara när staten är i krig. Holmström nämner en del om Västtyska ubåtar som eventuellt skulle söka basering i Blekinge skärgård, men nämner inte ett ord om den enda verkliga resurs i Östersjöområdet som skulle ha kunnat hjälpa oss vid en sjöinvasion mot södra eller mellersta Sverige. Det var det västtyska marinflyget, som också hade ca. 100 flygplan med kvalificerade sjömålsrobotar. Dessa förband i norra Västtyskland hade stor kapacitet att bekämpa sjömål i södra Östersjön (ungefär samma som kapacitet som vårt eget attackflyg). Men det tyska marinflyget var självt mycket utsatt med välkända och få baseringar nära kusten. Det är tveksamt om de överlevt ett första luftangrepp från Sovjet. De tyska marinflyget hade ett stort behov av att omgruppera till exempelvis Småland för att därifrån bekämpa sovjetiska sjömål. För detta fanns det dock inte någon som helst förberedelse, vilket var en stor försummelse av den svenska regeringen. Under 1980-talet hade detta förband ca. 110 flygplan av typen Tornado. Förbandet lades ned

2005. Detta var den enda verkligt stora resurs som fanns i vår närhet och hade kunnat hjälpa oss omedelbart med bekämpning av sjömål. En invasion av Sverige med endast luftlandsättningsförband hade aldrig kunnat genomföras, det krävdes en eller flera stora kustinvasioner. Troligen hade det krävts 10 – 12 sovjetiska division för att klara av en sjöinvasion. Sovjet hade inte kapacitet att föra över den volymen över havet i en enda invasionsvåg. Totalt uppskattade man att det hade krävts 20 – 22 sovjetiska divisioner för att erövra landet genom såväl kustinvasion som invasion över landgränsen i Norrbotten.

De marina flygstyrkorna inom Bundesmarine är föga uppmärksammade i vårt land. Förbanden tog sin början 1957, då 1. Marinefliegergruppe bildades på Holtenau i Kiel. Piloter hade redan då en tid utbildats av den amerikanska flottan. När 1. Mflgrp blev aktivt i mitten av 1958 kunde man flytta verksamheten till Jagel, nordväst om Kiel, vilket varit avsikten från första början. De två divisionerna inom den marina flygkåren, som ett år senare ombildades till ett eget förband och då blev Marinefliegergeschwader 1, hade som huvuduppgift att bekämpa sjömål mellan Östersjön och Nordsjön. I praktiken handlade det alltså om att kunna bekämpa kvalificerade sovjetiska örlogsfartyg som erskorterade fartygskonvojer utefter de baltiska och polska kunsterna. För detta var man utrustad med attackflygplanet Seahawk och ubåtsjaktflygplanet Fairey Gannet. Under samma år, 1958, sattes även en andra flygkår upp med uppgift att bedriva havsövervakning och fotospaning. 1960 ombildades denna till MFG 2, som efter ett antal förflyttningar och organisationsförändringar slutligen 1965 baserades på det nygamla flygfältet vid Eggebek. Förbanden tillfördes därefter Lockheed F-104 Starfighter, som kom att tilldelas MFG 2 både i jakt- och spaningsutförande från 1965. Sitt dåliga rykte till trots blev F-104 långvarig inom både Luftwaffe och Bundesmarine; de sista av de 916 anskaffade exemplaren togs ur tjänst 1987. Året innan hade MFG 2 ombeväpnat till det nya tunga flerrollsflygplanet Panavia Tornado. Förbanden var beväpnade med den tyska sjömålsroboten AS.34 Kormodan, som var en robot som liknande den svenska rb 04E (en ”skimmer” som flyger 20 – 30 m över havsytan).

Holmström har inte ens spekulerat över om det förekom någon planering för att kunna ta emot hjälp från det tyska marinflyget.

Läs boken, men läs även annat. Holmström är journalist och inte något annat.

Kaffe och Instant Coffee (561)

Jag dricker ytterst sällan kaffe. Anledning till detta är att jag inte tycker om smaken och känner att kaffe påverkar kroppen på ett negativt sätt. Det hindrar inte att jag är lite nyfiken på varför just denna dryck är den mest populära i hela världen – tillsammans med tea, coke och öl. Finnarna dricker mest kaffe i världen per person. Egentligen tror jag att det som är bäst för kroppen är vatten och inget annat. Men man kan ju inte alltid dricka vatten. Men det finns tea, cider och svartavinbärssaft.

Snabbkaffe (instant coffee) har sin egen historia. Det tar ju en stund att brygga kaffe och då är det behändigt att ha snabbkaffe till hands. Bara hett vatten behöver tillsättas. Den första varianten av snabbkaffe sägs har introducerats i England omkring 1771. I USA utvecklades en form av snabbkaffe 1853, vilken på försök användes under amerikanska inbördeskriget. Det var dock först 1890 som David Strand från New Zealand erhöll patent på ett sätt att tillverka snabbkaffe. Men det var japanen Sartori Kato som 1901 lyckades etablera en tillförlitlig teknik för att framställa pulverkaffe. Han utvecklade en teknik som han tagit fram för att framställa ”snabbtea”. Men en större marknadsintroduktionen skedde i USA först omkring 1910. Då fick Georg Washington (!) ett patent på viss annan teknik för att framställa pulverkaffe. Även om produkten sålde bra, så tyckte de flesta att smaken var ganska hemsk. Produkten utvecklades dock och omkring 1938 hade Nescafe tagit ledningen bland olika varumärken på den amerikanska marknaden. Man hade då förbättrat smaken genom att blanda kaffeextrakt med lika del vattenlösliga kolhydrater. Först på 1960-talet kom det frystorkade snabbkaffet.

Vad var det då som hjälpte till att få ut snabbkaffet på marknaden? Det var soldaternas längtan efter kaffe när de låg i fält. Där var det ju inte lätt att koka eller brygga kaffe. När de amerikanska soldaterna kom till Frankrike 1917 och 1918 var de sugna på kaffe där de befann sig i skyttegravarna. Smeknamnet bland amerikanska soldater för en kopp snabbkaffe var ”a cup of George”, varmed man syftade på denne George Washington som utvecklat och sålde snabbkaffe

under sitt eget namn. En soldat skrev år 1918 från Frankrike hem till sina anhöriga:

”I am very happy despite the rats, the rain, the mud, the draughts [sic], the roar of the cannon and the scream of shells. It takes only a minute to light my little oil heater and make some George Washington Coffee... Every night I offer up a special petition to the health and well-being of [Mr. Washington].”

Efter att under åren 1917 – 1918 tillfälligt endast levererats till amerikanska försvaret började snabbkaffe åter marknadsföras på hemmamarknaden med slogan: ”*Went to war – home again!”*. Man kan gissa att många soldater trots allt lärt sig uppskatta ”pulverkaffet” och att snabbkaffet hade fått en viss nimbus som soldaternas eget kaffe.

Även under andra världskriget var snabbkaffe oerhört populärt bland de amerikanska soldaterna. De fick tillgång till snabbkaffe under bland annat varumärkena G. Washington Coffee och Nescafe samt andra märken. Under ett av krigsåren sändes hela produktionen från Nescafes fabrik i USA till de amerikanska styrkorna. Då levererade bara Nescafe över 1 miljoner förpackningar med instant coffee till försvaret. Fortfarande har snabbkaffe en given roll hos det amerikanska försvaret. Det brukar sägas att amerikanska försvaret alltid ser till att soldaterna har tillgång till cigaretter, coke, snabbkaffe och hamburgare.

Den där mannen George Washington var född 1871 i Belgien som son till den brittiska medborgaren Jean Guillaume Washington (John William Washington) och Marie Louise Tant från Belgien. Efter det att familjen utvandrat till New York var George Washington brittisk medborgare ända fram till 1918, då han genom naturalisering blev amerikansk medborgare. Hans far var kemisk och etablerade sig snabbt som framgångsrik affärsman i New York och Jersey. Det förekom en del mytbildning om att fadern var ättling till presidenten Georg Washington, men det var nog bara myter. Redan föräldrarna var förmögna affärsmän och George Washington blev själv mycket förmögen. På äldre dagar var han känd för att han på sin lantegendom hade en mängd exotiska djur. Han kunde ofta ses med en apa på sin axel och med märkliga ormar.

Absint friends (562)

Det är något märkligt med den där gröna drycken som kallas absint (artemisia absinthium, som är namnet för örten absint).

I motsats till vad många tror sig veta har drycken aldrig varit förbjuden i vårt land. Däremot i Frankrike och en hel del andra länder i Europa samt även i USA. Den förbjöds i sitt hemland Frankrike 1915, men numera säljs den där igen. I Frankrike är den dock fortfarande förbjuden.

Modernismen föddes ur absint, har det sagts. Allt väsentligt under andra delen av 1800-talet och början av 1900-talet tycks ha kommit bubblade fram ur det gröna glaset. Det fanns konstnärer som hävdade att de aldrig nått framgång som konstnär därför att de i det sammanhanget hade den olyckliga vanan att dricka konjak i stället för absint. Andra hävdade att de nått konstnärlig framgång endast med hjälp av drycken. Absint är skapande, menade man, men många blev vansinniga av att dricka absint. Det var i varje fall vad man trodde när drycken förbjöds i Frankrike 1915.

Absint innehåller malört och denna växt omnämns på olika ställen i Bibeln, bland annat hos Jeremia, där det berättas att Gud skall straffa det olydiga Israel med malört. Enligt kristen folksägen var det malört och vinäger i den dryck som räcktes till Jesus på korset. Det kanske mest kända exemplet på en litterär användning av kryddan är Hamlets utrop ”M*alört! malört!”* när han bevittnar hur en skådespelartrupp återgestaltar mordet på hans egen far.

Utan vansinne ingen stor dikt. Det är malörten och ämnet tujon (som doftar mentol), som ger de kända kramperna och förlamningarna. En annan beståndsdel i klassisk absint är santonin, som orsakar yrsel och hallucinationer. Författaren Paul Marie Verlaine sköt sin älskare, Arthur Rimbaud, i foten under ett absintrus. Van Gogh skar av sig örat när han drack absint. Det blev känt och han själv blev då ännu mera känd. Hemingway drack absint före självmordet. Det är känt att Hemingway brukade specialbeställa lådor med absint från de få ”oaser” som fortfarande fanns kvar i Europa (i det fallet Spanien). I andra länder var drycken då förbjuden. Listan på kända konstnärer och författare som på olika sätt inspirerats av absint är lång: Strindberg, Munch och Picasso kan nämnas som exempel. Listan på 1800-

talspoeter som brukade drycken är om möjligt ännu längre, med Frankrike i ledningen, med Baudelaire, Rimbaud och Verlaine i täten.

I slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet var absint en av de populäraste sällskapsdryckerna, särskilt i konstnärskretsar i Paris och andra städer. Det var först efter många år som drycken blev bannlyst i ett flertal länder, då även i USA.

Det kunde få vådliga konsekvenser att dricka absint. I juli måndag 1873 saknade författaren Verlain sin älskare, Arthur Rimbaud, så mycket att han telegraferade till honom och bad honom att komma till Hotel Liège i Bryssel. Det blev inte något bra återseende och de bråkade högljutt. På morgonen den 10 juli gick Verlaine iväg och köpte en revolver med ammunition. Kl. 4 på på eftermiddagen gick han tillbaka til den 18-årige Rimbaud, han var då själv berusad på absint, och sköt två skott mot älskaren, varav ett skott träffade i offrets vrist. Själv var Verlaine då 19 år gammal. Till en början ansåg Rimbaud att det endast var en bagatellartad ytlig skada och gjorde inte någon polisanmälan, men han valde i varje fall att lämna Bryssel. Vid åtta-tiden på kvällen samma dag följde Verlaine och hans mor med Rimbaud till järnvägsstationen Gare du Midi. Enligt Rimbauds berättelse uppförde sig Verlain under promenaden till stationen ”som en vansinnig” och Rimbaud blev rädd att han åter skulle förgripa sig på honom. Rimbaud sprang då fram till en polisman på gatan och bad denne att arrestera Verlaine. Detta ledde till att Verlaine förhördes som misstänkt för mordförsök. Förhören skedde under ytterst förnedrande former eftersom han hade en kärleksrelation med en man och han förhördes även om sin brevkorrespondens med Rimbaud samt om just deras relation. Sju dagar senare opererades kulan i vaden bort och Rimbaud tog tillbaka sin anmälan. Den misstanke som därefter kvarstod var vållande av kroppsskada med nyttjande av skjutvapen. I augusti samma år dömdes Verlaine till två års fängelse. När de två träffades efter några år, då fängelsestraffet avtjänats, kom de i ett våldsamt slagsmål. Det blev sista gången de träffades.

Strindberg var själv begiven på absint, vilket även kommer fram i hans litterära produktion. När Falander och Rehnhjelm i *”Röda rummet”* träffas på en restaurang för att diskutera teater, står en flaska absint på bordet. Att Strindberg låter den inbeställda drycken i boken vara just absint är ingen tillfällighet. Falander säger dock i boken mycket varnande att den ”dövar smärtan, förslöar tanken, borttager

minnet, förkväver alla ädla känslor”, att den narrar ”människan att begå dårskaper, och slutar med att släcka förnuftets ljus”. August Strindberg har i Inferno berättat hur han fann tröst i absintruset under sina mardrömslika vandringar i Paris.

I Sverige har malörten sedan gammalt använts som medicinalväxt för att främja matsmältningen och aptiten. I en örtabok från 1400-talet stod det: ”*Är du mager som en lövgroda, mager som en poppel, minskar du varje dag i vikt och kastar du slutligen ingen skugga mer, så tag genast din tillflykt till malörten”*. Bruket i vårt land att krydda brännvin med malört, för att få en ”bäsk”, är ju uråldrigt.

Absint var aldrig förbjudet i Norge och Sverige, men svenska Vin & Sprit AB valde under lång tid att inte ta in absint i sitt sortiment. I Norge hade man under lång tid inte rätt att sälja alkoholhaltiga drycker med högre alkoholhalt än 60 procent, vilket utgjorde ett hinder för flertalet märken av absint. På så sätt förekom inte någon försäljning av absint under många år i de två länderna. I Finland rådde förbud åren 1919 – 1932. I Frankrike upprätthölls förbundet fram till 2011 och två år tidigare hade förbudet upphävts i Tyskland. I Schweiz upphävdes förbudet 2005. I USA har förbundet också upphävts 2007, men samtidigt har det ställts upp ett antal regler för marknadsföringen. Halten av tujon måste ligga under vissa värden och ordet ”absint” får inte förekomma på förpackningar eller i marknadsföringen. Förpackningarna och reklamen får inte ha några bilder som associerar till hallucinationer och något psykotiskt tillstånd eller effekter.

Ryska inspelningar – kompromat (563)

I dagarna skrivs det i media om de allvarliga misstankarna mot att Ryssland aktivt försökt påverka presidentvalet 2016 i USA. I det sammanhanget kan det vara lämpligt att påminna om det ryska begreppet ”*kompromat”*, som betecknar ”komprometterande material” som används mot regimmotståndare, kända affärsmän och andra. Ett typiskt ryskt ord som utgör en kortform av två sammanfogade ord (компрометирующий материал).

I mars 1999 visade helt plötsligt rysk TV sent en kväll en film från en övervakningskamera. Filmen visade en medelålders naken man som liknande Rysslands riksåklagare. Mannen var tillsammans

med med två nakna kvinnor i en säng, om vilka det i TV-sändningen sades att inte någon av kvinnorna var hans hustru. Efter det att filmen visats i rysk TV framträdde på en presskonferens dåvarande chefen för den ryska säkerhetstjänsten FSB och förklarade att mannen på filmbilderna var riksåklagaren Yuri Skuratov. Chef för FSB (efterföljaren till KGB och NKVD) var vid den tiden Vladimir Putin. Riksåklagaren förlorade jobbet och försvann ut i mörkret.

Fallet med Skuratov är ett tydligt exempel på hur ”kompromat” används i Ryssland för att få bort misshagliga politiker och andra genom misskreditering. Antingen öppet eller som ett påtryckningsmedel. KGB använde under alla år ”honey traps” för att försöka få hållhakar på utlänningar som skulle kunna värvas som agenter eller liknande. Honey traps användes även för att utöva utpressning mot utländska diplomater som tjänstgjorde i Sovjet. Tanken var förstås att en diplomat som fångades på film eller ljudband skulle bli samarbetsvillig inför hotet att få sin karriär och sitt äktenskap förstört.

När det gäller rykten om förekomsten av komprometterande material rörande Donald Trump har den ryske presidentens talesperson Dimitri Peskov framträtt och försäkrat att Kreml inte sysslar med att samla in komprometterande uppgifter. Vilket naturligtvis är ren lögn om man beaktar vad som är känt om tidigare händelser. Kompromat vad en viktigt del i KGB:s handbok på hur man värvar informatörer och agenter. Numera ingår metoden som en del tillsammans med desinformation, falska nyheter och dataintrång i de metoder som FSB och andra ryska organisationer använder sig av. FSB är egentligen KGB endast under ett nytt namn och med samma personal. När organisationen bytte namn blev i stort sett hela personalen kvar. KGB var ju på sin tid ett nytt namn på ökända NKVD. Moskvakontoret har hela tiden legat i kontorskvarteret Ljubjanka, vilket är ett namn som sätter skräck i alla ryssar. Att organisationen finns kvar i denna ökända byggnad mitt i Moskva är naturligtvis ett av sätten att hålla skräck i den egna befolkningen.

Vid ett annat tillfälle under 2016 sändes komprometterande filmbilder i den statliga ryska TV-kanalen. Det var bilder på oppositionspolitikern Mihail Kasyanov, vilken tidigare varit premiärminister i Putins regim, men därefter ställt upp mot Putin i parlamentsvalet. Filmbilderna visade Kasyanov i en sexuell situation och filmen sändes några månader före parlamentsvalet.

Under senare tid har det hos de västerländska säkerhetstjänsterna uppkommit allvarliga misstankar att Ryssland använder tekniken att placera barnpornografi på misshagliga personers datorer. Ett exempel som uppmärksammats i media är Vladimir Bukovskij, en välkänd regimkritiker som bor i Storbritannien sedan länge. För en tid sedan uppkom misstanke att Bukovskij hade barnpornografiska bilder i sin dator. Enligt New York Times, som även skrivit om andra liknande fall, vilar utredningen mot Bukovskij därför att den brittiska polisen undersöker om bilderna i datorn kan ha placerats där av ryska aktörer. I en intervju har Bukovskij sagt att det hela för honom är kafkaliknande och att han känner det som att det inte bara krävs att han visar att han inte är skyldig, utan även att han visar att han är helt oskyldig.

Bärnsten (564)

Bärnsten är en smyckessten som man hittar i södra och östra Östersjön och i kustområden. Ordet bärnsten är lågtyska och kommer från ordet "börnen", som betyder bränna. På engelska är ordet "amber", som möjligen är en sammanblandning med det amber som är en körtel hos valar. På danska heter bärnsten "rav", som är ett ord som återfinns i vissa skånska ortsnamn, exempelvis Ravlunda. Bärnstenar brukar klassificeras i mer än 300 olika sorter och det finns bärnsten från Dominikanska republiken och från sysostasien. De största fyndigheterna finns dock i sydöstra delen av Östersjön, vilket är Polen, området vid Kaliningrad och Litauen. Stora fyndigheter finns även i Gdanskbukten och i området mellan Mecklenburg och Pommern ("Bärnstenskusten"). Det förekommer även att man finner bärnsten i Danmark och i Sverige. I vårt land är det framför allt i området kring Skanör och Falsterbo och på kuststräckan mellan Kivik och Åhus. Först 1837 hävdes den s k regalen vid de preussiska stränderna. Dessförinnan hade vanligt folk inte ens haft rätt vara på bärnstensstränderna i Preussen.

Bärnsten är mellan 30 och 50 miljoner år gammalt material och är kåda från jättestora barrträd. Uppfattningen är att det så långt tillbaka i tiden fanns subtropisk "bärnstensskog" i Östersjöområdet.

Bärnsten har alltid uppskattats av människan och man har i stenåldersgravar funnit många små djurfigurer gjorda i bärnsten. I Limfjorden på norra Jylland finns det en forntidsgrav som innehöll om-

kring 13 000 bärnstenar – en hel skattgömma. Bärnstenar var populära både i den grekiska kulturen och i romerska riket. På grekiska kallades bärnsten för ”elektron” därför att den blir elektrisk om man gnider på den. Romarna kallade bärnsten för ”guldet från norr” och bärnsten kan återfinnas i romerska gravar. Romarna var väldigt begivna på bärnsten och det uppkom handelsleder från nuvarande polska kusten ned till de centrala delarna av romarriket. Bärnsten tillskrevs medicinska egenskaper. Enligt romaren Callistratus var bärnsten bra mot vansinne, feber, hals och öronsjukdomar, dålig mage m.m. Man kunde bära bärnsten som amulett kring halsen, eller också rev man den till pulver och blandade det med honung eller rosenolja. Även under medeltiden ansågs bärnsten ha medicinsk verkan. Oftast gjorde man pulver av stenen och blandade pulvret i en dryck.

I den katolska ritualen hade bärnstenen en mycket central betydelse. Radbanden var ofta av bärnsten, då denna ansågs vara ett skydd mot onda väsen.

På 1800-talet började man använda bärnsten även i bruksföremål. De då populära sjöskumspiporna hade ofta munstycken av bärnsten. I Danmark brukade pojkar vid konfirmationen få ett cigarrmunstycke, ett s k “ravrør”. De finaste av dessa var tillverkade av sjöskum och svarvad bärnsten. Utsökta möbler och musikinstrument kunde lackeras med bärnstenslack, gjord av bärnstensbitar som kokats i olja. Under den nazistiska tiden i Tyskland var bärnsten ett mycket populärt smycke. Kvinnor i Tyskland bar gärna bärnstenshalsband och dessa blev nästan en symbol för den tiden. I det det nationalistiska Tyskland hade just bärnstenshalsband en symbolisk betydelse.

Artilleriofficerare (565)

Författaren och skribenten Staffan Skott har alltid haft förmågan att se det lilla i det stora och det som är ren kuriosa. Hans bok *Tsaren och samovarer* är en riktig guldgruva till förståelse av det ryska samhället. I boken skriver han en del om artilleriet i Ryssland, vilken alltid haft en särställning som det inte på något sätt funnits en motsvarighet till i vårt land. I Lev Kopelevs memoarer kan man läsa om hur underofficeren Kopelev på sina resor utefter fronten med högtalarbil känner sig bättre mottagen hos artilleriofficerarna än hos andra vapenslag. Förklaringen till detta var att unga artilleriofficerare var väl-

utbildade unga män, som inte söp lika hårt som infanteristerna utan till och med diskuterade poesi och filosofi. Ursprunget till detta är i sig det förhållandet är att artilleriet i alla länder behövde välutbildad personal därför att det krävdes matematiska kunskaper för att göra ballistiska beräkningar. Det handlar ju om s.k. indirekt eld över stora avstånd, vilket förutsätter någon form av eldledning genom eldobservatörer. Staffan Skott påpekar att officerarna i Tjechovs *Tre systrar* var artillerister. I pjäsen förmedlas uppfattningen att just artilleriofficerare genom sin bildning tillförde något av kultur till de platser i landet som i övrigt saknade det mesta av kultur. Det ansågs nämligen vara stor skillnad mellan en artilleriofficer och en infanteriofficer vad gällde utbildning och kultur. Historiskt har det i vissa länder varit så att officersfullmakter för artilleriet inte kunnat köpas eftersom det krävdes viss teoretiskt kunnande för att leda artillerield.

Artilleriet är ett i högsta grad ett dödsbringande vapen i varje armé. Två av Rysslands mest betydelsefulla författaren hade båda tjänstgjort som artillerikaptener. Tolstoj var den ene och när man läser Krig och fred får man stifta bekantskap med den lilla kaptenen på ett fältlasarett. Solzjenitsyn hade också tjänstgjort som kapten i artilleriet. I boken Augusti 1914 berättar han vilka krav som under utbildningen ställdes på en god artillerist. Han ska kunna väckas mitt i natten och genom att se på stjärnhimlen bestämma klockslaget på en kvart när. Solzjenitsyn var under kriget chef för ett förband för artillerilokalisering och deltog i flera stora stridsaktiviteter. Han dekorerades två gånger. I juli 1944 erhöll han ordern Röda Stjärnan för att han framgångsrikt med sitt förband lyckats lokalisera två tyska artilleribatteriet med sådan precision att det ryska artilleriet därefter lyckades slå ut de två batterierna.

I svenska försvarets beskrivning av de krav som i dag ställs på en artilleriofficer anges följande: ”Det krävs att du är förutseende, kan konsten att se orsak och verkan och har bra analysförmåga.” Möjligen kan man fråga sig varför dessa egenskaper inte på samma uttalade sätt krävs för att bli infanteriofficer.

Historiskt kan man påminna om att fältmarskalken August Ehrensvärd, överbefälhavare i Finland, var en mycket skicklig artilleriofficer som bedrivit omfattande matematiska studier vid Uppsala Universitet. I ett skede hade han aspirationer på att bli utnämnd till professor i matematik, men så blev det inte. Men chef för det svenska artilleriet blev han.

Lincolns skägg (566)

Den 15 oktober 1860, kort före det årets presidentval, skrev den 11-åriga flickan Grace Bedell ett brev till Abraham Lincoln. I brevet föreslog hon att han skulle anlägga skägg för att kunna få fler röster. Hon skrev brevet från sitt hem i Westfield, N.Y., och hon skrev bland annat:

”Min pappa har visat mig en bild på er och jag vill väldigt gärna att ni blir president. Jag hoppas att ni inte tycker jag är för djärv som skriver till en så högt uppsatt person som ni. Jag har fyra bröder och några av dem kommer att rösta på er. Om ni låter skägget växa så ska jag försöka få alla bröder att rösta på er. Ni skulle se betydligt bättre ut eftersom ert ansikte är så tunt. Alla kvinnor gillar polisonger och de kommer att locka sina män att rösta på er och så kommer ni att bli president. Jag kan inte skriva mera nu. Svara på det här brev så fort som möjligt. Goodbye. Grace Bedell.”

Brevet måste ha fått Lincoln att fundera på förslaget med skägget. Politiska motståndare hade redan skämtat om han magra ansikte vid en tid då de flesta män bar någon form av skäggprydnad. Lincoln svarade Grace Bedell redan efter fyra dagar, dock utan att lova att han skulle anlägga skägg. Men han skrev: Beträffande polisonger har jag aldrig haft sådana och tror du inte att folk skulle tycka att det är ett larvigt påhitt om jag började med sådana nu?

Sedan Lincoln valts till president i november 1860 resta han i januari med tåg från sin hemstat Illinois till Washington D.C., för att där sväras in i ämbetet. Under tågresan gjorde han ett otal stop på olika orter. Lincoln bad att tåget skulle stanna även i Westfield och när så skedde ropade Lincoln, som nu bar ett fullt utvuxet skägg, från tågvagnens plattform: ”Jag har en korrespondent på den här orten och om hon är närvarande skulle jag vilja träffa henne.” Den stora folkmassan ropade då tillbaka till honom: Abe, vem är hon? Lincoln svarade att hennes namn är Grace Bedell. Det blev rörelse i den stora folkmassan och ganska snart banade sig en man, med en ung flicka, fram till tågvagnen. Lincoln steg ned från vagnen och satte sig på perrongkanten tillsammans med flickan. Därefter kysste han henne på kinden och gick upp på tågvagnen igen.

Senare har Grace Bedell i en tidningsintervju berättat att när de satt på perrongkanten så sa Lincoln: *Grace, titta på mitt skägg, jag*

har låtit skägget växa för din skull. Sedan kysste han mig och jag har aldrig mera sett honom. Grace Bedell levde till november 1936. Svarsbrevet från Lincoln bevarades i släkten, men såldes år 1960 till en privatsamlare (som ville vara anonym). Säljarna bjöd ut brevet för 1 milj. dollar, men man vet inte vad samlaren betalade.

Aspergers syndrom hos politiker (567)

Aspergersyndromet utmärks av ett påfallande ointresse för människor och har vissa likheter med det man finner hos autistiska barn. Symtombilden domineras av en mycket tydlig självcentrering och känslokyla. Avskärmning, egensinnighet och att personen intensivt kan gå upp i något som intresserar henne är något som utmärker personer med Asperger liksom en bristande psykisk rörlighet samt oförmåga att tänka i nya tankebanor. Både vid autism och Aspergers syndrom varierar alltifrån lätta tillstånd till svåra sjukdomsbilder. Under senare år har man framhållit att flera framstående personer, politiker och författare med en säregen framtoning i sitt beteende, mycket väl kan ha Aspergers syndrom.

Filosofen Ludwig Wittgenstein brukar nämnas som ett exempel. Som barn hade han en kraftig försenad språkutveckling. Hans intresse för andra människor var hela livet begränsat och hans tillvaro utmärktes av stor ensamhet, han bodde tidvis i en enslig stuga vid en fjord i Norge. Personer som kände honom i Cambridge, bland dessa fanns filosofen Bertrand Russell, berättar om hans säregna umgängesseder med sena kvällsvisiter och ständiga filosofiska utläggningar. Wittgenstein hade stort intresse för människans språk. Månhända fanns det en stark önskan att med hjälp av filosofisk analys av språkliga uttryck och språklig logik nå kontakt med andra människors innersta.

Även en del politiska ledare kan möjligen räknas till Aspergergruppen. Ett exempel är Lenin. Trots sin i övrigt stora begåvning visade han tidigt en tydlig egensinnighet, bristande empati och ointresse för andra människor och deras känslor. Lenins kyliga kommentarer när hans äldre bror avrättats efter ett attentatsförsök mot ryske tsaren var oförklarligt korta och neutrala. Under hela sin levnad var han monomant besatt av sina revolutionära idéer och visade ren obildning om ekonomiska frågor och politiska idéer utanför kommunismens ram. Hans intressen för kulturella frågor var helt obefintliga,

men han älskade för egen del klassisk musik. Lenins totala likgiltighet för alla miljontals offer för kommunismens blodiga terror var skrämmande och häpnadsväckande. Till detta kan noteras en närmast total asexualitet som tydligt visas i hans brevväxling med Vanessa Armand. Möjligen ska Adolf Hitler också räknas till denna grupp. Han levde i yngre år i nästan total ensamhet och sysselsatte sig intensivt med sin yviga politiska idéer. Albert Speer, som kände Hitler väl, skrev efter kriget att Hitler överhuvudtaget aldrig haft någon nära vän. I umgänget med närstående uppvisade han en magnifik självcentrering när han med flackande blick monologiserade långt in på nätterna och aldrig tog intrycket av vad andra sade i politiska frågor.

De första flygningarna och Carl Cederström (568)

Sveriges första aviatör var Carl Cederström. Det var han såsom förste svensk utbildade sig till flygare i Frankrike och som slutade sitt liv när han, tillsammans med en annan flygare, skulle leverera ett flygplan till Finland. Ett flygplan som hans eget företaget hade byggt.

Den 25 juli 1909 flög Blériot över Engelska kanalen, och samma dag lyfte och flög den första flygmaskinen över svensk mark. Inte högt och inte långt, men dock så mycket att det räckte för en premiär. Flygaren var en liten fransman, som hette Legagneux, och hans maskin var ett Farmanbiplan, en galoschhylla i jätteformat. Fyra dagar senare på kvällen gjorde Legagneux om försöket och då inför hela Stockholm som publik. Kungen var med och tittade på ”uppstigningen”. Starten ägde rum från artillerikasernen på Gärdet, och staden med de kungliga i spetsen hade mött upp för att få vara med om sensationen. En författare från den tiden beskriver händelsen:

”I ett myller av funktionärer och handräckningsmanskap fördes den jättelika vita flygmaskinen ut på startplatsen. En liten blåklädd man satte sig vid spakarna mitt i den stora framcellen: Legagneux. Artillerister höll fast maskinen. En man i brun overall och svart bask på huvudet, tydligen den franske mekanikern, drog runt propellern. Denna slog i gång, motorn vrålade, sanden yrde om artilleristerna, ett tecken av Legagneux, och under publikens andlösa spänning rullade aeroplanet ut över gräset, släppte marken, höjde sig fritt i luften: flög! Och folkmassan jublade. Planet följde terrängens kupe-

ring i en våglinje över Gärdet och landade på andra sidan fältet."

Stockholmarna hade sett den första flygmaskinen i luften. Den hade bara ett fel. Den fördes inte av en svensk. Men det felet blev avhjälpt trots att det tog ett år.

Den svensk som var först att med hjälp av ett flygplan svinga sig upp i luften var friherren Carl Cederström. Innan han påbörjade aviatörsutbildningen i Frankrike hade han hunnit bli direktör för ett hyrverk med bilar i Stockholm. Men han lyckades aldrig riktigt lära sig köra bil. Direktören för bilbolaget hade stora svårigheter att framföra bilar på ett säkert sätt. Han gav definitivt upp alla försök sedan han kört på en äldre dam som promenerade i centrala Stockholm. Han hoppade genast ur bilen och gick direkt iväg och ringde efter en av sina chaufförer, som fick köra hem den lindrigt skadade damen. Hon var överlycklig för hon fick göra sirr livs första bilresa i stadens elegantaste bil. Därefter försökte han sig aldrig mer på att köra bil. I stället reste han till Frankrike för att lära sig flyga. En gång när han tillfrågades om varför han vill bli flygare så sa han: "Det fina med luften är att där finns det inte några promenerande kärringar och inte några bankdirektörer heller."

På flygskolan i Frankrike tränades eleverna till en början genom att får köra omkring på gräsfältet för att marken bara "känna på" flygmaskinen. När Carl Cederström gjorde det en gång så kom han att av misstag röra spaken så kraftigt att maskinen skuttade upp i luften och där flög han som den förste svensk som flög med motorflyg. Landningen gick lyckosamt. Sedan kom han hem och visade upp sin flygfärdighet på Gärdet och blev alltså den förste svensk som flög i Sverige. Men den första flygningen som en svensk gjorde (i Frankrike) var ett rent misstag och hade kunnat sluta olyckligt. Nu kom olyckan senare för Carl Cederström.

Flygbaronen Carl Cederström omkom den 29 juni 1918 i Ålands hav när han, 51 år gammal, medföljde i ett plan som skulle levereras från Furusund till Finland. Piloten var hans tidigare elev Carl Gustaf Krokstedt. Kropparna återfanns senare i Ålands hav.

Stora projektet Norden bombsikte (569)

Carl Norden föddes 1880 i Schweiz och utbildades vid Polytekniska högskolan i Zürich. Enligt legenden skulle han där ha deltagit i viss undervisning tillsammans med Vladimir Lenin. Han brukar nämligen

omnämnas som mannen som varit klasskamrat med Lenin. Han var senare känd för att han alltid gick omkring i kostym med väst, drack stora mängder kaffe och arbetade 16 timmar per dygn. Själv har han berättat att han som ung kände att han kunde arbeta bäst när han satt vid köksbordet hos sin mor i Zürich. Där kunde han sitta tyst i flera timmar och endast använda sin räknesticka. Som ung man emigrerade han till USA och öppnade 1913 en verkstad på Lafayette Street på Manhattan. Där sysselsatte han sig senare med problemet med att utveckla ett effektivt bombsikte för bombflygplan och detta vid en tid när det inte fanns några egentliga bombflygplan. Carl Norden blev helt besatt av att utveckla ett bombsikte. Problemet var komplext eftersom det gällde att finna en teknik för att beräkna exakt när bomberna skulle fällas för att träffa målet så exakt som möjligt. När han började sitt arbete med att utveckla ett bombsikte fanns det inte några sådana och inte heller några flygplan som var byggda just för att vara bombflygplan. De flygplan som fanns var avsedda för spaning, artilleriledning och efter en tid även för jakt på andra flygplan. Omkring 1923 började han emellertid framgångsrikt utveckla att gyrostabiliserat inställbart sikte för bombflygplan.

Carl Norden lyckas under mellankrigsåren utveckla ett mycket avancerat bombsikte, som vägde 22 kg och hade beteckningen Norden Mark 15. Det var ett verkligt precisionsinstrument som kan sägas ha varit en analog dator byggd som ett urverk med gyron, men för beräkning av bombbanor. Det sades att siktet gjorde det möjligt att med en bomb från 8 000 m höjd träffa ett föremål stort som en tunna. Men det förutsatte ideala förhållanden och att bombfällaren hade visuell kontakt med målet. Bombsiktet placerades i den nos av plexiglas som fanns på den tidens bombflygplan. Bombfällaren ställde in de givna parametrarna på bombsiktet, vilket bland annat var flygplanets höjd, fart, vindavdrift, typ av bomb och vissa andra parametrar. När sedan målet sågs i siktet gav bombsiktet information om när bomberna skulle fällas. Carl Norden sa själv: ”Innan bombsiktet utvecklats brukade bomber missa sina mål med en eller två km. Med Mark 15 Norden kan bomben träffa en tunna från 8000 m höjd.”

Vid den här tiden hade inte USA något självständigt flygvapnet utan flygvapnet var en del av den amerikanska armén. Efter första världskriget hade arméledningen kommit fram till att flygbombning krävde tillförlitliga och exakta bombsikten. Arméledningen var

också övertygad om att ett framtida krig mycket väl skulle kunna vinnas genom höghöjdsbombning förutsatt att bombningarna kunde ske med tillräcklig precision. ”Pinpoint accuracy”, som flygarna sa. Under mellankrigstiden och i början av andra världskriget satsade USA enorma belopp på att utveckla bombsikten till sina bombflygplan. Utvecklingen av och anskaffningen av Nordens bombsikten kostade ca. 1,5 miljarder USD räknat i 1940 års penningvärde. Det var ett enormt belopp. Utvecklingen av atombomben i Manhattanprojektet kostade ca. 3 miljarder USD och det var ett av världshistoriens största tekniska utvecklingsprojekt. Förhållandevis många inom flygindustrin och i det amerikanska flygvapnet var helt övertygade om att det var bombsiktet som skulle komma att vara avgörande för kunna vinna kriget mot både Tyskland och Japan.

Carl Norden var djupt kristen och han var övertygad om att han uppfinning skulle korta av kriget och därigenom rädda många människors liv. Själv menade han att varken han eller hans ingenjörer kunde uppfinna något alls utan att allt som kallades uppfinningar var något som Gud åstadkom i sin allsmäktighet. Det var Guds vilja att människornas lidande skulle vara så litet som möjligt. Med precisionsbombning skulle freden kunna återställas och människors liv räddas.

Nordens bombsikte var, teoretisk sett, helt perfekt. Med det siktet kunde bombplansbesättningar fälla bomber exakt över utsett mål. Men bara teoretiskt. Det stora problemet var att bombfällaren måste kunna finna målet och klart se målet genom bombsiktets optik. Moln, dimma och rök gjorde det ofta omöjligt att använda siktet. Amerikanska försvaret köpte in 72 000 bombsikten till ett pris av 14000 USD per styck. Instrumentet var svårt att lära sig att hantera på rätt sätt. Närmare 50 000 bomplansbesättningar utbildades på siktet och den särskilda utbildningen tog flera månader. Alla som utbildades på siktet fick förbinda sig att aldrig avslöja en enda detalj om bombsiktet om de togs tillfånga. Det var helt avgörande att motståndaren inte skulle få tillgång till information som möjliggjorde för dem att bygga liknande bombsikten. Sekretessen var så sträng att bombsiktena monterades i flygplanen inför varje uppdrag och monterades ur efter landningen. Apparaturen hade en inbyggd sprängladdning som gjorde att hela siktet destruerades vid en krasch eller om besättningen själv valde att destruera siktet. Under kriget kom inte tyskarna över ett enda sikte från något av de bombplan som

kraschade över tyskkontrollerat område. Det nödlandade ett ganska stort antal amerikanska bombplan i Skåne under kriget (Bulltofta) och besättningen lyckades alltid att spränga bombsiktet före landningen i Sverige. När bombsiktena var urmonterade på hemmabasen vaktades de dygnet runt av beväpnade vakter och när de bars ut till flygplanen var också vakter med. De förvarades då i en stor tygpåse och siktet fick aldrig fotograferas. Bombsiktet var det amerikanska flygvapnet heliga Gral under många år.

Bombsiktet, som tagits fram under enorma kostnader, visade sig inte medföra den precision som det teoretiskt var möjligt att uppnå. Instrumentet krävde optisk sikt till målet och att målet verkligen kunde säkert lokaliseras. Dessutom var bombsiktet svårt att ställa in för bombfällaren eftersom parametrarna ofta ändrades under anflygningen och vindförhållandena inte var tillräckligt kända. Instrumentet visade sig även vara känsligt för hårda stötar och vibration. Det var uppbyggt med ett antal gyron på sofistikerade kullagerkonstruktioner, vilka i praktiken ganska ofta slutade fungera under anfallsfasen. Instrumentet fungerade dessutom bäst vid anflygning på medelhög höjd och med ganska låg fart. På grund av luftvärn och jaktflyg tvingades det amerikanska bombflyget upp till allt högre höjder och anföll med allt högre fart. Amerikanerna anföll dagtid i motsatt till engelsmännen som anföll nattetid.

Amerikanskt bombflyg anföll under 1944 en mycket stort kemisk fabrik i Leuna i Tyskland. Bombmålet hade en yta av 3 km2. För att slå ut fabriksanläggningen satte man in 22 bombföretag (bombanfall med ett antal flygplan) som fällde 85 000 bomber med hjälp av Norden bombsikten. Vid utvärderingen efteråt fann man att endast 10 procent av bomberna träffade det avsedde målområdet. Av de som träffade området var det 16 procent som inte exploderade (blindgångare). Bombningen av fabriken i Leuna var en av de mest omfattande bombningarna av ett enskild mål under helt bombkriget mot Tyskland. Effekten var mycket begränsad. Efter några veckor var fabriken, som var en av de största kemisktekniska fabriksanläggningarna i landet, åter igång med sin produktion.

Amerikanerna hade dock inte lyckats hemlighålla bombsiktet för tyskarna. Carl Norden hade i mitten av 1930-talet anställt ett antal tyska ingenjörer för att påskynda utvecklingen av sitt bombsikte för det amerikanska försvaret. Redan 1938 hade ingenjören Hermann Long överlämnat en fullständig uppsättning av ritningar över bomb-

siktets konstruktion till den tyska underrättelsetjänsten. Det fick till följd att tyskarna också utvecklade ett avancerat bombsikte som användes under andra världskriget, även det utan att i praktiken uppnå hög precision. Hermann Long dömdes till 18 års fängelse för spioneri.

Det finns en tendens att ha övertro till det som under optimala betingelser har hög tillförlitlighet och precision, men som i praktisk tillämpning har klara begränsningar. Som exempel kan man nämna anfall som utfördes av det amerikanska flygvapnet under det första kriget mot Irak. Två divisioner med flygplanet F-15E avdelades för att svepa fram över stora delar av den irakiska öknen för att anfalla alla installationer av Scud-robotar. Anfallen pågick dygnet runt och förbanden fällde tusentals bomber och avfyrade närmare tusen markmålsrobotar. Anfallen gjordes med målsökningskamera som bara den kostade 5 milj USD. Bomberna och robotarna träffade med mycket hög precision. Efter kriget gjorde man förstås en utvärdering och kom fram till att inte ett enda batteri med Scud-robotar hade träffats. Man hade helt enkelt inte kunnat hitta robotarna utan hade anfallit allt möjligt annat i tron att det rörde sig om motståndarens robotar.

Nu är det annorlunda när det gäller anfall med amerikanska drönare. Amerikanska flygvapnet och CIA har utfört hundratals anfall med robotar som burits och avfyrats från drönare. Man räknar med att det i nordvästra Pakistan omkring 2 000 personer har dödats genom sådana attacker. Det rör sig alltså om anfall mot militanta talibaner. Bedömningen är att man har dödat 95 procent av de personer som man haft för avsikt att träffa och döda. Fem procent skulle alltså vara icke avsedda personer. Det är en precision som överträffar allt annat i krigens långa historia. En sådan precision har aldrig tidigare kunnat uppnås. Möjligheten att uppnå sådan precision är naturligtvis ett resultat av att man genom spaning kunnat lokalisera personerna med stor precision.

När de två amerikanska B-29-bombarna i augusti 1945 flög in över Hiroshima och Nagasaki fälldes de två första atombomberna med hjälp av Carl Nordens bombsikte Norden Mark 15. Det var fullständigt klart väder och vindstilla. Trots detta träffade atombomben 300 m fel över målet. Det spelade inte någon roll eftersom den fruktansvärda effekten ändå blev den avsedda. Amerikanerna kände i själva verket inte till hur effekten skulle bli och blev själva till viss

del överraskade av den enorma förödelsen. Kanske är det en ironi att amerikanska flygvapnet använde sig av ett bombsikte som det kostat 1,5 miljarder USD att anskaffa. Detta för att fälla en bomb som det kostat 3 miljarder USD (1940 års penningvärde) att utforska och tillverka. Till historien hör att man medvetet inte berättade för Carl Norden att hans bombsikte används för att fälla de två atombomberna. Eftersom han var djupt kristen befarade man nämligen att han skulle ta mycket illa vid sig om han fick veta att hans sofistikerade bombsikte används vid de två kärnvapenanfallen.

Sverige lyckades aldrig få kännedom om konstruktionen av Norden Mark 15. Elwir Nilsson tjänstgjorde under krigsåren i flygvapnet med stationering på Bulltofta (Malmö). I en skrift utgiven av F10:s kamratförening minns han hur det kunde gå till:

”Beredskapen att omhänderta på Bulltofta landande främmande flygplan fanns alltid på plats mellan gryning och skymning. Som utryckningsfordon användes en halvtons Chevrolet paketbil på vilken en befälhavare med sitt manskap med dragna vapen åkte ut till det landade flygplanet för att så snabbt som möjligt få ut besättningen. Detta för att förhindra att man anlade eld. Försök gjordes också att rädda ett ’Norden bombsikte’, vilket dock aldrig lyckades. En liten sprängladdning i siktet hade av besättningen, före landningen, aktiverats och ’pulveriserat’ innehållet. Man lyckades aldrig få något Norden bombsikte, men inga flygplan eldhärjades.”

Carl L Norden avled 1965 i Zürich efter att han fått flera amerikanska utmärkelser för sin uppfinning och utveckling av gyrostabiliserade bombsikten. Möjligen kände han då inte till att hans uppfinning även använts för att fälla atombomberna. Även om siktena hade klara begränsningar hade de dock bidragit till att avsevärt öka precisionen i de amerikanska bombningarna av Tyskland och Japan.

Donerade sitt hår till flygvapnet (570)

Tidigare har jag skrivit om det avancerade amerikanska bombsiktet Norden Mark 15, som användes av det amerikanska bombflyget under andra världskriget. Ett bombsikte som fungerade som en analog mekaniska dator med gyron. I teorin gav det en hög grad av precision. Problemen var dock att flygplanet måste ligga på konstant kurs, höjd och fart under anflygningen mot målet samt att bomb-

fällaren måste ha optisk kontakt med målet (samt hitta målet). Ofta var dessa parametrar inte uppfyllda och precisionen i bombfällningen var då låg.

Hela projektet med framtagning och tillverkning av bombsiktena var en enorm satsning av det amerikanska försvaret. Bombfällaren måste som nämndes kunna se målet och ställa in siktet. Det bestod av optik med hårkors. Smala mörka linjer i optiken som angav själva mittpunkten. På samma sätt som i kikarsiktet på ett gevär. Man experimenterade med olika slag av tunna trådar. Ett försök gjordes med tråd från spindelväv, men det fungerade inte. Så kom man på att människohår i stället skulle kunna användas till hårkorset. För att det skulle bli riktigt bra så ville man få tag i långa hårstrån från en kvinna som inte permanentat håret (var vanligt då) och inte heller tvättat det för ofta eller med kraftigt hårshampoo.

Hela projektet med bombsikten var omgärdat med mycket sekretess. De som jobbade med utvecklingen av bombsiktet, som fanns i olika versioner, annonserade 1943 i en dagstidning i Pueblo, Colorado, efter någon kvinna som hade hår som var minst 56 cm långt och som inte behandlats med kemikalier eller värmts upp med locktång. Mary Babnik Brown, som då var 36 år, svarade på annonsen. Hennes hår var blont och ca. 85 cm långt. Det hade aldrig klippts, färgats eller behandlats med locktång. När hon kammade ut det gick det ända ned mot knäna. Under alla år hade hon endast tvättat håret med tvål och borstat det två gånger varje dag. När hon efter annonsen fick kontakt med en person inom försvaret fick hon veta att försvaret behövde människohår för att bygga meteorologiska instrument (människohår används i fuktmätare). I själva verket behövdes hennes hår för att tillverka hårkors till bombsiktena till flygplanstyperna B-24 Liberator, B-17 Flying Fortress och B-29 Super Fortress. Försvaret erbjöd henne ersättning i form av ransoneringskuponger, men Mary Brown tackade nej till det och hänvisade till att hon ville lämna sitt långa vackra hår som en patriotisk handling. Hon har senare berättat att hon stundtals grät under tre månader för att hon saknade sitt långa hår. Hennes hårstrån utgjorde hårsiktet på bombsiktena som fanns i de två bomflygplanen av typ B-29 som fällde de två atombomberna över Hiroshima och Nagasaki. När bombfällaren från 10 000 m höjd siktade mot den utsedda mittpunkterna i städerna tittade han intensivt på hårkorset tillverkat av Mary Browns hår.

Bombfällaren hette Thomas Ferebee och avled år 2000 i en ålder av 81 år.

Mary Babnik Brown blev 83 år gammal och avled 1991. Det var först 1987 som hon fick veta att hennes hår hade använts för tillverkning av tusentals bombsikten under andra världskriget. Det var då som hon även mottog ett brev från president Reagan, vilken framförde nationens tack för att hon offrat sitt långa hår i den väpnade kampen 45 år tidigare. Året därpå fick hon även ett hederstecken av US Air Force Academy. Allt detta för att hon donerade sitt hår till amerikanska försvaret. Ibland hänger mycket på ett hår eller till och med två hårstrån lagda i kors.

Studenten i ventilationstrumman (571)

Den 19 juni 1986 försvann en student i 30-åldern i Uppsala. Det fanns inte någon som helst information om vad som hänt honom. På Valborg året därefter hittades han död. Kroppen var mumifierad och hängde inklämd i en ventilationstrumma ovanför köket i Västgöta Nations hus i Uppsala. Personalen i köket har flera gånger anmärkt på att ventilationen hade försämrats. Ventilationsfirman som anlitades kunde dock inte finna något fel. Men vid Valborg blev det uppenbart att det var stopp i ventilationen från köket. Det var då som ventilationsfirman fann det mumifierade liket. Polisen kunde omgående identifiera den saknade studenten. Ingen har kunnat förklara hur han hamnat där. En förklaring skulle vara att han inte fick komma in på en fest på nationen den 19 juni 1986 och då bestämde sig för att försöka krypa in via ventilationssystemet. Ett annat alternativ skulle vara att han försökt göra inbrott, men misslyckats att ta sig in. Men han var inte känd för kriminell verksamhet och det fanns inte mycket att stjäla på studentnationen. Det finns helt enkelt inte någon förklaring.

Professor Salomon Henschen (572)

Professor Salomon Henschen (f. 1847) var i början av 1900-talet en av världens mest framstående hjärnforskare. Han var van att obducera hjärnor i sin verksamhet i Uppsala och vid KI i Stockholm. Så stor var hans vetenskapliga anseende att han 1923 kallades till Moskva för att bedöma Lenins sjukdomstillstånd. Den fråga som

kommunistledarna ville ha besvarad var om Lenin hade förgiftats eftersom han blev allt sjukare. Salomon Henschen, som då var 76 år gammal, reste till Moskva med sin son Folke Henschen, som redan då var en framstående hjärnforskare. Sonen Folke Henschen var född 1881 och blev senare en världsberömd patolog. De två ingick i den grupp av tio utländska läkare som ombads att komma till Moskva för att undersöka Lenin. Från Sverige tog de med sig gummihandskar för undersökningen därför att sådana fanns vid den tiden inte att tillgå i Ryssland. Far och son kom fram till att Lenin måste ha hade drabbats av omfattande åderförkalkning i hjärnan (ateroskleros), vilket de senare också ansåg var dödsorsaken när Lenin ett knappt år senare avled. Några av de andra utländska läkarna ska dock, enligt de rykten som var i omlopp, ha hävdat att Lenin led av syfilis. Senare har det ansetts att de två svenska läkarna var de som ställde rätt diagnos. Lenin blev 53 år gammal och han egen far Ilja Uljanov hade avlidit i samma sjukdom vid 54 års ålder. Sonen var endast 16 år när fadern avled. Båda blev dessutom skalliga i unga år. Salomon Henschen fick 35 400 kr för uppdraget. Det beloppet motsvarar i dag ca. 900 000 kr.

Nu är inte Salomon Henschen bara känd för att han var en framstående hjärnforskare som bedömt Lenins sjukdom. Han är även känd för att han propagerat för att svenska folket skulle gå över till att dricka danskt öl i stället för svenskt.

Vid sekelskiftet gav Salomon Henschen nämligen ut en broschyr med titeln *”Ölet som bordsdryck”* i vilken han förespråkade danskt öl. Han menade att svenskt öl vid den tiden inte var en fullvärdig dryck. Hjärnforskaren skrev visserligen att alkoholhalten i det danska ölet egentligen var en gnutta för hög. Detta eftersom alkoholhalten med någon procent översteg tarmens naturliga alkoholhalt, vilken håller sig omkring 2,5 procent. Hjärnforskaren menade att ett nyttigt öl skulle ha en alkoholhalt som låg nära den naturliga halten i tarmen. Uppenbarligen var det ett argument som var helt bortglömt när mellanölet tilläts flyta fritt i Sverige och pilsnern försvann från de svenska middagsborden. Hade gamle Salomon Henschen rätt beträffande Lenins åderförkalkning kunde han ju även ha rätt beträffande det goda med just danskt öl. Själv levde Salomon Henschen till 83 års ålder.

Bet en hund och bet en präst (573)

Inom journalistiken finns det ett gammalt talesätt: Det är inte någon nyhet om en hund biter en präst, men det är däremot en stor nyhet om en präst biter en hund. Avsikten med illustrationen är uppenbar.

År 1965 hamnade Clement Inhango i Nairobi i fängelse för att ha bitit en polishund med det respektingivande namnet Judge (domare). Offret var en kraftig schäfer med över 500 arresteringar bakom sig. En polispatrull fick syn på Inhango i nattmörkret och tyckte han uppträdde märkligt. Polisen släppte då lös Judge. Clement fick tag på hunden först och begravde sina tänder i hundens nacke samtidigt som han skar hunden över nosen med en kniv. Judge tjöt till av smärta, men övermannade ändock Clement. Slutet blev att mannen befanns skyldig till att i brottsligt syfte ha sårat en polishund under tjänsteutövning. Det blev femton månaders fängelse för att han bitit och skurit polishunden. I höstas åtalades en man som bitit sin egen hund på en lekplats i Karlskrona. Åklagaren skrev i gärningsbeskrivningen ”Då hunden fortfarande vägrade hoppa så bet mannen hunden i nacke, nos samt i ögonen varvid djuret gnydde ljudligt av smärta.” Det finns säkert många andra exempel på fall där människor har bitit en hund. Men det omvända är ju vanligare.

Rent journalistiskt borde det vara en ännu större nyhet om en präst bet en annan präst. Det finns faktiskt ett exempel på det från Australien. År 2012 hände det sig att en 80-årig katolsk präst bet av örat på en annan 81-årig präst som bodde på samma äldreboende. De hade hamnat i bråk om en parkeringsplats på området. Under polisförhöret med den ene fadern kom det fram att denne omedelbart efter bråket uppmanade den andre gamle prästen att plocka upp ett föremål som låg på marken. Det gjorde den andre prästen och han stoppade föremålet i sin ficka. Det var först när han kom upp på sitt rum som han upptäckte att föremålet var hans högra öra. Prästen som utsatts för det hela virade in örat i en servett och körde till närmaste sjukhus, där han opererades för att försöka rädda hans öra. Efter framställan från åklagaren beslutade domstolen att utfärda kontaktförbud som innebar att gärningsmannen inte fick gå närmare offret än 10 meter. De bodde både i samma hus och där bodde även en annan pensionerad katolsk präst. Så småningom bestämde domstolen i Perth att prästen, som erkände och åberopade demens, skulle betala böter på 1 000 australiska dollar. Det konstaterades att han var

dement, vilket påverkade hans beteende. En person kunde intyga att prästen i hela sitt vuxna liv varit en ytterst ödmjuk och lugn person. Men journalisterna frossade förstås i det förhållandet att en präst faktiskt bitit av örat på en annan präst.

Ärtsmygen (574)

Förr när man kokade ärtsoppan hemma flöt det alltid upp några skal av ärtor och ibland hela ärtor. Det var så här man hittade gula ärtor som ätits upp av ärtsmygen eller som hade insektens larver i ärtan. Den är rätt sällsynt i Sverige eftersom skalbaggen har svårt att klara av kalla somrar.

Den förste svensk som mötte ärtsmygen var Linné-lärjungen Pehr Kalm. Under sin resa Nordamerika år 1748 gavs han goda tillfällen att studera just den insekten. Ärtsmygen var då ett riktigt ett plågoris och höll helt och hållet på att förstöra ärtodlingarna i de nordöstra delstaterna.

Det ryms bara en ärtsmyg i varje ärta. Det är en liten larv som äter sig runt i ärtan och kläcks så småningom till en rund och bullig skalbagge som är 4 – 5 mm stor. Den är nästan svart med tvärränder av vita hårfläckar. Insekten sitter där i sin ärta och att ärtan är bebodd röjs bara genom en ljus prick i skalet, som är liksom ett litet fönster. Där bakom sitter smygen, fullt utbildad till skalbagge redan på hösten. Men den är ett värmeälskande djur och stiger inte ut ur ärtan förrän på vårkanten. Då slås den ljusa pricken ut och fram kommer den tidigare dolda invånaren. Varje ärta får så ett enda litet runt hål i sig och är helt och hållet urholkad och tom. Smygen tar bara bo i gula ärtor. Är man orolig för att ärtsoppan ska innehålla ärtsmygen så kan man använda sig av vattenprovet. Lägg ärtorna i kallt vatten eftersom de ärtor som har insekter då flyter upp. Det är märkligt att ärtsmygen bara kan leva på gula ärtor, inte på gröna ärtor. De är rätt ovanliga i Sverige, i motsats till bönsmygen som lever på bönor. Det tycks vara så att den vuxna ärtsmygen har svårt att klara låga temperaturer, vilket gör att den inte i så stor utsträckning överlever den svenska sommaren. Allt det här är förklaringen till att husmödrar förr i tiden lade ärtor i kallt vatten och tog bort de ärtor som flöt upp. När de avlägsnats kunde de koka soppan.

Militärt slang (575)

Språkvetaren Gösta Langenfelt gav 1947 ut ordboken o*fficersjargong och manskapsslang i Sverige 1645 – 1945"*. Bakgrunden till boken var att Försvarsstabens Bildningsdetalj 1941 hade anmodat samtliga förband att komma in med bidrag på slanguttryck och benämningar. Man fick in ca. 3 200 ord och närmare 4 000 betydelser av dessa. Man hade också tillgång till äldre listor över slangord som förekom i det militära. Det visade sig vid arbetet att sammanställa ordlistan att ett mycket stort antal av de slangord som var etablerade redan på slutet av 1700-talet och under 1800-talet levde vidare på 1940-talet. Det är klarlagt att många militära uttryck fick fotfäste i det civila vardagsspråket. Flottans slang är äldre än arméns och har bland annat sin förklaring i sambandet mellan militär och civil sjöfart. Flottan mottog varje år matroser som redan var befarna sjömän som hade med sig sjömansspråket. Genomgången av alla karaktäristiska militära slanguttryck visade att de flesta orden var substantiv, verben var fåtaliga och några adjektiv förkom knappast alls. I den militära vokabulären återfanns även rätt många ord som var romska och luffarord. En förklaring till detta var att armén från 1842 organiserade Kronoarbetskåren, som bestod av personer som var utstraffade från regementena och sådana som var klassade som lösdrivare och luffare. Den vägen kom det in många uttryck i den militära jargongen. En del ord härstammar från arméns härjningar i Tyskland på 1600-talet och Det stora nordiska kriget. På 1600-talet och under flera hundra år därefter var många officerare tysktalande. Franskan kom in under slutet av 1700-talet.

Det fanns även en viss benägenhet att skämta till genom att göra om kommandoord. Sådana är alltid två ord – lystringsordet och verkställighetsordet. Det första uttalas långsamt och tydligt, medan det andra uttalas kort och snärtigt. Gööööör – halt! Hööööger – om! Klassiskt är uttalat av kommandot "I reemmen – gevär!" som ändrades till "I leemmen – besvär!". Detta förekom nog endast när högre befäl inte var inom hörhåll. Att lackmaron betydde winerbröd är svårt att förstå för den oinvigde. Att tryna betyder att sova vet nog de flesta, men kanske inte att det är ett uttryck som kommer från sömniga bassar. Gillade man inte måltidsdrycken så gick det för sig att kalla den för för rävjunk.

Olika tjänstegrenar fick förstås sina slangbenämningar. Signalsoldaterna som drog ledningar i skogen kallades för kabeltattare och kustartilleristerna för skogsmatroser. Infanteristerna kallades jordfräsar för att de alltid tvingades gräva ned sig för att få skydd. Ingenjörssoldaterna kallades för bockar därför att tillfälliga broar byggdes upp av konstruktioner som benämndes bockar. Flygvapnet hade fullt med malajer, vilket begrepp för övrigt utretts genom omfattande språkliga studier eftersom många undrat varifrån benämningen kom. Det var dock inte bara flygvapnet som hade malajer utan sådana fanns även i armén. Soldat 91-an Karlsson var malaj. Benämningen malaj var dock etablerat redan 1808 och avsåg handräckningspersonal i allmänhet, sådan personal som nyttjades för mer okvalificerade tjänster. Uttrycken sjöbuss och krigsbuss var dock inte några slanguttryck utan en benämning med viss vördnad för den som varit med länge i sjötjänst respektive i krig.

Orealistiska krigsfilmer (576)

Trots att jag är intresserad av militärhistoria vägrar jag konsekvent att se spelfilmer om krig. Dels kväljer det mig, även om jag är officer, att se att våld kommersiellt lanseras som underhållningsvåld. Dels tycker jag att filmerna i hög grad är orealistiska. Alla militärer vet att krig till 99 procent av tiden är väntan och transporter. En mycket stor del av soldaternas tillvaro i krig består av vakttjänst, slå och riva bivacker, gräva skyttevärn och att marschera. Strider kan vara över på några minuter.

För många år sedan var jag i USA och bodde några nätter i en familj i Pennsylvania. Sonen i familjen sa till mig med ett brett leende: Pappa var med i invasionen i Normandie. Fråga honom om hans upplevelser! Självklart var jag nyfiken och frågade honom. Mannen berättade att han varit med i invasionen i Normandie. Han hade landsatts på den tredje dagen och hans uppgift hade varit att ansvara för att 500 cyklar kom i land ordentligt. Eller möjligen var det 800 cyklar. Jag minns inte antalet. Han hade tjänstgjort i Frankrike och Tyskland ända fram till krigsslutet i maj och sedan blivit hemtransporterad under hösten 1945. Själv hade han aldrig avlossat ett enda skott och inte hade någon skjutit mot honom heller. Jag frågade om han hade sett några döds tyska soldater. Nej, var hans svar. ”Det hade kanske legat någon i något dike, men jag tittade

inte.” Mannen hade alltså, som amerikansk soldat, deltagit i invasionen i Normandie och sedan ”kämpat” mot tyskarna i nästan 1,5 år utan att avfyra ett enda skott och utan att se någon enda död tysk soldat. Inte heller hade han blivit utsatt för någon eldgivning (som det heter med militär terminologi). Det var hans enda utlandsresa i livet, förutom några kortare turistresor till Kanada. Det är klart att det inte går att göra någon rafflande spelfilm om hans insats som soldat. Jag glömde att fråga honom om hur han sov, åt och tvättade sina kläder under de där åren i Europa och vad som hände med de där 500 cyklarna. Eller om det nu var 800.

Under Vietnamkriget hade USA en tid över 500 000 soldater i landet. Trots detta översteg antalet amerikanska soldater i stridande arméförband aldrig 100 000 man. I varje fall 400 000 behövdes för tjänstgöring på flygbaser, reparationsverkstäder, transporter, signaltjänst, bevakning och mycket annat sådant. De mesta av striderna genomfördes dessutom av sydvietnamesiska förband. Det var i själva verket i det stora hela ett krig mellan vietnameser – även om USA svarade för de omfattande flygbombningarna och allt det tekniska. Man kan ju bara gissa hur många tusen helikoptertekniker som det behövdes för hålla igång alla amerikanska arméhelikoptrar.

I filmer från andra världskriget får vi ofta se tyska stridsfordon rulla fram på de ryska slätterna. Bilderna kommer från alla de tyska propagandafilmer som producerades för både hemmapubliken och för tyska soldater i andra delar av Europa. De tyska soldaterna i Norge och Danmark fick där se mängder av sådana propagandafilmer. Några mer objektiva eller kritiska filmer eller reportage från fronten tilläts inte. Vad man inte visade och vad som inte heller i dag visas är hur soldater i fält sover, äter och sköter sin hygien. Det gäller såväl tyska som ryska, amerikanska, japanska och soldater från andra nationaliteter.

När Tyskland anföll Sovjetunionen den 22 juni 1941 med närmare 4 miljoner tyska soldater (med allierade) väntade inte några hotellrum eller pensionat på dem. Den framryckande armén drogs fram av närmare 700 000 hästar. Det fanns inte några stall som väntade. Soldaterna fick minsann själva på bästa sätt försöka ordna sina förläggningar, eller bivacker som det heter på militärt språk. De fåtal som utgjorde besättningar på stridsfordon klarade ibland av att få några timmar sömn inne i fordonet eller i förarhytten i en lastbil. Men de flesta transporter drogs av hästar och de flesta soldater

marscherade till fots. När man långt efter kriget intervjuade tyska soldater om deras minnen av kriget så sade de ofta: ”Jag minns att jag led av en ofantlig trötthet, hela kriget plågades jag av en enorm brist på sömn”. Det var inte bara det att kriget innebar obeskrivliga psykiska och fysiska påfrestningar. Soldaterna hade ofta inte någonstans att sova. Vi ser sällan bilder på bivackläger med tält. En stor del av soldaterna tvingades i verkligheten att sova i en grop i marken med en presenning över sig till skydd mot regn och snö. Detta gällde både sommar som vinter. Ytterst få fick vila ut i ordningsställda tältläger. På det stora hela var det så att båda sidornas soldater tvingades förflytta sig och strida i fysiskt utmattat skick på grund av extrem sömnbrist. Det finns skildringar om att tyskarna tog tillfånga ryska soldater som inte fått någon mat på ett par veckor och inte fått klädbyte (tvätt) på över ett år. Soldater kunde under en hel vinter inte tvätta sig och de fick inte några rena kläder. Det fanns ryska soldater som inte inte bytt underkläder på över ett år. Soldaterna hade inte tillgång till tvål, tandborstar eller tandkräm. Men att raka sig lyckades de med på något outgrundligt sätt. Sova fick soldaterna göra i ett dike eller i en grop i marken. Allt detta är naturligtvis något som inte går att skildra i några spelfilmer om andra världskriget. Det är ju inte något rafflande som låter sig skildras på bild. Krig är fullkomligt skoningslöst och oerhört grymt i minst tio dimensioner.

Razzia (577)

Razzia kan vid första påseendet framstå som ett märkligt ord, vilket det också är. Det dök upp som ett modeord i Frankrike på 1840-talet och hade då samband med Frankrikes erövring av Algeriet samt kampen mot de svårbemästrade algeriska sjörövarna (kapare) som under många århundraden härjat utanför den Algeriska kusten. Staden Alger intogs av fransmännen redan 1830, men det dröjde ändå till slutet av 1840-talet till erövringen av hela Algeriet fullbordats. Det var då som fransmännen mycket konkret fick uppleva innebörden av det arabiska ordet ghazija, som på franska kom att uttalas med r-ljud i början av ordet, razzia. Det var nämligen den gamla benämnen på de anfall som en arabstam ibland företog sig mot en annan arabstam. I överförd betydelse blev det för fransmännen detsamma om ”överraskande militärt anfall”. Ordet kom att användas flitigt i Frankrike under 1840-talet, som en modeord

faktiskt, och spred sig snabbt till engelskan och tyskan. I svenskan kom ordet in redan 1842 i form av ”razzias” i betydelsen av arab-stammars plundringståg. Någon form av sjöröveri på landbacken kan man kanske säga. Strindberg skriver i Röda rummet att det från schackrummet på Berns ”företogs formliga razzzier omkring salen, då det gällde att uppspåra några pengar. Numera har betydelsen av plundringståg försvunnit, men ordet används ju i stället för överraskande tillslag av polisen och andra myndigheter. Naturligtvis ska man inte alls göra några jämförelse med överraskande anfall av fientliga arabstammar.

Elvira Madigan och dramat (578)

Den 15 juli 1889 var en mor och hennes lilla dotter ut på promenad på den danska ön Tåsinge. De upptäckte ett parasoll uppspänt mellan några träd. Under parasollet låg en död man och en död kvinna. Den döde mannen var den svenska löjtnanten och ädlingen Sixten Sparre och kvinnan var den danska konstberiderskan, eller cirkusartisten, Hedvig Jensen. Hon var mera känd som Elvira Madigan. På marken nära löjtnanten låg hans avfyrade tjänsterevolver. Det var helt klart att han först skjutit kvinnan och därefter sig själv. Elivira Madigan var 21 år gammal och Sixten Sparre var 34 år. Hon var en vid den tiden en mycket känd och uppburen cirkusartist. Han var löjtnant vid Kungliga skånska dragonregementet. Dessutom råkade han vara gift med grevinnan Luitgard Adlercreutz och pappa till två barn. Konst-beriderskan och löjtnanten hade träffats när cirkusen kommit till Kristianstad den kalla och regniga sommaren 1888. Löjtnanten tjänstgjorde i staden och han gick på cirkusföreställningarna varje kväll. Han kunde inte ta ögonen från konstberiderskan.

Den olyckliga kärlekshistorian kom snart att bli känd i alla stugor eftersom visförfattaren Johan Lindström skrev en visa som under många år sjöngs runt om i landet. Bo Widerberg gjorde 1967 en spelfilm med Pia Degermark och Thommy Berggren i huvudrollerna.

Sixten Sparre tillhörde en av de äldsta adelssläkterna och hans väg till officersyrket var given. Men han var egentligen inte intres-serad av försvaret och officersyrket. Det hade dröjt innan han avan-cerade från underlöjtnant till löjtnant. Hans intressen var helt andra är militära. Han skrev poesi och anlitades av lokalpressen för att skriva teaterrecensioner. Troligen gick han på den första cirkus-

föreställningen i Kristianstad för att skriva en recension, men besöket resulterade i att löjtnanten blev blixtförälskad i stjärnan på cirkusen. Hon var lindanserska och även konstryttarinna eller som det då även kallades, konstberiderska. Hennes mor var norska och även hon hade varit konstryttarinna. Även hennes far hade varit konstryttare, men dansk. Fadern avled dock bara efter några år och modern gift då om sig med den amerikanske cirkusägaren John Madigan. Redan som nioåring hade Elvira Madigan börjat uppträde på cirkus som lindanserska. I en del av föreställningarna uppträdde hon tillsammans med en annan liten flicka och de kallades i cirkusprogrammet för ”Systrarna Madigan, luftens döttrar”. Den andra flickan tränades upp till lindansös på spänd lina, och tillsammans med Elvira på slak lina övade de in ett unikt nummer, där de upp-trädde samtidigt på varsin lina, spända ovanför varandra. Elvira brukade dessutom jonglera samtidigt som hon gick på linan. Numret blev en sensation, och de följande åren uppträdde flickorna på cirkusar och i varietélokaler över stora delar av Europa, bland annat i Berlin, Paris, London, Bryssel och Moskva.

Vid alla sina uppträdanden väckte de stor beundran och vid ett tillfälle hade kung Christian IX bett om ett extranummer med just dessa flickor. För att visa sin beundran för de två flickorna fick de av kungen var sitt guldkors. På det kors som Elvira fick stod det ingraverat: ”6:aug 1886, Chr IX till Elvira Madigan”. Eftersom Elvira vuxit upp hos cirkusfolk talade hon flera språk flytande och var dessutom mycket musikalisk.

Man tror att löjtnant Sparre såg Elvira under varje föreställning i Kristianstad och de två träffades då även vid sidan om föreställningarna. När cirkusen bröt upp från Kristianstad tog det ett ömt avsked, men började brevväxla. Det var starka känslor i rörelse, vilket resulterade i att de skrev ett brev om dagen till varandra. Elvira ville förstås inte att hennes mor skulle få kännedom om brevväxlingen utan hon arrangerade så att en annan flicka vid cirkusen lämnade och hämtade breven på postkontoret. Cirkusens turné gick vidare upp genom landet och efter på våren kom cirkusen till Sundsvall. När den reste vidare mot Härnösand inträffade det helt oväntade. Elvira Madigan var en dag försvunnen och ingen visste vad som hänt med henne. Det var allvarligt på flera sätt eftersom hon dessutom var cirkusens stora dragplåster. Men snart dök det upp en tidningsartikel i Sundsvalls Tidning med rubriken ”En Sundsvalls-

roman” som lät berätta att hon troligen träffat en officer och brevväxlat med denne. Dessutom hade Elvia Madigan skrivit ett brev till sin mor, som uppfattades som en form av avskedsbrev. I brevet stod det att om hon hört av sig inom 14 dagar så var hon troligen död. Ingen visste vart hon begivit sig.

Sparre, som beviljats permission, hade mött Elvira i Bollnäs. De två reste vidare mot Stockholm och Elviras mor gjorde då ett misslyckat försök att hinna ifatt paret genom att ta en ångbåt från Sundsvall. Efter några veckor på okänd ort anlände de till Svendborg på Fyn den 18 juni. De bodde nästan en månad på stadshotellet, men när hotelldirektören presenterade en räkning flydde paret. Den redan tidigare svårt skuldsatte Sparre var vid det här laget helt pank, och paret hade uppenbarligen levt på kredit under flera veckors tid. De två bodde några dagar på ett pensionat i Troense på Tåsinge. Den 18 juli begav de sig till skogsområdet Nørreskov. De var noga med att beställa matsäck för en utflykt. De packade ned korv, öl och snaps. Med utflyktskorg och tjänsterevolvern gav de sig ut på den sista utflykten. Allt var slut. Sixten Sparre hade övergivit sin hustru och lämnat sina två barn. Eftersom han var i aktiv tjänst var han dessutom efterlyst för desertering. Inte var det bättre för Elvira Madigan som rymt från cirkusen där hon var den stora artisten. För adelsmannen Sparre var det en fullkomlig omöjlighet att ens tänka sig att skilja sig för att gifta om sig med en lindanserska.

Det var av allt att döma så att Sixten Sparre först sköt Elvira och sedan sig själv på morgonen den 19 juli 1889. Kropparna hittades först tre dagar senare.

Efter det att de två kropparna påträffats begravdes de båda efter tolv dagar. Omkring 150 personer från lokalbefolkningen bevistade begravningen. De är gravsatta på kyrkogården i Tåsinge tillsammans, men under var sin gravsten. Gravarna ligger helt nära en stor ek på den södra delen av begravningsplatsen. Sparres familj bestämde att avståndet mellan de två gravarna skulle vara minst 60 cm. Familjen Sparre representerades av Sixtens bror, vice häradshövdingen och advokaten Edvart Sparre från Stockholm. Han betalade för hotellet och svarade för andra kostnader. Familjen bestämde att det skulle uppföras en smidd ramp kring gravarna och att man skulle betala för gravens vård under 100 år. Någon ramp har aldrig uppförts och avgiften för vården av graven betalades bara fram till år 1939.

Menopausens sociala funktion (579)

Vi talar inte så mycket om klimakteriet och ”övergångsåren”. Förklaringen är väl att det anses helt naturligt och mycket intimt. Inom forskningen har man dock uppmärksammat det märkliga förhållandet att det bara är människan och späckhuggare som går över i en menopaus. Forskare anser att äldre och ej längre fertila späckhuggare har en fortsatt viktig funktion i flocken trots att de inte kan få ungar – de delar med sig av sin kunskap och ökar därmed flockens chans att överleva. Det gäller framför allt när födotillgången är låg eftersom de äldsta honorna då ofta leder flocken till platser med föda. Späckhuggarnas honor slutar att föda ungar i 40-årsåldern, men de kan i fritt tillstånd leva ända upp till hundra års ålder. Hos däggdjur har menopaus bara påvisats hos späckhuggaren och den kortfenade grindvalen.

Man har framkastat en evolutionär förklaring till att kvinnor lever långt efter det att de har slutat att fortplanta sig. Den kallas ”*the grandmother hypothesis”*. Enligt denna hypotes gynnar mormödrar och farmödrar barnbarnens överlevnad och fortplantning genom att hjälpa till att ta hand om dessa och genom att förmedla viktiga kunskaper till dem. Detta är ett exempel på så kallad släktskapsselektion. De äldre kvinnorna säkerställer sina egna geners överlevnad till följande generationer. Det finns en del studier som visar att kvinnor, vars mödrar lever länge efter menopausen, får fler barn än andra och att fler av dessa barn nådde vuxen ålder än andra barn. Hos hadzafolket i Tanzania har man funnit att äldre kvinnor ägnar mer tid åt att samla föda än yngre kvinnor. När en kvinna fött ett barn och ammar det, är det ofta barnets mormor som hjälper till med att samla in mat till dottern och hennes äldre barn. Hos oss kan man kanske säga att denna sociala funktion kommer till konkret uttryck när mormor hämtar sitt barnbarn på dagis och på hemvägen köper mat i närmaste butik. Det är inte något som späckhuggaren klarar av att göra.

Mayerlingdramat (580)

Under en stor del av första världskriget var Frans Josef I kejsare i Österrike-Ungern. Dubbelmonarkin. Han var född redan 1830 och avled 1916 i en ålder av 86 år. Han är en av de regenter som suttit på tronen längst av alla, han regerade i 68 år. Det är faktiskt så att han är

den regent i hela världshistorien som regerat längst som vuxen monark. Frans Josef hade bara en tronarvinge, vilket var sonen Rudolf. Han hade dessutom två döttrar som nådde vuxen ålder, men de hade inte arvsrätt till den habsburgska tronen. Sonen Rudolf, född 1858, levde till 1889. Den 30 januari det året utspelades det mycket omskrivna dramat som har kommit att kallas Mayerling-dramat.

Kronprinsen Rudolf levde i ett olyckligt äktenskap, i vilket paret endast hade en dotter. På kvällen den 29 januari 1889 bjöd fadern, kejsaren Frans Josef och kejsarinnan Elisabeth på stor middag inför deras förestående resa till Buda (Budapest). Men Rudolf deltog inte under förevändning att han inte mådde bra. Dagen efter skulle han deltaga i en jakt på jaktslottet Mayerling, som ligger 40 kom utanför Wien och i närheten av Baden. På morgonen försökte hans betjänt att väcka honom, men fick inte något svar när han knackade på dörren och ropade. Greven Josef Hoyos, kronprinsens jaktkamrat kom därför till rummet och tillsammans försökte de forcera dörren utan att lyckas. Betjänten hämtade en yxa och slog sig igenom dörrens panel. Rummet låg i halvmörker. Rudolf satt eller halvlåg livlös på golvet vid sidan om sängen, framåtlutande och blödande från munnen. På nattduksbordet stod ett glas och en spegel. Betjänten och Hoyos fick genast uppfattningen att kronprinsen hade förgiftats eftersom man kände till att giftet stryknin kan ge blödningar ur munnen. I sängen i rummet låg en död ung flicka. Det visade sig vara den 17-åriga baronessan Mary Vetsera, som kronprinsen brukade träffa. Hennes kropp var vit och kall samt hade stelnat. De två männen, som upptäckte det hela, fick för sig att flickan först hade förgiftat kronprinsen och sedan sig själv. Denna uppfattning vann sedan för en tid en viss spridning.

Greven Hoyos tog sig inte tid att närmare undersöka det hela utan hastade till järnvägsstationen och beställde ett eget tåg in till Wien. Där sökte han genast upp kejsarens generaladjutant och bad denne att genast meddela kejsaren den fruktansvärde nyheten. Men med hänsyn till det strikta hovprotokoll som gällde förklarade generaladjutanten att det endast var kejsarinnan som kunde framföra en fruktansvärd nyhet till kejsaren. Generaladjutanten i sin tur vände sig därför till kejsarinnans hushållsföreståndare, som i sin tur vände sig till den av kejsarinnans mest betrodda hovfröken. Drottningen tog just då lektion i grekiska och ville inte bli störd. Hovfröken framförde dock till henne att chefen för kejsarinnans hov hade mycket

brådskande nyheter att överbringa. Kejsarinnan förklarade dock helt kort att hon inte ville bli störd utan att de skulle återkomma senare. Chefen för hennes hov insisterade dock på att hovfröken måste få överbringa en allvarlig nyhet rörande kronprinsen. När chefen för hennes hov därefter åter inträdde i rummet fann han henne storgråtande och helt förkrossad. Kejsaren kom då till rummet, men tvingades med våld åt sidan för att ge kejsarinnan tillfälle att själv få upplysa kejsaren om det oerhörda som hade inträffat. Kejsaren lämnade efter en stund rummet som en helt bruten man. Polisministern tillkallades och säkerhetstjänsten spärrade genast av jaktslottet och dess omgivningar.

Kroppen efter Mary Vetsera fördes i all hemlighet bort utan närmare undersökning. Hon begravdes hastigt utan att hennes egen mor tilläts att vara närvarande vid begravningen. Kejsarens livläkare har i en skriftlig redogörelse berättat hur de gick till när Mary Vetseras kropp fördes bort från jaktslottet i största hemlighet. Kroppen kläddes på och sattes i en vagn med en person vid vardera sidan för att stötta upp liket till sittande ställning. Livläkaren berättar att han själv satt bakom i vagnen och tvingades se på hur den döda flickans huvud kastades fram och tillbaka. Liket fördes i hemlighet till en närbeläget kloster där flickan också begravdes. Kejsaren gav sedan jaktslottet i gåva till klostret.

Mitt på dagen efter upptäckten av den döde prinsen lämnade hovet en presskommuniké som förklarade att kronprinsen avlidit till följd av en hjärtattack. Men kejsarfamiljen och hovet levde då alltjämt i uppfattningen att det i själva verket rörde sig om ett giftmord. Men den officiella tidningen i Wien tryckte dock uppgiften att det var frågan om en hjärtattack. Journalister begav sig till Mayerling och fick snabbt reda på att den 17-åriga baronessan hittats död i sängen tillsammans med den gifte kronprinsen. Tämligen omgående frångick hovet nu uppgiften om hjärtattack. I stället gick hovet ut med informationen att det rörde sig om ett kollektivt självmord. En teorin lanserades att kronprinsen först hade skjutit flickan och sedan suttit i åtskilliga timmar vid den döda kroppen innan han slutligen sköt sig själv. Det sades också i tidningarna att det var känt att kejsaren och sonen haft ett häftigt gräl kort tid före händelsen. Kejsaren skulle ha krävt att sonen skulle avsluta förbindelsen med den 17-åriga baronessan. Polisen avslutade utredningen om kronprinsens död anmärkningsvärt fort och utrednings-

materialet överlämnades aldrig till statsarkivet. Alla som hade vistats på slottet ålades sträng tystnadsplikt. Det blev aldrig känt om någon i slottet hade hört något eller några skott. Inte heller blev det känt om det verkligen fanns skottskador i kropparna och om det fanns något skjutvapen i rummet. Eftersom det blivit officiellt att kronprinsen tagit sitt eget liv, tvingades kejsaren att vädja till påven för att då dennes sanktion för att sonen ändå skulle få gravsättas i vigd jord.

Senare har det under decennier livligt spekulerats över om det kan ha varit två mord som av politiska skäl beställts av fransmännen, men arrangerats så bra att omgivningen fick uppfattningen att det var ett gemensamt självmord av ett olyckligt kärlekspar. Senare har det också livfullt spekulerats i att Mary Vetsera blivit gravid och att kronprinsen beställt att en abort skulle utföras, men att denna misslyckats och lett till flickans död. De flesta hade dock uppfattningen att det rörde sig om ett dubbelt självmord, som hade sin förklaring i att kronprinsen i själva verket var psykiskt instabil och alkoholiserad.

Kronprinsens oväntade död kastade helt om successionsordningen i den kejserliga familjen och bidrog på sitt sätt till att den habsburgska ätten försvagades och slutligen helt förlorade sin ställning. Arvsrätten övergick efter dödsfallet till kejsarens bror, Karl Ludwig, men denne avstod från den kejserliga arvsrätten till förmån för sin son, Frans Ferdinand. Som bekant sköts denne 1914 i Sarajevo, vilket var inledningen till första världskriget. Efterträdare till tronen blev då Karl I, som dock efter kejsarens död endast regerade 1916 – 1918. Vid fredsslutet avslutade han sin tid som kejsare, dock utan att formellt abdikera. Karl I levde därefter med sin familj på Madeira till 1922, då han oväntat avled i lunginflammation endast 34 år gammal.

Federal domstol prövar Trumps beslut (581)

Den s.k. presidenten Trumps presidentiella dekret (executive order) rörande rätt att resa in i USA för medborgare från vissa stater prövas nu judiciellt. I går meddelades dom av den federala appellationsdomstol (nionde kretsen), som dömer med tre yrkesdomare. Domen var enhällig och var en Per Curiam Order, vilket innebär att avfattningen av domen (fiktivt) är skriven av domstolen och inte av en enskild domare, till vilka de andra ansluter sig. Nu är det ganska

vanligt att de federala domstolarna meddelar domar Per Curiam Order så man ska inte läsa in för mycket i detta. Domen är på 29 sidor och fanns förstås på nätet från den minut då den meddelades. Den är intressant och man kan läsa ut hur domarna har resonerat i domens domskäl. Med en svensk läsart är det inte omöjligt att uppfatta avfattningen som att domarna menar att presidentämbetet inte alls har presterat sådan utredning som ens skulle kunna utgöra grund beslut att upphäva underrättens beslut om inhibition. Det är ett verkställighetsförbud som gäller till dess den egentliga prövningen har gjorts. Inhibition kallas det och är inte så känt begrepp bland journalister. Domarna skriver nämligen ”We need not characterize the public interest more definitely than this…”. Det läser jag som att domarna är av uppfattningen att det finns betydligt mera att säga om omfattningen och djupet av ”the public interest” än vad man ens anser sig behöva redovisa i domskälen. Även en amerikansk domstol kan förmodas vilja undvika att bedöma mer material än det som erfordras för att komma till ett slut i prövningen. Domen är, enligt min mening, betydligt starkare än vad man kan tro när man följer media. Nu återstår endast Supreme Court i Washington, om nu själva inhibitionsfrågan alls ska prövas innan huvudmålet skall prövas i första instans. Men då har förmodligen den politiska stormen ebbat ut och den s.k. presidenten förflyttats till S:t Helena.

Slutklämmen i domskälen har följande avfattning.

Finally, in evaluating the need for a stay, we must consider the public interest generally. Aspects of the public interest favor both sides, as evidenced by the massive attention this case has garnered at even the most preliminary stages. On the one hand, the public has a powerful interest in national security and in the ability of an elected president to enact policies. And on the other, the public also has an interest in free flow of travel, in avoiding separation of families, and in freedom from discrimination. We need not characterize the public interest more definitely than this; when considered alongside the hardships discussed above, these competing public interests do not justify a stay.

Vladimir Lenin i Stockholm (582)

Det har skrivit kilometervis med text om Lenin, man mycket av det har färgat av den hjälteroll som han fick i den sovjetiska propa-

gandan ända fram till 1991. Under sovjettiden censurerade man sådant som Lenin som inte passade in i den glorifierade bilden av honom som revolutionens egen halvgud. I själva verket var naturligtvis Vladimir Lenin en högst vanlig människa, om ändock en av ovanligt slag. Olika skildrare är överens om hans intelligens liksom om en hel del av hans skröpligheter.

Som bekant avled Lenin endast 54 år gammal i höggradig arterioskleros (åderförkalkning). Under en stor del av sitt vuxna liv led han av svår migrän, sömnlöshet och katarrer. Efter hans död tog man noga hand om hans kropp, särskilt då hans revolutionära hjärna. När hjärnan dissekerades fann man inte något anmärkningsvärt, förutom att hjärnans artärer i hög grad ”var angripna av allmän arterioskleros”. Det den svenske professorn och den framstående hjärnforskaren Salomon Henschen som svarade för den slutsatsen. Denne tillhörde nämligen den grupp av utländska hjärnspecialister från hela Europa som kallades till Moskva för att undersöka Lenin 1922 – 1923, då denne drabbats av en ett antal slaganfall. Solomon Henschen var också med om obducerade Lenins hjärna 1924. Senare har han berättat att de ryska kommunistledarna var väldigt angelägna om att hjärnan skulle bevaras så intakt som möjligt och endast hanteras av den tidens främsta experter. Den som ansågs vara världens främste expert på området var den tyske professorn Vogt. Men det var naturligtvis omöjligt att tillåta att hjärnan ens i små delar fördes utomlands. Därför inrättades ett särskilt institut i Moskva med som främsta uppgift att bedriva fortsatt forskning på Lenins bevarade hjärna. Den förvarades i varje fall inledningsvis i formalin och professor Vogt fick resa till Moskva upprepade gånger genomföra sina undersökningar i mikroskop. Hjärnan strimlades i 30 000 delar för att möjliggöra noggrann mikroskopering. Det institut som då inrättades finns fortfarande kvar och ligger på Obuchgränd i Moskva. För övrigt finns där även hjärnorna efter ett antal andra berömda män. Där finns hjärnorna efter poeten Vladimir Majakovskij, Josef Stalin och forskaren Andrej Sacharov. Trots all forskning på Lenins hjärna kom man inte fram till annat än att den var normalstor och normal på alla sätt förutom att artärer var förkalkade.

Lenin hade i sitt testamente uttryckligen föreskrivet att han skulle begravas jämte sin älskade moder i Petrograd (senare Leningrad). De ledande kommunistledarna, särskilt Stalin, ansåg dock att Lenins kropp skulle balsameras och bevaras för att på så att bidraga till att

befästa minnet av revolutionen. Idén till detta inspirerades i hög grad av upptäckten 1922 av Tut-Ankh-Amons balsamerade mumie i Egypten. Vilka substanser som igår i balsameringsvätskan är fortfarande en bevarad hemlighet.

De sista ord som Lenin uttalade på sin dödsbädd var: ”Duktig hund”.

Att Lenin avled så ung som 54 år kan ha sin förklaring i ärftliga faktor, Hans egen far dog av samma sjukdom 55 år gammal. Han far, Ilja Uljanov, var son till en livegen bonde som gamla dagar gift sig med en ung kalmuckflicka som varken kunde läsa eller skriva. Man har försökt förklara Lenins något säregna lätt asiatiska ansiktsdrag med att hans farmor var en kalmuckkvinna. Kalmucker är ett mongoliskt folkslag. Lenin hade nämligen en aning sneda ögon och tämligen höga kindben.

Trots att Lenins far kom från mycket enkla förhållanden lyckades han göra en strålande akademisk karriär som förde honom ända fram till befattningen som skolinspektör över hela Simbirskguvernementet. I tsarryssland fanns en mycket strikt och komplicerad social rangskala. Den framstående tjänst som Lenins far hade var rangmässigt jämställd med en generalmajor och innebar att fadern hade adlig ställning, vilket dock inte var en bördstitel. Lenin var alltså inte själv adelsman, trots att hans far var det. Lenin var 16 år när fadern dog.

Lenins far var en mycket god administratör som med stor energi byggde ut skolsystemet i hela guvernementet, vilket till och med uppmärksammades och uppskattades av den efter rysa mått progressive tsaren Aleksander II. Efterträdaren, tsar Aleksander III, var dock framstegsfientlig och betraktade all modernisering av skolväsendet med högsta grad av misstänksamhet. Han såg all bredare folkbildning som ett hot mot det ryska enväldet. Något år före sin död fick Lenins far besked att han skulle tvingas avgår i förtidspension, vilket gjorde honom djupt deprimerad. Det har spekulerats i om detta bidrog till hans förtida död.

Lenins äldre bror Aleksander greps ett år efter faderns död anklagad för delaktighet i planer på ett attentat mot tsar Aleksander III. Något attentatsförsök gjordes dock aldrig, men Lenins bror dömdes till döden och hängdes. Lenin var då själv bara 17 år gammal. I många skildringar har man menat att avrättningen av brodern var den

konkreta anledningen till att Lenin resten av sitt liv drevs av en stor målmedvetenheten den revolutionära kampen.

Lenins mor, Maria Aleksandrovna, var en mycket bildad och kultiverad kvinna, som var dotter till en tyskättad rysk läkare. På moderns sida fanns anfäder från Sverige. Marias mormor hette Anna Beata Östedt, vilken var född i S:t Petersburg i en guldsmedsfamilj som utvandrat från Uppsala. Familjen hade i Uppsala bott i ett hus som vid den tiden låg i centrala Uppsala på den plats som nu utgör Fyristorg. Enligt allt man vet och vad som framgår av tillgänglig brevväxling, hade Lenin hela sitt liv att varmt förhållande till sin mor. Han hade fött åtta barn, varav tre söner. En av dessa hade avrättats och en hade som revolutionär tvingats uppehålla sig i utomlands i många år. Modern besökte Lenin två gånger under hans långa utlandsvistelse. En gång reste hon till Frankrike för att besöka honom och den andra gången till Stockholm. Sista gången de såg varandra var den 25 september 1910. Lenin stod då på Skeppsbron och vinkade av sin mor och syster Maria när de efter några dagars besök i Stockholm med Finlandsbåten på sin resa till S:t Petersburg. De hade besökt Stockholm för att träffa honom. För att de skulle ha det bekvämt och ostört hade Lenin för en kortare tid hyrt en våning på Kaptensgatan 17 på Östermalm. Där träffade han inte endast sin mor och syster utan även ett antal aktiva svenska kommunister. Det gjorde han alla de sex gånger som han besökte Stockholm. Staden var då närmast ett tillhåll för ryska yrkesrevolutionärer, som svenska polisen försökte hålla vakande ögon på. Revolutionärerna ansåg för övrigt att den svenska polisen var rätt oförarglig och att polisen inte störde deras verksamhet.

För att undvika upptäckt använde sig Lenin av många täcknamn, Ett var ju namnet Lenin, som han hittade på efter namnet på floden Lena. Men under sitt långa revolutionära liv använde han sig av uppemot 160 olika täcknamn. Namnet Lenin började han mera regelbundet använda från 1902 eller 1903. När han besökte Stockholm kallade han sig vid något tillfälle Ivan Fedorovitj Petrov.

När Lenin 1906 anlände till Stockholm med ångfartyget Bore I från Finland förhördes han noga av detektivkonstapeln Adolfsson på ordet av stadsfiskalen Lars Stendahl. Adolfssons tjänstetitel var verkligen detektivkonstapel. Lenin fick komma in i landet och polisen lär aldrig ha funnit något skriftlige revolutionärt material hos Lenin och hans följeslagare. De trycksaker som ändå hade förts in i

landet och förvarades i Stockholm fanns gömde i några garderober i Folkets hus på Barnhusgatan. En annan gömma med trycksaker finns i de innersta bokhyllorna hos antikvariatet Björk & Börjesson, som då var beläget på Drottninggatan. Denne Börjesson var nämligen i hemlighet hängiven ungsocialist. Inget av detta hittades av polisen. En viktig uppgift för på polisen var naturligtvis också att hålla ett antal vakande ögon på revolutionärerna förehavanden när de vid ett antal tillfällen samlades för olika slag av möten i Stockholm. Men polisen fick uppenbarligen aldrig klart för sig vilken kryddstark samling revolutionärer som 1906 hade inkvarterat sig på bland annat Clara Larssons hotell på Birger Jarlsgatan. Några ingripanden gjorde heller aldrig. Där på hotellet nämligen samlats hela den ryska revolutionära rörelsens elit. Där fanns två blivande sovjetiska presidenter, två blivande sovjetiska partichefer, fem blivande sovjetiska ministrar, tre blivande sovjetiska överbefälhavare och en blivande chef för den sovjetiska säkerhetstjänsten. Bland de som samlats i Stockholm fanns även Josef Stalin, till vilken dock bokats ett rum på det lilla hotellet Bristol på Klara Östra Kyrkogata 5. Det var ett av stadens sämre hotell som hade rykte om sig att vara ett ”nattpartihotell”. Hela gruppen ryska revolutionärer uppgick till omkring 90 personer. Både Stalin och ytterligare 77 andra i gruppen förhördes noga av polisen medan 12 andra aldrig förhördes. Det gjordes anteckningar om deras utseende och de fick lämna fingeravtryck, dock har man aldrig kunnat finna Stalins fingeravtryck i polisens arkiv. Polisen använde sig av tolk vid förhöret med Stalin eftersom han endast talade ryska och georgiska. Stalin uppgav inte sitt rätta namn (Josef Dzjugasjivij) för polisen utan kallade sig i ställer för Ivan Vissarionovitj. Han ljög också när det gällde födelseort. Detta vilseledande av revolutionärerna var för att inte den ryska hemliga polisen skulle kunna få information om dem. Den svenska polisen fruktade de inte, men däremot att information skulle lämnas till tsarens polis (ochrana). På polisens fråga om yrke uppgav han att han var journalist på tidningen Demokratiska Konstitutia. Någon sådan tidning fanns förstås inte och det påhittade namnet så underligt att man måste undra om Stalin skämtade. Namnet borde rimligen även hos den slumrande polisen väckt viss uppmärksamhet.

Revolutionärernas kongress på gick i två veckor 1906 och ägde rum på Folkets hus. Under dessa två veckor hölls 26 sammanträden. Stalin själv framträdde bara vid tre tillfällen och hans tal uppmärk-

sammandes knappast alls. Kongressen hade för övrigt inletts med välkomsttal av Hjalmar Branting. När kongressen avslutades efter två veckor meddelade Branting att de svenska socialdemokraterna skulle stå för lokalhyran. Ryssarna betecknade sig vid denna tid själva som socialdemokrater och det var faktiskt under den partibeteckningen som bolsjevikerna tog makten i Ryssland i oktober 1917. Partinamnet ”kommunisterna” antog man något senare.

Med på kongressen i Stockholm var även Lenins hustru Nadezjda Krupskaja. Även hon var yrkesrevolutionär, mycket intelligent och välutbildad. Hon och Vladimir Uljanov samarbetade i alla sina revolutionära uppdrag, men någon intim värme mellan dem kunde omgivningen aldrig förmärka. Några barn fick de inte. Däremot visar brevväxling och samtida vittnen att Lenin var förälskad i en annan kvinna i sitt liv, Inessa Armand. Hon hon kan sägas ha varit yrkesrevolutionär. Inessa Armand var frånskild fembarnsmor av skotskt-franskt ursprung. Hon hade i tur och ordning var gift med två söner till den ryske textilmagnaten och mångmiljonären Jevgenij Armand. Lenin älskade klassisk musik och Inessa var musikbegåvad och spelade själv piano. De två hade ett mångårigt kärleksförhållande som hans hustru kände till och hade accepterat. Tidvis bodde de tre tillsammans. Men det var troligen inte fråga om något ménage a trois. I det revolutionära arbete bidrog Inessa med sina mycket goda och omfattande språkkunskaper. Lenin själv behärskade mycket väl tyska språket, men kunde mycket lite engelska och franska.

När Lenin var i Stockholm 1907 firade han nyårsafton tillsammans med socialistagitatorn Hinke Berggren och den sedermera välkände svenske advokaten Hugo Lindberg (senare gift med statsrådet Karin Koch). De firade nyårsaftonen i Hinke Berggrens ungkarlslya på Vanadisvägen 15 (huset är rivet). Från översta våningen hade nyårsfirarna utsikt över Hagaparken. Då herrarna styrkta av god dryc-ker stod vid fönstret började Hinke Berggren sjunga ”Fjäriln vingad syns på Haga”. Senare har denne berättat att sången gjorde intryck på Lenin att han ville ha texten översatt till tyska.

Det finns en mängd propagandistiska målningar som visar Lenin när han som agitator talar under revolutionsdagarna i S:t Petersburg. Konstnärerna har försökt återge hans intensiva blick och hans typiska hakskägg. Det senare är dock helt fel återgivet. Vid den tiden var Lenin nämligen helt slätrakad och tidvis bar han även peruk för att undvika regeringen Kerenskijs säkerhetstjänst. Kerenskij var en

ung socialdemokratisk advokat som hade blivit regeringschef i den första regeringen efter tsarens abdikation. Den ryska revolutionen var egentligen en palatskupp i vilken bolsjevikerna tog makten från den av Kerenskij ledda provisoriska socialdemokratiska regeringen, som var provisorisk i den meningen att den skulle utöva regeringsmakten fram till de planerade allmänna valen. Kommunisterna insåg dock att de inte skulle kunna räkna med framgång i sådana val och gjorde därför dessförinnan en palatskupp. En *coup d'État* således och inte någon revolution. Man kan till och med säga att den ryska oktoberrevolutionen inte var en revolution, inte heller var den rysk och inte heller ägde den rum i oktober.

Namn- och sakregister

Numreringen är hänförlig till textavsnitten, ej till sidorna

Abrahamson, Kjell Albin 373
absint friends 562
abstraktionskraft 457
Adrup, Cedrup och Bedrup 123
advokat 41, 484
Ahlmark, Per 7
akademi 35
Albany 368
allegori 450
almost 289
amerikansk president 10, 340
amerikanska flaggan 346, 408
amiral 44
Anckarström 101
anekdoter 453
anilinpennorna 540
antik minnesteknik 435
antikvariat 66, 437
Applebaum, Anne 43
Aristoteles 1, 58, 75, 146, 223, 298, 322, 326
artilleriofficerare 565
arv 328
arvstvister 328, 423
asiater 282
Asimov, Isaac 228
aspergers 567
Atlantflygning 419
axiomatiska världen 326
Baaslandssaken 98
bagageband 104
balett 390
Banting, William 495
bantning 495
Barbara 121
Barbarossa, operation 306
barberare 150
barnmorskor 2
basal metabolism 447
Bastiljen 448
BBC 315
be-ord 20
Berlin, Isaiah 323
Berlusconi, Silvio 269
Bernhardt, Sarah 120
beräkning 385
beslag 548
bet 573
biblioteket 304
Biden, Joe 24
Big Bang-teorin 296
bihustru 69
Billetdoux, Raphaele 15
bilnummer 125
Bin Laden 391
biskop 429
Blifv med mig 112
blind date 24
blinda massörer 501
Blondi 431
blå skåpet 557
bok 90, 171, 314, 319, 386

bokstaven E 386bokstäver 523
boktjuv 68
bombflyg 367
bombsikte 569
Bonaparte, Joseph 519
borstbindare 285
bostongurka 422
boxning 130
Brahe,Tycho 206
Braun, Eva 71
brevduvor 93, 232
brevinkast 131
brittiska underhuset 255
brittsommar 376
broar 211
Bronx 277
brödskivor 29
bröllopsnatt 413
bärnsten 564
böcker 331, 434
Börresen, Jacob 33
börsmäklare 469
Carlson 528
Carlsson, Ingvar 187
Castro, Fidel 155
Cecilia, Vasa 186
Cederström, Carl 568
Churchill, Winston 153, 267, 283
Cicero 523
Clinton, Bill, 82
Clinton, Hillary 78
coffe table books 286
Conrad, Joseph 486
Crabb, "Buster" 80
Cyber Command 549
Dagens Nyheter 143
dagg 233
Dalslandsstuga 110
damen med hermelinen, 311
damklass 481
Danmark 474
dansbandsmusik 402
dansföreställning 390
Darwin 239
De som viskade 343
dilemma 54
divertissement 223
djur 64
domare 533
domherrar 52
Donald Duck 324
drake 508
drunkningsdöden 545
drönare 406
Duchenne-leenden 393
duell 213
dumbomar 535
dykare 240
dyscha 534
död 39, 115, 395
dödsfals-sekatör 170
edukationsprocessen 254
egoism 196
Eiffeltornet 179, 418
Einstein, Albert 242
Ekelöf, Gunnar 200
ekobrottsmyndigheten EBM 159
eldsprutande drake 508
elever 515
Elvira Madigan 578
engelska 414
engelske kungen 414
Engström, Albert 465
enkannerligen 357
enkronor 247
Enmark, Loka 436
eremiter 349
Ericson, John 359, 380

eskimåmat 458
Eslöv 422
esomoftast 357
Estby, Helga 113
etiker 301
etisk teori 196, 301
Euler, Leonard 444
europés minnen 543
eurosedlar 391
evigheten 96, 189, 312
fackfilosofer 51
failure, 191
fallskärmshopp 392
falska vänner 144
farliga djur 463
Faulkner, William 374
federal domstol 581
Felix, Herbert 363
festprisse 37
Figes, Orlando, 343, 369
filioquestriden 542
Filip, Ludvig 31
filosofer, 275, 322
filosofi 4, 51, 121 173 141, 398, 417
filosofisk sanning 362
Finland 2, 74, 164, 337, 381
finsk radiospaning 555
finska vinterkriget 407
fjällräv 365
flickan 509
florett 236
flugor 303
flygekorre 382
flygningar 568
flygvapen 77, 258, 305, 529, 549, 555, 570
Fonda, Jane 354
forskare 234
fortkörare 551
fotografering 40, 406
fotsteg 29
FRA 555
frackfolket 245
Frankrike 448
fransk kung 31
fransyska, 158
Freuds soffa 336
fri vilja 16
fria 396
frihet 323
frisör 67
Frunzeakademien 32
fråga 195, 389
fylla 428
fyr 529
födelsedag 425
författare 332, 355
förnamn 175
försvarsfrågor 560
försvarsminister 347
försäkringsbolag 235
förälskad 485
Gagarin, Jurij 416
Gellhorn, Martha 498
gem 441
general 25, 191
general Failure 191
get 271
gigant 137
Glasners, Mattias 16
glidtal 382
glorior 205
Golden Gate-bron 385
Gorbatjov, Michael 517
GPS-tracker 493
gran 451
gravitationen 317

Gray, Martin 335
Greider, Göran 5, 6
Grekland 514
Grekland, antiken 265
greve Lustig 418
grogg 449
grottmänniskor 183
grönlandshajen 202
Guillou, Jan 309
GULAG 276
Gustafsson, Lars 243, 435
gyllene snittet 193
gärdsgårdsstör 258
Hallenstierna, Gustaf 477
Hallgren, Bengt 224
Hamilton, Emma 46
Hammar, Bo 420
Hammarö kommun 133
harem 256
Hastings 399
Hearst 546
Hedenius, Ingemar 305
Heliga Birgitta 473
helikopter 198
hello 49
Henschen, Salomon 494, 572
hermelin, 311
himmelen 429
historia 506
Hitler 47, 70, 71, 151, 161, 163, 166, 190, 294, 295, 431
Hitler, Adolf 526
Hitler, Bridget 47
Hitlers badkar 163
Hitlertyskland 166
hjul 135
hjärna 61, 160
hockeypuck 9
homo res sacra homini 18
HQ-målet 127
hudorm 433
hugskott 3
hundar 283, 287, 431, 573
hundägare 287, 330
hustrubyten 316
hår 570
hägg 478
hägringar 205
hängbukssvinet Torsten 541
hästar 178, 261, 334, 426
häxjakten 157
högerhänthet 182
högskola 83
hönseblikk 169
idéer 315
ideologi 438
idiom 180
iller, 311
illiterata rådmän 383
indianer 412
Ingemarsdotter, Jenny 313
inspelning 161
instant coffee 561
intellektualism 401
internet 92 i
irländare 122
Island 22, 339, 349
Islands klocka 339
Italien 328
ity 357
Jane Fonda 378
Jefferson, Thomas, 322
jetflyg 411
Johnson, Boris 146
Jolo (Olofsson; Jan Olof) 384
Jonsson, Else 374
jorden 152, 307
jordens inre 307

journalistik 86
jude 165, 190
juridisk bevisteori 165
jurister 10
Juska, Jane 22
kackerlackor 348, 547
kaffe 561
kaffekoppar, 62
Kafka, Frans 28
Kaliningrad 445
Kallifatides, Theodor 452
Kant, Immanuel 62, 107
Karl XII staty 553
karonka 388
kartor 371
katter 283, 330, 328, 329
kattlucka 329
kattägare 330
Kerenskij 538
ketchup 422
keystone 480
KGB 73, 273
KGB-officer 273
Kierkegaard, Sören 4, 42
Kilroy 537
Kina 11, 45, 134, 209, 316, 501
Kinesiska muren 45
kiss (kyss) 375
Kivalo, Erkki 31
Kizhi, Signe
Klimts, Gustav 284
knacka 304
knish 22
kommatera 472
kompromat 563
Komstedt, Wiggo 420
konjakstunna 44
konservkungen 363. 410
Konstam, Angus 505
konstnär 430
kontinentalfilosofi 173
koranen 218
korsordsmästare 302
Krig 87, 308, 576
krigsfilmer 576
krigstjänst 87
kristendom 550
kritisk traditionen 527
kryssningsfartyg 143
kullagerfabrik 521
Kumenius, Otto 520
kungen 414
Kungliga biblioteket 68
kust 278
kyss 300, 528
käril 358
kärlek 317
kärnvapenparaply 74
kökkenmödding 299
L'esprit de l'escalier 231
lakritspipor 248
lakunerna 430
lapskojs 226
lasermannen 85
latin 241
Laxness, Halldur 339
leende 393
Leibniz, 345
Lenin, Vladimir 77, 155, 552,
558, 559, 582
Lenins mausoleum 552
Leonardo da Vinci 311
levnadsråd, 197
Lewinsky, Monica 394
Lidl 145
Liedman, Sven-Eric, 281
likkista 111

Lin Yutang 290
Lincolns skägg 566
Lindbergh, Charles 370, 419
lindorm 508
Locke, John, 75
Lovejoy, Asa 510
Lustig, greve 418
luttras 89
lögner 238
löständer 412
Macchiarini, Paolo 264
maffia 17 38
Maine, 30
major 106
Malmö Östra Sjukhus 268
Mannerheim, Gustaf 32
Mariekex 488
Marx, Karl 428
massage, 106
mast 464
matematik 59, 65, 184
Mayerlingdramat 580
McDonalds 95
Melitta 496
Menopausen 579
metabolism 447
metafor 450
militär uppbyggnad 338, 575
militärt 575
Miller, Lee 163
minne 176, 270
minnesförmåga 176
minneskort 479
minnesteknik 435
Mittler, Raul 32
mjuklödare 199
mobiler 19
modus ponens 504
Moltke, general 530
Mona Lisa 81
Monroe, Marilyn 50
mord 268
mormoner 340,353
morsesignaler 396
Mossberg, Matthias 33
Mosul 400
motsatslagen 209
murar 154
mus 503
muskler 210
Mussolini 204
Mustang, P-51 355
Myndighetskonvergens 162
människosamling 512
mänskliga rättigheter 107
Märket 529
möbelhandlare 36
nachlass 432
Napoleon 403, 413, 519
Napoleons bror 519
narkotikapolis 556
NATO 74, 139
naturrätt 1
navajoindianer 421
nazism 401
Nero, kejsare 60
New Jersey 519
New Mexico 27
New York 342, 368, 546
Newton, Isaac 329
njuta av livet 290
NKVD 273, 166, 563
noa-namn 63
nomenklatura 79
nona 55
Norden bombsikte 569
nordiska ord 48

Norge 26, 98 174, 248, 474
normalitet 217
norrmän 441
Norstedts förlag 128
NSA 554
nyhetsflöde 13
obesvarad fråga 389
oboronosposobnost 117
odödlig 482
okänd 509
olaga vapeninnehav 428
ontologisk 471
operation Barbarossa 306
orangutanger 500
ordboksförfattare 105
osthyvel 441
oxar 272
oxymoroner 350, 377
Oz, Amos 108
P och non-P 56
P-51 Mustang 379
Paines skalle 94
Palin, Sarah 99
Palme, Olof 5, 7, 77, 129, 130
Pamplona 272
paperback 491
paradoxer 350, 377
Paris 390
parningsstation 230
passgångare 178
pelvic massage 106
penna 237
Persson, Göran 460
Petrozavodsk 34
picknick 168
pilliwinks 321
pilot 82
pissebarometer 114
Pitcairnöarna 88
plain folks 40
platonska kroppar 483
pleonasmerna 470
plustecken 489
pocket book 491
pojkar och flickor 497
Polen 512
Polis, som efternamn 219
politiker 567
pompöseri 91
positiv rätt 1
practical jokes 244
president 10, 340, 252
presidentval 372
prickskytt 363, 381
prins 271
prinsessa 186, 395
privation 471
professor 395
Propeller 359, 380, 411
propellerflyg 411
prärieindianer 487
präst 378, 573
psykiska störningar 403
publicering 174
Pulitzer 546
Pusjkin, Aleksandr 213
Putin, Vladimir, 272
pyjamas 11, 260
pytteliten 416
påven 115, 512, 517
Quine, 397
Qvick, Thomas 455
radiospaning
radioutsändningar 136
rakning 266
Ranelid, Björn 57
rasism, 318

razzia 577
reflektör 352
refusering 356
registreringsnummer 125
reservofficer 392
residenter 10
resväskor 135, 267
rewriting 23, 100
riska eremiter 349
Rom 192, 514
romerska befälhavare, 320
Roth, Philp 21, 215
Rousseau, Jean-Jacques 511
Rudolf, kronprins, 579
russebussar 26
Russell, Bertrand 459
rysk litteratur 279
rysk prinsessa 488
ryska bombflygare 119
ryska försvarsmakten 525
ryska revolutionen 538
ryssar 363, 381
Ryssland 32, 132, 251, 369, 506, 563
Ryti, Risto, president 214
rådman 383, 384
Råstam, Hannes 455
rätt fråga 195
räv 539
rökförbud 133
rött bläckmärke 320
Sagrén, Åke 426
Salt Lake City på 353
samer 454
sanning 109, 397
sanningens mysterium 397
SAS 503
schack 481
Schildt, Göran 364
Schmidt, Helmut 292
sekatör 170
semlor 221
Seneca 124
sexualmoral 550
sexuell myndighetsålder 262
Shakespeare 9, 48, 387
Shakespeare-citat 387
Shevtsova, Lilia 251
Sibirien 420
signalbetydelse 409
signalspaning 554
silverfiskar 490
själ 298, 482
självbespegling 118
självmord 124, 492
självsuggestion 462
skadestånd 156
skiftnyckel 244
skiljetecknen 513
skjuta 559
skoaffär 297
skomakare 478
Skott, Staffan 257
skriva böcker 434
skrivdon 507
skytte 97
Skåne 402
skägg 409
skärgårdsö 258
slang 575
smör 167
Snakenborg, Helena 544
snurra 361
sociala normer 487
socialdemokratiskt statsråd 559
Sofies värld 524
Sokrates, 58
soldater 126, 366

soldatnamn 126
sovjetisk general 32, 79
Sovjetunionen 79
sovvagnskupé 558
Sparre, Sixten 578
spionjägare 519
spiritualiteter 224
språk 225, 421
språkstil 173, 225
sprängämne 404
statskalendern 138
statsminister 203
statsråd 559
steg 29
stega 325
Stockholm 582
stora projektet 569
stortå 153
stridsflygplan 379
stridspiloter 119
Strindberg, August 140, 458, 466
Sträng, Gunnar 7
student 410, 571
studieavgift 83
stående fot 468
Stålverk 80, 446
stängsel 27
substanslära 345
Sullenberger, Chesley 227
Suneson, Björn 72
susar i skogen 194
Svalbard 531
svans 293
svarta svanar 103
svartsjuka 341
Svenska Dagbladet 8, 526
Sverige 74
svordomar 285
Swedenborg, Emanuel 84
syrén 478
säkerhetsnål 442
Södertälje 66
talesätt 177
tarmkanal 479
telefonluren 532
Texas 27
Thatcher, Margaret 443
Thomas ab Aquino 75
tidningar 546
tidningar 8, 185
tidningskungar 546
tidningssvenska 185
tidsaxel 189
tillnamn 14
Titanic 212
tittilandus 476
tjurar 272
tjurfäktare 293
tjurfäktningstjur 149, 293
Tornedalen 31
totalitära stater 438
tragus 327
Tranströmer, Tomas 351
trappans fyndighet 231
trilemma 54
Truman, Harry S. 147
Trump, Donald 18, 439, 581
tuberkulos 183
tukthus 214
tumregel 148
tvåbent 467
typewriter 25
tyska språket 181
ubåtar 33
Undén, Östen 456
uniform 344
uppfinnare 442
upphovsrätt 220

US Cyber Command 549
USA 30, 113, 252, 318
utbildning 518
utomjordingar 21
utväxlingskraft 201
valutaunionen 474
vandrare 30
vapeninnehav 428
varselvästar 53
Vasa, Cecilia, 544
Vaxholms fästning 530
ventilationstrumma 571
vidhängande äventyr 172
vinterkriget 407
Virta bro 129
viskade 369
volapük 225
Voltaire 502
Volvo lastvagnar 156
väderstationer 531
vänsterhänta 263
vänsterskor 297
värnplikt 250, 294
västerländska civilisationen 427
Walin, Gösta, justitieråd 222
Washington D.C. 522
watch 333
Weinberger, Caspar 33
Western Philosophy 398
whisky 203
Wierup, Lasse 38
Wikipedia 246
Yourcenar, Maguerite, 310
Zolotov, Viktor 253
åklagare 533, 548
åklagarmördaren 456
åländsk man 32
årsklass 384
åsikt 291
Åström, Sverker, 461, 494
återuppstå 475
ägg 102
äktenskap 116
äldst 516
älskarinna 304
ärans vinter 407
ärtsmygen 574
öra 532
örnar 320
öron 293
öronproppar 499
öronvax 282
östblocket 154